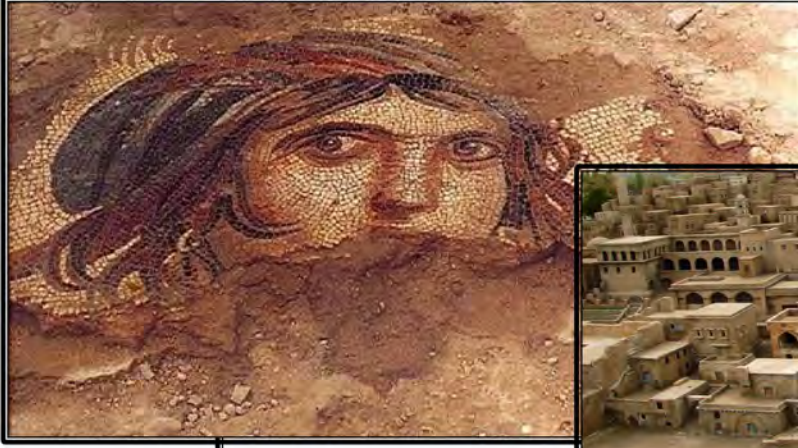

GAP BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

MEVCUT DURUM

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	İ
TABLolar	Vi
GRAFİKLER	X
HARİTALAR	Xİ
A- MEVCUT DURUM	1
I- PLANLAMA ALANININ TANIMI	1
1. PLANLAMA ALANININ ÜLKEDEKİ YERİ	1
1.1. İDARİ BÖLÜNÜŞ.....	1
1.2. ULAŞIM - HABERLEŞME.....	1
1.2.1. KARAYOLU ULAŞIMI.....	1
1.2.2. DEMİRYOLU ULAŞIMI	4
1.2.3. HAVAYOLU ULAŞIMI.....	5
1.2.4. HABERLEŞME.....	7
1.3. G.A.P. BÖLGESİ İLLERİ	7
1.3.1. ADIYAMAN	7
1.3.2. BATMAN	7
1.3.3. DİYARBAKIR.....	8
1.3.4. GAZİANTEP	8
1.3.5. KİLİS	8
1.3.6. MARDİN	8
1.3.7. SİİRT	9
1.3.8. ŞANLIURFA.....	9
1.3.9. ŞIRNAK.....	9
2. FİZİKSEL VERİLER	10
2.1. JEOMORFOLOJİK VE TOPOĞRAFİK VERİLER	10
2.2. İKLİM VERİLERİ.....	10
2.2.1. ADIYAMAN	11
2.2.2. BATMAN	15
2.2.3. DİYARBAKIR.....	18
2.2.4. GAZİANTEP	21
2.2.5. KİLİS	24
2.2.6. MARDİN	27
2.2.7. SİİRT.....	30
2.2.8. ŞANLIURFA.....	33
2.2.9. ŞIRNAK.....	36
2.3. JEOLojİK YAPI VE DEPREM DURUMU.....	39
2.3.1. JEOLojİK YAPI.....	39
2.3.2. DEPREM DURUMU	39
2.4. DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ.....	45
2.5. AKARSULAR VE GÖLLER	46
2.5.1. AKARSULAR.....	46
2.5.2. GÖLLER	47
3. BÖLGE TARİHİ	49
3.1. ADIYAMAN	49
3.2. BATMAN.....	49
3.3. DİYARBAKIR.....	50
3.4. GAZİANTEP	50
3.5. KİLİS.....	51
3.6. MARDİN	51
3.7. SİİRT	51
3.8. ŞANLIURFA	52

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

3.9. ŞIRNAK.....	52
4. NÜFUS	54
4.1. ADIYAMAN	55
4.2. BATMAN.....	55
4.3. DİYARBAKIR.....	56
4.4. GAZİANTEP.....	56
4.5. KİLİS.....	56
4.6. MARDİN.....	57
4.7. SİİRT.....	57
4.8. ŞANLIURFA.....	58
4.9. ŞIRNAK.....	58
5. EKONOMİK YAPI	59
5.1. ADIYAMAN	60
5.2. BATMAN.....	60
5.3. DİYARBAKIR.....	60
5.4. GAZİANTEP.....	61
5.5. KİLİS.....	61
5.6. MARDİN.....	61
5.7. SİİRT.....	62
5.8. ŞANLIURFA.....	62
5.9. ŞIRNAK.....	63
6. KENTSEL TEKNİK ALTYAPI.....	64
6.1. ADIYAMAN.....	64
6.1.1. İÇME VE KULLANMA SUYU.....	64
6.1.2. KANALİZASYON	64
6.1.3. ATIK YÖNETİMİ.....	64
6.2. BATMAN	66
6.2.1. İÇME VE KULLANMA SUYU.....	66
6.2.2. KANALİZASYON	66
6.2.3. ATIK YÖNETİMİ.....	67
6.3. DİYARBAKIR	67
6.3.1. İÇME VE KULLANMA SUYU.....	67
6.3.2. KANALİZASYON	68
6.3.3. ATIK YÖNETİMİ.....	68
6.4. GAZİANTEP.....	69
6.4.1. İÇME VE KULLANMA SUYU.....	69
6.4.2. KANALİZASYON	69
6.4.3. ATIK YÖNETİMİ.....	69
6.5. KİLİS.....	69
6.5.1. İÇME VE KULLANMA SUYU.....	69
6.5.2. KANALİZASYON	70
6.5.3. ATIK YÖNETİMİ.....	70
6.6. MARDİN	70
6.6.1. İÇME VE KULLANMA SUYU.....	70
6.6.2. KANALİZASYON	71
6.6.3. ATIK YÖNETİMİ.....	71
6.7. SİİRT	71
6.7.1. İÇME VE KULLANMA SUYU.....	71
6.7.2. KANALİZASYON	72
6.7.3. ATIK YÖNETİMİ.....	72
6.8. ŞANLIURFA.....	72
6.8.1. İÇME VE KULLANMA SUYU.....	72
6.8.2. KANALİZASYON	73
6.8.3. ATIK YÖNETİMİ.....	75
6.9. ŞIRNAK.....	75

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

6.9.1. İÇME VE KULLANMA SUYU.....	75
6.9.2. KANALİZASYON	76
6.9.3. ATIK YÖNETİMİ.....	76
7. PLANLAMA BÖLGESİ ÇEVRE SORUNLARI.....	77
7.1. ADIYAMAN İLİ ÇEVRE SORUNLARI	77
7.2. BATMAN İLİ ÇEVRE SORUNLARI.....	77
7.3. DİYARBAKIR İLİ ÇEVRE SORUNLARI.....	78
7.4. GAZİANTEP İLİ ÇEVRE SORUNLARI	79
7.5. KİLİS İLİ ÇEVRE SORUNLARI.....	79
7.6. MARDİN İLİ ÇEVRE SORUNLARI	80
7.7. SİİRT İLİ ÇEVRE SORUNLARI.....	81
7.8. ŞANLIURFA İLİ ÇEVRE SORUNLARI	82
7.9. ŞIRNAK İLİ ÇEVRE SORUNLARI.....	82
8. MERKEZİ YÖNETİM ÜST DÜZEY KARARLARI VE PROJELER	83
8.1. DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI.....	83
8.1.1. DOKUZUNCU KALKINMA PLANI (2007-2013)	83
8.1.1.1. Bölgesel Gelişim.....	83
8.1.1.2. Turizm	83
8.1.2. KALKINMA AJANSLARI.....	85
8.1.2.1. İpekyolu Kalkınma Ajansı	85
8.1.2.2. Karacadağ Kalkınma Ajansı.....	87
8.1.2.3. Dicle Kalkınma Ajansı	94
8.1.3. SOSYAL DESTEK PROGRAMI (SODES).....	97
8.2. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI.....	101
8.2.1. TÜRKİYE TURİZM STRATEJİSİ VE TÜRKİYE TURİZM STRATEJİSİ EYLEM PLANI.....	101
8.2.2. TURİZM MERKEZLERİ VE KÜLTÜR VE TURİZM KORUMA VE GELİŞİM BÖLGELERİ.....	105
8.2.3. ARKEOLOJİK VE DOĞAL SİT ALANLARI.....	105
8.2.4. 2011 YILINDA YAPILMASI PLANLANAN İŞLER	106
8.2.4.1. Yatırım Teklif Programında Yürütülmesi Planlanan Bakım- Onarım ve Restorasyon İşleri	106
8.2.4.2. Yatırım Teklif Programında Yürütülmesi Planlanan Muhtelif Etüt Proje İşleri.....	107
8.2.4.3. Yatırım Teklif Programında Yürütülmesi Planlanan İnşaatlar.....	107
8.2.5. GEÇMİŞ DÖNEMLERDE GERÇEKLEŞTİRİLEN PROJELER	108
8.2.5.1. Turizm Envanterleri ve Turizmi Geliştirme Planları	108
8.2.5.2. G.A.P. Bölgesel Turizm Envanteri Ve Turizm Geliştirme Planı.....	108
8.3. ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI	108
8.3.1. MİLLİ PARKLAR, TABİAT PARKLARI, TABİAT KORUMA ALANLARI.....	108
8.3.2. 1/100.000 ÖLÇEKLİ ÇEVRE DÜZENİ PLANLARI.....	109
8.4. G.A.P. BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI	109
8.4.1. G.A.P. EYLEM PLANI.....	109
8.4.2. G.A.P. KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ PLANI	127
8.4.3. GEÇMİŞ DÖNEMLERDE GERÇEKLEŞTİRİLEN PROJELER	135
8.4.3.1. G.A.P. Master Planı.....	135
8.4.3.2. G.A.P. Bölgesel Ulaşım ve Altyapı Projesi	137
8.4.3.3. Atatürk Baraj Gölü Alt-Bölge Gelişme Planı	137
8.4.3.4. Adıyaman Eko Kent Planlama Yaklaşımı.....	138
8.4.3.5. Birecik, Halfeti, Suruç İlçelerinin Taşınmaz Kültür Varlıklarının Belgelenmesi.....	138
8.4.3.6. Acırlı (Midyat-Mardin) Sit Alanı Çevre Düzenleme Projesi	138
8.4.3.7. Hasankef Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Çalışması.....	138
8.4.3.8. Birecik ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Yerlerde Araştırma, Kazı ve Kurtarma Çalışması	139
8.4.3.9. Mardin Kasımiye Medresesi Restorasyonu.....	139
8.4.3.10. Cizre Abdaliye Medresesi ve Mem u Zin Türbesi Restorasyonu.....	139
8.4.3.11. Cizre Abdaliye Medresesi ve Mem u Zin Türbesi Restorasyonu	139
8.4.3.12. Birecik Barajından Etkilenen Nüfusun Yeniden Yerleşimi, İstihdamı ve Sosyo-Ekonomik Yatırımları İçin Planlama ve Uygulama Projesi.....	139

II-TURİZM POTANSİYELİ ENVANTERİ141

1. DOĞAL VE TARİHİ DEĞERLER.....	141
1.1. ADIYAMAN.....	141
1.1.1. Doğal Değerler.....	141
1.1.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler.....	145
1.2. BATMAN.....	158
1.2.1. Doğal Değerler.....	158
1.2.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler.....	158
1.3. DİYARBAKIR.....	167
1.3.1. Doğal Değerler.....	167
1.3.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler.....	171
1.4. GAZİANTEP.....	191
1.4.1. Doğal Değerler.....	191
1.4.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler.....	196
1.5. KİLİS.....	221
1.5.1. Doğal Değerler.....	221
1.5.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler.....	221
1.6. MARDİN.....	230
1.6.1. Doğal Değerler.....	230
1.6.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler.....	231
1.7. SİİRT.....	254
1.7.1. Doğal Değerler.....	254
1.7.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler.....	255
1.8. ŞANLIURFA.....	264
1.8.1. Doğal Değerler.....	264
1.8.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler.....	268
1.9. ŞIRNAK.....	302
1.9.1. Doğal Değerler.....	302
1.9.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler.....	303
2. KÜLTÜREL VE FOLKLORİK DEĞERLER.....	316
2.1. HALKOYUNLARI VE HALK MÜZİĞİ.....	316
2.2. YÖRE MUTFAĞI.....	316
2.3. FESTİVAL VE ÖZEL GÜNLER.....	318
2.4. GELENEKSEL GİYİM.....	319
2.5. GELENEKSEL EL SANATLARI.....	321

III -TURİZM SEKTÖRÜNDE ARZ VE TALEP YAPISI.....323

1. G.A.P. BÖLGESİNDE YATAK ARZI.....	323
1.1. G.A.P. BÖLGESİNDE YATAK ARZININ DEĞİŞİMİ.....	323
1.2. 2010 YILINDA G.A.P. BÖLGESİNDE YATAK ARZI.....	326
1.2.1. ADIYAMAN.....	327
1.2.2. BATMAN.....	329
1.2.3. DİYARBAKIR.....	330
1.2.4. GAZİANTEP.....	331
1.2.5. KİLİS.....	332
1.2.6. MARDİN.....	333
1.2.7. SİİRT.....	335
1.2.8. ŞANLIURFA.....	335
1.2.9. ŞIRNAK.....	338
2. PLANLAMA BÖLGESİNDE TURİZM TALEBİ.....	339
2.1. G.A.P. BÖLGESİNDE TURİZM TALEBİNİN DEĞİŞİMİ.....	339
2.1.1. ADIYAMAN.....	343
2.1.2. BATMAN.....	345

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

2.1.3. DİYARBAKIR.....	346
2.1.4. GAZİANTEP	348
2.1.5. KİLİS	349
2.1.6. MARDİN	351
2.1.7. SİİRT.....	352
2.1.8. ŞANLIURFA.....	353
2.1.9. ŞIRNAK.....	355

IV - TURİZM ÖRGÜTLERİ VE TURİZM FAALİYETLERİ.....357

1. KAMU KURULUŞLARI	357
1.1. TURİZM BAKANLIĞI BÖLGE TEŞKİLATI.....	357
2. ÖZEL SEKTÖR KURULUŞLARI.....	357
2.1. SEYAHAT ACENTALARI, TUR REHBERLERİ	357
3. TUR ORGANİZASYONLARI VE TUR GÜZERGAHLARI	359
3.1. MEVCUT TUR ORGANİZASYONLARI VE TURİZM FAALİYETLERİ	359
4. TURİZM EĞİTİMİ	362

B. SENTEZ.....365

I. G.A.P BÖLGESİNDE TURİZM SEKTÖRÜNÜN GENEL KARAKTERİ.....365

1. YÖNTEM	365
2. G.A.P. BÖLGESİ TURİZM POTANSİYELİ	365
2.1 BÖLGEYE OLAN TALEBİN YAPISI	365
2.2. TURİST SAYILARI.....	365
2.3. TURİZM MEVSİMİ	366
2.4. BÖLGEYE GELİŞ ŞEKİLLERİ.....	366
2.5. TURLARIN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	367
2.6. ZİYARET NOKTALARI	367
2.7. TURİZM ALTYAPISI	368

II. G.A.P. BÖLGESİNDE TURİZM TÜRLERİNİN VE REKREASYON FAALİYETLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....368

1. KÜLTÜR TURİZMİ	368
2. İNANÇ TURİZMİ	368
3. BÖLGE İÇİ REKREASYON	369

III. G.A.P. BÖLGESİ GZFT ANALİZİ.....370

1. GENEL.....	370
2. G.A.P. BÖLGESİNİN GÜÇLÜ YÖNLERİ	370
3. G.A.P. BÖLGESİNİN ZAYIF YÖNLERİ	370
4. TEHDİTLER	371
5. FIRSATLAR.....	371

KAYNAKLAR.....372

EKLER

TABLULAR

Tablo 1: İller İtibariyle İdari Yapılaşma ve İl Nüfusları.....	1
Tablo 2: G.A.P. Bölgesi Havaalanlarının 2009 ve 2010 Yıllarında Yolcu Sayıları	7
Tablo 3: Sıcaklık Değerleri (C°) (Adıyaman Meteoroloji İstasyonu)	12
Tablo 4: Nem Değerleri (Adıyaman Meteoroloji İstasyonu).....	13
Tablo 5: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Adıyaman Meteoroloji İstasyonu)	14
Tablo 6: Yıllık İklim Verileri (Adıyaman Meteoroloji İstasyonu)	14
Tablo 7: Sıcaklık Değerleri (C°) (Batman Meteoroloji İstasyonu)	15
Tablo 8: Nem Değerleri (Batman Meteoroloji İstasyonu)	16
Tablo 9: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Batman Meteoroloji İstasyonu)	17
Tablo10: Yıllık İklim Verileri (Batman Meteoroloji İstasyonu)	17
Tablo 11: Sıcaklık Değerleri (C°) (Diyarbakır Meteoroloji İstasyonu)	18
Tablo 12: Nem Değerleri (Diyarbakır Meteoroloji İstasyonu)	19
Tablo 13: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Diyarbakır Meteoroloji İstasyonu)	20
Tablo14: Yıllık İklim Verileri (Diyarbakır Meteoroloji İstasyonu).....	20
Tablo 15: Sıcaklık Değerleri (C°) (Gaziantep Meteoroloji İstasyonu).....	21
Tablo 16: Nem Değerleri (Gaziantep Meteoroloji İstasyonu)	22
Tablo 17: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Gaziantep Meteoroloji İstasyonu).....	23
Tablo18: Yıllık İklim Verileri (Gaziantep Meteoroloji İstasyonu).....	23
Tablo 19: Sıcaklık Değerleri (C°) (Kilis Meteoroloji İstasyonu)	24
Tablo 20: Nem Değerleri (Kilis Meteoroloji İstasyonu)	25
Tablo 21: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Kilis Meteoroloji İstasyonu)	26
Tablo22: Yıllık İklim Verileri (Kilis Meteoroloji İstasyonu).....	26
Tablo23: Sıcaklık Değerleri (C°) (Mardin Meteoroloji İstasyonu)	27
Tablo 24: Nem Değerleri (Mardin Meteoroloji İstasyonu).....	28
Tablo 25: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Mardin Meteoroloji İstasyonu)	29
Tablo 26: Yıllık İklim Verileri (Mardin Meteoroloji İstasyonu)	29
Tablo27: Sıcaklık Değerleri (C°) (Siirt Meteoroloji İstasyonu)	30
Tablo 28: Nem Değerleri (Siirt Meteoroloji İstasyonu).....	31
Tablo 29: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Siirt Meteoroloji İstasyonu).....	32
Tablo 30: Yıllık İklim Verileri (Siirt Meteoroloji İstasyonu)	32
Tablo 31: Sıcaklık Değerleri (C°) (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu).....	33
Tablo 32: Nem Değerleri (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu)	34
Tablo 33: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu).....	35
Tablo 34: Yıllık İklim Verileri (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu)	35
Tablo 35: Sıcaklık Değerleri (C°) (Şırnak Meteoroloji İstasyonu).....	36
Tablo 36: Nem Değerleri (Şırnak Meteoroloji İstasyonu)	37
Tablo 37: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Şırnak Meteoroloji İstasyonu).....	38
Tablo 38: Yıllık İklim Verileri (Şırnak Meteoroloji İstasyonu).....	38
Tablo 39: 1990-2010 Yıllarında G.A.P. İlleri Nüfus Gelişimi.....	54
Tablo 40: Adıyaman İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010).....	55
Tablo 41: Batman İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010).....	55
Tablo 42: Diyarbakır İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010)	56
Tablo 43: Gaziantep İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010)	56
Tablo 44: Kilis İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010)	57
Tablo 45: Mardin İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010).....	57
Tablo 46: Siirt İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010).....	57
Tablo 47: Şanlıurfa İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010)	58
Tablo 48: Şırnak İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010)	58
Tablo 49: G.A.P. İlleri ve Alt Bölgelerde Çalışan Nüfusun Ana Sektörlere Dağılımı	59
Tablo 50: G.A.P. Bölgesi Alt Bölgelerinde İstihdam ve Nüfus Oranları (2010)	59
Tablo 51: G.A.P. Bölgesi'ndeki Kalkınma Ajansları	85
Tablo 52: Destek Programları İçin Hak Kazanan Turizm İle İlişkili Projeler Listesi	87
Tablo 53: Turizm Altyapısı Mali Destek Programı Asil Projeler Listesi.....	91
Tablo 54: Kültürel Mirası Koruyarak Geliştirmek Ekseni Strateji Ve Eylemleri	93

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Tablo 55: Dicle Kalkınma Ajansı Sorumluluğundaki Bölgenin Güçlü Ve Zayıf Yönleri	94
Tablo 56: Dicle Kalkınma Ajansı Sorumluluğundaki Bölgede Fırsatlar ve Tehditler	95
Tablo 57: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBI) Mali Destek Programı Turizmle İlişkili Projeler Listesi.....	97
Tablo 58: Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri Arasında Turizmle İlişkili Projeler Listesi	97
Tablo 59: G.A.P. Bölgesi'nde SODES Projelerinin İllere Göre Dağılımları.....	98
Tablo 60: Turizm Konularında Adıyaman İli SODES Projeleri	98
Tablo 61: Turizm Konularında Batman İli SODES Projeleri	99
Tablo 62: Turizm Konularında Diyarbakır İli SODES Projeleri.....	99
Tablo 63: Turizm Konularında Gaziantep İli SODES Projesi.....	99
Tablo 64: Turizm Konularında Kilis İli SODES Projeleri	99
Tablo 65: Turizm Konularında Mardin İli SODES Projeleri	100
Tablo 66: Turizm Konularında Siirt İli SODES Projeleri	100
Tablo 67: Turizm Konularında Şanlıurfa İli SODES Projeleri	100
Tablo 68: G.A.P. Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi için Belirlenen Eylemler.....	102
Tablo 69: Kahta Turizm Kenti için Belirlenen Eylemler	102
Tablo 70: Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı Eylem Tanımları	103
Tablo 71: G.A.P. Bölgesi'nde İller İtibariyle Sit Alanlarının Dağılımı.....	106
Tablo 72: G.A.P. Bölgesi'nde İller İtibariyle Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Dağılımı	106
Tablo 73: G.A.P. Eylem Planı Aktör Kuruluşları ve Zamanlaması	111
Tablo 74: 2010 Yılında G.A.P. İllerinde Yürütülen Çalışmalar ve Gerçekleşme	125
Tablo 74: 2010 Yılında G.A.P. İllerinde Yürütülen Çalışmalar ve Gerçekleşme (devam).....	126
Tablo 75: G.A.P. Kültürel Mirası Geliştirme Programı ve ESEP Amaç ve Hedefleri	131
Tablo 76: G.A.P. Bölgesi Bütünündeki Yatak Kapasitesinin İllere Dağılımı (1998).....	323
Tablo 77: G.A.P. Bölgesi Bütünündeki Yatak Kapasitesinin İllere Dağılımı (2010).....	323
Tablo 78: G.A.P. İllerinde Belgeli Konaklama Tesisleri (1998)	324
Tablo 79: G.A.P. İllerinde Belgeli Konaklama Tesisleri (2010)	324
Tablo 80: G.A.P. Bölgesi Bütününde Yer Alan Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (1998-2008).....	325
Tablo 81: G.A.P. Bölgesi Bütünündeki Yatak Kapasitesinin İllere Dağılımı (2010)	326
Tablo 82: Adıyaman İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)	327
Tablo 83: Konaklama Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı	328
Tablo 84: Batman İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010).....	329
Tablo 85: Konaklama Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı	329
Tablo 86: Diyarbakır İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)	330
Tablo 87: Konaklama Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı	330
Tablo 88: Gaziantep İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010).....	331
Tablo 89: Konaklama Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı	332
Tablo 90: Kilis İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)	332
Tablo 91: Mardin İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)	333
Tablo 92: Mardin İli'nde Bulunan Misafirhaneler.....	333
Tablo 93: Konaklama Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı	334
Tablo 94: Siirt İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010).....	335
Tablo 95: Şanlıurfa İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)	335
Tablo 96: Şanlıurfa İli'nde Bulunan Misafirhaneler	336
Tablo 97: Konaklama Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı	337
Tablo 98: Şırnak İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)	338
Tablo 99: Konaklama Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı	338
Tablo 100: G.A.P. Bütününde Konaklama ve Gecelemeler (2009)	339
Tablo 101: G.A.P. Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları (1997-2009)	340
Tablo 102: G.A.P. Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları (1997-2009)	340
Tablo 103: G.A.P. Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları (1997-2009)	340
Tablo 104: G.A.P. Bütünündeki Müze ve Ören Yerleri Ziyaretçi Sayıları.....	341

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Tablo 105: G.A.P. Bölgesi İllerinin Sınır Kapılarından Giriş-Çıkış Yapan Yabancılar	342
Tablo 106: Adıyaman İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	343
Tablo 107: Adıyaman İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	343
Tablo 108: Adıyaman İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları.....	344
Tablo 109: Adıyaman İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün) ..	344
Tablo 110: Adıyaman İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)	344
Tablo 111: Batman İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	345
Tablo 112: Batman İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	345
Tablo 113: Batman İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları.....	345
Tablo 114: Batman İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün) ..	346
Tablo 115: Batman İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)	346
Tablo 116: Diyarbakır İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	346
Tablo 117: Diyarbakır İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	346
Tablo 118: Diyarbakır İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları.....	347
Tablo 119: Diyarbakır İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)	347
Tablo 120: Diyarbakır İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün) ..	347
Tablo 121: Gaziantep İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	348
Tablo 122: Gaziantep İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	348
Tablo 123: Gaziantep İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları.....	348
Tablo 124: Gaziantep İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)	349
Tablo 125: Gaziantep İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün) ..	349
Tablo 126: Kilis İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	349
Tablo 127: Kilis İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları.....	350
Tablo 128: Kilis İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	350
Tablo 129: Kilis İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)	350
Tablo 130: Kilis İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)	350
Tablo 131: Mardin İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	351
Tablo 132: Mardin İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	351
Tablo 133: Mardin İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları.....	351
Tablo 134: Mardin İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün) ..	352
Tablo 135: Mardin İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)	352
Tablo 136: Siirt İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	352
Tablo 137: Siirt İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları.....	352
Tablo 138: Siirt İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	353

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Tablo 139: Siirt İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)	353
Tablo 140: Siirt İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün).....	353
Tablo 141: Şanlıurfa İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	353
Tablo 142: Şanlıurfa İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	354
Tablo 143: Şanlıurfa İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları.....	354
Tablo 144: Şanlıurfa İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)	354
Tablo 145: Şanlıurfa İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün) ..	355
Tablo 146: Şırnak İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	355
Tablo 147: Şırnak İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	355
Tablo 148: Şırnak İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları	356
Tablo 149: Şırnak İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)	356
Tablo 150: Şırnak İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün).....	356
Tablo 151: Seyahat Acentelerinin İllere Göre Dağılımı.....	357
Tablo 152: Seyahat Acentalarının İllere Göre Dağılımı.....	357
Tablo 153: Turların Giriş Ve Çıkış Noktaları	359
Tablo 154: Tur Güzergâhlarının Uğradığı Mola Yerleri	360
Tablo 155: Tur Güzergâhlarının Konakladığı Yerler.....	360
Tablo 156: Turların Güzergâhlarındaki Gezi Noktaları	361
Tablo 157: Bölgede Yüksek Öğrenim Kuruluşlarının Öğrenci Ve Personel Sayıları.....	362
Tablo 158: Bölgede Turizm Konusunda Eğitim Veren Yüksek Öğrenim Kuruluşları.....	363
Tablo 159: Bölgede Turizm Konusunda Eğitim Veren Orta Öğrenim Kuruluşları.....	364

GRAFİKLER

Grafik 1: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Adıyaman Meteoroloji İstasyonu).....	12
Grafik 2: Aylara Göre Ortalama Bağıl Nem Değerleri (%) (Adıyaman Meteoroloji İstasyonu)	13
Grafik 3: Aylara Göre Ortalama Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Adıyaman Meteoroloji İstasyonu)14	
Grafik 4: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Batman Meteoroloji İstasyonu).....	15
Grafik 5: Aylara Göre Ortalama Bağıl Nem Değerleri (%) (Batman Meteoroloji İstasyonu)	16
Grafik 6: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Batman Meteoroloji İstasyonu)	17
Grafik 7: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Diyarbakır Meteoroloji İstasyonu)	18
Grafik 8: Aylara Göre Ortalama Bağıl Nem Değerleri (%) (Diyarbakır Meteoroloji İstasyonu).....	19
Grafik 9: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Diyarbakır Meteoroloji İstasyonu).....	20
Grafik 10: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Gaziantep Meteoroloji İstasyonu).....	21
Grafik 11: Aylara Göre Ortalama Bağıl Nem Değerleri (%) (Gaziantep Meteoroloji İstasyonu)	22
Grafik 12: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Gaziantep Meteoroloji İstasyonu)	23
Grafik 13: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Kilis Meteoroloji İstasyonu)	24
Grafik 14: Aylara Göre Ortalama Bağıl Nem Değerleri (%) (Kilis Meteoroloji İstasyonu).....	25
Grafik 15: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Kilis Meteoroloji İstasyonu).....	26
Grafik 16: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Mardin Meteoroloji İstasyonu)	27
Grafik 17: Aylara Göre Ortalama Bağıl Nem Değerleri (%) (Mardin Meteoroloji İstasyonu).....	28
Grafik 18: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Mardin Meteoroloji İstasyonu).....	29
Grafik 19: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Siirt Meteoroloji İstasyonu).....	30
Grafik 20: Aylara Göre Ortalama Bağıl Nem Değerleri (%) (Siirt Meteoroloji İstasyonu)	31
Grafik 21: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Siirt Meteoroloji İstasyonu)	32
Grafik 22: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu)	33
Grafik 23: Aylara Göre Ortalama Bağıl Nem Değerleri (%) (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu).....	34
Grafik 24: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu).....	35
Grafik 25: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Şırnak Meteoroloji İstasyonu).....	36
Grafik 26: Aylara Göre Ortalama Bağıl Nem Değerleri (%) (Şırnak Meteoroloji İstasyonu)	37
Grafik 27: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Şırnak Meteoroloji İstasyonu)	38

HARİTALAR

Harita 1: Ülke ve Bölgesindeki Yeri	1-2
Harita 2: G.A.P. Bölgesi İdari Yapı.....	1-2
Harita 3: Planlama Bölgesine Ulusal ve Uluslararası Ulaşım	6-7
Harita 4: Ulaşım	6-7
Harita 5: Türkiye Deprem Durumu.....	39-40
Harita 6: Adıyaman İli Deprem Durumu	40
Harita 7: Batman İli Deprem Durumu	41
Harita 8: Diyarbakır İli Deprem Durumu	42
Harita 9: Gaziantep İli Deprem Durumu	42
Harita 10:Kilis İli Deprem Durumu.....	43
Harita 11:Mardin İli Deprem Durumu	43
Harita 12: Siirt İli Deprem Durumu	44
Harita 13:Şanlıurfa İli Deprem Durumu	44
Harita 14: Şırnak İli Deprem Durumu.....	45
Harita 15: Orman Durumu	45-46
Harita 16: Önemli Göl, Baraj ve Akarsular	48-49
Harita 17: Turizm Merkezleri ve Koruma Alanları	105-106
Harita 18: Yatak Sayıları	326-327
Harita 19: Turlar	361-362

A- MEVCUT DURUM

I- PLANLAMA ALANININ TANIMI

1. PLANLAMA ALANININ ÜLKEDEKİ YERİ

1.1. İDARİ BÖLÜNÜŞ (Harita 1, Harita 2)

G.A.P. Bölgesi, Türkiye'nin güneydoğusunda yer almakta ve Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsamaktadır. Bölgenin yüzölçümü 75.358 km² olup, Türkiye'nin toplam yüzölçümünün % 9.7'sini oluşturmaktadır. Bölge, kuzeyde Doğu Anadolu Bölgesi'nin Kahramanmaraş, Malatya, Elazığ, Bingöl, Muş, Bitlis, Van ve Hakkari İlleri, batıda Akdeniz Bölgesi'nin Adana ve Hatay İlleri; güneyde Suriye ve güneydoğuda Irak ile çevrilidir.

Bölge, toplam 9 il, 80 ilçe ve 153 bucak ve 4.315 köyden oluşmaktadır. 2010 ADNKS sonuçlarına göre Bölge'nin ortalama nüfus yoğunluğu 101 kişi/km², toplam nüfusu ise 7.592.772 kişidir. İller itibariyle idari yapılaşma ve il nüfusları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: İller İtibariyle İdari Yapılaşma ve İl Nüfusları

İLLER	İLÇE SAYISI	BUCAK SAYISI	KÖY SAYISI	TOPLAM NÜFUS
ADİYAMAN	9	24	447	590.935
BATMAN	6	13	278	510.200
DİYARBAKIR	17	28	803	1.528.958
GAZİANTEP	9	12	448	1.700.763
KİLİS	4	4	137	123.135
MARDİN	10	16	585	744.606
SİİRT	7	14	275	300.695
ŞANLIURFA	11	30	1.151	1.663.371
ŞIRNAK	7	12	191	430.109
TOPLAM	80	153	4.315	7.592.772

Kaynak: TÜİK 2010 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları

1.2. ULAŞIM - HABERLEŞME (Harita 3, Harita 4)

1.2.1. KARAYOLU ULAŞIMI

G.A.P. Bölgesi'nde bölge içi ve bölge dışı ulaşımın büyük bir bölümü karayoluyla yapılmaktadır. Bölgenin en önemli ulaşım aksı, Edirne - Kapıkule sınır kapısından başlayarak İstanbul- Ankara-Adana-Gaziantep-Şanlıurfa-Nusaybin-Cizre üzerinden Irak'a devam eden karayolu aksıdır. Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Şırnak İlleri bu aks üzerinde yer almaktadır. Bu yol aynı zamanda Avrupa ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki TIR taşımacılığının yapıldığı ana akstır. Çok önemli bir ticaret yolu olan bu güzergahın Kemerhisar'dan (Niğde) başlayıp Adana, Osmaniye, Gaziantep'ten geçerek Şanlıurfa kesimi otoyol ile geçilmektedir ve Şanlıurfa'dan itibaren duble yol olarak Habur sınır kapısına ulaşmaktadır. Bölge içindeki II. Derece yollar ise illeri birbirlerine bağlayan

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

yollardır. Bunlar; Hatay-Osmaniye-Adıyaman karayolu, Adıyaman-Diyarbakır karayolu, Adıyaman-Şanlıurfa Karayolu, Öncüpınar-Kilis-Gaziantep karayolu, Kahramanmaraş-Gaziantep-Şanlıurfa Karayolu, Elazığ-Diyarbakır-Mardin karayolu, Diyarbakır-Siirt karayolu, Batman-Siirt-Şırnak-Hakkâri Karayolu'dur. Yol kaliteleri açısından bölgedeki devlet karayolları sert yüzeyli asfalt olup, il yollarının büyük kısmı asfalt, az bir kısmı ise stabilize. Bölgede kaplaması yapılmamış çok az yol kalmıştır.

Adıyaman ilinin ana ulaşım aksları Gaziantep-Malatya (D850) ve Kahramanmaraş-Diyarbakır-Bitlis (D360) yollarıdır. D850 karayolu il içinde Besni ve Gölbaşı'ndan geçerek Malatya'ya ulaşmaktadır. D360 karayolu il içinde Gölbaşı ilçe merkezinden geçerek Adıyaman'a ulaşmaktadır. D360 karayolu güneyden, Şanlıurfa'dan gelen D875 karayoluyla Adıyaman kentinin 13 km. batısında birleşmektedir. D875 karayolunun duble yola çevrilmesi için inşaat çalışmaları devam etmektedir. Gaziantep-Adıyaman karayolunun Araban-Besni arasındaki kesiminde duble yol çalışmaları devam etmektedir. D850 karayolunun büyük kısmı ve D360 karayolunun Adıyaman-Kahta kesimi duble yoldur. İl içindeki il yolları ise Adıyaman-Çelikhan, Kahta-Sincik, D360 karayoluna bağlanan Tut, Samsat ve Gerger il yollarıdır. Adıyaman- Besni-İl içerisindeki tüm karayolu ve il yolları asfalt kaplamadır.

Batman'da ulaşımın büyük bölümü devlet karayollarından yapılmaktadır. Batman ilinde, Diyarbakır - Bitlis D360 Karayolu Malabadi Köprüsü'yle birlikte il sınırlarına girmekte ve ilin doğu - batı bağlantısını sağlayan en önemli karayolu olmaktadır. Kozluk ilçe merkezi bu yol üzerinde yer almaktadır. Diyarbakır-Bismil-Batman-Beşiri-Kurtalan-Siirt'i bağlayan D370 karayolu ise ilin ikinci önemli aksıdır. D955 karayolu Batman'dan başlayıp, Hasankeyf ve Gercüş ilçe merkezleri üzerinden Mardin İli'ne ve Gaziantep-Habur yoluna ulaşmaktadır. Bu güzergah üzerinde Mardin'in Midyat ve Nusaybin ilçeleri yer almaktadır. İlde sadece Sason ilçesine il yolu ile ulaşım vardır. Bu yolda D360 karayolundan 34 km uzunluğunda il yolu ile ulaşılmaktadır. Bu yolun 14 km'lik kısmı toprak yoldur. Gercüş-Siirt il yolunun 56 km'lik bir kısmı da stabilize. Bu yollar dışında il içinde tüm yollar kaplamalıdır.

Diyarbakır ili bölge içinde ulaşım olanakları açısından en iyi durumda olan illerden biridir. İl içinden geçen Adıyaman-Diyarbakır-Siirt-Bitlis (D360) karayolu, Elazığ-Diyarbakır (D885) karayolu ile Diyarbakır-Mardin (D950) karayolları I. Derece yollar olup, bu karayollarının Diyarbakır ili içerisinde kalan tüm bölümleri duble yoldur. Silvan ilçe merkezi Diyarbakır-Bitlis yolu üzerinde, Ergani ilçe merkezi Diyarbakır-Elazığ yolu üzerinde, Çınar ilçe merkezi Diyarbakır-Mardin yolu üzerinde ve Siverek ilçe merkezi Diyarbakır-Adıyaman ve Şanlıurfa yolu üzerinde yer almaktadır. İl içinden geçen D950 ve D370 karayolları II. Derece yollardır. D950 karayolu ile Bingöl'e, D370 karayolu ile Batman'a ulaşımı sağlamaktadır. Lice ilçe merkezi Diyarbakır-Bingöl yoluna 8 km uzaklıkta, Bismil ilçe merkezi Diyarbakır-Batman yolu üzerinde yer almaktadır. İl içindeki il yolları ise; Ergani-Çermik-Çüngüş, Ergani-Dicle-Hani, D950 karayolu bağlantılı Lice-Kulp, D360 karayolu bağlantılı Hazro il yoludur. Yukarıda sayılan tüm karayolları ve il yolları asfalt kaplamadır.

Gaziantep ili bölge içindeki ulaşım olanakları ve çeşitleri açısından en avantajlı ildir. Gaziantep ili bulunduğu konum ve önemli limanlara (İskenderun, Yumurtalık, Mersin) yakınlığı açısından Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en önemli giriş noktasında

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

bulunmaktadır. Bu nedenlerle ulaşım olanakları oldukça gelişmiştir. Mersin-Şanlıurfa otoyolunun planlama bölgesinde giriş noktasıdır. Bu otoyol bağlantısı ile planlama bölgesi Akdeniz'e, İç Anadolu Bölgesi'ne, limanlarla diğer ülkelere bağlanmaktadır. En az otoyol bağlantısı kadar önemli olan diğer karayolu bağlantısı D400 karayoludur. Bu karayolu Antalya'dan başlayarak Mersin, Adana, Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa'dan geçerek Cizre'ye kadar gitmektedir. Diğer önemli karayolu bağlantısı ise D850 karayolu bağlantısıdır. Bu karayolu Öncüpınar Sınır kapısından başlayıp Malatya iline kadar gitmektedir. İlin batısından geçen Hatay ile Kahramanmaraş'ı birbirine bağlayan D825 karayolu diğer bir devlet yoludur. Nurdağı ve Nizip ilçe merkezleri D400 ve otoyol güzergahı üzerinde, Oğuzeli ilçe merkezi Kilis yolu (D850) üzerinde, Yavuzeli ve Araban ilçe merkezleri D850 karayolu güzergahı üzerinde yer almaktadır. İslahiye ilçe merkezi ise D825 Hatay-Kahramanmaraş karayolu üzerinde bulunmaktadır. İl yolu olarak diğer karayolu bağlantıları, Oğuzeli-Karkamış, Nurdağı-Musabeyli-Kilis yollarıdır. İl genelindeki tüm karayolu bağlantıları asfalt kaplamadır.

Kilis ilinde iki önemli ulaşım aksı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Öncüpınar sınır kapısından Malatya iline kadar giden D850 karayoludur. Bu yol sınırı geçtikten sonra Suriye'nin ikinci büyük şehri olan Halep'e gitmektedir. Bu karayolu sınır geçişinin sağlanması sebebi ile yoğun olarak kullanılmaktadır. İkinci önemli ulaşım aksı Kilis'i Antakya ve İskenderun'a bağlayan D410 karayolu bağlantısıdır. Bu yol Osmaniye il sınırında D825 Hatay-Kahramanmaraş karayoluna bağlanmaktadır. Musabeyli ve Polateli ilçelerine giden il yolları da bu karayoluna bağlanmaktadır. Diğer bir il yolu ise Elbeyli il yoludur. Bu yol D850 karayoluna bağlanmaktadır. Hassa-Kilis-Elbeyli-Karkamış yolları ikincil nitelikte asfalt yollar olup Suriye sınırı boyunca uzanmaktadır. İl genelinde herhangi bir ulaşım sıkıntısı bulunmamaktadır. Tüm karayolları asfalt kaplamadır.

Mardin İli içerisindeki en önemli karayolu bağlantısı D400 karayolu bağlantısıdır. Aynı zamanda Avrupa'yı Irak'a bağlayan uluslararası karayolu bağlantısı olan bu aks (E90) bölge içinde Gaziantep'ten başlayarak Habur sınır kapısına kadar ulaşmaktadır. Bu aks üzerinde, Kızıltepe ve Nusaybin ilçe merkezleri yer almaktadır. Diğer önemli karayolu bağlantısı olan Diyarbakır-Mardin karayolu da (D950) D400 karayoluna bağlanmaktadır. Diyarbakır-Mardin-Kızıltepe(E90) bağlantısı tamamen duble yoldur. Mardin-Cizre karayolu (D380) ildeki bir başka önemli karayolu bağlantısıdır. Bu aks üzerinde, Yeşilli, Ömerli, Midyat ve Şırnak'ın İdil ilçe merkezleri yer almaktadır. (D955) Batman-Midyat karayolu devamında il yolu olarak Nusaybin'e ve (E90) uluslararası yola ulaşmaktadır. Karayolları dışında kalan il yolu bağlantıları ise; Midyat-Dargeçit, Yeşilli-Savur ile D950 karayolu ile D400 karayolu arasında bağlantı sağlayan Derik-Mazıdağı il yoludur. İlçe merkezlerine giden tüm yollar asfalt kaplamadır.

Siirt İli içindeki karayolları bağlantıları Şırnak-Siirt-Batman'ı birbirine bağlayan D370 karayolu, Siirt-Bitlis arasındaki karayolu ile Diyarbakır-Siirt arasındaki karayolu bağlantısıdır. Baykan ilçe merkezi Siirt-Bitlis yolu üzerinde yer almaktadır. Bu güzergah Baykan'a kadar duble yol olup, duble yol çalışmaları Bitlis yönünde devam etmektedir. Şırnak-Eruh-Siirt arasında karayolları oldukça zorlu bir güzergahtan geçmektedir. Şırnak-Eruh arasında yol çalışmaları tamamlanmış olup, Erüh-Siirt arasında hala stabilize olan bir kesim bulunmaktadır. Siirt-Şırnak yolunun çok küçük bir kesimi duble yol olarak düzenlenmiştir. Diyarbakır ve Siirt'i bağlayan diğer önemli aks Diyarbakır-

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Batman-Siirt (D370) karayolu olup, Kurtalan ilçe merkezi bu aks üzerinde yer almaktadır. İldeki diğer önemli ulaşım bağlantıları ise, Siirt-Aydınlar, Siirt-Şirvan, Siirt-Pervari il yollarıdır. İl yollarının tümü asfalt kaplamalıdır.

Şanlıurfa, arazi koşulları ve iklim açısından bölgedeki en avantajlı ildir. Mersin-Şanlıurfa otoyolu ili, batıda Gaziantep, Adana gibi büyük kentlere bağlamaktadır. Yine D400 karayolu bağlantısı batıda Gaziantep doğuda ise Kızıltepe üzerinden Mardin'e bağlamaktadır. Gaziantep- Şanlıurfa karayolu aksı üzerinde Birecik ve Suruç (6km) ilçe merkezleri, Şanlıurfa- Mardin aksı üzerinde ise Viranşehir ilçe merkezi yer almaktadır. İl içindeki en önemli karayollarında biri de Şanlıurfa-Akçakale arasındaki duble yoldur. Bu yol Akçakale sınır kapısından geçerek Suriye'ye ulaşmaktadır. Sınır ticaretinden dolayı yoğun olarak kullanılan bir yoldur. Harran ilçe merkezi bu yola 10 km'lik bir yolla bağlanmaktadır. Diğer önemli karayolu bağlantıları Diyarbakır-Şanlıurfa Karayolu üzerinde Hilvan ve Siverek ilçe merkezleri ve halen duble yol çalışmaları devam eden Şanlıurfa-Adıyaman D875 karayolu üzerinde Bozova ilçe merkezi yer almaktadır. İl yollarından Akçakale-Suruç, Birecik-Halfeti, Viranşehir-Ceylanpınar, Ceylanpınar-Akçakale yolları önemli ulaşım bağlantılarıdır. Ceylanpınar-Akçakale arasındaki il yolunun yaklaşık 60 km. stabilize kısmı dışında tüm karayolu bağlantıları asfalt kaplamadır.

Bölge içinde arazi şartlarının en çetin olduğu illerden biri Şırnak'tır. Özellikle Siirt-Şırnak, Şırnak-Hakkari karayolları ile Güçlükönak, Uludere ve Beytüşşebap ilçelerine giden il yolları engebeli arazi koşullarından ve kış aylarındaki yoğun kar yağışından dolayı sürekli bakımı zorunlu hale getirmektedir. Şırnak ilindeki en rahat ve sorunsuz ulaşım Şanlıurfa'dan başlayıp Habur sınır kapısına kadar giden duble yol bağlantısıdır. Bu karayolu üzerinde kalan Cizre ve Silopi yerleşimlerine Şırnak kent merkezine göre daha kolay ulaşılmaktadır. İdil ilçe merkezi; Elazığ-Diyarbakır üzerinden gelerek Mardin'de doğuya yönelen, Cizre'de E-24 karayolu ile birleşen Mardin-Midyat-Cizre D380 karayolu üzerinde, Midyat-Cizre arasında yer almaktadır. Güçlükönak, Uludere ve Beytüşşebap ilçe merkezlerine asfalt il yollarıyla ulaşılmaktadır. Uludere- Hakkari il yolunun büyük kısmı ise stabilize edilmiştir.

1.2.2. DEMİRYOLU ULAŞIMI

G.A.P. Bölgesi'nin güneyinde yer alan 1914'de yapılan ve Şanlıurfa İli'nin güney sınırını izleyerek Nusaybin'den Suriye'ye giren demiryolunun 1950'lerden sonra karayolu taşımacılığının öncelik kazanması ile önemi azalmasına rağmen, yük taşımacılığında özellikle Ortadoğu ülkeleri ile olan ticarete hala önemli bir yer tutmaktadır.

Güney ve Orta Anadolu'dan gelerek Narlı'da birleşip Gaziantep üzerinden güneydoğuya uzanan demiryolu tek hat olarak Şanlıurfa ve Mardin illerinin güney sınırı boyunca devam etmekte ve Nusaybin'de Suriye'ye geçmektedir. Diğer bir hat ise Elazığ üzerinden bölgeye giren Diyarbakır-Batman-Kurtalan hattıdır. Doğu Anadolu ile Çukurova'yı birbirine bağlayan Kurtalan Demiryolu 1944'te açılmıştır. Bu hat ana seferler için kullanılan hattır. Adıyaman İli'nde ise demiryolu ulaşımı Gölbaşı ilçesinden yapılmakta olup, Malatya - Adana demiryolu Gölbaşı'ndan geçmektedir. Bölge'de 9 ilden yalnız 7'si demiryolu güzergahı üzerinde yer almaktadır. Bu il ve ilçe merkezleri aşağıda verilmiştir.

- **Adıyaman:** Gölbaşı
- **Batman İli:** Batman, Beşiri
- **Diyarbakır İli:** Diyarbakır, Ergani, Bismil
- **Gaziantep İli:** Gaziantep, Nizip, Karkamış, İslahiye
- **Mardin İli:** Mardin (Şenyurt)-Nusaybin
- **Siirt İli:** Kurtalan
- **Şanlıurfa İli:** Ceylanpınar- Akçakale

Bölgedeki başlıca sefer hattı 1.828 km'lik Güney Ekspresi hattı olup, İstanbul (Haydarpaşa)-Bilecik-Eskişehir-Ankara-Kırıkkale-Kayseri-Sivas-Malatya-Ergani-Diyarbakır-Bismil-Batman-Beşiri-Kurtalan güzergahını kapsamaktadır. Karşılıklı seferler haftada üç gün İstanbul-Kurtalan arasında, bir gün ise İstanbul-Diyarbakır arasında yapılmaktadır.

Bölgedeki diğer bir sefer Nusaybin- Şenyurt (Mardin)- Ceylanpınar- Akçakale-Karkamış- Nizip- Gaziantep arasında her gün karşılıklı olarak gerçekleşmektedir. Adana-Osmaniye -İslahiye seferi de günde bir defa karşılıklı olarak yapılmaktadır. Diyarbakır-Batman ve Diyarbakır-Kurtalan seferleri de günde bir defa karşılıklı yapılmaktadır.

Her gün karşılıklı sefer yapan Fırat Ekspresi Adana-Malatya-Elazığ güzergahında çalışmaktadır. Bölge içinde ise bu güzergah Fevzipaşa, Nurdağ (Gaziantep) ve Gölbaşı'ndan (Adıyaman) geçmektedir.

Türkiye ile Suriye arasındaki demiryolu bağlantısı Gaziantep-Halep arasında haftada bir gün karşılıklı olarak çalışan Suriye Demiryollarına ait DMU trenleri ile sağlanmaktadır. DMU Trenlerinde VIP yolcular için bir bölüm, çocuklar için bir oyun bölümü ve soğuk-sıcak içecekler için bir restoran bölmesi bulunmaktadır. Bu seferler Gaziantep-Nizip-Karkamış-Çobanbey (sınır) - Halep güzergahını kullanmaktadır. Seyahat süresi yaklaşık 4 saattir.

İran ile Suriye arasındaki demiryolu bağlantısı, ülkemizi transit geçerek Tahran-Halep-Şam arasında haftada bir gün çalışan yolcu treni ile sağlanmaktadır. Söz konusu tren Şam-Tatvan arasında pulman ve yataklı vagonlarla, Van-Tahran arasında kuşetli vagonlarla teşkil edilmektedir. Bu tren G.A.P. Bölgesi içinde yalnız Fevzipaşa(Gaziantep) ve İslahiye garlarında durmaktadır. Ulaştırma Bakanlığının 2008 yılı yatırım programında yer alan Toprakkale-Kilis-Çobanbey-Nusaybin-Cizre-Silopi-Habur Demiryolu Etüt Proje ve Mühendislik Hizmetleri İşi 2008 yılı içinde ihale edilmiş olup, 1/25000 harita, ÇED ve proje çalışmaları devam etmektedir.

1.2.3. HAVAYOLU ULAŞIMI

Güneydoğu Anadolu Bölge sınırları içerisinde havaalanları Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt ve Şanlıurfa illerinde bulunmaktadır. Ayrıca Şırnak'ta havaalanı inşaatı devam etmekte olup, çalışmaların 2012'de tamamlanması planlanmaktadır.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

1998 yılında hizmete açılan Adıyaman Havaalanı 300.000 kişi kapasitelidir. Havaalanına yapılan seferler 2001-2005 yılları arasında durdurulmuş, 2005 yılından itibaren tekrar başlamıştır. Havaalanında pist genişletme ve apron yapım çalışmaları devam etmektedir. 30 m. olan pist genişliği çalışma tamamlanınca 45m'ye ulaşacaktır. Yeni apron ve terminal binası yapım çalışmaları 2011 yılında başlayacaktır. Teknik blok, itfaiye ve garaj binalarının geçici kabul işlemleri yapılmıştır. Türk Hava Yolları ve Anadolu Jet İstanbul ve Ankara'dan karşılıklı seferler yapılmaktadır.

1998 yılından itibaren sivil uçuşlara açılan Batman Askeri Havaalanı'nın içinde işletim ve kullanımı bağımsız olan yeni terminal binasının 2010 yılında hizmete girmesiyle DHMİ Genel Müdürlüğü tarafından işletilmektedir. Batman Havaalanı terminali 20.741 m² alanı ile Bölgenin en büyük terminali konumuna gelmiştir. Türk Hava Yolları, Anadolu Jet ve Turkuaz Hava Yolları, Batman Havaalanı'na İstanbul ve Ankara'dan karşılıklı seferler yapılmaktadır.

Bölge'deki havaalanları içerisinde en çok uçuş Diyarbakır'a yapılmaktadır. 1952 yılında hizmete giren havaalanı sivil-askeri kategoridedir ve yolcu trafiğine göre oldukça yetersiz kalmaktadır. Borajet, Onur Air, Pegasus Hava Yolları, İzair, Sky Hava Yolları, SunExpress, Türk Hava Yolları ve Anadolu Jet, Adana, Bursa, İzmir, İstanbul, Ankara, Antalya, Düsseldorf ve Stuttgart'a karşılıklı seferler yapmaktadır.

Gaziantep havaalanı kente yaklaşık 20 km. mesafede ve Oğuzeli yolu üzerinde olup, her türlü uçağın iniş kalkışına uygun standartlara sahip bölgenin tek uluslararası havaalanıdır. 1976 yılında hizmete girmiştir. 1998 yılında başlanan yenileme çalışmaları 2006 yılında tamamlanmıştır. Borajet, Onur Air, Pegasus Hava Yolları, Sky Hava Yolları, SunExpress, Türk Hava Yolları, Anadolu Jet, Germania Airlines, XL Airways Germany; Bursa, Kayseri, İzmir, İstanbul, Ankara, Lefkoşe, Antalya, Berlin, Hannover, Hamburg, Tahran, Frankfurt, Dusseldorf ve Stuttgart'a karşılıklı seferler yapmaktadır.

1999'da hizmete açılan Mardin Havaalanı son derece yoğun olarak kullanılmaktadır. Mardin Havaalanı'nın apronu genişletilmiş olup, kulenin yenilenmesi, terminal binasının genişletilmesi çalışmaları devam etmektedir. Pistin uzatılması planlanmaktadır. İzair, SunExpress, Türk Hava Yolları ve Anadolu Jet; İzmir, İstanbul ve Ankara'ya karşılıklı seferler yapmaktadır.

1998'de hizmete giren, askeri nitelikli Siirt Havaalanı aynı zamanda sivil uçuşlar için de kullanılmaktadır. Türk Hava Yolları ve Anadolu Jet, Siirt'e Ankara'dan karşılıklı uçuş yapmaktadır.

Şanlıurfa'nın güneyinde Akçakale yolu üzerinde ki eski havaalanı uzun yıllar kullanılmıştır. Kentin kuzeyinde, Hilvan yolunun doğusunda yer alan ve aynı zamanda Türkiye'nin en büyük kargo havalimanı olan G.A.P. Uluslararası Havaalanı 16 Temmuz 2007 yılında hizmete açılmıştır. Borajet, Türk Hava Yolları ve Anadolu Jet; Adana, Bursa, İzmir, İstanbul, Ankara ve Lefkoşe'den karşılıklı uçuş yapmaktadır.

Şırnak Havaalanı, Şırnak il merkezine 60 km, Cizre ilçe merkezine 13 km mesafede olup, ihalesi 2010 yılında yapılmış ve temeli atılmıştır. 2012'de hizmete açılması planlanmaktadır.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

G.A.P. Bölgesi havaalanlarının 2009 ve 2010 yıllarında yolcu sayıları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: G.A.P. Bölgesi Havaalanlarının 2009 ve 2010 Yıllarında Yolcu Sayıları

HAVALANI	2009			2010		
	İÇ HAT	DIŞ HAT	TOPLAM	İÇ HAT	DIŞ HAT	TOPLAM
ADİYAMAN	531.886	-	531.886	727.156	-	727.156
BATMAN	1.055.966	-	1.055.966	1.169.766	-	1.169.766
DIYARBAKIR	6.651.390	60.278	6.711.668	8.713.234	75.810	8.789.044
GAZİANTEP	3.675.532	652.975	4.328.507	5.070.588	523.440	5.594.028
MARDİN	1.456.557	-	1.456.557	1.899.762	-	1.899.762
ŞİİRT	-	-	-	2.385	-	2.385
ŞANLIURFA	1.134.572	13.085	1.147.657	1.375.774	20.384	1.396.158
BÖLGE TOPLAMI	14.505.903	726.338	15.232.241	18.958.665	619.634	19.578.299

Kaynak: Ulaştırma Bakanlığı, DLH Genel Müdürlüğü verileri

Görüldüğü gibi, bölge genelinde hava trafiği son bir yıl içinde yaklaşık % 35.0 artış göstermiştir. En yüksek artış oranı % 52.2 ile Gaziantep'te olmuştur. Diğer iki büyük havaalanı olan Diyarbakır'da artış oranı % 31.7, Şanlıurfa'da ise % 23.0 olmuştur.

1.2.4. HABERLEŞME

Tüm bölge illeri uluslararası otomatik telefon santrallerine sahiptir ve en küçük yerleşmelerde bile telefon bulunmaktadır. Bölge genelinde hiçbir haberleşme sorunu bulunmamaktadır.

1.3. G.A.P. BÖLGESİ İLLERİ

1.3.1. ADIYAMAN

Adıyaman, doğuda Diyarbakır, batıda Kahramanmaraş, güneyde Gaziantep ve Şanlıurfa, kuzeyde ise Malatya illeri ile çevrilidir. Merkez ve Kahta ilçelerinin kuzey kısımları ile Gölbaşı, Çelikhana, Tut, Sincik ve Gerger ilçelerinin tamamına yakını dağlıktır. Merkez ve Kahta ilçelerinin güneyi ile Samsat ve Besni, bir kısmı engebeli, bir kısmı ise ovalıktır. Güney Torosların uzantısı olan Akdağ, Ulubaba Dağı ve Nemrut Dağı ilin en yüksek dağlarıdır. Nemrut Tümülsü'nün yer aldığı Nemrut Dağı, 2150 m. yüksekliktedir. İlin en büyük nehri Fırat'tır. Fırat üzerinde kurulmuş olan Atatürk Barajı, Türkiye'nin en büyük barajıdır.

1.3.2. BATMAN

Batman 1990 yılında Türkiye idari düzenlemesindeki değişikliklerle, Siirt'in Batman, Sason, Kozluk, Beşiri, Mardin'in Hasankeyf ve Gercüş ilçelerini alarak il olmuştur. Doğuda Bitlis ve Siirt, batıda Diyarbakır, güneyde Mardin, kuzeyde Muş ve Bitlis illeriyle çevrilidir. Batman Çayı vadisi ve Mardin dağları ilin sırasıyla doğudan ve güneyden doğal sınırlarını oluşturmaktadır. İlin büyük bir kısmını Güneydoğu Torosların uzantıları kaplamakta, güneyden kuzeye gidildikçe yükseklik artmaktadır. İlin en yüksek tepesi

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

2973 m. ile Aydınlık Dağı (Sason Dağı)'dır. Batman'da büyük bir kısım dağlarla kaplı olduğundan vadiler önemli yer tutmaktadır. Dicle vadisinin ilde ve bölgede önemli bir yeri vardır. 1940'larda yörede petrol bulunmasıyla önem kazanan Batman bu tarihlerde bir kaç yüz nüfuslu İluh kasabasıyken, yapılan yatırımlarla büyük bir kent görünümü kazanmıştır.

1.3.3. DİYARBAKIR

Diyarbakır, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin orta kesiminde bulunmaktadır. Doğudan Siirt ve Batman, güneyden Mardin, batıdan Şanlıurfa, Adıyaman ve Malatya, kuzeyden Elazığ, Bingöl ve Muş illeri ile çevrelenmiştir. İl toprakları doğudan kuzey Dicle Havzası'nın doğu kesimi, kuzeyden Güneydoğu Toroslar'ın dış sıraları, batıdan Karacadağ volkanik kütlesi ve güneyden Mardin Eşiği gibi doğal sınırlara sahiptir. Diyarbakır, yeryüzü şekilleri açısından genelde dağlarla çevrili ortası hafif çukurlaşmış görünümündedir. En yüksek noktası 2531 m. ile Beklik Tepe'dir. İl'deki en önemli akarsu Dicle nehridir. Çayönü kazıları sonucunda Diyarbakır tarihinin M.Ö. 7250 yıllarına kadar uzandığı belirlenmiştir.

1.3.4. GAZİANTEP

Gaziantep, Akdeniz Bölgesi'nden Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne geçiş alanında yer alan, Suriye ile komşu bir sınır ilidir. Doğuda Şanlıurfa ili ve Fırat nehri, batıda Adana ili ve Amanos dağları, kuzeyde Kahramanmaraş ve Adıyaman illeri, güneyde ise Suriye sınırı ve Hatay ile çevrilidir. Yöre, Anadolu'nun ilk yerleşim alanlarından biridir. Yüzey şekilleri bakımından il toprakları, doğuda Fırat Irmağı'nın geniş vadisiyle Şanlıurfa yaylasından ayrılan ve batıdaki dağlık bir kenarla sona eren dalgalı düzlükler görünümündedir. Son dönemlerdeki ekonomik ve sosyal gelişmelerle özellikle il merkezi batı illerini aratmayacak bir gelişmişlik düzeyine erişmiştir.

1.3.5. KİLİS

Kilis, Gaziantep ilinden ayrılarak il olmuştur. Doğu, batı ve kuzeyde Gaziantep İli sınırları ile çevrelenen Kilis, güneyde Suriye ile komşudur. Suriye'ye açılan Öncüpınar sınır kapısı Kilis İli sınırları içinde yer almaktadır. İlin kuzey ve kuzeybatı yönünde yer alan engebeli yapı, Kartal Dağı'ndan (Sof Dağı) başlayarak Suriye sınırına doğru alçalmaktadır. Kurt Dağları, Darmik Dağı, Hazal Dağı, Kefiz Dağı, Kuruca Dağı, Arap Dede Dağı ve Büyük Dağ ilin önemli yükseltilerini oluşturmaktadır. İlin en önemli akarsuyu Afrin Çayı'dır. Gaziantep'in kuzeybatısındaki Külecik Dağı'ndan doğan bu akarsu Musabeyli İlçesi sınırları içinde vadi tabanını genişleterek, Kilis'in batısından il sınırları dışına çıkmaktadır.

1.3.6. MARDİN

Mardin, doğuda Şırnak ve Siirt, batıda Şanlıurfa, kuzeyde Diyarbakır ve Batman, güneyde ise Suriye toprakları ile çevrilidir. Dicle ve Fırat Havzalarında yer alan Mardin İli'nde çok çeşitli yeryüzü şekillerine rastlanmaktadır. İl'in yeryüzü şekilleri, III. Zaman'da Toros kıvrımları oluşurken ortaya çıkmıştır. Oluşum sırasında Hakkari yöresi çok geniş bir kütle halinde yükselmiştir. İl alanının, Dicle Vadisi'nin batısında kalan kesimi, bu

kütlenin devamıdır. Mardin Dağları adıyla anılan bu kütle, il topraklarını ortadan bölmekte ve Diyarbakır Havzası ile Suriye Çölü arasında bir eşik oluşturmaktadır. İlin büyük bir bölümü dağlarla kaplı olduğundan vadi alanları önemli bir yer tutmaktadır. Mezopotamya ve Anadolu uygarlıkları Mardin'in kültürel gelişmesinde etkili olmuştur. Ele geçirme ya da yerleşme amacıyla yöreye gelen topluluklar bir yandan yerli halkın kültüründen etkilenmiş, bir yandan da yöre kültürünü etkilemişlerdir.

1.3.7. SİİRT

Siirt, doğuda Van, kuzeyde Bitlis, batıda Batman, güneyde Mardin ve Şırnak illeriyle çevrilidir. İl topraklarının büyük bir bölümü dağlarla kaplıdır. Kuzeyde Muş Güneyi Dağları, doğuda Siirt Doğusu Dağları ilin doğal sınırlarını oluşturan sıradağlardır. Siirt Doğusu Dağları'nın ana gövdesini, Pervari, Siirt Merkez, Eruh ve Şırnak arasını dolduran Yazlıca Dağı (Herkul Dağı) oluşturmaktadır. Doğuda çok geniş bir kütle oluşturan Yazlıca Dağı 2953 m.'lik yükseltisiyle ilin en yüksek noktasıdır. Dağlardan sonra en ağırlıklı yeryüzü şekli ise platolardır. Siirt, Mezopotamya ve Anadolu Uygarlıklarının kesiştikleri alanda kurulmuştur. Bu yüzden kuzeyinde ve güneyinde ortaya çıkan uygarlıklar yörenin kültürel gelişmesinde etkili olmuştur.

1.3.8. ŞANLIURFA

Şanlıurfa, doğuda Mardin, batıda Gaziantep, kuzeybatıda Adıyaman, kuzeydoğuda ise Diyarbakır illeri ile çevrilmiş olup, güneyinde Suriye sınırı uzanmaktadır. İlin geniş bir bölümü, büyük Arabistan masifinin düzleşmiş kuzey bölümü ile Güneydoğu Torosların orta kısmının güney etekleri üzerinde yer almaktadır. İlin kuzeyinde bulunan dağların yüksekliği düşüktür. Dağlar arasında geniş düzlükler yer almaktadır. Dağların yüksekliği güneye doğru gidildikçe düşmekte ve ilin güney kısmı geniş ovalardan oluşmaktadır. Şanlıurfa yapı itibarıyla düz bir alanda kurulmuştur. İl'de birçok ova bulunmaktadır. Bu ovaların en önemlileri; Suruç, Harran ve Viranşehir ovalarıdır. Şanlıurfa, kurulan en eski şehirlerdendir.

1.3.9. ŞIRNAK

Şırnak, 16 Mayıs 1990 tarihinde Siirt'in Şırnak ve Güçlükönak; Mardin'in İdil, Cizre ve Silopi; Hakkari'nin Uludere ve Beytüşşebap ilçelerini alarak il olmuştur. İl kuzeyde, Siirt ve Van, güneyde Suriye ve Irak, doğuda Hakkari ili, batıda Mardin ili ile sınır komşusudur. Şırnak, Mazıdağı'nın güneybatı yamaçlarında yer almaktadır. Yerleşme çevresinde önemli akarsu bulunmamaktadır. Şırnak ve çevresinin çok eski devirlerden beri yerleşim alanı olduğu bulunan eski yapıtlardan ortaya çıkmaktadır.

2. FİZİKSEL VERİLER

2.1. JEOMORFOLOJİK VE TOPOĞRAFİK VERİLER

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yeryüzü şekilleri bakımından genel olarak dağlar ve platolar geniş yer kaplamaktadır. Bölge, 500 - 1000 m. yükseklikte geniş yaylalardan oluşan bir bölgedir. Bu yükseklik, Siirt ve Şırnak'ın doğu ve kuzeydoğu kesimlerinde yer yer 1500 - 2000 m.'ye ulaşmaktadır. Batıdan kuzeye doğru, Gaziantep'in batısında Amanos Dağları, Adıyaman ve Diyarbakır illerinin kuzeyini çevreleyen Güneydoğu Torosların kolları, Batman'ın kuzeydoğusunda yer alan, Sason ilçe alanını bütünüyle kaplayan Muş Güneyi Dağları ve Siirt İli'nin kuzey ve doğusunu kaplayan Güneydoğu Toroslar ile çevrilidir. Adıyaman'ın 103 km. doğusunda yer alan 2150 m. yüksekliğe sahip Nemrut Dağı, tarihi değeri açısından bölge içerisinde büyük bir öneme sahiptir. Güneyde ise; Gaziantep'in güneydoğusu ile Şanlıurfa'nın güney ve güneydoğusunda yükseklik, 0 - 500 m.ye inmekte ve yerini geniş ovalara bırakmaktadır. Bu ovaların bitiminde Suriye çölüne egemen bir konumu olan Mardin Dağları, Mardin Ovası'ndan yaklaşık 600 m. yükseklikte çok geniş bir kütle oluşturmaktadır. Sıranın bazı kesimlerinde yükselti 1000 m.'nin üzerine çıkmaktadır. Bu kütleyle "Mardin Eşiği" denilmektedir.

Bölge'de platolar, % 61.7'lik pay ile Şanlıurfa İli'nde yoğunlaşmıştır. Geniş Arap platformunun kuzey kesimini oluşturan Şanlıurfa platosu bir yandan Fırat Irmağı bir yandan da Güneydoğu Toroslarla çevrilmiştir. Plato, yer yer dağlarla kesilmiş, bazı bölümlerde çanaklaşmış, bazı bölümlerde ise kubbeleşmiş biçimdedir. İl'in büyük bir bölümünü kaplayan platolar, kalkerli bir yapıya sahiptir. Bu yapı nedeniyle mağara, dolin ve sarnıç gibi oluşumlara rastlanmaktadır. Bölge'de platoların en az ağırlıklı bulunduğu il ise Mardin'dir. Mardin İli'nin büyük bir bölümü dağlarla kaplı olduğundan vadiler önemli yer tutmaktadır. Mardin Dağları'ndan kaynaklanan Dicle Irmağı'nın bazı kolları ile Fırat Irmağının kolları, genellikle kalkerli olan il topraklarında geniş koridorlar oluşturmuştur. Habur Vadisi, Şanlıurfa il sınırında Büyükdere Vadisi ve Nusaybin yöresinde Çaçak Vadisi İl'in en önemli vadileridir.

Güneydoğu Anadolu'da ovalar Şanlıurfa İli'nde yoğunlaşmıştır. Kuzey Mezopotamya'nın bir uzantısı durumunda olan bu ovaların en önemlileri: Suruç, Harran ve Viranşehir ovalarıdır. Ovaların eğim yönü güney ve güneydoğu istikametindedir. Ovalarda tarım yapılmaktadır. Harran Ovası 2750 km² olup, ortalama yüksekliği 375m.dir. Doğusunda Viranşehir Ovası, batısında Suruç Ovası bulunmaktadır. Viranşehir Ovası 1200 km² genişliğinde olup, dalgalı ve engebeli bir görünüme sahiptir. Suruç Ovası ise 700 km²'lik bir alanla hafifçe dalgalı ve engebelidir. Bunların yanında Fırat Irmağı'nın kenarında yer alan Halfeti Ovası ve Bozova Ovaları bölgenin önemli ovaları arasındadır.

2.2. İKLİM VERİLERİ

Bölge'de genel olarak kara iklimi görülmektedir. Kış ayları soğuk ve yağışlı, yaz ayları ise sıcak ve kurak geçmektedir. İklim sert olmakla beraber topoğrafyanın meydana getirdiği mikroklimalar dolayısıyla kısa mesafeler içerisinde değişik iklim karakterlerine rastlanmaktadır. Bölge'de iç kısımlara girildikçe denizlerin tesiri kaybolmaktadır.

Gaziantep İli'nin bulunduğu batı sınırı Akdeniz kıyılarına 100 km.ye kadar yaklaşmaktadır. Bu nedenle Gaziantep İli'nin güney kesimlerinde yer yer Akdeniz iklimi karakterine rastlanmaktadır. Sınırın kuzey - güney doğrultusunda Bölge'yi Akdeniz'den ayıran Amanos dağları, iklimin sertleşip kara iklimi niteliğine dönüşmesine yol açmaktadır. Bölge'nin Siirt ve Batman illerini kapsayan kuzeydoğu kesimleri; çöl iklimine yaklaşan bozkır iklimiyle, Doğu Anadolu'nun yüksek yayla iklimi arasında bir geçiş yeri oluşturduğundan bu bölgede doğuya ve kuzeye gidildiğinde yazlar daha serin, kışlar daha sert, batıya ve güneybatıya doğru gidildiğinde ise kışlar ılık, yazlar çok sıcak ve kurak geçmektedir. Dağlık alanlarla çevrili olan Diyarbakır gibi yerleşmelerin kapalılığı, yazları dağlık bölgede oluşan serin havanın iç kesimlere girişine engel olmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, özellikle Diyarbakır, Mardin, Siirt ve Urfa'nın bulunduğu kesiminde Türkiye'nin en sıcak bölgesidir. Bölge'de en soğuk geçen aylar Ocak - Şubat, en sıcak geçen aylar ise Temmuz ve Ağustos'tur.

Bölgesel düzeyde hakim rüzgar yönleri kuzey - kuzeybatı - batı rüzgarlarıdır. Kuzeybatı ve batı rüzgarları genelde her mevsim etkili rüzgarlardır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, yağış istasyonları gözlemlerine göre en çok yağış genel olarak Aralık - Ocak aylarında düşmektedir. Batman ve Diyarbakır illerinde kış aylarının yanısıra Nisan ayında da yağış oranının fazla olduğu gözlenmektedir. Bölge'de en az yağış ise genelde Temmuz - Ağustos aylarına rastlamaktadır. Kar yağışı daha çok dağlık yörelerde görülmekte ve bu kesimlerdeki dağlar uzun süre kar altında kalmaktadır. Gaziantep İli'nde ölçülen en yüksek kar kalınlığı 100 cm.dir.

Bölgeler arasında oransal nem değerleri en düşük olan bölge, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Aylık ortalama nem oranının en yüksek olduğu aylar Aralık - Ocak, en düşük olduğu aylar ise Temmuz - Ağustos'tur. Bölge içinde yıllık oransal nem ortalaması en yüksek olan merkez % 61'lik oranla Gaziantep'tir.

Diyarbakır ili özelinde ortalama bulutlu günlerin sayısı yılda 154.2 gündür. Bulutlu gün sayısının en fazla olduğu ay Mayıs, en az olduğu ay ise Ağustos ayıdır. Bölge'de güneşli günler genel olarak Temmuz ayında yoğunluk göstermektedir. Güneşli günlerin en az olduğu ay ise Şubat ayıdır.

Bölgede iller bazında iklim özellikleri aşağıda verilmiştir.

2.2.1. ADIYAMAN

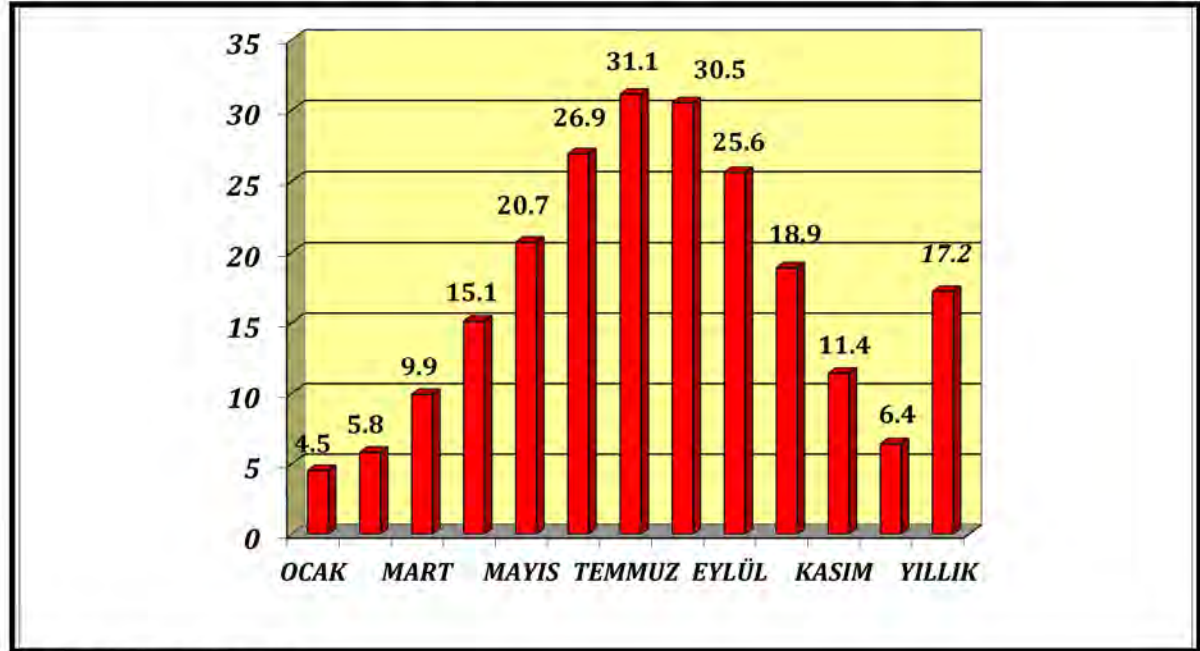
Kuzeyi dağlık ve güneyi ovalık olan Adıyaman'da iki değişik iklim hüküm sürmektedir. Dağlık kuzey kısımda kara iklimi özellikleri hakimdir ve kışlar yağışlı ve soğuk, yazlar sıcak ve kurak geçmektedir. Güneyde ise kışlar ılık ve yağışlı, yazlar kurak ve sıcak geçmektedir.

Tablo 3: Sıcaklık Değerleri (C°) (Adıyaman Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA SICAKLIK	EN YÜKSEK SICAKLIK	EN DÜŞÜK SICAKLIK
Ocak	4.5	17.3	-8.3
Şubat	5.8	21.7	-10.0
Mart	9.9	28.3	-7.0
Nisan	15.1	34.5	-1.0
Mayıs	20.7	38.1	3.4
Haziran	26.9	40.5	10.7
Temmuz	31.1	45.3	15.0
Ağustos	30.5	44.2	15.8
Eylül	25.6	40.3	9.6
Ekim	18.9	35.2	2.5
Kasım	11.4	29.4	-3.5
Aralık	6.4	20.7	-8.4
YILLIK	17.2	45.3	-10.0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 1: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Adıyaman Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

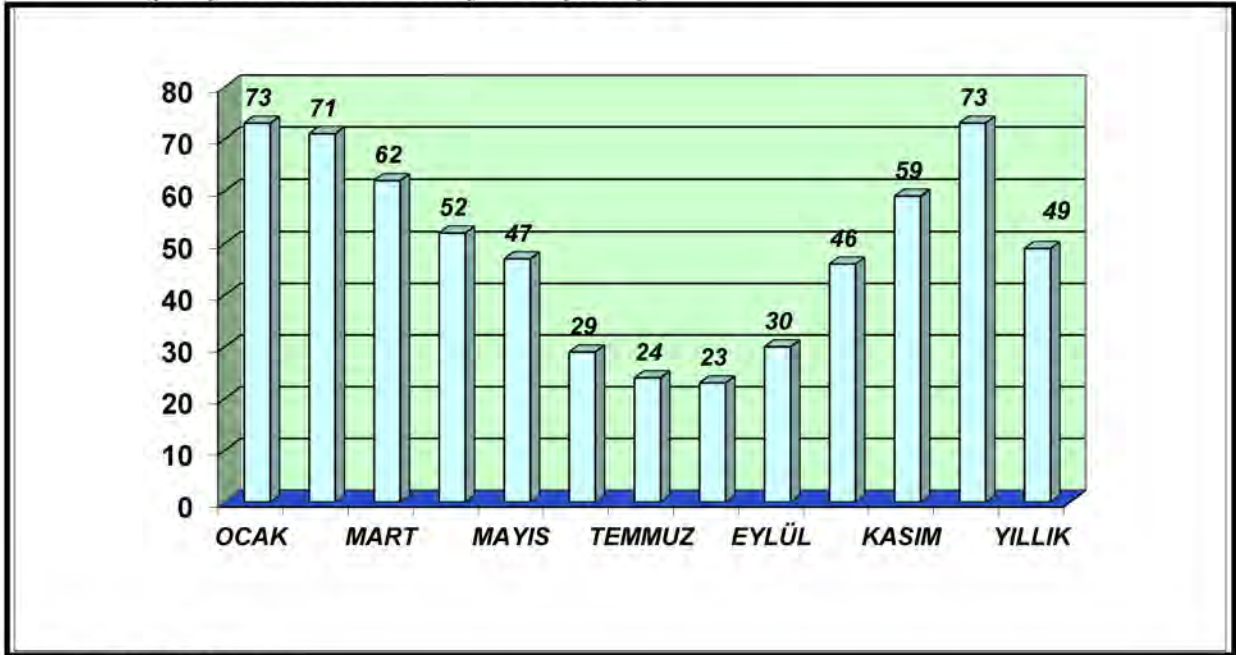
Görüldüğü gibi, Adıyaman'da ortalama sıcaklığın en yüksek olduğu aylar, Temmuz ve Ağustos, en düşük olduğu aylar ise Ocak ve Şubat aylarıdır. Yıl içinde ölçülen ortalama sıcaklık 17.2 C°, en yüksek sıcaklık 45.3 C°, en düşük sıcaklık ise -10 C°'dir.

Tablo 4: Nem Değerleri (Adıyaman Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA BAĞIL NEM (%)	EN DÜŞÜK BAĞIL NEM (%)
Ocak	73	14
Şubat	71	23
Mart	62	7
Nisan	52	4
Mayıs	47	3
Haziran	29	1
Temmuz	24	1
Ağustos	23	1
Eylül	30	3
Ekim	46	3
Kasım	59	6
Aralık	73	7
YILLIK	49	1

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 2: Aylara Göre Ortalama Bağlı Nem Değerleri (%)
(Adıyaman Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

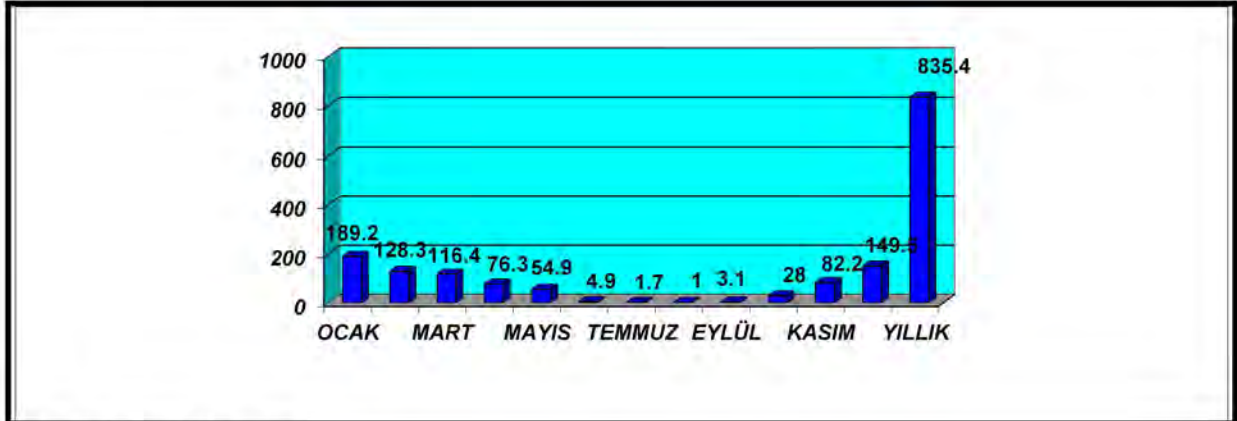
Ortalama bağıl nem oranının en yüksek olduğu ay Adıyaman için Ocak ve Aralık aylarıdır ve yaz aylarında nem oranı oldukça düşmektedir. Adıyaman'da yıl genelinde hakim rüzgar yönü kuzeybatı'dır. En fazla yağış 189.2 mm olarak Ocak ayında düşmektedir. Ortalama kar yağışlı gün sayısının en fazla olduğu ay da Ocak ayı olarak tespit edilmiştir. İlde iklim koşullarını belirleyen diğer veri ve grafikler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 5: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Adıyaman Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA YAĞIŞ MİKTARI (AYLIK, MM)	EN ÇOK YAĞIŞ MİKTARI (GÜNLÜK, MM)	ORTALAMA KAR YAĞIŞLI GÜN SAYISI	ORTALAMA KARLA ÖRTÜLÜ GÜN SAYISI	HAKİM RÜZGAR YÖNÜ, ESME SAYISI
Ocak	189.2	117.5	1.8	3.1	N-22.6
Şubat	128.3	68.0	1.2	2.0	NNW-28.7
Mart	116.4	95.0	0.1	0.4	N-26.2
Nisan	76.3	58.9	0.1	-	WSW-24.8
Mayıs	54.9	63.7	-	-	W-23.5
Haziran	4.9	22.4	-	-	E-23.4
Temmuz	1.7	12.4	-	-	NW-29.1
Ağustos	1.0	20.0	-	-	N-20.7
Eylül	3.1	23.2	-	-	SSE-20.7
Ekim	28.0	29.5	-	-	N-21.4
Kasım	82.2	102.5	-	-	NNE-15.2
Aralık	149.5	64.3	0.3	1.3	N-27.4
YILLIK	835.4	117.5	3.4	6.7	NW-29.1

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 3: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Adıyaman Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

Tablo 6: Yıllık İklim Verileri (Adıyaman Meteoroloji İstasyonu)

Ortalama Açık Gün Sayısı	: 133.2
Ortalama Bulutlu Gün Sayısı	: 171.4
Ortalama Kapalı Gün Sayısı	: 60.6
Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısı	: 6.7
En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı (cm)	: 51
Ortalama Sisli Gün Sayısı	: 7.5
Ortalama Dolulu Gün Sayısı	: 2.2
Ortalama Kırğılı Gün Sayısı	: 12.0
Ortalama Orajlı Gün Sayısı	: 16.2
Hakim Rüzgar Yönü	: NW

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müd., Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

2.2.2. BATMAN

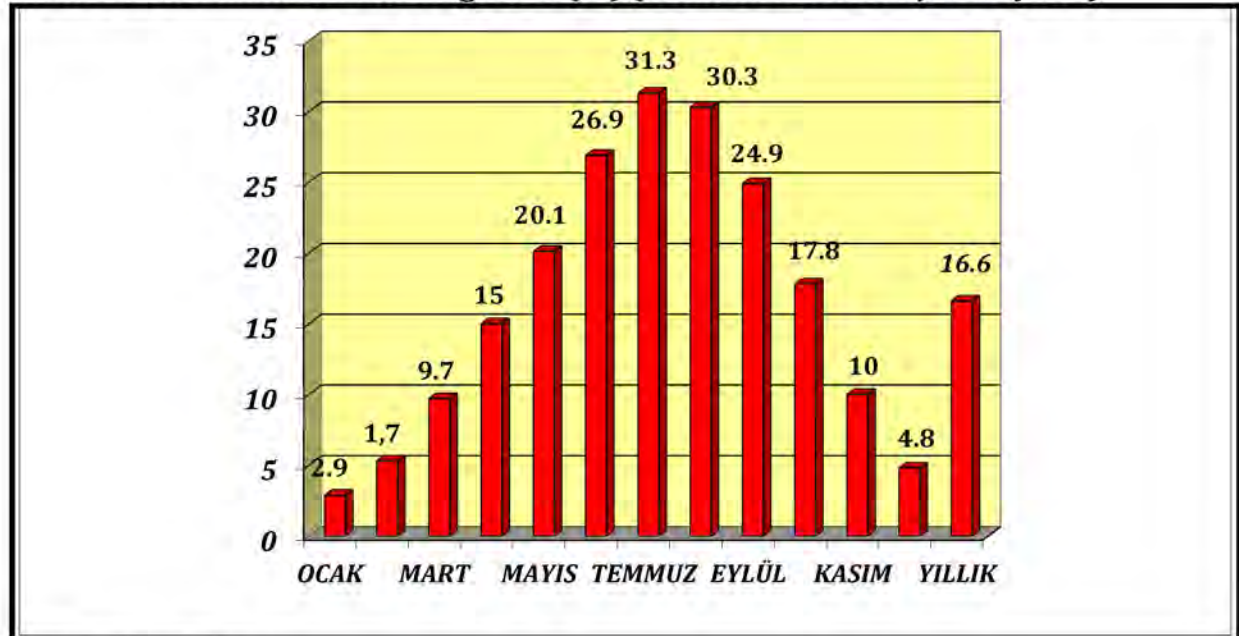
Batman ilinde genel anlamda Akdeniz iklim özellikleri görülmektedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ise oldukça ılık ve yağışlıdır. Yağışlar yükseklerde kar, ovalarda yağmur şeklindedir.

Tablo 7: Sıcaklık Değerleri (C°) (Batman Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA SICAKLIK	EN YÜKSEK SICAKLIK	EN DÜŞÜK SICAKLIK
Ocak	2.9	16.3	-24.0
Şubat	5.3	23.5	16.0
Mart	9.7	30.6	-17.0
Nisan	15.0	35.8	-9.0
Mayıs	20.1	38.5	0.9
Haziran	26.9	42.5	5.7
Temmuz	31.3	46.5	11.8
Ağustos	30.3	45.4	11.5
Eylül	24.9	43.8	4.4
Ekim	17.8	37.0	-3.0
Kasım	10.0	28.3	-6.4
Aralık	4.8	19.7	-24.0
YILLIK	16.6	46.5	-24.0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 4: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Batman Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

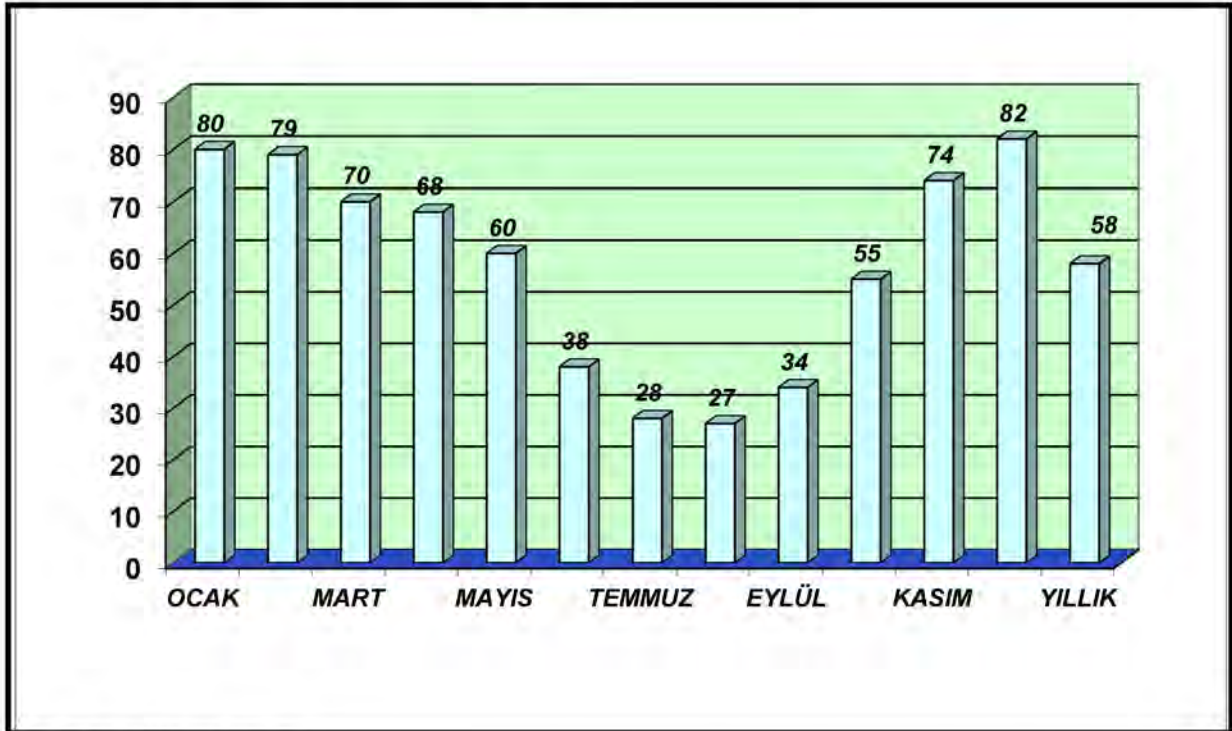
Görüldüğü gibi, Batman'da ortalama sıcaklığın en yüksek olduğu aylar, Temmuz ve Ağustos, en düşük olduğu aylar ise Ocak ve Şubat aylarıdır. Yıl içinde ölçülen ortalama sıcaklık 16.6 C°, en yüksek sıcaklık 46.5 C°, en düşük sıcaklık ise -24.0 C°'dir.

Tablo 8: Nem Değerleri (Batman Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA BAĞIL NEM (%)	EN DÜŞÜK BAĞIL NEM (%)
Ocak	80	27
Şubat	79	27
Mart	70	15
Nisan	68	14
Mayıs	60	14
Haziran	38	9
Temmuz	28	7
Ağustos	27	5
Eylül	34	8
Ekim	55	11
Kasım	74	15
Aralık	82	27
YILLIK	58	5

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 5: Aylara Göre Ortalama Bağlı Nem Değerleri (%)
(Batman Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

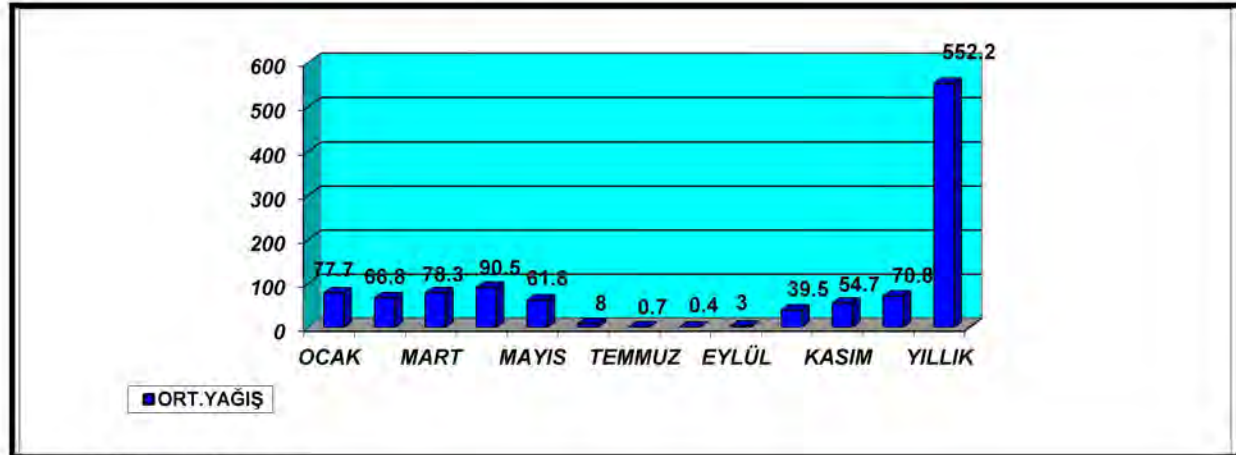
Ortalama bağıl nem oranının en yüksek olduğu ay Batman için Aralık ve Ocak aylarıdır ve yaz aylarında nem oranı oldukça düşmektedir. En fazla yağış 90.5 mm olarak Nisan ayında düşmektedir. Ortalama kar yağışlı gün sayısının en fazla olduğu ay da Ocak ayı olarak tespit edilmiştir. İlde iklim koşullarını belirleyen diğer veri ve grafikler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 9: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Batman Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA YAĞIŞ MİKTARI (AYLIK, MM)	EN ÇOK YAĞIŞ MİKTARI (GÜNLÜK, MM)	ORTALAMA KAR YAĞIŞLI GÜN SAYISI	ORTALAMA KARLA ÖRTÜLÜ GÜN SAYISI	HAKİM RÜZGAR YÖNÜ, ESME SAYISI
Ocak	77.7	44.6	1.8	3.3	-
Şubat	66.8	22.6	1.3	1.1	-
Mart	78.3	26.9	0.5	0.1	-
Nisan	90.5	47.8	-	-	-
Mayıs	61.8	59.3	-	-	-
Haziran	8.0	19.1	-	-	-
Temmuz	0.7	5.7	-	-	-
Ağustos	0.4	3.4	-	-	-
Eylül	3.0	7.5	-	-	-
Ekim	39.5	30.6	-	-	-
Kasım	54.7	57.1	0.2	0.1	-
Aralık	70.8	33.8	0.6	0.4	-
YILLIK	552.2	59.3	4.4	5.0	W

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 6: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Batman Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

Tablo10: Yıllık İklim Verileri (Batman Meteoroloji İstasyonu)

Ortalama Açık Gün Sayısı	: 139.0
Ortalama Bulutlu Gün Sayısı	: 169.0
Ortalama Kapalı Gün Sayısı	: 57.2
Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısı	: 5.0
En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı (cm)	: 22
Ortalama Sisli Gün Sayısı	: 20.3
Ortalama Dolulu Gün Sayısı	: 2.9
Ortalama Kirağılı Gün Sayısı	: 36.4
Ortalama Orajlı Gün Sayısı	: 19.5
Hakim Rüzgar Yönü	: W

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müd., Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

2.2.3. DİYARBAKIR

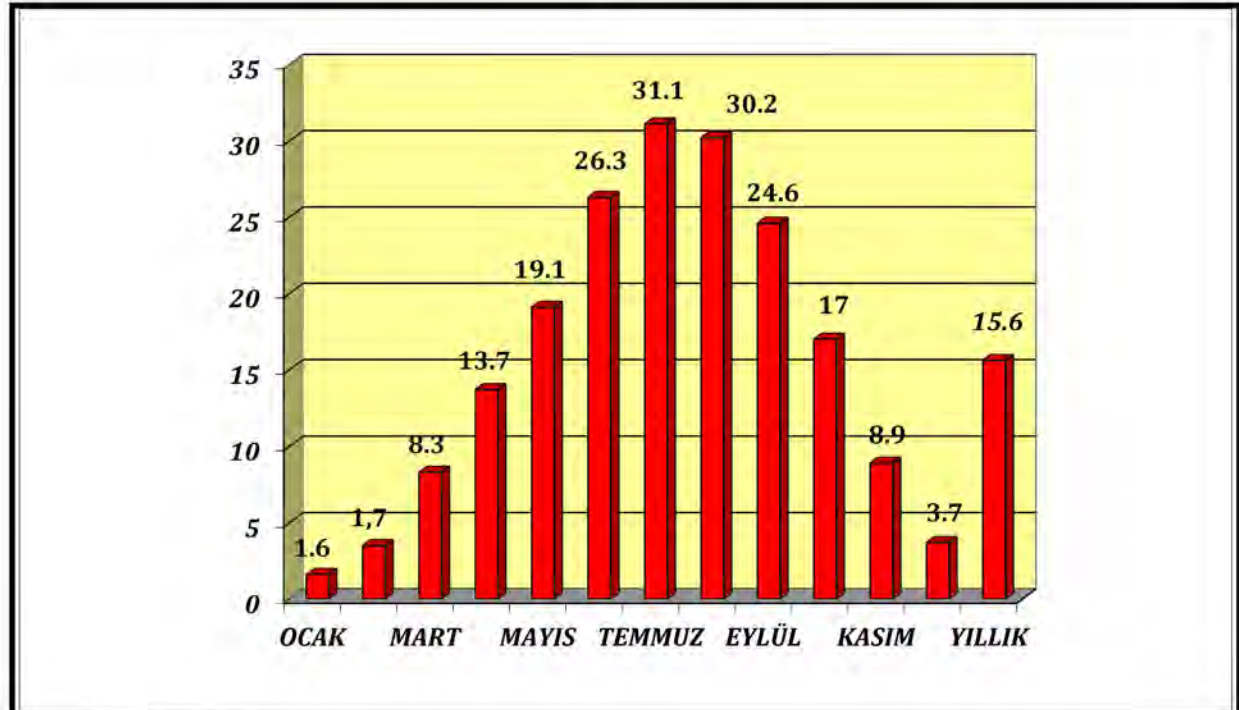
Diyarbakır ilinde sert kara iklimiyle yarı kurak yayla iklimi hüküm sürmektedir. Yazlar çok sıcak, kurak ve uzun, kışlar soğuk ve az yağışlı geçmektedir. Güneydoğu Toroslar kuzeyden gelen soğuk rüzgârları kestiği için Doğu Anadolu'ya nazaran kışları daha az soğuktur.

Tablo 11: Sıcaklık Değerleri (C°) (Diyarbakır Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA SICAKLIK	EN YÜKSEK SICAKLIK	EN DÜŞÜK SICAKLIK
Ocak	1.6	15.4	-22.1
Şubat	3.5	21.3	-21.0
Mart	8.3	28.3	-14.0
Nisan	13.7	35.3	-6.0
Mayıs	19.1	38.1	0.8
Haziran	26.3	41.2	7.7
Temmuz	31.1	44.7	11.0
Ağustos	30.2	44.8	13.8
Eylül	24.6	42.0	6.0
Ekim	17.0	35.7	-1.2
Kasım	8.9	25.5	-8.8
Aralık	3.7	19.3	-23.4
YILLIK	15.6	44.8	-23.4

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 7: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Diyarbakır Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

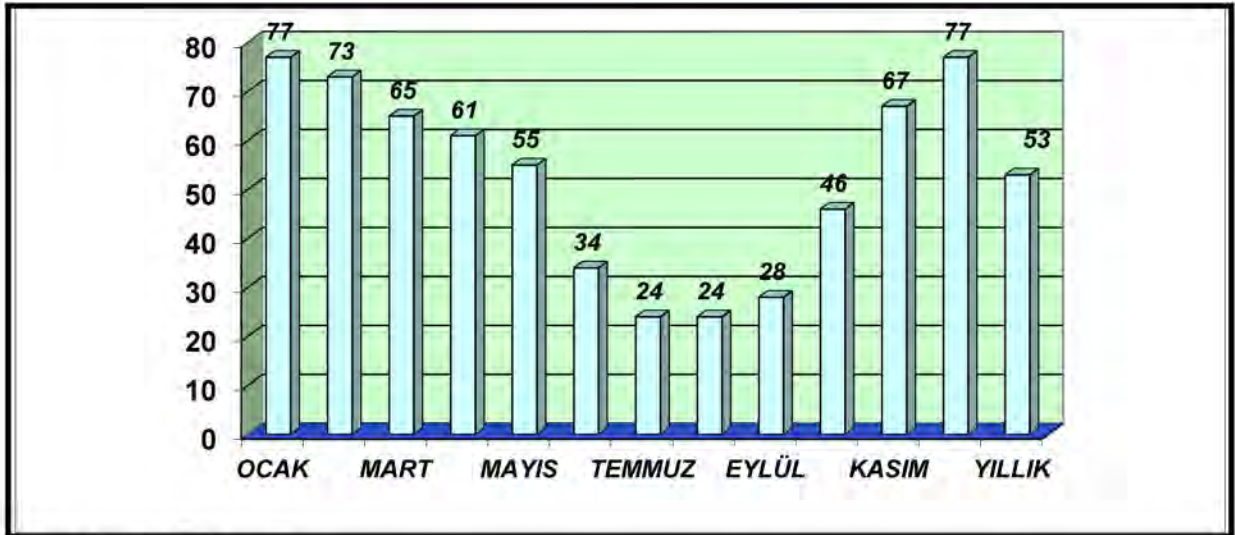
Görüldüğü gibi, Diyarbakır'da ortalama sıcaklığın en yüksek olduğu aylar, Temmuz ve Ağustos, en düşük olduğu aylar ise Ocak ve Şubat aylarıdır. Yıl içinde ölçülen ortalama sıcaklık 15.6 C°, en yüksek sıcaklık 44.8 C°, en düşük sıcaklık ise -23.4 C°'dir.

Tablo 12: Nem Değerleri (Diyarbakır Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA BAĞIL NEM (%)	EN DÜŞÜK BAĞIL NEM (%)
Ocak	77	13
Şubat	73	7
Mart	65	10
Nisan	61	7
Mayıs	55	6
Haziran	34	5
Temmuz	24	1
Ağustos	24	2
Eylül	28	3
Ekim	46	2
Kasım	67	3
Aralık	77	10
YILLIK	53	1

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 8: Aylara Göre Ortalama Bağlı Nem Değerleri (%) (Diyarbakır Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

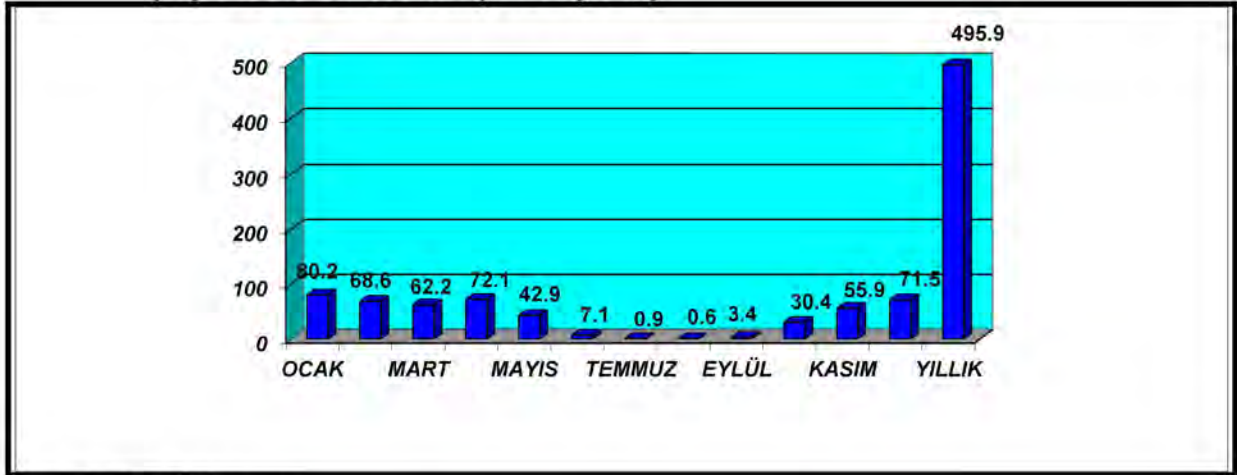
Ortalama bağıl nem oranının en yüksek olduğu ay Diyarbakır için Ocak ve Aralık aylarıdır ve yaz aylarında nem oranı oldukça düşmektedir. Diyarbakır'da yıl genelinde hakim rüzgar yönü güneydir. En fazla yağış 80.2 mm olarak Ocak ayında düşmektedir. Ortalama kar yağışlı gün sayısının en fazla olduğu ay da Ocak ayı olarak tespit edilmiştir. İlde iklim koşullarını belirleyen diğer veri ve grafikler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 13: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Diyarbakır Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA YAĞIŞ MİKTARI (AYLIK, MM)	EN ÇOK YAĞIŞ MİKTARI (GÜNLÜK, MM)	ORTALAMA KAR YAĞIŞLI GÜN SAYISI	ORTALAMA KARLA ÖRTÜLÜ GÜN SAYISI	HAKİM RÜZGAR YÖNÜ, ESME SAYISI
Ocak	80.2	45.3	3.1	5.6	S-24.8
Şubat	68.6	49.7	2.4	4.6	S-33.8
Mart	62.2	38.6	0.6	0.8	NW-27.2
Nisan	72.1	65.8	-	-	SW-23.2
Mayıs	42.9	40.1	-	-	W-26.7
Haziran	7.1	21.0	-	-	W.S-25.6
Temmuz	0.9	7.4	-	-	SE-21.0
Ağustos	0.6	7.0	-	-	NW-24.9
Eylül	3.4	14.4	-	-	WNW-28.7
Ekim	30.4	54.6	-	-	NW-22.3
Kasım	55.9	44.0	-	0.1	NW-25.6
Aralık	71.5	50.2	0.5	1.8	ESE-23.5
YILLIK	495.9	65.8	6.6	13.0	S-33.8

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 9: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Diyarbakır Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

Tablo14: Yıllık İklim Verileri (Diyarbakır Meteoroloji İstasyonu)

Ortalama Açık Gün Sayısı	: 143.6
Ortalama Bulutlu Gün Sayısı	: 154.2
Ortalama Kapalı Gün Sayısı	: 67.5
Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısı	: 13.0
En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı (cm)	: 51
Ortalama Sisli Gün Sayısı	: 12.3
Ortalama Dolulu Gün Sayısı	: 4.0
Ortalama Kirağılı Gün Sayısı	: 33.4
Ortalama Orajlı Gün Sayısı	: 19.6
Hakim Rüzgar Yönü	: S

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müd., Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni1974

2.2.4. GAZİANTEP

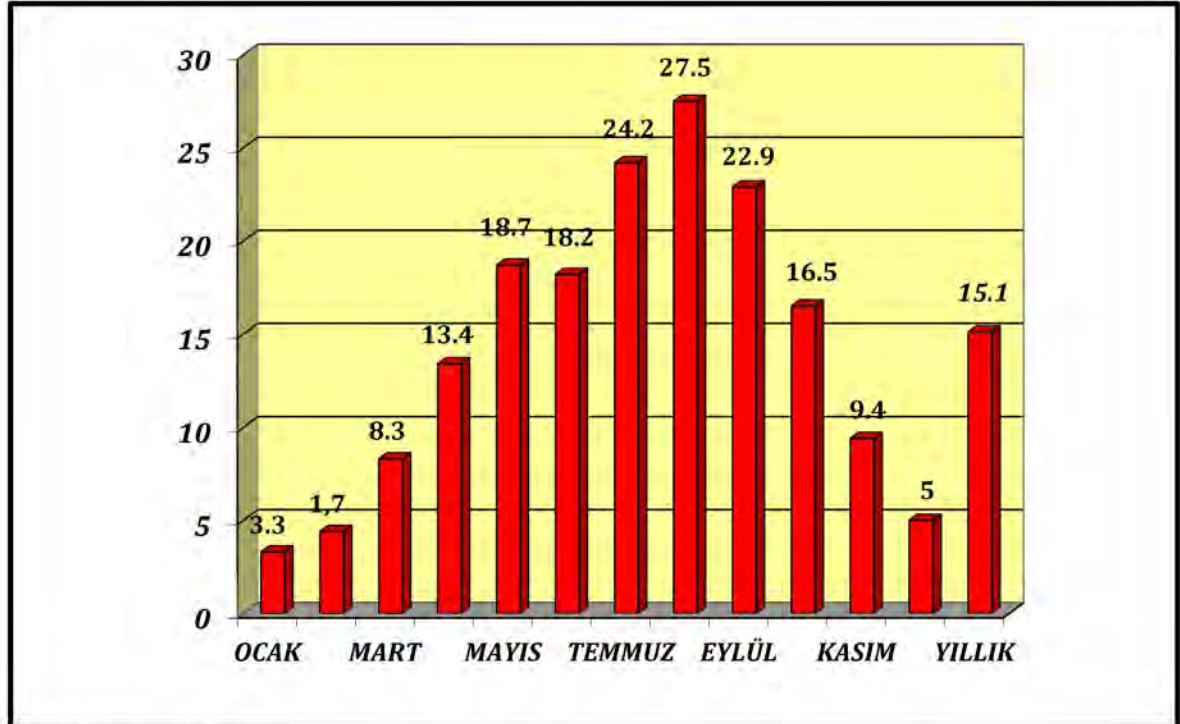
İlin iklimi Akdeniz ve Doğu Anadolu iklimleri arasında bir geçiş özelliğini göstermektedir. Ancak Akdeniz iklimi ağırlıklıdır. Yazları sıcak ve kuraktır. Kışlar ise ılıktır. Ortalama iki ay kar yağmasına karşın, toprak ortalama 15 gün kar altında kalmaktadır.

Tablo 15: Sıcaklık Değerleri (C°) (Gaziantep Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA SICAKLIK	EN YÜKSEK SICAKLIK	EN DÜŞÜK SICAKLIK
Ocak	3.3	19.0	-9.6
Şubat	4.4	21.0	-13.0
Mart	8.3	27.4	-11.0
Nisan	13.4	34.0	-2.5
Mayıs	18.7	37.8	3.2
Haziran	24.2	39.6	7.1
Temmuz	27.9	44.0	11.8
Ağustos	27.5	42.0	12.7
Eylül	22.9	40.8	6.4
Ekim	16.5	34.4	0.0
Kasım	9.4	27.3	-7.0
Aralık	5.0	22.2	-10.0
YILLIK	15.1	44.0	-13.0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 10: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Gaziantep Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

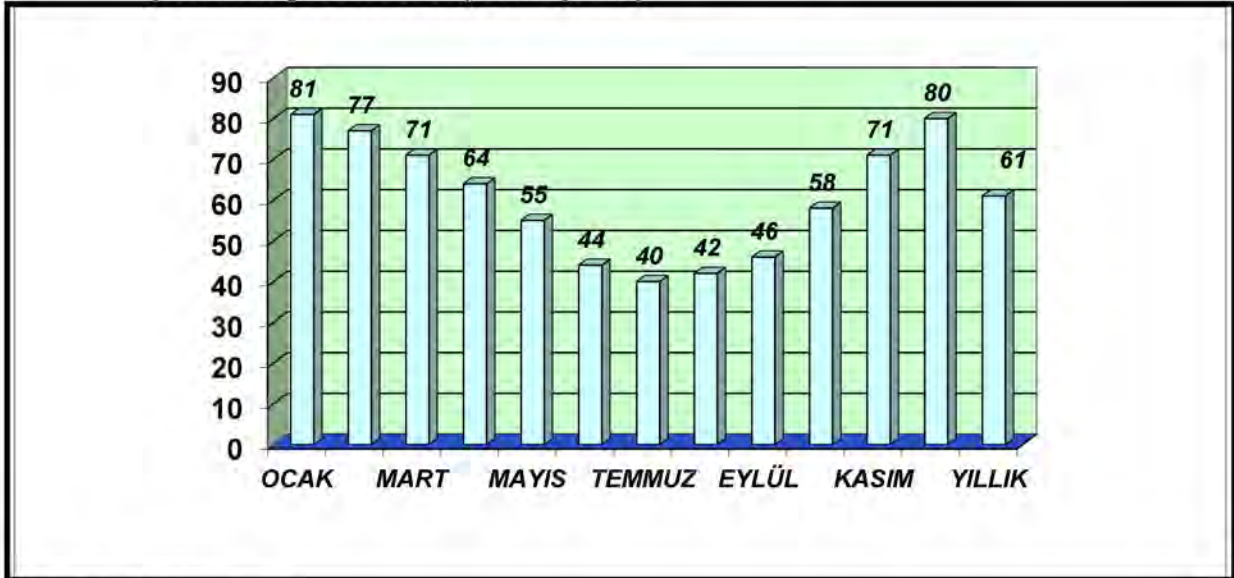
Görüldüğü gibi, Gaziantep'te ortalama sıcaklığın en yüksek olduğu aylar, Ağustos ve Temmuz, en düşük olduğu aylar ise Ocak ve Şubat aylarıdır. Yıl içinde ölçülen ortalama sıcaklık 15.1 C°, en yüksek sıcaklık 44.0 C°, en düşük sıcaklık ise -13.0 C°'dir. Ortalama bağıl nem oranının en yüksek olduğu ay Gaziantep için Ocak ve Aralık aylarıdır ve yaz aylarında nem oranı düşmektedir.

Tablo 16: Nem Değerleri (Gaziantep Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA BAĞIL NEM (%)	EN DÜŞÜK BAĞIL NEM (%)
Ocak	81	10
Şubat	77	16
Mart	71	11
Nisan	64	9
Mayıs	55	9
Haziran	44	7
Temmuz	40	6
Ağustos	42	4
Eylül	46	4
Ekim	58	4
Kasım	71	10
Aralık	80	16
YILLIK	61	4

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 11: Aylara Göre Ortalama Bağıl Nem Değerleri (%) (Gaziantep Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

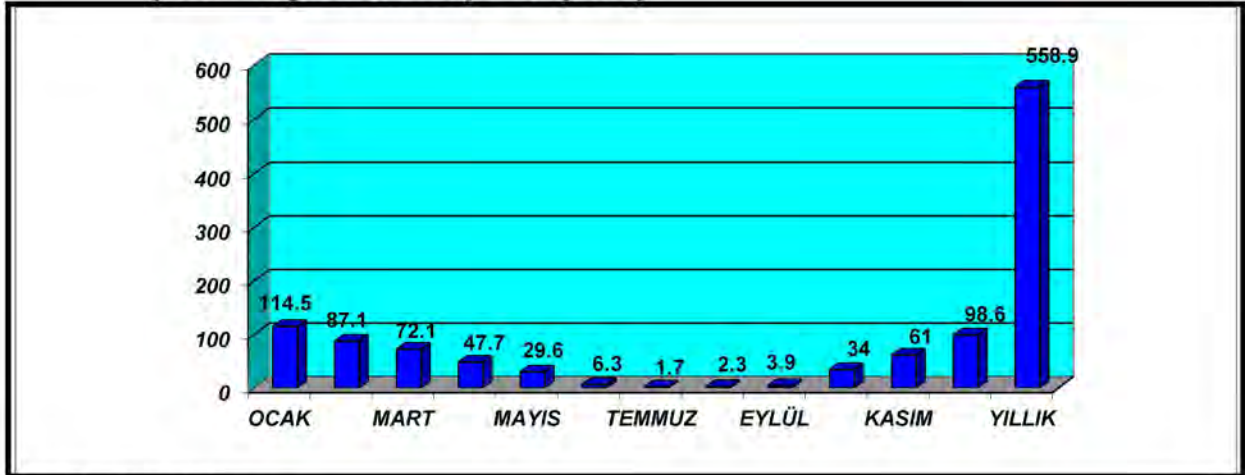
Gaziantep'te yıl genelinde hakim rüzgar yönü kuzeybatıdır. En fazla yağış 114.5 mm olarak Ocak ayında düşmektedir. Ortalama kar yağışlı gün sayısının en fazla olduğu ay da Şubat ayı olarak tespit edilmiştir. İlde iklim koşullarını belirleyen diğer veri ve grafikler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 17: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Gaziantep Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA YAĞIŞ MİKTARI (AYLIK, MM)	EN ÇOK YAĞIŞ MİKTARI (GÜNLÜK, MM)	ORTALAMA KAR YAĞIŞLI GÜN SAYISI	ORTALAMA KARLA ÖRTÜLÜ GÜN SAYISI	HAKİM RÜZGAR YÖNÜ, ESME SAYISI
Ocak	114.5	62.6	2.9	4.8	S-25.3
Şubat	87.1	73.6	2.4	4.2	NNW-31.0
Mart	72.1	55.4	0.3	0.7	N-30.8
Nisan	47.7	63.2	-	-	NW-23.0
Mayıs	29.6	37.8	-	-	NW-23.6
Haziran	6.3	31.1	-	-	NNW-25.2
Temmuz	1.7	11.5	-	-	N-23.1
Ağustos	2.3	27.0	-	-	NW-23.4
Eylül	3.9	19.1	-	-	W-22.5
Ekim	34.0	53.0	-	-	ENE-20.6
Kasım	61.0	56.1	0.1	0.0	S-19.6
Aralık	98.6	58.2	0.5	2.1	NNW-24.9
YILLIK	558.9	73.6	6.2	11.9	NNW-31.0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 12: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Gaziantep Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

Tablo18: Yıllık İklim Verileri (Gaziantep Meteoroloji İstasyonu)

Ortalama Açık Gün Sayısı	: 154.6
Ortalama Bulutlu Gün Sayısı	: 152.2
Ortalama Kapalı Gün Sayısı	: 58.5
Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısı	: 11.9
En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı (cm)	: 100
Ortalama Sisli Gün Sayısı	: 10.0
Ortalama Dolulu Gün Sayısı	: 2,8
Ortalama Kırağılı Gün Sayısı	: 30,9
Ortalama Orajlı Gün Sayısı	: 12,4
Hakim Rüzgar Yönü	: NNW

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müd., Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

2.2.5. KİLİS

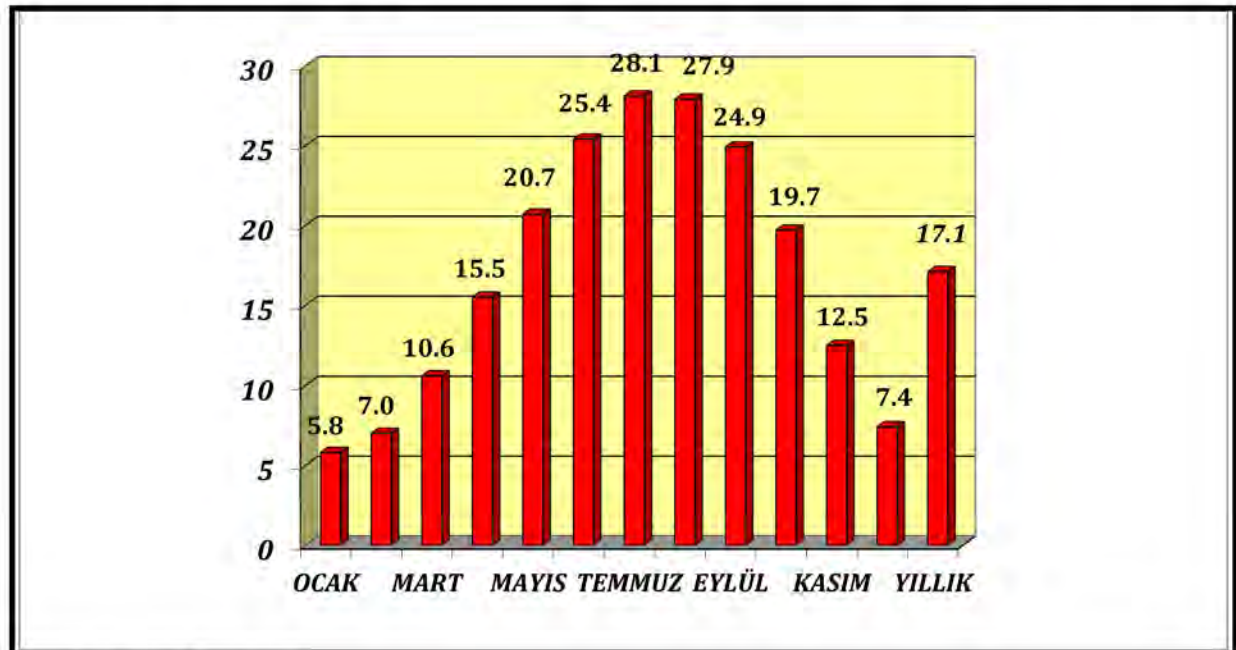
Kilis ilinin iklimi genel karakterleri itibariyle Akdeniz iklimi içinde kalmaktadır. Akdeniz iklim bölgesi, yazın çoğunlukla tropikal. Kışın ise kutupsal hava kütleleri gibi birbirinden farklı özellikler gösteren hava kütlelerinin tesirinde kalmaktadır. Yazın oldukça etkili olan Eteziyen hava hareketi. Yörede etkili olmadan önce, Akdeniz üzerinden geçerken az da olsa nem kazanıp, Amanos dağlarını geçerken soğuduğundan bu devrede sıcak ve nisbi nemi düşük olan ilde, serin-nemli etkisiyle bilinmektedir.

Tablo 19: Sıcaklık Değerleri (C°) (Kilis Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA SICAKLIK	EN YÜKSEK SICAKLIK	EN DÜŞÜK SICAKLIK
Ocak	5.8	18.5	-8.3
Şubat	7.0	22.5	-8.4
Mart	10.6	28.8	-6.8
Nisan	15.5	35.4	-1.3
Mayıs	20.7	40.2	5.4
Haziran	25.4	40.9	10.0
Temmuz	28.1	44.2	14.6
Ağustos	27.9	44.9	15.5
Eylül	24.9	41.4	10.4
Ekim	19.7	36.4	1.5
Kasım	12.5	29.6	-3.5
Aralık	7.4	21.6	-6.0
YILLIK	17.1	44.9	-8.4

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 13: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Kilis Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

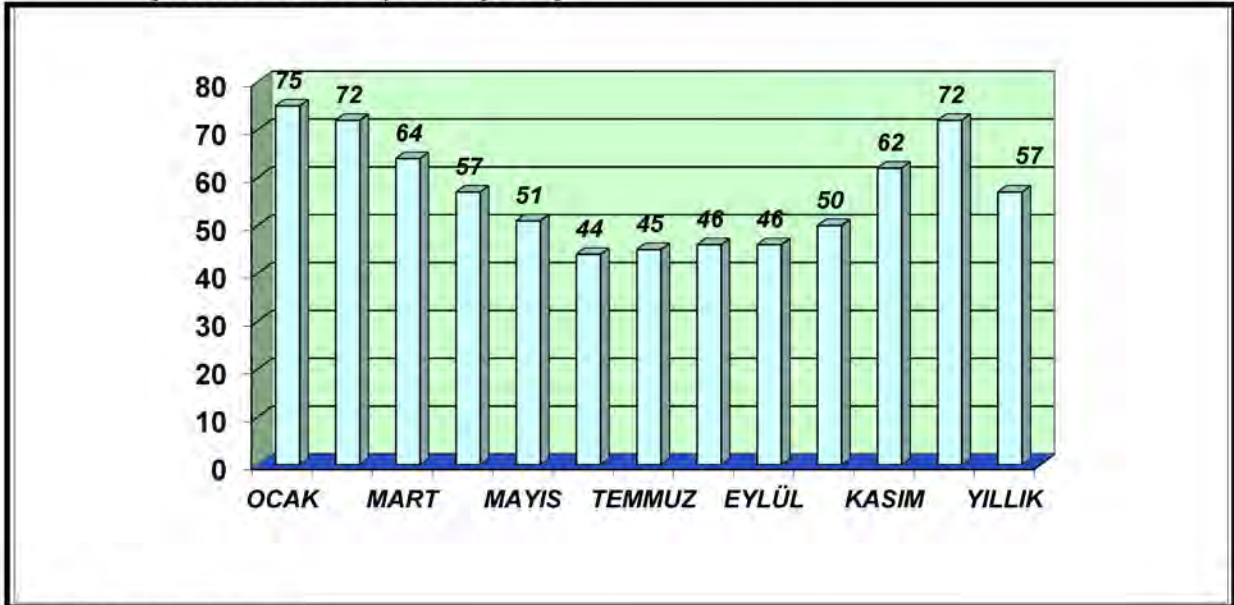
Görüldüğü gibi, Kilis'te ortalama sıcaklığın en yüksek olduğu aylar, Temmuz ve Ağustos, en düşük olduğu aylar ise Ocak ve Şubat aylarıdır. Yıl içinde ölçülen ortalama sıcaklık 17.1 C°, en yüksek sıcaklık 44.9 C°, en düşük sıcaklık ise -8.4 C°'dir.

Tablo 20: Nem Değerleri (Kilis Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA BAĞIL NEM (%)	EN DÜŞÜK BAĞIL NEM (%)
Ocak	75	4
Şubat	72	5
Mart	64	2
Nisan	57	5
Mayıs	51	2
Haziran	44	5
Temmuz	45	3
Ağustos	46	1
Eylül	46	3
Ekim	50	1
Kasım	62	7
Aralık	72	8
YILLIK	57	1

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 14: Aylara Göre Ortalama Bağlı Nem Değerleri (%) (Kilis Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

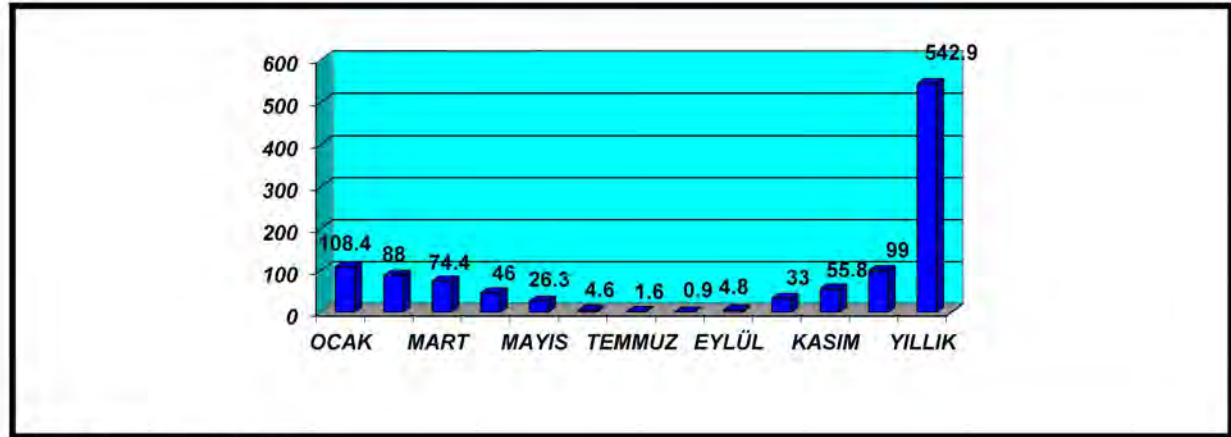
Ortalama bağıl nem oranının en yüksek olduğu ay Adıyaman için Ocak, Şubat ve Aralık aylarıdır ve yaz aylarında nem oranı düşmektedir. Kilis'te yıl genelinde hakim rüzgar yönü güneydoğudur. En fazla yağış 108.4 mm olarak Ocak ayında düşmektedir. Ortalama kar yağışlı gün sayısının en fazla olduğu ay Şubat ayı olarak tespit edilmiştir. İlde iklim koşullarını belirleyen diğer veri ve grafikler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 21: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Kilis Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA YAĞIŞ MİKTARI (AYLIK, MM)	EN ÇOK YAĞIŞ MİKTARI (GÜNLÜK, MM)	ORTALAMA KAR YAĞIŞLI GÜN SAYISI	ORTALAMA KARLA ÖRTÜLÜ GÜN SAYISI	HAKİM RÜZGAR YÖNÜ, ESME SAYISI
Ocak	108.4	56.5	1.1	1.6	W-15.9
Şubat	88.0	78.5	1.2	1.1	E-15.4
Mart	74.4	71.7	0.1	0.2	SE-20.7
Nisan	46.0	59.4	0.1	-	NW-16.3
Mayıs	26.3	33.5	-	-	NW-18.8
Haziran	4.6	16.4	-	-	W-17.5
Temmuz	1.6	19.0	-	-	N-17.4
Ağustos	0.9	11.5	-	-	W-17.7
Eylül	4.8	30.0	-	-	NW-16.8
Ekim	33.0	55.9	-	-	ESE-10.8
Kasım	55.8	63.5	-	-	NW-12.0
Aralık	99.0	55.4	0.2	0.6	NW-19.5
YILLIK	542.9	78.5	2.7	3.3	SE-20.7

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 15: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Kilis Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

Tablo22: Yıllık İklim Verileri (Kilis Meteoroloji İstasyonu)

Ortalama Açık Gün Sayısı	: 165.9
Ortalama Bulutlu Gün Sayısı	: 148.4
Ortalama Kapalı Gün Sayısı	: 51.0
Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısı	: 3.3
En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı (cm)	: 58
Ortalama Sisli Gün Sayısı	: 7.3
Ortalama Dolulu Gün Sayısı	: 3.4
Ortalama Kırğılı Gün Sayısı	: 8.8
Ortalama Orajlı Gün Sayısı	: 13.0
Hakim Rüzgar Yönü	: SE

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müd., Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

2.2.6. MARDİN

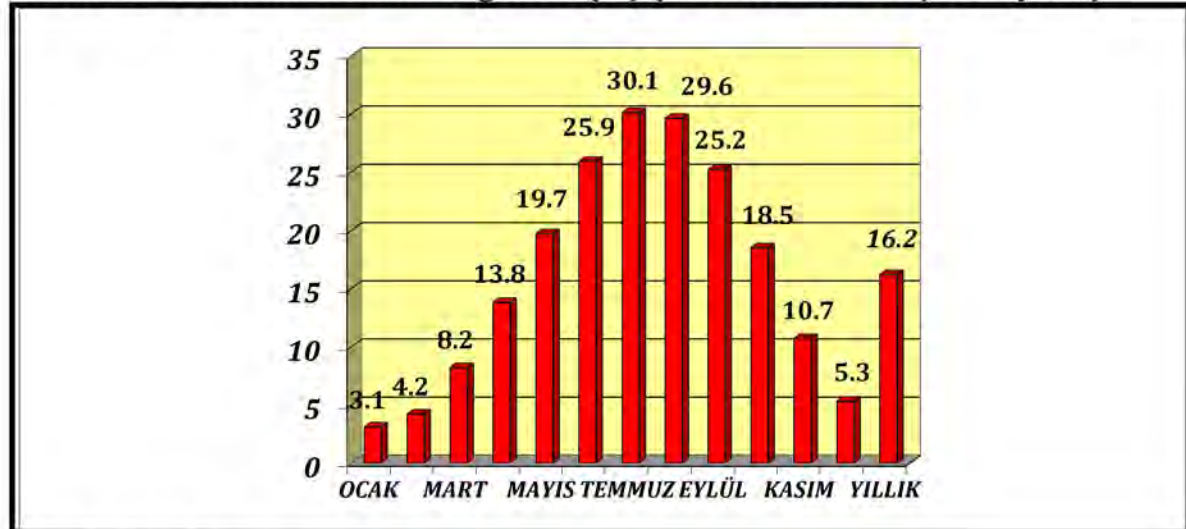
Mardin iklimi, Akdeniz iklimine benzer özellikler taşımaktadır. Yazlar çok kurak ve sıcak, kışları ise bol yağışlı ve ılımandır. Mardin’de kış mevsiminde oluşan yüksek basınç alanı kış aylarının soğuk geçmesine yol açmaktadır. Bir yandan güneydeki çöl ikliminin etkisi altında bulunması (Basra Alçak Basıncı), diğer yandan kuzeydeki yüksek dağların serin hava kütlelerinin bölgeye girmesine mani olması nedeniyle ilin ova kesiminde yazlar çok sıcak geçmektedir. İlin kuzey kesiminde zaman zaman kara iklimine benzer özellikler görülmektedir. Ova kesiminde yazlar çok sıcak geçmekte olup, kışlar ılıman ve yağmurludur. Bu kesimde az miktarda ve kalıcı olmayan kar yağışları görülür. Dağ kesiminde ise yazlar daha serin, kışlar şiddetli rüzgarlı, bol yağmur ve kar yağışlı geçmektedir.

Tablo23: Sıcaklık Değerleri (C°) (Mardin Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA SICAKLIK	EN YÜKSEK SICAKLIK	EN DÜŞÜK SICAKLIK
Ocak	3.1	18.8	-11.0
Şubat	4.2	18.4	-14.0
Mart	8.2	27.5	-11.7
Nisan	13.8	33.6	-4.5
Mayıs	19.7	35.4	2.6
Haziran	25.9	40.0	5.0
Temmuz	30.1	42.5	12.7
Ağustos	29.6	40.9	14.1
Eylül	25.2	38.8	8.0
Ekim	18.5	35.6	1.0
Kasım	10.7	25.5	-5.0
Aralık	5.3	20.8	-11.9
YILLIK	16.2	42.5	-14.0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 16: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Mardin Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

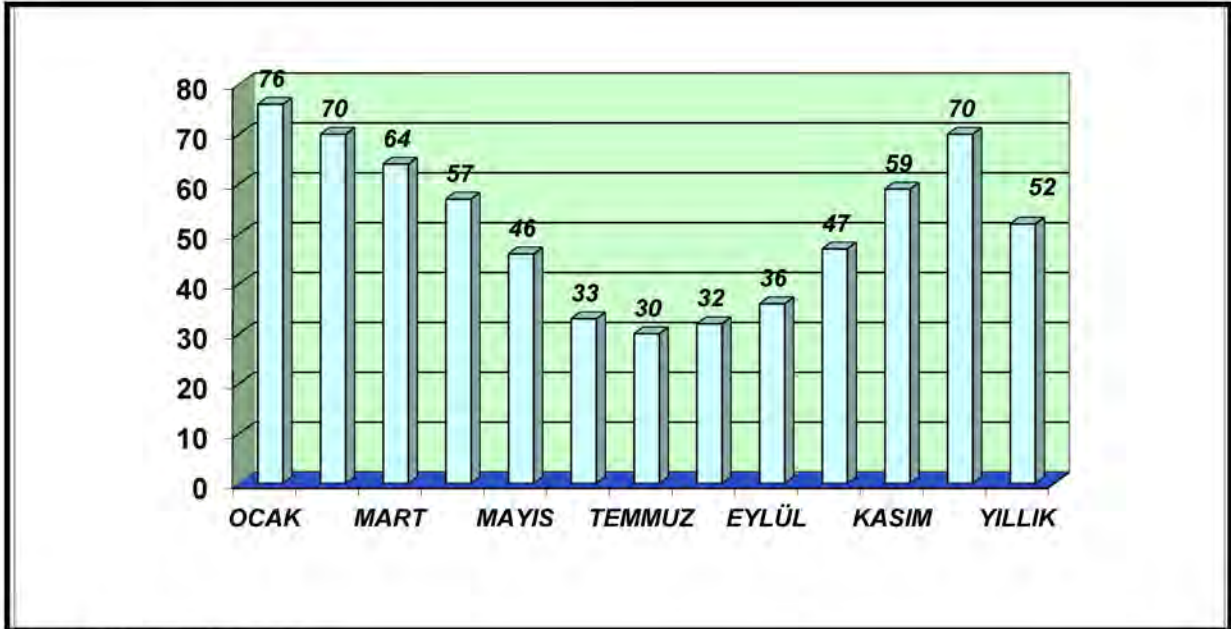
Görüldüğü gibi, Mardin'de ortalama sıcaklığın en yüksek olduğu aylar, Temmuz ve Ağustos, en düşük olduğu aylar ise Ocak ve Şubat aylarıdır. Yıl içinde ölçülen ortalama sıcaklık 16.2 C°, en yüksek sıcaklık 42.5 C°, en düşük sıcaklık ise -14 C°dir.

Tablo 24: Nem Değerleri (Mardin Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA BAĞIL NEM (%)	EN DÜŞÜK BAĞIL NEM (%)
Ocak	76	7
Şubat	70	11
Mart	64	3
Nisan	57	6
Mayıs	46	4
Haziran	33	1
Temmuz	30	2
Ağustos	32	2
Eylül	36	0
Ekim	47	3
Kasım	59	9
Aralık	70	12
YILLIK	52	0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 17: Aylara Göre Ortalama Bağlı Nem Değerleri (%) (Mardin Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

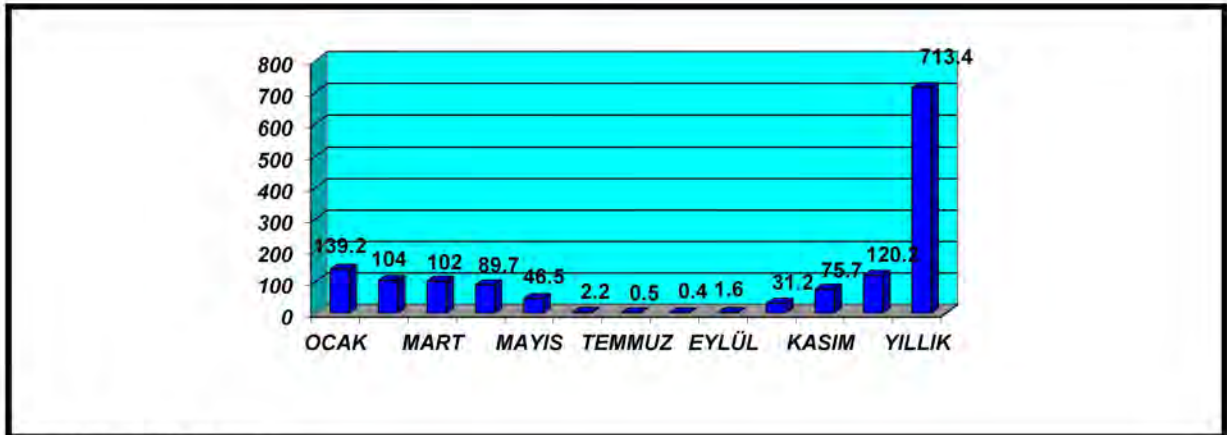
Ortalama bağıl nem oranının en yüksek olduğu ay Mardin için Ocak, Şubat ve Aralık aylarıdır ve yaz aylarında nem oranı düşmektedir. Mardin'de yıl genelinde hakim rüzgar yönü güneydir. En fazla yağış 139.2 mm olarak Ocak ayında düşmektedir. Ortalama kar yağışlı gün sayısının en fazla olduğu ay da Ocak ayı olarak tespit edilmiştir. İlde iklim koşullarını belirleyen diğer veri ve grafikler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 25: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Mardin Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA YAĞIŞ MİKTARI (AYLIK, MM)	EN ÇOK YAĞIŞ MİKTARI (GÜNLÜK, MM)	ORTALAMA KAR YAĞIŞLI GÜN SAYISI	ORTALAMA KARLA ÖRTÜLÜ GÜN SAYISI	HAKİM RÜZGAR YÖNÜ, ESME SAYISI
Ocak	139.2	90.6	3.4	8.3	S-30.7
Şubat	104.0	67.0	2.4	5.9	S.N-29.5
Mart	102.0	82.5	1.0	2.0	SE-33.9
Nisan	89.7	80.5	-	0.1	S-34.6
Mayıs	46.5	51.1	-	-	S-31.4
Haziran	2.2	18.5	-	-	NNW-31.2
Temmuz	0.5	7.0	-	-	S-28.4
Ağustos	0.4	9.6	-	-	N-23.7
Eylül	1.6	13.2	-	-	N-28.5
Ekim	31.2	51.8	-	-	SSE-24.1
Kasım	75.7	113.2	0.1	0.2	S-28.9
Aralık	120.2	80.4	0.7	3.2	S-30.2
YILLIK	713.4	113.2	7.6	19.8	S-34.6

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 18: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Mardin Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

Tablo 26: Yıllık İklim Verileri (Mardin Meteoroloji İstasyonu)

Ortalama Açık Gün Sayısı	: 162.0
Ortalama Bulutlu Gün Sayısı	: 134.4
Ortalama Kapalı Gün Sayısı	: 68.9
Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısı	: 19.8
En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı (cm)	: 93
Ortalama Sisli Gün Sayısı	: 27.6
Ortalama Dolulu Gün Sayısı	: 3.0
Ortalama Kırğılı Gün Sayısı	: 2.9
Ortalama Orajlı Gün Sayısı	: 9.5
Hakim Rüzgar Yönü	: S

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müd., Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

2.2.7. SİİRT

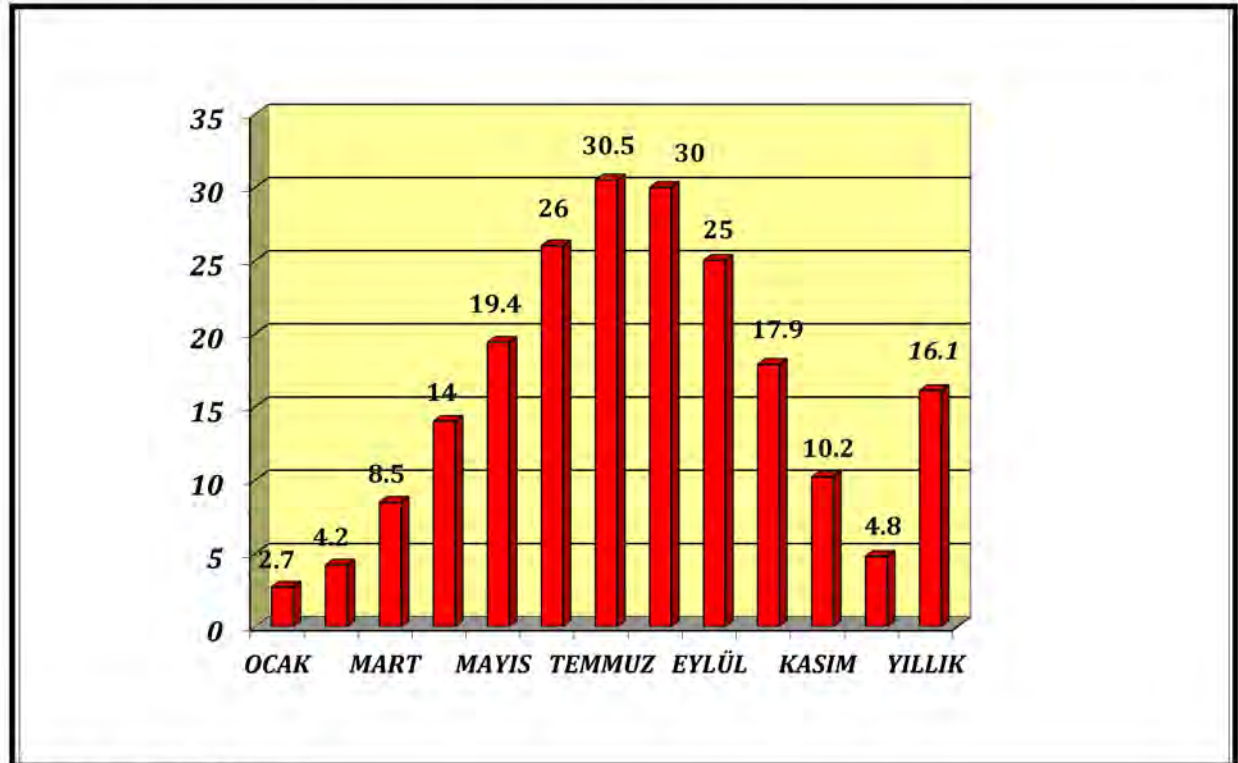
Siirt ilinde kara iklimi hüküm sürmektedir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlı geçmektedir. İlin kuzey ve doğusu kışın daha soğuk ve yazın daha serin olmaktadır.

Tablo27: Sıcaklık Değerleri (C°) (Siirt Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA SICAKLIK	EN YÜKSEK SICAKLIK	EN DÜŞÜK SICAKLIK
Ocak	2.7	15.0	-14.8
Şubat	4.2	20.6	-13.5
Mart	8.5	28.5	-13.3
Nisan	14.0	32.9	-3.8
Mayıs	19.4	36.1	2.0
Haziran	26.0	39.9	10.0
Temmuz	30.5	44.4	14.0
Ağustos	30.0	43.4	14.4
Eylül	25.0	39.9	8.5
Ekim	17.9	36.6	1.6
Kasım	10.2	25.5	-4.3
Aralık	4.8	21.3	-14.4
YILLIK	16.1	44.4	-14.8

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 19: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Siirt Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

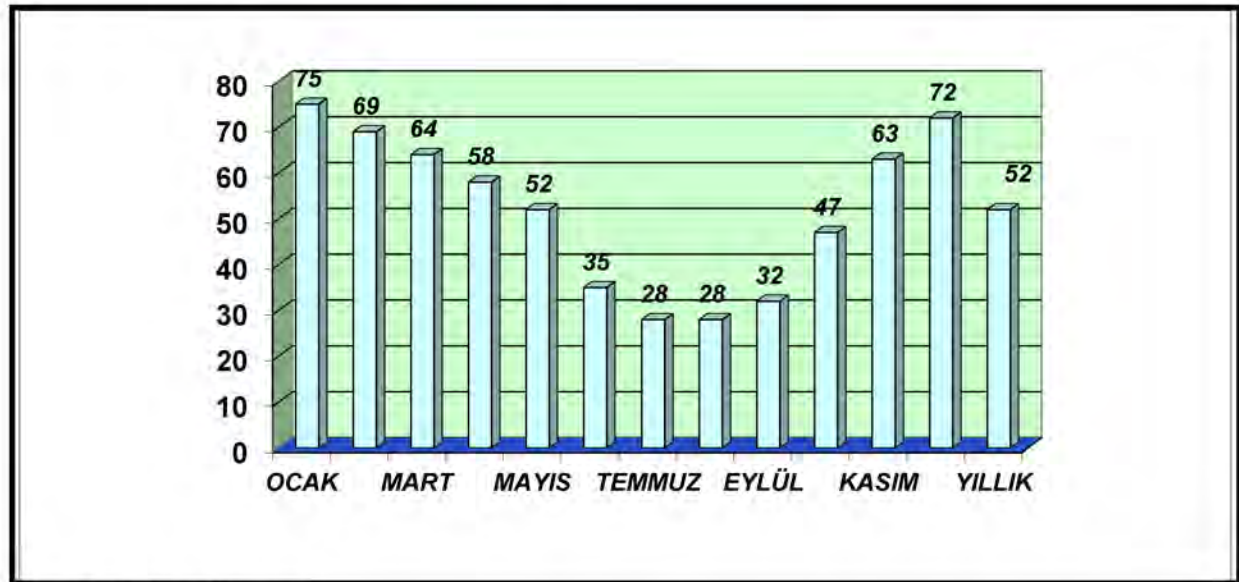
Görüldüğü gibi, Siirt'te ortalama sıcaklığın en yüksek olduğu aylar, Temmuz ve Ağustos, en düşük olduğu aylar ise Ocak ve Şubat aylarıdır. Yıl içinde ölçülen ortalama sıcaklık 16.1 C°, en yüksek sıcaklık 44.4 C°, en düşük sıcaklık ise -14.8 C°'dir.

Tablo 28: Nem Değerleri (Siirt Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA BAĞIL NEM (%)	EN DÜŞÜK BAĞIL NEM (%)
Ocak	75	20
Şubat	69	15
Mart	64	4
Nisan	58	4
Mayıs	52	5
Haziran	35	5
Temmuz	28	3
Ağustos	28	3
Eylül	32	6
Ekim	47	5
Kasım	63	5
Aralık	72	15
YILLIK	52	3

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 20: Aylara Göre Ortalama Bağlı Nem Değerleri (%) (Siirt Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak : Büro Çalışması

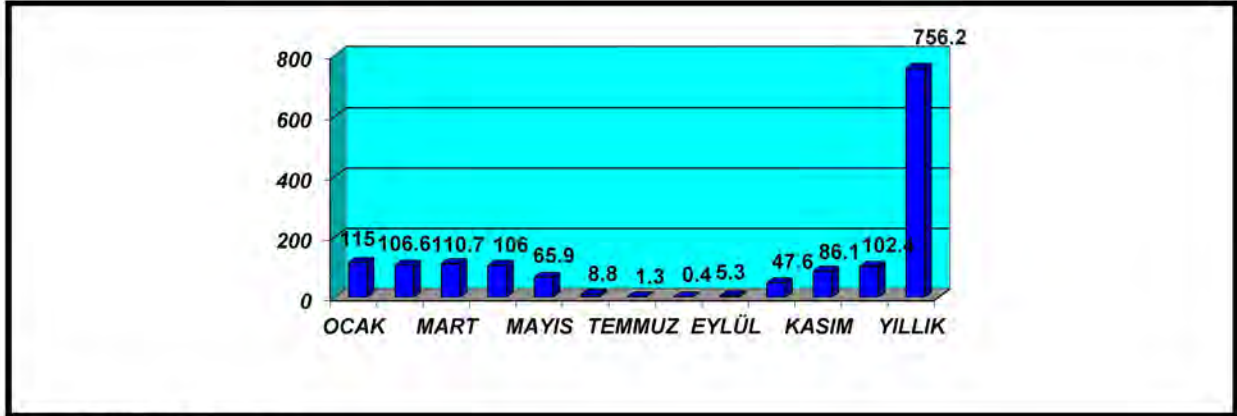
Ortalama bağıl nem oranının en yüksek olduğu ay Siirt için Ocak ve Aralık aylarıdır ve yaz aylarında nem oranı düşmektedir. Siirt'te yıl genelinde hakim rüzgar yönü güneybatı'dır. En fazla yağış 115.0 mm olarak Ocak ayında düşmektedir. Ortalama kar yağışlı gün sayısının en fazla olduğu ay da Ocak ayı olarak tespit edilmiştir. İlde iklim koşullarını belirleyen diğer veri ve grafikler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 29: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Siirt Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA YAĞIŞ MİKTARI (AYLIK, MM)	EN ÇOK YAĞIŞ MİKTARI (GÜNLÜK, MM)	ORTALAMA KAR YAĞIŞLI GÜN SAYISI	ORTALAMA KARLA ÖRTÜLÜ GÜN SAYISI	HAKİM RÜZGAR YÖNÜ, ESME SAYISI
Ocak	115.0	53.4	2.9	7.5	SSE-24.9
Şubat	106.6	44.2	2.0	6.0	S-23.5
Mart	110.7	63.0	1.0	1.7	SSE-37.0
Nisan	106.0	66.7	0.1	0.0	SSE-30.1
Mayıs	65.9	118.0	-	-	SW-39.6
Haziran	8.8	16.5	-	-	S-26.5
Temmuz	1.3	13.9	-	-	SSW-22.8
Ağustos	0.4	6.8	-	-	E-20.7
Eylül	5.3	37.5	-	-	N-24.5
Ekim	47.6	69.1	-	-	SSE-29.4
Kasım	86.1	65.9	0.2	0.3	S-27.9
Aralık	102.4	71.8	0.6	2.5	N-30.1
YILLIK	756.2	118.0	6.8	18.2	SW-39.6

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 21: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Siirt Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

Tablo 30: Yıllık İklim Verileri (Siirt Meteoroloji İstasyonu)

Ortalama Açık Gün Sayısı	: 146.2
Ortalama Bulutlu Gün Sayısı	: 153.8
Ortalama Kapalı Gün Sayısı	: 65.2
Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısı	: 18.2
En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı (cm)	: 96
Ortalama Sisli Gün Sayısı	: 11.7
Ortalama Dolulu Gün Sayısı	: 4.6
Ortalama Kırğılı Gün Sayısı	: 23.3
Ortalama Orajlı Gün Sayısı	: 19.2
Hakim Rüzgar Yönü	: SW

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

2.2.8. ŞANLIURFA

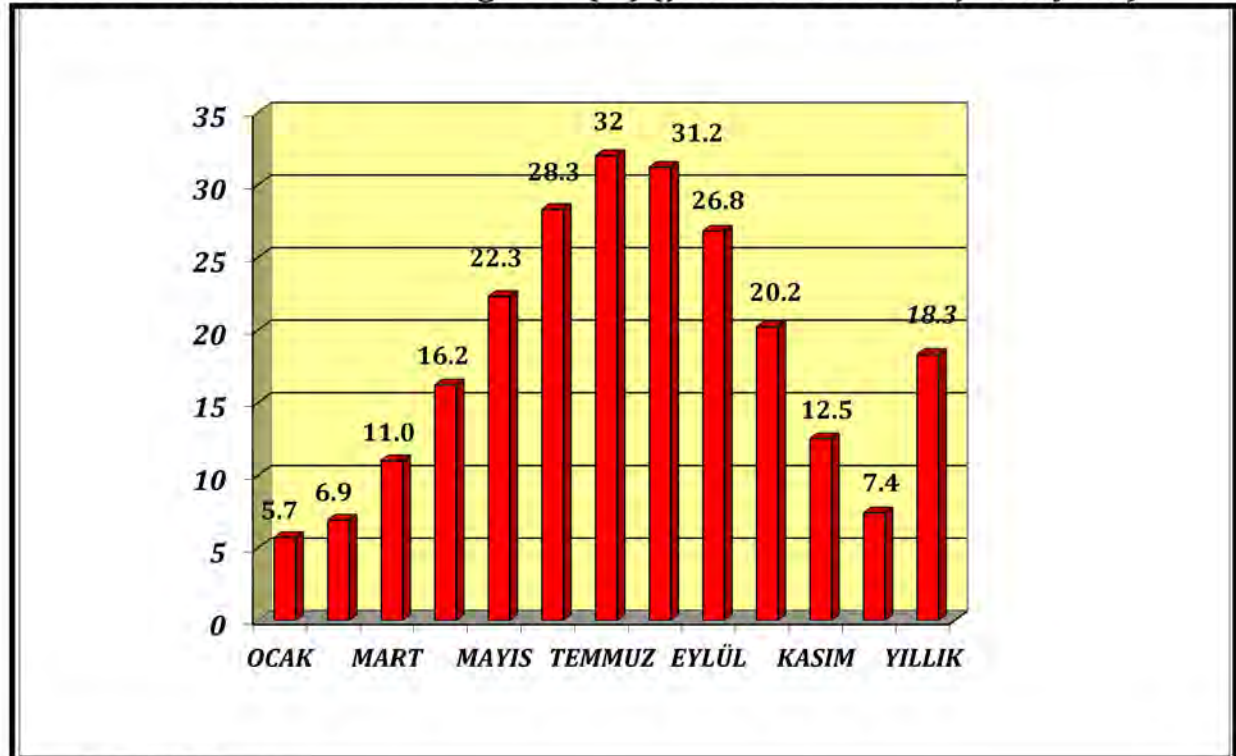
Şanlıurfa ilinde kara iklimi hüküm sürmektedir. Yazlar uzun ve çok sıcak, kışlar çok soğuk geçmektedir. Yaz ile kış, gece ile gündüz arasında ısı farkı fazladır. Nem oranı az olduğundan Türkiye'nin en sıcak illerinden olmasına rağmen, hava boğucu olmamaktadır.

Tablo 31: Sıcaklık Değerleri (C°) (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA SICAKLIK	EN YÜKSEK SICAKLIK	EN DÜŞÜK SICAKLIK
Ocak	5.7	20.5	-6.8
Şubat	6.9	22.7	-9.3
Mart	11.0	29.5	-7.3
Nisan	16.2	36.4	-0.7
Mayıs	22.3	40.0	7.4
Haziran	28.3	44.0	12.3
Temmuz	32.0	46.8	16.2
Ağustos	31.2	44.8	16.9
Eylül	26.8	42.0	11.3
Ekim	20.2	36.4	3.8
Kasım	12.5	29.2	-2.7
Aralık	7.4	23.1	-6.4
YILLIK	18.3	46.8	-9.3

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 22: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

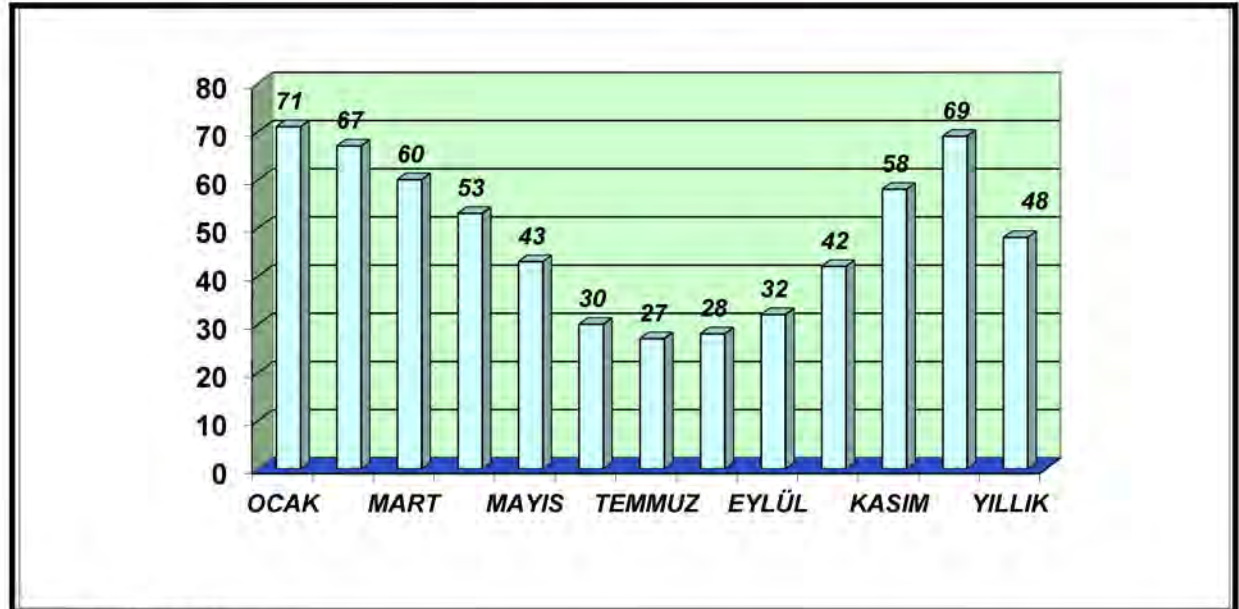
Görüldüğü gibi, Şanlıurfa'da ortalama sıcaklığın en yüksek olduğu aylar, Temmuz ve Ağustos, en düşük olduğu aylar ise Ocak ve Şubat aylarıdır. Yıl içinde ölçülen ortalama sıcaklık 18.3 C°, en yüksek sıcaklık 46.8 C°, en düşük sıcaklık ise -9.3 C°'dir.

Tablo 32: Nem Değerleri (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA BAĞIL NEM (%)	EN DÜŞÜK BAĞIL NEM (%)
Ocak	71	8
Şubat	67	1
Mart	60	1
Nisan	53	4
Mayıs	43	1
Haziran	30	1
Temmuz	27	1
Ağustos	28	1
Eylül	32	2
Ekim	42	0
Kasım	58	2
Aralık	69	1
YILLIK	48	0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 23: Aylara Göre Ortalama Bağlı Nem Değerleri (%) (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

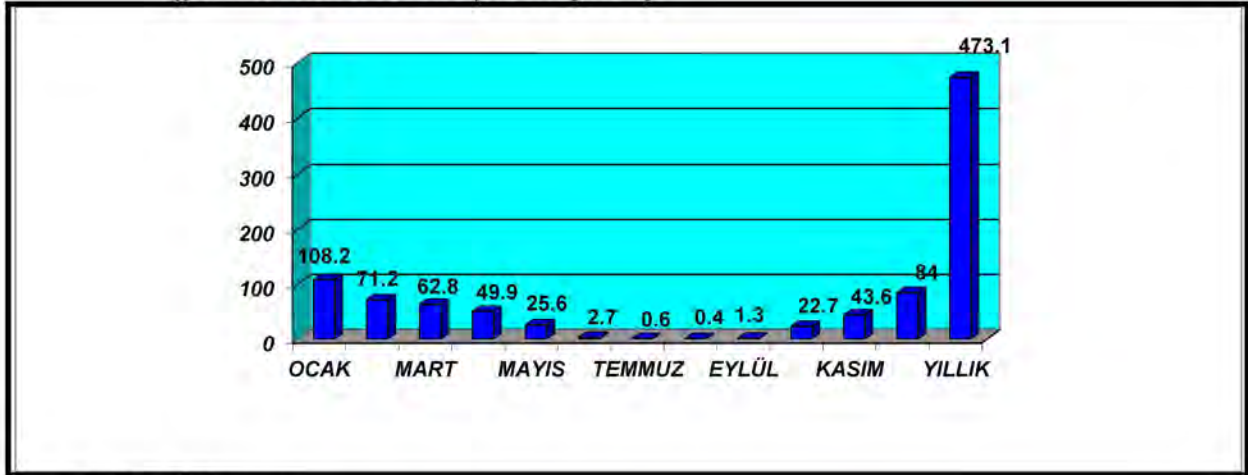
Ortalama bağıl nem oranının en yüksek olduğu ay Şanlıurfa için Ocak ve Aralık aylarıdır ve yaz aylarında nem oranı oldukça düşmektedir. Şanlıurfa'da yıl genelinde hakim rüzgar yönü doğudur. En fazla yağış 108.2 mm olarak Ocak ayında düşmektedir. Ortalama kar yağışlı gün sayısının en fazla olduğu ay da Ocak ayı olarak tespit edilmiştir. İlde iklim koşullarını belirleyen diğer veri ve grafikler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 33: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA YAĞIŞ MİKTARI (AYLIK, MM)	EN ÇOK YAĞIŞ MİKTARI (GÜNLÜK, MM)	ORTALAMA KAR YAĞIŞLI GÜN SAYISI	ORTALAMA KARLA ÖRTÜLÜ GÜN SAYISI	HAKİM RÜZGAR YÖNÜ, ESME SAYISI
Ocak	108.2	119.5	1.3	1.6	NW-20.4
Şubat	71.2	73.6	1.1	1.0	WNW-21.6
Mart	62.8	55.9	0.2	0.0	W-25.0
Nisan	49.9	99.7	-	-	E-28.5
Mayıs	25.6	55.9	-	-	WNW-22.4
Haziran	2.7	12.3	-	-	NW-23.0
Temmuz	0.6	5.2	-	-	NNW-22.5
Ağustos	0.4	9.3	-	-	SW-18.4
Eylül	1.3	7.1	-	-	SSE-26.2
Ekim	22.7	117.1	-	-	N-21.6
Kasım	43.6	45.8	-	-	WSW-19.4
Aralık	84.0	68.6	0.2	0.3	E-29.0
YILLIK	473.1	119.5	2.6	2.9	E-29.0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 24: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

Tablo 34: Yıllık İklim Verileri (Şanlıurfa Meteoroloji İstasyonu)

Ortalama Açık Gün Sayısı	: 169.8
Ortalama Bulutlu Gün Sayısı	: 144.2
Ortalama Kapalı Gün Sayısı	: 51.2
Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısı	: 2.9
En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı (cm)	: 29
Ortalama Sisli Gün Sayısı	: 10.6
Ortalama Dolulu Gün Sayısı	: 2.2
Ortalama Kırağılı Gün Sayısı	: 13.8
Ortalama Orajlı Gün Sayısı	: 9.4
Hakim Rüzgar Yönü	: E

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müd., Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

2.2.9. ŞIRNAK

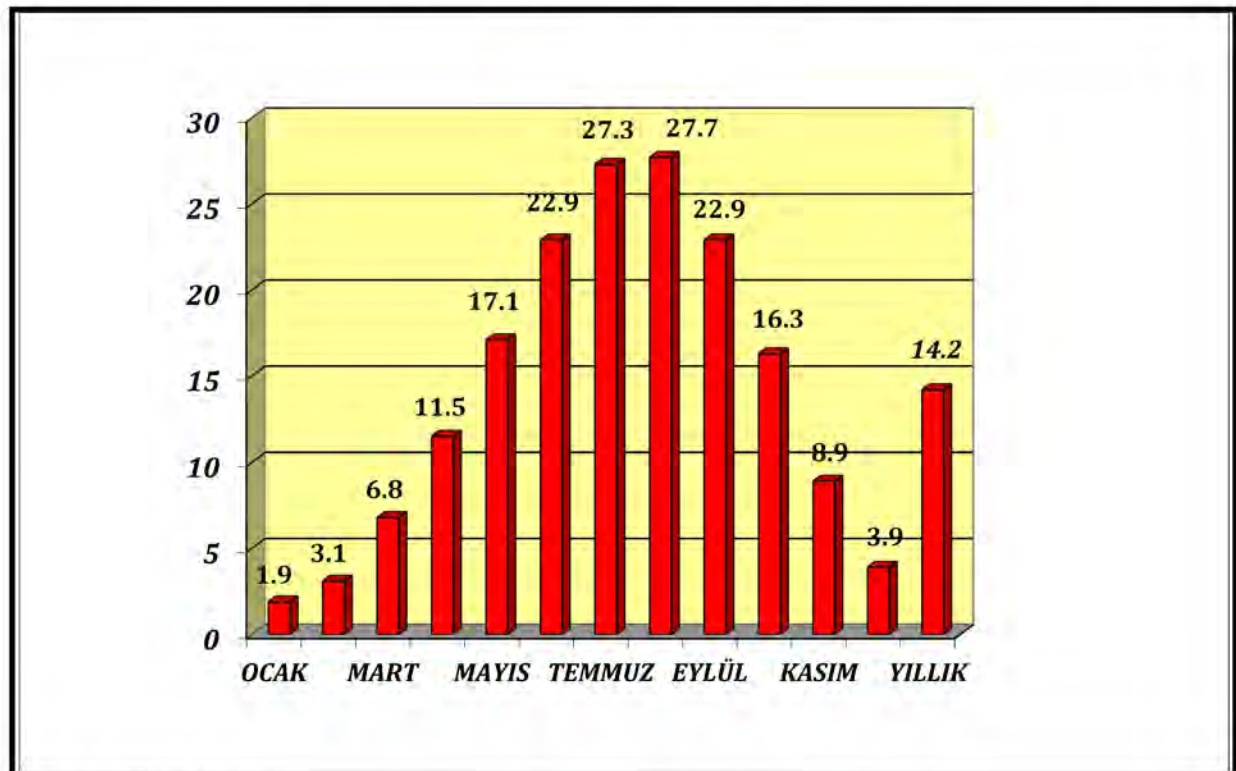
Şirnak'ta karasal iklim hüküm sürmektedir. Orta kesimleri kışın çok yağış almaktadır. Güney ve güneybatı kesimlerinde iklim daha yumuşaktır. Yüksek dağlardan meydana gelen doğu kesimindeyse kışları sert ve kar yağışlı geçmektedir.

Tablo 35: Sıcaklık Değerleri (C°) (Şirnak Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA SICAKLIK	EN YÜKSEK SICAKLIK	EN DÜŞÜK SICAKLIK
Ocak	1.9	16.2	-14.5
Şubat	3.1	17.0	-13.2
Mart	6.8	24.8	-11.2
Nisan	11.5	29.0	-4.7
Mayıs	17.1	30.6	0.8
Haziran	22.9	36.4	5.4
Temmuz	27.3	39.7	10.0
Ağustos	27.7	40.3	10.0
Eylül	22.9	36.8	3.2
Ekim	16.3	30.2	-0.5
Kasım	8.9	22.6	-4.8
Aralık	3.9	19.0	-10.8
YILLIK	14.2	40.3	-14.5

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 25: Ortalama Sıcaklık Değerleri (C°) (Şirnak Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

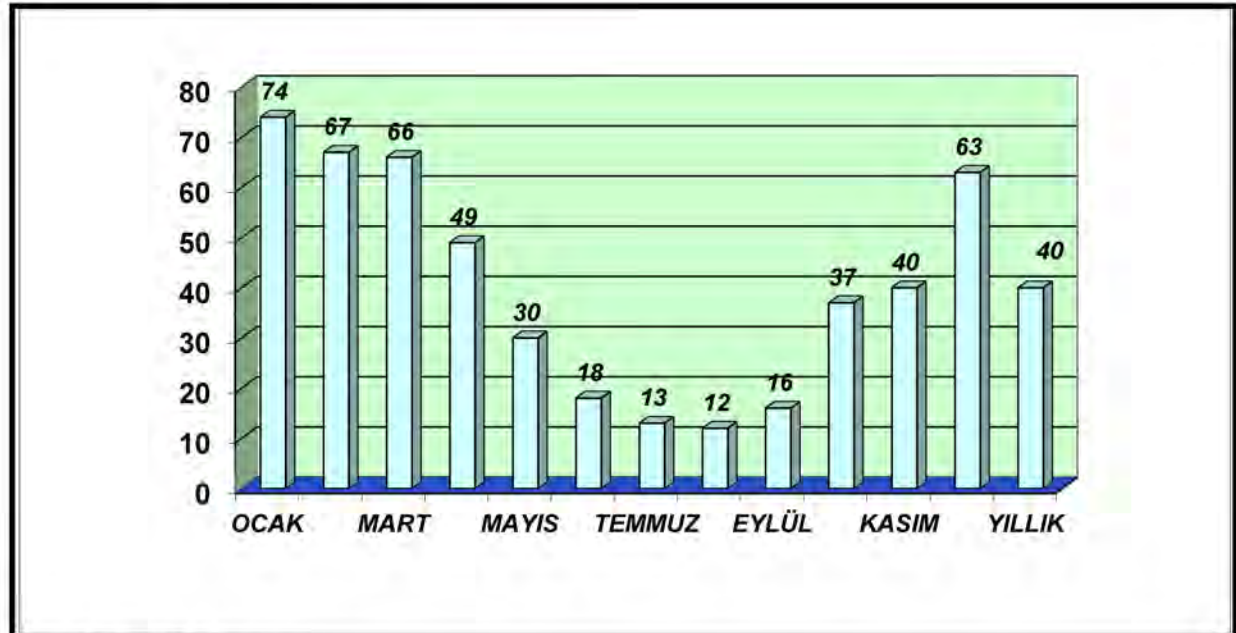
Görüldüğü gibi, Şırnak'ta ortalama sıcaklığın en yüksek olduğu aylar, Temmuz ve Ağustos, en düşük olduğu aylar ise Ocak ve Şubat aylarıdır. Yıl içinde ölçülen ortalama sıcaklık 14.2 C°, en yüksek sıcaklık 40.3 C°, en düşük sıcaklık ise -14.5 C°'dir.

Tablo 36: Nem Değerleri (Şırnak Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA BAĞIL NEM (%)	EN DÜŞÜK BAĞIL NEM (%)
Ocak	74	21
Şubat	67	26
Mart	66	18
Nisan	49	8
Mayıs	30	3
Haziran	18	3
Temmuz	13	4
Ağustos	12	1
Eylül	16	1
Ekim	37	6
Kasım	40	11
Aralık	63	5
YILLIK	40	1

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 26: Aylara Göre Ortalama Bağlı Nem Değerleri (%) (Şırnak Meteoroloji İstasyonu)

Kaynak: Büro Çalışması

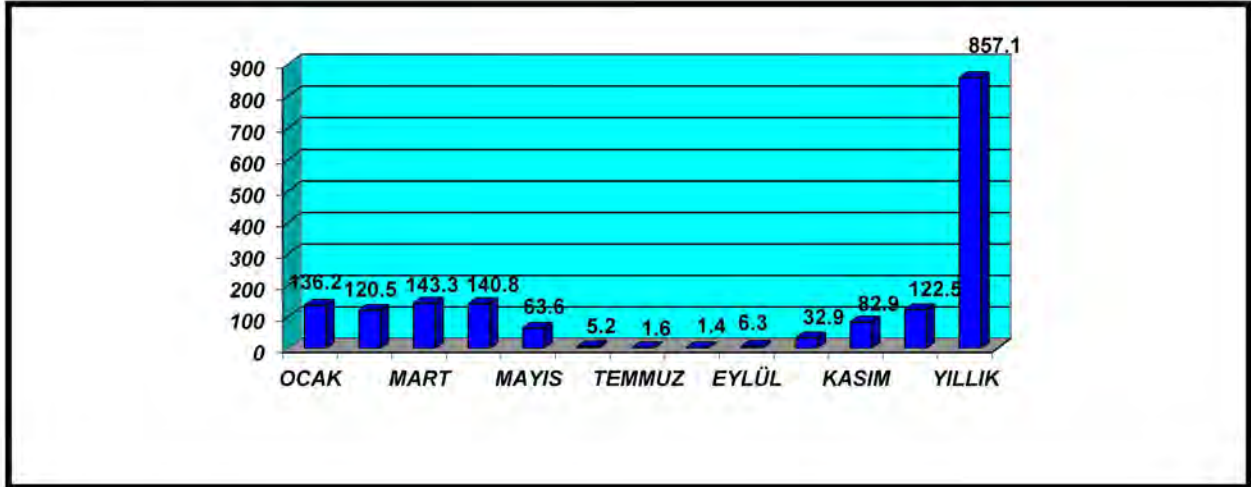
Ortalama bağıl nem oranının en yüksek olduğu ay Şırnak için Ocak ve Aralık aylarıdır ve yaz aylarında nem oranı oldukça düşmektedir. Şırnak'ta yıl genelinde hakim rüzgar yönü doğudur. En fazla yağış 143.3 mm olarak Mart ayında düşmektedir. Ortalama kar yağışlı gün sayısının en fazla olduğu ay Ocak ayı olarak tespit edilmiştir. İlde iklim koşullarını belirleyen diğer veri ve grafikler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 37: Yağış ve Rüzgar Değerleri (Şırnak Meteoroloji İstasyonu)

AYLAR	ORTALAMA YAĞIŞ MİKTARI (AYLIK, MM)	EN ÇOK YAĞIŞ MİKTARI (GÜNLÜK, MM)	ORTALAMA KAR YAĞIŞLI GÜN SAYISI	ORTALAMA KARLA ÖRTÜLÜ GÜN SAYISI	HAKİM RÜZGAR YÖNÜ, ESME SAYISI
Ocak	136.2	68.3	4.8	12.8	E-8
Şubat	120.5	56.5	4.5	12.5	E-6
Mart	143.3	54.3	2.0	5.2	SE-7
Nisan	140.8	95.8	0.6	-	NE-6
Mayıs	63.6	36.8	-	-	NE-5
Haziran	5.2	15.3	-	-	N-7
Temmuz	1.6	16.5	-	-	E-6
Ağustos	1.4	11.2	-	-	SE-5
Eylül	6.3	23.6	-	-	E-7
Ekim	32.9	55.9	-	-	SE-7
Kasım	82.9	50.2	0.4	0.8	SE-6
Aralık	122.5	55.2	1.6	4.9	E-6
YILLIK	857.1	95.8	13.9	36.6	E-8

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

Grafik 27: Aylara Göre Ortalama Yağış Miktarı (mm) (Şırnak Meteoroloji İstasyonu)

Tablo 38: Yıllık İklim Verileri (Şırnak Meteoroloji İstasyonu)

Ortalama Açık Gün Sayısı	: 173.6
Ortalama Bulutlu Gün Sayısı	: 119.6
Ortalama Kapalı Gün Sayısı	: 72.0
Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısı	: 36.6
En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı (cm)	: 112
Ortalama Sisli Gün Sayısı	: 14.7
Ortalama Dolulu Gün Sayısı	: 4.4
Ortalama Kırğılı Gün Sayısı	: 6.1
Ortalama Orajlı Gün Sayısı	: 21.8
Hakim Rüzgar Yönü	: E

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müd., Rasat Süresi 1975-2008, Meteoroloji Bülteni 1974

2.3. JEOLJİK YAPI VE DEPREM DURUMU

2.3.1. JEOLJİK YAPI

Güneydoğu Anadolu Bölge toprakları genellikle III. ve IV. zaman oluşumlarından meydana gelmiştir. Adıyaman il toprakları ise çoğunlukla I. ve II. zamanlarda oluşmuştur. Bu döneme ait şist, kireçtaşı, kumtaşı, yeşil kayaç gibi elemanlar il sınırları içerisinde yaygın olarak görülmektedir. Aynı zamanda ilde IV. zaman (kuarterner) toprakları ve III. Zaman (miosen) topraklarına da rastlanmaktadır.

III. zamanın sonu ve IV. zamanın başlangıcında meydana gelen yan basınçlar ve patlamalarla yükselen alanlar (özellikle Şanlıurfa'da) yer yer kıvrımlara uğramış ve kırık çizgiler boyunca yanardağlar fişkırmıştır. Diyarbakır ile Şanlıurfa arasındaki Karacadağ sönmüş bir yanardağdır. Bölge'de genellikle dağlar kalker, ovalar ve vadiler ise alüvyonlarla örtülüdür. Alüvyonlarla örtülü ovalar bilhassa Suriye hududu boyunca yoğunlaşmıştır. Tektonik bakımdan intikal kuşağında bulunan Gaziantep İli'nde fazla kıvrımlarla çok geniş düzlüklere az rastlanmaktadır. İl'de tersiyer tortul kütleler oldukça yaygındır. İl'de ayrıca kırıklara da rastlanmaktadır. Gaziantep'te jeolojik yapı genellikle geçirgen toprak ve kütlelerdir. Kalkerler suyu emip yerin altına geçirmektedir. Koyu renkli bazalt sahalarında çatlaklardan sızan sular yeraltı akarsularını meydana getirmektedirler. Diyarbakır'da ise İl havzasının temelinde palezoik yaşlı oluşumlar, bunların üzerinde triyas, jura, kretase kalkerleri ve marnları yer almaktadır. İran ve Irak'ta hayli geniş alanlara yayılan ve bol miktarda petrol içeren III. zaman yaşlı (orta eosen) oluşumlarının Türkiye'deki uzantıları Mardin İli'ndedir. Midyat serisi olarak adlandırılan bu oluşumlar, III. zaman sonlarındaki tektonik hareketler sonucunda kıvrılmıştır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin özellikle Siirt ve Batman illerinde petrol arama amacıyla çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu nedenle bu alanlarda değişik jeolojik yaşta kütlelere rastlanmaktadır. Bu kütlelerin en eskisi, Siirt ve Batman'ın kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda Siirt - Bitlis arasında uzanan, başkalaşım kayaçları serisidir. Genellikle III. zaman kretase ve III. zaman paleojen - neojen yaşlı olan bu seriler, doğudan il alanlarına sokulmaktadır. Bu oluşumlar "Germav Oluşumları" olarak adlandırılmaktadır. Bu oluşumlar, Dicle Irmağı, Germav Köyü ve Gercüş'te oldukça belirgindir. Bu serilere, yüzeye doğru yer yer jips, kırmızı bordo renkli konglomera, gre, kil ve silt taşlarıyla karışık olarak rastlanmaktadır.

Bölge'deki jipsli bordo renkli konglomera tabakalarına "Gercüş Serisi" denilmektedir. Bu seride yüzeye doğru yeşil killer, marnlar ve tebeşirli masif kalkerler de bulunmaktadır. Tebeşirli kalker taşlarının yontulmaları ve işlenmeleri kolay olduğu için genellikle yapıtaşı olarak kullanılmaktadır.

2.3.2. DEPREM DURUMU (Harita 5)

Güneydoğu Anadolu Bölgesi kuzeyden güneye doğru I., II., III., ve IV. derece deprem bölgelerinde yer almaktadır. Bölge'de batıdan kuzeydoğuya doğru Gaziantep'in İslahiye ve Nurdağı İlçelerinin batı ve kuzey kesimleri; Adıyaman'ın Gölbaşı, Tut, Çelikhan, Sincik

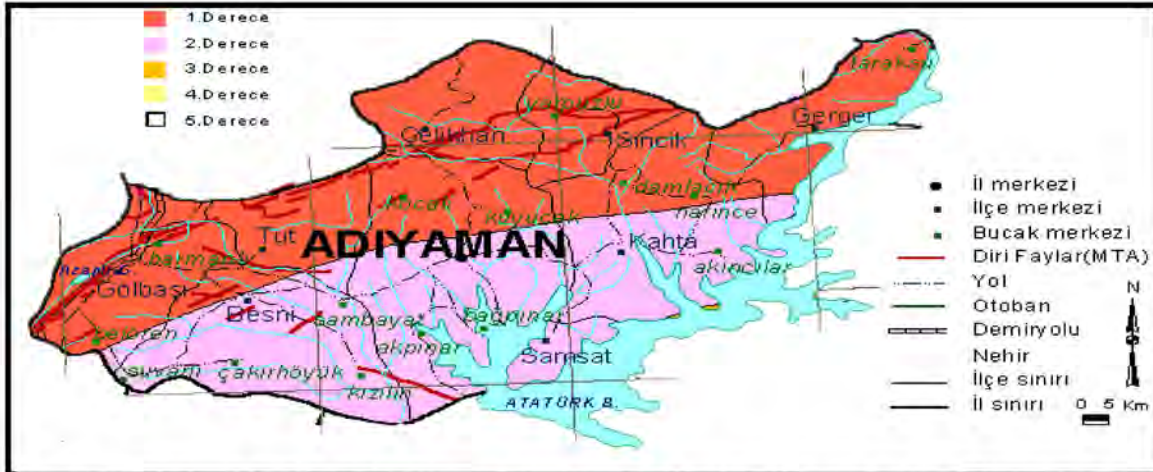
ve Gerger İlçelerinin tamamı ile Adıyaman merkez, Besni ve Kahta İlçelerinin kuzey kesimleri; Diyarbakır İli'nin önemli bir bölümü, Batman İli'nin kuzeyi ile Siirt'in tamamına yakın bölümü ve Şırnak İli'nin Beytüşşebap ve Uludere ilçelerini kapsayan kuzey-kuzeydoğu kesimi birinci derece deprem bölgeleri içerisinde yer almaktadır. Bölge'nin batısında yer alan Gaziantep, Amik Gölü - Maraş çukurluğu ile Ceyhan kırık çizgisine yakın bir bölgedir.

Türkiye'nin en aktif fay hatlarından Doğu Anadolu fayı ve bunun kolu Sürgü fayı Adıyaman il sınırları içerisinde yer almaktadır. Fethiye (Ölüdeniz)'den başlayan Doğu Anadolu fayı Hatay üzerinden Adıyaman'a devam etmekte, Gölbaşı - Çelikhan - Yarpuzlu aksından sonra Bingöl'de sona ermektedir. Bunların dışında aktif olan tali faylar da mevcuttur. Adıyaman, Diyarbakır illerinin kuzey ve kuzeybatısı, Batman ilinin güneyi ile Şırnak İli'nin bazı kesimleri II. derece deprem bölgeleridir. Bölge'nin kuzey kesimlerine rastlayan yerleşmeler, deprem açısından tehlike arz etmektedir. Bu nedenle bu tip bölgelerde depreme karşı önlemler alınması gerekmektedir. Bölge'nin özellikle güneyinde alüvyon olarak görülen alanlar ise zemin yönünden yumuşak olup, inşaat yapmak için zemin gerilim deneylerini gerektirmektedir.

2.3.3.1. Adıyaman İli Deprem Durumu (Harita 6)

Adıyaman İli I. ve II. Derece deprem kuşağında yer almaktadır. İlin kuzey kısmı, Gölbaşı güneyinden, Kahta kuzeyine geçen hat ili ikiye bölmektedir. Bu hattın kuzeyinde kalan Gölbaşı, Tut, Çelikhan, Sincik ve Gerger ilçeleri I. Derece deprem kuşağında, güneyde kalan Adıyaman İl Merkezi, Besni, Samsat ve Kahta ilçeleri II. Derece deprem kuşağında yer almaktadır.

Harita 6: Adıyaman İli Deprem Durumu

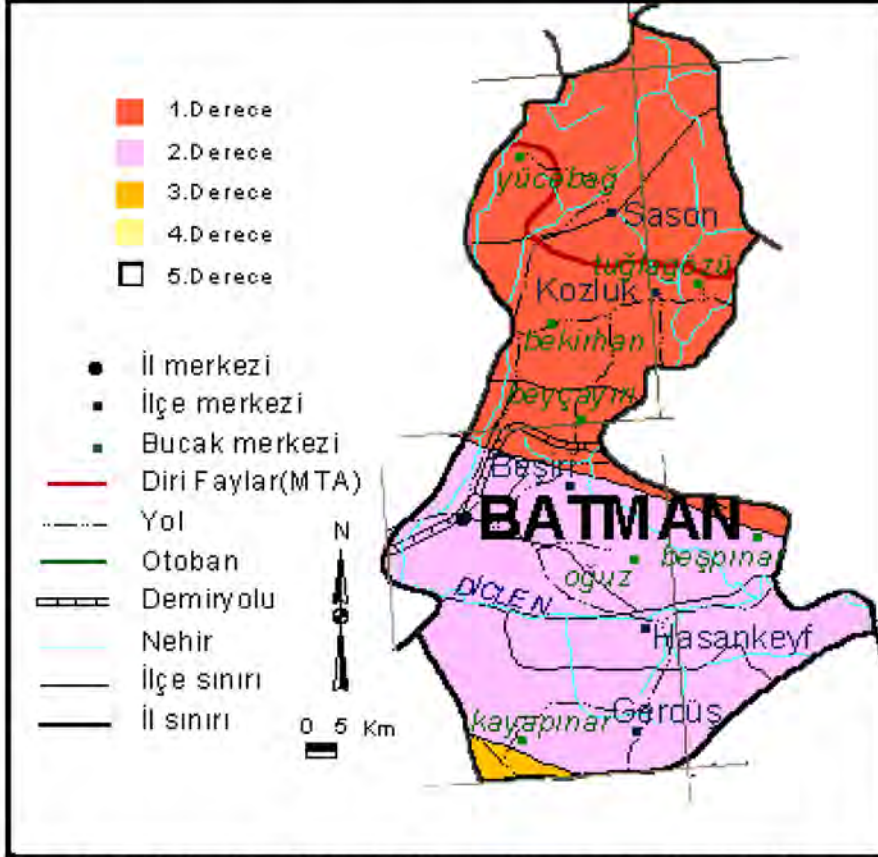
Kaynak: Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, 2010

2.3.3.2. Batman İli Deprem Durumu (Harita 7)

Batman İli I,II ve III. Derece deprem kuşağında yer almaktadır. İlin kuzey kısmı, Beşiri kuzeyinden geçen hat ile bölünmektedir. Bu hattın kuzeyinde kalan Sason ve Kozluk ilçeleri I. Derece deprem kuşağında, güneyde kalan Batman İl Merkezi, Beşiri, Gercüş ve

Hasankeyf ilçeleri II. Derece deprem kuşağında, ilin en güneyinde yer alan çok küçük bir kesim ise III. Derece deprem kuşağında yer almaktadır.

Harita 7: Batman İli Deprem Durumu

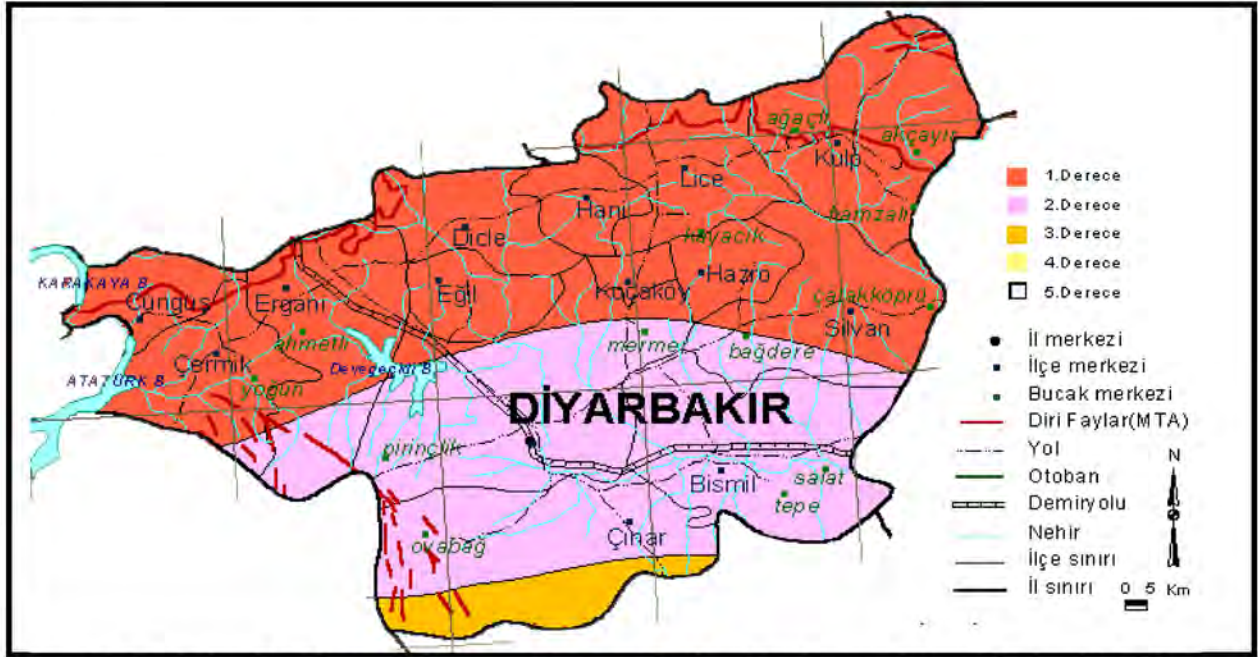

Kaynak: Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, 2010

2.3.3.3. Diyarbakır İli Deprem Durumu (Harita 8)

Diyarbakır İli I, II ve III. Derece deprem kuşağında yer almaktadır. İlin kuzey kısmında yer alan Çermik, Çüngüş, Ergani, Eğil, Dicle, Hani, Kocaköy, Lice, Hazro, Silvan ve Kulp ilçeleri I. Derece deprem kuşağında, güneyde kalan Diyarbakır İl Merkezi, Bismil ve Çınar ilçeleri II. Derece deprem kuşağında, ilin en güneyinde yer alan dar bir şerit ise III. Derece deprem kuşağında yer almaktadır.

Harita 8: Diyarbakır İli Deprem Durumu

Kaynak: Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, 2010

2.3.3.4. Gaziantep İli Deprem Durumu (Harita 9)

Gaziantep İli I, II, III ve VI. Derece deprem kuşağında yer almaktadır. İlin bat kısmında yer alan Nurdagi ve İslahiye ilçeleri I. Derece deprem kuşağında, bu kuşağın doğusunda yer alan dar bir şerit ile, ilin kuzeyinde yer alan dar bir şerit II. Derece deprem kuşağında, Gaziantep kenti, Yavuzeli ve Araban'ın yer aldığı ilin orta kesimi III. Derece deprem kuşağında ve Oğuzeli, Karkamış ve Nizip ilçelerinin içinde bulunduğu güney-güneydoğu kesim VI. Derece deprem kuşağında yer almaktadır.

Harita 9: Gaziantep İli Deprem Durumu

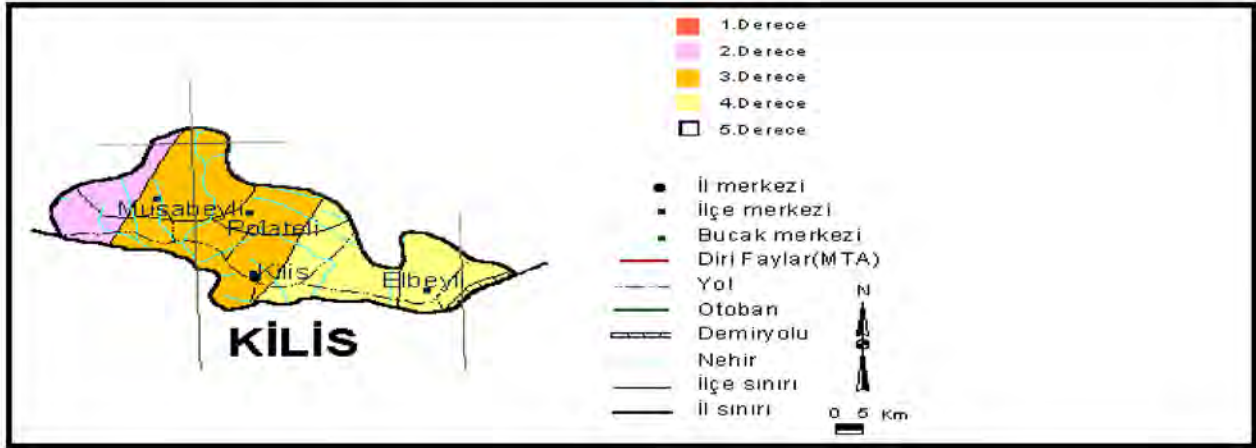

Kaynak: Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, 2010

2.3.3.5. Kilis İli Deprem Durumu (Harita 10)

Kilis ilinde, batıda bulunan ve II. Derece deprem kuşağında yer alan küçük bir kesim dışında il genelde az tehlikeli bölgede yer almaktadır. Musabeyli, Polateli ve Kilis Merkez ilçeleri III. Derece deprem kuşağında, Elbeyli ilçesi ise VI. Derece deprem kuşağında bulunmaktadır.

Harita 10: Kilis İli Deprem Durumu

Kaynak: Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, 2010

2.3.3.6. Mardin İli Deprem Durumu (Harita 11)

Mardin ilinde, kuzeyde bulunan ve II. Derece deprem kuşağında yer alan küçük iki kesim dışında il genelde az tehlikeli bölgede yer almaktadır. Bu alanda Dargeçit ilçesi bulunmaktadır. Derik, Mazıdağı, Yeşilli, Savur, Ömerli Midyat, Kızıltepe ve Mardin Merkez ilçeleri III. Derece deprem kuşağında yer almaktadır. İlin güneybatı kesiminde ise bir bölüm arazi VI. Derece deprem kuşağında bulunmaktadır.

Harita 11: Mardin İli Deprem Durumu

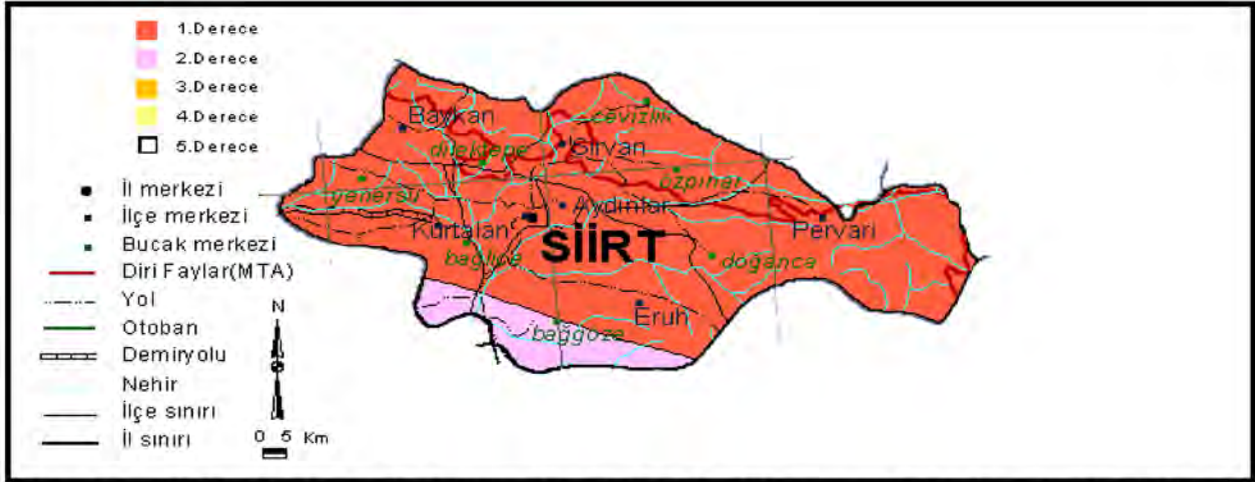

Kaynak: Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, 2010

2.3.3.7. Siirt İli Deprem Durumu (Harita 12)

Siirt ilinin çok büyük bir kesimi I. Derece deprem kuşağında yer almaktadır. Yalnız ilin güneybatısında küçük bir kesim II. Derece deprem kuşağında bulunmaktadır. Tüm ilçe merkezleri I. Derece deprem kuşağındadır.

Harita 12: Siirt İli Deprem Durumu

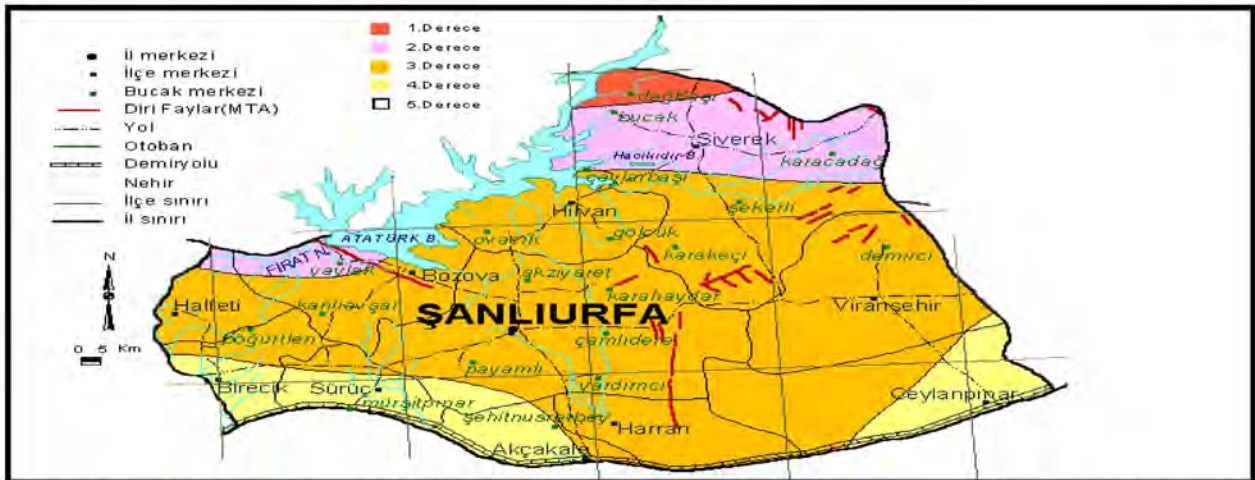

Kaynak: Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, 2010

2.3.3.8. Şanlıurfa İli Deprem Durumu (Harita 13)

Şanlıurfa ilinde, kuzeyde bulunan küçük iki kesim I. Derece deprem kuşağında yer almaktadır. Bu alanın güneyinde Siverek'i içeren şerit ve Adıyaman il sınırına yakın bölümü II. Derece deprem kuşağındadır. Güneyde, Birecik, Suruç, Akçakale ve Ceylanpınar ilçelerinin yer aldığı bölgeler VI. Derece deprem kuşağındadır. İlin büyük çoğunluğunu oluşturan ve Halfeti, Bozova, Hilvan, Viranşehir, Harran ve Şanlıurfa Merkez ilçeleri III. Derece deprem kuşağında yer almaktadır.

Harita 13: Şanlıurfa İli Deprem Durumu

Kaynak: Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, 2010

2.3.3.9. Şırnak İli Deprem Durumu (Harita 14)

Şırnak'ta depremsellik doğudan batıya azalmaktadır. Beytüşşebap, Uludere ve kısmen Merkez ilçeyi kapsayan alan I. Derece deprem kuşağında yer almaktadır. Bu alanın güneybatısında bulunan ve İdil, Güçlükönak, Cizre ve Silopi ilçelerini içeren şerit II. Derece deprem kuşağında, ilin güneybatısında bulunan bölge ise III. Derece deprem kuşağında yer almaktadır.

Harita 14: Şırnak İli Deprem Durumu

Kaynak: Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, 2010

2.4. DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ (Harita 15)

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yarı çöl niteliğindeki step alanları çoğunluktadır. Doğal bitki örtüsünü bozkır bitkileri meydana getirmektedir. Güneydoğu Anadolu stepleri, Toros dağlarının Kahramanmaraş - Gaziantep hattı ile Siirt'ten geçen boylamın oluşturduğu yayın güneyinde kalan alanları kaplamaktadır. Step alanının Karacadağ, Mardin Eşiği ve Toros Dağları arasındaki kuzey kesimi "Diyarbakır Havzası'dır. Stepin bu havza dışında kalan büyük bölümü Kilis'ten Cizre'ye kadar uzanmaktadır. Genişliği 120 km.'ye varan bu merkezi stepin ortasında Dicle ve Fırat ırmaklarıyla sulanan verimli bir bölge, batısında da Amanos Dağları'ndan İsrail'e dek uzanan yağışlı bir kıyı şeridi vardır. Güneydoğu Anadolu step alanının batısındaki topraklar, stepin asıl çekirdek alanı ile Akdeniz ikliminden etkilenen yağışlı kıyı şeridi arasına sıkışmış durumdadır. Burada 500 - 600 m. yükseltide uzanan kalker platolar zeytin ve Antep fıstığı ağaçlarıyla örtülüdür. Genellikle düzlüklerde bağlar kurulmuştur.

Bölge'nin batısında yer alan Gaziantep İli, Akdeniz bitki örtüsü ile Güneydoğu Anadolu stepleri arasında kalmaktadır. İl merkezinde batıya ve kuzeybatıya gidildiğinde Akdeniz Bölgesi orman alanına geçiş başlamaktadır. Bu nedenle bölgenin bu kesimlerinde zeytinlikler ve Antep fıstığı ile örtülü alanlara ek olarak küçük meşe ormanlarına

rastlanmaktadır. Güneydeki sınır bölgelerinde yer yer çıplak ve taşlık alanlara rastlanmaktadır. Siirt İli Doğu Anadolu yapraklı orman kuşağı ile Güneydoğu Anadolu bozkır kuşağı üzerinde kalmaktadır. Dağlık yerler genellikle meşelik ve fundalıktır. Güneydoğu Toroslar'ın üzerinde ve Siirt İli'nde bu sıradan kuzeye doğru sokulan plato ve dağlarda önemli ölçüde azalmış meşe ormanları vardır. Hemen hemen saf meşe topluluklarından oluşan bu ormanlara "Doğu Anadolu Meşelikleri" adı verilmektedir. Güneydoğu Anadolu bozkır kuşağını kuzeyden çevreleyen Toros dağlarının birçok yerinde saf meşeliklere rastlanmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Orman yönünden Türkiye'nin en fakir bölgesidir. Ormanlarda yaygın olan ağaç türü mazı meşesidir. Meşeler genelde bodur ağaç ve çalı görünümünde olmalarına rağmen, yer yer orman meydana getirmektedir.

Şanlıurfa'da Karacadağ ve kuzeybatıdaki dağlarda yer yer meşe, iğde, palamut koruluklarına rastlanmaktadır. Tek Tek Dağları'nda menengiç denilen yabani fıstık ormanları vardır. Güneyde bazı ot türleri, yabani buğday, çiğdem, kekik, devedikeni, meyan kökü gibi bitki türlerine rastlanmaktadır. Mardin'de ise yalnız dağ ve yamaçları ile akarsu boylarında meşe ve benzeri ağaçlardan oluşan ağaçlık alanlar bulunmaktadır.

2.5. AKARSULAR VE GÖLLER (Harita 16)

2.5.1. AKARSULAR

Bölge'nin en önemli iki akarsuyu Fırat ve Dicle nehirleridir.

Fırat: Kaynağı Doğu Anadolu'da bulunan Fırat Nehri, Karakaya ve Keban barajlarından sonra Diyarbakır, Şanlıurfa ve Adıyaman illeri arasında akmaya devam ederek, Şanlıurfa'nın Siverek İlçesi'nin Dağbaşı nahiyesine bağlı Mektalan geçidi civarında Şanlıurfa İli topraklarına girmektedir. Güneybatı yönünde akarak Adıyaman - Şanlıurfa sınırını çizip, batıdan gelen Göksu'yu alıp, Gaziantep il sınırını çizdikten sonra Suriye topraklarına girmektedir. Fırat Nehri üzerinde yapılan Atatürk Barajı Türkiye'nin en büyük barajıdır. Bütün Güneydoğu Anadolu topraklarının sulanmasını amaçlayan bu barajın yapımı ile bölgenin sosyo-ekonomik durumu, göl ile de doğal yapısı değişmiştir. Nehrin akışı düzenli değildir. Dağlardan karların erimesi ile baharda nehrin akışı oldukça yükselmektedir. Zaman zaman geçit vermemesi sebebi ile Fırat'tan ulaşım bakımından yararlanılması mümkün değildir.

Dicle: Suyunu iki kaynaktan alan ırmağın birinci kolu, Elazığ'ın güneybatısında Master ve Sarımeşe dağları arasındaki Gölcük çevresinde doğmaktadır. Maden kasabasından geçerken Maden (Ergani) Suyu adını almakta, Doğu yönünde akarak Mihrap Dağı eteklerinde Ayrancı Deresi'ni, Zülküfil Dağı eteklerinde Behru Deresi'ni, Piran Dağı eteklerinde Şimşirik Suyu'nu almakta, buradan kıvrılarak Eğil Deresi'ne ulaşmaktadır. Derin bir vadiden akarak güneyde, Delucan yöresinde Birklin'den gelen ikinci kolla birleşmekte ve Dicle adını almaktadır. Dicle'nin yatağı Delucan'dan sonra güneye doğru düzleşmekte, Diyarbakır'a gelmeden önce sağdan Devegeçidi Suyu'nu almakta ve Diyarbakır önünde nehrin yatağı genişlemektedir. Bu genişlik Dicle Köprüsü çevresinde daralmaktadır. Sağdan Havr, Yenice ve Karasu derelerini, soldan da Ambar, Kuru, Pamuk, Sinan ve Batman çaylarını alıp, daha sonra Göksu ve Aşağı Hanik Çayları'nı da alarak Cizre sınırına varmaktadır. Irmağın uzunluğu çıkış noktası olan Gölcük ile Irak

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

sınırı arasında 452 km'dir. İlk kaynağında deniz yüzeyinden 1155 m. yükseklikte iken, Diyarbakır önünde 560 m. ve Cizre'de 350 m.'ye düşmektedir. Batman Çayı, Garzan Çayı ve Botan Çayı Dicle Irmağının önemli su kaynaklarıdır.

İller itibarıyla Bölge'de yer alan diğer akarsular aşağıda verilmiştir.

Adıyaman: Göksu'ya katılan Sofraz Çayı, Fırat'a katılan Kalburcu Çayı, Çelikhan yöresinde Abdülharap Gölü'nden doğan Kahta Çayı, Ziyaret Çayı ve Şepker Çayı.

Diyarbakır: Ambar Çayı, Batman Çayı, Kalhane Suyu, Medya Çayı, Sinek Çayı, Göz Suyu, Madrap Suyu, Sinan Suyu ve Çüngüş Çayı.

Gaziantep: Akdeniz'e akan Karaçay (Karasu), Afrin Çayı ve Aksu; Fırat Nehri'ne katılan Karasu, Merzimen Çayı, Nizip Çayı ve Alleben- Sacır Suyu ve Kapalı Çöl Havzaları suları.

Mardin: Gümüş Çayı, Çağ Çağ Deresi, Büyükdere, Cehennem Deresi ve Savur Çayı.

Siirt: Garzan (Yanarsu) Çayı, Kızılsu Çayı ve Behrancı Deresi.

Sanlıurfa: Cülap Suyu, Direkli Suyu, Süleymanpınar, Karakoyun Deresi, Cavsak Suyu, Belih Suyu, Fırat'ın önemli kollarından birisi sayılan Habur Suyu ve Zengeçur Çayı.

Sırnak: Dicle Nehri (Cizre'de), Kızılsu ve Hezil Çayı

2.5.2. GÖLLER

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde doğal olan büyük göllere rastlanmamaktadır. Baraj gölleri çoğunluktadır. İller bazında Bölge gölleri aşağıda verilmektedir.

Adıyaman: İl'deki göller balık avına bir ölçüde elverişli olmakla beraber ekonomik bakımdan önem taşımamaktadır. Bunlar Gölbaşı İlçesi'nde Azaplı Gölü, Gölbaşı Gölü, İnekli Gölü; Çelikhan İlçesi'nde Çat baraj gölüne dönüşen Abdülharap Gölü; Kahta İlçesi'nde ise Çataltepe Gölü ile Dot Göleti'dir. Ayrıca ilin güneyi Atatürk Barajı Gölü kıyısında yer almaktadır.

Diyarbakır: Doğal göl yoktur. Baraj gölleri ve göletler bulunmaktadır. Bunlar; Devegeçidi Barajı, Karakaya Barajı gölleri, Dicle (Eğil) Barajı gölü, Ortaviran Göleti, Gözegöl Göleti ve Kurtkaya Göleti'dir.

Gaziantep: İl'de jeolojik yapı ve toprağın su tutumu açısından genellikle elverişsiz olması nedeniyle doğal göl bulunmamaktadır. Baraj gölleri bulunmaktadır. Bunlardan halen yararlanılanlar Burç, Tahtaköprü ve Hancağız baraj gölleridir.

Sanlıurfa: Doğal olan büyük göller yoktur. Halkça kutsal sayılan Halilürrahman ve Aynzeliha Gölleri şehrin güneybatısında, Tırfillar Tepesi ile Kale Tepesi arasındaki çanaklar içinde oluşmuşlardır. Gölleri besleyen birçok kaynak vardır. Her iki gölün de suyu tatlıdır. Bunların yanında Bozova Atatürk Barajı Gölü kıyısında yer almaktadır.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Atatürk Barajı tüm bölgenin en büyük su sathını oluşturan bölgenin iç denizi niteliğindedir. Halen belirli kesimleri rekreasyon amaçlı kullanılmaktadır. 1999 yılı sonunda barajda su tutulmasıyla birlikte oluşacak Gaziantep-Şanlıurfa arasında sınır tekil eden, Birecik Baraj Gölü doğal ve tarihi çevresi göz önüne alınca bölgenin en güzel doğal ortamlarından birini oluşturmaktadır.

3. BÖLGE TARİHİ

3.1. ADIYAMAN

Adıyaman, Anadolu'nun en eski yerleşim bölgelerinden biridir. Adıyaman Palanlı Mağarasında yapılan incelemelerde kent tarihinin M.Ö. 40.000 yıllarına kadar uzandığı anlaşılmıştır. Samsat-Şehremuz Tepe'deki tarihi bulgulardan M.Ö. 7.000 yılına kadar Paleolitik, M.Ö. 5.000 yıllarına kadar Neolitik, M.Ö. 3.000 yıllarına kadar Kalkolitik ve M.Ö. 3.000-1.200 yılları arasında da Tunç Çağı dönemlerinin yaşandığı anlaşılmıştır. Yörenin tarihine ilişkin yazılı belgeler M.Ö. 2.000 yılına kadar uzanmaktadır. Hititler, Hurriler, Mitanniler, Kummuh Krallığı, Asurlar, Saka - İskit İmparatorluğu, Babilliler, Medler, Persler, Makedonyalılar, Selevkoslar, Kommageneler, Romalılar ve Bizanslılar dönemini yaşamış olan Adıyaman, ilk kez Hz. Ömer zamanında Müslümanların eline geçmiştir. Daha sonra sırası ile Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Bizanslılar ve Selçuklu Türklerinin eline geçen yöre sık sık el değiştirmiştir. Artuklu Türkleri, Haçlılar, Zengiler, Moğollar, Memluklar, Dulkadiroğulları ve Timur İmparatorluğu yörede egemenlik kurmuşlardır. Kent daha sonra Dulkadiroğullarından Osmanlı İmparatorluğu'na geçmiştir. Adıyaman'ın çok eski bir yerleşim yeri olması nedeniyle yörede tarih öncesi buluntuların yanı sıra özellikle Kommagene Krallığı'na ve İslami döneme ait çok sayıda antik kalıntılar ve tarihi yapılar bulunmaktadır. Kommagene Krallığı'nın başkenti olan Samosota (Samsat) Atatürk Barajı Gölü altında kalmıştır.

3.2. BATMAN

Batman ilinde bulunan tarihi yapılar ve bu yapıtların ait olduğu medeniyetlerin tarihi Neolitik çağ öncesine dayanmaktadır. Kozluk ilçesi Kaletepe Köyü sınırları içerisinde kalan ve Batman Çayı kenarında bulunan Hallan Çemi Höyüğü'nde yapılan kazı çalışmalarında elde edilen buluntularla bu yörenin yaklaşık 12.000 yıl öncesine bir yerleşim alanı olduğu ortaya çıkmıştır. Hallan Çemi Höyüğü'ndeki buluntular en eski yerleşim birimlerinden birinin Batman sınırları içinde yer aldığını teyit etmiştir.

M.Ö. 3.000 yıllarında, Hurri ve Mitanilerden sonra bölgeye Asurlular ve Urartular egemen olmuşlardır. Urartu'lardan sonra bölge sırasıyla; İskitlerin, Medlerin, Perslerin, Selevkosların, Partların, Romalıların, Bizans'ın egemenliği altında kalmıştır. (M.Ö. 653 – M.S. 639). Bölge, Hz. Ömer'in Kuzey Mezopotamya'yı fethiyle İslam ordusu egemenliğine girmiş daha sonra sırasıyla Emevilerin (551-750), Abbasilerin (750-869), Hamdanilerin ve 984 yılında Mervanilerin yönetimi altında bulunmuştur. 1085 yılına kadar Mervanilerin hüküm sürdüğü bölge, 1071 yılında Selçuklu egemenliğine girmiştir. 1183 yılına kadar Selçukluların yönetiminde bulunan bölgenin yönetimi bu tarihte Selahattin Eyyubi'nin seferleri sonunda Hasankeyf Emiri Artuklu Nurettin Mehmet'e verilmiştir. Artuklu dönemi Anadolu Selçukluların 1240 yılında bölgeye egemen olmasıyla son bulmuştur. Daha sonra hüküm süren Mardin Artukluları ve Akkoyunlular'ın ardından bölge Osmanlı İmparatorluğu'na katılmıştır. Bu dönemde bölge Diyarbakır Beylerbeyliğine bağlanmıştır.

İl içinde Beşiri ve Sason yöreleri sırasıyla Hurriler, Asurlular, Med, Pers, Part, Makedonya, Roma, Bizans, Moğol ve Osmanlı egemenliklerine girmiş, Gercüş ve Hasankeyf yöreleri ise sırasıyla Abbasi, Hamdani, Mervaniler ve Artukoğullarının

yönetiminde kalmıştır. Cumhuriyet döneminde, il merkezi, önce Siirt vilayeti Elmedin kazasına bağlı İluh Köyü olarak kayıtlara geçmiştir. Elmedin yerleşim birimi 1927 yılında Batman çayının taşması sonucu haritadan silinmiş ve İluh Köyü, Beşiri İlçesi'ne bağlanmıştır. 1937 yılında bucak haline getirilen İluh, 1950'li yılların başlarında bölgede varolan petrol filizlerinin değerlendirilmesi sonucunda büyük gelişme sağlamış ve 1957 tarihinde ilçe olmuştur. 1955 yılında Belediye teşkilatı kurulmuştur. 1990 yılında ise Batman, Türkiye'nin 72. ili olmuştur.

3.3. DİYARBAKIR

Çayönü kazıları sonucunda bölgede uygarlık geçmişinin yaklaşık M.Ö. 8.000 yıllarına kadar uzandığı belirlenmiştir. M.Ö. 7.500-5.000 yılları arasında aralıksız olarak daha sonra da aralıklarla iskan edilmiş olan Çayönü'nün yanı sıra, Grikihaciyan Tepesi'nde de M.Ö. 5.000 yılları başına tarihlenen "Gelişkin Köy Evresi" ya da Kalkolitik Çağ olarak adlandırılan Halaf Kültürünün sonlarına tarihlenen kültür evresi görülmüştür. Bismil İlçesi yakınlarındaki Üçtepe Höyük ise yapılan kazı çalışmalarına göre Yeni Asur Helenistik ve Roma dönemine tarihlenen tarihlenmektedir. Lice yakınlarındaki Birkleyn Mağaraları ve Eğil'deki Eğil Kalesi Asurlardan kalmış eserlerdir. Diyarbakır'ın kent merkezinde ise ilk yerleşim M.Ö. 3.000 Hurri-Mitaniler dönemine tarihlenmektedir. M.Ö. 1260'a dek egemenliklerini sürdüren Hurri-Mitaniler'den sonra sırasıyla Asurlular, Aramiler, Urartular, İskitler, Medler, Persler, Makedonyalılar, Selevkoslar, Partlar, Romalılar, Sasaniler, Bizanslılar, Emeviler, Abbasiler, Şeyhoğulları, Hamdaniler, Mervaniler, Selçuklular, Artuklular, Eyyübiler, Moğollar, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlılar bölgeye egemen olmuştur. Diyarbakır Kenti, 1515'te Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı İmparatorluğu'na katılmıştır. Diyarbakır, Osmanlı döneminde önemli eyaletlerden birinin merkezi olmuş, doğuya sefer yapan orduların hareket üssü ve kışlağı görevi görmüştür. Cumhuriyet devrinde büyük ve önemli imar, sosyal, kültürel ve ekonomik hareketler yaşamıştır. 1950'lerden sonra yeni şehir kurulmuştur.

3.4. GAZİANTEP

Gaziantep ve çevresinde yapılan araştırmalara göre, yöre Anadolu'nun ilk yerleşim alanlarından biridir. Taş Çağı, Kalkolitik Çağ, Bakır Çağı, Hitit, Hurri-Mitanni, Asur, Roma, Bizans dönemlerine ilişkin kalıntılara bölgenin her yerinde rastlanmaktadır. Gaziantep yöresinde adı bilinen ilk yerleşim merkezi, Dolike (Doliche - Dolikhe) şehridir. M.Ö. 1700 yıllarında Gaziantep, Hitit devletinin önemli bir kenti durumundadır. İl ve çevresi M.Ö. 700 ile 546 yılları arasında sırası ile Asur, Med ve Pers İmparatorlukları yönetiminde kalmıştır. Büyük İskender'in Pers devletini yıkmasından sonra Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır. Roma İmparatorluğu'nun bölünmesinden sonra da, M.S. 636 yılına kadar Bizans İmparatorluğu'nun bir kenti olmuştur. Özellikle Hitit, Asur ve Klasik Dönem boyunca Anadolu ve Batı ile Doğu kültürlerini bağlayan ana yol üzerinde bulunması nedeniyle önemini sürdürmüştür.

Bölge'ye gelen Türkler, Oğuz soyundandır. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Bölge'de Selçuklu İmparatorluğu'na bağlı bir Türk Devleti kurulmuş, 1084'den sonra Gaziantep'e Türk boy ve oymakları yerleşmişlerdir. Gaziantep 1516'da Yavuz Sultan Selim tarafından alınmış ve 1918 yılına kadar Osmanlı Devleti yönetiminde kalmıştır. 1918'de önce

İngilizlerin, daha sonra Fransızların yönetimine giren kent, 1921'de Ankara Antlaşması ile kurtulmuş ve 6 Şubat 1921 tarih ve 93 sayılı yasa ile Gazi ünvanını almıştır.

3.5. KİLİS

Bölge'deki ticaret yollarının en önemlilerinden biri Halep'ten kuzeye çıkan ve Kilis üzerinden Gaziantep'e ulaşan yoldur. Bu nedenle, çok eski dönemlerden beri kullanılmış olan bu ticaret yolu üzerinde sürekli yerleşime konu olmuş birçok höyüğe rastlanmaktadır. Kilis'te Taş Devri, Kalkolitik Çağ, Bakır Çağı, Hitit, Asur, Roma, Bizans dönemlerine ilişkin kalıntılar görülmektedir. Kuzeyne Kenti tarihi; Hitit, Roma, Bizans Dönemleri ve İslam Halifeleri devrine kadar uzanmaktadır. . Kilis M.Ö. 700 ile 550 yılları arasında Asur, Med, Pers İmparatorlukları yönetiminde kalmıştır. Büyük İskender' in Pers Devletini yıkmasından sonra, Roma İmparatorluğuna bağlanmıştır. Bu İmparatorluğun bölünmesinden M.S. 636 yılına kadar Bizans İmparatorluğu'nun bir kenti olmuştur. Hazreti Ömer zamanında İslam topluluğuna katılmıştır. 1071 Malazgirt savaşından sonra Bölgede Selçuklu İmparatorluğuna bağlı bir Türk Devleti kurulmuştur. 1084' ten sonra Kilis ve yöresine Türk Oymakları yerleştirilmiştir. Bölge, 1516 yılında Merc-i Dabık zaferinden sonra Osmanlı topraklarına katılmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1919 yılında İngiliz ve Fransızlar tarafından işgal edilen Kilis, 7 Aralık 1921 yılında düşman işgalinden kurtulmuştur. Cumhuriyet döneminde Gaziantep İli'ne bağlı bir ilçe olan Kilis, 1995 yılında il olmuştur.

3.6. MARDİN

Mardin tarihinin, İ.Ö. 4.500'lerde başladığı Nusaybin'in 4 km. kuzeyinde yer alan Girnavaz Tepesi kazılarında ortaya çıkmıştır. İlde, Subaru, Hurri, Sümer, Akad, Mitani, Hitit, Asur, İskit, Babil, Pers, Makedonya, Abgar, Roma, Bizans, Arap, Selçuklu, Artuklu ve Osmanlı dönemleri ait eserler yer almaktadır. Bölge, M.Ö. 1925 yıllarında Hititler, M.Ö. 1367'de Asurlular, M.Ö. 800 yılında Urartu Krallığı egemenliğine geçmiştir. M.Ö. 612 yılına kadar Sityaniler, M.Ö. 618 yılında ise İran'dan gelen Midiler buraları ele geçirmiştir. M.Ö. 335'te Mardin Büyük İskender tarafından fethedilmiştir. M.Ö. 131'de Mardin ve çevresi Urfa Krallığı (Abgarlar) topraklarına katılmış, MS.249'da Roma ve daha sonra Bizans egemenliğine girmiştir. 640 yılında Hazreti Ömer tarafından fethedilen yöre, 692'de Emevilerin, 824'te Abbasilerin, 885-978 yılları arasında Hamdanilerin hakimiyetine girmiştir. Daha sonra Mervaniler tarafından yönetilen Mardin, 1089'da Selçuklu yönetimine geçmiştir. Selçuklulardan sonra Mardin ve çevresi Artuklular, Karakoyunlular, Akkoyunlular tarafından yönetilmiş ve Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı topraklarına katılmıştır.

3.7. SİİRT

Siirt, Mezopotamya ve Anadolu Uygarlıklarının kesiştikleri alanda kurulmuştur. Siirt İli'nde yapılan yüzey araştırmalarında Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağları ve Hellenistik, Roma, Bizans, İslam ve Yakın Çağ dönemlerine ait buluntular saptanmıştır.

M.Ö. 3000'lerde yörede Hurriler yaşamıştır. Bölge M.Ö. IX. yüzyılda Urartu Devleti sınırları içinde yer almıştır. M.Ö. VI. yüzyılın ortalarında Siirt Pers egemenliğine

girmiştir. M.Ö.150'lerden başlayarak Partlar, Arsaklılar, Sasaniler, Romalılar, Bizanslılar ve VII. yüzyılda İslam orduları yöreye egemen olmuştur. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Siirt sırasıyla Artuklular, Akkoyunlular ve Safeviler egemenliğine girmiştir. XVI. yüzyılda Osmanlı yönetimine geçen Siirt, Diyarbakır Beylerbeyliğinin (Eyaletinin) 24 sancağından (vilayetinden) birinin merkezi olmuş, Tanzimat'tan sonra, Bitlis vilayetine bağlanmıştır. Cumhuriyet Döneminde ise Siirt il olmuştur.

3.8. ŞANLIURFA

Şanlıurfa'nın 20 km. doğusunda bulunan Göbekli Tepe'de devam eden arkeolojik kazılarda, dünyanın ilk tapınak tepesi bulunmuştur. Elde edilen bulgular M.Ö. 11.000'e tarihlenmektedir. Şanlıurfa'nın bilinen belgesel tarihi M.Ö. 2.000 yıllarında Hurri-Mitanni dönemi ile başlamaktadır. Bu dönemde Şanlıurfa büyük bir kültür merkezi olmuştur. Daha sonra bölgeye Sümerler ve Sümer Uygarlığı hakim olmuştur. Şanlıurfa'da daha sonra Akat, Elam, Keldani, Hurri, Mitanni ve Asur uygarlıkları da egemen olmuştur. Şanlıurfa M.Ö. 332 tarihine kadar Pers İmparatorluğu yönetiminde kalmış, bu tarihte, Makedonyalıların eline geçmiş ve Helen Uygarlığının bir kültür merkezi olmuştur. Urfa'da M.Ö.132 yılında kurulan Osrhoene Krallığı ise M.S.244 yılına kadar bağımsız yaşamış, bilahare Roma hakimiyetine girmiştir. Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesi üzerine Şanlıurfa Bizans İmparatorluğu idaresi altında kalmıştır. Hz. Ömer döneminde Şanlıurfa Bizans'tan alınarak M.S.640 yılında Arap ve İslam topraklarına katılmıştır.

Daha sonra, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ve Moğollar arasında el değiştiren Şanlıurfa, 1517'de Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1919 yılında İngiliz ve Fransızlar tarafından işgal edilen Şanlıurfa, 1920 yılında düşman işgalinden kurtulmuş ve Cumhuriyetin ilanından sonra, 1924'te vilayet olmuştur. Urfa ilinin adının Şanlıurfa olarak değiştirilmesi hakkındaki 3020 sayılı kanun 22 Haziran 1984 tarih 18439 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

3.9. ŞIRNAK

Şırnak'ta ilk yerleşimin hangi tarihsel devre rastladığı kesin olarak bilinmemektedir. Çeşitli araştırmalar Şırnak ve çevresinde Orta Paleolitik Çağ'da kısa süreli yerleşmelerin bulunduğunu ve yerleşimin Neolitik Çağ'da da sürdüğünü açığa çıkarmıştır. İl toprakları sırasıyla, Guti, Babil, Med, Asur, Pers, Sasani, Emevi, Abbasi, Selçuklu ve Osmanlı egemenliğine girmiştir.

Tarihi süreç içerisinde Beytüşşebap ilçesine sırasıyla, Hurriler, Mittaniler, Asurlular ve Urartular egemen olmuşlardır. İlçe, 1054 yılında Selçukluların, 1514 yılında ise Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir. 1855 yılında Erzurum, 1865 yılında Van İline bağlanmıştır. 1887 yılında İlçe olan Beytüşşebap, 1926 yılında Siirt, 1936 yılında Hakkari ve 1990 yılında Şırnak İline bağlanmıştır.

Cizre, M.Ö.4.000 yıllarında Gutilerin hakimiyetinde olup, M.Ö.1894 yılında I. Babil Devleti yönetimine girmiştir. M.Ö.1595 yılında Arap egemenliğine geçmiştir. Daha sonra Asurlular, Medler, Persler, Sasaniler, Artuklular, Eyyubbiler, Abbasiler, Selçuklular,

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Moğollar ve 1627 yılından itibaren de Osmanlı Devleti hakimiyeti altına girmiştir. Diyarbakır Sancak Beyliğine bağlı iken 1841 yılında Musul'a bağlanmıştır. Cumhuriyet döneminde önceleri Mardin iline bağlı iken 1990 yılına Şırnak iline bağlanmıştır. Güçlükönak ilçesi ise Siirt ilinin Erüh ilçesine bağlı bir köy iken, 1990 yılında ilçe olmuş ve Şırnak iline bağlanmıştır. 1924 yılına kadar köy olan İdil, bu tarihten itibaren Cizre ilçesine bağlı bir bucak, 1937 yılında ise Mardin iline bağlı ilçe olmuş, 1990 yılında ise Şırnak İline bağlanmıştır.

Silopi İlçesi M.Ö. çeşitli kavimlerin yaşadıkları bir yerleşim birimidir. Asurlular ve Roma İmparatorluğunun yönetiminde uzun yıllar kaldıktan sonra Selçukluların yönetimine geçmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sırasında Cizre İlçesi ile birlikte Osmanlı İmparatorluğuna bağlanmıştır. Mardin İli'nin ilçesi iken, 1990 yılında Şırnak İline bağlanmıştır.

Uludere İlçesi tarihte Urartular Medler, Persler, Romalılar, Arsaklılar ve Sasanilerin egemenliğine girmiştir. 1349'da Karakoyunlular, 1386'da Moğollar ve 1502'den itibaren Safevi hakimiyetinde yaşayan Uludere, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı İmparatorluğuna bağlanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra bucak haline getirilerek Hakkari'nin Beytüşşebap İlçesine bağlanan Uludere, 1957 yılında ilçe haline getirilmiş ve 1990 yılında ise Şırnak iline bağlanmıştır.

G.A.P. Bölgesi'nin kapsadığı alan, tarihin hemen hemen bütün evrelerini yaşamış olmasından dolayı tarihi ve arkeolojik değerler bakımından oldukça zengindir. M.Ö. 3.000'li yıllarda Hurrilerin yurdu durumundadır. Daha sonra Bölge geneline Hurri boylarının oluşturduğu Mittaniler yerleşmiştir. Bölge'de Taş, Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağları ve Helenistik Dönemlerde süren yerleşim Hitit, Asur, Med, Pers, Part, Bizans, Sasani, Roma, İslam dönemlerinde de kesintisiz olarak devam etmiştir.

4. NÜFUS

1990 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkiye nüfusu 56.473.035 kişi iken, 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre bu sayı 67.803.927 kişiye, 2010 ADNKS sonuçlarına göre ise 73.722.988 kişiye ulaşmıştır. 1990-2000 yılları arasında Türkiye toplam nüfus artış hızı % 1.83'ten, 2000-2010 yılları arasında % 0.84'e gerilemiştir. 1990-2010 yılları arasında Türkiye toplam nüfus artış hızı % 1.33 olarak belirlenmiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin nüfusu ise 1990 yılında 5.158.013 kişi iken, 2000 genel nüfus sayımında 6.608.619 kişiye, 2010 ADNKS sonuçlarına göre ise 7.592.772 kişiye yükselmiştir. 1990 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Türkiye nüfusu içindeki payı % 9.13 iken, 2000 yılında bu değer % 9.75, 2010'da ise % 10.30'a ulaşmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin yıllık nüfus artışı ise 1990-2010 yılları arasında % 1.93 olarak belirlenmiştir. G.A.P. Bölgesi ülke ölçeğinde nüfusu en fazla artan bölgelerden biridir. Bölge genelinde doğurganlığın azalma trendinde olmakla birlikte çok yüksek olması bunun başlıca nedenidir. Bölge genelde göç alan bir bölge olmamakla birlikte, bölge içi göç hareketleri oldukça fazladır.

1990, 2000 ve 2010 yılları itibariyle G.A.P. Bölgesi illerinin, nüfus ve yıllık nüfus artış hızları Tablo: 39'da gösterilmiştir.

Tablo 39: 1990-2010 Yıllarında G.A.P. İlleri Nüfus Gelişimi

İLLER	1990 YILI NÜFUSU	2000 YILI NÜFUSU	2010 YILI NÜFUSU	LOG. YILLIK NÜFUS ARTIŞ HIZI %	
				1990-2000	2000-2010
Adıyaman	513.131	623.811	590.935	1.95	-0.54
Batman	344.669	456.734	510.200	2.82	1.11
Diyarbakır	1.094.996	1.362.708	1.528.958	2.19	1.15
Gaziantep	1.140.594	1.285.249	1.700.763	1.19	2.80
Kilis	121.752	114.724	123.135	-0.59	0.71
Mardin	557.727	705.098	744.606	2.34	0.55
Siirt	243.435	263.676	300.695	0.80	1.31
Şanlıurfa	1.001.455	1.443.422	1.663.371	3.66	1.42
Şırnak	262.006	353.197	430.109	3.00	1.97
TOPLAM	5.158.013	6.608.619	7.592.772	2.48	1.38

Kaynak: 1990 ve 2000 Genel Nüfus Sayımı, ADNKS 2010 TÜİK verileri ve Büro Çalışması

1990-2000 döneminde Gaziantep, Kilis ve Siirt illeri nüfus artış hızı ülke doğal nüfus artış hızının altında kalmıştır. Bu dönemde nüfusu en fazla artış gösteren iller ise sırasıyla Şanlıurfa, Şırnak ve Batman olmuştur. 2000-2010 döneminde ise bölge genelinde nüfus artış hızı düşüş göstermiştir. Buna karşılık ekonomik gelişmeyle birlikte Gaziantep ili nüfus artış hızı önemli ölçüde yükselmiştir. 2000-2010 döneminde nüfusu en fazla artış gösteren iller Gaziantep, Şırnak ve Şanlıurfa olmuştur. Bölge illerinin nüfus gelişimi önemli farklılıklar göstermektedir. İlin konumu, ekonomik yapısı ve güvenlik durumu, il nüfusunu ve il içinde kentsel ve kırsal alanların nüfus gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Bölge genelinde nüfus hareketleri çok yoğundur. Gerek güvenlik sorunları, gerek ekonomik kısıtlar, gerekse daha iyi sosyal koşullar kırsal alanların hızla göç vermesine neden olmaktadır. Göçler bölge içinde başta üç büyük il merkezine

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

yönelmektedir. Diğer il merkezleri ve büyük ilçe merkezleri de bu göçten nasibini almaktadır. Ancak, kırsal niteliğini koruyan ve yatırımların az olduğu kentsel merkezlerin nüfusları aynı hızla artmamaktadır. İller itibariyle son yirmi yıllık nüfus gelişimi aşağıda sunulmuştur.

4.1. ADIYAMAN

İlin 1990, 2000 ve 2010 kentsel, kırsal ve toplam nüfus verileri Tablo: 40'ta sunulmuştur.

Tablo 40: Adıyaman İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010)

	NÜFUS			YILLIK LOGARİTMİK NÜFUS ARTIŞ HIZI %		
	1990	2000	2010	1990-2000	2000-2010	1990-2010
Kentsel Nüfus	219.304	338.939	347.236	4.35	0.24	2.30
Kırsal Nüfus	293.827	284.872	243.699	-0.31	-1.56	-0.94
TOPLAM NÜFUS	513.131	623.811	590.935	1.95	-0.54	0.71

Kaynak : 1990-2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, TÜİK 2010 ADNKS Verileri ve Büro Çalışması

Adıyaman İli konumu nedeniyle G.A.P. yatırımlarından en az faydalanan illerden biridir. Bu nedenle, 20 yıllık dönem içinde göç veren illerden biri olmuştur. Göç özellikle kırsal nüfusta yoğun olarak yaşanmıştır. İlk etapta, kentsel merkezlere yönelen nüfus bu merkezlerin nüfusunu şişirmiş, ancak sonraki yıllarda, kentsel merkezlerde de iş olanakları bulunamadığından, daha büyük merkezlere göç başlamıştır.

4.2. BATMAN

İlin 1990, 2000 ve 2010 kentsel, kırsal ve toplam nüfus verileri Tablo: 41'de sunulmuştur.

Tablo 41: Batman İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010)

	NÜFUS			YILLIK LOGARİTMİK NÜFUS ARTIŞ HIZI %		
	1990	2000	2010	1990-2000	2000-2010	1990-2010
Kentsel Nüfus	193.621	304.166	373.388	4.52	2.05	3.29
Kırsal Nüfus	151.048	152.568	136.812	0.10	-1.09	-0.49
TOPLAM NÜFUS	344.669	456.734	510.200	2.82	1.11	1.96

Kaynak: 1990-2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, TÜİK 2010 ADNKS Verileri ve Büro Çalışması

Batman İli içinde en büyük artış il merkezinde olmuştur. İlçe merkezlerinin de küçük kırsal nitelikli yerleşimler olmasından dolayı, güvenlik sorunlarından ve ekonomik koşullardan etkilenen kırsal nüfus il merkezine yönelmiştir. Batman kenti bölgede en fazla büyüyen merkezlerden biri olmuştur. Bu eğilim yavaşlamakla birlikte, 20 yıllık döneme bakıldığında en yüksek artışa sahip kenttir.

4.3. DİYARBAKIR

İlin 1990, 2000 ve 2010 kentsel, kırsal ve toplam nüfus verileri Tablo: 42'de sunulmuştur.

Tablo 42: Diyarbakır İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010)

	NÜFUS			YILLIK LOGARİTMİK NÜFUS ARTIŞ HIZI %		
	1990	2000	2010	1990-2000	2000-2010	1990-2010
Kentsel Nüfus	600.640	817.692	1.090.172	3.08	2.88	2.98
Kırsal Nüfus	494.356	545.016	438.786	0.98	-2.17	-0.60
TOPLAM NÜFUS	1.094.996	1.362.708	1.528.958	2.19	1.15	1.67

Kaynak: 1990-2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, TÜİK 2010 ADNKS Verileri ve Büro Çalışması

Diyarbakır, bölge içinde nüfus açısından en büyük üç ilden biri olması ve yoğun göç almasına karşın, bu üç il içinde nüfus gelişimi en az olan ildir. Bunun en önemli nedeni, ekonomik olanakların Şanlıurfa ve Gaziantep'in gerisinde kalmasıdır. Diğer taraftan ilde hala güvenlik sorunlarının olması, ekonomik yapıyı ve yatırımları, dolayısıyla nüfus gelişimini olumsuz etkilemektedir. İl içinde kentsel merkezlerdeki yığılım da büyük ölçüde güvenlik sorunlarından kaynaklanmıştır.

4.4. GAZİANTEP

İlin 1990, 2000 ve 2010 kentsel, kırsal ve toplam nüfus verileri Tablo: 43'te sunulmuştur.

Tablo 43: Gaziantep İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010)

	NÜFUS			YILLIK LOGARİTMİK NÜFUS ARTIŞ HIZI %		
	1990	2000	2010	1990-2000	2000-2010	1990-2010
Kentsel Nüfus	821.127	1.009.126	1.501.566	2.06	3.97	3.02
Kırsal Nüfus	319.467	276.123	199.197	-1.46	-3.27	-2.36
TOPLAM NÜFUS	1.140.594	1.285.249	1.700.763	1.19	2.80	2.00

Kaynak : 1990-2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, TÜİK 2010 ADNKS Verileri ve Büro Çalışması

Gaziantep il olarak önemli bir ekonomik atılım gerçekleştirmiştir. Önemli sanayi yatırımlarının yanı sıra hizmet sektörlerindeki gelişmeler de ile göçü hızlandırmıştır ve son on yıl içinde bölge ölçeğinde nüfusu en fazla artan il olmuştur. Gerek il içindeki kırsal yerleşmelerden, gerek bölge içinden Gaziantep'e göç çok yoğundur. İl içinde il merkezi dışında Nizip gibi büyük ilçe merkezleri de bu göçlerin hedefi olmaktadır.

4.5. KİLİS

İlin 1990, 2000 ve 2010 kentsel, kırsal ve toplam nüfus verileri Tablo: 44'te sunulmuştur.

Tablo 44: Kilis İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010)

	NÜFUS			YILLIK LOGARİTMİK NÜFUS ARTIŞ HIZI %		
	1990	2000	2010	1990-2000	2000-2010	1990-2010
Kentsel Nüfus	82.882	74.985	85.923	-1.00	1.36	0.18
Kırsal Nüfus	38.870	39.739	37.212	0.22	-0.66	-0.22
TOPLAM NÜFUS	121.752	114.724	123.135	-0.59	0.71	0.06

Kaynak : 1990-2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, TÜİK 2010 ADNKS Verileri ve Büro Çalışması

Kilis, nüfus açısından G.A.P. Bölgesi'nin en küçük ilidir. Ayrıca geçen 20 yıllık dönemde il nüfusu tamamen durağan kalmıştır. Gerek coğrafi konumu, gerek yatırımların son derece kısıtlı olması gerekse Gaziantep'e yakınlığı, ildeki gelişimi olumsuz etkilemiştir.

4.6. MARDİN

İlin 1990, 2000 ve 2010 kentsel, kırsal ve toplam nüfus verileri Tablo: 45'te sunulmuştur.

Tablo 45: Mardin İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010)

	NÜFUS			YILLIK LOGARİTMİK NÜFUS ARTIŞ HIZI %		
	1990	2000	2010	1990-2000	2000-2010	1990-2010
Kentsel Nüfus	249.032	391.249	428.899	4.52	0.92	2.72
Kırsal Nüfus	308.695	313.849	315.707	0.17	0.06	0.11
TOPLAM NÜFUS	557.727	705.098	744.606	2.34	0.55	1.44

Kaynak : 1990-2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, TÜİK 2010 ADNKS Verileri ve Büro Çalışması

Mardin İli de özellikle 1990-2000 döneminde büyük nüfus artışı gösteren illerden biri olmuştur. Bu artış bir ölçüde bazı ilçelerde köylerin boşaltılmasından ve kırsal nüfusun il ve ilçe merkezlerine yerleşmesinden kaynaklanmıştır. Son on yıllık dönemde ise artış azalmıştır. Diğer illerde olduğu gibi kırsal nüfus azalmamakla birlikte artış ta göstermemektedir.

4.7. SİİRT

İlin 1990, 2000 ve 2010 kentsel, kırsal ve toplam nüfus verileri Tablo: 46'da sunulmuştur.

Tablo 46: Siirt İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010)

	NÜFUS			YILLIK LOGARİTMİK NÜFUS ARTIŞ HIZI %		
	1990	2000	2010	1990-2000	2000-2010	1990-2010
Kentsel Nüfus	110.139	153.522	181.410	3.32	1.67	2.49
Kırsal Nüfus	133.296	110.154	119.285	-1.91	0.80	-0.56
TOPLAM NÜFUS	243.435	263.676	300.695	0.80	1.31	1.06

Kaynak : 1990-2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, TÜİK 2010 ADNKS Verileri ve Büro Çalışması

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Kırsal nüfusu en çok azalan illerden biri Siirt olmuştur. G.A.P. yatırımlarından az fayda gören ilde, güvenlik sorunlarının da etkisiyle köylerden göç hızlanmıştır. İl bütün olarak ta az gelişme gösteren illerden biridir.

4.8. ŞANLIURFA

İlin 1990, 2000 ve 2010 kentsel, kırsal ve toplam nüfus verileri Tablo: 47'de sunulmuştur.

Tablo 47: Şanlıurfa İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010)

	NÜFUS			YILLIK LOGARİTMİK NÜFUS ARTIŞ HIZI %		
	1990	2000	2010	1990-2000	2000-2010	1990-2010
Kentsel Nüfus	551.124	842.129	922.539	4.24	0.91	2.58
Kırsal Nüfus	450.331	601.293	740.832	2.89	2.09	2.49
TOPLAM NÜFUS	1.001.455	1.443.422	1.663.371	3.66	1.42	2.54

Kaynak : 1990-2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, TÜİK 2010 ADNKS Verileri ve Büro Çalışması

Şanlıurfa İli G.A.P. yatırımlarından en çok faydalanan il olmuştur. Tarımsal yatırımların yanı sıra, hizmet sektöründe de gelişmeler sonucu, bölgede nüfusu en fazla artan il olmuştur. Dikkat çekici olan ise, ilde kırsal nüfusun, kentsel nüfusla paralel artış göstermesi ve özellikle son 10 yıllık dönemde, kentsel nüfus artış hızı düşüş gösterirken, kırsal nüfus artışının düzeyini korumasıdır.

4.9. ŞIRNAK

İlin 1990, 2000 ve 2010 kentsel, kırsal ve toplam nüfus verileri Tablo: 48'de sunulmuştur.

Tablo 48: Şırnak İli Nüfus Verileri (1990, 2000, 2010)

	NÜFUS			YILLIK LOGARİTMİK NÜFUS ARTIŞ HIZI %		
	1990	2000	2010	1990-2000	2000-2010	1990-2010
Kentsel Nüfus	125.264	211.328	269.494	5.23	2.43	3.83
Kırsal Nüfus	136.742	141.869	160.615	0.36	1.24	0.80
TOPLAM NÜFUS	262.006	353.197	430.109	3.00	1.97	2.48

Kaynak: 1990-2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, TÜİK 2010 ADNKS Verileri ve Büro Çalışması

Şırnak İlinin G.A.P. Bölgesi içinde, nüfus artışının en yüksek olduğu illerden biri olması dikkat çekicidir. Şırnak'ın 1990'da il olması, kamu kurumlarının gelmesi, askeri yığılmalar ve güvenlik nedenleriyle çevreden göçler sonucu, Şırnak il merkezinin yanı sıra, Silopi ve Cizre gibi ilçe merkezlerinin nüfuslarında da gelişme olmuştur.

5. EKONOMİK YAPI

T.U.İ.K. 2005 ve 2010 verilerine göre, G.A.P. Bölgesi içinde yer alan TRC1, TRC2 ve TRC3 bölgelerinde istihdamın sektörlere dağılımı Tablo 49'da ve bölgelerin 2010 nüfusları ve bölge istihdamında oranları Tablo 50'de sunulmuştur.

Tablo 49: G.A.P. İlleri ve Alt Bölgelerde Çalışan Nüfusun Ana Sektörlere Dağılımı

ALT BÖLGE	İLLER	ANA EKONOMİK SEKTÖRLER (%)								
		TARIM		SANAYİ(*)		TİCARET		HİZMET		TOPLAM
		2005	2010	2005	2010	2005	2010	2005	2010	2005/10
TRC1	Adıyaman Gaziantep Kilis	19.0	24.6	34.4	32.2	21.3	18.9	25.3	24.3	100.0
TRC2	Diyarbakır Şanlıurfa	33.6	27.9	14.9	17.2	25.4	21.5	26.1	33.4	100.0
TRC3	Batman Mardin Siirt Şırnak	29.1	28.1	15.2	19.5	19.9	19.2	35.8	33.2	100.0
G.A.P. BÖLGESİ TOPLAMI		27.0	26.6	22.4	23.7	22.5	19.9	28.1	29.8	100.0

(*)İnşaat sektörü dahil

Kaynak: TÜİK, 2005 ve 2010 verileri

Tablo 50: G.A.P. Bölgesi Alt Bölgelerinde İstihdam ve Nüfus Oranları (2010)

ALT BÖLGE	İLLER	NÜFUS	NÜFUS %	İSTİHDAM %'Sİ
TRC1	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	2.414.833	31.8	39.7
TRC2	Diyarbakır, Şanlıurfa	3.192.329	42.0	36.4
TRC3	Batman, Mardin, Siirt, Şırnak	1.985.610	26.2	23.9
G.A.P. Bölgesi Toplamı		7.592.772	100.0	100.0

Kaynak: TÜİK, 2010 verileri

İstihdamın bölge içinde dağılımına bakıldığında, TRC1 Bölgesi'nin diğer iki bölgeden avantajlı olduğu görülmektedir. Bölgede sağlanan istihdam iller ve bölgelere göre eşit dağılmamıştır ve TRC1 Bölgesi toplam bölge istihdamından nüfus oranından daha yüksek bir pay almaktadır. Bu durum, alt bölgede yer alan ve alt bölge nüfusunun büyük bölümünü oluşturan Gaziantep'ten kaynaklanmaktadır. Sektörlere bakıldığında TRC1 bölgesi, 2005-2010 arasında artış göstermekle birlikte tarım sektörünün oransal olarak en düşük olduğu bölgedir. Buna karşılık, sanayi sektörünün oranı TRC1 alt bölgede diğer iki alt bölgeye oranla yaklaşık iki mislidir. TRC2 ve TRC3 bölgelerinin en ağırlıklı sektörü hizmetler sektörüdür.

5.1. ADIYAMAN

İl ekonomisi temel olarak tarıma dayalıdır. Tarımsal üretimin geliştirilmesi amacıyla kamu ve özel sektör tarafından birçok proje uygulamaya konulmaktadır. Ancak, bölge çiftçisinin şu andaki sosyo-ekonomik düzeyi, sürdürülen çalışmalardan ivedi sonuç alınmasını oldukça güçleştirmektedir. İlde tütün, Antep fıstığı, mercimek ve nohut gibi tarım ürünleri üretiminde, son on yılda gerek kalite ve gerekse miktar yönünden önemli mesafeler kat edilmiştir. İl nüfusunun yaklaşık olarak % 75'i doğrudan veya dolaylı olarak tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Adıyaman'da hayvancılık önemli bir potansiyele sahip olmakla beraber günümüzdeki durumu ile tarım sektörü içinde % 9.25 gibi az bir paya sahiptir.

Adıyaman'da sanayi sektörü 1967 yılında kurulan Sümerbank İplik Fabrikası ile başlamış, bunu daha sonra Çimento ve süt fabrikaları ile et kombinası izlemiştir. 1990'lı yıllarda özel sektörün de sanayi yatırımına başlamasıyla, il genelinde çoğunluğu tarıma dayalı olmak üzere 10 sanayi tesisi faaliyete geçmiştir.

Adıyaman İli'nin ticari durumu sanayiye paralel olarak gelişme göstermiştir. İlde yetiştirilen tarım ürünleri diğer illerdeki esnaflara satılmakta olup, az da olsa yurtdışına ihraç edilmektedir. Özellikle fıstık, iplik, kilim, savan ve turistik el dokuma halıları başlıca ihraç ürünleridir.

5.2. BATMAN

Batman İli ekonomisi petrol, tarım ve hayvancılığa dayalıdır. İl merkezinde ve ilçelerde sanayi gelişmemiştir. Bu nedenle, tarım sektörü ekonomide birinci sektör olma özelliğini korumaktadır. İlin genelinde tarım arazilerinin sulanması henüz yeterli değildir. Tütün en ağırlıklı üründür. Batman'ın sanayi gelişiminde merkez ilçede bulunan TÜPRAŞ ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı tesislerinin büyük payı bulunmaktadır. Son yıllarda özel sektör sanayi yatırımları da başlamıştır. Batman'da 25'in üstünde işçi çalıştıran 18 kuruluşun 5'i kamu, diğerleri ise özel sektöre aittir. Batman ilinde 10 ile 24 arasında işçi çalıştıran kuruluş sayısı 160'ı geçmektedir. Yapımı bitirilen Küçük Sanayi Sitesinde 252 işyeri mevcuttur. 1994 tarihinde yer seçimi yapılan Batman Organize Sanayi Bölgesi'nin 2002 yılında I. tahsisleri 2007 yılında II. Etap tahsisleri yapılmıştır. O.S.B. halen tamamen dolmuştur.

5.3. DİYARBAKIR

Diyarbakır ili ekonomisi tarım ve hayvancılık ağırlıklı olmak üzere küçük çaplı sanayi, turizm ve ticarete dayanmaktadır. İlde ekilen belli başlı tarım ürünleri buğday, arpa, pamuk ve kırmızı mercimektir. Son yıllarda sulu tarıma geçiş çalışmalarının hızlanmasıyla pamuk ekimi ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda 60 civarında kütlü pamuk işleme tesisi, 10 civarında da pamuk yağı üretim tesisleri faaliyete geçmiştir. Son yıllarda sulu tarıma geçişte yaşanan gelişmeler sonucu tarıma dayalı sanayide hareketlilik yaşanmıştır.

G.A.P. kapsamında inşa edilen Karakaya, Devegeçidi, Kral Kızı, Dicle gibi barajların önemli bir bölümü Diyarbakır çevresindedir. Hidroelektrik enerji yanında baraj ve göletlerden elde edilen su, tarımsal alanlarda yeni olanaklar sağlamaktadır. İlde üretilen mermerin büyük kısmı ihraç edilmektedir.

5.4. GAZİANTEP

Gaziantep ulaşım olanakları ve liman kentlerine yakınlığı nedeniyle ekonomik açıdan avantajlı bir konumdadır. Gaziantep'teki en önemli geçim kaynakları, tarım, hayvancılık, enerji kaynakları, el sanatları, sanayi ve ticarettir. Gaziantep'in ekonomisinde tarım çok önemli bir yer tutmaktadır. Gaziantep'teki arazinin yaklaşık % 30'u tarım amaçlı kullanılmaktadır. İldeki en önemli tarım ürünleri buğday, arpa, mercimek, nohut, karpuz, kavun, soğan, sarımsak, pamuk, üzüm, domates, biber, patlıcan, fasulye, turp ve havuçtur. Ayrıca ağaç olarak özellikle Antep fıstığı, zeytin ve nar yetiştirilmektedir. En çok yetişen ürünler Antep fıstığı ve üzümdür.

Gaziantep'teki büyük sanayi işyerleri sayısı Türkiye'nin %4'ü, küçük sanayi işyerleri sayısı Türkiye genelinin %6'sını oluşturmaktadır. İl gıda ürünleri sanayiinin %3.1'ini, tekstil imalatının %6.1'ini, giyim eşyası imalatının %2.3'ünü, deri sanayiinin %5.8'ini, ağaç sanayiinin %3.1'ini ve elektrik, gaz ve su sanayiinin %38.7'sini elinde tutmaktadır. Gaziantep, ayrıca ülke ticaretinde de önemli bir yere sahiptir ve ekonomik açıdan G.A.P. bölgesinin en gelişmiş ilidir.

5.5. KİLİS

Genel olarak tarımsal karakterin ağırlıklı olduğu Kilis ilinde sanayi sektörü de tarıma dayalı bir gelişme göstermiştir. İlin sanayinin en belirgin özelliği tarımsal ve hayvansal kaynak potansiyeline yönelik olmasıdır. İl tarımında önemli bir yer tutan zeytin, üzüm ve buğday ürünleri aynı zamanda imalat sanayinde pekmez, alkol, zeytinyağı, un ve bulgur üretim tesislerinde girdi olarak kullanılmaktadır. Bu tarım ürünlerinden özellikle üzüm ve zeytin, ilin iki önemli ürün grubunu oluşturmaktadır.

Kilis Organize Sanayi Bölgesinde üretim halinde olan fabrikalarda döğme (aşurelik buğday), pekmez ve ağda, küp şeker, baharat, şekerleme ve çikolata, zeytinyağı, kadife, döşemelik kumaş, seccade, makine halısı, plastik ambalaj malzemesi, sabun ile büz boru imalatı yapılmaktadır. Yatırım taleplerin çoğunu tekstil sektörü ve başta zeytincilik ve bağcılıkla ilgili olarak gıda sektörü oluşturmaktadır.

5.6. MARDİN

Tarım, Mardin ekonomisinde ilk sırayı almaktadır. Yaklaşık olarak arazinin % 43'ü tarım amaçlı kullanılmaktadır. Tarım alanlarının hemen hemen tamamına yakın bir bölümü tarla tarımında kullanılmaktadır. Sebze ve çiçek bahçeleri ile meyve tarımında kullanılan alanlar ise, tarla tarım alanlarına göre daha küçüktür. Toplam tarım alanlarının %76,10 gibi çok büyük bir bölümü tarla alanı, %5.46'sı bağ-bahçe, %2.17'si sebzelik, %1.43'ü kavaklık, % 0,50'si zeytinlik ve geriye kalan %14,34'lik kısmı da nadas olarak kullanılmaktadır. Mardin ili toplam tarım alanı içinde en büyük payı alan ilçe Kızıltepe

(%34,22) olup, toplam arazisinin %94.11'i tarım alanı olarak kullanılabilir. İl ormanlık alanında en büyük payı alan ilçe ise Savur (%28.8)dur. Mardin ili tahıl ürünlerinde ekilen alan itibariyle en önemli ürünler buğday ve arpa, baklagillerden kırmızı mercimek, endüstriyel bitkilerden kütlü pamuktur. Mısır II. Ürün olarak ekilmektedir.

İlde çimento, boru, gaz beton, makarna, bisküvi, gofret, çikolata, boya, tarım alet ve makineleri, kablo, un, bulgur, temizlik mamulleri (deterjan, vb.), boya, makarna, plastik eşya, otomotiv yan sanayi ürünleri, tekstil ürünleri belli başlı imalat sanayi üretim konularıdır. Mardin il merkezinde Organize Sanayi Bölgesi, Mardin Merkez, Kızıltepe ve Nusaybin'de küçük sanayi siteleri bulunmaktadır. Mardin Serbest Bölgesinde gıda maddeleri, tavuk yemi, tekstil ürünleri ve kimyasal ürünlerin Irak, Rusya, Türk Cumhuriyetleri, Hong Kong, İtalya, Almanya ve Hollanda gibi ülkelerle; gıda maddeleri, tekstil ürünleri, kimyasal ürünler, hırdavat malzemeleri ticareti yapılmaktadır.

5.7. SİİRT

Siirt İli'nin ekonomisi tarım, hayvancılık, el sanatları ve kısmen de sanayiye dayanmaktadır. İlin en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. Tarım arazisi il yüzölçümünün %14'ünü oluşturmaktadır. Tarım daha çok kuru tarla ziraatı şeklinde yapılmaktadır. En çok üretilen ürünler sırasıyla, buğday, arpa ve kırmızı mercimektir. Ayrıca özellikle akarsu vadilerinde domates, biber, salatalık, kavun ve karpuz üretilmektedir. İlde sebze üretim sezonunun uzatılması amacıyla Valilikçe seracılık projesi geliştirilmiş ve finansmanı sağlanmıştır. Bu projeye göre Merkez'de 34, Kurtalan ilçesinde 23, Baykan ilçesinde 12, Şirvan ilçesinde 5 sera üretime başlamıştır. İldeki en önemli ürünü olan Siirt Fıstığı tüm ilçelerde yetiştirilmekte olup, 1.140.000 fıstık ağacı mevcuttur. Üretilen diğer meyve çeşitleri üzüm ve nardır. Sulu alanlarda tütün, pamuk ve sebzeçilik ekimi yapılmaktadır. Pamuk ekimi ağırlıklı olarak Kurtalan ilçesinde Garzan Çayı kenarındaki köylerde yapılmaktadır.

Siirt İli halen il merkezinde mevcut bulunan 21 adet sanayi tesisinin 11'i gıda sektöründe faaliyet göstermektedir. Kurtalan İlçesindeki çimento fabrikası ve alçı fabrikası dışında diğer ilçelerde sanayi işletmesi bulunmamaktadır.

5.8. ŞANLIURFA

Şanlıurfa G.A.P.'den en çok faydalanan il konumundadır. Şanlıurfa İli, projenin hayata geçmesiyle birlikte önemli gelişmelere sahne olmuştur. Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (G.A.P.) kısmen devreye girmesi ile birlikte, 1995 yılından sonra Şanlıurfa'da tarım ürünlerine dayalı sanayi hızla gelişmeye başlamıştır. Şanlıurfa'nın ekonomik yapısı ağırlıklı olarak tarım sektörüne dayanmaktadır. İl, buğday, arpa, antepfıstığı, kırmızı mercimek, nohut, yaş üzüm ve susam üretiminde önemli bir yere sahiptir. G.A.P. ile birlikte sulu tarımın yaygınlaşması sonucu pamuk üretiminde büyük artışlar olmuştur. Son yıllarda seracılık ve örtü altı tarımda da önemli gelişmeler sağlanmıştır. Hayvancılık alanında küçükbaş üretimi ön plandadır. Arıcılığın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için çalışmalar devam etmektedir. Atatürk Barajı ve Fırat Nehri'nde, balıkçılık tesislerinde az da olsa balık üretimi yapılmaktadır.

5.9. ŞIRNAK

Şırnak ilinde ekonomi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Ancak, hayvansal ürünlerin verimi ve niteliği oldukça düşüktür. En çok koyun ve kıl keçisi yetiştirilmektedir. Sürülerde yer alan küçükbaş hayvan türlerinden biri de tüyleri siyah ve kahverengi olan, Siirt yöresine özgü Ankara keçileridir. Elde edilen başlıca hayvansal ürünler kıl, tiftik, yün, peynir ve tereyağıdır. Hayvancılığa dayalı olarak gelişmiş başlıca geleneksel el sanatı dokumacılıktır. Yaygın olarak kilim, halı, heybe ve şal dokumacılığı yapılır. Bunlar arasında en ünlü olan dokumacılık ürünü Şırnak şalıdır.

Ekime elverişli toprakları kısıtlı olan ilde bitkisel üretim ekonomik etkinlikler arasında ikinci sırada yer almaktadır. Yetiştirilen başlıca bitkisel ürünler buğday, mercimek, arpa, üzüm ve pamuktur. Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamındaki Cizre Projesi gerçekleştiğinde bitkisel üretimde çeşitlenme ve verim artışı olması beklenmektedir. İlde büyük sanayi kuruluşları bulunmamaktadır. Şırnak ilinin Türkiye dış ticaretinde oldukça önemli bir yeri vardır. Habur sınır kapısının Türkiye ile Irak arasındaki ticaretindeki önemi nedeniyle Cizre önemli bir ulaşım, ticaret ve konaklama merkezi olmuştur. Merkez ilçe topraklarındaki asfaltit yatakları ilin başlıca yeraltı kaynağını oluşturmaktadır.

6. KENTSEL TEKNİK ALTYAPI**6.1. ADIYAMAN****6.1.1. İÇME VE KULLANMA SUYU**

Adıyaman ilinde su kaynakları ve dağıtım şebekeleri oldukça yetersizdir. İl'in en önemli sorunu mevcut su kaynaklarının yetersizliğidir. Adıyaman ili su kaynakları, Göksu Irmağı, Değirmen Çayı, Gölbaşı Gölleri, Abdülharap Gölü, Kotur İçmesi, Besni İçmesi, Çelikhan İçmesi'dir. Adıyaman şehir merkezine gelen 5 isale hattı kaynak suyu olup, 4 tanesi cazibeli 1 tanesi ise terfiili pompa sistemiyle gelmektedir. Ağustos ve Aralık arasında kuraklık arttığında bu kaynaklar yetersiz kalmaktadır. Adıyaman'daki eksikliğin ve su sıkıntısı sorunun diğer bir nedeni de bazı isale hatlarının çok eski olmasıdır. Adıyaman'da içme suyu arıtma tesisi yoktur. Su dağıtım sistemine verilmeden önce depolarda klor gazıyla dezenfeksiyon uygulanmaktadır. Su şebekesi bugün için yeterlidir.

6.1.2. KANALİZASYON

Adıyaman il merkezinde kanalizasyon şebekesi tamamlanmıştır. İlçelerde genellikle atık su arıtma tesisi bulunmamaktadır. Atık sular gelişigüzel olarak, uygun olmayan şartlarda, belirlenen alıcı ortama direk deşarj edilmektedir. İl merkezinde merkez kanalizasyon sistemine ait iki adet atık su arıtma tesisi mevcut olup, merkez Eğri Çayı'nda bulunan küçük kapasiteli arıtma tesisi çökertme havuzlarından ibarettir ve tam kapasite ile çalışmamaktadır. Bu arıtma tesisi Adıyaman merkez nüfusunun % 10'una tekabül etmektedir. Adıyaman İl merkezi Atatürk Barajı'nda en fazla kirliliğe neden olan yerleşim yeridir. Adıyaman ilinde topoğrafya ve kot farkı nedeniyle kanalizasyon iki ayrı noktada toplanmıştır. İl nüfusunun %10'luk kesimi bir arıtmaya bağlanmış, geri kalan %90'lık kesim ise herhangi bir arıtmaya tabi tutulmadan deşarj edilmektedir. Arıtması olmayan ve ilin %90'ının kanalizasyonunu topladığı bu kısımda atık sular İncesu Deresi ile birleşerek doğrudan baraj gölüne deşarj edilmektedir. Sitalce mevkiinde bulunan büyük atık su arıtma tesisinde 6 adet havuz mevcut olup, 2 adet havuzun kaba inşaatı bitmiş diğer 4 adet havuz çukurdan ibarettir. Kış aylarında doğal olarak havuzlarda biriken yağmur sularına gerekli emniyet tedbirleri alınmadığından tehlike arz etmektedir. Yaz aylarında ise bu sular koku ve sivrisinek yatağını oluşturmaktadır.

Ayrıca, atık sular ile civarda bulunan halk tarafından sebze ve meyve bahçeleri sulanmakta ve geri kalan atık sular direk olarak Atatürk baraj gölüne akıtılmaktadır. Bu durumlardan dolayı özellikle yaz aylarında artan koku ile birlikte sivrisinek, karasinek ve çeşitli haşerelerin üremesi, insan ve çevre sağlığı sorunlarına ve telafisi zor çevre kirliliğine neden olmaktadır.

6.1.3. ATIK YÖNETİMİ

Bölgede şu anda mevcut atıksu arıtımını sağlayabilecek aktif bir tesisi mevcut değildir. Bu nedenle bölgede acil olarak eksik kanalizasyon şebekelerinin tamamlanması ve ileri atıksu arıtımı sağlayabilen bir arıtma tesisinin devreye sokulması gerekmektedir.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Atatürk Barajı'nı en fazla kirleten kaynağın Adıyaman merkez atıksularının olduğu göz önüne alındığında arıtma tesisi projelendirilmesinin bölge için öncelikli olması şarttır.

Adıyaman ili, mevcut alt yapı eksiklikleri sebebiyle sağlıklı işleyen bir katı atık yönetimine sahip değildir. Günümüzde ilde nüfus artışı ve köyden kente göçlerle birlikte yoğun ve plansız yapılaşma neticesinde katı atık sorunu büyük bir çevre problemi haline gelmiştir. Bu durum il genelinde olduğu kadar ilçeler için de aynı sorunları teşkil etmektedir. Özellikle uzun yıllardır çöplerin ilçe ve belde belediyeleri tarafından gelişigüzel şekilde yüzeysel su kaynakları civarına, ormanlık alanlara ve yol kenarlarına atılması neticesi çevresel açıdan su, arazi ve hava kirliliği problemleri ortaya çıkmaktadır.

İl merkezinin evsel atıkları belediye tarafından toplanmaktadır. Toplanan atıklar Adıyaman kentinin yaklaşık 7 km. güney doğusunda bulunan mevkiide depolanmaktadır. İl merkezinde oluşan tıbbi atıkların bir kısmı İstanbul, Ankara, Antalya, Sivas ve Muğla illerinde bulunan yakma tesislerinde, bir kısmı da düzensiz depolanmak suretiyle bertaraf edilmektedir. Hastane ve sağlık ocaklarından oluşan tıbbi atıklar geçici konteynırlarda, usulüne uygun torbalama sistemi ile evsel atıklardan ayrı olarak depolanmakta ancak; belirli aralıklarda evsel nitelikli atıklarla beraber vahşi deponi alanında bertaraf yapılmaktadır. İl sınırları içinde özellikle hayvan kadavralarının bertaraf edildiği tesis bulunmamasıyla birlikte gelişigüzel olarak evsel atıklarla karıştırılmakta ve birlikte toplanarak depolanmaktadır. Mezbaha atıkları da hayvan kadavraları ile aynı şekilde toplanmakta ve taşınmaktadır.

Adıyaman ilinde katı atıkların biriktirilme ve toplama işlemlerinin yürütülmesi görevi Adıyaman Belediyesi tarafından verilen özel firma tarafından yürütülmektedir. Özel firma ilin katı atıklarının toplanmasından bertarafına kadar olan tüm işlemleri yapmaktadır. Adıyaman ili sınırları içinde toplanan atıkların tamamı vahşi depolama alanında depolanmakta olup; kompost tesisi bulunmamaktadır.

Adıyaman ilinde 2005 yılında "Adıyaman Belediyeler Birliği" kurulmuştur. Birliğin üyeleri; Adıyaman Belediyesi, Besni, Gölbaşı, Kahta, Samsat, Tut, Çelikhan ilçe belediyeleri ile Yaylakonak, Balkar, Harmanlı, Bölükyayla, Pınarbaşı, Şambayat ve Kesmetepe belde belediyeleridir. Birlik kapsamında il için katı atıkların düzenli depolamayla uzaklaştırılabileceği yeni bir deponi alanı belirlenmiş ve Entegre Katı Atık Yönetim Projesi hazırlanarak, 2007 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı'ndan "ÇED Olumlu Belgesi" alınmıştır. Proje kapsamında, Adıyaman Belediyesi, Çevre ve Orman Bakanlığı ve G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi ortak finansmanı ile "Adıyaman Belediyeler Birliği Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi" inşaat çalışmalarına 2011'e başlanmıştır. 2012 yılında işletmeye alınması öngörülen tesis Birliğe üye tüm belediyeler tarafından kullanılacaktır. Aynı zamanda il genelinde atıkların geri kazanımı çalışmaları hızlandırılmalı ve teşvik edilmelidir.

6.2. BATMAN

6.2.1. İÇME VE KULLANMA SUYU

Son yıllarda yoğun ve sürekli bir göç hareketine maruz kalan Batman Merkez İlçesinde nüfus artışına paralel olarak büyüyen sorunların başında içme suyu ve kanalizasyon yetersizliği gelmektedir. Batman'ın 50 yıllık su ihtiyacını karşılayacak Zilek ve Batman projeleri kapsamında içme suyu, isale hattı ve su depoları yer almaktadır. Altyapı yetersizliğinden kaynaklanan sıkıntılardan dolayı ilçe merkezlerinde de su sıkıntısı yaşanmaktadır.

İlin merkezi içme ve kullanma suyu 24 sondaj kuyusundan üretilmektedir. Pompaj günde hemen hemen 24 saat yapılmaktadır. Şebekenin başlıca problemi küçük çaplı borulardır. Bunlar da genellikle ev bağlantıları olup, onarımların % 80'ini oluşturmaktadır. Belediye depolarına ek olarak, şehrin rafineri alanı ve askeri yerleşimlerini besleyen ilave kuyular da mevcuttur. TPAO, TÜPRAŞ, BOTAŞ, Askeri/Jandarma kendi sularını temin etmektedirler. Bu kurumların suları da Batman Irmağı'nın alüvyonlu düzlüklerinde yer alan akiferlerden, ancak belediye kuyu alanının güneyinden pompalanmaktadır.

İl içinde yalnız Hasankeyf ilçesinin suyu yeterli olup, Merkez İlçe, İkiköprü, Gercüş, Hisar, Kayapınar ve Balpınar yerleşimlerinde mevcut su yetersidir. Beşiri ve Kozluk ilçe merkezlerinde içmesuyu şebekesi bulunmamaktadır. Hiçbir yerleşim biriminde su arıtma tesisi yoktur.

6.2.2. KANALİZASYON

İl merkezinde nüfusun % 90'den fazlası merkezi kanalizasyon sistemine bağlıdır. Mevcut kanalizasyon şebekesi İller Bankası standartlarına göre tasarlanmıştır. Batman Şehir merkezi evsel atıksuları, arıtım yapılmadan doğrudan doğruya alıcı ortama deşarj edilmektedir. TÜPRAŞ Rafinerisinin, hem endüstriyel hem de evsel atıksuyunu arıttığı bir atıksu arıtım tesisi bulunmaktadır. Arıtım tesisi faaliyette olup, tesisin proses akışı uygun özelliklere sahiptir. Tesis çıkış suyu kalitesi, doğrudan doğruya İluh Deresi'ne deşarj edilmeye uygundur. TPAO ve BOTAŞ'ın arıtım tesisleri bulunmamaktadır.

İl içinde, Merkez belediyesinin yanı sıra, Beşiri, İkiköprü, Gercüş, Hisar, Kayapınar ve Balpınar belediyelerin yetersiz olmakla birlikte kanalizasyon şebekeleri bulunmaktadır. Hasankeyf ve Kozluk belediyelerinin kanalizasyon şebekeleri yoktur. İl içinde hiçbir belediyenin atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır. Kanalizasyon şebekesine bağlı olmayan yerleşimler, ya fosseptik çukurları kullanmakta veya atıklarını doğrudan doğruya en yakın bir çukur veya dere yatağına deşarj etmektedir. Bu atıklar daha sonra kuyu alanı civarındaki tarlaları ve sonrasında da bu kuyulardan temin edilen suları kirletmektedir. Yaz aylarında yerel çiftçiler İluh Deresi atıksularını, ekinlerini sulamak için kullanmaktadır. Şehrin mevcut çamur veya atık suyunun bertarafı veya yeniden kullanımı için çok yönlü bir programı bulunmamaktadır. Şu an TÜPRAŞ atıksu arıtım tesisinden çıkan çamur, lisanslı bertaraf tesislerinde uzaklaştırılmakta ve atıksu çıkış suyu çiftçiler tarafından kullanılmaktadır.

6.2.3. ATIK YÖNETİMİ

İl gelişmiş bir sanayi bölgesi olmadığı için endüstriyel atıklardan ziyade evsel atıkların oluşturduğu bir kirlenme söz konusudur Şehrin evsel atıkları Belediye Temizlik Müdürlüğü bünyesinde yapılan çalışmalarla toplanmaktadır. Toplanan atıklar, şehir merkezine 17 km uzaklıkta bulunan Raman katı atık sahasında depolanmaktadır. Transfer istasyonu bulunmamaktadır. İl Çevre Müdürlüğüne atık kâğıtlar toplanarak geri kazanım sağlanmaktadır. Düzenli katı atık sahasındaki atıklar, sağlıksız koşullarda çöp ayıklayıcılar tarafından değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Hastane ve sağlık ocaklarından toplanan özel atıklar çöp depolama sahasının ayrı bir bölgesinde düzensiz olarak depolanmakta olup, sadece üzeri toprak dolgu ile örtülmektedir. Hastane ve Sağlık Ocaklarının atıkları günlük olarak toplanmaktadır. Katı atık veya inşaat molozları ve özellikle dere yatakları ve boş araziler gibi ortak alanlara kontrolsüzce bırakılmaktadır.

6.3. DİYARBAKIR**6.3.1. İÇME VE KULLANMA SUYU**

İlde mevcut içme suyu kaynak suları ve derin kuyulardan dalgıç pompalarla çıkarılan sulardan ibarettir. İlin su temini Dicle Barajı ve Gözeli Su Havzasından sağlanmaktadır. Gözeli su membaı Diyarbakır'ın en eski su kaynağıdır. Zamanla kaynağın su kapasitesi artırılmıştır. Ancak çeşitli nedenlerle mevcut kuyuların bir kısmından su alınamamaktadır. Elde edilen içme suyu sınıf havza içerisinde klorlanıp isale hattı ile şehir şebekesine verilmektedir. Gözeli su kaynakları ve 15 kuyudan dalgıç pompa ile çıkarılan sular Bağlarbaşı ana su deposuna isale hattı ile gelmekte ve dağıtımı yapılmaktadır. Su kirliliği için özel klorlama cihazları kullanılmaktadır. Dicle Barajı'ndan temin edilen su ise İçme Suyu Arıtma Tesisinde arıtıma tabi tutulduktan sonra dağıtılmaktadır.

Gözeli Su Havzası koruma bantları sınırları içerisinde Havar ile Gözeli köyleri girmektedir. Bölgedeki konut sayısı 189 adettir. Yeni aynı alanda faaliyet gösteren çoğu entegre olmak üzere 16 adet endüstriyel tesis mevcuttur. Gözeli Su Havzası'nı tehdit altında bırakan bu endüstriyel tesislerin atıksuları merkezi bir sistemle toplanmış olup şehrin atıksu arıtma tesisine pompalanması ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Diyarbakır 2025 yılı projeksiyonuna göre planlanan Dicle Baraj Gölü'nün arıtması tamamlanmış olup, arıtmadan kazanılan su şehir suyu dağıtım sistemine bağlanmıştır. Barajdan artan su, Diyarbakır, Ergani, Çınar ve Bismil ovalarında yaklaşık 130.000 ha araziye sulayacaktır. İlin yaklaşık 35 km. güneybatısında Karacadağ eteklerinde bulunan Habaş Pınarı kaynağına ait kamulaştırma, proje inşaatı gibi çalışmaların hazırlığına başlanmıştır.

Dicle Barajı Su Temin Sistemi Haziran 2001 tarihinde devreye girmiştir. Barajdan elde edilen su, pompa istasyonuna, pompa istasyonundan kondüvi yapısına, oradan boru hattı ile Arıtma Tesisine ulaşmaktadır.

Arıtma Tesisinin devreye girmesi ile beraber Gözeli Su Havzası haricindeki kaynaklar devre dışı bırakılmıştır. İçme Suyu Arıtma Tesisi nüfusa göre iki aşamalı olarak dizayn edilmiştir.

6.3.2. KANALİZASYON

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Atıksu Arıtma Tesisi DİSKİ Genel Müdürlüğü tarafından faaliyete geçirilmiştir. Kent içindeki atık suların toplanıp tekrar kullanıma sunulması amacıyla yapılan toplama sistemleri üç alt kademe belediyesinden, Suriçi ve Yenişehir Belediyesi sınırları dahilinde tamamlanmış olup, Bağlar Belediyesi sınırları dahilindeki yerleşim alanlarında tamamlama çalışmaları sürdürülmektedir. Altyapısı tamamen yenilenmiş olan Suriçi Belediyesi sınırları dahilinde evsel atık sular ve yağmur suları için ayrı toplama sistemleri yerleştirilmiş olmakla birlikte, büyük oranda eski toplama sistemlerinin kullanıldığı diğer yerleşim alanlarında evsel atık sular ve yağmur suları henüz aynı sistemle toplanmaya devam etmektedir.

Atıksu arıtma tesisi çamur arıtım ünitesinden çıkan çürümüş çamurları gerekli analiz ve araştırmalardan sonra uygun bulunursa tarım arazilerinde toprak iyileştirici ve gübre şeklinde kullanılması düşünülmektedir. Çıkacak olan metan gazının ise ısınma amaçlı kullanılması planlanmaktadır.

6.3.3. ATIK YÖNETİMİ

İlde halen kullanılan atık depolama sahasında düzensiz depolama yapılmakta olup, bu saha da ömrünü doldurmak üzeredir. İlçelerde de aynı durum söz konusudur. Belediyelerce toplanan atıklar arazide düzensiz depolamayla bertaraf edilmeye çalışılmaktadır. İl merkezinde Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından planlanan Düzenli Depolama ve Kompost Tesisi proje aşamasındadır. İlde toplanan atıkların büyük bir bölümünü organik atıklar oluşturmaktadır.

İl sınırları dahilinde tehlikeli ve zararlı atık açığa çıkaran sanayi tesisi, N.V. Turkse Perenco temel olarak petrol ve su karışımını yeryüzüne çıkarmakta ve atıksu enjekte kuyuları yardımıyla petrolü alındığı formasyona tekrar enjekte etmektedir. Ancak kimi zaman boru hatlarında meydana gelen hasarlardan kaynaklı sızıntılar bulunduğu ortamı kirletmektedir. Petrolle kirlenen topraklar, N.V.Turkse Perenco tarafından biyortemidasyon yöntemi ile temizlenmektedir,

Sıvı yağlar otomotiv sektöründen, fabrikalardan ve iş makinalarından oluşmaktadır. İlde atık madeni yağların geri kazanımı amacıyla bir tesis kurulmuş olup henüz faaliyete geçmemiştir.

İlde atık pil akü ve bataryaların geçici olarak depolanması amacı ile kurulu tesisler bulunmakta olup maksimum 90 gün depolanan bu atıklar, lisanslı taşıyıcılarla bertaraf edilmek üzere anlaşmalı tesislere taşınmaktadır.

Büyük miktarlardaki inşaat ve yıkıntı atıkları için Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi eski bir kil ocağı inşaat ve yıkıntı atıklarının depolanması için kullanılmaktadır.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin bütün atıkları aktarma istasyonu üzerinden Kamışpınar Köyü yakınlarında Keşiştepe mevkiinde eski bir kum ocağına gitmektedir. Yeni Çöp Depolama Alanı tespit edilmiştir. Tüm ilçe merkezlerinde mevcut bertaraf yöntemi düzensiz depolama şeklindedir.

6.4. GAZİANTEP

6.4.1. İÇME VE KULLANMA SUYU

Gaziantep kentine içme suyu şehrin değişik yerlerinde bulunan kuyulardan, Kartalkaya Barajı'ndan, Kahramanmaraş-Narlı ovasındaki Mizmilli kaynağından sağlanmaktadır. Sular arıtma tesislerinde arıtılmaktadır. İçmesuyu sistemi SCADA-Supervisory Control and Data Acquisition (Yönetmelik Kontrol ve Bilgi Toplama) ile kontrol edilmektedir. Kartalkaya Barajı'ndan alınan ham su, arıtma tesislerinde arıtılarak şehir şebekesine verilmesine kadar, 24 saat kontrol altındadır. Gaziantep İline bağlı altı ilçe ve merkeze bağlı 88 mahallelerden (köylerden) alınan su numunelerinin kimyasal ve bakteriyolojik analizi laboratuvarlarda yapılmaktadır.

6.4.2. KANALİZASYON

Şehrin atıksularının toplanıp arıtıldığı dört adet Atıksu Arıtma Tesisi bulunmaktadır. Atıksu Arıtma Tesislerinde açığa çıkan biogaz ile çalışan elektrik ve ısı enerjisi üretim amaçlı kojenerasyon tesisi 2007 yılında kurulmuştur. Bu sistemde 20.000 m³/gün 'lük biyogazdan 1650kW'lık elektrik üretimi yapılmaktadır. Yağmursuyu çalışmaları kapsamında şehrin değişik mahallelerinde muhtelif çaplarda yağmursuyu borusu döşenmiştir.

6.4.3. ATIK YÖNETİMİ

Çöp depolama sistemi ile ilgili ihale belediye tarafından yapılmıştır. Bu projeye göre çöpler kendi içerisinde sınıflandırıldıktan sonra yakılacak ve buradan elektrik enerjisi elde edilecektir. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Katı Atık Düzenli Depo Tesisleri'nde toplanılan evsel katı atıklardan çıkan metan gazı sıkıştırılmış doğal gaza dönüştürülerek, elde edilen gaz elektrik üretiminde ve araçlarda yakıt olarak kullanılacaktır.

Ayrıca, Nizip Belediyesi G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi finansmanı ile, Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi inşaat çalışmalarını bitirerek, 2011 yılı içinde tesisi işletmeye alacaktır. Mevcut vahşi depolama alanının rehabilitasyonu çalışmaları da halen yürütülmektedir.

6.5. KİLİS

6.5.1. İÇME VE KULLANMA SUYU

Su sıkıntısı çeken Kilis ilinde halk içme ve kullanma suyu ihtiyacını kendi imkanları ile açtığı kuyulardan temin etmektedir. Belediye hizmet bölgesi içindeki içme suyu kaynakları; Yeniyanan (Bent Harabeleri Kaynağı), Narlıca ve Seve Barajı'dır. Kilis Belediyesi, içme suyu arıtma tesislerini devreye sokarak yıllardır süregelen su sorununa

kalıcı bir çözüm getirmiştir. İçme suyu şebeke hattı scada sistemi ile değiştirilerek yenilenmesiyle su kaçağını % 70'den, % 20'lere düşürülecektir.

Polateli İlçesinde içme suyu kaynağı balık suyu mevkiinde bulunan kaynak suyudur. Elbeyli İlçesinde Belediye tarafından açılan sondaj kuyusundan içme suyu temin edilmektedir. Ancak yaz aylarında içme suyu sorunları yaşanmaktadır. Bu sorunu çözmek amacıyla ilçede 100 tonluk içme suyu deposu yapılmıştır. Musabeyli İlçesinde 3 adet içme suyu kaynağı bulunmaktadır. Yavuzlu Belediyesinde yer altı suyundan sondaj ile su ihtiyacı karşılanmaktadır. Kapasite arttırımı amacıyla, Devlet Su İşleri XX. Bölge Müdürlüğü'nün uygulama programında yer alan Afrin Barajının tamamlanması ile içme ve kullanma sularında büyük bir rahatlama sağlanacaktır.

6.5.2. KANALİZASYON

İldeki mevcut kanalizasyon sistemi ayırık sistem tarzında olup, oldukça eskidir. Kanalizasyon hattı ile toplanan atıksular kolektör hattı ile yerleşim alanı dışında İnanlı Deresine akmak sureti ile deşarj edilmektedir. Kanalizasyon şebekesinde standartlara uygun asbest boru kullanılmaktadır. Kilis Atık Su Arıtma Tesisi'nin kurulabilmesi için İller Bankası Genel Müdürlüğü Etüt Plan ve Yol Dairesi'nce kesin projelendirme ihalesi yapılmıştır.

Elbeyli İlçesinde atıksular kanalizasyon şebekesinin son noktasında bulunan fosseptik çıkışından sonra yerleşim ve tarım alanı olmayan yere dökülmektedir. Belediye arıtma tesisi yapmak için çalışmalara başlamıştır. Yavuzlu Beldesi Belediyesi tarafından kanalizasyon sistemi yapılmış ancak bazı mahallelerin kanalizasyon hattı yapılmamıştır. Polateli İlçesinin %80'inde kanalizasyon sistemi mevcut olup, yeni bağlanan yerleşimlerde tamamlanmamıştır. Musabeyli İlçesinde ise kanalizasyon hattı İlçe merkezine döşenmeye başlanmıştır. İl ve ilçelerde, henüz bir atık su arıtma tesisi yapılmamıştır.

6.5.3. ATIK YÖNETİMİ

Kilis Belediyesi, Çevre ve Orman Bakanlığı ve G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi finansmanında inşaatı tamamlanan Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi, ruhsatlandırma işlemlerini müteakiben 2011 yılı içinde işletmeye alınacaktır. Mevcut vahşi depolama alanının rehabilitasyonu çalışmaları da G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi finansmanı ile gerçekleştirilmiştir.

6.6. MARDİN

6.6.1. İÇME VE KULLANMA SUYU

İçme suyu olarak kullanılan Gurs Suyu su kaynağında aynı zamanda yüksek şelaleler mevcuttur. İçme suyu sorun olmaya devam etmektedir.

Eski Mardin'deki su kesintilerini asgariye indirmek için, Mardin Belediyesi Çabuk Mahallesi Stadyum Karşısında Su Pompa İstasyonu kurmuştur. Tamamlanan 3000

tonluk Su Pompa İstasyonu, özellikle eski Mardin'deki su ihtiyacına şuan için karşılık vermektedir. 3000 tonluk istasyonda depolanan sular arıza ve kesinti olması durumunda devreye girerek sıkıntı en aza indirilmektedir.

Arıtma Tesisi sadece Acırlı Belediyesinde bulunmakta olup, Gelinkaya Belediyesinde de yetersiz durumdadır. Diğer yerleşmelerde su arıtma tesisi yoktur. Ortaköy Belediyesinde içme suyu şebekesi hiç yoktur. Yetersiz bulunan belediyeler ise Kabala, Yalım, Dargeçit, Derik, Kızıltepe, Dikmen, Yüceli, Gelinkaya, Söğütlü, Şenköy, Yolbaşı ve Yeşilli olmak üzere toplam oniki adettir. Kılavuz, Sümer, Gökçe, Şenyurt, Ömerli, Midyat, Acırlı, Çavuşlu, Savur, Sürgücü ve Yeşilalan belediyelerinde de içme suyu şebekesi mevcut olup, yeterli durumdadır.

6.6.2. KANALİZASYON

Kızıltepe, Gökçe, Midyat, Acırlı ve Savur belediyelerinde kanalizasyon şebekesi yeterli görülmektedir. Kabala, Yalım, Dargeçit, Derik, Dikmen, Yüceli, Ömerli, Çavuşlu, Gelinkaya, Şenköy, Sürgücü ve Yeşilli olmak üzere toplam oniki belediyede yetersiz olan şebekenin yanı sıra, Yeşilalan, Yolbaşı, Söğütlü, Şenyurt, Kılavuz, Sümer ve Ortaköy yedi belediyede şebeke yoktur. Altyapı kapsamında Mardin ili kanalizasyon yapısı yetersiz görülmektedir. Atıksu arıtma tesisi ise il bütününde bulunmamaktadır.

6.6.3. ATIK YÖNETİMİ

İlde oluşan evsel kaynaklı katı atıklar çevreye gelişi güzel boşaltılmaktadır. İlin yaşanabilir sit şehri olması ve konutların ve sokakların konumu nedeni ile çöp toplama araçları sokaklara girememekte ve bu nedenle evsel atıkların ara depolanmasında kullanılan ekipmanlar da yetersiz kalmakta, katı atıkların bertaraf işlemi başlangıç aşamasında sekteye uğramakta ve bu durum atıkların yönetimi konusunda önemli bir sorun olmaktadır. İl merkezinde ve ilçelerde toplanan çöpler yerleşim alanlarının yakınlarında ve yol kenarlarında seçilen yerlerde düzensiz olarak depolanmaktadır. Depolanan bu çöplerin yanması sonucu oluşan duman hem hava kirliliğine neden olmakta hem de önemli bir trafik sorunu olarak ortaya çıkmaktadır.

Hastanelerin ürettiği atıklar ile evsel atıklar ayrı biriktirilmekle beraber belediyelerinin lisanslı tıbbi atık toplama aracı olmadığından tıbbi atıklar ile diğer atıklar birlikte taşınmakta ve depolanmaktadır.

Mardin Belediyesi, Çevre ve Orman Bakanlığı ve G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi ortak finansmanı ile "Mardin Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi" inşaat çalışmalarına 2011 yılında başlanacak olup, tesisin 2012 yılında işletmeye alınması planlanmaktadır.

6.7. SİİRT

6.7.1. İÇME VE KULLANMA SUYU

İldeki mevcut içme suyu Hesko olarak bilinen tek bir kaynaktan karşılanmaktadır. İlde mevcut arıtma tesisi olmadığından, içme suyu arıtma işlemi yapılmamaktadır. Su

kirliliğini önlemek için otomatik klorlama cihazları kullanılmaktadır. Ayrıca, ilin çeşitli yerlerinden alınan su numunelerinin bakteriyolojik analizi Hıfzıssıhha Enstitülerinde yapılmaktadır.

Pervari ve Şirvan İlçeleriyle Gözpinar Beldesi'nde halen içme suyu şebeke inşaatları devam etmektedir. Siirt merkez ilçe dışında Atabağı Belediyesi'nde içme suyu şebekesi bulunmazken, Gökçebağ, Aydınlar, Baykan, Ziyaret, Eruh, Kurtalan, Gözpinar, Kayabağlar, Pervari ve Şirvan belediyelerinde ise yetersiz durumdadır.

6.7.2. KANALİZASYON

Artan nüfusla birlikte gelişen şehrin kanalizasyon şebekesi yetersiz kalmıştır. Şehrin çevresinde gelişigüzel yerleşim alanları oluşmuş bu alanlarda kanalizasyon bulunmadığından yeni bir şebeke yapılması zorunlu hale gelmiştir.

Yağmur suyu kanalı yalnız belirli bir kesimde mevcut olup, yağmur sularının bol olduğu diğer kesimlerde de kanalı yapılması gerekmektedir. Ayrıca, şehrin sağlığı açısından kurulması zorunlu olan atıksu arıtma tesisinin projesi bitmiş olup, uygulama için ihale aşaması devam etmektedir. İle ait ilçelerin de kanalizasyon sistemleri yetersiz olmakla birlikte halen Pervari ve Kurtalan İlçelerinde kanalizasyon inşaatları devam etmektedir.

Ziyaret belediyesinde yeterli bulunan kanalizasyon şebekesi, Aydınlar ve Atabağı belediyelerinde ise kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Diğer belediyelerinde ise şebeke vardır ancak yetersizdir. Arıtma Tesisi merkez ilçede vardır, Aydınlar ilçesinde yetersiz durumdadır. Diğer yerleşimlerde arıtma tesisi bulunmamaktadır.

6.7.3. ATIK YÖNETİMİ

İlde oluşan katı atıkların hemen hemen tamamını evsel atıklar oluşturmaktadır. İlde çarşı içlerinde oluşan atıklar gece, diğer semtlerdeki atıklar gün aşırı temizlenmektedir. Ayrıca, yoğun göç nedeniyle de hayvan gübreleri gelişi güzel atılmaktadır. Şehrin belirli bölümlerine yerleştirilen konteynerlerde biriktirilen çöpler kepçe ve kamyonlarla İl Merkezi'ne 3 km. uzaklıkta, Hadervis Yolu Bitsen Kehf mevkiinde vadide vahşi depolama şeklinde depolanmaktadır. Halen tüm şehirlerde katı atıklar vahşi depolama ile bertaraf edilmektedir. G.A.P. Bölgesi Katı Atık Yönetimi Projesi kapsamında, Siirt Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi Uygulama Projesine ait ihale 2005 yılında yapılmıştır. İnşaat çalışmaları ise 2009 yılında başlanmış olup, % 70 oranında tamamlanmıştır. Tesis Dumlupınar Mahallesi –Çınarlısu arasındaki mevkide yer almaktadır.

6.8. ŞANLIURFA

6.8.1. İÇME VE KULLANMA SUYU

Şanlıurfa il genelinin içme ve kullanma su ihtiyacı; mevcut barajlar, yeraltı suları ve göletlerden karşılanmaktadır. Uzun yıllar kuraklık, yağışların yetersiz olması ve derin su kuyuları vasıtasıyla sulu tarım yapılması nedeniyle yeraltı su seviyesinde düşmeler olmuş, bazı derin su kuyuları çalışmaz hale gelmiştir. 1995 yılında Şanlıurfa Tünellerinin

faaliyete geçmesiyle Atatürk Barajı'ndan ovaya su verilmiş böylelikle ilk etapta yüzlerce köyde sulu tarıma geçilmiş ve ovadaki taban su seviyesi ve yeraltı su seviyesi yükselmeye başlamıştır. İlin sınırları içinde bulunan akarsular ve diğer yer üstü suları yıl içinde kurak aylarda beslenememektedir. Mevsimsel olarak (yaz ve sonbahar) taşıdıkları su miktarları ve su seviyelerinde büyük düşüşler meydana gelmektedir.

İl merkezinin içme suyu ihtiyacı Atatürk Barajı Şanlıurfa tünelleri çıkış ağzından alınan su ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılmış olan içme suyu pompajı ve arıtma tesisinden sağlanmaktadır. Şehir merkezinin uzun yıllar içme ve kullanma suyu problemi giderilmiştir. İçme suyu arıtma tesisinden il merkezinin içme suyu ihtiyacı tamamıyla karşılanmaktadır.

Şanlıurfa içme suyu arıtma tesisi Atatürk Barajının üzerine kurulduğu Fırat Nehrinden beslenmektedir. İçme Suyu Arıtma Tesisi Belediye'nin Su ve Kanal İşleri Müdürlüğü'ne bağlı olarak 2004 yılının Nisan ayında tam olarak faaliyete geçmiştir. Tesis şehrin su ihtiyacını karşılayan tek kaynak konumundadır. Tesise gelen hamsu, dengeleme ve havalandırma ünitesinde yukarıdan aşağıya düşürülmesi sistemine göre tasarlanmış kaskat sistemlerinden geçerek hava ile temas ettirilerek havalandırılmaktadır. Ünite 4 adet dinlenme havuzu bulunmaktadır.

İlçelerin büyük bir bölümü içmesuyunu yeraltısularından karşılamaktadır. Halfeti İlçesi içmesuyunu Birecik Baraj Gölü'nden almaktadır. Suruç ilçe merkezi içmesuyunu Fırat Nehri'nden almaktadır, Sular, ön arıtım (dinlendirme) ve dezenfeksiyon uygulandıktan sonra kullanılmaktadır.

6.8.2. KANALİZASYON

İl merkezinin kanalizasyon Şebekesi 2030 yılı ve 1.200.000 nüfusa göre hesaplanarak planlanmıştır. Bir kısmının inşaatı tamamen bitmiştir. Kanalizasyon ayrıık sistem olarak planlanmıştır. Şehir merkezinin %80'ini kapsamaktadır. % 20'si baks tipi kanaldan oluşmaktadır. Bu sistem eski Urfa'da dar yerlerde mevcuttur. İnşaatı tamamlanmış olan atıksu arıtma tesisi şehir yerleşiminin güney tarafı olan Harran Ovasında yer almaktadır ancak halen çalışmamaktadır. Tesis çalıştırılmamasına rağmen, stabilizasyon havuzları şu an su doludur. Bu da çevrede ciddi anlamda koku ve sinek problemine neden olmaktadır.

Akçakale Belediyesi: İlçe merkezinde kanalizasyon sistemi mevcuttur. Ancak ilçeye bağlı Pekmezli beldesinde kanalizasyon sistemi bulunmamaktadır. İlçe merkezinde atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır (stabilizasyon havuzları). Atıksular arıtma tesisinden sonra ana tahliye kanalı ile deşarj edilmektedir ve bu sular Suriye'ye gitmektedir. Pekmezli Beldesinde arıtma tesisi mevcut değildir ve atıksular direkt olarak açık araziye deşarj edilmektedir.

Birecik Belediyesi: Merkez ve ilçeye bağlı Ayran (% 80) ve Mezra Beldelerinde (% 40) kanalizasyon mevcuttur. Ancak hiçbirinde atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır. İlçe merkezi ve Mezra Beldesi direkt olarak, Ayran Beldesi ise Ferho deresi ile atıksularını Fırat Nehrine deşarj etmektedir.

Bozova İlçe merkezinin büyük bir kısmı kanalizasyon alt yapısına sahiptir. Atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır ve atıksular direkt olarak Atatürk Baraj Gölü'ne deşarj edilmektedir. Özellikle deşarj noktası Şanlıurfa içmesuyu alma yapısına oldukça yakın bir mesafededir. İlçenin içmesuyu kaynakları ise yeraltı sularıdır. İlçeye bağlı Yaylak ve Yalıca beldelerinde kanalizasyon sistemi bulunmamaktadır ve atıksular direkt olarak araziye bırakılmaktadır.

Ceylanpınar İlçe merkezinin tümünde kanalizasyon tesisi mevcuttur ve atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır (Stabilizasyon havuzları). Arıtmadan sonra sular Habur Deresi'ne deşarj edilmektedir. Hilvan İlçe merkezinin %70-80'i kanalizasyon sistemine sahiptir. İlçede atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır ve atıksular Bahçecik mevkiinden direkt olarak Atatürk Baraj Gölü'ne deşarj edilmektedir.

Harran İlçe Merkezi tarihi sit alanı içinde yer almaktadır ve kanalizasyon sistemi bulunmamaktadır. İlçe genelinde sızdırmalı fosseptikler kullanılmaktadır ve oluşan atıksuların büyük bir bölümü Ana Tahliye Kanalına verilmektedir.

Halfeti İlçe merkezinin % 40'ında kanalizasyon mevcuttur. İlçede arıtma tesisi bulunmamaktadır ve atıksular Birecik Baraj Gölü'ne deşarj edilmektedir. İlçeye bağlı Argıl ve Yukarıgöklü beldelerinde kanalizasyon bulunmamaktadır ve atıksular araziye direkt olarak bırakılmaktadır.

Siverek İlçe merkezinin tümünde kanalizasyon Şebekesi mevcuttur. Ancak, atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır ve atıksular taşkın kontrolü kanalı ile Hacıhıdır Baraj Gölüne deşarj edilmektedir. İlçeye bağlı Gürakar ve Kapıkaya beldelerinde kanalizasyon sistemi bulunmamaktadır ve atıksular araziye bırakılmaktadır.

Suruç İlçe merkezi ve belediyeye bağlı Onbırnisan Beldesinde (%98) kanalizasyon sistemi mevcuttur. İlçe merkezinde toplanan atıksular İller Bankası tarafından yaptırılan atıksu arıtma tesisinde (stabilizasyon havuzları) arıtılmaktadır. Deşarj sularının büyük bir bölümü sulama suyu olarak kullanılmaktadır, bir kısmı ise kuru derelere verilmektedir. Onbırnisan beldesinde ise atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır.

Viranşehir İlçe merkezinin yaklaşık % 75'inde kanalizasyon şebekesi mevcuttur. İlçede arıtma tesisi bulunmamaktadır ve atıksular Cırcıp Deresi'ne deşarj edilmektedir. İlçeye bağlı Eyyüpnebi beldesinde kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır.

Bölgede acil olarak eksik kanalizasyon şebekelerinin tamamlanması ve ileri atıksu arıtımı sağlayabilen bir arıtma tesisinin devreye sokulması gerekmektedir. İl merkezi atıksularının direkt olarak Harran Ovası'nda toplandığı ve burada tarımsal amaçlı sulama suyu olarak kullanıldığı göz önüne alındığında arıtma tesisi projelendirilmesinin bölge için öncelikli olması şarttır.

6.8.3. ATIK YÖNETİMİ

İl merkezinde ekonomik gelişme ve nüfus artışına bağlı olarak evsel katı atık miktarları yıllara göre artış gösterirken, ilçelerde yoğun göçe bağlı olarak katı atık miktarları azalmıştır. Tıbbi atıklar; hastanelerin kullandığı tıbbi malzeme, ilaçlar, ameliyat malzemeleri ve artıklardan oluşmaktadır. Hastalar veya hastalık yapıcı mikroplar ile doğrudan temas etmiş olan atıklar; toksik, korozif, radyoaktif veya yanıcı maddeler ile her türlü kesici, delici veya benzeri özelliklere sahip aletler; enfekte ve tehlikeli atıklar olduğundan uygun hijyenik ve teknolojik koşullarda bertaraf edilmelidirler. İle tıbbi atıklar genellikle evsel atıklardan ayrı toplanıp, çöp deponi alanlarına götürülmektedir. Bu atıklar ya yakılmakta ya da çöp deponi alanı içinde ayrı gömülmektedir.

İlde bitkisel yağ rafinasyonlarından çıkan atık yağlar sabun yapımından kullanılmak üzere Gaziantep'in Nizip ilçesinde sabun üretimini yapan firmalara gönderilmektedir. İl genelinde ambalaj atıklarını toplanmasını, ayrılmasını ve geri dönüşümünün yapıldığı tesis bulunmamaktadır. Oluşan ambalaj atıkları sokak toplayıcıları tarafından birtakım ilkel yöntemlerle toplanmaktadır.

İl merkezinde belediyeye ait bir mezbaha bulunmadığı için, ihtiyacı karşılayan özel kombina değerlendirilemeyen nitelikte olan atıkları atık alanında bertaraf etmektedir. İlçelerde ise belediyelere ait mezbahalarda oluşan atıklar çöp depolama alanlarında bertaraf edilmektedir.

İl merkezi ile Viranşehir ve Birecik ilçelerinde katı atıkların toplanması ve taşınması işlemleri, belediye tarafından yetkilendirilmiş özel bir şirket tarafından, diğer ilçe belediyelerde ise temizlik, belediye tarafından az sayıda işçi ve yetersiz sayıdaki araçlarla yapılmaktadır. Katı atıklar genel olarak görevli elemanlar tarafından düzenli olarak toplanmakta ve taşınmaktadır.

Katı atıklar, Şanlıurfa Belediyesi ile Akçakale, Harran, Suruç, Bozova İlçe ve Karaköprü, Konuklu, Onbırnisan, Uğurlu Belde Belediyeleri tarafından oluşturulan katı atık birliği desteği ile kurulan düzenli depolama alanında bertaraf edilmektedir. Katı atık deponi alanında oluşan sızıntı suyu geri devir yöntemi uygulanarak sahanın üstünün sulanmasında kullanılmaktadır.

Şanlıurfa'da katı atık birliği üyesi olmayan diğer ilçe ve belde merkezlerinde oluşan atıklar vahşi depolama ile plansız bir şekilde uzaklaştırmaktadır.

6.9. ŞIRNAK**6.9.1. İÇME VE KULLANMA SUYU**

Şırnak il merkezinde mevcut içme suyu Siresirge Kaptajı, Müşile Kaptajı, Toptepe Kaptajı ve Toptepe 2. Kaptajından sağlanmaktadır. Hilal Belediyesinde İçme Suyu Şebekesi yoktur. İl bütününde Kasrik, Güçlükönak, Fındık, Sırtköy, Çalışkan, Görümlü ve Şenoba belediyelerinde şebeke mevcut ve yeterli durumda iken, Balveren, Cizre, İdil, Silopi,

Başverimli, Uludere ve Uzungeçit belediyelerinde ise yetersiz durumdadır. Arıtma tesisi ise hiçbir belediyede yoktur.

6.9.2. KANALİZASYON

Bölge akarsuları sanayinin yeterince gelişmemiş ve bugüne kadar yoğun tarım uygulamalarının yaşanmamış olması sebebiyle önemli bir kirlenme belirtisi göstermemektedir. Ancak Dicle nehri membada, özellikle kaynaktaki Etibank Bakır İşletmesi Tesisleri atıkları ile devamında Diyarbakır ve Batman illerinden kaynaklanan evsel atık sular ve sanayi atıkları ile kirlenme eğilimi göstermektedir.

Sırtköy Belediyesi dışında şebekenin yeterli bulunduğu belediye yoktur. Kasrik, Mezra, Güçlükonak, Fındık, Görümlü, Hilal ve Uzungeçit belediyelerinde ise altyapı kapsamında kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Planlama alanında diğer illerde olduğu gibi Şırnak ilinde de atıksu arıtma tesisi bulunmamaktadır.

6.9.3. ATIK YÖNETİMİ

Çöplerin toplanması ve bertaraf işlemleri kapsamında Şırnak Belediyesi 2008 yılında Düzenli Katı Atık Depolama Alanı ihalesini yapmış olup, projenin 2011 yılında projenin tamamlanarak faaliyete geçmesi beklenmektedir. İl Merkezinde 300 adet çöp toplama konteynırı bulunmasına karşın, halk çöp toplama noktaları ve konteynırları dururken, çöplerini düzensiz bir şekilde bırakmaktadır ve önemli bir çevre sorunu yaratmaktadır.

7. PLANLAMA BÖLGESİ ÇEVRE SORUNLARI

Çevre ve Orman Bakanlığı Ç.E.D. ve Planlama Genel Müdürlüğü'nün 2010 tarihli raporuna göre:

- Hava kirliliğinin 1. öncelikli sorun olduğu iller: Adıyaman, Batman, Diyarbakır ve Gaziantep
- Atıkların 1. öncelikli sorun olduğu iller: Kilis, Siirt ve Şırnak
- Su kirliliğinin 1. öncelikli sorun olduğu iller: Mardin ve Şanlıurfa olarak belirlenmiştir.

7.1. ADIYAMAN İLİ ÇEVRE SORUNLARI

Adıyaman ilinde en önemli çevre kirliliği kaynağı, mevcut alt yapı eksiklikleri sebebiyle sağlıklı işleyen bir katı atık yönetimine sahip olunmamasıdır. Özellikle il merkezindeki yoğun ve plansız yapılaşma neticesinde katı atık sorunu büyük bir çevre problemi haline gelmiştir. Bu durum il genelinde olduğu kadar, ilçeler içinde aynı sorunları teşkil etmektedir. Özellikle uzun yıllardır çöplerin ilçe ve belde belediyeleri tarafından geliş güzel bir şekilde yüzeysel su kaynakları civarına, ormanlık alanlara ve yol kenarlarına atılması neticesi çevresel açıdan su, arazi ve hava kirliliği problemlerini ortaya çıkartmıştır.

İl merkezinin katı atıklarının boşaldığı mevcut depolama alanı, dik yamaç eğimli bir dere yatağında yer almaktadır. Kirlilik nedeni ile kırmızı-kahverengi bir renk almış olan, Beyaz Dere adlı bu akarsu Ziyaret Çayı'na oradan da Atatürk Baraj Gölüne ulaşmaktadır. Oldukça kirletici değerlere sahip olan bu suyun Atatürk Barajına karışması suyun kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir. Ayrıca, çöp alanının oluşan kendiliğinden yanma sonucu sürekli ve kesif bir duman ve kötü koku özellikle güneye doğru olmak üzere çevreye yayılmaktadır.

Adıyaman il merkezi, Atatürk Barajında en fazla kirliliğe neden olan yerleşim yeridir. Adıyaman'da ısınmak için genellikle odun, kömür, sıvı kalorifer yakıtı yakılması çevre kirliliği oluşturmaktadır. Adıyaman'da tarım şekillerini kısıtlayan bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunların başında erozyon gelmektedir. İlin topraklarının %90'nı çeşitli şekillerde erozyona maruz kalmaktadır.

Kentsel ve kırsal yerleşim alanlarında, toplanmayan katı atıklar, kent merkezlerinden reklam panoları, elektrik hatları gibi nedenlerden oluşan görüntü kirliliğine rastlamak mümkündür.

7.2. BATMAN İLİ ÇEVRE SORUNLARI

Batman il genelinde konut ve işyerlerinin ısıtılmasında yakıt olarak kömür, odun, kalorifer yakıtı ve az miktarda motorin kullanılmaktadır. Köylerde yaşayanların ve ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin tezek kullandığı da görülmektedir. İlin hava kalitesini düşüren emisyonların başında SOX ve NOX gelmekte olup, ayrıca ham petrolün tankerlerle taşınması esnasında bir takım uçucu gazların hava kalitesini olumsuz etkilediği gözlenmektedir.

Batman ili ve çevresinde yeraltı suyu kirlenmesinin en büyük sebebi, evsel ve endüstriyel atıkların arıtılmadan alıcı ortama verilmesidir. İlde oluşan evsel ve endüstriyel atık suları arıtan bir arıtma sisteminin olmaması, alıcı ortam olarak kullanılan Batman Çayını olumsuz olarak etkilemektedir. Gerekli tedbirler alınmaması halinde kısa bir süre sonra Batman Çayı bu atık suların yükünü kaldıramayacak duruma gelecektir. İlin akarsu kirliliğini etkileyen faktörleri, evsel atıklar ve kanalizasyon suları, aşırı nüfus artışı ve göç, tarım alanlarından kaynaklanan kirlilik (zirai ilaç, hormon ve pestisitler), erozyon, sanayi atıkları ve petrol kuyuları olarak tanımlamak mümkündür.

İlin akarsu kirliliğini tespit amacıyla izleme ve arıtma istasyonu bulunmamaktadır. İlde özellikle petrol sektörünün yoğun oluşu yağ ve petrol atıklarını içeren atık suların arıtılmadan Batman Çayına kadar gitmesi ileride şu an için fazla dikkat çekmeyen bazı rahatsızlıkların artmasına ve tehlikeli sayılabilecek bir seviyeye ulaşmasına neden olacaktır.

İlin toprakları genel olarak organik madde yönünden zayıf, potasyumca zengin, fosfor ve diğer elementler yönünden ortak karakter taşıyan bir yapıya sahiptir. Organik maddelerin azalması sonucu su tutma kapasitesi ve havalanma özellikleri olumsuz etkilenmektedir. Bu da toprak işlenmesi esnasında toprağın geç tava gelmesine neden olmaktadır. İl genelinde nadas yapılan toprakların fazla olmaması da organik madde eksikliği ve verimi etkilemektedir.

İl de motorlu taşıtlardan kaynaklanan hava kirliliğinin yanısıra İl merkezinde özellikle trafik yoğunluğunun fazla olduğu cadde ve kavşaklarda, gürültü kirliliği gözlenmektedir. İlin gürültü kirliliğinin diğer bir kaynağı da; özellikle susturucu takılmayan motosikletlerden yayılan, rahatsız edici gürültüdür. TPAO, TÜPRAŞ, TPIC ve İpragaz Dolum Tesisleri gibi tesisler günümüz koşullarında şehir merkezine çok yakın bir durumda kalmışlardır. Bu tesislere ait her türlü mekanik araç, donanım ve taşıtlardan kaynaklanan gürültü de kirlilik yaratmaktadır.

7.3. DİYARBAKIR İLİ ÇEVRE SORUNLARI

Diyarbakır'da çevresel kirliliğin ana nedeni altyapı sistemlerindeki eksikliklerdir. İlde hızla artan nüfusun yanında tüketim toplumu zihniyetinin yaygınlaşmasıyla hızla artan katı atıkların bertaraf edilmesi büyük bir sorun teşkil etmektedir. Günümüzde kullanılan atık depolama sahası, düzensiz depolama yüzünden ömrünü doldurmak üzeredir. İlçelerde de aynı durum söz konusudur. Belediyelerce toplanan atıklar arazide düzensiz depolamayla bertaraf edilmeye çalışılmaktadır.

İlin en önemli su kaynaklarından biri olan Dicle Nehri birçok kirlenici unsurun etkisinde bulunmaktadır. Dicle Nehri'ne kıyısı olan her yerleşim birimi kanalizasyon sularını nehre boşaltılmakta, sanayi kuruluşları atık suları doğrudan ya da kanalizasyon yolu ile nehre akmakta, nehrin çevresinde bulunan petrol kuyuları ve tesislerinde meydana gelen aksaklıklardan dolayı oluşan sızıntılar Dicle Nehri'ni ciddi oranlarda kirlenmektedir. Dicle Nehri'nin kıyılarında denetimsiz, kaçak ve ruhsatsız olarak çalışan kum ocakları toprak seviyesini düşürerek çevreye zarar vermektedirler. Ayrıca Dicle Nehri kenarında bulunan kesimhaneler atıklarını arıtma sistemlerinden geçirmelerine rağmen azda olsa su kirliliğine sebep olmaktadır.

İlde konut ve işyerlerinin ısıtılmasında yakıt olarak kömür, odun, özel kalorifer yakıtı, motorin kullanılmaktadır. Kentin kenar mahallelerinde ikamet eden ailelerin çoğunluğu tezek yakmaktadırlar. Bu da hava kirliliğine neden olmaktadır.

Diyarbakır'da tarım sektörünün performansını doğrudan etkileyen en önemli faktör kirlilik problemi. Özellikle Dicle Havzası'ndaki kirlilik dikkat çekmektedir. Etibank bakır fabrikasının zehirli katı ve sıvı atıkları ile Dicle Nehri'nin kirlenmesine neden olmuştur.

Kentsel ve kırsal yerleşim alanlarında, toplanmayan katı atıklar, kent merkezlerinden reklam panoları, elektrik hatları gibi nedenlerden oluşan görüntü kirliliğine rastlamak mümkündür.

7.4. GAZİANTEP İLİ ÇEVRE SORUNLARI

Organize Sanayi Bölgesi'ndeki sanayi kuruluşlarının atık suları Samözü Deresi güzergahındaki köy arazilerine ve içme sularına olumsuz etkiler yapmaktadır. Gaziantep ilinde kentsel ve sanayi amacıyla yok olan tarım arazisi miktarı önemli boyuttadır. İlde amaç dışı kullanımla tarım topraklarının elden çıkması yanında kentsel ve sanayi atıklarının neden olduğu toprak kirliliği dolayısı ile arazilerin verimsiz duruma gelmesi kaygı verici boyutlara ulaşmaktadır. İlde diğer bir sorun yanlış kullanım ve gerekli tedbirlerin alınmaması sonucunda toprak aşınmasının (erozyon) hızlanması sorunudur. Toprak yapısı ve arazi eğimi dikkate alınmaksızın yapılan tarım yanında devlet kuruluşları tarafından yapılan baraj ve göletlerin su toplama havzalarında gerekli tedbirlerin alınmaması erozyon ile üst toprak tabakasının taşınması yanında gölet ve barajların siterasyonla dolması hem doğal kaynakların yok olmasına hem de baraj-gölet gibi tesislerin ekonomik olmaktan çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin, DSİ tarafından yapımı tamamlanan Hancağız Barajı, Kilis Balıklı Göleti, yapımı devam eden Alleben sulama göletleri havzalarında herhangi bir tedbir alınmadığı görülmektedir. Yalnız Kilis Üçpınar Göleti ve Hancağız Barajı çevresinde ağaçlandırma çalışmaları yapılmaya başlanmıştır.

Gaziantep ilinin çevresinde orman ve meralara yakın çiftçi mülkiyetinde olup tarım arazisi olarak kullanılan eğimi fazla kuru tarım arazilerinin rant getirici arsa gibi alınıp işlemeli tarımda kullanılması sakıncalıdır. Bu tür arazilerin kamulaştırılarak orman veya meraya dönüştürülmesi amacıyla, toprak koruyucu önlemlerin alınması ve teknik olarak toprak Amenajman planlarının uygulanması gerekmektedir.

7.5. KİLİS İLİ ÇEVRE SORUNLARI

İldeki başlıca kirlilik kaynakları katı atık sorunu, gürültü kirliliği ve su kirliliğidir. Bu kirliliklerin önlenmesi için yeterince tedbir alınmamasının temel sebebi Belediye gelirlerinin yeterli olmamasıdır. İldeki katı atık sorunu, sorumlu olan Kilis Belediyesi tarafından, ekonomik nedenlerden dolayı çözülememektedir. Bu nedenle G.A.P. İdaresi devreye girmiş ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan diğer illerle birlikte, Kilis

İlinin de katı atık sorununu çözmek için çalışmalar başlatmıştır. Yeni katı atık depolama alanı tespit edilmiş ve inşaat projelerinin faaliyete geçirilmiştir.

Gürültü kirliliği sorunu ise, genelde egzozları bozuk olan araçlardan kaynaklanmaktadır. Su kirliliği konusunda da Kilis Belediyesi'nin gelir yetersizliği nedeniyle atıksu arıtma tesisi yapmamasından kaynaklanmaktadır. Kanalizasyon sisteminin de yetersiz olduğu ilde bu sorunun en kısa zamanda çözülmesi gerekmektedir. Böylece su yoluyla bulaşan hastalıkların da önüne geçilmesi mümkün olacaktır.

Kış aylarında, ısınma amaçlı kullanılan yakıt nedeniyle özellikle durgun havalarda, şehrin üzerini yoğun bir duman tabakası kaplamaktadır. Havanın rüzgarlı olması halinde ise bu tabaka dağılmakta ve hava akımı sayesinde kirlilik azalmaktadır.

Kanalizasyon borularından sızan atıksuların karıştığı yeraltı sularının özellikle bakteriyolojik yönden kalitesi bozulmakta ve insan sağlığını tehdit eder hale gelmektedir. Bu sorunun giderilmesine yönelik herhangi bir çalışmanın olmaması sonucu sudan geçen bulaşıcı bir hastalık olan tifoya da sıkça rastlanılmaktadır.

İlde Devlet Su İşleri ve Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü tarafından inşa edilen 3 adet gölet mevcuttur. Göletlerde kirlilik oluşturabilecek unsurlar göletlerin çevresinde faaliyet gösteren zeytinyağı imalathaneleridir.

İldeki en önemli çevre kirliliği içme ve kullanma sularında meydana gelen kirliliktir. Altyapı yetersizliği ve içme kullanma su kaynaklarının azlığı nedeni ile sondaj vurulmaktadır. Kanalizasyon atıksularının sonuna arıtma tesisi olmadığından, oluşan atık sular İnanlı Deresine verilmekte ve oradan Suriye sınırına geçmektedir. Bu dere güzergahında, üstü açık bir şekilde seyreden atıksudan, motopomp ile bahçe sulaması yapılmaktadır. İlde çeşitli zamanlarda görülen salgın hastalıkların nedeni atıksuların karıştığı içme ve kullanma sularıdır.

7.6. MARDİN İLİ ÇEVRE SORUNLARI

Mardin İli kent merkezinde hızlı nüfus artışı, düzensiz kentleşme ve özellikle kalitesiz yakıt tüketimi hava kirliliği problemi meydana getirmekte, Ancak İlin meteorolojik ve topoğrafik yapısı hava kirliliğini büyük ölçüde azalmaktadır.

İlde hava kirliliğine neden olan faktörlerden en önemlilerinden biriside trafikten kaynaklanan kirliliktir. Motorlu kara taşıtları başta hava kirliliği olmak üzere, enerji israfı kent kara ulaşımında kalabalık, gürültü ve arazi üstünde baskı gibi sorunlarla da çevreye zarar vermektedir.

İlde hava kirliliğine neden olan sanayi kuruluşlarından en önemlileri Mardin Çimento Fabrikası ile Mardin Kireç Fabrikasıdır. Söz konusu fabrikaların bacalarından çevreye yayılan ve havada asılı duran partiküller bölgeye çökerek havayı kirlettiği gibi çevredeki bitki örtüsüne de zarar vermektedir. Ancak Mardin Çimento Fabrikası bacalarına filtreler taktırılmış, böylelikle fabrikadan dolayı oluşan hava kirliliği azaltılmıştır. Ayrıca

havaalanı karşısında faaliyet gösteren Rasa Termik Santralinden kaynaklanan sülfür problemi de tesise kurulan desoks ünitesi ile giderilmektedir.

İlin kanalizasyon şebekesinin bazı yerlerde olmaması, bazı yerlerde de yetersiz olması su kirliliği açısından en büyük sorunu teşkil etmektedir. İlin yer altı sularından içme, kullanma ve sulama amacıyla faydalanılmaktadır. Kent içindeki meskun mahal sularının kullanılması içme sularının sürekli kirlenme tehdidi altında bulunmasına veya kirlenmesine neden olmaktadır. İlin akarsu kirliliğini etkileyen faktörleri, evsel atıklar ve kanalizasyon suları, aşırı nüfus artışı ve göç, çarpık kentleşme ve altyapı yetersizliği, tarım alanlarından kaynaklanan kirlilik (zirai ilaç, hormon ve pestisitler), toprak erozyonu, katı atıklar ve kanalizasyon suları olarak tanımlamak mümkündür..

İlin kent içi ulaşımdan kaynaklanan trafik gürültüsü, diğer gürültü kaynakları içerisinde birinci sırayı teşkil etmektedir. İlde endüstriden kaynaklanan gürültü kirliliği henüz önemli boyutlara ulaşmamıştır.

7.7. SİİRT İLİ ÇEVRE SORUNLARI

Kentte özellikle ısınma amaçlı, düşük kalorili ve kükürt oranı yüksek kömürlerin yaygın olarak kullanılması ve yanlış yakma tekniklerinin uygulanması hava kirliliğine yol açmaktadır. Nüfus artışı ve gelir düzeyinin yükselmesine paralel olarak, sayısı hızla artan motorlu taşıtlardan çıkan egzoz gazları, kentte başlayan hava kirliliğinin en önemli faktörüdür. Sanayi tesislerinin kuruluşunda yanlış yer seçimi, çevre korunması açısından gerekli tedbirlerin alınmaması (baca filtresi, arıtma tesisi olmaması vb.), uygun teknolojilerin kullanılmaması, enerji üreten yakma ünitelerinde vasıfsız ve yüksek kükürtlü yakıtların kullanılması, hava kirliliğine sebep olan etkenlerin başında gelmektedir.

Siirt ilindeki su kaynakları, yüzeysel sular yeraltı suları şeklindedir. Yüzeysel su kaynakları, sulama ve elektrik üretimi amacıyla kullanılmakta, yeraltı suları ise içme, kullanma ve sulama amacıyla kullanılmaktadır. Siirt ilinin bilinen ve en çok kullanılan yeraltı suyu, Şirvan İlçesinde Hesko adıyla bilinen kaynak suyudur. İldeki yeraltı su kaynağını ciddi bir şekilde tehdit eden bir kirlilik kaynağı mevcut değildir. İlde yer alan göl ve göletlerin kirlenmesine neden olan kirletici kaynakları; her türlü evsel atıklar ve tarım alanlarından kaynaklanan gübre ve zirai ilaçlardır.

İlin, toprak kirliliğine evsel ve endüstriyel atıkların arıtılmadan alıcı ortama verilmesi, gübre kullanımı ve mevzuata uygun bertaraf edilmeyen katı atıklar neden olmaktadır. İlde yapılan zirai faaliyetlerde kullanılan gübreler, önemli toprak kirletici kaynaklarıdır. Gübre kullanımının fazla olması, toprak verimliliğini yükselten mikroorganizmaların olumsuz yönde etkilenmelerine neden olmaktadır.

İlde trafikten kaynaklanan gürültü kaynaklarının en önemlisini ağır kamyoncular ve motosikletler oluşturmaktadır. Siirt ili hızla büyüyen ve yapılanmanın fazla olduğu bir yerleşim merkezidir. İşyerlerinin ve konutların yoğun olduğu yerlerde devam etmekte olan inşaatlar gürültüye neden olmaktadır. Ancak, bu gürültü rahatsız edici boyutlara ulaşmamıştır.

7.8. ŞANLIURFA İLİ ÇEVRE SORUNLARI

Şanlıurfa'daki çevresel kirliliğin ana nedeni altyapı sistemlerindeki eksikliklerdir. Harran Ovasında yer alan atık su arıtma tesisinin inşaatı tamamlanmış, ancak işletmeye açılmamıştır. Tesis çalışmamakla birlikte, stabilizasyon havuzları doludur. Bu da çevrede ciddi anlamda koku ve sivrisinek problemine neden olmaktadır. Civardaki tarım arazilerinde bu sular tarımsal sulama amaçlı kullanılmaktadır ve toprak kirliliğine de neden olmaktadır. Kentsel ve kırsal yerleşim alanlarında, toplanmayan katı atıklar, kent merkezlerinden reklam panoları, elektrik hatları gibi nedenlerden oluşan görüntü kirliliğine rastlamak mümkündür. İlde ısınmada sobalarda odun, kömür, likid petrol gazı, motorin, kaloriferlerde fuel-oil, kömür ve doğalgaz kullanılmaktadır. Sulanan alanlarda monokültür tarım yapılması, vahşi sulama teknikleri kullanılması ve projeli sulama alanlarında da drenaj ve tesviye yapılmaması nedeniyle verimli ovalarda taban suyunun yüzeye çıkması ve tuzlulaşma sorunları ortaya çıkmıştır.

İlçe merkezlerinin çoğunda kanalizasyon şebekesi büyük oranda (%60-80) bulunmaktadır. Bozova ve Hilvan ilçeleri atıksularını direkt olarak Atatürk Baraj Gölüne deşarj etmektedir. Bozova deşarj noktası Şanlıurfa içmesuyu alma yapısına oldukça yakın bir mesafededir. Halfeti ilçesi de atıksularını Birecik Baraj Gölüne deşarj etmektedir. Atatürk Baraj gölüne; Adıyaman şehir merkezinin tüm atık suları, Samsat ve Kahta ilçe merkezlerinin atık suları, Şanlıurfa'nın Bozova ilçe merkezinin atık suları direkt deşarj edilmektedir. Birecik ve Karkamış Baraj Gölleri'ne Halfeti ve Birecik ilçe merkezlerinin atık suları deşarj edilmektedir. Söz konusu baraj göllerinin su kirliliği sınırı aşılmıştır.

7.9. ŞIRNAK İLİ ÇEVRE SORUNLARI

Isınma amaçlı, düşük kalorili ve kükürt oranı yüksek kömürlerin yaygın olarak kullanılması ve yanlış yakma tekniklerinin uygulanması hava kirliliğine yol açmaktadır. İl genelinde konut ve işyerlerinin ısıtılmasında yakıt olarak odun, kömür ve özel kalorifer yakıtı kullanılmaktadır. Kırsal kesimde ise tüketilen ısınma amaçlı yakıtların yerine kısmen tezek, deri ve paçavralar yakılmaktadır.

Dicle nehri, Etibank Bakır İşletmesi tesisleri atıkları ile devamında Diyarbakır ve Batman illerinden kaynaklanan evsel atık sular ve sanayi atıkları ile kirlenme eğilimi göstermektedir. Şırnak ilinde gri ve kireçli yapıya sahip kahverengi orman topraklarının yayılma alanlarında şiddetli aşınma ve erozyon izleri görülmektedir. İl sanayi gelişmemiştir. Bu nedenle gürültüye etki eden tek neden taşıt gürültüsüdür.

8. MERKEZİ YÖNETİM ÜST DÜZEY KARARLARI VE PROJELER

Planlama bölgesinde planlama sürecini etkileyecek çok sayıda üst düzey kararlar ve yasal çerçeve bulunmaktadır. Bunların bir kısmı, Dokuzuncu Kalkınma Planı gibi tüm ülkeyi etkileyecek kararlardır. Bir kısmı ise, ya sektörel, ya da direkt yöreyi etkileyecek kararlardır. Bu kararlar aşağıdaki bölümlerde özetlenmiştir. Ayrıca, tarihsel süreç içinde yapılmış çok sayıda proje bulunmaktadır. . Bu kararlar ve kurumların gerçekleştirdikleri projeler aşağıdaki bölümlerde özetlenmiştir.

8.1. DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI

8.1.1. DOKUZUNCU KALKINMA PLANI (2007-2013)

Resmî Gazete'nin 1 Temmuz 2006 Tarih ve 26215 Mükerrer sayısında yayınlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2007-2013 yılları arasındaki süreyi kapsamaktadır. Kalkınma Planı'nda yer alan ve planlamayı etkileyecek kararlar ana başlıklarıyla aşağıda sunulmuştur.

8.1.1.1. Bölgesel Gelişim

Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde Gaziantep dışındaki sekiz il Birinci Derecede Kalkınmada Öncelikli İller arasında yer almaktadır.

8.1.1.2. Turizm

Planda, ülke genelinde Kültür ve Turizm Bakanlığından belgeli yatak kapasitesinin 2005 yılında 450.000'e, belediye belgeli yatak sayısının ise 400.000'e yükseldiği, yatırım aşamasında 260.000 yatağın bulunduğu ve sektörde 4.825 seyahat acentesi faaliyet gösterdiği belirtilmiştir. Sektörün ana sorunları 208. Madde'de şu şekilde tanımlanmıştır: "Ülkemizde son yıllarda yatak kapasitesindeki hızlı artışa ve kaydedilen önemli gelişmelere rağmen tanıtım ve pazarlama konusunda yapısal bir reform gereği hissedilmektedir. Turizm eğitiminde henüz mesleki belgelendirme sistemine geçilememiş olması ise hizmet kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Turizm gelirlerinin Dokuzuncu Kalkınma Plan dönemi sonunda 36,4 milyar dolara, ziyaretçi sayısının 38 milyona, yurtdışına çıkacak vatandaş sayısının ise 15 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca belgeli toplam yatak sayısının 950 bin olması, inşa halindeki ve proje aşamasındaki tesislerin tamamlanması ve ikinci konutlardaki turizme açılan yataklarla birlikte, toplam yatak sayısının 1,3 milyona ulaşması beklenmektedir. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda turizm ile ilgili alınan kararlar aşağıda verilmiştir.

- Turizm sektörü, ülkedeki refah ve gelişmişlik dengesizliklerini azaltıcı doğrultuda yönlendirilecek, turizm potansiyeli olan ancak bugüne kadar yeterince ele alınmamış yörelerde turizm geliştirilerek ekonomik ve sosyal kalkınma sağlanacaktır.
- Sektörle ilgili tüm yatırımların doğal, tarihsel ve sosyal çevreyi kollayıcı, koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde olmasına azami özen gösterilecektir.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

- Sektörde yeni kapasite yaratmanın yanı sıra mevcut ürünün niteliğinin yükseltilmesine ağırlık verilecek, yeni aktörlerin, tanıtım, pazarlama, altyapı, turizm eğitimi ve çevre konularında görevleri ile kamunun turizm sektöründeki rolü yeniden tanımlanacaktır.
- Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacıyla varış noktası yönetimine ağırlık verilerek golf, kış, dağ, termal, yat, kongre turizmi ve eko turizm ile ilgili yönlendirme faaliyetleri sürdürülecektir.
- Türkiye'nin fiyat, hizmet kalitesi ve jeotermal kaynaklar açısından rekabet üstünlüğü göz önüne alınarak, sağlık hizmetleri turizmi desteklenecektir.
- Mevcut kapasiteleri, karlılık sağlayacak fiyat ve doluluk oranlarında dolduracak talep yaratılincaya kadar, turizm teşviklerinde pazarlama alanına, hava ulaştırmasına ve toplam kalite iyileştirilmesine öncelik verilecektir.
- Turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerde yerel yönetimlerin ve kullanıcıların turizmle ilgili kararlara ve kamu eliyle yapılacak fiziki altyapının finansmanına katılımı sağlanacaktır.
- Turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak üzere Turizm Sektörü Ana Planı hazırlanacaktır. Turizm eğitimi ve kalitesinde standardizasyonu, verimlilik ve iş kalitesinin gelişmesini ve istihdam için gerekli beceri düzeylerinin belirlenmesini sağlayacak belgelendirme sistemi getirilecektir.
- Kültür turizminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması çalışmaları bağlamında, otantik özellikleriyle korunarak turizme açılan yöresel örneklerin çoğaltılması desteklenecektir.
- Kırsal alanda, e-ticaret de kullanılarak, tarım, orman ve gıda ürünlerinin tanıtım ve pazarlanması, turizm ve rekreasyon, el sanatları, tarıma dayalı sanayi ve diğer alternatif üretim faaliyetleri geliştirilecektir.
- Kırsal yerleşim planlamasının esas ve kriterleri, kırsal alanın özelliklerine ve kırsal toplumun ihtiyaçlarına göre belirlenecek, plan yapımında gelişmekte olan merkezi yerleşim birimlerine, turizm bölgelerine, koruma alanlarına ve afet riski yüksek yörelere öncelik verilecektir.
- Doğal orman ekosistemini; başta yangınlar ve zararlılar olmak üzere çeşitli faktörlere karşı, etkin şekilde korumak; koruma-kullanma dengesi, biyolojik çeşitlilik, gen kaynakları, orman sağlığı, odun dışı ürün ve hizmetler ile ekoturizmin geliştirilmesi gözetilerek, çok amaçlı ve verimli şekilde yönetilmesi amaçlanmaktadır.

8.1.2. KALKINMA AJANSLARI

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) koordinasyonunda kurulan ve faaliyete geçen Kalkınma Ajansları kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmayı amaçlamaktadır. G.A.P. Bölgesi'ndeki Kalkınma Ajansları Tablo 51'de verilmiştir.

Tablo 51: G.A.P. Bölgesi'ndeki Kalkınma Ajansları

AJANS İSMİ	MERKEZİ	KAPSADIĞI İLLER
İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA)	Gaziantep	Adıyaman, Gaziantep, Kilis
Karacadağ Kalkınma Ajansı	Diyarbakır	Diyarbakır, Şanlıurfa
Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)	Mardin	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

8.1.2.1. İpekyolu Kalkınma Ajansı

15 Şubat 2010'da genel sekreterin atanmasıyla kurumsal çalışmalarına başlayan İpekyolu Kalkınma Ajansı geçen süre içinde TRC1 Bölgesi Planı'nı hazırlamıştır. Planda turizm konusunda yapılan çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

TRC1 Bölgesi Bölge Planı:

Planda, TRC1 Bölgesi'nde turizm konusunda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacıyla belirlenen ana hedef "Turizm Sektöründe Destinasyon Merkezi Olmak" olarak belirlenmiştir. Bu ana hedef doğrultusunda alınan kararlar aşağıda özetlenmiştir.

Bölgede Geceleme Sayısının Artırılması: TRC1 Bölgesi turizm sektöründe bölge ve ülke dışından gelen ziyaretçileri çekebilecek önemli potansiyellere sahiptir. Bölge, özellikle Ortadoğu'dan gelen ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Bölge, turizm sektöründe destinasyon olma özelliği gösterebilecek kültür ve tabiat varlıklarına sahip olmasına rağmen sadece geçiş yapılan bir yer olarak bilinmektedir. Bunun nedeni bölgenin turizm altyapısı eksikliğidir. Özellikle hizmet sektörü ve konaklama tesisleri yetersizdir. Bölge dışından gelecek ziyaretçilerin konaklamasına imkan tanıyacak altyapının sağlanması gerekmektedir. Bu amaçla kalitesi yüksek konaklama tesislerinin bölgede yer almasının sağlanması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, TRC1 Bölgesindeki Turizm Yatırım Belgeli ve Turizm İşletme Belgeli tesis sayısının artırılması gerekmektedir. Ayrıca, bölge illerindeki turizm çeşitliliği ile uyumlu konaklama tesislerinin de geliştirilmesi önemlidir. Gelen ziyaretçilerin geceleme sayısını artırma amacıyla bölgede rekreasyon alanları açılarak, sosyal hayatın canlandırılması mümkün olacaktır. Böylece, bölgedeki ziyaretçilerin kaliteli zaman geçirebileceği mekanlar yaratılarak bölgede daha çok kalmaları sağlanacaktır.

Bölgenin Tanıtımı: Bölgenin tanıtım faaliyetlerine önem verilerek hem ziyaretçileri bölgeye çekmek hem de yerel halkın sahip olduğu varlıkların korumasına yönelik

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

bilincin artırılması hedeflenmektedir. Bölgedeki turizm değerleri ve Hızır (Huzurlu) Yaylası Turizm Merkezi ile ilgili tanıtım faaliyetlerinin yapılması, bölgede turizm sektörü adına önemli stratejilerdir. Bu kapsamda, bölgede yer alan önemli tarihi, kültürel ve turistik yerlerle ilgili broşür ve kitapçık basılması, tanıtım filmi çekilmesi, çok dilli web sitesi oluşturulması çalışmaları yapılması sağlanacaktır.

Tarihi, Kültürel ve Doğal Varlıkların Turizme Kazandırılması: Bölgede yer alan Zeugma Antik Kenti ile "Nemrut Dağı" ve diğer tarihi ve kültürel değerlerin tanıtımlarının yapılması ile bölge turizm açısından bir cazibe merkezi haline gelmesi mümkün olabilecektir. Öncelikli olarak bölge illerindeki restorasyon çalışmalarının hızlandırılması ve Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te yer alan "İnanç Koridoru", "Kahta Turizm Kenti" ve "Gaziantep Marka Kent"leri ile ilgili çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte, Kilis'te "Üzüm ve Şire Festivali" düzenlenmesinde süreklilik sağlanmalıdır. Ayrıca Gaziantep'teki Fıstık, Üzüm, Biber, Kültür Festivalleri ve Adıyaman'daki "Nemrut Kommagene Festivali"nin ulusal ve uluslararası platformlara taşınması sağlanmalıdır.

Bölgede Turizmcilik Bilincinin Artırılması: Turizmcilik bilincinin artırılmasına istinaden bölge illerinde dil kursları ve rehberlik eğitimi, pansiyonculuk ve otelcilik konusunda eğitimler verilerek, yerelde bulunan seyahat acentelerinin kapasitelerinin artırılması sağlanacaktır.

Alternatif Turizm Çeşitlerinin Geliştirilmesi: Bir bölgenin destinasyon merkezi olabilmesi için en önemli stratejilerden biri de o bölgede alternatif turizm çeşitlerinin geliştirilmesidir. Bu kapsamda, yayla turizmi, kongre ve fuar turizmi üzerine çalışmalar yapılarak bu turizm çeşitlerinin geliştirilmesi önemlidir. Ayrıca, "G.A.P. Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi" içinde bulunan TRC1 bölgesi illerinde, kültür-inanç turizminin yanı sıra sağlık turizminin de geliştirilmesi gerekmektedir.

İpekyolu Kalkınma Ajansı 2010 Yılı Mali Destek Programları kapsamında, İktisadi Gelişme Mali Destek Programı (Kobi) için 253, İktisadi Gelişme Mali Destek Programı (Kar Amacı Gütmeyen Kurum Ve Kuruluşlar) için 82 ve Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı için 44 adet olmak üzere toplam 379 proje başvurusu yapılmıştır. Bu projelerden 86 adet proje asil ve 5 proje yedek olmak üzere toplam 91 proje seçilmiştir. İktisadi Gelişme Mali Destek Programı (Kobi) kapsamında turizm konularıyla ilgili proje bulunmamaktadır. İpekyolu Ajansı'nın diğer destek programları için hak kazanan turizm ile ilişkili projeler listesi Tablo 52'de sunulmuştur.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Tablo 52: Destek Programları İçin Hak Kazanan Turizm İle İlişkili Projeler Listesi

BAŞVURU SAHIBI	PROJE ADI	İL
İKTİSADİ GELİŞME MALİ DESTEK PROGRAMI (KAR AMACI GÜTMİYEN KURUM VE KURULUŞLAR)		
Kilis Öğretmenevi ve Aso Müdürlüğü	Geçmişten Geleceğe Yöresel Kilis Yemeklerimiz	Kilis
Gaziantep Ün. Naci Topçuoğlu MeslekYüksek Okulu	Turizme Yönelik El Sanatlarına Ait Cam İşlemeciliği Ürünlerin Geliştirilmesi Ve Çeşitlendirilmesi Projesi	Gaziantep
Kilis İl Kültür Turizm Müdürlüğü	Kilis'i Tanıyalım ve Tanıtatalım	Kilis
Elif Belediyesi	Tarih Üçgeninde Elif'e Ziyaret	
Gaziantep Ticaret Odası	İpekyolu'nun Ustaları	Gaziantep
Samsat İlçe Müftülüğü	İnanç Turizmi	Adıyaman
Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Ata Yادigarları Turizme Kazandırılıyor	Gaziantep
Gerger Kaymakamlığı	Şahintepesi Kültür ve Turizm Alanı	Adıyaman
Nizip İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Turizm Cenneti Nizip	Gaziantep
İslahiye Ticaret Odası	İslahiye Tarih Turizmi ve Sanayi Merkezi Haline Geliyor	Gaziantep
KÜÇÜK ÖLÇEKLİ ALTYAPI MALİ DESTEK PROGRAMI		
Kilis İl Özel İdaresi	Tarihi Ravanda Kalesi Yeniden HayatBuluyor	Kilis
İslahiye Kaymakamlığı	Kültür Park	Gaziantep
Gaziantep İl Özel İdaresi	Zeugma Turizmin Yeni Markası	Gaziantep
Nurdağı Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği	Hız Ukkşe Türbesi Turistik Alanın Çevre Düzenlemesi	Gaziantep
Adıyaman Gölbaşı Belediye Başkan.	Gölbaşı Gölü ve Turizm Altyapısı Geliştirilmesi Projesi	Adıyaman
Nizip Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği	Rum Kale Turizm Yolu Projesi	Gaziantep
Adıyaman İl Özel İdaresi	Ali Dağı Mesire Alanı İçme Suyu Projesi	Adıyaman
Araban Belediyesi	Raban Kalesine Bağlanan On Sokağın Turizme Dönük Altyapısının İyileştirilmesi	Gaziantep
Gaziantep İl Çevre ve Orman Müdürlüğü	Gazihandede Ekoturizm Merkezi	Gaziantep
Kahta Belediyesi	Kommagene Kapalı Çarşı ve Kommagene Meydanı (yedek)	Adıyaman
İslahiye Belediye Başkanlığı	Her Dalında Bir Kuş Sesi, İslahiye Mesiresi (yedek)	Gaziantep

Kaynak: İpekyolu Kalkınma Ajansı ve DPT Verileri

8.1.2.2. Karacadağ Kalkınma Ajansı

Karacadağ Kalkınma Ajansı, 22 Kasım 2008 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Diyarbakır ili merkez olmak üzere, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerine hizmet vermek amacıyla kurulmuştur. Ajans Genel Sekreterininin 20 Ağustos 2009 tarihinde göreve başlamasıyla kuruluş ve kurumsallaşma çalışmaları tamamlanıp, açılış 5 Aralık 2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

2010 yılı Ön Bölgesel Gelişme Planı hazırlık çalışmaları 25 Ocak 2010 tarihinde tamamlanmıştır. 2010 yılı Ön Bölgesel Gelişme Planı hazırlık sürecinde yapılan bölgenin Kültür ve Turizm alanınının SWOT (GZFT) analizi aşağıda sunulmuştur.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

KÜLTÜR VE TURİZM	
GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
<ul style="list-style-type: none">• Bölgenin 10.000 yıl öncesine dayanan zengin kültürel ve tarihi mirası• Doğal, kültürel ve tarihi değerlerin büyük oranda bozulmamış olması• Tarihi kent merkezlerinin (kentsel sit alanlarının) ve arkeolojik alanların varlığı• Tarihi kent yapısının değişikliğe uğramadan günümüze kadar ulaşmış olması (Şanlıurfa)• Bölgenin İnanç Turizm değerlerini barındırıyor olması• Her iki ilde de arkeoloji müzelerinin bulunması• Termal turizmin varlığı• Dicle ve Fırat Nehrinin ve barajların varlığı• Doğu-Batı güzergahında İpekyolu üzerinde olması• Her iki ilde de havaalanı olması• Kültürel çeşitlilik ve hoşgörü ortamı• Turizmde yeni keşfedilmeye başlanmış bir varış noktası (destinasyon) olması• Zengin kültür öğelerinin varlığı (Yöre Mutfağı, Halk oyunları, El Sanatları...)• Karacadağ kayak merkezinin varlığı• Doğa turizmine elverişli olması• Agro-turistik öğelerin varlığı (bölgenin ve dünyanın bazı bitki-flora genlerinin merkezi olması)• Ornitoloji (kuş bilimi) turizmi• Sağlık turizmi potansiyeli• Mevcut festivaller	<ul style="list-style-type: none">• Turizm altyapısının (konaklama tesisleri... vb) nicelik ve ve hizmet kalitesi eksikliği• Kültür birikiminin yeterli ölçüde değerlendirilememesi• Tanıtım yetersizliği ve bölgeye yönelik oluşan olumsuz imaj• Nitelikli teknik personel (arkeolog, araştırmacı... vb) eksikliği• Koruma uygulamalarında finansman eksikliği• Tarihi ve kültürel varlıkların korunması ve turizm konusunda yöre halkının bilinçsiz olması• Kültür varlıklarının korunmasına yönelik koruma, restorasyon ve diğer uygulamaların gerektiği ölçüde yapılamaması• Düzensiz ve plansız kentleşmenin özgün dokuyu bozması• Turizm sektöründe nitelikli işgücünün yetersizliği• Alternatif turizm arayışları yönünde herhangi bir çalışma olmaması• Tarihi çevre ve yapıların bakımsızlığı-korunamaması• El sanatları, zanaatlar, yöre mutfağı gibi yerel kültür ve folklorik öğelerin yaşatılamaması.• Kültürel tesis altyapısının yetersiz olması• Havaalanı standartlarının düşük olması
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none">• Bölgenin inanç turizminin merkezi olabilme potansiyeli• Turizm çeşitliliği potansiyeli• Bölgenin tarihi değerlerinin uluslararası alanda yer alabilecek potansiyelde olması (Mezopotamya, Çayönü, Göbeklitepe gibi insanlık tarihini yönlendiren buluntular)• Büyüyen dünya turizm endüstrisi• Gelişen ulaşım teknolojisi ile yeni varış noktalarına (destinasyon) talebin artması• Dünyada doğa, tarih ve kültür turizmine ilginin artması• Şanlıurfa'nın Kültür Turizm Bakanlığı tarafından ilan edilen 15 marka kentten biri olması• Göbeklitepe ve Haleplibahçe mozaiklerinin öneminin artması• Son yıllarda kültürel ve tarihi mekanları koruma bilincinin yeniden gelişmesi• Kültürel etkinliklerin yapılacağı çok amaçlı kültür merkezlerinin hizmete açılacak olması• Uluslararası spor organizasyonlarına başvuruların olması (İslam Oyunları)	<ul style="list-style-type: none">• Yazılı ve görsel medyadaki olumsuz yayınlar• Kültür varlıklarının korunamaması nedeniyle tarihi ve özgün değerlerin yok olma riski• Sit alanlarında kaçak yapılaşma• Arkeolojik alanlarda kaçak kazılar• Turizm endüstrisinde artan rekabetçilik ortamı• Halkın tarih ve kültür mirasına sahip çıkmaması

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Ajansın geliştirdiği 2010 Yılı Ön Bölgesel Gelişme Planı'nda turizmin mevcut durumu belirlenmiş ve aşağıdaki genel tespitler yapılmıştır:

- Bölge turizm potansiyelleri bakımından zengin olmakla birlikte potansiyellerin değerlendirilmesi ve turizmin çeşitlendirilmesi konusunda yetersizdir. Bölgenin sahip olduğu potansiyellerin başında, inanç turizmi, tarih ve kültür turizmi, termal turizm, su sporları ve kış turizmi gelmektedir.
- Bölgenin sahip olduğu tarihi-kültürel miras ve çeşitli turizm potansiyellerine karşın bölgeyi ziyaret eden turist sayısının düşük olması bu potansiyelin yeterince değerlendirilmediğini göstermektedir.
- Bölgede konaklama tesisleri ve yatak sayıları da yetersizdir. Yerli ve yabancı ziyaretçi sayılarında Bölgenin ülke içindeki payına bakıldığında turizmden yeteri kadar pay almadığı, özellikle yabancı turist oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Bölgede turizm altyapısının geliştirilmesi ve bölgenin tanıtımının yapılmasına ihtiyaç vardır.
- Bölge illeri yıllara göre gelen yerli ve yabancı turist sayılarına bakıldığında yabancı turist sayısının yerli turist sayısına göre çok düşük olduğu ve bazı yıllarda azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir.
- Bölgeye yönelik turist talebinin dönemsel olarak düşme eğilimleri göstermesi, bölge turizminin çevre şartlarından veya dış etkenlerden kolayca etkilendiğini göstermektedir.

Bu tespitler ışığında turizm sektöründeki hedef "Bölgenin Turizm Potansiyelini Ortaya Çıkarmak, Turizm Altyapısını Geliştirmek ve Turizmi Teşvik Etmek" olarak belirlenmiştir. Hedefe ulaşmak için belirlenen stratejiler aşağıda verilmiştir.

- Bölgedeki zengin tarihi ve kültürel mirasın korunması, tanıtılması ve turizme açılması.
- Bölgede turizm faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, inanç turizmi, tarih ve kültür turizmi, kongre turizmi, termal ve sağlık turizmi ile eko-turizm gibi farklı ve alternatif turizm alanları geliştirilmesi
- Turizm tesisi ve yatak kapasitesinin artırılması
- Bölgede yeni fuar, kongre ve ticaret merkezleri oluşturulması
- Turizm tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilmesi
- Turizme yönelik hizmet sektörü (yeme, içme, dinlenme, vb.) ile hediyelik eşya ve el sanatlarının geliştirilmesi
- Hazırlanacak Turizm Master Planları çerçevesinde, Gaziantep-Şanlıurfa-Mardin-Diyarbakır turizm koridorunun belirlenmesi ve Diyarbakır ve Şanlıurfa'daki kültürel mirasın korunması, turistik ürün ve pazarlama alanlarının desteklenmesi
- Turizm faaliyetlerinin mekana dengeli dağıtılması için konaklama alanlarının bulunduğu noktalara gününbirlik mesafelerde bulunan alanlarda rekreasyon alanlarının oluşturulması ve ilçelerde aktivite alanlarının oluşturulması (Şanlıurfa ve Diyarbakır kent merkezleri ile ilçeler-köyler, doğal değere sahip alanlar arasında turistik varış noktaları sağlayacak tesis altyapısının desteklenmesi, rekreasyon, yeme-içme, dinlenme, gününbirlik tesisler, vb.)

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

- Bölgeye yabancı turist gelişlerinin arttırılmasına yönelik faaliyetlerin desteklenmesi
- Otel işletmeciliği ve servisi, tur düzenleyicileri ve seyahat acenteleri için gerekli turizm personeli eğitiminin gerçekleştirilmesi ve yaygınlaştırılması
- Kültür varlıklarının koruma-kullanma dengesi içinde değerlendirilmesi ve turizm amaçlı kullanılmasına yönelik faaliyetlerin desteklenmesi
- Yöre halkına kültürel ve tarihi mirasın korunması ile turizmin geliştirilmesine yönelik bilinçlendirme eğitimleri verilmesi

Planda, 2010 Yılı için turizmde temel amaç "Bölgenin Turizm Potansiyelini Ortaya Çıkarmak ve Turizm Altyapısını Geliştirmek" olarak saptanmış olup aşağıdaki öncelikler belirlenmiştir.

1. Bölgedeki zengin tarihi ve kültürel mirasın korunması, rehabilitasyonu, tanıtılması ve turizme açılmasına yönelik küçük ölçekli altyapı çalışmaları yapılması
2. Bölgede turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, yaygınlaştırılması, inanç turizmi, fuar ve kongre turizmi, termal ve sağlık turizmi, kış turizmi ile eko-turizm...gibi farklı ve alternatif turizm alanları geliştirilmesine yönelik altyapı ve tesisleşme yatırımlarının desteklenmesi
3. Yerli ve yabancı turistlerin ziyaret edip vakit geçirebileceği ve alışveriş yapabileceği cazibe mekanlarının (kültür-sanat sokak ve caddeleri, vb.) oluşturulması
4. Bölgede yeni fuar, kongre ve kültür-sanat merkezleri oluşturulması
5. Doğal çevrenin korunarak turizm amaçlı kullanılması
6. Bölgeye özgü tarihi, kültürel ve coğrafi öge ve sembolleri temsil eden anıtların yapılması, meydanların oluşturulması ve tanıtımlarının yapılması
7. Turizm sektörünün ihtiyacı olan iş gücünün eğitilerek bu alanda istihdam edilmesi
8. Bölgedeki tarihi mekânların korunarak turizme yönelik hizmet sektörüne (kültür, sanat, yeme, içme, dinlenme yerleri ile hediyelik eşya ve el sanatları satış yeri, vb.) kazandırılması
9. Bölge için hazırlanacak turizm amaçlı planlar çerçevesinde, Gaziantep-Şanlıurfa-Mardin-Batman-Diyarbakır turizm koridorunun belirlenmesi ve bu koridorda Şanlıurfa ve Diyarbakır'a ait kültürel mirasın korunması, turistik ürün ve öğelerinin çeşitlendirilerek geliştirilmesi ve pazarlama alanlarının desteklenmesi.

Ajansın 2010 yılı Turizm Altyapısı Mali Destek Programı'na kabul edilen projeler Tablo 53'te sunulmuştur.

Tablo 53: Turizm Altyapısı Mali Destek Programı Asil Projeler Listesi

BAŞVURU SAHİBİ	PROJE ADI	İL
Diyarbakır İl Özel İdaresi	Evvel Zaman-Süleyman Nazif Konuk Evi	Diyarbakır
Ergani Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği	Ergani Tarihi Hükümet Konağının Restorasyonu ve Turizm Amaçlı Kullanılması Projesi	Diyarbakır
Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanlığı	Fiskaya Şelale, Kafe ve Gölet Projesi	Diyarbakır
Ergani Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği	Çayönü ve Hilar Mağaraları ile Enuş Peygamber Türbesi ve Makam Dağının Turizme Kazandırılması Projesi	Diyarbakır
Çermik Belediyesi	Termal Turizmin Gülümseyen Yüzü Projesi	Diyarbakır
Diyarbakır Kültür Turizm İl Müdürlüğü	İçkale Adliye B Binası Restorasyon Projesi	Diyarbakır
Diyarbakır Valiliği	Kent Kimliğini Taşıyan Yönlendirmeler, Özel Tasarımlı Tarihi Mekân Bilgi Tabelaları Projesi	Diyarbakır
Çermik Belediyesi	Termal Turizmin Gülümseyen Yüzü Projesi	Diyarbakır
Silvan Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği	Hasuni Mağaralarının Korunması ve Turizme Açılması Projesi	Diyarbakır
Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası	Diyarbakır Fuar ve Kongre Merkezi Kapasite Geliştirme Projesi	Diyarbakır
Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası	Keçi Burcu İşlevlendirme Projesi	Diyarbakır
Diyarbakır İl Müze Müdürlüğü	Cahit Sıtkı Tarancı-Ziya Gökalp Müzeleri İşlevlendirme Projesi	Diyarbakır
Eğil Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği	Eko Turizm ve Turizm Altyapısı Geliştirilmesi Projesi	Diyarbakır
Çınar Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Başkanlığı	Göksu Sosyal Tesisleri Projesi	Diyarbakır
Şanlıurfa Belediyesi	Şanlıurfa Doğu Surları, Harran Kapı Restorasyonu ve Müzik Müzesi Oluşturulması Projesi	Şanlıurfa
Şanlıurfa İl Özel İdaresi	Şanlıurfa İl Özel İdaresi Kültür Merkezi Projesi	Şanlıurfa
Suruç Kaymakamlığı	Süleyman Şah Türkiye Suriye Dostluk Rekreasyon Alanı Projesi	Şanlıurfa
Şanlıurfa Belediyesi	Şanlıurfa Mahmudoğlu Kulesi Restorasyonu ve Kent Müzesi Oluşturulması Projesi	Şanlıurfa
Siverek Belediyesi	Eski Hamam Yeni Kültür Merkezi Projesi	Şanlıurfa
Siverek Belediyesi	Yöresel El Sanatlarımızı Yaşatalım: Telkari Projesi	Şanlıurfa
Halfeti Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği	Su Sporlarına Dayalı Turistik Aktivitelerin Geliştirilmesi Projesi	Şanlıurfa
Harran Kaymakamlığı	Kubbeli Şehir Projesi	Şanlıurfa
Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı	Geleneksel Tarihi Urfa Evi Restorasyonu ve Mahalli Yemek Kültürünün Yaşatılması ve Tanıtılması Projesi	Şanlıurfa
Viranşehir Kaymakamlığı	Eyüp Nebi Sabır Misafirhanesi Projesi	Şanlıurfa
Siverek Köylere Hizmet Götürme Birliği	Karacadağ Kayak Merkezi Projesi	Şanlıurfa

Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı ve DPT Verileri

Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından 2011-2013 Bölge Planı hazırlanmış olup, onaylanmak için Devlet Planlama Teşkilatı'na gönderilmiştir. Bölge Planı'nda 2011-2013 yılları için bölgesel gelişme amaç ve stratejileri belirlenmiştir.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Plan kapsamında dört adet gelişme eksenini belirlenmiştir. Bu eksenlerden dördüncüsü *“Doğal Kaynakların ve Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliğinin Sağlanması”* eksenidir. Bölge Planı'nın sürdürülebilir gelişme ilkesine uygun olarak, doğal kaynakların ve çevrenin korunması, bu eksenin temel amacını oluşturmaktadır. Gelişme eksenini kapsamında belirlenen 3 amaçtan biri *“Kültürel Mirası Koruyarak Geliştirmek”* olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda kültürel mirasın ortaya çıkarılması, belgelenmesi, tarihi ve kültürel varlıkların iyileştirilmesi ile bölgenin kültür turizmi potansiyelinin ortaya çıkarılması, geliştirilmesi ve toplumda kültürel miras bilincinin oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla belirlenen stratejiler ve eylemler Tablo 54'te sunulmuştur.

Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi Şanlıurfa Kent Merkezli Turizm Stratejisi çalışması Ekim 2010'da tamamlanmıştır. Çalışma Şanlıurfa kenti için üst ölçekli planlar kapsamında yapılan çalışmaları detaylı olarak anlatmaktadır.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Tablo 54: Kültürel Mirası Koruyarak Geliştirmek Ekseni Strateji Ve Eylemleri

STRATEJİ/ALT STRATEJİ	EYLEMLER	İLGİLİ /KURULUŞ	KURUM	UYGULAMA YERİ
KÜLTÜREL MİRASIN ORTAYA ÇIKARILMASI, BELGELENMESİ VE TANITILMASI				
	Bölgede doğal, tarihi ve kültürel varlıklarının tespit edilmesi ile kültür envanterinin tamamlanması	Valilik, Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Yönetimler	Yerel	Şanlıurfa, Diyarbakır
	Web Sitesi, kitaplar, tanıtım haritaları gibi araçlarla tanıtım materyallerinin hazırlanması ile kültürel mirasın tanıtılması	Valilik, Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Yönetimler, STK'lar, DTSO, ŞUTSO	Yerel	Şanlıurfa, Diyarbakır
KORUMA POLİTİKALARI VE UYGULAMALARININ ETKİN DEĞERLERİN İYİLEŞTİRİLMESİ VE GELİŞTİRİLMESİ				
Koruma alanlarında planların üretilmesi ve yapılacak uygulamalarla fiziki altyapının iyileştirilmesi, taşınmaz kültür varlıklarının bakım-onarımlarının yapılarak yaşatılması ve kültür-turizm amaçlı değerlendirilmesi.	Sit alanları için alan yönetim planlarının ve koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması	Valilik, Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Yönetimler, STK'lar	Yerel	Şanlıurfa, Diyarbakır
	Ören yerlerinde çevre düzenlemelerinin yapılması ve erişilebilirliklerinin artırılması	Valilik, Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Yönetimler	Yerel	Şanlıurfa, Diyarbakır
	Taşınmaz kültür varlıklarının korunması, geliştirilmesi ve kültür- turizm işlevleriyle kullanımının özendirilmesi	Valilik, Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Yönetimler, STK'lar	Yerel	Şanlıurfa, Diyarbakır
	-İl Özel İdarelerinde Koruma Uygulama ve Denetim Bürolarının; Röleve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak Proje Bürolarının ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek Eğitim Birimlerinin kurulması ve bu birimlerde personel eksikliklerinin giderilmesi	Valilik, Yerel Yönetimler		Şanlıurfa, Diyarbakır
Kültürel mirasın konusunda toplum bilincinin oluşturulması	Bölgenin kültürel miras açısından taşıdığı önemi hakkında, bölge halkı ve ziyaretçiler için eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinin yapılması	Valilik, Yerel Yönetimler, STK'lar, G.A.P.BKİ		Şanlıurfa, Diyarbakır
	Araştırma-dokümantasyon-tanıtım-bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği uygun teknolojik donatılara sahip çok amaçlı müzelerin yapılması	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Valilik, Yerel Yönetimler		Şanlıurfa, Diyarbakır
	Koruma ile ilgili/gönüllü kuruluşların özendirilmesi, desteklenmesi	Valilik, Yerel Yönetimler, STK'lar		Şanlıurfa, Diyarbakır

Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı

8.1.2.3. Dicle Kalkınma Ajansı

2009 yılında faaliyete geçen Dicle Kalkınma Ajansı ilk etapta “Ön Bölgesel Gelişme Planı” hazırlamıştır. Turizm kaynakları ve altyapısının da incelendiği rapor sonucunda verilen GZFT analizi Tablo 55 ve Tablo 56’da verilmiştir.

Tablo 55: Dicle Kalkınma Ajansı Sorumluluğundaki Bölgenin Güçlü Ve Zayıf Yönleri

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none"> • Yukarı Mezopotamya’da yer alan Bölge’nin tarihi ve arkeolojik bakımdan büyük bir zenginliğe sahip olması, • Turizm sektöründe çalışabilecek genç işgücü potansiyelinin yüksekliği, • Bölge’de turizmin çeşitlendirilebilir olması (Doğa, Tarih, İnanç, Kültür Turizmi), • Bölgesel Kongre Turizmi potansiyelinin varlığı, • Mardin ve Şırnak’ın Irak ve Suriye sınırlarında olması sebebiyle yabancı turistlerin giriş kapıları olması, • Bölge’nin zengin el sanatlarına sahip oluşu (Telkari, Bakırcılık, Taş İşlemeciliği, Şal-Şapık Kumaşı, halı ve kilim dokumacılığı...), • Ulaşım açısından Batman, Siirt ve Mardin’de havaalanlarının bulunması • Ortadoğu’dan gelecek yabancı turistlere onların dilinden hizmet edebilecek insan kaynağının varlığı (Arapça, Kürtçe). 	<ul style="list-style-type: none"> • Bölge’de turizm sektöründeki kamu ve özel sektör yatırımlarının ve yerel girişimlerin yetersiz olması, • Bölge’ye yönelik önyargı ve yanlış bilgilendirmeler, • Profesyonel rehberlik hizmetlerinin yetersizliği, • Bölge’yi kapsayan turların olmaması (Mardin, Siirt, Şırnak, Batman), • Otellerin proje ve iş geliştirmeye yönelik faaliyetlerinin az ya da yetersiz olması, • Otel sayılarının ve yatak kapasitelerinin düşük olması, • Yerel acentelerin Türkiye’deki büyük acentelerle işbirliğinin yetersiz olması, • Turistlerin ortalama kalış süresinin düşük olması, • Hizmet sektörünün yeterince gelişmemiş olması (hizmet kalitesinin düşüklüğü), • Turizm danışma bürolarının ve hizmetlerinin yetersizliği, • Bazı büyük şehirlere uçuşların olmaması, uçak sefer sayılarının eksikliği ve saatlerinin uygunsuzluğu, • Karayolu ve demiryolu ulaşımında kalite ve altyapı yetersizliği, • Bölge’de bulunan havaalanlarının uluslararası uçuşlara açık olmaması, • Bölge’ye, Türkiye turizminin uluslararası tanıtımlarında yer verilmemesi, • Girişimciliğin zayıf olması ve yeterli farkındalığın oluşmaması nedeniyle Bölge’nin, turizm alanındaki teşviklerden yeterince yararlanamaması.

Kaynak: Dicle Kalkınma Ajansı Verileri

Tablo 56: Dicle Kalkınma Ajansı Sorumluluğundaki Bölgede Fırsatlar ve Tehditler

FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> • Komşu ve sınıra yakın ülkeler için gerekli olan vizenin kaldırılması, • Komşu ülkelerdeki istikrarın artması, • Türkiye' nin Irak ve Suriye ile ilişkilerinin düzelmesi, • Büyük kentlerde yaşayan, zamanında Bölge'den göç etmiş büyük sermaye sahibi kişilerin turizm üzerine Bölge'de yatırım yapması, • 5yıldızlı otel inşaatının devam etmesi, • Üniversiteler ve ilgili kurumlar tarafından başlanan ve sürdürülen arkeolojik araştırmalar ve geliştirmeler, 	<ul style="list-style-type: none"> • Irak'ın belirsiz durumu, • Bölge içerisinde ve sınır ülkelerde devam eden huzursuzluk ortamı, • Bölge'nin medya tarafından kötü tanıtımı ve imaj problemi, • Düşük hizmet kalitesinden doğan talep azalması, • Mardin'in UNESCO "Dünya Mirası Kenti Listesi"ne kabul edilmemesi, • İlısu Barajı'nın kültürel ve arkeolojik varlıklar konusunda yarattığı risk.

Kaynak: Dicle Kalkınma Ajansı Verileri

Bölge turizminin rekabet edebilirliğini artırmak ve markalaşmasını sağlamak amacıyla geliştirilen stratejik amaç ve öncelikler aşağıda sıralanmıştır.

Bölge'nin Ulusal ve Uluslararası Tanıtımını Geliştirmek: Bölge'ye özel, etkili bir tanıtım ve pazarlama stratejisinin oluşturulması gerekmektedir. Bölge'nin turizm açısından sahip olduğu zenginliğin, Türkiye'nin uluslararası tanıtımında ve turizm yayınlarında yeterince yer alması sağlanmalıdır. Bölge'nin medyada kötü bir imaj ile yansıtılmasını ve Bölge hakkında önyargıların oluşmasını önleyecek tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu açıdan bilgi ve iletişim araçları etkili kullanılmalı, Bölge'yi iyi bir şekilde tanıtan kapsamlı ve nitelikli internet sitelerinin oluşmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Yurtiçi ve yurtdışı kardeş şehir uygulamaları ile Bölge şehirlerinin tanıtımını yapmaya yardımcı olacak faaliyetler desteklenmelidir.

Bölge, din ve kültür turizmi açısından markalaştırılmalıdır. Mardin'in UNESCO "Dünya Mirası Kenti Listesine" dâhil olması için gerekenler yerine getirilmelidir. G.A.P. Eylem Planı'nda, Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi ekseninde, Mardin yeni inanç ve kültür turizm çekim merkezlerinden biri seçilmiş, bu amaçla ilde gerekli düzenlemeler, altyapılar ve tanıtım çalışmaları yapılacağı belirtilmiştir. Bölge'de ulusal ve uluslararası turlara dâhil olmayan fakat inanç turizmi açısından öneme sahip merkezlerin de hem Türkiye'de hem de yurtdışında özellikle Bölge'ye komşu olan ülkelerdeki tanıtımına önem verilmelidir. Turist çekme potansiyeline sahip bu alanların tanıtımı iyi şekilde yapıldığı takdirde, turizm gelirleri arttırarak Bölge'nin kalkınmasına katkı sağlayacaktır.

Turizm Faaliyetlerinde Çeşitliliği Artırmak: G.A.P. Eylem Planı'na göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kültür Envanteri Projesi hayata geçirilecektir. Bu kapsamda bölgede kültür envanterinin oluşturulması ve Bölge'de turizmin geliştirilmesine yönelik kapsamlı bir araştırmanın yapılması gerekmektedir. Kültür ve din turizmi ve termal turizm dışında, gençlik turizmi, mağara turizmi, eko turizm, kamp ve karavan turizmi, akarsu turizmine uygun yer ve mekânlarda, turizm faaliyetleri açısından farklılaştırılmış ve bütünleştirilmiş spor faaliyetleri ve turistik etkinlikler yürütülmelidir. Eğlence mekânları ve kültür merkezlerinin sayıları ve nitelikleri arttırılmalıdır. Kültür kongre merkezlerinin açılması ile bölgesel kongre turizminin de canlanması sağlanmalıdır. Bölge'nin zengin mutfak kültürünün ve el sanatlarının (Telkari, Bakırcılık, Taş İşlemeciliği, Şal-Şapık Kumaşı, halı ve kilim dokumacılığı, vb.) geliştirilmesi ve markalaştırılması için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir

Mevcut Turizm Kapasitesini ve Hizmet Kalitesini Geliştirmek: Bölge'ye gelen turist sayısının arttırılması ve mevcut turistin Bölge'de daha çok zaman geçirmesi için kapasite güçlendirilmesinin yanında turizmdeki fiziksel hizmet kalitesinin arttırılması gerekmektedir. Tesis ve yatak kapasitesinin yetersiz olduğu ve hizmet kalitesinin düşük olduğu Bölge'de, pansiyon ve butik otelciliğin yaygınlaştırılmasına, beş yıldızlı otellerin kurulmasına destek verilmelidir. Otellerin proje ve iş geliştirmeye yönelik faaliyetlerinin olmasına yönelik çalışmalar teşvik edilmelidir. Otellerin uluslararası ortaklıklar kurması teşvik edilmelidir. Profesyonel rehberlik hizmetlerinin sunulmasını sağlayacak eğitimlerin alınması, turizm danışma bürolarının ve onların hizmet kalitelerinin arttırılması gerekmektedir. Yerel acentelerin Türkiye'deki büyük acentelerle işbirliğinin arttırılması ve mevcut deneyimden daha çok faydalanılması sağlanmalıdır. Hizmet sektöründe kalifiye işgücü ihtiyacının karşılanması amacıyla Bölge'ye Turizm Meslek Yüksek Okulları açılmalıdır. Turizm işletmeciliği deneyimi az ve turizmle tanışıklığı çok yeni olan Bölge halkına gerekli eğitimlerin verilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, istihdam garantili meslek edindirme kurslarının yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Bu gibi çalışmaların yapılması nitelikli eleman eksikliğini karşılarken, turizm sektöründeki istihdam oranını arttıracak ve kayıt dışı istihdamın önüne geçecektir.

Turizm Altyapısını İyileştirmek: Bölge'ye gelen turist sayısı ve turistlerin daha uzun süre kalmasını sağlayacak temel turizm altyapısının iyileştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla ulaşım ağlarının kalite ve altyapı eksiklikleri giderilmelidir. Bölge'deki havaalanlarının uluslararası uçuşlara açık hale gelmesi ve çevre il ve ilçeler arasındaki taşımacılığın geliştirilmesi Bölge turizminin hareketlenmesini sağlayacaktır. G.A.P. Eylem Planı'na göre G.A.P. illerinde turizm altyapısını iyileştirilmeye yönelik planlama çalışmaları yapılacaktır. Bölge'nin sahip olduğu kültürel mirası ile kültür ve din turizmi açısından sahip olduğu zenginliğin, gerekli restorasyon ve kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarılması gerekmektedir. Eylem Planı'nda TRC3 Bölgesi'nde yer alan Batman, Mardin ve Siirt, kültür varlıkları korunacak ve geliştirilecek iller arasında sayılmaktadır. Henüz tespit ve tescil edilmemiş kültür varlıklarını ortaya çıkaracak arkeolojik kazı çalışmalarına destek verilmelidir. Yeni yerleşim alanlarının plansız ve düzensiz bir şekilde yapılması önlenerek, bu alanların var olan kültür varlıkları ve tarihi mekânlar ile bütünlük oluşturması sağlanmalıdır. Rekreasyon alanları oluşturulmalı, Bölge kentlerinde yeşil alan ve mekânsal kalite arttırılmalıdır. Bu amaçla Bölge'deki şehirlerin

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Sokak Sağlıklaştırma çalışmalarına destek verilmelidir. Bölge'deki jeotermal kaynakların kayda geçirilip var olan termal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bölge'deki önemli termal merkezlerin mevcut kaynak değerlerinden yararlanılarak ve gerekli altyapı iyileştirmeleri yapılarak Bölge'deki Sağlık Turizminin hareketlenmesi sağlanmalıdır.

Dicle Kalkınma Ajansı tarafından 2010 yılında Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) Mali Destek Programı çerçevesinde destek verilen turizmle ilişkili projeler aşağıda verilmiştir.

Tablo 57: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) Mali Destek Programı Turizmle İlişkili Projeler Listesi

BAŞVURU SAHIBI	PROJE ADI	İL
ASIL PROJELER		
Nehroz Tur. Tic. Ltd. Şti	Kasr-I Nehroz'a Yatırım, Turizmde Atılım Projesi	Mardin
Taşlıdere Yıldız Kaplıca Turizm Termal İşletmeciliği San. Tic. Ltd. Şti	Taşlıdere Yıldız Kaplıca Turizm Termal Kapasite Artırımı Ve Modernizasyon Projesi	Batman
YEDEK PROJELER		
Bilem Turizm ve Dış Ticaret A.Ş.	Bilem Otel Konaklama ve Hizmet Ünitelerinin Modernizasyonu İle Kapasitesinin Arttırılması Projesi	Mardin
Estel Taç Turizm İnşaat Nakliye San. ve Tic. Ltd. Şti.	Estel Butik Otel Projesi	Mardin
Öz Midsan İnş. İth. İhr. Nakliye Tur. ve Tic. Ltd. Şti.	Devran Otel Hizmet Kapasitesi Artırımı ve Tesis Yenileme Projesi	
BS İnş. Tic. ve San.Ltd. Şti.	Mezopotamya Butik Otel Restorasyonu ve Tanıtımı	Mardin
Ferhat İth. İhr. ve Tic. Ltd. Şti	Turizm Organizasyon ve Tur Operatörlüğü Projesi	

Kaynak: Dicle Kalkınma Ajansı ve DPT Verileri

Desteklenen Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri arasında olan turizmle ilişkili projeler ise Tablo 58'de verilmiştir.

Tablo 58:Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri Arasında Turizmle İlişkili Projeler Listesi

BAŞVURU SAHIBI	PROJE ADI	İL
ASIL PROJELER		
Mardin Belediyesi	Tarihi Ticaret Alanları Altyapı Drenaj ve Sokak Düzenleme Projesi	Mardin
Derik Belediyesi	Tarihi Tepebağ Yerleşkesi Altyapı Projesi Projesi	Mardin

Kaynak: Dicle Kalkınma Ajansı ve DPT Verileri

8.1.3. SOSYAL DESTEK PROGRAMI (SODES)

Sosyal Destek Programı (SODES), G.A.P. Eylem Planı'nın Sosyal Gelişiminin Sağlanması bileşeni altında beşeri sermayenin geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması ihtiyacını etkin bir şekilde karşılamak üzere, 2008 yılında G.A.P. illerinde uygulamaya konulmuştur. Program, 2010 yılında DAP illerini de içerecek şekilde

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

genişletilmiştir. SODES ile istihdam, sosyal içerme, kültür, sanat ve spor alanlarındaki projeler desteklenmektedir. Programın başlıca yararlanıcıları başta kadınlar, çocuklar, gençler ve yoksullar olmak üzere tüm dezavantajlı kesimlerdir.

G.A.P. Bölgesi'nde SODES Projelerinin illere göre dağılımları Tablo 59'da sunulmuştur.

Tablo 59: G.A.P. Bölgesi'nde SODES Projelerinin İllere Göre Dağılımları

İLLER	2008		2009		2010		TOPLAM	
	PROJE SAYISI	PROJE TUTARI	PROJE SAYISI	PROJE TUTARI	PROJE SAYISI	PROJE TUTARI	PROJE SAYISI	PROJE TUTARI
Adıyaman	90	3.998.950	129	9.079.350	62	5.775.000	281	18.853.300
Batman	42	6.429.180	67	11.120.350	47	5.928.000	156	23.477.530
Diyarbakır	53	7.094.750	72	12.453.400	57	8.951.000	182	28.499.150
Gaziantep	37	2.940.820	86	8.770.700	77	9.046.000	200	20.757.520
Kilis	31	2.519.570	80	6.035.550	41	4.005.000	152	12.560.120
Mardin	34	3.074.600	111	9.776.200	41	6.354.000	186	19.204.800
Siirt	34	2.916.250	88	11.013.800	47	5.113.000	169	19.043.050
Şanlıurfa	67	8.000.000	123	12.870.150	73	9.265.000	263	30.135.150
Şırnak	10	5.025.880	22	10.744.800	22	5.560.000	54	21.330.680
TOPLAM	398	42.000.000	778	91.864.300	467	5.999.700	1643	193.861.300

Kaynak: D.P.T. Verileri

Bu projeler arasında turizm konularını ilgilendiren projeler iller itibariyle Tablo 60, Tablo 61, Tablo 62, Tablo 63, Tablo 64, Tablo 65, Tablo 66 ve Tablo 67'de verilmiştir. Şırnak İli'nde Turizm konusunda kabul edilen proje bulunmamaktadır.

Tablo 60: Turizm Konularında Adıyaman İli SODES Projeleri

PROJE ADI	PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ
Rekreasyon Alanının Zenginleştirilmesi	Tut Köylere Hizmet Götürme Birliği
Yeşillikler Eşliğinde Özgürce Yürü	Kahta Belediyesi
Kültür Ve Sanat Merkezi	Kahta Kaymakamlığı
Karadağ Mesire Alanı	Adıyaman Belediyesi
Baraj Kenarı Çok Amaçlı Top.Projesi	Samsat Kaymakamlığı
Bedirse Mesire Alanı Rekreasyon Alanı Düzenlemesi	Besni Belediyesi
Çok Kapsamlı Park Projesi	Besni Sugözü Belediyesi
Tarihimize Yolculuk	Tut İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Yarımada Dinlenme Parkı	Adıyaman Valiliği İl Özel İdaresi
Rekreasyon Alanı Oluşturma	Gerger Belediyesi
Hayal Park Projesi	Gölbaşı Belediye Başkanlığı
Kültürel Mirasımıza Yolculuk Projesi	Gölbaşı İlçe Milli Eğitim Md.
Yeşil Ve Doğal Adıyaman	Adıyaman Valiliği İl Özel İdaresi

Kaynak: D.P.T. Verileri

Tablo 61: Turizm Konularında Batman İli SODES Projeleri

PROJE ADI	PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ
Taş İşlemeciliğın Geliştirilmesi Projesi	Gercüş Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği
Gümüş İşlemeciliğının Geliştirilmesi Projesi	Gercüş Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği
GümüŖe İşlenen Gelecek	Batman İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü
TaŖa NakŖedilen Tarih Projesi	Demokrasi BiliŖim Strateji Ve Kalkınma Derneği
SüstaŖı İşleme Projesi	Batman Üniversitesi

Kaynak: D.P.T. Verileri

Tablo 62: Turizm Konularında Diyarbakır İli SODES Projeleri

PROJE ADI	PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ
İpek PuŖı Sanatımız	Kulp Kaymakamlığı
Diyarbakırda El Sanatları Okulu Ve Ekolü	MÜSİAD Diyarbakır Ŗubesi
Tarihe Yolculuk	Ergani Kaymakamlığı
Diyarbakır'ın Altın Ustaları	Diyarbakır Tanıtma Kültür Ve YardımlaŖma Vakfi
İpek PuŖı Sanatımız Projesi 2	Kulp Kaymakamlığı İlçe Özel İdare Müdürlüğü
2. G.A.P. Uçurtma Festivali	Kayapınar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Çini Sanatı Erganili Kadınların Elinde Yeniden Can Buluyor	Ergani Kaymakamlığı Sosyal Yard. Ve Day. Vakfi
İpekten DokunuŖlar	Sur Kaymakamlığı Sosyal Yard. Ve Day. Vakfi
Tarihe Yolculuk 2 İle Gönüller BirleŖiyor	Ergani İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Kaynak: D.P.T. Verileri

Tablo 63: Turizm Konularında Gaziantep İli SODES Projesi

PROJE ADI	PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ
3300 Yıllık Tarihi Yesemek Canlanıyor	İslahiye Köylere Hizmet Götürme Birliği

Kaynak: D.P.T. Verileri

Tablo 64: Turizm Konularında Kilis İli SODES Projeleri

PROJE ADI	PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ
Geleneksel Aba Kıyafeti Üretimi	Musabeyli Halk Eğitim Müdürlüğü
AŖçı Çırağı YetiŖtirme Projesi	Kilis Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Müdürlüğü

Kaynak: D.P.T. Verileri

Tablo 65: Turizm Konularında Mardin İli SODES Projeleri

PROJE ADI	PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ
Takı Dökümü Ve Üretimi	Midyat Anadolu Teknik Ve Endüstri Meslek Lisesi
Geleneksel Kıyafet Tasarım Ve Üretim Projesi- Moda Eğitim Merkezi	Makider (Mardin Kadın Eğitim Ve İstihdamı Destekleme Derneği)
Gümüş İşlemciliği Sanatı	M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Müdürlüğü
Taşla Teknoloji Birleşiyor	Mardin Halkeğitim Ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü
Halı Kilim Projesi	Midyat Cumhuriyet Başsavcılığı Koruma Kurulu Başkanlığı
Taşa Hayat Veren Ustalar	Yalın Belediye Başkanlığı
Tarihi gördün mü?	Nusaybin Merkez İlköğretim Okulu
Antik Yeşil Ve Sağlıklı Bir Mardin İçin El Ele	Mardin Belediye Başkanlığı
G.A.P. İlleri Tarih Kültür Ve Turizm Dökümantasyon Merkezi	Mardin Artuklu Üniversitesi
Din ve Dillerin Damak Tadı Buluşması	Mardin Ortak Kadın İşbirliği Derneği
Mardin'de Kaybolan Sanatlar	Mardin Kadın Eğitim Ve İstihdamı Destekleme Derneği

Kaynak: D.P.T. Verileri

Tablo 66: Turizm Konularında Siirt İli SODES Projeleri

PROJE ADI	PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ
"Yün Kökboyalı Siirt Kilim Ürünlerini Dokuma Eğitim Öğretim Üretim ve İstihdam Kursu Gelin, Siirt'e Rehber Olun	Siirt Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Millî Eğitim Müdürlüğü
El Sanatları Kilim Dokumacılığı Projesi Saf Tiftik Dokumacılığı İle Kadın İstihdamının Arttırılması	Kurtalan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Siirt'i Geliştirme ve Kalkındırma Derneği
Baykan Turizm Rehberleri	Baykan Millî Eğitim Müdürlüğü
Siirt Yöresi El Sanatlarından Modern Çizgiler ve Tasarımlar	Siirt Üniversitesi
Dokuyarak Yaşatalım İşleyerek Kazanalım	Eruh Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü
Yün Kök Boyalı Kilim Ürünlerini Dokuma Eği.ve Öğr., Üretim ve İstihdam Kursu" Projesi	Eruh Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakfı Başkanlığı
İş Garantili Halı Dokumacılığı	Siirt'i Geliştirme Ve Kalkındırma Derneği
Dokuyarak Yaşatalım	İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Kaynak: D.P.T. Verileri

Tablo 67: Turizm Konularında Şanlıurfa İli SODES Projeleri

PROJE ADI	PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ
Turizm Sektörüne Komi Yetiştirme Eğitimi	Askadern (Anadolu Sürdürülebilir Kalkınma Ve Çevre Derneği)
Halı Tezgâhım İle Geçimimi Sağlıyorum	Bozova Halk Eğitim Merkezi Ve Akşam Sanat Okulu
Halfeti Evleri Minyatür Oluyor	Halfeti Kaymakamlığı
Turizm Danışma Ofisleri Oluşturma Yoluyla İstihdam Projesi	İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü
Turizme Dayalı İstihdamın Geliştirilmesi	Halfeti Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği
El Emeği Göz Nuru	Şanlıurfa İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü

Kaynak: D.P.T. Verileri

8.2. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI**8.2.1. TÜRKİYE TURİZM STRATEJİSİ (2023) VE TÜRKİYE TURİZM STRATEJİSİ EYLEM PLANI (2007-2013)**

Yüksek Planlama Kurulu Kararı olarak 02.03.2007 Tarih ve 26450 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı (2007-2013)’nin planlama bölgesi için aldığı veya bölgeyi ilgilendiren çerçeve kararlar aşağıda özetlenmiştir.

- Turizm Gelişim Koridorları’ndan URARTU Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi’nin G.A.P. ve kış koridoru ile olan bağlantıların güçlendirilmesi hedeflenmektedir.
- G.A.P. Koridoru ile Kış Koridorunu birleştiren “G.A.P. Eko-Turizm Koridoru” biyolojik çeşitlilik açısından ve eko-turizm potansiyeli açısından Türkiye Turizm Stratejisinde öncelikle eko-turizmin geliştirileceği bölgeler olarak belirlenmiştir.
- Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak İllerini kapsayan G.A.P. Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi’nin kültür turizminin yanı sıra golf turizmi, sağlık turizmi, gençlik turizmi, eko-turizm, yamaç paraşütü, trekking, su sporları, kanoculuk, kuş gözleme ve kongre turizmi gibi turizm türleri ile odaklı gelişimi sağlanacaktır.
- Bölgede, diğer turizm türleri ile entegrasyon sağlanarak büyük çaplı kültür-inanç turizmi” geliştirilecek, gerçekleştirilecek arazi ve kültürel yapı tahsislerinin yanı sıra yapılacak yeni yatırımlar ile nitelikli tesis sayısının ve yatak kapasitesinin artırılması sağlanacaktır.
- Mevcut konaklama kapasitesinin kültür-inanç turizmi çerçevesinde geliştirilmesi, ülkenin batı kıyılarıdaki yabancı turistlerin uçakla bölgeye getirilmesi ile konaklama kapasitesi artırılabacaktır.
- Adıyaman, Gaziantep, Mardin ve Şanlıurfa illerinde kültür turizmi canlandırılarak marka kültür kentleri oluşturulacaktır.
- 15 yıllık zaman zarfında Gaziantep İli İkinci derece önemli fuar ili olarak belirlenerek bu çerçevede planlama çalışmaları yapılacaktır.
- İnanç Turizmi Koridoru olarak adlandırılan koridor, Tarsus’tan başlayarak Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin yörelerini kapsamaktadır. Bu koridor üzerinde Tarsus’tan Mardin’e kadar uzanan bölünmüş yol yapımı inanç aksını güçlendireceği gibi kısa ve orta vadede turistlerin bu bölgeye varışlarını ve tercihlerini etkileyecektir. Ayrıca, Şanlıurfa’ya kadar ulaşan demiryolu bağlantısının Mardin’e oradan bir koldan Diyarbakır’a diğer bir koldan ise Siirt’te bağlanması İnanç Aksında ulaşımın çeşitlenmesi açısından önemlidir.
- Tarihi yapıların restore edilerek pansiyonculuğun ve küçük otellerin desteklenmesi, sağlanacaktır. Bölgede, mevcut konaklama kapasitesi kültür ve ekoturizme yönelik yapılacak planlama ve uygulamalarla artırılabacaktır.
- Kahta turizm kenti olarak önerilmiş olup, Eylem Planı kapsamında araştırma ve planlama çalışmaları tamamlanacaktır

Planın G.A.P. Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi ve Kahta Turizm Merkezi için belirlediği eylemler Tablo 68 ve Tablo 69’da özetlenmiş ve eylem tanımları Tablo 70’te verilmiştir.

Tablo 68: G.A.P. Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi için Belirlenen Eylemler

EYLEM	AÇIKLAMA	SORUMLU VE İLGİLİ KURULUŞLAR	İLGİLİ EYLEMLER	BAŞLANGIÇ TARİHİ	SÜRE
Araştırma ve İlan	Turizmde ihtisaslaşan yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde yarışan marka turizm bölgelerinin tespiti yapılacak ve bu alanlar Turizm Merkezi ve Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak ilan edilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S) Yerel Yönetimler (İ) Sektör Kuruluşları (İ) Sivil Toplum Kuruluşları (İ)	1,2,3,4,6, 11,26,28,2 9,129	2009	4 yıl
Planlama ve Geliştirme	İlan edilen alanlarda planlı bir gelişim gerçekleştirilmesi için fiziki planlar tamamlanacak ve bu planlarda alternatif turizm türlerinin nitelikli bir biçimde geliştirilmesi hedeflenecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S)	1,2,3,4,6, 11,26,28,2 9,128	2009	4 yıl

Kaynak: Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Türkiye Turizm Stratejisi - Eylem Planı (2007-2013)

Tablo 69: Kahta Turizm Kenti için Belirlenen Eylemler

EYLEM	AÇIKLAMA	SORUMLU VE İLGİLİ KURULUŞLAR	İLGİLİ EYLEMLER	BAŞLANGIÇ TARİHİ	SÜRE
Araştırma ve İlan (Eylem No: 171)	Turizmde ihtisaslaşan yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde yarışan marka turizm bölgelerinin tespiti yapılacak ve bu alanlar Turizm Merkezi ve Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak ilan edilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S) Yerel Yönetimler (İ) Sektör Kuruluşları (İ) Sivil Toplum Kuruluşları (İ)	1,2,3,4,6, 11,26,28,2 9,172	2009	4 yıl
Planlama ve Geliştirme (Eylem No: 172)	İlan edilen alanlarda planlı bir gelişim gerçekleştirilmesi için fiziki planlar tamamlanacak ve bu planlarda alternatif turizm türlerinin nitelikli bir biçimde geliştirilmesi hedeflenecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı (S)	1,2,3,4,6, 11,26,28,2 9,171	2009	4 yıl

Kaynak: Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Türkiye Turizm Stratejisi - Eylem Planı (2007-2013)

Tablo 70: Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı Eylem Tanımları

NO	EYLEM	AÇIKLAMA
1	Uzmanlaşmış turizm merkezleri ve turizm türlerinin entegre olacak şekilde planlanması	Turizm Merkezi (TM), Turizm Kenti (TK), Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde (KTKGB) altyapıdaki eksikliklerinin giderilmesine ve turizm türlerinin bir arada geliştirilmesine olanak sağlayan planlar yapılacaktır.
2	Firmalarının belgelendirmesi	Turizm sektöründe planlama, yatırım geliştirme ve yönlendirme yapan firmalarının belgelendirmesine olanak sağlayan yasal düzenlemeler (Turizmi Teşvik Kanunu ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanununda değişiklik) yapılacaktır.
3	Stratejik planlama	Turizm gelişimi için hazırlanan yapısal planlarda, yazılı rapor ve temel gelişme aksları tespit edilecektir. Bu kapsamda planlar; 1. Mevcut durumun analizi ve başlangıç senaryosunun belirlenmesi, 2. Sentez çalışması ve eşik analizi ile gelişime elverişli alanların tespit edilmesi, 3. Planlama alanının potansiyelinin belirlenmesi, 4. Mevcut potansiyel doğrultusunda planlama amaç ve hedeflerinin ortaya konulması, 5. Bu amaç ve hedeflere uygun stratejilerin belirlenmesi, plan senaryosunun kesinleştirilmesi ve bu senaryo doğrultusunda planlama alanındaki öncelikli çekim odaklarının ve eylem alanlarının tespit edilmesi ve ana plan şemasının hazırlanması, 6. Plan ana şemasının yanı sıra, örgütlenme, etaplama, finansman vb. hususların yer aldığı plan raporunun hazırlanması, 7. Hazırlanan plan ana şeması ve raporunun, plan onayı öncesinde sivil toplum kuruluşlarına ve plandan etkilenen taraflara duyurulması ve geri beslemelerin alınması aşamalarından geçilmesi.
4	Teşvik mekanizması	Teşviklerin miktarı, şartları, bölgesel özellikleri ve uygulama dönemleri ayrıntılı çalışmalarla yıllık olarak belirlenecektir.
6	Arazi tahsisi yapılması	Arazi tahsislerinde stratejik planlamanın temel alınmasıyla turizm kentleri yaklaşımının temel olarak alınmasıyla, yatırımcılara daha fazla tasarım şansı tanınacaktır.
11	Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Yeniden Organizasyonu	* Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Teşkilat şemasında değişiklik yapılarak yeni birimlerin kurulmasına yönelik gerekli düzenlemeler gerçekleştirilecektir: * Turizm standartlarının geliştirileceği, işletmelerin uyması gereken uygulamaların belirleneceği Ulusal Turizm Belgeleme (Accreditation) Birimi, * İç turizme yönelik her türlü araştırma, değerlendirme ve politika oluşturma konularında çalışmalar yapacak İç Turizm Araştırma ve Yönlendirme Birimi, * Sektördeki değişimleri takip ederek, yaygın ve örgün turizm eğitim politikalarının ana hatları, içeriği ve stratejilerinin belirlenmesine yönelik çalışmaların yapılacağı Turizm Eğitimi Yönlendirme Birimi, * Sektörle ilgili istatistik, alan araştırmaları ve ölçümleri bünyesinde toplama, işleme ve değerlendirme konularında çalışmalar yapacak Ulusal Turizm Veri Bankası Birimi kurulacaktır.
26	Altyapı Birlikleri Yasası	Turizmin yoğun olarak geliştiği alanlarda ciddi bir altyapının oluşturulması, altyapı tesislerinin etkin bir şekilde işletilmesi için gerekli yasal düzenlemelerden biri olan ve yerel düzeyde çözümler sunan altyapı ve hizmet birlikleriyle ilgili yasal düzenlemeler yayımlanacaktır.
28	Kıyı Gerisinde Kalan Mevcut Turizm Alanlarında Altyapı Eksikliklerinin Giderilmesi	Kıyı gerisinde mevcut turizm alanlarında ortaya çıkan altyapı eksiklikleri tamamlanacaktır.
29	Turizmin Çeşitlendirilmesi Kapsamındaki Alanlarda Altyapının Geliştirilmesi	Alternatif turizm alanlarında altyapı gelişimi için düzenlemelerin yapılması sağlanacaktır.
128	Araştırma ve İlan	Turizmde ihtisaslaşan yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde yarışan marka turizm bölgelerinin tespiti yapılacak ve bu alanlar Turizm Merkezi ve Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak ilan edilecektir.
129	Planlama ve Geliştirme	İlan edilen alanlarda planlı bir gelişim gerçekleştirilmesi için fiziki planlar tamamlanacak ve bu planlarda alternatif turizm türlerinin nitelikli bir biçimde geliştirilmesi hedeflenecektir.

Kaynak: Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Türkiye Turizm Stratejisi - Eylem Planı (2007-2013)

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2010 yılı için bilgi notu iller itibariyle aşağıda özetlenmiştir.

Adıyaman: Türkiye Turizm Stratejisi-2023 çalışmasında kültür turizmi açısından marka kent olarak belirlenen Adıyaman şehri aynı zamanda G.A.P. Eko Turizm Bölgesi içinde kalmaktadır. Ayrıca Kahta'da da Turizm Kenti çalışması önerilmiştir. Türkiye Turizm Stratejisi'nde Kültür Turizmi Marka Kentleri olarak geliştirilmesi öngörülen ve kültür turizmi potansiyeli yüksek olan Adıyaman ilinde Markalaşma toplantısı yapılmış olup, ilde oluşturulan Marka Kent Komitesi tarafından hazırlanan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'na iletilen Marka Kent Eylem Planı değerlendirilmiştir. Eylem planında yer alan projelerin yatırım programına alınması hususu değerlendirilmek üzere ilgili Genel Müdürlüklere iletilmiştir. Ayrıca, eylem planında yer alan projelerin Marka Kent konsepti çerçevesinde yeniden irdelenmesi hususu Bakanlık tarafından Valiliğe bildirilmiştir.

Diyarbakır: Türkiye Turizm Stratejisi-2023 çalışmasında Diyarbakır G.A.P. Eko Turizm Bölgesi içinde kalmaktadır.

Gaziantep: Türkiye Turizm Stratejisi-2023 çalışmasında kültür turizmi açısından marka kent olarak belirlenen Gaziantep şehri aynı zamanda G.A.P. Eko Turizm Bölgesi ve İnanç Koridoru kapsamında yer almaktadır.

Mardin: Türkiye Turizm Stratejisi'nde Kültür Turizmi Marka Kenti olarak geliştirilmesi öngörülen Mardin'de 16.05.2008 tarihinde Markalaşma toplantısı yapılmış olup, ilde oluşturulan Marka Kent Komitesi tarafından hazırlanan eylem planlarının Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görüş ve önerileri doğrultusunda iletilmesinden sonra kentin marka olması için Altyapı, Üstyapı ve Kültürel Varlıklar, Tanıtım ve Eğitim başlığı altında yapılması gerekenler ve öncelikli olarak değerlendirilecek, projeler mahalli idareler ile yapılacak görüşmeler sonrasında netleştikten sonra her bir projenin uygulanması için Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ilgili birimleri sorumlu olduğu konularda gerekli çalışmaları yürütecektir. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı ve yerel idarelerce projelere AB ve diğer fonlardan fon bulunmak üzere yönlendirme ve çalışmalar yapılacaktır.

Siirt: Siirt Türkiye Turizm Stratejisi-2023 çalışmasında G.A.P. Eko Turizm Bölgesi içinde yer almıştır.

Şanlıurfa: Türkiye Turizm Stratejisi-2023 çalışmasında kültür turizmi açısından marka kent olarak belirlenen Şanlıurfa şehri aynı zamanda G.A.P. Eko Turizm Bölgesi ve İnanç Koridoru kapsamında yer almaktadır.

Şırnak: Türkiye Turizm Stratejisi-2023 çalışmasında Şırnak şehri kültür turizmi açısından G.A.P. Ekoturizm Bölgesi içinde kalmaktadır.

Halen revizyon çalışmaları sürdürülen Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planının (2007-2013) tamamlanmasını takiben, kültür turizmi marka kent yaklaşımı içerisinde

Şanlıurfa Halfeti Eko Turizm Projesi, Adıyaman-Kahta, Mardin-Midyat Turizm Kentleri projeleri ele alınacaktır.

8.2.2. TURİZM MERKEZLERİ VE KÜLTÜR VE TURİZM KORUMA VE GELİŞİM BÖLGELERİ (Harita 17)

G.A.P. Bölgesi içinde iki adet Turizm Merkezi ilan edilmiş bölge bulunmaktadır. Bu merkezler aşağıda verilmiştir.

Diyarbakır-Çermik Termal Turizm Merkezi: 17.10.1993 tarih ve 21731 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 73 ha. alanı kapsamaktadır. Turizm merkezine ilişkin olarak hazırlanan ilk 1/5000 ölçekli nazım imar planı revizyonu Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca 01.10.2002 tarihinde onaylanmıştır. Daha sonra, 1/5000 ölçekli nazım ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı revizyonları 14.11.2007 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca onaylanmıştır. Planlanan yatak kapasitesi 2.000'dir. 1/5000 ölçekli Diyarbakır Çermik Termal Turizm Merkezi Revizyon Nazım İmar Planında "Turizm Tesis Alanı" plan kararı bulunan ve Hazine adına kayıtlı Çermik İlçesi Tepe Mahallesi 277 ada 18 nolu parselin, turizm yatırımcılarına tahsisi amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın tasarrufuna alınması için gerekli işlemler başlatılmıştır.

Gaziantep-İslahiye-Hızır(Huzurlu) Yaylası Turizm Merkezi: 15.12.1994 tarih ve 94/6345 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla, 17.02.1995 gün ve 22205 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak Turizm Merkezi ilan edilmiştir. 1/25.000 ölçekli Çevre düzeni planı 13.07.2006 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onanmıştır. Çevre Düzeni Planı Revizyonu ile de yatak kapasitesi 300 adet olarak belirlenmiştir.

Bölge içinde yer alan Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ilan edilmiş alanlar ise aşağıda verilmiştir.

Şanlıurfa Kent Merkezi Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi: 17.06.2005 tarih ve 2005/9280 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla ilan edilmiş olup, 01.09.2005 tarihli ve 25923 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kentsel Sit Alanını da kapsayan alanın Koruma Planı halen yapılmaktadır.

Şanlıurfa-Viranşehir-Eyüpnebi Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi: 28.05.2009 tarih ve 27241 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 3.961 ha. alanı kapsamaktadır. Henüz Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen bir planlama çalışması bulunmamasına karşın, Bakanlığın da katkılarıyla türbelerin bulunduğu kesimin çevre düzenleme projeleri ve uygulaması yapılmıştır. Devam eden planlama çalışmalarını takiben Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından inanç turizmi çalışmaları sürdürülecektir.

Şanlıurfa Dağeteği Turizm Merkezi: 26.09.2011 tarih ve 2011/2295 sayılı kararnameyle ilan edilmiş olup, 23.10.2011 tarihli ve 2295 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

8.2.3. ARKEOLOJİK VE DOĞAL SİT ALANLARI

Planlama bölgesi içinde yer alan Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ilan edilmiş Arkeolojik ve Doğal Sit Alanları iller itibariyle detaylı olarak Ekler Bölümü'nde verilmiştir. Turizm amaçlı kullanılabilir ve önem arzeden tüm arkeolojik ve doğal

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

varlıklar ise ilgili bölümlerde verilmiştir. G.A.P. Bölgesi'nde iller itibariyle sit alanlarının dağılımı Tablo 71'de ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının dağılımı Tablo 72'de verilmiştir.

Tablo 71: G.A.P. Bölgesi'nde İller İtibariyle Sit Alanlarının Dağılımı

İLLER	ARKEOLOJİK	KENTSEL	DOĞAL	TARİHİ	TOPLAM SİT ALANLARI
Adıyaman	88	-	4	-	92
Batman	12	-	-	-	12
Diyarbakır	122	1	3	-	126
Gaziantep	200	1	-	-	201
Kilis	25	1	-	-	26
Mardin	82	5	2	-	89
Siirt	13	-	-	-	13
Şanlıurfa	344	6	3	2	355
Şırnak	6	-	-	-	6
G.A.P. TOPLAMI	892	14	12	2	920

Kaynak: Türkiye Kültür Mirasları Veri Tabanı, Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri

Tablo 72: G.A.P. Bölgesi'nde İller İtibariyle Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Dağılımı

İLLER	SİVİL MİMARLIK	DİNS EL	KÜLTÜREL	ASKERİ	MEZARLAR ŞEHİTLİK	ANIT VE ABİDELER	DOĞAL VARLIK	KALINTI	TOPLAM
Adıyaman	18	47	20	8	7	2	6	19	127
Batman	13	32	15	11	8	-	2	5	86
Diyarbakır	132	131	108	14	36	-	7	6	434
Gaziantep	945	68	59	3	17	2	5	4	1.103
Kilis	242	31	20	1	2	2	4	1	303
Mardin	733	135	34	8	27	-	25	7	969
Siirt	26	40	31	8	12	-	5	1	123
Şanlıurfa	726	96	113	10	16	1	7	10	979
Şırnak	18	30	24	7	-	-	-	3	82
TOPLAM	2.853	610	424	70	125	7	61	56	4.206

Kaynak: Türkiye Kültür Mirasları Veri Tabanı, Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri

8.2.4. 2011 YILINDA YAPILMASI PLANLANAN İŞLER

8.2.4.1. Yatırım Teklif Programında Yürütülmesi Planlanan Muhtelif Bakım-Onarım ve Restorasyon İşleri

Adıyaman:

- Adıyaman Kahta Nemrut Dağı Tümülüsü ve Anıtları Konsolidasyonu ve Restorasyonu Uygulama İşi
- Adıyaman Kahta Yenikale Restorasyonu İşi
- Adıyaman Tut Cami Restorasyonu Uygulama İşi

Diyarbakır:

- Diyarbakır İçkale Yapıları Onarımı İşi

Gaziantep:

- Gaziantep Zeugma Müzesi Teşhir Tanzim ve Çevre Düzenlemesi İşi

Kilis:

- Kilis Sokak Sağlıklaştırma Uygulamaları

Şanlıurfa:

- Şanlıurfa Harran Kalesi Restorasyonu Uygulama İşi
- Şanlıurfa Bozova İlçesi Çarmelik Kervansarayı Restorasyonu Uygulama İşi
- Neşet Efendi Konağı Etnografya Müzesi Teşhir Tanzimi

8.2.4.2. Yatırım Teklif Programında Yürütülmesi Planlanan Muhtelif Etüt Proje İşleri

Adıyaman:

- Adıyaman Tut Cami Restitüsyon, Restorasyon, Statik Sağlama ve Elektrik Projelerinin Yapımı İşi

Diyarbakır:

- Diyarbakır İçkale Yapıları Surlar ve Çevre Düzenleme Proje Yapımı İşi
- Diyarbakır Sur İlçesi, Paşa Hamamı revize, Röleve, restitüsyon ve restorasyon projeleri yapım işi

Şanlıurfa:

- Şanlıurfa Soğmatar Antik Kenti Çevre Düzenleme Proje Yapımı İşi
- Şanlıurfa Şuayp Şehri Çevre Düzenleme Proje Yapımı İşi

8.2.4.3. Yatırım Teklif Programında Yürütülmesi Planlanan Kültür Merkezi, Kütüphane, Müze ve Diğer İnşaatlar

Adıyaman: Adıyaman Kahta Nemrut Hizmet Evi Yapımı, Perre Antik Kenti Çevre Düzenleme Projesi Yapımı İşi

Mardin: “Mardin Merkez Hâlihazır Harita Yapımı” ve “Mardin Merkez Koruma Amaçlı İmar Planı Yapımı” işleri, Dara Örenyeri Onarımı ve Çevre Düzenlemesi işi

Şanlıurfa: Şanlıurfa Edessa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi Uygulama İşi, Şanlıurfa Merkez, Koruma Amaçlı İmar Planı ve Kentsel Tasarım Projesi Yapımı İşi

8.2.5. GEÇMİŞ DÖNEMLERDE GERÇEKLEŞTİRİLEN PROJELER

8.2.5.1. Turizm Envanterleri ve Turizmi Geliştirme Planları

1990 yılında Turizm Bakanlığı o tarihteki idari bölünüşle, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Siirt, Mardin ve Şanlıurfa olmak üzere altı adet olan G.A.P. Bölgesi illeri Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Planlarını ihale etmiştir. Projelerin yapımı sırasında il bölünmelerinin değişmesi sonucu bu illerden ayrılan Batman ve Şırnak illeri de projelere dahil edilmiştir. Bir yıl içinde tamamlanan bu projeler tüm illerin doğal ve tarihi değerlerinin envanterlerini ve il bazında turizm sektörü kararlarını içermiştir ancak ayrı müellifler tarafından yapıldığı için, bir koordinasyon olmamış ve planlama kararlarında bölge ölçeğinde devamlılık sağlanamamıştır.

Bu planların en önemli katkıları ise daha sonra bölge ölçeğinde yapılan G.A.P. Bölgesel Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı'na temel olması ve ilk defa kapsamlı envanter çalışmasının yapılmasıdır.

8.2.5.2. G.A.P. Bölgesel Turizm Envanteri Ve Turizm Geliştirme Planı

Bölgeyi bir bütün olarak gören bağımsız bir master plan ilk defa Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1999 yılında yaptırılmıştır. "G.A.P. Bölgesel Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı" adıyla hazırlanan plan o tarihe kadar yapılan projelerin verilerini kapsayan bütüncül bir çalışma olup, Kültür ve Turizm Bakanlığı kanalıyla ilgili kamu kuruluşlarına, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri ile 9 ilin Valiliğine gönderilmiş ancak planın uygulanmasına yönelik ortak yönetim ve koordinasyon birimleri kurulamadığı için plan önerileri bir bütünlük anlayışı içinde gerçekleştirilememiştir.

8.3. ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI

8.3.1. MİLLİ PARKLAR, TABİAT PARKLARI, TABİAT KORUMA ALANLARI (Harita 17)

G.A.P. Bölgesi içinde Çevre Ve Orman Bakanlığı tarafından belirlenmiş koruma alanları aşağıda verilmiştir.

Adıyaman Nemrut Dağı Milli Parkı: 1988 yılında ilan edilen milli park, 13.850 Ha alanı kapsamaktadır ve Kahta İlçesi sınırları içinde yer almaktadır. Milli Park Kahta'ya 9 km, Adıyaman'a 43 km uzaklıktadır. Milli parkın ana kaynak değerini, Nemrut Dağı'ndaki kültürel ve arkeolojik kalıntılar oluşturmaktadır. Antiochos Tümülüs'ü, Eskikale (Arsameia), Yenikale, Karakuş Tepe ve Cendere Köprüsü milli park içinde kalan kültürel değerlerdir. Orman formasyonu içinde meşe türleri ve ağaççıklar bulunmaktadır. Yaban hayatı bakımından ayı, kurt, çakal, tilki, porsuk türlerine rastlanmaktadır.

Adıyaman Doğanlı Çınarı Tabiat Anıtı: Çelikhane İlçesi, Doğanlı Köyü'nde yer alan ağaç 27.11.2006 tarihinde tescil edilmiştir. 1000 m²'lik bir alan kaplamaktadır. Anıt ağaç

Doğu Çınarı (*Platanus orientalis*) cinsi olup, yaklaşık 550 yaşındadır. Boyu 40 m. ve çapı 3.82 m'dir.

Adıyaman Gölbaşı Tabiat Parkı: Gölbaşı ilçesi sınırları içinde yer almaktadır. Gölbaşı, İneklı ve Azaplı göllerini de içermekte olan Tabiat Parkı, 1.687 hektar alan kaplamaktadır. 2873 sayılı Milli Parklar kanununa göre 28.06.2008 tarihinde ilan edilmiştir.

Gaziantep Tahtaköprü Baraj Gölü Yaban Hayatı Geliştirme Sahası: 8.049 Ha alan kaplamakta olup su kuşlarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla tesis edilmiştir.

Şanlıurfa Tek Tek Dağları Milli Parkı: 2007 yılında ilan edilen milli park, 19.335 Ha alanı kapsamaktadır. Milli Park alanı içinde tarihi ve arkeolojik açıdan önemli alanlar bulunmaktadır. Bunlar, Han-el Ba'rur Kervansarayı, Sene Mağarası, Şuayb Şehri Harabeleri ve Soğmatar Harabeleridir. Milli Park alanının büyük bir bölümünde menengiç bitkisi (*pictacia terebinthus L.*) yayılış göstermektedir. Alan otsu türler açısından zengindir. Yöreye endemik olan Peygamber çiçeğinin (*centaurea*) 138 yıl sonra ortaya çıkması önem arz etmektedir. Bunun dışında, gelincik (*Papaver rhoes*), kekik (*Tymus sp.*), sütleğen (*ephorbia sp.*), köy göçüren (*circium arvense*) ve papatya mevcuttur. Kurt, alakarga ekin kargası, kınalı keklik ve nesli tehlikede olan ceylan (*gazella dorcas*) alanın faunasını oluşturmaktadır.

8.3.2. 1/100.000 ÖLÇEKLİ ÇEVRE DÜZENİ PLANLARI

G.A.P. Bölgesi illerini içeren, Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından yaptırılan Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı ve Mardin-Batman-Siirt-Şırnak-Hakkari Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın çalışmaları devam etmekte olup, planların 2011 yılı içinde tamamlanması beklenmektedir. Gaziantep İli 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı ise Gaziantep Valiliği tarafından yaptırılmakta olup, yıl içinde tamamlanacaktır. Kilis Valiliği henüz çevre düzeni planı çalışmasını başlatmamıştır.

8.4. G.A.P. BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

8.4.1. G.A.P. EYLEM PLANI

G.A.P. Eylem Planı kapsamında ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi amacıyla kültür ve turizm konularında öngörülen eylemler aşağıda özetlenmiştir.

- Adıyaman Nemrut Dağı, Tümülüsü ve Anıtları Malzeme, Yapısal Durum, Jeolojik Araştırmalar ve Koruma Önerileri Geliştirme ve Yönetim Planı Oluşturma Projesi'nin bitirilmesi
- Nemrut Dağı, Tümülüsü ve Anıtları Çevre Düzenleme Uygulama Projesi'nin bitirilmesi
- Perre Antik Kenti Kazı Çalışmaları Projesi'nin desteklenmesi
- Adıyaman'ın değişik yerlerinde 10 eski eser onarımının gerçekleştirilmesi
- Batman, Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma ve Kazı Kurtarma Projesi'nin bitirilmesi

- Diyarbakır Surları'nın onarım ve çevre düzenlemesinin yapılması
- Diyarbakır, İçkale'deki yapıların onarımı, teşhir ve çevre düzenlemesinin yapılması
- Diyarbakır'ın değişik yerlerinde 15 eski eser onarımının gerçekleştirilmesi
- Sulamadan etkilenecek alanlardaki höyüklerde yapılacak çalışmalarla, ilgili projenin hızlandırılması (proje Şanlıurfa ve Gaziantep'te aynı anda uygulanacaktır)
- Zeugma Antik Kenti Arkeolojik Park ve Müze Projesi gerçekleştirilmesi
- Gaziantep'in değişik yerlerinde 11 eski eser onarımının gerçekleştirilmesi
- Kilis Ravanda Kalesi onarımının tamamlanması
- Kilis'in değişik yerlerinde 4 eski eser onarımının gerçekleştirilmesi
- Mardin Kasımiye Medresesi Çevre Düzenlemesi projesinin uygulanması
- Antik Kentten Yeniden Yerleşime Dara Projesi'nin gerçekleştirilmesi
- Mardin'in değişik yerlerinde beş eski eserin onarımının gerçekleştirilmesi
- Siirt'in değişik yerlerinde 4 eski eser onarımının gerçekleştirilmesi
- Şanlıurfa'da Sokak Sağıklaştırma Projesi'nin uygulanması
- Şanlıurfa'da Koruma amaçlı imar planı ve kentsel tasarım projelerinin yapılması
- Harran Kenti'nin Restorasyon Projesi'nin hayata geçirilmesi
- Şanlıurfa'nın değişik yerlerinde 24 eski eser onarımının gerçekleştirilmesi
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kültür Envanteri Projesi'nin hayata geçirilmesi

Şanlıurfa Halfeti İlçesi'nde "Halfeti Eko Turizm Projesi" gerçekleştirilecek, Adıyaman, Gaziantep, Mardin ve Şanlıurfa'nın inanç ve kültür turizmi için çekim merkezleri olmaları amacıyla gerekli düzenlemeler, altyapılar ve tanıtım çalışmaları yapılacaktır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan, "Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı" kapsamında öncelikle Turizm Merkezi ilan çalışmaları ile harita ve planlama çalışmaları gerçekleştirilecektir.

Bu eylemlerin gerçekleşmesinde aktör kuruluşlar ve zamanlama Tablo 73'te verilmiştir.

Tablo 73: G.A.P. Eylem Planı Aktör Kuruluşları ve Zamanlaması

EYLEM ADI	YER	SORUMLU KURULUŞ	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	BAŞLAMA VE BİTİŞ TARİHİ
Kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi	Adıyaman	Kültür ve Turizm Bakanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü	G.A.P. BKİ Bölge Kalkınma Ajansları Valilikler Belediyeler İl Özel İdareleri Üniversiteler İlgili STK'lar Özel Sektör	2008-2012
Kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi	Batman	G.A.P. BKİ		2000-2010
Kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi	Diyarbakır, Gaziantep Kilis Mardin, Şanlıurfa	Kültür ve Turizm Bakanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü		2008-2012
Kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi	Siirt	Kültür ve Turizm Bakanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü		2008-2009
Bölgede yeni turizm çekim merkezleri oluşturulması ve mevcutların güçlendirilmesi	Adıyaman, Gaziantep Mardin, Şanlıurfa	Kültür ve Turizm Bakanlığı		2008-2012
Turizm altyapısını iyileştirmeye yönelik planlama çalışmalarının yapılması	G.A.P. İlleri	Kültür ve Turizm Bakanlığı		2008-2012

Kaynak: G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi, G.A.P. Eylem Planı

2009 ve 2010 yıllarında G.A.P. Eylem Planı çerçevesinde kültür ve turizm konusunda gerçekleştirilen çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

1. KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ ÇERÇEVESİNDE

A. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

2009 yılında toplam 27 adet projede restorasyon ve çevre düzeni çalışması devam etmiştir.

A.1. ADIYAMAN

Tuzhan Restorasyonu: Projelerin hazırlanarak onaylanmasından sonra onarım çalışmalarına başlanılacaktır.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Tuzhan Röleve, Restorasyon Projesi Yapımı: Söz konusu yapıda mülkiyet probleminin çözülmesine yönelik Danıştay kararı alınmış olup, yaklaşık maliyet hazırlanmıştır. İhale çalışmaları sürdürülmektedir.

Nemrut Dağı, Tümülüsü ve Anıtları Yönetim Planı Oluşturma Projesi: 2008 yılında ODTÜ ile yapılan ek protokolle proje çalışmalarına başlanılmış olup, işin 03.09.2010 tarihinde tamamlanması öngörülmüştür. Gerekli finansman Adıyaman İl Özel İdaresine gönderilmiştir. Çalışmalar devam etmektedir.

Nemrut Dağı, Tümülüsü ve Anıtları Çevre Düzenleme Projesi: İş 24.04.2009 tarihinde ihale edilmiş, 22.05.2009 tarihinde sözleşmesi ve yer teslimi yapılmıştır. İşin bitim tarihi 19.09.2009'dur. İş için süre uzatımı verilmiş, 1/100 ölçekli projeler kurula girmiştir. 30.12.2009 tarihinde projeler onaylanmıştır.

Kahta Yeni Kale Restorasyonu: İşin ihalesi 24.04.2009, sözleşmesi 28.05.2009, yer teslimi 01.06.2009 tarihlerinde yapılmış ve 27.11.2009 tarihinde bitirilmesi planlanmıştır. Röleve projeleri tamamlanmış olup, ilgili Koruma Bölge Kuruluna sunulmuştur.

Perre Antik Kenti Çevre Düzenlemesi: Alan, Yönetim Planı Oluşturma İş'i kapsamında olduğundan gerekli çalışmalar yapıldıktan sonra ihale işlemlerine başlanacaktır.

A.2. BATMAN

Hasankeyf'teki Taşınmaz Kültür Varlıklarının Projelendirilmesi: Kaleye Çıkış Yolu Üzerinde Bulunan ve Dicle Nehrine Bakan Yüzeyler ile Üzerlerinde Bulunan Mağara Mekanların (konut, dükkan vb.), Yukarı Kent Bölgesi, İç Kale Eski Mezarlık Türbeleri, Köşklerin İleri Teknikler Kullanılarak (3b, fotogrametrik, bütünleşik sistemler vb.) Belgelenmesi" işi 24.12.2009 tarihinde Batman Valiliği İl Özel İdaresince ihale edilmiştir. İhale itiraz nedeniyle 2009 sonu itibarıyla sonuçlandırılmamıştır.

Hasankeyf Arkeolojik Sit Alanında Bulunan Yapıların Acil Onarımı: "Zeynel Bey Türbesi, Orta Kapı, Yukarı Kapı, Ulu Cami, Cami-ül Mardinike, Süleyman Han Cami, Koç Cami, Süleyman Han ve Koç Camileri Arasındaki Kazı Alanı, Kızlar Cami, Er-Rızk Cami, Artuklu Hamamı, Yamaç Külliyesi, Küçük Saray ve Yakın Çevresinin Acil Önlem ve Takviye Projelerinin Uygulaması" işi 24.12.2009 tarihinde Batman Valiliği İl Özel İdaresince ihale edilmiştir. İşin sözleşmesi 13.01.2010 tarihinde, yer teslimi de 26.01.2010 tarihinde yapılmıştır.

A.3. DİYARBAKIR

Diyarbakır Surlarının Onarımı çalışmalarına devam edilmektedir.

İç Kale Yapıları Onarımı, Teşhir ve Çevre Düzenlemesi Projesi kapsamında yer alan 9 adet yapıda çalışmalar sürdürülmektedir.

Silvan Kalesi Proje Yapım işi ihale edilmiştir.

A.4. GAZİANTEP

Zeugma Müzesi Teşhir Tanzimi ve Çevre Düzenlemesi: Teşhir-tanzim projeleri hazırlanmıştır.

Depo Müze Yapımı Projesi: Belkıs Ören yeri Zeugma kazı alanında toplam 9600 m2 kapalı alanlı depo müze çalışmaları başlatılmış ve ön proje çalışmaları yapılmıştır. Proje ihalesi yapılacaktır.

Nizip Rumkale Röleve Restitüsyon ve Restorasyon Projesi: Kazı çalışmaları yapıldıktan sonra proje çalışmaları yapılabilecektir.

Sokak Sağlıklaştırma Uygulaması: 08.12.2009 tarihinde ihale edilmiş, 19.01.2010 tarihinde yer teslimi yapılmıştır. Çalışmalar sürdürülmektedir.

A.5. KİLİS

Kilis Ravanda Kalesi Onarımı: İş, 05.02.2009 tarihinde ihale edilmiş, 06.04.2009 tarihinde sözleşmesi, 08.04.2009 tarihinde yer teslimi yapılmıştır. İş bitim tarihi 02.07.2010'dur.

Sokak Sağlıklaştırma Proje Yapımı ve Proje Uygulamaları: 2010 yılında ihale edilecektir.

A.6. MARDİN

Mardin Kalesi Kayalarını Güçlendirme Projesi Yapımı: Talep edilen ödeneğin aktarımı gerçekleşmemiştir

Mardin Kalesi Kayalarını Güçlendirme ve Restorasyon Acil Uygulamaları: Talep edilen ödenek uygun bulunmamıştır.

Dara Kalesi Onarım ve Çevre Düzenleme Projesi Yapımı: İhale çalışmaları sürdürülmektedir.

Dara Kalesi Onarım, Çevre Düzenleme ve Teşhir Tanzimi Projesi Yapımı: Projeler tamamlandıktan sonra ihale edilecektir.

Mardin Müzesi Onarımı: Kaynak aktarılmıştır. İhale çalışmalarına başlanacaktır.

A.7. ŞANLIURFA

Şanlıurfa Kalesi Onarımı ve Çevre Düzenlemesi işi tamamlanmış ve geçici kabulü yapılmıştır.

Haleplibahçe Mozaik Müzesi ve Şanlıurfa Edessa Arkeoloji Müzesi için 2010 yılında ödenek ayrılmıştır. 2005 yılında başlanan "Haleplibahçe Temalı Park" altyapı çalışmaları taban mozaikleri ve kültür varlıklarına rastlanmasıyla durdurulmuş, kurtarma kazısı

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

başlatılmıştır. 2007 ve 2008 kazı mevsimi sonlarında mozaikler iklim şartlarına dayanıklı geotekstille iki kat örtülmüş, kazı alanında yer alan saray, villa ve hamam bölümleri 2009 yılında tel örgüyle çevrilmiştir.

Suriçi Kentsel Dönüşüm Projesi: Şanlıurfa İl Özel İdaresine ödenek aktarılmıştır. Alanda kamulaştırma probleminin çözülmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

2011 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı yatırım teklif programında G.A.P. illerinde yürütülmesi planlanan işler iller itibariyle aşağıda verilmiştir.

Adıyaman:

- Kahta Nemrut Dağı Tümülüsü ve Anıtları Konsolidasyonu ve Restorasyonu Uygulama İşi
- Kahta Yenikale Restorasyonu İşi
- Tut Cami Restorasyonu Uygulama İşi

Diyarbakır :

- Diyarbakır İçkale Yapıları Onarımı İşi

Gaziantep:

- Gaziantep Zeugma Müzesi Teşhir Tanzim ve Çevre Düzenlemesi İşi

Kilis:

- Kilis Sokak Sağlıklaştırma Uygulamaları
- Neşet Efendi Konağı Etnografya Müzesi Teşhir Tanzimi

Şanlıurfa:

- Şanlıurfa Harran Kalesi Restorasyonu Uygulama İşi
- Şanlıurfa Bozova ilçesi Çarmelik Kervansarayı Restorasyonu Uygulama İşi

B. G.A.P. BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi kapsamında 2008 yılında kazı, çevre düzenlemesi ve basit onarımlar, laboratuvar ve diğer çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 2009 yılında Mardinike Külliyesi Sahil Sarayı, Büyük Saray, Haydar Baba Zaviyesi, Artuklu Köşkü ve Höyükte kazı çalışmaları yapılmış, İç Kale'de toprak tahliyesi, mağara ve kazı alanlarında temizlik çalışmaları, basit onarım çalışmaları, Büyük Saray'da acil onarım ve sağlamlaştırma çalışmaları ve Artuklu Köşkü'nde acil onarım çalışmaları ile seramik, seramik belgeleme, seramik restorasyon-konservasyon ve metal objeler konservasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, belgeleme çalışmaları, video ve fotoğraf çekimleri, çizimle belgeleme(Röleve, restitüsyon, restorasyon, acil önlem) çalışmaları yaptırılmıştır.

C. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

G.A.P. Eylem Planı kapsamında toplam 73 adet eski eser onarımı öngörülmüştür. 2008-2009 yıllarında toplam 24 adet eserin onarım projesi yapılmış, 25 eserin de onarımı gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında toplam 211 eserin restorasyonu yapılmış, 38 eserin onarımı devam etmiş ve 19 eserin projesi hazırlanmıştır. Bu eserler iller itibariyle aşağıda verilmiştir. 2011 Yılında G.A.P. İllerinde toplam 38 adet kültür varlığı eserin onarımı planlanmıştır.

C.1.ADIYAMAN

2010'da Yapılan Restorasyon Çalışmaları: Kurşunlu Camii (Besni), Abuzer Gaffari Mescidi (Merkez), Kap Camii (Merkez), Musalla Camii (Merkez), Ulu Cami (Merkez)

2010 Yılında Devam Eden Onarım Çalışmaları: Mahmut El Ensari Türbesi (Merkez), Yenipınar (Hacı Mehmet) Camii (Merkez)

2010 Yılında Hazırlanan Projeler: Bekir Bey Hamamı (Besni), Kızılcaoba Camii (Besni), Ulu Camii (Besni), Ulu (Kemaliye) Camii (Kahta), Abuzer Gaffari Türbesi (Merkez), Eskisaray (İbrahim Bey) Camii (Merkez)

2011 Programında Yer Alan Onarım Çalışmaları: Ulu Cami(Besni)

C.2. DİYARBAKIR

Proje Yapımı: Hasırlı Mescidi, Sultan Secaattin Kümbeti, Hacı Büzrük Camii Müştemilatları, Hz. Ömer Camii ve Müştemilatları İskender Paşa Konağı ve Müştemilatları, Parlı (Sefa) Camii ve Müştemilatları, Lalebey Camii, Şeyh Zeki Türbesi İle Akmezar Türbe ve Müştemilatları, Ragibiye Camii ve Müştemilatları, Nasuh Paşa Camii ve Müştemilatları, Şeyh Yusuf Camii İle Bav-u Kal Türbesi ve Müştemilatları, Selahaddin-i Eyyubi Camii ve Müştemilatları, Seyit Bedrettin Türbesi İle Caferi Teyyar Türbesi ve Müştemilatları (2008)

Onarım İşleri: Melik Ahmet Camii Onarımı ve Temel Güçlendirmesi (2007-2008), Karabehlül Camii, Fatih Paşa Camii, Protestan Cemaati Kilisesi, Ali Paşa Camii ve Minaresi, Salos Camii, Zülkifil Peygamber Makamı onarımları (2008), Ermeni Katolik Kilisesi onarımı (2008-2009)

2010'da Yapılan Restorasyon Çalışmaları: Çarşı Camii (Çermik), Hanbaşı Camii (Çermik), Medrese Camii (Çermik), Ulu Camii (Çermik), Zülküf Peygamber Makamı (Eğil), Elyasa Peygamber Türbesi (Eğil), Kemaliye Camii (Ergani), Ulu Camii (Ergani), Caferi Tayyar Mescidi (Hani), Caferi Teyyar Türbesi (Hani), Hatuniye Medresesi (Hani), Seyyit Bedrettin Türbesi (Hani), Ulu Camii (Hani), Bey Konağı (Hazro), Ulu (Hacı Fettah) Camii (Hazro), Sultan Şeyh Musa Camii (Mazıdağı), Karabehlül Camii (Silvan), Selahaddin-i Eyyubi Camii (Silvan), Ali Paşa Camii (Sur), Ali Paşa Medresesi (Sur), Bav U Kal Türbesi (Sur), Behram Paşa Camii (Sur), Berdebir Köşkü (Sur), Cimşit Bey (Cıngıllı) Hamamı (Sur), Fatih Paşa (Kurşunlu) Camii (Sur), Hacı Büzrük Camii (Sur), Halvet Baba

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Türbesi (Sur), Hasırlı Mescidi Camii (Sur), Hüsrev Paşa Camii (Sur), Hz. Ömer Camii (Sur), İbrahim Bey Camii (Sur), İskender Paşa Çeşmesi (Sur), Kadı (Eşbek) Hamamı (Sur), Kadı Camii (Sur), Kuyumcular Çarşısı (Sur), Lalebey Camii (Sur), Mar Toma Kilisesi Kalıntıları (Sur), Melik Ahmet (Ali) Camii (Sur), Nasuh Paşa Camii (Sur), Nebi Camii (Sur), Parlı (Sefa) Camii (Sur), Parlı Sefa (Muslihiddin Lari) Medresesi (Sur), Peygamberler Türbesi (Sur), Protestan Kilisesi (Sur), Ragıbiye Camii (Sur), S.Secaattin Kümbeti (Sur), Salos Camii (Sur), Sururu Han (Sur), Şeyh Yusuf Camii (Sur), Yeşil Camii (Sur), Ahırlı Avlulu Konut (Sur), Atatürk Köşkü (Sur), Behram Paşa Camii Şadırvanı (Sur)

2010 Yılında Devam Eden Onarım Çalışmaları: Nebi Harun Türbesi (Eğil), Arap Şeyh Camii (Sur), Ermeni Katolik Kilisesi (Sur), Hz. Süleyman Camii (Sur), İskender Paşa Konağı (Sur), Mesudiye Medresesi (Sur), Sarı Saltuk Türbesi (Sur), Ulu Camii (Sur), Zinciriye Medresesi (Sur), Hüsrev Paşa Medresesi (Sur)

2011 Programında Yer Alan Onarım Çalışmaları: Şeyh Yusuf Camii, Ragıbiye Camii (Sur), Nasuh Paşa Camii (Sur)

C.3. GAZİANTEP

Proje Yapımı: Karatarla Camii Röleve, Restitüsyon ve Restorasyon Projeleri, Değirmiş Mahallesi, İş Merkezi Projesi

Onarım İşleri: Zincirli Bedesten, Nuri Mehmet Paşa Camii, Şih Fetullah Camii onarımları (2007), Ağa Camii Çevre Düzenlemesi, Uluyatır Köyü Camii, Hacı Veli Camii, Çarşı Camii onarımları, Ali Nacar Camii Minare Rekonstrüksiyonu ve Çevre Düzenlemesi, Karagöz Camii ve Boyacı Camii Çevre Düzenlemeleri (2008)

2010'da Yapılan Restorasyon Çalışmaları: Çarşı Camii (Nizip), Molla Ahmet (Fevkani) Camii (Nizip), Şihlar Camii (Nizip), Uluyatır Köyü Camii (Nizip), Uluyatır Köyü Yalnız Minare (Nizip), Çaybaşı Köyü Camii (Oğuzeli), Ağa Camii (Şahinbey), Alaüddevle Camii (Şahinbey), Anadolu Hanı (Şahinbey), Bekirbey Camii (Şahinbey), Bekirbey Mektebi (Şahinbey), Boyacı Camii (Şahinbey), Buğday Hanı (Şahinbey), Çınarlı Camii (Şahinbey), Dayı Ahmet Ağa Konağı (Şahinbey), Eyüpoğlu Camii (Şahinbey), Gümrük Hanı (Şahinbey), Hacı Mehmet Mescidi (Şahinbey), Hacı Nasır Camii (Şahinbey), Hacı Veli Camii (Şahinbey), Handanbey Camii (Şahinbey), Hüseyin Paşa Mektebi (Şahinbey), İhsanbey Camii ve Kasteli (Şahinbey), Kanalcı Camii (Şahinbey), Karagöz Camii (Şahinbey), Kozanlı Camii (Şahinbey), Kozluca Camii (Şahinbey), Mevlevihane Dergahı (Müze) (Şahinbey), Nuri Mehmet Paşa Camii (Şahinbey), Nuri Mehmet Paşa Camii (Şahinbey), Ömeriye Camii (Şahinbey), Pişirici Mescidi ve Kasteli (Şahinbey), Şeyh Ömer (Aparoğlu) Camii (Şahinbey), Şih Fethullah Camii (Şahinbey), Şih Fethullah Hamamı (Şahinbey), Şirvanlı Camii (Şahinbey), Tekke Camii (Şahinbey), Tekke Camii Medresesi (Şahinbey), Tütün Hanı (Şahinbey), Zincirli Bedesten (Şahinbey), Alaybey Camii (Şahinbey), Ali Nacar Camii (Şehitkamil)

2010 Yılında Devam Eden Onarım Çalışmaları: Ahmet Çelebi (Ulucanlar) Kasteli (Şahinbey), Handanbey Camii (Şahinbey), Şih Fethullah Hamamı (Şahinbey), Alaüddevle Camii Yanı WC abdest Alma (Şahinbey), Tahtani Camii (Nizip), Fevkani Kilisesi (Nizip), Okkaşiye Türbesi (Nurdağ), Çaybaşı Köyü Camii (Oğuzeli)

2010 Yılında Hazırlanan Projeler: Fevkanı Kilisesi (Nizip), Bostancı Camii (Şahinbey), Karatarla Camii (Şahinbey), Tabak Hamamı (Şahinbey)

2011 Programında Yer Alan Onarım Çalışmaları: Tekke Camii (Şahinbey), Tabak Hamamı (Şahinbey), Çınarlı Camii (Şahinbey), Karatarla Camii (Şahinbey), Bostancı Camii (Şahinbey), Musevi Havrası (Şahinbey), Molla Ahmet Camii (Nizip)

C.4. KİLİS

Proje Yapımı: Hakverdi Mahallesi İş Merkezine Ait Mimari, Statik, Makine ve Elektrik Tesisat Projeleri (2008)

Onarım İşleri: Şurahbil Bin Hasene Türbesi Onarımı ve Çevre Düzenlemesi, Eski Hamam Onarımı (2008)

2010'da Yapılan Restorasyon Çalışmaları: Cüneyne Camii (Merkez), Çalık Camii (Merkez), Çekmeceli Camii (Merkez), Karakadı Camii (Merkez), Kesik Minare Camii (Merkez), Kör İmam Camii (Merkez), Kürtler Camii (Merkez), Muallak Camii (Merkez), Murtaza Ağa Camii (Merkez), Öksüz (İbrahim Efendi) Camii (Merkez), Paşa Hamamı (Merkez), Şeyh Süveyden (Hacı Özbek-Seveden) Camii (Merkez), Şurahbil Bin Hasene Türbesi (Merkez), Şurahbil Bin Hasene Zaviyesi (Merkez), Tabakhane Camii (Merkez), Türkler Camii (Merkez), Musevi Havrası (Merkez)

2010 Yılında Devam Eden Onarım Çalışmaları: Akcurun Camii (Merkez), Eski Hamam (Merkez), Hoca Hamamı (Merkez)

2010 Yılında Hazırlanan Projeler: Mevlevihane Camii (Merkez), Pirlioğlu Camii (Merkez), Tekke Camii (Merkez), Tekke Camii Türbesi (Merkez), Toğlu Hamamı (Merkez), Ulu Camii (Merkez)

2011 Programında Yer Alan Onarım Çalışmaları: Paşa Hamamı, Ulu Cami, Toğlu Hamamı, Mevlevihane Camii, Pirlioğlu Camii, Salih Ağa Çeşmesi

C.5. MARDİN

Proje Yapımı: Teker Camii, Ulu Camii, Hamidiye Camii, Zinciriye Medresesi, Şeyh Selim Türbesi, Ulu Camii (2008)

Onarım İşleri: Surur Hanı (2007-2008), Sultan Şeyh Musa Oteli ve Küçük Pınar (Cevizli Pınar) onarımları (2008)

2010'da Yapılan Restorasyon Çalışmaları: Ulu Camii (Dara-Merkez), Cevizpınar Camii (Derik), Küçük Pınar Camii (Derik), Şeyh Selim Türbesi (Kızıltepe), Ulu Camii (Kızıltepe), Piri Hattab Camii (Mazıdağı), Piri Hattab Türbesi (Mazıdağı), Sultan Şeyh Musa Külliyesi Cami Türbe, Çevre Düz. İmaret (Mazıdağı), Cihangir Bey Zaviyesi (Türbe) (Merkez), Dara Ulu (Oğuz Köyü) Camii (Merkez), Eminettin Camii (Merkez), Emir (Masistan) Hamamı (Merkez), Hamidiye Camii (Merkez), Hamza-i Kebir (Sultan Hamza) Camii (Merkez), Kapı Hamamı (Merkez), Kasım Halfeti Camii (Merkez), Kuseyri Camii

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

(Merkez) , Latifiye (Melik Latif - Abdülatif) Camii (Merkez) , Melik Mahmut Camii (Merkez) , Molla Halil Camii (Merkez) , Necmeddin Sarı (Cami Al Asfar - Camii-ül Ayşan) Camii (Merkez) , Pınarbaşı Camii (Merkez) , Reyhaniye Camii (Merkez) , Salsal Camii (Merkez) , Savurkapı Hamamı (Merkez) , Sitti Radviyye (Hatuniye) Medresesi (Pınarbaşı Camii) (Merkez) , Surur Hanı (Merkez) , Şehidiye Medresesi (Merkez) , Şeyh Abdulaziz Camii (Merkez) , Şeyh Çabuk Camii (Merkez) , Şeyh Muhammed Zurran Camii (Merkez) , Şeyh Şarran (Savurkapı) Camii (Merkez) , Ulu Camii Mah. Cumbalı Ev (Merkez) , Zeyt Camii (Merkez) , Zinciriye Medresesi (Merkez), Cevatpaşa Camii (Midyat), Selmani Pak Camii (Nusaybin), Selmani Pak Türbesi (Nusaybin), Zeynel Abidin Camii (Nusaybin), Eski Camii (Ömerli), Eski Camii (Savur), Yeni Camii (Savur)

2010 Yılında Devam Eden Onarım Çalışmaları: Şehidiye Camii (Merkez) , Ulu Camii (Merkez) , Teker Camii (Merkez), Zeynel Abidin Türbesi (Nusaybin)

2011 Programında Yer Alan Onarım Çalışmaları: Şehidiye Camii (Merkez) , Teker Camii (Merkez), Zeynel Abidin Türbesi (Nusaybin)

C.6. SİİRT

Proje Yapımı: Şeyh Maruf ve Babuldarb Camii Röleve Restitüsyon Restorasyon Projeleri ve Şeyh Osman Türbesi Zemin Sağlamaştırma Sağıklaştırma Projesi (2009)

2010'da Yapılan Restorasyon Çalışmaları: Ulu Camii Minaresi (Merkez)

2010 Yılında Devam Eden Onarım Çalışmaları: Ziyaret Şeyh Osman Türbesi (Baykan), Ziyaret Beldesi Otel, Misafirhane, Ticaret Merkezi, Kurban Kesim Yeri (Baykan), Şeyh Maruf Camii (Merkez), Ulu Camii (Merkez)

2010 Yılında Hazırlanan Projeler: Babuddarb Camii (Merkez)

2011 Programında Yer Alan Onarım Çalışmaları: Babuddarb Camii (Merkez)

C.7. ŞANLIURFA

Onarım İşleri: Hamidiye Camii, Karakeçi Camii, Tekye Camii onarım işleri.(2008-2009)

2010'da Yapılan Restorasyon Çalışmaları: Abdi Kethüda (Cücük) Camii (Birecik), Mağara Camii (Birecik), Mahmut Paşa Camii (Birecik), Mahmut Paşa Hamamı (Birecik), Saadettin Camii (Birecik), Tekke (Süleyman Han - Bahariye Tekkesi) Camii (Birecik), Ulu Camii (Birecik), Kule (Urfa Kapısı) Mescidi (Birecik), İmam Bakır Mescidi (Harran), İmam Bakır Türbesi (Harran), Şeyh Hayati Harrani Camii (Harran), Arabizade Camii (Merkez), Ceberul Ensar Camii (Merkez), Çakeri Camii (Merkez), Çarhoğlu Camii (Merkez), Dabakhane Camii (Merkez), Eski Ömeriye Camii (Merkez), Fırfırlı Camii (Merkez), Hacı Yedigâr Camii (Merkez), Halilürrahman Külliyesinde Döşeme Camii (Merkez), Hasan Padişah Camii (Merkez), Hayrullah Camii (Merkez), Hekim Dede Türbesi (Merkez), Hz. Eyyüp Peygamber Makamı (Merkez), Kadioğlu (Su Meydanı) Camii (Merkez), Kara Musa Camii (Müşerref Mescidi) (Merkez), Kasaplar Pazarı (Merkez), Mevlevihane Camii (Merkez), Miskinler Camii (Merkez), Nimetullah Camii

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

(Merkez), Pazar Camii (Merkez), Şehbenderiye (Topçu) Camii (Merkez), Şeyh Hacı Bekir Türbesi (Merkez), Ulu Cami Medresesi (Merkez), Velibey Hamamı (Merkez), Gülabibey Camii (Siverek), Hamidiye Camii (Siverek), Karakeçi Camii (Siverek), Sulu (Hüseyin Çeribaşı) Camii (Siverek), Yeni Camii (Siverek), Ahmed-i Bican Camii (Suruç), Ulu Camii (Suruç), Eyyüp Nebi Camii (Viranşehir), Tekye Camii (Viranşehir)

2010 Yılında Devam Eden Onarım Çalışmaları: Hacı Lütfullah Camii (Merkez), Hızanoğlu Camii (Karaburç Mescidi) (Merkez), Hüseyin Paşa Camii (Merkez), Selahattin Eyyübi Camii (Eski Kilise) (Merkez), Şeyh Mesut Türbesi (Tekkesi) (Merkez), Şeyh Salih Türbesi (Merkez), Ulu Camii (Merkez)

2010 Yılında Hazırlanan Projeler: Kırmızıpınar Camii (Bozova), Pazar Camii (Merkez)

2011 Programında Yer Alan Onarım Çalışmaları: Eski Mağara Camii (Birecik), Tekke Camii (Birecik), Kule (Urfa Kapısı) Mescidi (Birecik), Dabakhane Camii (Merkez), Fırfırlı Cami (Merkez), Halilürrahman Külliyesinde Döşeme Camii (Merkez), Hayrullah Camii (Merkez), Kara Musa Camii (Müşerref Mescidi) (Merkez), Şehbenderiye (Topçu) Camii (Merkez), Hacı Ömer Camii (Siverek), Ahmed-i Bican Camii (Suruç), Ulu Camii (Suruç)

C.8. ŞIRNAK

2010'da Yapılan Restorasyon Çalışmaları: Abdaliye Medresesi (Cizre), Kırmızı Medrese (Cizre), Ulu Camii (Cizre)

2.BÖLGEDE YENİ TURİZM ÇEKİM MERKEZLERİ OLUŞTURULMASI VE MEVCUTLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ ÇERÇEVESİNDE

A. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

A.1. ADIYAMAN

- Besni-Sofraz Tümülsü yolu (2008)
- Nemrut Dağı Yolu (2008)
- Gölbaşı-Altınlı Köprü yolu ve menfez yapımı (2008)
- Kahta yerleşim merkezinde yol düzenlemesi (2008)
- Gerger Kalesi yolu (2008)
- Besni yerleşim merkezinde kanalizasyon yapımı (2008)
- Gölbaşı yerleşim merkezinde yol düzenlemesi (2008)
- Hasancık yerleşim merkezinde kanalizasyon yapımı (2008)
- Samsat yerleşim merkezinde park yapımı (2008)
- Akıncılar yerleşim merkezinde park yapımı (2008)
- Çelikhan yerleşim merkezinde kanalizasyon yapımı(2008)
- Harmanlı yerleşim merkezinde yol yapımı (2008)
- Kesmetepe yerleşim merkezinde park yapımı (2008)
- Balkar yerleşim merkezinde yol yapımı (2008)
- Tut Kanalizasyon Yapımı (2009)
- Kültür Merkezi Çevre Düzenlemesi (2009)

A.2. DİYARBAKIR

- Sesverenpınar Köyü yolu yapımı (2008)
- Şölen yerleşim merkezinde parke yapımı (2008)
- Kulp yerleşim merkezinde kilitli parke yapımı (2008)
- Ambar yerleşim merkezinde çevre düzenlemesi (2008)
- Bağıvar yerleşim merkezinde çevre düzenlemesi (2008)
- Çermik yerleşim merkezinde yol düzenlemesi (2008)
- Alatosun yerleşim merkezinde yol yapımı (2008)
- Ambar Yol Yapımı (2009)
- Alatosun Yol Yapımı (2009)
- Merkez Yol Yapımı ve Çevre Düzenlemesi (2009)

A.3. GAZİANTEP

- İslahiye Atatürk Parkı yapımı (2008)
- Rumkale çevre düzenlemesi (2008)
- Zeugma Antik Kenti çevre düzenlemesi (2008)
- Yeşildere yerleşim merkezinde cadde düzenlemesi (2008)
- Şahinbey yerleşim merkezinde çevre düzenlemesi (2008)
- Peyzaj ve Çevre Düzenlemesi (2009)
- İslahiye Park Yapımı (2009)

A.4. KİLİS

- Rekreasyon alanlarının iyileştirilmesi (2008)
- Kilis yerleşim merkezinde çevre ve yol düzenlemesi (2008)
- Kilis Kültür Merkezi altyapı uygulamaları (2008)
- Yavuzlu Çevre Düzenlemesi (2009)

A.5. MARDİN

- Derik yerleşim merkezinde kanalizasyon yapımı (2008)
- Şenköy yerleşim merkezinde park yapımı (2008)
- Gökçe yerleşim merkezinde kanalizasyon yapımı (2008)
- Ortaköy yerleşim merkezinde park yapımı (2008)
- Acırlı yerleşim merkezinde çevre düzenlemesi (2008)
- Dara Antik Kenti çevre düzenlemesi (2008)
- Sümer Kanalizasyon Yapımı (2009)
- Merkez Çevre Düzenlemesi ve Yol Islahı (2009)

A.6. SİİRT

- Aydınlar yerleşim merkezinde yol kaplaması yapımı (2008)
- Aydınlar (Tillo) Kubbe-i Haysa çevre düzenlemesi (2009)
- Beğendik Muhtelif İşler (2009)
- Aydınlar Kilit Parke Yapımı (2009)

A.7. ŞANLIURFA

- Halepli Bahçe Projesi çevre düzenlemesi (2008)
- Yukarıgöklü yerleşim merkezinde kanalizasyon yapımı (2008)

- Onbircan yerleşim merkezinde çevre düzenlemesi (2008)
- Bozova yerleşim merkezinde kilitli parke yapımı (2008)
- Ayran yerleşim merkezinde kilitli parke yapımı (2008)
- Harran yerleşim merkezinde çevre düzenlemesi (2008)
- Halfeti yerleşim merkezinde çevre düzenlemesi (2008)
- Eyüp Nebi Türbesi çevre düzenlemesi (2008)
- Merkez Altyapı Uygulamaları (2009)

A.8. ŞIRNAK

- Hısta Kaplıcaları sondaj yapımı (2008)
- Görümlü Parke Yapımı (2009)
- Yağmursuyu Kanalizasyon Yapımı (2009)
- Karalar Parketaş Döşemesi (2009)
- Güçlükonak Parketaş Döşemesi (2009)
- Kasrık Dere Islahı (2009)
- Şenoba Yol Yapımı (2009)
- Fındık Altyapı Uygulamaları (2009)

3. TURİZM ALTYAPISINI İYİLEŞTİRMEYE YÖNELİK PLANLAMA ÇALIŞMALARI **CERÇEVESİNDE**

A. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

G.A.P. Bölgesi'nde Türkiye Turizm Stratejisi - 2023 çalışmasında Eko-Turizm ve Kültür Turizmi temelli bir turizm gelişimi ile İnanç Turizminin gelişimi hedeflenmiştir.

Şanlıurfa Halfeti Ekoturizm Projesi, Adıyaman-Kahta ve Mardin-Midyat Turizm Kenti projeleri, turizm sektörüne uzun vadede stratejiler, kısa ve orta vadede ise öncelikli eylem alanları belirlemek üzere hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planının (2007-2013) revizyon çalışmaları kapsamında değerlendirilmektedir.

Şanlıurfa-Viranşehir Eyyüpnebi Turizm Merkezi 28.05.2009 gün ve 27241 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bölgenin planlanmasına yönelik hazırlık çalışmaları başlatılmıştır.

Türkiye Turizm Stratejisi'nde Kültür Turizmi Marka Kentleri olarak geliştirilmesi öngörülen, kültür turizmi potansiyeli yüksek olan Adıyaman ve Mardin illerinde Markalaşma Toplantısı yapılmış; illerde oluşturulan Marka Kent Komiteleri tarafından hazırlanan Marka Kent Eylem Planları değerlendirilmek üzere Bakanlığa iletilmiştir.

4. KÜLTÜR MERKEZLERİ, KÜTÜPHANE, MÜZE VE DİĞERLERİ" PROJESİ **CERÇEVESİNDE**

A. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

2010 yılında yapılan çalışmalar ve projelerin durumları aşağıda verilmiştir.

- **Adıyaman Çok Amaçlı Konferans ve Tiyatro Salonu:** Adıyaman Belediye Başkanlığınca yaptırılmakta olan inşaatı Kültür Ve Turizm Bakanlığı tarafından 2010 yılında finans desteği sağlanmıştır.
- **Batman-Merkez Kültür Merkezi İnşaatı :** Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yatırım Programında bulunan ve 2005 yılında ihalesi yapılan Batman Kültür Merkezi 2010 yılında tasfiye edilerek, aynı yıl içinde ikmal ihalesi yapılmıştır. Fiziki gerçekleşmesi %95 oranındadır. 2011 yılı içerisinde hizmete açılacaktır.
- **Diyarbakır Kültür Merkezi İnşaatı :** Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yatırım Programında bulunan Diyarbakır Kültür Merkezinin ihalesi 2007 yılında yapılmıştır. 2009 yılında tasfiye işlemi gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında ikmal ihalesi gerçekleştirilmiştir. Fiziki gerçekleşmesi %95 seviyesindedir. 2011 yılı içerisinde hizmete açılacaktır.
- **Kilis Kültür Merkezi İnşaatı :** Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yatırım Programında bulunan kültür merkezinin 2009 yılında sözleşmesi tamamlanarak ikmal ihalesi yapılmıştır. 2010 yılında tamamlanmıştır. 2011 yılı içerisinde hizmete açılacaktır.
- **Mardin-Ömerli Kültür Merkezi İnşaatı:** Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yatırım Programında bulunan ve 1995 yılında ihalesi yapılan Mardin-Ömerli Kültür Merkezi 2009 yılında tasfiye edilmiştir. Fiziki gerçekleşmesi %90 oranındadır. 2011 yılında ikmal ihalesi yapılarak aynı yıl içinde hizmete açılacaktır.
- **Şanlıurfa Kültür Merkezi İnşaatı :** 2010 yılında Kültür Ve Turizm Bakanlığı yatırım programının Kültür Merkezleri, Kütüphane, Müze ve Diğerleri” projesine alınmıştır. 2011 Yılı yatırım programında da yer alan Kültür Merkezi ile ilgili proje çalışmaları devam etmektedir.

5. 2010 YILINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

Turizm Amaçlı Altyapı Uygulamaları Projesi'nin Alt Projesi olan Turizm Amaçlı Altyapı Uygulamaları G.A.P. Projesi kapsamında 2010 yılı ödenek sağlanan projeler ve ilgili kuruluşlar iller itibariyle aşağıda verilmiştir.

Adıyaman:

- Karakuş-Karadut-Nemrut Dağı Yol Düzenlemesi ve Yol Onarımı (İl Özel İdaresi)
- Perre Antik Kent Giriş Yolu Parketaş Düzenlemesi (Adıyaman Belediyesi)
- Kanalizasyon Yapımı (Sarıyaprak, Köseceli Belediyeleri)
- Tavaş Mesire Alanı Park Yapımı (Ke4smetepe Belediyesi)
- Oyratlı Ören Yeri 1 km.lik Parketaş Yol Düzenlemesi ve Kilitli Parketaş Döşeme (Besni Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği)
- Yol Düzenlemesi Yapımı (Atakent, Sincik, Balkar, Sugözü, Çakırhüyük, Üçgöz, Gölbaşı, Akıncılar, Gerger, Şambayat, Kahta, Tut, Çakırhüyük, İnlice Belediyeleri)
- Atıksu Arıtma Tesisi Yapımı (Adıyaman Belediyesi)
- Park Düzenlemesi (Yaylakonak Belediyesi)
- Kale Çevre Düzenlemesi (Adıyaman Belediyesi)
- Karadağ Mesire Alanı Peyzaj Düzenlemesi (Adıyaman Belediyesi)

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

- Yavuz Selim Parkı Düzenlemesi (Suvarlı Belediyesi)
- Sahabe Mevkii Mesire Alanı Çevre Düzenlemesi (Samsat Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği)

Batman:

- Yol Düzenlemesi (Beşiri, Balpınar, İkiköprü, Kayapınar Belediyeleri)
- Cumhuriyet Meydanı Düzenlemesi (Hasankeyf Belediyesi)

Diyarbakır:

- Yol Düzenlemesi (Şölen ve Alatosun Belediyeleri)
- Kilitli Parke Yapımı (Ambar Belediyesi)
- Park Yapımı Ve Çevre Düzenlemesi (Ağaçlı Belediyesi)
- Piknik Alanı Düzenlemesi (Eğil Belediyesi)
- Hasuni Mağaraları Sanat Yapıları Ve Üstyapı Yapım İşi, Malabadi Köprüsü, Kırık Minare Ve Zembilfroş Burçları Aydınlatılması (Silvan Belediyesi)
- Altyapı Uygulamaları (İl Özel İdaresi)
- Kutu Menfez, Kilitli Parke, İstinat Duvarı Ve Trapez Kanal Yapımı (Yukarışeyhler Belediyesi)

Gaziantep:

- Şeyh Hacı Musa Ziyaretgahına Giden Yolun Yapımı (Altınüzüm Belediyesi)
- Su Kaynağı Ve Su Kanalı İslah Çalışması (Yeşilyurt Belediyesi)
- Park Yapımı (Şatırhöyük ve Fevzipaşa Belediyeleri)
- Menderes Caddesi Yol Düzenlemesi (Salkım Belediyesi)
- Kilitli Parketaş Yapımı (Kocatepe Belediyesi)
- Yol Düzenlemesi (Sekili Belediyesi)
- Kilitli Parke Taş Döşeme (Tatlıcak Belediyesi)
- Şirehanı ve Kütüphane Yanı Kent Meydanı Çevre Düzenlemesi, Yeşilsu Çevre Düzenlemesi Ve Aydınlatma İşi (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi)
- Kurtuluş Camii ile Bey Mah. Bağ. Eyüboğlu Caddesi Yol Kaldırım Ve Altyapı Düzenlemesi (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi)
- Runkale Park Alanı, Çevre Düzenlemesi Ve WC Yapımı (Yavuzeli Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği)
- Kültürel Etkinlikler Ve Tiyatro Alanının Peyzaj Düzenlemesi ve Kanalizasyon (Araban Belediyesi)
- Çevre Düzenlemesi (İslahiye Belediyesi)

Kilis:

- Yavuz Sultan Selim Anıtı Ve Çevre Düzenlemesi (Yavuzlu Belediyesi)
- Kilis Müzesi Çevre Düzenlemesi (İl Özel İdaresi)
- Kilit Taşı Ve Kaldırım Taşı Döşemesi (Yavuzlu Belediyesi)
- Cumhuriyet Caddesi Sokak Kaplaması (Kilis Belediyesi)
- Park Yapımı (Polateli Belediyesi)

Mardin:

- Yol Ve Çevre Düzenlemesi (Yeşilli Belediyesi)

- Yolların Yapılması (Ortaköy Belediyesi)
- Park Yapımı (Gelinkaya ve Şenköy Belediyeleri)
- Çocuk Parkı Yapımı (Yolbaşı Belediyesi)
- Sokak Sağıklaştırma Ve Sokaklara Ait Zemin Taş Kaplama İşlemleri Projesi (İl Özel İdaresi)
- Belde Girişi Bulvar Düzenlemesi (Söğütlü Belediyesi)
- Mardin İli Sokaklarına İçmesuyu Ve Kanalizasyon (İl Özel İdaresi)

Siirt:

- Kilitli Parketaş Döşemesi Yapımı (Baykan ve Kayabağlar Belediyeleri)
- Kanalizasyon Yapımı (Beğendik ve Aydınlar Belediyeleri)
- WC Yapımı (Ziyaret Belediyesi)
- Kala-Tül Üstad İle Zemzem'il Hasiye Türbesi İçmesuyu İsale Hattı Yapımı (Aydınlar Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği)
- Kala-Tül Üstad İle Zemzem'il Hasiye Türbesi Çevre Düzenlemesi (Aydınlar Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği)

Şanlıurfa:

- Kilitli Parketaş Döşemesi Yapımı (Bozova, Hilvan ve Pekmezli Belediyeleri)
- Kilitli Parketaş ve Bordür Döşemesi (Bozova, Yaylak ve Gürakar Belediyeleri)
- Kanalizasyon Yapımı (Halfeti ve Argıl Belediyeleri)
- Kilitli Parketaş ve Kanalizasyon (Konuklu Belediyesi)
- Park Yapımı (Ayran Belediyesi)
- Kanalizasyon Ve Atıksu Projesi Yapımı (Yaslıca Belediyesi)
- Şuayip Şehri Yol Yapımı (Harran Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği)
- Yol Düzenlemesi (Uğurlu Belediyesi)
- Hayal Parkı İstinat Duvarı Ve Çevre Düzenlemesi Yapımı (Yaslıca Belediyesi)

Şırnak:

- Kilitli Parketaş ve Bordür Döşemesi (Sırtköy Belediyesi)

Ayrıca, Turizm Bölge Alan ve Merkezleri ile Turizm Potansiyeli Arzeden Yörelerde altyapı Uygulamaları Projesi kapsamında; 2010 yılı içinde ödenek sağlanan projeler ve ilgili kuruluşlar iller itibariyle aşağıda verilmiştir.

- **Gaziantep:** Rumkale Park Alanı, Çevre Düzenlemesi Ve WC Yapımı (Yavuzeli Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği)
- **Mardin:** Deyzül Zafaran Manastır Yolu (İl Özel İdaresi)
- **Siirt:** Sultan Memduh Türbesi Çevre Düzenlemesi (Aydınlar Belediyesi)

G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi 2010 yılı yatırım programında yer alan ve ödenek aktarılan plan ve proje işleri aşağıda sunulmuştur.

- Perre Antik Kenti Çevre Düzenlemesi Proje Yapımı (Adıyaman Merkez)
- Koruma Amaçlı İmar Planı Yapımı (Mardin Merkez)
- Mardin İli, Merkez İlçesi, Dara (Oğuz Köyü) Halihazır Harita Yapımı ve Koruma Amaçlı İmar Planı Yapımı İş (G.A.P.)

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

- Koruma Amaçlı İmar Planı ve Kentsel Tasarım Projelerinin Yapımı (Şanlıurfa Merkez)

2010 yılında G.A.P. illerinde yürütülen çalışmalar ve gerçekleştirme durumları Tablo 74'te sunulmuştur.

Tablo 74: 2010 Yılında G.A.P. İllerinde Yürütülen Çalışmalar ve Gerçekleşme Durumları

İLLER	PROJE	MEVCUT DURUM
Adıyaman	Kahta Nemrut Hizmet Evi Yapımı	İhalesi 17.06.2010 tarihinde yapılmıştır. 22.11.2010 tarihinde sözleşmesi imzalanmış olup, sözleşmesine göre 30.01.2012 tarihinde tamamlanacaktır.
Adıyaman	Kahta Yeni Kale Restorasyon Projesi	İhalesi 24.04.2009 tarihinde yapılmıştır. 28.05.2009 tarihinde sözleşmesi imzalanmış olup, sözleşmesine göre 20.11.2009 tarihinde tamamlanmıştır. Röleve projeleri 30.12.2009 tarih ve 1002 sayılı, restorasyon ve restitüsyon projeleri 25.01.2010 tarih ve 1026 sayılı Koruma Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.
Adıyaman	Adıyaman Müzesi Hırsız Alarmı ve Yangın Alarm Sistemleri	İhalesi 11.11.2010 tarihinde yapılmış olup, 17.12.2010 tarihinde tamamlanmıştır.
Adıyaman	Nemrut Dağı Tümülüsü Çevre Düzenleme Uygulama Projesi Yapımı İşİ	İş tamamlandı.
Adıyaman	Nemrut Dağı, Tümülüsü ve Anıtları Malzeme, Yapısal Durum, Jeolojik Araştırmalar ve Koruma Önerileri Geliştirme ve Yönetim Planı Oluşturma İşİ.	Ocak Ayı içinde restorasyon projesi ile yönetim planına ilişkin 3. ve 4. raporların Genel Müdürlüğümüze teslim edileceği Kontrollük Teşkilatı tarafından bildirilmiştir.
Batman	Hasankeyf Arkeolojik Sit Alanında Bulunan Yapıların Acil Onarımı	Konservasyon çalışmaları devam eden "Zeynel Bey Türbesi, Orta Kapı, Yukarı Kapı, Ulu Cami, Cami-ül Mardinike (sahil sarayı kazı alanı) , Süleyman Han Cami, Koç Cami, Süleyman Han ve Koç Cami arasındaki kazı alanı, Kızlar Cami, Er-Rızk Cami, Artuklu Hamamı, Yamaç Külliyesi, Küçük Saray ve Yakın Çevresi 'nin Acil Önlem ve Takviye projelerinin uygulaması" işinin keşif artışı için kullanılacaktır.
Batman	Hasankeyf'te Bulunan Kültür Varlıklarının Proje ve Danışmanlık İşleri	Söz konusu projelerin ihale dosya hazırlıkları yapılmaktadır. Çalışmalar tamamlandıktan sonra ihalesi gerçekleştirilecektir.
Diyarbakır	Diyarbakır Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü CCV Tesisi	İhalesi 21.10.2010 tarihinde yapılmıştır. 28.10.2010 tarihinde sözleşmesi imzalanmış olup, 09.11.2010 tarihinde tamamlanmıştır.
Diyarbakır	Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne CCV Hırsız Alarm Yangın İhbar Sistemi Yapılması	İhalesi 21.10.2010 tarihinde yapılmıştır. 25.10.2010 tarihinde sözleşmesi imzalanmış olup, 13.11.2010 tarihinde tamamlanmıştır.
Diyarbakır	Diyarbakır İçkale Adliye A, Eski Komutanlık ve Cephanelik Binaları Restorasyonu İşİ	"Diyarbakır İçkale Adliye A, Eski Komutanlık ve Cephanelik Binaları Restorasyonu İşleri"nin 02.08.2010 tarihinde ihalesi yapılmıştır. 15.09.2010 tarihinde sözleşmesi imzalanmış olup, 18.07.2011 tarihinde tamamlanacaktır.
Gaziantep	Zeugma Müzesi Teşhir Tanzim ve Çevre Düzenlemesi İşİ	İhalesi 21.04.2010 tarihinde yapılmıştır. Sözleşmesine göre 01.05.2011 tarihinde tamamlanacaktır.
Kilis	Sokak Sağıklaştırma Uygulaması	İhalesi 25.06.2010 tarihinde yapılmıştır. 23.07.2010 tarihinde sözleşmesi imzalanmış olup, sözleşmesine göre 20.04.2011 tarihinde tamamlanacaktır.

Tablo 74: 2010 Yılında G.A.P. İllerinde Yürütülen Çalışmalar ve Gerçekleşme Durumları (devam)

İLLER	PROJE	MEVCUT DURUM
Mardin	Mardin Müzesi Onarımı İşi	Diyarbakır Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan ihale dosyası, 16/12/2009 tarihinde İl Özel İdaresine gönderilmiş, ancak müzeye ek yapılmasına yönelik proje hazırlanması sebebiyle söz konusu ihale dosyası iptal edilmiştir. Bu kapsamda, Mardin Müzesi'ne ek olarak, Eski Askerlik Şubesi binasının müze kullanımına dahil edilmesi istenmekte olup, adı geçen yapıya ilişkin hazırlanan Röleve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin 16/09/2010 tarih ve 3329 sayılı kurul kararıyla uygun bulunduğu bildirilmiştir. Bu çerçevede bu yapının da teşhir tanzime katılması düşünüldüğünden çalışmalar bu doğrultuda sürdürülmektedir.
Mardin	Mardin Kalesi Kaya Güçlendirme ve Acil Restorasyon	Mardin Valiliği tarafından proje çalışmaları tamamlanmıştır. Uygulama çalışmaları henüz başlamamıştır.
Mardin	Mardin Tarihi Kent Dokusunda Kamulaştırma	Devam etmektedir.
Şanlıurfa	Harran Kalesi Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, İnşaat ve Elektrik Mühendisliği Projelerinin Yapımı İşi	Projeler 29/03/2010 tarihinde Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluna sunulmuş, Röleveler onanmış, restitüsyon ve restorasyon projelerinde revizyon istenmiş olup, 13/07/2010 tarih ve 1197 sayılı Urfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararı ile onanmıştır.
Şanlıurfa	Şanlıurfa, Harran Şehir Surunun Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, İnşaat ve Elektrik Mühendisliği Projelerinin Yapımı İşi	Projeler Şanlıurfa KTVKKB tarafından değerlendirilmiş ve 30.11.2010 tarih ve 1310 sayılı kararla uygun bulunmuştur. Bu kapsamda ilgili Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü tarafından hakediş ödemesi gerçekleştirilmiştir.
Şanlıurfa	Harran Suriçi Kentsel Dönüşüm Projesi	"Harran Sur İçi Kentsel Yenileme Projesi" kapsamında kamulaştırma çalışmaları sürdürülmektedir.
Şanlıurfa	Edessa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi Proje Yapımı İşi	Söz konusu iş, 27.12.2010 tarihinde ihale edilmiş olup işin sözleşmesi 10.01.2011 tarihinde imzalanmıştır. İş bitim tarihi 10.04.2011 olup iş devam etmektedir.
Şanlıurfa	Edessa Arkeoloji Müzesi ve Haleplibahçe Mozaik Müzesi Uygulama İşi	Söz konusu iş projeleri tamamlanıp ilgili koruma bölge kurulunca onaylandıktan sonra 2011 yılında ihale edilecektir.

Kaynak: G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı

G.A.P. Eylem Planı çerçevesinde 2011 yılı yatırım programında yer alan ve 2012'de tamamlanması öngörülen işler; Nemrut Dağı Tümülüsü ve Anıtları Çevre Düzenleme Uygulama İşi (Adıyaman Kahta) ve Perre Antik Kenti Çevre Düzenleme Uygulama İşi'dir (Adıyaman Merkez).

8.4.2.GÜNEYDOĞU ANADOLU KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ PLANI

G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Avrupa komisyonu kültürel mirasın korunması çerçevesinde 2005 yılında yaptırılan plan kendi ifadesi ile başta;

- a) G.A.P. Bölge Kalkınma Planı
- b) G.A.P. Bölgesel Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı

olmak üzere daha önce hazırlanmış olan plan önerilerinin hayata geçirilmesi maksadıyla hazırlanmıştır. Bu ifadeye rağmen plan ağırlıklı kültürel mirasın korunması maksatlı eylemlerin nasıl bir organizasyon düzeni ve finansman bütçesi ile gerçekleştirilebileceğine odaklanmıştır.

Planda turizm pazarının kısıtlı olduğu dikkate alınmamış, geri dönüş çoğu zaman imkânsız, mevcut bütçe olanakları ile zaten gerçekleşmesi mümkün olmayan yatırımlar önerilmiştir.

Planın diğer sorunlu bir yanı kültürel mirasın korunmasına yönelik her türlü alt ölçek plan ve projelerin yerel kamu birimlerince yapılacağını (zımnen de olsa) savunması ve konuda her ilde ihtisas birimlerinin kurulmasını önermesidir. Projenin gerçekleşme durumu ve özeti aşağıda verilmiştir.

Avrupa Komisyonu, bölgedeki kültürel mirasın korunması ve turizmin geliştirilmesi için yerel inisiyatiflere destek olmak amacıyla, 12 milyon Avro tutarında bir hibe yardımı tahsis etmiştir. 120'nin üstünde proje teklifi başvurusu değerlendirilip 31 proje sahibi ile sözleşme imzalanmıştır. Tarihi bina ve alanların restorasyonu, renovasyonu, rehabilitasyonu; bazı tarihi yapıların butik otele dönüştürülmesi; el sanatları; yerel kültürün korunması gibi projelerin konuları çeşitlidir.

Bölgedeki tüm illeri ilgilendiren üç büyük proje olan Kültürel Miras Envanterinin Coğrafi Bilgi Sistemine alınması, Bölgesel Turist Rehberi Yetiştirilmesi ve Hijyen Eğitimi için Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan destek sağlanmıştır.

Bu projenin eylem planı olan Entegre Stratejik Eylem Planı (ESEP), bölgede, kültürel mirasın korunması ve turizmin geliştirilmesi için entegre bir strateji ve 2005-2015 döneminde uygulanması önerilen 130 adet eylem planı tanımlanmıştır. Nihai rapor, Aralık 2006'da onaylanmıştır. ESEP aracılığıyla gerçekleştirilen çok sayıda katılımcı etkinlik düzenlenmiştir. Bunlar aşağıda özetlenmiştir.

- Teknik Yardım Ekibi (TYE) bölgede, kültürel mirasın korunması ve turizmin geliştirilmesine yönelik 7229 kişi/günlük uzman katkısı gerçekleştirmiştir.
- TYE-Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu işbirliği ile düzenlenen Proje Çevrim Yönetimi eğitimlerine 1369 kişi katılmıştır.
- KMGP etkinlikleri konusunda 400 gazete ve dergi haberi, 7 radyo ve televizyon programı arşivlenmiştir.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

- Bölgedeki kültürel miras ve turizmi geliştirme çabalarının sürdürülebilirliğini sağlamak adına Entegre Stratejik Eylem Planı (ESEP), 2005-2015 dönemi için 130 adet eylem planı tanımlanmıştır.
- Katılımcı yöntemle hazırlanan ESEP sürecinde yapılan toplantı ve işliklere 2360 kişi katılmıştır.
- ESEP kapsamında önerilen Kültürel Miras ve Turizm Kalkınma Birliği, 9 İl Özel İdaresi ve 7 Belediye ve 30 gözlemci kuruluşun katılımı ile resmen kurulmuştur.
- Hibe Programı projeleri kapsamında:
 - 31 projede 556 kişi doğrudan istihdam edilmiştir.
 - Düzenlenen eğitim ve tanıtım toplantılarından 5722 kişi yararlanmıştır.
 - 18 değişik türde, 60.000 adet tanıtım malzemesi (bayrak, çanta, poster, broşür v.b.) hazırlanmıştır.
- Bölgede 48 toplantı ve sempozyum düzenlenmiştir.
- 75 farklı kitap ve film üretilmiştir. Üretilen kitap ve kitapçıkların kopya sayısı 81.000, cd sayısı 58.000 adettir.
- Bölgede bulunan 6 kentteki 10 yerde örnek restorasyon ve renovasyon uygulaması yapılmıştır.
- Diyarbakır ve Urfa'nın en merkezi bölgelerindeki önemli cadde ve meydanlarda iyileşme uygulamaları gerçekleştirilmiştir.
- Midyat'ta bir kültür merkezi kurulmuştur.
- Nakış, dokuma ve gümüş işçiliği içeren 10 el sanatları projesi uygulanmıştır.
- İllerin ya da yörelerin kültürel tanıtımını içeren 7 proje uygulanmıştır.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın işbirliği ile bölgedeki
 - (a) kültürel miras envanterinin derlenmesine,
 - (b) hijyen bilinçlenmesine,
 - (c) bölgeyi bilen 250 adet turist rehberi yetiştirilmesine
 - (d) turistler için kapsamlı bir rehber hazırlanmasına yönelik dört "bölgesel" proje uygulanmıştır.

Hibe programı çerçevesinde yer alan projeler aşağıda sunulmuştur.

RESTORASYON-REHABİLİTASYON PROJELERİ:

Adıyaman Eski Askerlik Şubesi Restorasyonu: Geç Osmanlı dönemine ait eski Asker Kayıt Şubesinin restorasyonunun yapılmış ve yapı güzel sanatlar sergi salonu olarak düzenlenerek hizmete açılmıştır. Yapı, seminer, konferans ve tanıtımlar düzenlemeye uygundur.

Diyarbakır Gazi Caddesi Rehabilitasyonu: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilen proje, Gazi Caddesi'nde nitelikli bir kentsel çevre yaratarak, tarihi ve kültürel dokunun canlandırılması ve turizme kazandırılmasını amaçlamıştır. Proje çerçevesinde tarihi yapıları tahrip eden ve algılanabilirliğini önleyen aykırı müdahaleler ortadan kaldırılmış, rahat alışveriş yapılacak kaliteli bir kentsel çevre yaratılmış, caddedeki işyeri sahipleri ve sakinlerine tarihi, kültürel ve çevre koruma bilincine yönelik eğitimler verilmiş ve tarihi yapılar ile ilgili tanıtıcı bilgilerin erişimi sağlanmıştır.

Diyarbakır Yenikapı Sokak Rehabilitasyonu: Gazi Caddesi Projesi'nin bir devamı niteliğinde olan projede sokağın yeniden düzenlenerek nitelikli bir kentsel çevre yaratılması, tarihi ve kültürel dokunun canlandırılması ve turizme kazandırılması amaçlanmıştır. Proje çerçevesinde Tarihi eserlerin özgün yapılarını bozan ve algılanabilirliğini engelleyen faktörler ortadan kaldırılmış, sokak, tarihi dokuya uymayan, tarihi dokunun zarar görmesine neden olan sektörlerden arındırılmış, turizme yönelik sektörler teşvik edilmiş, rahatlıkla dolaşılacak nitelikli kentsel mekanlar oluşturulmuş, proje sahasındaki işyeri sahipleri ve sakinlerine eğitimler verilmiş ve tarihi yapılar ile ilgili tanıtıcı bilgilerin erişimi sağlanmıştır.

Gaziantep Hanımevi Restorasyonu ve Butik Otel Olarak İşlev Kazandırılması: 2003 yılında hizmete açılan butik otele ek olarak tarihi bir Antep evi restore edilmiş ve var olan yapıya içeriden geçiş sağlanarak oda ve yatak kapasitesi arttırılmıştır.

Dayı Ahmet Ağa Konağı Restorasyonu ve Kültürel İşlev Kazandırılması: İl Özel İdaresi tarafından gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonucunda tarihi konak butik otel ve restoran olarak düzenlenerek hizmete açılmıştır.

Gaziantep Butik Otel Onarımı ve Kullanımı: Gaziantep Kaleiçi çevresinde yer alan yapının restorasyonu tamamlanarak hizmete açılmıştır.

Gaziantep Geleneksel Kahvehane Restorasyonu: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından özgün hali korunarak, restore edilerek hizmete girmiştir. Yapı geleneksel Gaziantep mimarisini yansıtmaktadır.

Naib Hamamı Restorasyonu: ,Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan restorasyonundan sonra 2007 yılında hamam olarak faaliyetine geçmiştir.

Deyrulzafaran Manastırı Restorasyonu: Restorasyon ve onarım çalışmaları ile yeni düzenlemeler 2007'de tamamlanmıştır.

Şanlıurfa Tarihi Hanlar Bölgesi'nin Sağlıklı Hale Dönüştürülmesi: Büyükşehir Belediyesi bu bölgede çalışmaları sürdürmektedir.

Narlı Ev: Şanlıurfa İl Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı'na (ŞURKAV) tarafından restorasyonu tamamlanan Narlı Ev halen 2009'da faaliyete geçen Manici Otel (eski Edessa Otel) bünyesinde lokanta ve kafe olarak hizmet vermektedir.

Cizre İnanç Parkı: Cizre Kaymakamlığı önderliğinde, Cizre Belediyesi, Şırnak İl Özel İdaresi ve ŞIRGEV Ortaklığı ile sürdürülen proje, G.A.P. Bölgesinde Kültürel Mirası Geliştirme Projesi kapsamında alınan hibe ve Cizre Kaymakamlığı'nın sağladığı finans ile gerçekleştirilmektedir. Abdaliye Medresesi, Mem-u Zin Türbesi ve Kırmızı Medrese'nin onarımı ve düzenleme çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmıştır. Çevre düzenlemesi için kamulaştırılma çalışmaları devam etmektedir.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Hibe yoluyla finans sağlanan bölge bazında Kültür ve Turizm Projeleri aşağıda verilmiştir.

- G.A.P. Bölgesi Uzman Rehber Yetiştirme Projesi
- G.A.P. Bölgesi Hijyen Eğitimi
- Kültürel Varlıkların Korunması İçin Uzay Bilgi Teknolojileri Temelli, Akıllı Bir Sayısal Sistem Geliştirilmesi
- G.A.P.'nin Tanıtımı

Hibe yoluyla finans sağlanan il ve yerleşme bazında Kültür ve Turizm Projeleri ise aşağıda verilmiştir.

- Batman Geleneksel El Sanatlarını Geliştirme Projesi
- Diyarbakır İlinde Geleneksel El Sanatlarını Destekleme Projesi
- Antep İşi Nakış El Sanatının Yaşatılması ve Ekonomiye Kazandırılması Projesi
- Yesemek Tarihi Açık Hava Heykel Atölyesinin Tanıtımı Projesi
- Zeugma Kil Mühür Baskıları Envanteri Projesi
- Gaziantep, Halfeti ve Runkale'de Turizm potansiyelinin Arttırılması Projesi
- Kilis İlinde Kentsel ve Kırsal Mimari Yazıt Değerlerinin Kültür Envanterinin Hazırlanması
- Anadolu Kültür Bileşenleri İçinde Süryani Kültürünün Geliştirilmesi ve Buna Dönük Altyapının Oluşturulması
- Mardin Bilgilendirme Panoları ve Turist Rehberi
- Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi
- Mardin Telkari İşçiliğinin Geliştirilmesi
- Şanlıurfa-Kısa Kültürel Mirası Koruma ve Geliştirme
- Şanlıurfa Geleneksel Yöre Kilimlerinin Desen ve Çeşitlerinin Araştırılması ve Üretim Şekliyle Değerlendirilmesi
- Siirt'e Has Tiftik Dokumacılığının Geliştirilmesi
- Şırnak El Sanatları Yaşatma ve Geliştirme

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

G.A.P. Kültürel Mirası Geliştirme Programı ve Entegre Stratejik Eylem Planı (ESEP) amaç ve hedefleri Tablo 75'te özetlenmiştir.

Tablo 75: G.A.P. Kültürel Mirası Geliştirme Programı ve ESEP Amaç ve Hedefleri

AMAÇLAR	HEDEFLER
Kültürel mirası sürdürülebilir koruma politikaları ile entegre bir şekilde korumak ve değerlendirmek	Somut ve somut olmayan kültürel mirasın envanterini tamamlamak.
	Sürdürülebilir koruma politikaları kapsamında planlar üretmek ve uygulamak
Bölgenin kültürel miras açısından taşıdığı önemi hakkında, bölge insanlarını ve ziyaretçilerini eğitmek ve bilgilendirmek.	Bölgedeki müzeleri iyileştirmek ve turizm bilgilendirme ve tanıtım merkezlerinin oluşumuna katkıda bulunmak.
	Kültürel miras ve turizm konusunda toplum bilincini artırmak
Benzersiz kültürel mirası tanıtmak ve insanları bunları paylaşmaya davet etmek	Hedef uluslararası turizm pazarlarında Bölge'yi, sahip olduğu kültürel miras kimliği ile vazgeçilmez bir yer olarak konumlandırmak.
	- Ziyaretçilerin Bölge'de kalış süresini uzatmak
Kamu ve özel sektörü bölge'nin mevcut değerlerini güçlendiren fiziksel kaynakları ve insan kaynaklarına yatırım yapmaya teşvik etmek.	Bölge'deki fiziksel koşulları iyileştirmek
	Kapasite geliştirme programları oluşturmak ve Bölge'deki insan kaynaklarını iyileştirmek
Plan hedeflerine ulaşmak için gerekli tüm ortaklıkları teşvik ve koordine etmek.	Plan önerilerinin uygulanmasından sorumlu Bölge ve İl kuruluşlarını oluşturmak
Bölge ve il seviyesinde kültürel mirası sürdürülebilir koruma ve turizm politikaları kapsamında yönetmek için mali mekanizmaları belirlemek	Değiştirilen koruma mevzuatında önerilen finans mekanizmalarını harekete geçirmek

Kaynak: G.A.P. Kültürel Mirası Geliştirme Programı ve Entegre Stratejik Eylem Planı (ESEP)

G.A.P. Kültürel Mirası Geliştirme Programı ve Entegre Stratejik Eylem Planı çerçevesinde iller itibariyle belirlenen eylemler aşağıda özetlenmiştir.

Adıyaman:

- Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması: Nemrut Milli Parkı – Kommagene Höyüğü ve Arsemia, Perre Antik Kenti ve Perre Köyü Sit Alanı, Karakuş Höyüğü, Cendere Köprüsü ve Cendere Nehri ile çevresi ve Eski Kahta'da Yeni Kale ve çevresini kapsamaktadır.
- Anıt eser koruma ve geliştirme projelerinin hazırlanması: tek yapı ölçeğinde taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün denetimi ve sorumluluğunda bulunan taşınmazlardan anıt özelliği taşıyan her bir anıt eser için "anıt eser kurulu" oluşturulmasını ve anıt eser koruma ve geliştirme projelerinin hazırlanmasını öngörmektedir.
- İl Özel İdaresi'nde "restorasyon, restitüsyon ve Röleve proje bürosu" ve Adıyaman Valiliğinde "koruma, uygulama ve denetim bürosu"nun kurulması
- Nemrut Turizm Bilgilendirme ve Tanıtım Merkezi'nin kurulması
- Adıyaman Müzesinin Çok Amaçlı Kültür Kompleksi olarak yeniden yapılandırılması
- El sanatlarına yönelik pazarlama stratejisinin belirlenmesi (yüksek kaliteli kilimler ve diğer düz dokumalar - Pşinik - Doluca - Teğmenli - Gölbaşı kilimleri, "Tut kumaşı", Besni dokuması)

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

- Önemli turistik yerlerde ulaşım sisteminin iyileştirilmesi ve ulaşım güvenliğinin sağlanması (Nemrut Dağı ve Gerger Kalesi'nin ulaşımının iyileştirilmesi)
- Doğal, arkeolojik, tarihi ve kentsel alanlar için Alan Yönetimi Planlarının oluşturulması
- Müzeler için Müze Kurullarının oluşturulması
- Tarihi anıtlar için Anıt Eser Kurullarının oluşturulması

Batman:

- İlisu Barajı'nın akıbetini belirlemek üzere, arama ve karar konferansı organize edilmesi
- Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması
- Anıt eser koruma ve geliştirme projelerinin hazırlanması
- İl Özel İdaresi'nde "restorasyon, restitüsyon ve Röleve proje bürosu" ve Valilikte "koruma, uygulama ve denetim bürosunun kurulması
- Hasankeyf Turizm Bilgilendirme ve Tanıtım Merkezi'nin kurulması
- Hasankeyf çok Amaçlı Kültür Kompleksi olarak yeniden yapılandırması
- El sanatlarına yönelik pazarlama stratejisinin belirlenmesi (halı, kilim ve diğer düz dokumalar, tekstil ürünleri, örgü, nakış, tığ ve iğne oyları)
- Önemli turistik yerlerde ulaşım sisteminin iyileştirilmesi ve ulaşım güvenliğinin sağlanması (Hasankeyf Kalesi'nin ulaşımının iyileştirilmesi)
- Tarihi anıtlar için Anıt Eser Kurullarının oluşturulması

Diyarbakır:

- Kentsel Sit alanı koruma planlarının hazırlanması
- Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması
- Anıt eser koruma ve geliştirme projelerinin hazırlanması
- İl Özel İdaresi'nde "restorasyon, restitüsyon ve Röleve proje bürosu" ve Valilikte "koruma, uygulama ve denetim bürosu"nun kurulması
- Diyarbakır Turizm Bilgilendirme ve Tanıtım Merkezi'nin kurulması
- Diyarbakır Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nin Çok Amaçlı Kültür Kompleksi olarak yeniden yapılandırması
- El sanatlarına yönelik pazarlama stratejisinin belirlenmesi (ipekçilik ve ipek dokumacılığı, bakırcılık, deri at eyerleri, nalbantlık)
- Önemli turistik yerlerde ulaşım sisteminin iyileştirilmesi ve ulaşım güvenliğinin sağlanması (Hassuni Mağaraları, Zülkifil Dağı, Diyarbakır - Kocaköy - Lice - Hani - Dicle - Ergani - Diyarbakır güzergahı ve Ergani - Çermik bağlantıları)
- Doğal, arkeolojik, tarihi ve kentsel alanlar için Alan Yönetimi Planlarının yapılması
- Müzeler için Müze Kurullarının oluşturulması
- Tarihi anıtlar için Anıt Eser Kurullarının oluşturulması

Gaziantep:

- Barak Ovası Sulamasından etkilenecek arkeolojik alanlarda kapsamlı kazı ve kurtarma çalışmalarının yapılması
- Kentsel Sit alanı koruma planlarının hazırlanması (Şahinbey ve Nizip)
- Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması (Gaziantep - Tilmen Höyüğü - Yesemek - Kilis - Oylum Höyüğü - Gaziantep, arasında günübirlik turların düzenlenmesi, Yesemek ve Kilis arasındaki karayolunun iyileştirilmesi, Gaziantep - Birecik barajı-

Zeugma – Halfeti – Rumkale – Gaziantep arasında günübirlik turların düzenlenmesi, Karkamış'ın orta ve uzun vadede geliştirilmesi)

- Anıt eser koruma ve geliştirme projelerinin hazırlanması
- İl Özel İdaresi'nde "restorasyon, restitüsyon ve Röleve proje bürosu" ve Valilikte "koruma, uygulama ve denetim bürosunun kurulması
- Zeugma-Belkis ve Yesemek Turizm Bilgilendirme ve Tanıtım Merkezleri'nin kurulması
- Gaziantep Arkeoloji Müzesi'nin Çok Amaçlı Kültür Kompleksi olarak yeniden yapılandırması
- El sanatlarına yönelik pazarlama stratejisinin belirlenmesi (kilimler, "Kutnu", "Aba", "Köşkerlik" dokumaları, "Antep işi" nakış, işlemeli bakır eşyalar, gümüş süs eşyaları, aksesuarlar ve mücevherat)
- Önemli turistik yerlerde ulaşım sisteminin iyileştirilmesi ve ulaşım güvenliğinin sağlanması (Yesemek, Düllük, Kargamış, Rumkale)
- Doğal, arkeolojik, tarihi ve kentsel alanlar için Alan Yönetimi Planlarının yapılması
- Müzeler için Müze Kurullarının oluşturulması
- Tarihi anıtlar için Anıt Eser Kurullarının oluşturulması

Kilis:

- Kentsel Sit alanı koruma planlarının hazırlanması (Şahinbey ve Nizip)
- Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması (Oylum Höyük, Ravanda Kalesi)
- Anıt eser koruma ve geliştirme projelerinin hazırlanması
- İl Özel İdaresi'nde "restorasyon, restitüsyon ve Röleve proje bürosu" ve Valilikte "koruma, uygulama ve denetim bürosunun kurulması
- Oylum Höyük Müzesi ve Turizm Bilgilendirme ve Tanıtım Kompleksi'nin kurulması
- Kilis Müzesi ve Kültür Merkezi Merkezi - G.A.P. illeri Müzeleri ana planı fizibilite çalışmasının yapılması
- El sanatlarına yönelik pazarlama stratejisinin belirlenmesi ("Kilis işi" nakış, yatak örtüleri, "Kilis yemenisi")
- Önemli turistik yerlerde ulaşım sisteminin iyileştirilmesi ve ulaşım güvenliğinin sağlanması (Yesemek)
- Doğal, arkeolojik, tarihi ve kentsel alanlar için Alan Yönetimi Planlarının yapılması
- Tarihi anıtlar için Anıt Eser Kurullarının oluşturulması

Mardin:

- Derik - Dumluca Sulamasından etkilenecek arkeolojik alanlarda kapsamlı kazı ve kurtarma çalışmalarının hızlandırılması ve yapılması
- Kentsel Sit alanı koruma planlarının hazırlanması (Mardin, Midyat ve Savur)
- Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması (Mardin, Dara, Nusaybin, Midyat, Savur ve Mardin)
- Anıt eser koruma ve geliştirme projelerinin hazırlanması
- İl Özel İdaresi'nde "restorasyon, restitüsyon ve Röleve proje bürosu" ve Valilikte "koruma, uygulama ve denetim bürosunun kurulması
- Dara, Nusaybin ve Midyat Turizm Bilgilendirme ve Tanıtım Merkezleri'nin kurulması
- Mardin Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nin Çok Amaçlı Kültür Kompleksi olarak yeniden yapılandırması

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

- El sanatlarına yönelik pazarlama stratejisinin belirlenmesi (gümüş telkari mücevherat, minyatür ahşap mobilya ve mimari unsurlar, Bardakçı köyünde topraktan yapılmış eşyalar, geleneksel blok baskı sanatı, örgü ve oya işleri, cam boyası, özellikle "Şahmaran" motifi)
- Mardin Kalesinin temel sorunlarının araştırılması ve başlıca turistik alanların yollarının iyileştirilmesi ve bakımı
- Doğal, arkeolojik, tarihi ve kentsel alanlar için Alan Yönetimi Planlarının yapılması
- Müzeler için Müze Kurullarının kurulması
- Tarihi anıtlar için Anıt Eser Kurullarının oluşturulması

Siirt:

- Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması (dört höyük, Şirvan Kalesi ve çevresi, Kurtalan ilçesindeki Antik Erzen kenti)
- Anıt eser koruma ve geliştirme projelerinin hazırlanması
- İl Özel İdaresi'nde "restorasyon, restitüsyon ve Röleve proje bürosu" ve Valilikte "koruma, uygulama ve denetim bürosunun kurulması
- Veysel Karani, İbrahim Hakkı ve İsmail Fakirullah Efendi Turizm Bilgilendirme ve Tanıtım Merkezleri'nin kurulması
- El sanatlarına yönelik pazarlama stratejisinin belirlenmesi (Siirt Battaniyesi, Siirt'e özgü şayak kumaş, Şirvan bakırcılığı, "Trik" adı verilen sigara çubuğu)
- Önemli turistik yerlerde ulaşım sisteminin iyileştirilmesi ve ulaşım güvenliğinin sağlanması (Veysel Karani ve Aydınlar (Tillo))
- Doğal, arkeolojik, tarihi ve kentsel alanlar için Alan Yönetimi Planlarının yapılması
- Tarihi anıtlar için Anıt Eser Kurullarının oluşturulması

Şanlıurfa:

- Siverek - Hilvan ve Suruç - Baziki Sulamasından etkilenecek arkeolojik alanlarda kapsamlı kazı ve kurtarma çalışmalarının yapılması
- Kentsel Sit alanı koruma planlarının hazırlanması (Şanlıurfa, Harran ve Birecik)
- Sit alanları yönetim planlarının hazırlanması (Şanlıurfa - Harran - Bazda Mağaraları - Han El-Barur Kervansarayı - Şuayb Kenti - Soğmatar, Nemrut Tahtı (Jacob Kilisesi), Göbekli Tepe, Siverek Kalesi)
- Anıt eser koruma ve geliştirme projelerinin hazırlanması
- İl Özel İdaresi'nde "restorasyon, restitüsyon ve Röleve proje bürosu" ve Valilikte "koruma, uygulama ve denetim bürosunun kurulması
- Halfeti-Zeugma-Rumkale, Balıklıgöl ve Harran Turizm Bilgilendirme ve Tanıtım Merkezleri'nin kurulması
- Şanlıurfa Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nin Çok Amaçlı Kültür Kompleksi olarak yeniden yapılandırılması
- El sanatlarına yönelik pazarlama stratejisinin belirlenmesi (Karakeçili ve Karacadağ köylerinden masa örtüsü ve kilimler, Bozova'da otantik kilimler, keçe yapımı, geleneksel "savan" ve "ihram" kumaşları, altın işlemeciliği, bakırcılık ve hardal tohumlarından üzerlik ve nazarlık yapımı)
- Önemli turistik yerlerde ulaşım sisteminin iyileştirilmesi ve ulaşım güvenliğinin sağlanması (Harran, Bazda Mağaraları, Han El-Barur Kervansarayı, Şuayb Kenti ve Soğmatar yolu)
- Doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanları yönetim planlarının oluşturulması

- Müzeler için Müze Kurullarının oluşturulması
- Tarihi anıtlar için Anıt Eser Kurullarının oluşturulması

Şırnak:

- Cizre Barajı'nın akıbetini belirlemek üzere, arama ve karar konferansının organizasyonu
- Sit alanı yönetim planının hazırlanması
- Anıt eser koruma ve geliştirme projelerinin hazırlanması
- İl Özel İdaresi'nde "restorasyon, restitüsyon ve Röleve proje bürosu" ve Valilikte "koruma, uygulama ve denetim bürosunun kurulması
- Cizre Turizm Bilgilendirme ve Tanıtım Merkezi'nin kurulması
- El sanatlarına yönelik pazarlama stratejisinin belirlenmesi (Jirki Kilimleri, "Şalşapık" dokuması, Beytüşşebap'da yapılan örgü işleri, özellikle çoraplar, el yapımı ayakkabılar)
- Önemli turistik yerlerde ulaşım sisteminin iyileştirilmesi ve ulaşım güvenliğinin sağlanması (Cudi Dağı, Nuh'un Gemisi)
- Doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanları yönetim planlarının oluşturulması
- Tarihi anıtlar için Anıt Eser Kurullarının oluşturulması

8.4.3. GEÇMİŞ DÖNEMLERDE GERÇEKLEŞTİRİLEN PROJELER

Türkiye'nin Güneydoğu kesiminde yer alan ve 9 ili (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlı Urfa, Şırnak) kapsayan G.A.P. projesinin ilk çalışmaları 1936 yılında Atatürk tarafından Elektrik İşleri Etüt İdaresi kurularak başlatılmış ve ilk proje konusu Keban Barajı olmuştur. 1954 yılında kurulan D.S.İ. bu çalışmaları devralmış 1977 yılında Aşağı Fırat ve Dicle Havzası projeleri birleştirilerek Güneydoğu Anadolu projesi adını almıştır. O tarihe kadar sadece enerji temini ve sulama projesi anlayışı ile ele alınan projelerin entegre bir kalkınma projesi şeklinde yönlendirilmesi görevi 1986 yılında Devlet Planlama teşkilatına verilmiştir. Güneydoğu Anadolu projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı ise 1989 yılında kurulmuştur. G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından bugüne kadar yürütülen çeşitli projeler aşağıda verilmiştir.

8.4.3.1. G.A.P. Master Planı

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin 1990-2005 yılı arasında geçireceği kalkınma sürecinin planlanması amacıyla DPT tarafından 1988-1989 yılları arasında hazırlattığı Master Plan'da turizm sektörüne yönelik olarak darboğazlar tespit edilmiş ve genel gelişme stratejisi belirlenmiştir. Master Plan'da belirlenen darboğazlar şunlardır:

- Bölge'de bulunan kültür varlıklarına yönelik koruma, restorasyon ve diğer çalışmalar gerektiği ölçüde yapılamamakta ve tarihi eserlere gereken önem verilememektedir.
- Müze kent konumunda olan şehirlerde, düzensiz ve kontrolsüz kentleşme özgün dokuyu bozmaktadır.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

- Kültür varlıklarının korunması ve turizm konusunda yöre halkı yeterli bilinç düzeyine sahip değildir.
- Finans kaynakları sınırlıdır.
- Kültür birikimi gerektiği ölçüde ve biçimde değerlendirilememektedir.
- El sanatları, yöre mutfağı, halk oyunları gibi etmenlerin oluşturduğu “Halk Kültürü” yaşatılamamaktadır.
- Bölge’ye gelecek turistlerin kalabilecekleri, bölge kültürünü ve sanatını toplu halde gezip görebilecekleri ve alışveriş yapabilecekleri geleneksel kent merkezleri hiçbir G.A.P. kentinde oluşmamıştır.
- Konaklama tesisleri hem kalite hem de miktar bakımından yetersizdir.
- Bölge kültür varlıkları açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu halde, sınırlı bir şekilde kullanılmaktadır.

Master Plan’da Bölge’de turizmin gelişmesi için uzun vadeli stratejiler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Kısa ve orta vadede yerli turistler ile komşu ülkelerden gelecek turistlerin sayısını arttırmak; uzun vadede uluslararası turizmi geliştirmek;
- Tanıtım, tarihi eserlerin restorasyonu, konaklama tesislerinin ve diğer destek hizmetlerinin geliştirilmesi için ilgili kamu ve özel sektör kuruluşlarının faaliyetleri arasında koordinasyonu sağlamak.

Master Plan’ın turizm sektörü için bu stratejiler doğrultusunda öngördüğü ana kararlar ise aşağıda özetlenmiştir.

- Kültür ve Turizm Bakanlıkları ve yerel ve yabancı turizm şirketlerinin işbirliğiyle, bir turizm kaynakları hazırlanmalıdır. Bu kaynakların kapsamlı bir incelemesi gerçekleştirilmeli, tarihi kalıntıların restorasyonu için bir eylem programını da içeren, geniş bir yol gösterici çerçeve oluşturulmalıdır.
- Otel işletmeciliği ve servisi, tur düzenleyicileri ve seyahat acentaları için gerekli turizm personeli, Kültür ve Turizm Bakanlıkları ile TURSAB tarafından eğitilmelidir.

Master Plan’ın strateji ve ana kararları doğrultusunda G.A.P. İdaresi Başkanlığı’nın kültür ve turizme yönelik stratejileri ise aşağıda özetlenmiştir:

- Baraj gölleri altında kalacak kültür varlıklarına ilişkin kazı, kurtarma ve belgeleme çalışmaları,
- G.A.P.’nin getirdiği değişimden etkilenen kültür varlıklarının kurtarılması,

- İlgili kurum ve kuruluşlar ile birlikte tarihi eserlerin restorasyonu, konaklama tesislerinin ve diğer destek hizmetlerinin geliştirilmesi ve tanıtım için ilgili kamu ve özel sektör kuruluşlarının faaliyetleri arasında koordinasyonun sağlanması,
- Kültür varlıklarının koruma-kullanma dengesi içinde değerlendirilmesi ve turizm amaçlı kullanılması,
- Kısa ve orta vadede kültür varlıkları ve müze kent olma özelliğine sahip kentlerde yapılacak olan sağlamlaştırma ve sağlıklılaştırma çalışmalarıyla birlikte yerli turistler ile komşu ülkelerden gelecek turistlerin sayısını arttırmak, uzun vadede uluslararası turizmi geliştirmek.

8.4.3.2. G.A.P. Bölgesel Ulaşım ve Altyapı Projesi

G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi 1991-93 yılları arasında "G.A.P. Bölgesel Ulaşım Ve Altyapı Projesi"ni hazırlamış, bu proje ile bir anlamda daha önce hazırlanmış Master Plan revize edilirken diğer yandan G.A.P.'nin mekan yapısı planlanmış ve bu planlara uygun olarak muhtelif yerleşmelerin altyapı projeleri temin edilmiştir.

Proje çerçevesinde Turizm Sektörü Çalışma Raporu ayrıca düzenlenmiştir. Bu rapor 2005 yılında G.A.P. toplamında 21.076 yatak ve 13.891 turizm sektörü işgücü öngörmüştür. Projede, 2005 yılında bölgede turizm sektörü katma değeri 600.715.939 USD. olarak hesaplanmıştır.

Bu çalışma raporu bölge geneline yaygın bir turizm olgusu önermiş olup, 21 adet turizm potansiyeli yoğun olabilecek alan saptamış ve tümünü tur güzergahlarına dahil etmiştir. Proje 2005 yılına kadar tüm G.A.P. Bölgesi'nde turizm açısından altyapı ve üstyapı yatırımlarının tamamlanması ve tüm bölgenin ülkenin ana turizm güzergahlarına dahil edilmesini öngörmüştür.

Çalışma yeterli yerel çalışma ve kaynak çalışması yapılmaksızın ve bölge planlama bileşeninin bir bölümü olarak yapıldığından yeterli bilgi bazı oluşmamış, dolayısıyla öngörüler gerçekçi olmamıştır.

8.4.3.3. Atatürk Baraj Alt-Bölge Gelişme Planı

Atatürk baraj gölü ve çevresindeki mevcut faaliyetlerin ve gelecekte olması beklenen gelişmelerin kontrol edilmesi, düzenli ve dengeli gelişmenin sağlanması için stratejilerin belirlenmesi ve alt bölge gelişme planının hazırlanmasını amaçlayan proje, çevresel etki değerlendirmesi, arazi kullanımı çalışması, turizm planlaması ve ulaşım planlaması başlıkları altında yürütülmüş ve tamamlanmıştır.

Projede mevcut durum (Atatürk Barajı ve Gölü, sedimantasyon, hidrolojik yapı, sosyo-ekonomik yapı, mevcut doğal çevre, yeraltı suları, su ürünleri ve habitat, kültür varlıkları, arazi kullanımı), çevre mevzuatı incelenmiş, çevre etkileri izleme konularında önerilerde bulunulmuştur.

8.4.3.4. Adıyaman Eko Kent Planlama Yaklaşımı

Adıyaman kentinde çevreyi koruyarak ekonomik gelişmenin sağlanmasını hedefleyen sürdürülebilir kentsel gelişme ile karar verme sürecine, ilgili aktörlerin katılımını sağlayan çok-aktörlü yönetim süreçlerinin entegre edilebileceği pilot bir uygulamayı gerçekleştirmeyi amaçlayan proje çerçevesinde;

- Adıyaman kenti ve çevresi için ekolojik ve çevre duyarlı, sürdürülebilir kentsel gelişmeyi sağlamak üzere hazırlanacak olan "eko-kent planı" için bir yaklaşım ve planın, ilgili aktörlerin katılımı ile etkin bir şekilde uygulamasını sağlayacak öneriler geliştirmek,
- G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi'nin, ekolojik ve çevresel konuları ekonomik büyüme ve kentsel planlamaya entegre eden kalkınma planlarını hazırlama konusunda teknik kapasitesini ve ilişkiler kurma yeteneğini güçlendirmek, hedeflenmiştir.

G.A.P. Sürdürülebilir Kalkınma Programı kapsamında UNDP tarafından ihale edilmiş olan proje, Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı (IULA - EMME) tarafından gerçekleştirilmiştir. Katılım sürecinde biraraya gelen yerel kurum ve kuruluşların dile getirdiği sorunlar; geleceğe bakışları, kaygıları ve beklentileri ortaya koymuş, kentin ve kenti çevreleyen doğal çevrenin uyumunun sağlayacağı bir ekonomik gelişme yönünde "proje üretim" süreci başlatılmıştır. 2003 yılı Mart ayında proje tamamlanmıştır.

8.4.3.5. Birecik, Halfeti, Suruç İlçelerinin Taşınmaz Kültür Varlıklarının Belgelenmesi

Birecik, Halfeti ve Suruç İlçelerinde proje kapsamına alınan yapıların plan, kesit, cephe çizimi ve tanımlarının yapıp harita ve fotoğraflarla desteklenerek yayına hazırlanmasını kapsayan proje tamamlanmış olup, G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanmıştır.

8.4.3.6. Acırlı (Midyat-Mardin) Sit Alanı Çevre Düzenleme Projesi

Eski dönemlerden beri kutsal alan niteliği taşıyan Elet Mevkii'nin turizme kazandırılması amacıyla, proje kapsamında mahallinde kültürel özelliklerinin değerlendirileceği bir kullanım alanı oluşturulmuştur. Proje tamamlanmış olup, Çevre Düzenleme Projesi, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından onaylanmıştır. Kaynak araştırmalarına devam edilmektedir.

8.4.3.7. Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Çalışması

Hasankeyf tarihi ve arkeolojik sit alanının araştırılması, kurtarılması ve belgelenmesini amaçlayan proje Hasankeyf sit alanındaki toprak üstünde görülebilen mimari veya küçük buluntu türündeki bütün kültür varlıklarının tespiti, rolöve, topografik, jeolojik ve jeoteknik çalışma, haritalama projelerinin gerçekleştirilmesi, yeraltında kalan ve farklı devirlere ait kültür tabakalarındaki kültür varlıklarının arkeolojik kazılarla yer üstüne

çıkarılması, korumaya yönelik çalışmalarının gerçekleştirilmesi, taşınabilir olan kültür varlıklarının taşınması, belgelenmesi ve yayınlanması işlerini kapsamaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı ve G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın 1991 tarihinde imzaladığı protokolle başlatılan kazı ve kurtarma çalışmaları, bölgenin olağanüstü şartları nedeniyle 1998 yılına kadar yapılamamıştır. 1998 yılında yeniden başlatılan kazı ve kurtarma çalışmalarıyla kentin tarihi ve planı hakkında önemli veriler elde edilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Hasankeyf Örenyeri'nde yürütülen çalışmalara, Bakanlar Kurulu Kararlı kazı iznini vermesiyle birlikte, 1991 yılında imzalanan protokol fesih edilerek, ilgili taraflar arasında, 05.07.2004 tarihinde yeni bir protokol imzalanmıştır. Kazı ve belgeleme çalışmaları devam etmektedir.

8.4.3.8. Birecik ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Yerlerde Araştırma, Kazı ve Kurtarma Çalışması

G.A.P. İdaresi- ve Kültür Bakanlığı tarafından yapılan çalışmalar her iki barajda da su tutulmasıyla tamamlanmış ve sonuçlar yayınlanmıştır. 2000 yılında Zeugma kurtarma kazısından elde edilen bulgular Gaziantep Müzesi'nde sergilenmektedir.

8.4.3.9. Mardin Kasımiye Medresesi Restorasyonu

Kasımiye Medresesi restorasyon projesi Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Yapının restorasyonu 2008 yılında tamamlanmıştır. Düzenlemelerle yapının İsmail Ebul-İz El Ceziri Bilim Müzesi olarak değerlendirilmesi planlanmıştır. Mart 2010'de ihalesi yapılan çevre düzenleme çalışmaları devam etmektedir.

8.4.3.10. Cizre Abdaliye Medresesi ve Mem u Zin Türbesi Restorasyonu

G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresince yürütülen G.A.P. Bölgesinde Kültürel Mirası Geliştirme Programı kapsamında, Cizre Kaymakamlığı önderliğinde, Cizre Belediyesi, Şırnak İl Özel İdaresi ve ŞİRGEV ortaklığı ile hazırlanan Cizre İnanç Parkı Projesi ile 2006- 2007 yılında onarım ve restorasyonu yapılmıştır. Medresenin içi idare binası, okuma salonu ve mescit olarak düzenlenmiştir.

8.4.3.11. Cizre Abdaliye Medresesi ve Mem u Zin Türbesi Restorasyonu

G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresince yürütülen G.A.P. Bölgesinde Kültürel Mirası Geliştirme Programı kapsamında, Cizre Kaymakamlığı önderliğinde, Cizre Belediyesi, Şırnak İl Özel İdaresi ve ŞİRGEV ortaklığı ile hazırlanan Cizre İnanç Parkı Projesi ile 2006- 2007 yılında onarım ve restorasyonu yapılmıştır. Medresenin içi idare binası, okuma salonu ve mescit olarak düzenlenmiştir.

8.4.3.12. Birecik Barajından Etkilenen Nüfusun Yeniden Yerleşimi, İstihdamı ve Sosyo-Ekonomik Yatırımları İçin Planlama ve Uygulama Projesi

Birecik Barajı'nın göl aynası altında kalan veya kısmen etkilenen yerleşim yerlerindeki halkın yeniden yerleşimlerine yardımcı olmak ve yeni yaşamlarına sosyal, ekonomik ve kültürel uyumlarını kolaylaştırmak amacıyla G.A.P. İdaresi tarafından gerçekleştirilen

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

"Birecik Barajı'ndan Etkilenen Nüfusun Yeniden Yerleşimi, İstihdamı ve Ekonomik Yatırımları İçin Planlama ve Uygulama Projesi" Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nca desteklenen "G.A.P. Bölgesinde Sürdürülebilir Kalkınma Programı" içinde bulunan 29 projeden birisidir. Proje, 1997 yılı Ağustos ayında başlatılmış, 2000 yılı aralık sonu itibariyle tamamlanmıştır.

Projede çalışmalar birbirleriyle ilişkili üç farklı bileşen kapsamında yürütülmüştür. Bunlar:

- Toplumsal yaşama, örgütlenmeye ve yönetime ilişkin sosyal,
- İstihdama ve yatırımlara ilişkin ekonomik ve
- Yerleşime ilişkin mekansal bileşenlerdir.

Sosyal bileşen çerçevesinde, yörenin sosyo-ekonomik yapısını ve halkın tutum ve beklentilerini belirlemeye yönelik araştırmalar, etkilenen halkı baraj inşaatı, kamulaştırma süreci ve kamulaştırmadan doğan haklar, yeniden yerleşim alternatifleri ve prosedürleri ile proje çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetler hakkında bilgilendirmek ve sosyal, ekonomik ve mekansal planlamalara ilişkin halkın görüşlerini almak amacıyla çalışmalar ve halkın yeniden yerleşim sonrası sosyal, kültürel ve ekonomik uyumunu kolaylaştırmak için çeşitli destek ve eğitim programları gerçekleştirilmiştir.

Ekonomik bileşen çerçevesinde, baraj gölü nedeniyle kaybedilen tarım arazileri ve ürün desenini karşılayacak yeni tarımsal ve tarım dışı ürünlerin kazandırılması, üretim pratiği, örgütlenme ve ilgili altyapının sağlanmasına yönelik eğitim, yönlendirme ve danışma faaliyetleri gerçekleştirilmiş, bölgede yeni gelir getirici faaliyetlerin tanıtımı amacıyla eğitim, demonstrasyon ve destek çalışmaları yürütülmüş ve modern tarım pratikleri konusunda demonstrasyon amaçlı uygulamalar tanıtılmıştır.

Mekansal bileşende öncelikli olarak, halkın eğilimleri de dikkate alınarak, aynı bölge içinde yerleşime uygun alternatif alanlar belirlenmiş ve toplumun da katılımı ile yeni yerleşim alanları olarak kesinleştirilmiştir. Çalışma alanı içindeki tüm doğal, sosyal, çevresel, mekansal veriler ve altyapı durumu değerlendirilerek 1/25.000 ölçekli Alt Bölge Gelişme Planı hazırlanmış ve 31.05.1999 tarihinde onanmıştır. Plan, Birecik baraj gölünden etkilenen tüm köyleri kapsamakta olup bu alan içinde planlama dönemi sonu olan 2017 hedef yılı için kentsel ve kırsal arazi kullanım kararlarını göstermektedir ve yöreye ilişkin yatırımlar bu plana göre yürütülmektedir. 1/25.000 ölçekli Alt Bölge Gelişme Planı'nda turizm alanları konusunda alınan planlama kararları aşağıda özetlenmiştir.

- Planda konut, bağ ve sayfiye evleri yapılaşmasına izin verilen alanlarda, rekreasyon, günübirlik tesis, turizm tesisi ve kamping alanları yer alabilecektir. Bu kullanımlarda yapılaşma emsali konut alanlarının en fazla iki katı olabilecektir.
- Kavunlu, Geçittepe ve Keskince köyleri çevresi, Meteler ve Kavunlu köyleri arazileri, Halfeti İlçe Merkezi, Gümüşgün Köyü ve Tulin Mahallesi, Rumkale ve Merzimen Çayı çevresindeki alalar, Kamışlı ve Kasaba köyleri arazileri planlama alanında turizm potansiyeli yüksek alanlar olarak belirlenmiştir.

II- TURİZM POTANSİYELİ ENVANTERİ**1. DOĞAL VE TARİHİ DEĞERLER****1.1. ADIYAMAN****1.1.1. Doğal Değerler**

Adıyaman Şehir Parkı: Kent Merkezi'nde yer alan parkın 1994'de yapımı tamamlanarak hizmete açılmıştır. Kafeterya, düğün salonu, çocuk parkı ve açık gezinti alanı ile halka hizmet vermektedir.

Adıyaman Kalesi: Kalede Belediye tarafından projelendirilen düzenleme çalışmaları kapsamında ilk etapta Kale'nin etrafında sit alanı içerisinde bulunan 120 evin istimlâk süreci devam etmektedir. Ancak, kalede hali hazırda hiçbir kalıntı kalmamıştır ve kentin günübürlük tesis ihtiyacını karşılamak amacıyla kullanılmaktadır. Bir adet çay bahçesi bulunmaktadır. Gerek ayakta herhangi bir eserin kalmaması, gerekse yapılan düzenlemenin turizm amaçlı olarak yapılmamış olmaması nedeniyle turizm değeri taşımamaktadır.

Atatürk Barajı Gölü: Güney Doğu Anadolu Projesi'nin (G.A.P.) uygulamaya konulmasıyla oluşan Atatürk Barajı Gölü Adıyaman ve Şanlıurfa illeri arasında geniş bir alanı kaplamaktadır. Gölün Rezervuar sahası 81.700 hektardır. Göl çevresinde bugüne kadar yapılan rekreasyon amaçlı tek uygulama Gazihandede Mesire Alanı olmuştur.

Gazihandede Mesire Alanı: G.A.P. bölgesindeki illeri kapsayan Sosyal Destek Programı (SODES) kapsamında Atatürk Baraj Gölü kıyısında yapılan Gazihandede Mesire Alanı 12.000 dönüm arazi üzerine kurulmuş olup, G.A.P.'nin en büyük mesire alanıdır. İlk etapta, baraj gölü kıyısına su üzerine 312,5 m² büyüklüğünde plastikten yapılmış yarı olimpik yüzme havuzu ile çocuk havuzu 2010 yılında faaliyete geçmiştir. Ayrıca SODES kapsamında 450 m²'lik bir yüzen havuz bayanlar için yapılmış, yürüyüş ve koşu parkurları, ücretsiz otopark, 2 adet ahşap çocuk oyun grubu, 2 adet iskele, 10 adet kameriye, pergola, seyir tepeleri, kafeterya, soyunma kabinleri ve lavabolar yapımı tamamlanmıştır. Mesire alanında güvenlik ve cankurtaran hizmetleri verilmektedir.

Proje kapsamında piknik alanı, sosyal, kültürel ve sportif amaçlı eğlence merkezi gibi kullanışların yapım çalışmaları tamamlanma aşamasındadır.

Kotur İçmesi: Adıyaman'ın 25 km. kuzeybatısında Akçalı Köyü'ne 5 km. mesafede şifalı bir soğuk su içmesidir. Bazı mide ve bağırsak hastalıklarına iyi geldiği söylenmektedir.

Karadağ Piknik Alanı ve Kent Ormanı: Adıyaman'ın 2 km. kuzeyinde yer alan orman alanı düzenleme çalışmaları Adıyaman Belediyesi tarafından yapılmakta olup, 2011 yılı içinde hizmete açılması planlanmaktadır. Sosyal Destek Birimi (SODES) projeleri kapsamında yapılacak olan mesire alanı 255.000 m²'lik bir alanda basketbol sahası,

voleybol sahası, çocuk oyun alanları, otopark alanları, yürüyüş parkuru, fitness alanı, çeşme, piknik masaları, kafeterya, yapay gölet ve aquapark gibi kullanışlar barındıracaktır. 28.12.2007 tarihinde tescil edilmiş 57 hektarlık kesimin hâlihazır haritası ve gelişme planı yaptırılmış olup ve plan doğrultusunda çalışmalara devam edilmektedir. Bu alanda Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından yapılmış olan düzenlemede WC, çocuk oyun alanları, 8 adet çeşme, Seyir Terası ve yürüyüş yolları yer almaktadır.

Ali Dağı Mesire Yeri (Mahmut El Ensari Türbesi): 02.05.2006 tarihinde B tipi mesire yeri olarak tescil edilmiş olup, hâlihazır haritası ve gelişme planı 25.12.2007 tarihinde onanmıştır. Mesire yeri 232,5 hektar alan kaplamaktadır. Gelişme planı doğrultusunda çalışmalar Çevre ve Orman Bakanlığı ödenekleri ve Sosyal Destek Programı (SODES) çerçevesinde devam etmektedir. Çevre ihatası, uyarı işaret ve levhaları, çöp varilleri ve ağaçların, tuvalet inşaatları yapılmıştır.

Doğanlı Çınar Tabiat Parkı: Adıyaman Çelikhan yolu üzerinde, Doğanlı Köyü sınırları içerisinde 550 yaşındaki çınarın 1000 m² alanı bulunmaktadır. 27.11.2006 tarihinde Tabiat Anıtı olarak tescil edilmiştir.

Göksu Mağaraları: Göksu ırmağı boyunca yer alan 40 - 50 m. yükseklikteki sarp kayalıklar üzerinde doğal mağaralar bulunmaktadır. Adıyaman tarafında mağaralar Gümüşkaya ve Malpınarı civarında yoğunlaşmıştır. Gümüşkaya (Palaş) Köyü'nün batısında kayalardan oyma tünel şeklinde birbirleri ile bağlantılı çok sayıda mağara yer almaktadır. Tarih içerisinde konut olarak kullanılmış bu mağaraların M.Ö. 150 yılında yapıldığı tahmin edilmektedir. Balkonlara, bölmeli odalara ve kuyulara sahip olan bu mağaralara karayolu ulaşımı oldukça zordur. Mağaralara ulaşımın son 1 km'si yaya olarak yapılabilir. Mağaraların büyük kısmı Birecik Barajı altında kalmıştır. Coğrafi konumu ve ulaşım gücü nedeniyle turizm değeri bulunmamaktadır.

Besni İçmesi (Çörmük İçmesi): Besni İlçesi'nde, Besni'nin 6 km. kuzeydoğusunda Adıyaman-Besni karayolu üzerinde bulunmaktadır. Su eligometalik nitelikte olup; bikarbonat, magnezyum ve kalsiyum içermektedir. Böbrek taşlarında, kronik kabızlık,

bağırsak ve midenin çeşitli iltihaplarında kür yapıldığında yararlı olmaktadır. Ayrıca, içmede çamur banyosu yapılmaktadır. Tesis bulunmamaktadır.

Kuruçay Kaplıcası: Besni yakınlarında bulunan bu kaplıcanın başta romatizmaya iyi geldiğini belirtilmektedir. Ancak burada Kaplıca Yönetmeliği'ne göre Sağlık Bakanlığı'ndan Kaplıca İşletme izni alan tesis bulunmamaktadır.

Abdülharap (Çat) Gölü: Çelikhan İlçesi'nde, ilçe merkezinin 2 km. kuzeyinde yer alan Abdülharap Gölü Çat Barajı'nın tamamlanmasıyla baraj gölü içinde kalmıştır. Sulama amaçlı kullanılan baraj gölü 14.481 hektarlık bir alan kaplamaktadır. Çat Baraj Gölünde çok sayıda alabalık üretim tesisi bulunmaktadır. Gölün en önemli özelliği üzerinde bulunan yüzen adacıklardır. Baraj gölünün oluşmasıyla zemindeki bütün halindeki çayırlar ve turbalar yüzeye çıkmış, parçalanarak baraj yüzeyinde büyük yüzen adalar oluşturmuştur. Adaların sayısı yıldan yıla değişmektedir. Göle karayolu ulaşımı mevcuttur.

Çelikhan İçmesi: Çelikhan ilçe merkezinin 19 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. Hipotermal, karbondioksitli, bikarbonatlı, sülfatlı, magnezyum ve sodyumlu olan kaynak suyundan mide, bağırsak, karaciğer, safrakesesi hastalıkları ile böbrek, gut, şişmanlık, hazımsızlık ve diyabet gibi rahatsızlıklarda yarar sağlanmaktadır. Konaklama tesisi bulunmamaktadır ve gelenler çadırlarda kalmaktadır. İçmeye ilçe merkezinden ulaşım sağlanmaktadır. Özellikle temmuz ve ağustos aylarında çevre il ve ilçelerden gelenler tarafından kullanılmaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı yaklaşık 5.000—7.000 kişi arasında değişmektedir. Çelikhan İlçesi'nde ayrıca Korucan Kaplıcası yer almaktadır. Çelikhan'ın 15 km doğusunda dağlık alanda yer alan kaplıcada tesis bulunmamaktadır.

Karagöl-Kırkpınar Mesire Yeri: Gerger İlçesi'nde, ilçe merkezine yaklaşık 20 km uzaklıkta bulunan Gürgenli Köyü'ndeki Sülüklü Göl olarak bilinen Karagöl ve yakınlarındaki Kırkgözü (Kırkpınar) pınarı su kaynaklarının bulunduğu 63,5 hektar büyüklüğündeki alan A tipi mesire yeri olarak 27.08.2007 tarihinde tescil edilmiştir. Mesire alanının hâlihazır harita çalışmaları devam etmekte olup, gelişme planı hazırlanacaktır. Göldeki sülükler romatizma, tansiyon, migren, mantar ve kaşıntı gibi rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Sülükler Mayıs-Ekim ayları arasında ortaya çıkmakta olup, en faydalı oldukları dönem Temmuz ve Ağustos aylarıdır. Bu aylarda göle özel araçlarla yaklaşık yaklaşık 4-5.000 ziyaretçi gelmektedir. Mesire yeri için Sosyal Destek Programı (SODES) kapsamında 2010 yılı için sunulan proje kabul edilmemiştir. Bu proje kapsamında tuvalet, çeşme, elektrik ve yol gibi altyapı eksiklerinin giderilmesi amaçlanmıştır.

Gölbaşı Gölleri: Gölbaşı İlçesi'nde bulunan Gölbaşı, İnekli ve Azaplı göllerini kapsayan 1687 ha alan 2873 sayılı Milli Parklar kanununa göre 28.06.2008 tarihinde Tabiat Parkı olarak ilan edilmiş olup, bu alan içinde hizmet binası ve kuş gözlem kulesi inşaatı tamamlanmıştır. Diğer düzenleme çalışmaları devam etmektedir.

Gölbaşı göllerinin doğal oluşumuyla ve bünyesinde barındırdığı çok sayıda kuş türüyle sulak alan ekosistemi olarak peyzaj değerine sahiptir. Gölbaşı'nda kuşların yoğun olduğu mevsimlerde kuş gözlemi yapılması, göl manzarasının izlenmesi, oltayla balık avlanması ve göl etrafında yürüyüş yapılması gibi etkinliklerin yapılması mümkündür.

Göllerin kıyıları genelde çoraktır. Yalnız Gölbaşı Gölü kıyısında kısmen ağaçlık alanlar vardır. Sahilde yer alan tek özel sektöre ait lokanta genelde hafta sonlarında Gölbaşı, Besni ve nadiren Adıyaman'dan gelen talebe cevap vermektedir. Azaplı gölü kıyısı sazlık olup, avcılığa da uygundur. İl Özel İdaresi'ne ait tesis Gölbaşı Meslek Yüksek Okulu'na geçici olarak tahsis edilmiş olup kampus olarak kullanılmaktadır.

2.19 km² yüzölçümünde olan Gölbaşı Gölü çevresinde turizme yönelik tesisler, balık üretim tesisleri, geniş ormanlık ve yeşil alanlar yer almaktadır. G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi bu bölgeyi "G.A.P. Mesire Alanı" ilan etmiştir.

Bir kuş cenneti konumunda olan göl ve göl kenarı, sazlıkların azalması ve suyun kirlenmesinden dolayı, bölgedeki doğal yaşam ve üreme alanları kirlendiğinden dolayı her geçen gün canlı türlerinde azalma görülmektedir.

En batıda yer alan İneklı Gölü'nün yüzölçümü 1.09 km² olup, denizden yüksekliği 820 metredir. Etrafı sazlık ve kamışlıktır. Suyu tatlı, ama içmeye elverişli değildir. Yağışların fazla olduğu dönemlerde Gölbaşı ve Azaplı Gölleri ile doğal olarak açılan kanallarla bağlanmaktadır.

İlçenin batısında bulunan Azaplı Gölü'nün yüzölçümü 2.72 km² olup, deniz seviyesinden yüksekliği 840 metredir. Etrafı sazlık ve kamışlıklarla kaplıdır. Suları tatlı fakat içmeye elverişli değildir. Oluşumu karstik bir

yapıya sahiptir. Sazan ve yayın balığı yetiştirmek için müsaittir. Tarım sulaması amaçlı kullanılmaktadır.

Anıt Çınar: Gölbaşı-Pazarcık karayoluna 20 km mesafede, Yukarı Nasırlı köyü Çeşme başı mevkiindeki Doğu Çınarı (*Platanus Orientalis*) bulunan anıt ağaç Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından tescillenmiştir. Çınarının 450 yaşlarında olduğu tahmin edilmekte olup, boyu 50 m'dir ve 710 m² alan kaplamaktadır. Çınarın dipten itibaren içi kovuk haldedir.

1.1.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler

Ulu Camii: Adıyaman'ın en merkezi yeri olan çarşı içinde yer almaktadır. Kentin en büyük camiidir. Bugünkü yapı 1863'te eski camiinin yıkılması ile yeniden inşa edilmiş olup, 1902'de büyük bir onarım görmüştür. Cami kareye yakın dikdörtgen planlı olup, kesme taştan, dört payenin taşıdığı merkez, bir kubbe ile örtülüdür. Ayrıca dört köşesinde dört küçük kubbe ile ana kubbe desteklenmiştir. Orta kubbe oldukça yüksek kasnaklıdır. Girişin ahşap kapısı 1902 yılında Çevre Mehmet Fevzi tarafından yapılmış, son derece güzel bir eserdir. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılacak onarım işi 2010 yılı yatırım programında yer almıştır. İhale süreci devam etmektedir.

Çarşı Camii: Çarşı içinde yer alan cami, 1557 yılında inşa edilmiş, 1640 yılında yenilenmiş 1910, 1957 ve 1982 yıllarında onarım görmüştür. Tam bir dikdörtgen olan ibadet yerinin ortasında dört payenin taşıdığı ahşap bir kubbe ve bu kubbenin çevresindeki bölümler düz ahşap örtü sistemiyle örtülmüştür.

Eskisaray (İbrahim Bey) Camii: 1638 yılında inşa edilmiştir. Bugünkü yapının doğu cephesinin bir bölümü ile güney cephe bu ilk yapıya aittir. Diğer cepheler zaman içinde yapılan onarımlarla değişmiştir. Camiinin mihrabı kentin en zengin görünümlü mihrabıdır. Yarım silindirik mihrap nişinin etrafı kemerli bir bordürle de çevrelenmiştir. Vakıflar

Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılacak onarım işi 2010 yılı yatırım programında yer almıştır. İhale süreci devam etmektedir.

Musalla Camii: bir süre cezaevi olarak kullanılan ve dikdörtgen planlı olan cami Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

Hacı Süleyman Mescidi: Yeni Pınar Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Kitabesinden öğrenildiğine göre 1720 yılında yaptırılmış, 1890 ve 1899 yılında da onarılmıştır.

Abuzer Gaffar-i Türbesi: Adıyaman'ın 5 km doğusunda Ziyaret Köyü girişindedir. Sahabeden Abuzer Gaffari'nin türbesi olup, kapısındaki kitabe 1136 tarihlidir. Türbe IV. Murad'ın emri ile yapılmıştır.

Yanında küçük bir de mescidi bulunmaktadır. Türbenin çevre düzenlemesi 2007 yılında Adıyaman Belediyesi tarafından yapılmıştır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılacak onarım işi 2010 yılı yatırım programında yer almıştır. İhale süreci devam etmektedir.

Mahmut-El Ensari Türbesi: Adıyaman'ın 7 km doğusunda İpekli (Elifi) Köyü yakınında Ali Dağı'nın yüksek bir tepesinde bulunmaktadır. IV. Murad'ın emri ile Bağdat seferi dönüşünde, Mahmud-i Ensari adına yaptırılmıştır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılan onarım çalışmaları 2011 yılında tamamlanacaktır.

Şeyh Abdurrahman Erzincan-i Türbesi: Kentin 7 km kuzeyinde Zey (İndere) köyündedir. Türbede aslen Erzincanlı olup sonradan Adıyaman'a yerleşen Abdurrahman Erzincan-i, eşi ve kızının sandukaları bulunmaktadır. Türbenin çevre düzenlemesi ve yolunun asfaltlanması çalışmaları Adıyaman Belediyesi tarafından yapılmıştır.

Çıplak Baba Türbesi: Adıyaman'a 25 km mesafede, Adıyaman-Kahta yolu güzergahında Adıyaman Havaalanı güneyinde yer almaktadır.

Zeynel Abidin Türbesi: Adıyaman'ın 15 km doğusunda bulunan türbenin, Hz. Ali'nin torunu Zeynel Abidin'e ait olduğu ifade edilmektedir.

Mor Petrus ve Mor Pavlus Süryani Kilisesi: Mera mahallesinde bulunmaktadır. Üzerindeki yazıttan 1905 tarihinde yapıldığı belirtilmişse de mimarisi ve mimari elemanları XVIII. yüzyıla ait olduğunu göstermektedir. Günümüzde Süryani cemaati tarafından kullanılan ve düzenli ayin yapılan kilise, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından eski eser olarak tescil edilmiştir.

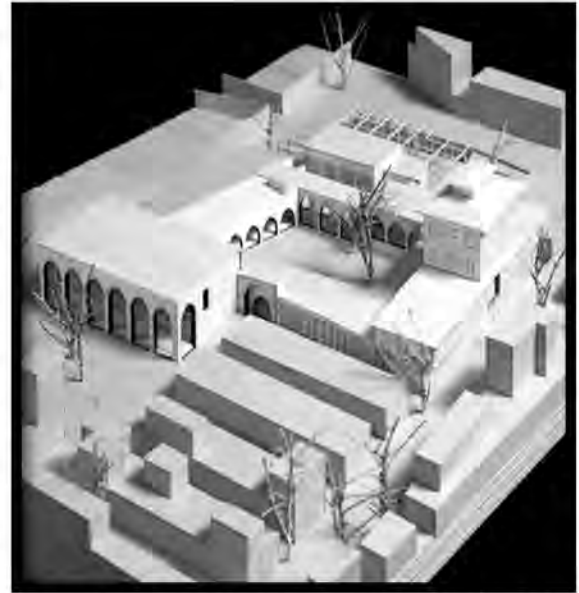
Adıyaman Müzesi: Adıyaman ve çevresinden elde edilen buluntularla 1982 yılında hizmete açılan Müze'de yaklaşık 22.000 eser sergilenmektedir. Eserler iki büyük salon

ve bu salonu birbirine bağlayan ara salon ile iç bahçede sergilenmektedir. Aşağı Fırat Bölgesinde yapılan ve yıllarca süren yerli ve yabancı kazılar sonucu teslim edilen, satın alma ve diğer yollardan müzeye gelen eserler müzeyi zenginleşmiştir. Paleolitik çağdan Osmanlı dönemine kadar devamlılık gösteren arkeolojik eser salonunda; Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağı, Demir Çağı, Helenistik, Roma, Bizans, İslami, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait çeşitli eserler

sergilenmektedir. Etnografik eser salonunda ise yörede derlenen halı, kilim ve cicim gibi el dokumaları, kadın ve erkek giysileri, gümüş takılar ile bakır eşyalar teşhir edilmektedir. Müzede 8.118 adet Arkeolojik, 14.049 adet sikke ve 456 adet etnografik eser olmak üzere toplam 22.623 adet eser bulunmaktadır.

Adıyaman Kent Merkezi: Adıyaman kent merkezinde yer alan "Oturakçı Pazarı" adlı çarşıda ise yöreye özgü halı, kilim, heybe gibi el sanatları ürünleriyle turistik eşyalar satılmaktadır. Kent merkezinde bulunan Tuzhan'ın mülkiyet sorunları çözülmüş olup, Röleve ve Restorasyon Projesi ihale çalışmaları Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından sürdürülmektedir. Restorasyon çalışmalarına projelerin hazırlanarak onaylanmasından sonra onarım çalışmalarına başlanılacaktır. Eski Askerlik Şubesi G.A.P. İdaresi'nin koordinasyonun yürütülen Kırsal Kalkınma Programı'nın alt bileşeni olan Kültürel Miras Bileşeni kapsamında, Avrupa Birliği ve Özel İdare finansmanı ile restore edilmiş olup, sanat galerisi olarak hizmete açılmıştır. Adıyaman Kalesi çevresindeki eski konutlar yıkılmış olup, çevre düzenlemesi Belediye tarafından yapılmaktadır.

Pirin (Perre) Şehri ve Kaya Mezarları: Adıyaman'ın 5 km. kadar kuzeyinde, Örenli (Pirin) Mahallesi'nde yer alan Antik Perre Kenti'nin kuruluşu çeşitli kaynaklara göre Helenistik döneme kadar uzanmaktadır. Kommagene Krallığı döneminde yerleşim yeri ve bu dönemin beş büyük şehriden biri olduğu bilinmektedir. Yine Roma Dönemi'nde de Bölge'nin en büyük şehirleri arasında yer almıştır.

Karadağ'ın yamaçları üzerine yayılan nekropol alanında 203 adet kaya mezarı bulunmaktadır. 1928 ve 1938 yıllarında yapılan arkeolojik araştırmalar sonunda burada Prehistorik çağda ilk insanların yaşadığı anlaşılmıştır. Pirin Mağaraları denilen bu mezarlar kayalara oyularak yapılmıştır. Bazılarının girişleri kabartmalarla süslü, üstleri tonozludur. İçlerinde ise ölülerin konulması için yapılmış sekiler vardır.

Perre Antik Kenti Nekropol Kazısı 2009 yılında yapılmıştır. Adıyaman Müzesi tarafından yürütülen kazılar sonucu 6 Adet oda mezar ve 38 lahit mezar olmak üzere 44 adet mezarın kazı ve temizliği yapılmıştır. Ayrıca, kazısına yeni başlanan bir galeride, duvarlarında üç adet kartal kabartması, iki adet yazıt bulunan ve üst kısmında yaklaşık 150 m2 ölçülerinde zemin mozaïği bulunan bir yapı (Bazilika) ortaya çıkarılmıştır. Bu yapının üzerine bir koruma evi yapımı planlanmaktadır. Ayrıca, bu kazı

çalışmalarında 14 Adet sikke, bir adet gümüş yüzük, bir adet bronz yüzük, yedi adet ağırşak ve bir adet fosil bulunmuştur.

IPA Projesi kapsamında Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca yürütülmekte olan Bölge Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı çerçevesinde açılan Proje Teklif çağrısına sunulan "Kommagene Nemrut Turizm Odaklı Canlandırma Projesi kabul edilmiştir. Bu kapsamda "Perre Antik Kentinin Tanıtımı ve Çevre Düzenlemesi Projesi" için ödenek İPA tarafından karşılanmaktadır. Proje ihale aşamasındadır. Bu proje çerçevesinde sit alanı içinde yer alan konutların kaldırılması planlanmaktadır.

Halen Perre Antik Kenti çevre düzenlemesi kapsamında sadece yol parke taşı ile kaplanmıştır. Antik şehrin kent merkezine yakınlığından dolayı elektrik, su bulunmakta; günübirlik tesis, tuvalet ise bulunmamaktadır.

Zey Mağaraları: Adıyaman'a 7 km. mesafede ve asfalt yolla ulaşılan İndere Köyü (Zey) yakınında, "Kitap Mağarası" ve kayaların oyulmasıyla oluşturulmuş "Demirkale1" adıyla anılan, ikişer katlı, Erken Dönem Hıristiyanlarının yaşadığı yerleşim birimleri bulunmaktadır. Mağaralara köy içinden yaya olarak gidilmektedir. Vadi içinde yer alan mağaraların içine ulaşmak yaya olarak dahi oldukça zordur.

Palanlı Mağarası: Adıyaman'ın 10 km. kuzeyinde Adıyaman-Çelikhan-Malatya Karayolu'nun üzerinde, Palanlı Köyü'nde yer almaktadır. Paleolitik Döneme ait yaklaşık 40.000 yıllık doğal bir mağaradır. Duvarında bulunan ve halen farkedilen geyik figürü yalın kontur çizgilerle oluşturulmuştur. Mağara Arkeolojik Sit olarak tescillidir. Mağaranın yer aldığı derin vadi ise ender bulunur bir doğa parçası olup, sık bir vejetasyona sahiptir. Köye asfalt yolla ulaşılmaktadır. Mağaraya ulaşımın

son 500 m'si yaya olarak yapılabilmektedir. Mağaraya giriş çıkışlar demir parmaklık ile kontrollü hale getirilmiştir. Bekçi bulunmamaktadır. Palanlı Köyü sınırları içinde bulunan Kaya Mezarları I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmiştir.

Haydaran Kaya Kabartması: Adıyaman'ın kuzeyinde, Taşgedik (Haydaran) Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Burada, bir mağara içerisinde kayalara yapılmış Kommagene Krallığı Dönemi'nden kalma bir kabartma bulunmaktadır. Kaya üzerinde Güneş Tanrısı Helios ile Kral I. Antiochos'un tokalaşmaları kabartma olarak resimlendirilmiştir. Köye ulaşım Adıyaman-Çelikhan karayolundan ayrılan asfalt yolla olmaktadır. Sit alanına ancak yaya olarak ulaşılabilir.

Karadağ Tümülüsü: Adıyaman'a 5 km mesafede, Karadağ eteğindedir. 2 bölümden oluşan bir kaya mezar bulunmaktadır.

Malpınarı (Kaya Anıtı): Adıyaman'a 35 km. uzaklıkta Fırlaz Köyü'nün güneyindeki Göksu Nehri'nin kenarında bulunan Geç Hitit Dönemine ait çivi yazılı bir kitabedir. MÖ.900-600 yıllarına tarihlenen bu kitabe, 182x85 cm. ölçüsünde 9 satır halinde doğal bir kaya yüzeyinin üzerine yazılmıştır. Kitabe doğal kaya yüzeyinin düzleştirilmesiyle dikdörtgen şeklinde oluşturulmuştur. Ayrıca, Malpınarı'nda, Göksu Nehri'nin karşı yakasında Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ait, kayalara oyulmuş, 2-3 katlı pencereleri de bulunan yerleşim birimleri bulunmaktadır. Malpınarı'na 3 km. uzaklıkta asfalt yol ile ulaşılan Burç Köyü'nde, kare şeklindeki bir alan üzerine iri kesme taşlar kullanılarak yaklaşık 10 m. yüksekliğinde yapılmış Burç adı verilen bir yapı bulunmaktadır. İnşa tekniği bakımından Cendere ve Kızılın Köprüleri ile benzerlik gösteren bu yapının iki katlı olduğu anlaşılmakta, hangi amaçla kullanıldığına ait kesin bir bilgi

bulunmamaktadır. Anıt mezarın bir kısmı yıkılmış durumda olup, korunmasına yönelik herhangi bir tedbir bulunmamaktadır. Anıt mezarın turizm potansiyeli bulunmamaktadır.

Beştepeler: Adıyaman'ın yaklaşık 25 km. güneybatısındaki Fırlaz (Ilıcak) Köyü sınırları içerisinde yığma taşlardan yapılmış, 6 adet tümülüs bulunmaktadır. Mezarların, Kommagene Kraliyet ailesine ait soylu kişiler için yapıldığı tahmin edilmektedir.

Turuş Kaya Mezarları ve Taş Ocağı: Adıyaman il merkezine 40 km. uzaklıkta, Adıyaman-Şanlıurfa karayolundan Akpınar'da ayrılan 1 km'lik bir asfalt yolla ulaşılan kaya mezarları geniş bir alana yayılmıştır. Turuş Kaya Mezarları Roma Dönemine aittir. Mezarlar zeminden aşağıya doğru ana kaya oyularak yapıldığından mezarların girişine aşağıya doğru inen 10-13 basamakla ulaşılmaktadır. Bazı Kaya mezarlarının duvar ve kapı girişlerinde çeşitli figürler ve kabartmalar bulunmaktadır. 1999-2001 yılları arasında kazı yapılmış ve çevre temizlenmiştir. Ziyarete açıktır. Bekçisi bulunmamaktadır. Kaya mezarlarında gününbirlik tesis, tuvalet, tanıtıcı levha bulunmamaktadır.

Eski Besni: Adıyaman'ın Besni İlçesi'nin 4 - 5 km. kadar güneyinde Besni Kalesi'nin bulunduğu yerdedir. Tarih içinde Eski Besni Kenti, başta Besni Kalesi'nin içi ve çevresi olmak üzere geniş bir alana yayılmış bir kent durumundadır. Bugün bu kentten geriye Besni Kalesi ile bir bütünlük oluşturan birkaç cami (Ulu Cami, Külhanönü Camii, Toktamış Camii, Çarşı Camii) ve minare, Bekir Bey Külliyesi'nden kalan hamam, çeşme, külliye ve köprü kalıntıları kalmıştır. Bu tarihi kalıntılar kale ile birlikte ilgi çekici bir görünüme sahiptir. Gaziantep Üniversitesi ve Adıyaman Müzesi tarafından 2008 yılında yüzey araştırmaları yapılmıştır. Ulu Cami'nin onarım işi Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü 2011 yılı programında yer almaktadır. Arkeolojik sit alanı içinde yer alan eserin kazı çalışmaları tamamlanmış olup, çıkan bulgular doğrultusunda rekonstrüksiyon çalışmaları yapılacaktır. Eski Besni'ye giden yol asfalt olup, bilgilendirme levhaları, gününbirlik tesis, tuvalet bulunmamaktadır.

Besni Kalesi: Besni ilçe merkezinin 2 km. güneyinde sivri ve yüksek bir dağın üzerinde yer almaktadır. Dağın büyük bir kısmı sarp ve dik kayalarla çevrilidir. Kaleye yalnızca güneyden dik bir yamaçtan çıkılabilmektedir. Kalenin kuruluş tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, Hititlerden kaldığı sanılmaktadır. 13.Yüzyılda Memluk hakimiyetinde Besni Kalesi sağlamlaştırılmıştır. Kale, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de kullanılmıştır. Kalenin ortasında bir kuyu bulunmaktadır. Batı kesiminde, Çifte Mancınık adı verilen ve bir anıtı andıran karşı karşıya yapılmış iki büyük yapı vardır.

Sofraz Tümülüsleri: İl merkezine 45 km, Besni'ye 15 km. uzaklıkta, Besni İlçesi, Üçgöz (Sofraz) köyündedir. Sofraz Kommagene Kralığının dini başkenti olmuştur. 15 m. Yüksekliğinde olan mezarın üzeri kırma taş ve molozla örtülüdür. Güneyde bulunan mezar girişi zeminden 5 m. aşağıda yer almaktadır. İçerde içiçe iki oda ve mezar odasında 2 lahit bulunmaktadır. Mezar M.S. II. yüzyılda Roma Dönemi'nde yapılmıştır. 1995 yılında ziyarete açılmış olup, bekçisi bulunmaktadır. Tümülüse ulaşan yolun son 1 km'si stabilize edilmiştir. Tümülüste su, elektrik, gününbirlik tesis ve tuvalet, bilgilendirme levhası bulunmamaktadır.

Bu tümülüsün yaklaşık olarak 750 m güneyinde bir başka tümülüs daha yer almaktadır. Bu tümülüs 3 odadan oluşmuştur. Giriş kısmının her iki yanında ana kayaya oyulmuş mezarlar yer almaktadır. Bu odalardan ikisi ana kayaya oyulmuş olup odaların her birinin içerisinde üçer tane lahit mezar bulunmaktadır. Üçüncü oda ise tonozlu kesme taşlardan yapılmış olup içerisinde yine bir adet lahit mezar bulunmaktadır.

Ayrıca Sofraz Köyü'nde çevre halkı tarafından ziyaret edilen Hacı Ali Bey Türbesi yer almaktadır.

Göksu- Kızılın Köprüsü: Besni'nin güneydoğusunda, Akpınar Bucağı, Gümüşkaya ve Ağcin Köyleri arasında Kızılın Köyü yakınında, Göksu çayının daraldığı bir yerde kayalık bir zemin üzerine kurulmuştur. Kahta ilçesinde yer alan Cendere Köprüsü ile benzerlik göstermektedir. Köprünün Romalılar zamanında yapıldığı tahmin edilmektedir. Köprüde kesme taşlardan yapılmış üç kemer bulunmaktadır. Bu gün orta kemer çökmüş, diğer kısımlar ise sağlamdır.

Dikilitaş (Sesönk): Besni ilçesinin 33 km. güneydoğusunda, Yeniköy'de, Kızıldağ'ın tepesinde bir anıt mezar yer almaktadır. Bu anıt mezarın M.Ö 69 - M.S. 72 Kommagene Krallığı Dönemi'ne ait olduğu ve kral ya da kraliyet ailesinden birinin mezarı olabileceği tahmin edilmektedir. Höyük, iri taşların yığılmasıyla yapılmış olup, güneyinde iki, kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerinde

10 m yükseklikte üç sütun bulunmaktadır. Sütunların her birinin yüksekliği yaklaşık 12-15 m.'dir. Sütunların yapılış tarzı Göksu Nehri üzerindeki Göksu Köprüsü ve Kahta Çayı üzerindeki Cendere Köprüsü ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca anıt mezarın girişi olduğu sanılan bir mağara girişi ve sarnıcı andıran 7-8 m. derinlikte dikdörtgen şeklinde kayadan kesilmiş büyük bir kuyu bulunmaktadır.

Dolmenler: Besni İlçesi'nde, Dikilitaşın kuzeyindeki kayalık alanlarda, Aşağıhozişi Köyü yakınlarında Dolmen tipi mezarlar bulunmaktadır. Sala benzeyen iki büyük kayanın birbirine çatılması ile yapılan bu mezarların Taş Devri insanlarından kaldığı tahmin edilmektedir.

Gerger Kalesi: Adıyaman'ın Kahta İlçesi'ne 85 km. uzaklıkta bulunan Gerger Kalesi, Gerger İlçesi'nin Oymaklı Köyü'nün doğusunda yer almaktadır. Tarihi Geç Hitit dönemine dayanan kale, sarp kayalıklar üzerinde olup, sağlam sur duvarlarıyla çevrilidir. M.Ö. II. yüzyılda burası Fırat Arsemeia'sı olarak adlandırılmış olup, sarp kaya yüzünde Mithridates Callinichos'un babası Samos'un M.Ö. 140 - 100 yıllarına ait dev ölçülerdeki bir kabartması yer almaktadır. İslami dönemde de kullanılan

kale içerisinde cami, dükkanlar ve su sarnıçları da bulunmaktadır. Gerger Kalesi'nin yolu yapılarak ulaşımı sağlanmıştır. Kale ziyarete açıktır. Çevre düzenlemesi yapılmamış olup alanda bekçi bulunmamaktadır.

Üzeyir Peygamber Türbesi: Gerger İlçesi, Alidar köyünde, ilçe merkezine 20 km mesafede yer almaktadır. Yolu asfalttır ve tanıtıcı levha bulunmaktadır.

Altın Köprü: Gölbaşı İlçesi Yolbağ Köyü'nde, Göksu Çayı üzerindedir. Biri büyük, toplam dört kemerden oluşan köprü, taşlar arasında harç kullanılmadan, "cendere" adı verilen sıkıştırma yöntemiyle inşa edilmiştir. İlk yapımı Roma dönemine ait olduğu sanılan köprü, halen kullanılmaktadır.

Nemrut Dağı Milli Parkı: Temel olarak Nemrut Dağı ve çevresindeki tarihi eserlerin yer aldığı, Adıyaman'ın Kahta İlçesi ve Malatya İli Pötürge İlçesi sınırları içinde kalan toplam

13.850 hektarlık alan 17.01.1989 tarih ve 20052 No'lu Resmi Gazete'de yayınlanarak Milli Park olarak ilan edilmiştir. Nemrut Dağı ve çevresi tüm Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin turizm açısından önemli eserlerini barındırmakta ve aynı zamanda bölgede turizm faaliyetlerinin ilk başladığı yerdir.

Çukurova Üniversitesi'nce yapılan "Nemrut Dağı Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı 2002 yılında tamamlanarak, Adana KTVKK, 21.11.2002 gün ve 4966 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Ancak, daha çok korumaya yönelik hazırlanan bu planda turizm geri

planda kalmış, herhangi bir otel, konaklama tesisi, pansiyon, yol veya lokanta yer almamıştır.

Nemrut Dağı'nın UNESCO tarafından 1987 yılında Dünya Kültür Mirası listesine alınmasından sonra merkezi Hollanda'da bulunan The International Nemrut Foundation (Uluslararası Nemrut Vakfı) kurulmuştur. Bu vakıf ile Kültür Bakanlığı'nca kurulan Kültür ve

Tabiat Varlıklarını Koruma Değerlendirme ve Geliştirme Vakfı ve Türk Demokrasi Vakfı 24.3.1999 tarihinde bir protokol imzalayarak Nemrut Dağı çevresi ve ören yerindeki tarihi eserlerin restorasyonu ile ilgili çalışmalara başlamıştır. Ancak proje sonraki yıllarda durdurulmuştur.

Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından yapılan Nemrut Dağı Tümülsü ve Anıtlar Çevre Düzenleme ve Hizmet Evi yapımı projesi 30.12.2009 tarihinde onaylanmıştır. Projeye uygun olarak, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından Nemrut Dağı Tümülsü ve Anıtları çevre düzenlemesi ve yol yapımı için 2010 yılında kısıtlı da olsa ödenek

ayrılmıştır ve çalışmalar devam etmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Ortadoğu Teknik Üniversitesi arasında 2006 yılında imzalanan "Kommagene Nemrut Dağı Tümülsü ve Anıtları Malzeme, Yapısal Durum, Jeolojik Araştırmalar ve Koruma Önerileri Geliştirme ve Yönetim Planı Hazırlanmasına İlişkin Protokol" çerçevesinde "Kommagene Nemrut Koruma ve Geliştirme Programı" devam etmekte olup, 2011 yılı içinde tamamlanması beklenmektedir. Proje geniş bir alanı kapsamakta olup,

bu bölge için bir master plan niteliği taşımaktadır. Projenin 20 yıllık çalışma programı içinde ilk 5 yılda uygulanması beklenen proje sayısı 117'dir. Bu projelerden 18'i tüm alana özgü projeler, 14'ü alt bölge projeleri, 100'ü ise yerele özgü projelerdir. Yerele özgü projeler Nemrut Dağı Tümülüsü, Arsemia Arkeolojik Alanı, Yeni Kale (Eski Kahta), Karakuş Tümülüsü, Cendere Köprüsü, Derik Kutsal Alanı, Perre (Pirin) Nekropolü, Haydaran Arkeolojik Alanı, Palanlı Mağarası Alanı, Adıyaman Merkez: Tuzhanı ve Oturakçı Pazarı, Turuş Kaya Mezarları, Atmalı Kaya Mezarları, Eski Besni, Sofraz Tümülüsleri ve Kızılın Köprüsü'nü kapsamaktadır.

Nemrut Dağı: İl Merkezine direkt 87 km. Arsameia Antik yolu üzerinden 77 km. Kahta ilçesine 43 km uzaklıktadır. Kommagene Kralı I. Antiochos'a ait tümülüs, Doğu Toros sıradağları üzerinde 2.206 metre yükseklikte, Fırat Nehri geçitlerine ve ovaya hakim bir tepe üzerindedir. Tümülüs ana kaya üzerine kesme, kırma ve çakıl taşlarının yığılmasıyla oluşturulmuştur. Tümülüs ve kutsal alanlar M.Ö. I. YY'a tarihlenmektedir. Tümülüsün doğu, batı ve kuzey kesimlerinde ana kaya düzleştirilerek teraslar oluşturulmuş, doğu ve batı teraslarda Greko - Pers üslubunda heykel ve kabartmalar yapılmıştır.

Doğu Terası: Yaklaşık 10 metre yüksekliğindeki taht üzerine sıralar halinde oturmuş dev tanrı heykelleri bulunmaktadır. Heykellerin yüzleri güneşe doğru bakmaktadır. Sırasıyla Antiochos, Fortuna - Kommagene, Zeus - Oromasdes, Apollon - Mithras, Herakles - Artagnes, kartal ve aslan yer almaktadır. Tahtların arkasında 237 satırdan oluşan Kral Antiochos'un dini ve sosyal içerikli vasiyeti (Nomos) bulunmaktadır. Terasın kuzey ve güneyinde Kommagene Kraliyet ailesi bireylerinin kabartma stelleri bulunmaktadır. Yine bu terasta heykellerin önünde ateş sunağı (Altar) ve onun yanında oturur biçimde bir aslan heykeli bulunmaktadır. Nemrut'ta güneşin doğuşu bu terastan izlenmektedir. Terasta dikdörtgen şeklinde basamaklı ateş sunağı ve aslan heykeli yer almaktadır.

Batı Terası: Doğu terasta olduğu gibi tahtlarında oturan dev tanrı heykelleri ile bunların yanında Antiochos'un tanrılarla tokalaşmasını gösteren kabartmalar ve astroloji ile ilgili aslan horoskop kabartması yer almaktadır. Aslan kabartması üzerinde yer alan ay ve yıldızlardan Milattan önce 7 Temmuz 62 tarihi okunmaktadır. Bu tarih Kral I. Antiochos'un tahta çıkış tarihidir. Nemrut'ta güneşin batımı bu terastan izlenmektedir.

Diğer teraslara oranla batı terası büyük ölçüde tahribat görmüştür.

Kuzey Terası: Bu teras batı ve doğu teraslarını birbirine bağlayan 180 m. uzunluğundaki tören yoludur. Ayrıca 80 m. uzunluğunda stel kaideleri de bulunmaktadır.

Tüm alan I.Derece Arkeolojik Sit Alanıdır. Halen Nemrut Dağı'na çıkış yolu Karadut Köyü çıkışından itibaren parke kaplanmıştır. Ancak Gerger kavşağı ile Karadut Köyü arasındaki yol genişletilip ve asfaltlanması gerekmektedir. Günübirlük tesisin olduğu noktada, yol bitiminde tur otobüslerinin de park edebileceği 15-20 araçlık bir otopark yapılmıştır. Günübirlük tesiste hediyelik eşya ve içecek satışı yapılmaktadır. Tanıtıma yönelik herhangi bir düzenleme yoktur. Günübirlük tesisden dağa çıkış yolunda herhangi bir gelişme kaydedilmemiştir. Doğu terasında tahtlarda oturanların başı tahtın önüne gelecek şekilde düzenleme yapılmış. Batı terasında da aynı yönde çalışma devam etmektedir. Eserlere ilişkin levhalandırma bulunmamaktadır.

Eski Kahta (Yeni Kale): Eski Kahta (Kocahisar) Köyünde bulunan kalede Ortaçağ etkileri görülmekle birlikte daha önceki dönemlerde iskan edildiği tahmin edilmektedir. Memluklar döneminde (M.S.13.yy) imar ve onarım görmüştür. Kale içinde su depoları, hamam, cami ve dükkan kalıntıları bulunmaktadır. Kalenin gerek konumu, haberleşme amacıyla güvercinler için yaptırılan kayalara oyulmuş Güvercinlik, Yeni Kale ile Eski Kale arasındaki yeraltı yolu oldukça dikkat çekicidir. Kale yapıları oldukça sağlamdır. Kale içinde ve çevresinde geziyi kolaylaştıracak düzenlemeler gereklidir. Kale'nin yer aldığı kayalığın güneydoğusunda antik devirlerden kalma ve demir elde etmek için kullanılan hazneli fırınlar yer almaktadır. Ulaşımı asfalt yolla gerçekleşen ve levhalandırması yapılmış olan Yeni Kale için 24.04.2009 tarihinde ihalesi yapılan Röleve, Restorasyon ve Restitüsyon Projesi tamamlanmıştır. Kalenin bekçisi olup, yıkılma tehlikesi nedeniyle halen ziyarete kapalıdır. Köy içinde özel sektöre ait kafeterya ve tuvalet bulunmaktadır.

Eski Kale (Nymphaios Arsameia'sı): Yeni Kale ve Kahta Çayı'nın doğusunda olup, Eski Kahta'ya yaklaşık 3 km. uzaklıkta, Kocahisar Köyü ile Damlacık Köyü arasında, Kahta Çayı'nın (Nymphaios) doğusunda yer almaktadır. Güneyindeki tören yolunda Mithras'ın kabartma heykeli, yine aynı alanda Antiochos - Heracles tokalaşma steli ve bu stelin önünde Antiochos tarafından yazdırılmış ve Anadolu'nun bilinen en büyük Grekçe Kitabesi yer almaktadır. Kitabenin bulunduğu yerden başlayan ve bugüne kadar en fazla 158 m. derine inilebilmiş olan tünelin kesin olarak hangi amaçla yapıldığı bilinmemektedir. Mabedin kuzey tarafında ise bu tünel ile benzerlik gösteren yaklaşık 10 m. derinliğinde bir başka tünel daha bulunmaktadır.

Alanın yukarısında yer alan bir tepe üzerinde de Mithridates Callinichos'un mezarı, tapınağı ve sarayı yer almaktadır. Sarayda yapılan kazı çalışmalarında çok sayıda heykel parçası, bir kraliçe ve Antiochos başı bulunmuştur. Kitabeye göre burasının Antiochos'un atalarından Arses tarafından kurulduğu, babası Mithridates Callinichos tarafından kutsal son istirahat yeri olarak seçildiği, Kommagene Krallığı döneminde ise yazlık başkent olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Halen son 1 km'si parke kaplı asfalt yolla ulaşılan Arsemia'da gününbirlik tesis yapılmış. 5-6 araçlık otopark yeri düzenlenmiş ve levhalandırma yapılmıştır. Otoparktan Arsemia'ya ulaşım 300m patika yol ile sağlanmakta olup, herhangi bir kazı, ışıklandırma ve restorasyon çalışması yoktur. Arsemia'nın giriş kısmında bir adet gününbirlik tesis ve tuvalet yapılmıştır. Ayrıca yine bu noktada iki otobüs ve 10 arabalık otopark amaçlı bir boşluk oluşturulmuştur. Ancak açıklayıcı levha ve yaya yolu düzenlemesi eksikliği bulunmaktadır. Turizm açısından önemli bir mola noktası olan Arsemia'yı 2010 yılında yaklaşık 60.000 kişi ziyaret etmiştir. Yerinde elde edilen bilgilere göre gelen ziyaretçilerin %30'u yabancı % 70'i Türk vatandaşlarıdır. Ziyaretçiler çoğunlukla minibüs ve özel araçla gelmektedir.

Karakuş Tümülüsü: Kahta Çayı'nın açtığı geniş dere yatağının batısındaki tepe üzerine kırma taşlar ve çakılların yığılmasıyla oluşturulmuş, 21 m. yüksekliğinde olan tümülüs mezar Arkeolojik Sit Alanıdır. M.Ö. I. YY. sonlarına tarihlenmektedir.

Karakuş adını ise yüksekliği 2.54 m.'yi bulan bir kartal figüründen almıştır. Tümülüsün güney ve batı yönlerinde 4 adet sütun bulunmaktadır. Sütunlar üzerinde çeşitli hayvan figürleri ve bir de tokalaşma sahnesinin bulunduğu kabartma yer almaktadır. Doğudaki sütun başlığı altında yer alan kitabeden, burada Kommagene Kralı II. Mithradates'in annesi İsis, kızkardeşi Anthiochis ile onun kızının mezarları olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak, yapılan kazılarda mezarların Roma döneminde açıldığı ve tahrip edildiği ve buradan alınan taşlarla Cendere Köprüsünün inşa edilmiş olacağı ortaya çıkmıştır. Tümülüs'e ulaşan yol (parke

döşeli 1km'si dışında) asfaltlanmıştır. Halen Tümü'lüs'te bir adet günübirlik tesis ve tuvalet yer almaktadır. Bu tesisin önünde tur otobüsü de park edebilecek büyüklükte 20 - 25 araçlık parke döşeli bir otopark yapılarak, çevreye açıklayıcı levha konulmuştur. Tümü'lüs'te herhangi bir kazı çalışması yapılmamıştır. Milli Park içindeki tüm tesisler Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından 20 yıllık ihaleye verilmiştir.

Cendere Köprüsü: Karakuş Tepesi'nin kuzeydoğusunda, karayolu üzerinde yer almaktadır. Adıyaman'a 55 km uzaklıktadır. Kahta Çayı'nın en çok daraldığı kesimde iri kesme taşlardan yapılmış köprü, Roma devrinden kalma olup bugün hala kullanılmaktadır. Bir büyük bir de küçük tali kemerden oluşmaktadır. 120 m uzunluğunda 7 m genişliğindedir. Üzerindeki kitabelerden anlaşıldığına göre; M.S. 192 - 211 Septimus Severus zamanında Samsat'ta karargah kuran XVI. Lejyon tarafından

yaptırılmış, Korint başlıklı sütunlar İmparator Septimus Severus, karısı ve iki oğluna adanmış; Caracalla'nın imparator olması ile S. Severus'un oğullarından Geta adına diktirilen sütun yıkılmıştır.

Köprü restore edilmiştir. Cendere Çayının köprüden sonra içine girdiği derin kanyon

Doğal Sit Alanı'dır. Halen köprü taşıt trafiğine kapatılmış ve yaklaşık 500 m yakınına yeni köprü yapılarak, levhalar yerleştirilmiştir. Cendere Köprüsü'ne günübirlik tesis ve tuvalet yapılmıştır. Ancak düzenli otopark ve açıklayıcı levha bulunmamaktadır.

Derik Kalesi (Heron Kutsal Alanı): Sincik ilçe merkezinin güneyinde, Fatih Mahallesinde (Karşgün) yer almaktadır. Locatena kutsal şehrinin bugüne gelen kalıntıları, Hereon ve Dor düzeninde yapılmış iki büyük antik tapınak kalıntısından oluşmaktadır. M.S. II. YY.'da yapılan, kutsal alan içindeki mezar odasının bulunduğu tapınak, anıtsal Roma mimarisinin örneklerindedir. Turizm değeri bulunmamaktadır.

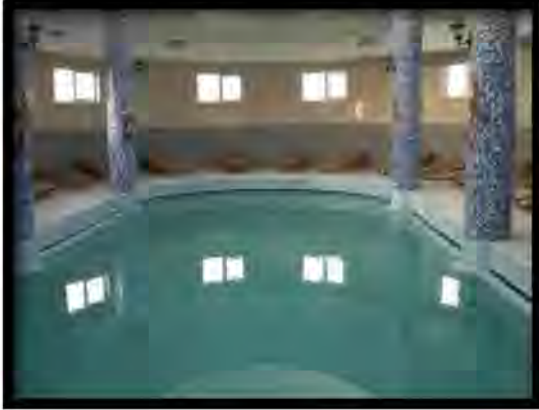
1.2. BATMAN

1.2.1. Doğal Değerler

Kırkat Göleti: Gercüş ilçesinde Sulama amaçlı inşa edilen gölün çevresine Batman Çevre ve Orman İl Müdürlüğü, Gercüş Ziraat Odası Başkanlığı ve Gercüş Kaymakamlığının ortak girişimleriyle ağaçlar dikilerek etrafı tel örgüyle kaplanmak suretiyle korunma altına alınmıştır. Birkaç yıl içinde bu alanlar piknik alanı olarak düzenlenecektir. Halen gölette yaygın olarak olta balıkçılığı yapılmakta ve sazavlanmaktadır. Turizm değeri bulunmamaktadır.

Holi (Taşlıdere) Kaplıcası: Kozluk İlçesi, Taşlıdere jeotermal alanında bulunan Holi kaplıca kaynağının sıcaklığı 83°C ve debisi 16 (l/sn) olup kaynaktan kaplıca amaçlı yararlanılmaktadır. 2008 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından verilen izinle burada turizm işletme belgesi, dört yıldızlı 54 odalı bir kaplıca oteli hizmete açılmıştır. Günümüzde 40 odalı bir kaplıca otelinin de inşaatı devam etmektedir. Kaplıca oteli çevresinde kaplıca kullanıcılarına yönelik ticari birimler oluşmuştur. Ancak bu gelişmeler planlı değildir.

1.2.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler

On Kemerli DDY Köprüsü: 1944 yılında inşaatı biten Devlet Demir Yolları Köprüsü, döneminin bir mimarlık harikasıdır. Batman kent merkezine 7 km. mesafede Batman Çayı üzerinde yapılan ve on kemerli olan köprü, tren geçişini sağlamayla birlikte, insan ve hayvanların geçişini de sağlamaya uygun biçimde inşa edilmiştir. Bu köprü'nün ayrı bir özelliği de, İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1939-1944 yılları arasında yapılmış olmasıdır.

Mor Kiryakus Manastırı: Beşiri İlçesine bağlı Ayrancı Köyünde bulunan Mor Kiryakus manastırı yaklaşık 2500 m² alan üzerine inşa edilmiş olup, dehlizlerle yeraltına uzanan bir yer altı katıyla birlikte üç katlı bir yapıdır. Dıştan dikdörtgen planlı, içtende geniş iki kare planlı kapalı bir avlu ve bu avlunun etrafında kemerli payandelerin gerisinde odalar yer almaktadır. Süryani Hıristiyanları tarafından kutsal kabul edilen Turabdin bölgesinin en uç noktasındaki Mor Kiryakus manastırı, bu bölgede yer alan 80'e yakın kilise ve manastır içinde önemli bir yer tutmaktadır. Manastıra girişteki ana kapı

üzerinde ve iç avluyu iki bölüme ayıran kemerli kapının üzerinde olmak üzere Süryanice yazılmış iki taş kitabe mevcuttur. Manastır bölgenin ilk manastırlarından biri olması ve inşasından sonra yeni manastırların açılmasına ön ayak olması açısından çok önemlidir. Mor Kiryakus Manastırı'nın, yaklaşık M.S. 457 yılında yapıldığı düşünülmektedir. Mor Kiryakus Manastırı 17.yüzyılın sonuna kadar birkaç kez devlet tarafından onarılmıştır. Bu onarımlar esnasında Hasankeyf'ten taş ustaları getirilerek Mor Kiryakus Manastırında çalıştırılmıştır. Manastır Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Büyük bir bölümü yıkık durumda olan Mor Kiryakus Manastırı'nda, birbirine bitişik çok sayıda ve farklı ölçütlerdeki odaların mevcut olması, buranın bir ibadethane, medrese ve inziva yerinden oluşan bir külliye olduğu anlaşılmaktadır. 1940'lı yılların başına kadar faal olan ancak bu tarihten sonra son cemaati da manastırı terk edince, burada hiçbir Hıristiyan kalmamıştır. Manastırda bulunan çan ve çok sayıda el yazması kitap ve İnciller ile manastıra ait değerli eserler, Midyat'taki Mor Gabriel Manastırına

götürülerek koruma altına alınmıştır. Mor Kiryakus Manastırı'nın restorasyon çalışmalarına 2011 yılında başlanması planlanmaktadır. Restorasyon çalışmalarının ardından gerekli izinlerin çıkması halinde Manastır tekrar ibadete açılacaktır. Mevcut durumu ve konumsal dezavantajından dolayı turizm değeri bulunmamaktadır.

Memikan Köprüsü: Tarihte Batman'ın Beşiri ilçesine bağlı Garzan Ovasındaki yerleşim birimlerinin, özellikle Hasankeyf'le olan ticari ilişkisini sağlayan Memikan Köprüsü, bu bölgeden geçen İpek Yolu'nu, Garzan Çayı üzerinden karşıya bağlantısını sağlayan stratejik bir noktada yer almaktadır. Köprü Hasankeyf, Malabadi ve Cizre'deki taş köprülerle büyük benzerlik göstermektedir. Memikan Köprüsü, halen oldukça harap durumdadır. Turizm değeri bulunmamaktadır.

Seyyid Bilal Türbesi: Gercüş ilçesine bağlı Vergili (Becirman) köyünde bulunmaktadır. 1132-1212 yılları arasında yaşadığı belirtilen Seyyid Bilal, ömrünün bir kısmını Irak'ın Kerbela bölgesinde geçirmiş, 1154 yılında Bağdat'tan Hasankeyf sancağı olan Vergili (Becirman) Köyü'ne göç ederek yaşamının geri kalan kısmını bu köyde geçirmiş ve burada vefat etmiştir. Vergili (Becirman) Köyü, tarihi dokusuyla da ünlüdür. Köyün çevresinde çok sayıda mağara, tarihi hanlar ve su değirmenleri mevcuttur. Her yıl Eylül ayının ikinci haftasında bu köyde Seyyid Bilal'i anma günleri düzenlenmektedir.

Hasankeyf: İl sınırları içerisindeki en önemli eserler Hasankeyf İlçesi'nde bulunmaktadır. Hasankeyf'in Geç Asur ve Urartu devirlerine (M.Ö. 9. yy) kadar inen bir geçmişi olduğu bilinmektedir. Romalılar için bir ileri karakol olan kent, M.S. 5. yüzyılda

Süryani Piskoposluğunun başkenti olmuş, M.S. 6. ve 7. yüzyıllarda doğu ülkelerine özgü Hıristiyan Kiliselerinin ilk merkezlerinden biri haline gelmiştir.

İslamiyet Dönemi'nde Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler ve Mervanilerin eline geçen kent 1101 - 1232 yılları arasında Artukoğulları'nın başkenti olmuş ve en görkemli çağını bu dönemde yaşamıştır. 1232 yılında Eyyubiler'in hakimiyetine giren kent, 1260 yılında Moğol istilasında tahrip edilmiştir. Sonraki dönemlerde Beylikler idaresinde olan Hasankeyf, 1516 yılında Osmanlı Topraklarına katılmıştır.

Bugün Hasankeyf'te ayakta kalan tarihi eserlerin çoğu Eyyubiler zamanından kalma cami ve zaviyelerdir. Kent, 1978 ve 1981 yıllarında Arkeolojik Sit Alanı ilan edilerek koruma altına alınmıştır. Ancak yerleşmenin bir kısmı, Dicle Nehri üzerinde yapılacak olan Ilısu Baraj Gölü altında kalacaktır. Yerleşme, mağara evleri, saray kalıntısı, kale, sarnıç, erzak ambarları, Ulu Cami ve Hasankeyf Köprüsü ile tarihi zenginliğe sahiptir. Yerleşmede tarihi yapıların bazıları büyük ölçüde tahrip olmuş olmasına rağmen günümüze kadar gelebilmişlerdir.

Mimari eserlerin yanısıra, Hasankeyf'te doğal jeolojik formasyon, yarık ve mağaralarıyla da dikkat çekicidir. Hasankeyf Birinci Derece Arkeolojik Sit olan ve bütünselliğini koruyabilmiş bir Ortaçağ kentidir. Hasankeyf'te konaklama olanağı bulunmamaktadır. Ancak, turizme yönelik birkaç tesis (kafe, lokanta) kaleye çıkış yolunda ve köprü başında yer almaktadır.

Hasankeyf Kalesi: Dicle Nehri'nin güneyinde bulunan 200 m. yüksekliğindeki tepede kaya üzerinde yer alan Hasankeyf Kalesi, il sınırları içerisinde yer alan en önemli kaledir. Kale'nin 451 yılında Süryani Piskoposluğu döneminde yapıldığı tahmin edilmektedir. Dicle'ye inen bir merdiven mevcuttur. İkinci kale kapısı Artuklu Dönemi'ne aittir. Kale içinde Ulu Cami, Küçük Saray ve Büyük Saray yer almaktadır. Artuklu Dönemi'ne ait bir yapı olan Büyük Saray'ın halen yalnız subasmanları mevcuttur. Duvarları ya yıkılmış veya kısmen göçükler altında kalmıştır. Eyyubiler Dönemi'nde inşa edilen Küçük Saray, kalenin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Saray büyük ölçüde tahrip olmuştur. 2010 yılı içinde Hasankeyf kale kapısında kaya düşmesi sonrası kale girişi demir parmaklıklarla kapatılmış ve Dicle kenarı geziye yasaklanmıştır. Kayaların kaldırılıp kale kapısının tekrar açılması ile ilgili yapılan çalışmalar üniversite, belediye ve kaymakamlığın işbirliği içinde sürdürülmektedir. Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu kararı ile DSİ'nin kayaların indirilmesi ile ilgili proje hazırlaması, Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurulu'na sunmasına karar verilmiştir. DSİ'nin projeyi hazırlamasından sonra süreç başlayacaktır. Bu sürecin en az bir yıl sürmesi beklenmektedir.

Hasankeyf Köprüsü: Hasankeyf'in Mezopotamya uygarlıkları ile Anadolu arasındaki önemli bir merkez ve ticaret yolu olması nedeniyle Dicle'yi birleştiren ilk köprü Roma Dönemi'nde yapılmıştır. Hasankeyf İslam egemenliğine girdikten sonra, Artukoğulları'nın beyliklerine başkentlik yapmış ve bu dönemden günümüze, kısmen de olsa Hasankeyf Köprüsü, Büyük ve Küçük Saray kalmıştır. Yapım özelliklerinden anlaşıldığına göre köprü, XII. yy. Artuklu Dönemi'ne tarihlenmektedir. Kesme ve moloz taşla, çok az tuğla ve ahşap kullanılarak yapılan köprüden günümüze kadar gelen kalıntılar; Dicle Nehri'nin sol yakasında küçük bir kemer ile ortada ve sağ yakada yer alan ayaklardır. Köprü'nün ortasında 40 m. açıklıklı ana gözü, yanlarda ise 22 m. açıklıklı iki yan gözü bulunmaktadır. Köprü'nün güney ayağında burçları simgeleyen 12 büyük kabartma yer almaktadır.

Büyük Saray: Hasankeyf Yukarı Şehir'de, Dicle'nin kuzey kesiminde yer alan Büyük Saray yaklaşık 2.350 m²'lik bir alanı kaplayan bir höyük üzerinde kurulmuştur. Saray, harap durumdadır. Yapının önemli bir özelliği, binadan bağımsız olan, giriş kapısının dikdörtgen bir kulenin yükselmesidir. Roma Dönemi garnizon binası, Artuklular Dönemi'nde saraya çevrilmiştir.

Küçük Saray: Kalenin kuzeydoğusunda ve Büyük Sarayın doğu ucunda yer alan alandaki gözetleme kulesi olarak nitelenen burç, halk arasındaki söylentiye göre Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın Sarayı olarak bilinmektedir. 1328 yılında Eyyubi Meciruddin Muhammed tarafından yaptırıldığı bilinmektedir.

Hasankeyf Mağaraları: Yaklaşık 4000 adet civarında olan mağaralar, birçok medeniyetin merkezi olmuş ve bu mağaralara, karşı kayalıklardan birleşik kaplar esasına dayalı sifon benzeri bir sistemle, düz alanlara döşenen künkler ve kayalıklara oyulan kanallardan sonra 200 metre derinliğindeki bir vadiden geçirilerek temiz su ulaştırılmıştır. Uzun yıllar Hasankeyf yerleşme nüfusunun tamamı mağaralarda yaşamış ve 1975 yılından sonra, yeni inşa edilen evlere taşınarak mağara evleri terk etmişlerdir. Ancak hala bu mağaralarda yaşayan veya hayvan barınağı olarak kullanan aileler bulunmaktadır.

Yol Geçen Hanı: Halk arasında Yolgeçen Hanı olarak bilinen ve yaklaşık bin kişi kapasiteli olan doğal mağara, yekpare taştan yapılmış Hasankeyf kalesinin altında bulunmakta olup ağzı Dicle Nehrine doğru açılmaktadır. Bu doğal mağaranın içinde su stok etmek için bir mahzen ve kaleye çıkmak için de bir gizli yol bulunmaktadır. Mağara, ulaşımın suyolları ile yapıldığı devirlerde, Dicle Nehrinin karşı sahiline gidip gelmek için ulaşım aracı olan sal ve keleklerin önünde sıralarını bekleyenlerin dinlendiği ve gecelediği mekan olarak kullanılmıştır.

Şehir Kesimindeki Camiler:

Ulu Camii: Ulu Camii, kalenin en yüksek noktasında inşa edilmiştir. Cami, 1325 yılında Eyyubiler Dönemi'nde, bir kilisenin yerine yapılmıştır. İlk plan birçok değişikliğe uğramıştır. Ulu Cami oldukça tahrip olmasına karşın, hala ayaktadır. Eyyubilerin Hasankeyf'teki ilk eseridir.

El-Rızk Camii: Kentin kuzeybatısında bulunan cami, Eyyubi Sultanı Süleyman tarafından 1409 yılında yaptırılmıştır. Günümüze sadece minaresi ve kapının yer aldığı kuzey cephesi kısmen ulaşabilmiştir. Giriş kapısı kısmen yıkılmıştır.

Sultan Süleyman Camii: Eyyubi Dönemi eseri olan cami büyük ölçüde tahrip olmuştur. Bugün yapının en etkileyici bölümleri minaresi, taç kapısı ve çeşmesidir. Yapının doğusunda yer alan minare Artuklu ve Eyyübi döneminde gelişen mimari tarzın en güzel örneklerinden biri olmasına karşın şerefeden yukarı yıkılmıştır.

Koç Camii: Sultan Süleyman Camii'nin güneyindedir. Eyyubilere ait olduğu tahmin edilmektedir. Etrafındaki yapı kalıntılarında bir külliye'nin içinde yer aldığı anlaşılmaktadır.

Kızlar Camii: Caminin, dört köşesinde birer mezar olduğundan yapının bir anıt mezar olduğu bilinmektedir. Sadece kuzeydoğu köşesindeki mezar günümüze ulaşmıştır. Kuzeydeki giriş ve pencerelerde yer alan bezemeler oldukça dikkat çekicidir.

Dicle'nin Sol Kıyısındaki Eserler:

Zeynel Bey Türbesi: Hasankeyf'te bulunan Zeynel Bey Türbesi Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın oğlu Zeynel Bey için yapılmış bir anıt mezardır. Hasankeyf'te mevcut tek Akkoyunlu eseri ve Anadolu'daki anıt mezar geleneğinin ilk örneğidir. Daire planlı mezar odasının üzerinde, dıştan daire plan içten de sekizgen plan devam edilerek esas gövde yapısı yükseltilmiştir. Tavanı kubbe şeklinde olup konik bir külahla örtülüdür. Türbe oldukça tahrip olmakla birlikte, silindirik yapısı, çini süslemeleri ve yazıları ve kitabesi ile dikkat çekmektedir ve yerleşmede en iyi durumda olan eserlerden biridir.

İmam Abdullah Zaviyesi: Hasankeyf Köprüsüne girişte soldaki tepe üzerinde bulunan İmam Abdullah Zaviyesi, Dicle Nehrine Kuzeyden bakan bir mezarlık kümesinin ortasında yer almaktadır. İmam Abdullah Hz. Muhammed'in amcasının oğlu olan Caferi Tayyarın oğlu olup, M.S. 638 yılında Hasankeyf Kalesini Bizans hakimiyetinden kurtarmak üzere düzenlenen kuşatma sırasında şehit düşmüştür. Zaviyenin türbe dışındaki kesimleri bugün harap durumdadır. Türbe Eyyubiler döneminden Osmanlıların son dönemine kadar birçok kez onararak günümüze kadar az bir tahribatla ulaşmıştır. Dikdörtgen bir avlunun içinde, kare planlı olarak inşa edilmiş olan İmam Abdullah türbesinin sağ köşesinde yine kare planlı olarak inşa edilmiş bir kule ve türbenin güneyinde uzun dikdörtgen şeklinde yapılmış bir mescit vardır. Türbenin kapısı, Diyarbakır Müzesinde koruma altındadır.

İlisu Barajı Kurtarma Kazıları: 1990'lı yıllarda G.A.P. kapsamında yapım sürecine giren İlisu barajının etkilenme alanında kalan kültür varlıklarının kurtarılması amacıyla 1998 yılında Kültür Bakanlığı, Devlet Su İşleri ve O.D.T.Ü. arasında imzalanan protokol çerçevesinde O.D.T.Ü. Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi (ODTÜ TAÇDAM) yönetiminde çalışmalara başlanmıştır. Projeye Türkiye'deki birçok üniversitenin yanısıra, yurtdışından çok sayıda üniversite, Türkiye'de faaliyet gösteren Amerikan İlmî Araştırmalar Enstitüsü (ARIT), Alman Arkeoloji Enstitüsü, Prag Doğubilim Enstitüsü ve Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü gibi bilim kurumlarından kısa zamanda destek ve geniş bir katılım sağlanmıştır. Proje'nin

gerçekleştirilmesinde D.S.İ. Genel Müdürlüğü tarafından sağlanan ödenek ve ekipman desteği yanında özel sektör kuruluşlarının bağışlarını kullanan ODTÜ bünyesinde özel bir bütçe yönetimi oluşturulmuştur. Ilısu Barajı göl alanında yapılan yüzey araştırmalarına göre, doğrudan ve dolaylı etkilenecek yerleşim yerleri saptanmış ve baraj gölünün su tutmaya başlamasına kadar ki olan dönem içinde anıt-kent Hasankeyf de dahil olmak üzere, bilinen 30 kadar önemli arkeolojik merkezde arkeolojik kazılar, diğerlerinde ayrıntılı araştırma ve sondaj çalışmaları yapılması planlanmıştır. Çalışmalar kapsamında arkeolojik kazı ve araştırmaların yanısıra, Hasankeyf sit alanında öncelikli anıtların belgelenmesi ve kurtarılması faaliyetleri ile çevre araştırmalarının yürütülmesi öngörülmüştür. Proje kapsamında en önemli merkez olan Hasankeyf'te çalışmaların birçok alt-projeden oluşan entegre kültür projesi haline getirilmesi sağlanarak, Baraj rezervuar seviyesinin etkisine göre çalışmaların dört ana başlık altında yürütülmesi öngörülmüştür. Bunlar; Dicle'nin sol yakasında kalan kültürel varlıkların süratle belgelenmesi; Dicle'nin sağ yakasında bulunan aşağı kent alanında kazı ve belgeleme çalışmalarına hız verilmesi; korunması gerekli anıtların restitüsyon projelerinin sonuçlandırılması; sit bütünlüğü korunmuş "yukarı kent" bölümünde arkeolojik park düzenleme çalışmalarıdır.

Ilısu Baraj Gölü alanında Neolitik Dönem ile ilişkili Kortik Tepe'de Akeramik Neolitik Dönem'e tarihlenen mezarlıktan Yakın Doğu için çok önemli buluntular ele geçmiştir; Hakemi Use Tepe'de gerçekleştirilen kazılarda ise, Son Neolitik Dönem yapıları ve intramural (yerleşim içi) mezarlar ele geçmiştir. Son Neolitik Dönem ve Kalkolitik Dönem başlangıcı olan Obeid Dönemi'ne ait yerleşim Yenice Höyük'te belgelenmiştir. Bölgede kentleşme sürecinin başladığı Uruk Dönemi ve İlk Bronz Çağı verileri Ilısu bölgesinde çalışılan birçok höyükte, Ziyarettepe, Kenan Tepe, Salat Tepe, Aşağı Salat, Grecano, Müslüman Tepe ve Kavuşan Höyük'te ele geçmiştir. Orta ve Son Tunç Çağı verileri Ilısu bölgesinde çalışılan birçok höyükte bulunmuştur. Grecano'da İ.Ö. 2. bin büyük idari yapılarla temsil edilmektedir; ayrıca ele geçen Asurca çivi yazılı tabletlerden İ.Ö. 2. bin sonunda burasının Dunnu-şa-Uzibi isimli bir çiftlik yerleşmesi olduğu anlaşılmıştır.

Ilısu bölgesinde İ.Ö. 1. bin, Demir Çağı ile ilgili en dikkat çekici veriler Ziyarettepe'de bulunmuştur. Ziyarettepe kazılarında ele geçen çivi yazılı tabletler Asur tarihi açısından ilginç bilgiler vermekte ve ekonomik içeriklidir. Bu tabletlere göre, İ.Ö. 612'de yıkılan Asur İmparatorluğu'nun bir süre daha yaşadığı anlaşılmaktadır. Botan vadisinde Türbe Höyük'te yapılan kazılar sonucu Helenistik Dönem ve öncesine ait kale yerleşme ile alt katmanlarda Uruk ve Obeid Dönemlerine ait yerleşim izleri ortaya çıkarılmıştır.

Proje kapsamında en önemli alt-proje alanı Hasankeyf olarak tanımlanmıştır. 1989 yılından itibaren Hasankeyf örenyerinde Kültür Bakanlığı adına Mardin Müzesi Müdürlüğü başkanlığında, Prof.Dr. Oluş Arık'ın katılımıyla başlatılan kazı ve belgeleme çalışmaları, 1991 yılında T.C. Kültür Bakanlığı ve G.A.P. İdaresi arasında yapılan protokol ile önemli bir maddi kaynak desteği ile genişlemiş, ancak 1992 yılında bölgedeki güvenlik sorunları nedeniyle sona ermiştir. 1998 yılı sonrası ODTÜ TAÇDAM yönetiminde Ilısu Barajı havzasında başlatılan kurtarma çalışmaları ile beraber önemli bir alt-proje olarak Hasankeyf kazıları da tekrar ivme kazanmış ve genişlemiştir.

Ilısu Barajı su kotu altında (+526 m.) kalacak olan Hasankeyf Aşağı Şehir'de özellikle merkezi kazı alanı olarak isimlendirilen kesimde kazı ve belgeleme çalışmaları hız

kazanmıştır. Albert Gabriel tarafından yayınlanan Hasankeyf sit alanının tümünü kapsayan çalışmayı güncelleyen belgeleme çalışmaları ile beraber Hasankeyf anıtsal kentinin 1/500 ölçekli halihazır haritası, Yukarı Şehir jeolojik/zemin mekaniği ön çalışmaları ve su altında kalacak en önemli yapılardan tarihi İpekyolu Köprüsü'nün restitüsyon projesi ODTÜ TAÇDAM Proje Yönetimi tarafından hazırlanmıştır. Ayrıca, Hasankeyf belgeleme çalışmalarına eşgüdümlü olarak, ivedi sağlama gerektiren Yukarı Kent'in Dicle Nehri cephesinde jeolojik ve zemin mekaniği ön-çalışmaları bitirilmiştir.

2003 yılına kadar Prof. Oluş Arık tarafından sürdürülen Hasankeyf kazıları, 2003 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla Batman Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Abdüsselam Uluçam'a verilmiş olup, 2004 yılında G.A.P. İdaresi ve Batman Valiliği arasında yeni bir Protokol imzalanmıştır. 2010'a kadar devam eden kazılarda Selehiye Bahçeleri, Kasımiye, Büyük Saray, Zeynel Bey Türbesi, Dicle Kenarı, Sultan Süleyman Camii ve değişik alanlarda kazı çalışmaları yapılmış, Roma, Osmanlı, Selçuklu dönemine ait çok sayıda tarihi kalıntı ortaya çıkartılıp, belgelendirilirken, birçoğu restore edilmiştir. 2010'da kaya düşmesi sonucu ara verilen kazı çalışmalarına yeniden başlanmıştır. Hasankeyf İç Kale'deki kazı çalışmaları 120 kişilik ekip tarafından yürütülmektedir. 2010 yılında büyük külliye, Hasankeyf Höyüğü'nde Süryani Kilisesi'nde ve Büyük Saray'da kazılar devam etmiştir. Hasankeyf'te yürütülen kazı ve kurtarma çalışmalarına, Devlet Yatırım Programı kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı, G.A.P. İdaresi ve DSİ Genel Müdürlüğü tarafından ödenek yardımıyla desteklenmektedir. "İlisu Barajı ve HES Projesi" 2007 yılından beri DSİ koordinatörlüğünde yürütülmektedir. Söz konusu çalışmalar; Çevre, Kültürel Varlıklar ve Yeniden Yerleşim bileşenleri kapsamında sürdürülmektedir.

Hasankeyf yeni yerleşme alanının imar planı çalışmaları tamamlanmış, altyapı inşaatı devam etmektedir. Yeni imar planında yerleşme içerisinde üç adet konaklama tesisi, açık hava müzesi gibi turizme yönelik kullanım kararları getirilmiştir.

Mor Aho Manastırı: Manastır, Batman ili Hasankeyf ilçe merkezinin 10 km. doğusunda, Üçyol Köyü'nün 2 km. kuzeyindeki Banı Mahar kırsalında inşa edilmiştir. Bu manastırın halk arasındaki mahalli ismi Mahar Kilisesi anlamına gelen Deyr Mahar'dır. Dicle nehrinden yaklaşık 150 metre yükseklikte bulunan ve Dicle'ye hakim bir düzlükte inşa edilmiş bulunan Mor Aho Manastırının yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Harap durumdaki manastır cemaati bölgeyi terk edince kendi haline bırakılmış, iklim ve doğa şartlarının ağır tahribatı sonucu binada çökmeler ve duvar yıkılmaları meydana gelmiştir. Yaklaşık 20x30 metre ebadında 600 m²'lik bir alan üzerine dikdörtgen planlı bir tarzda inşa edilmiştir. Çevresinde tarım arazileri dışında hiçbir yapı bulunmamaktadır. Dicle kenarında manastıra ait olduğu tahmin edilen bir meyve bahçesi mevcuttur. Turizm değeri bulunmamaktadır.

Kozluk (Hazro) Kalesi: Hasankeyf, Siirt ve Silvan üçgeninde yer alan Erzen bölgesinin önemli kalelerinden biri olan bu kale, M.S. 416 yılında Pers Hanedanı için dini bir merkez olarak kayalık bir tepe üzerine inşa edilmiştir.

Uzun yıllar İran İmparatorluğuna bağlı kalan Kozluk Kalesi, 5. Yüzyılda bir Nasturi piskoposluğunun merkezi durumunda iken, M.S.639 yılında İyaz Bin Ganem komutasındaki Müslüman orduları tarafından ele geçirilmiştir. Oldukça harap durumda olan kale, Kozluk ilçe merkezinin Kale Mahallesi'nde bulunmaktadır. Turizm değeri bulunmamaktadır.

İbrahim Bey Camii: Kozluk ilçe merkezinde bulunan cami 1705 yılında Garzan Aşiretinden İbrahim Bey tarafından yaptırılmıştır. Caminin minaresi beş kenar bir kaide üzerine, çift yollu olarak inşa edilmiştir. Yollardan biri 100, diğeri ise 99 basamaklıdır.

Hızır Bey Camii: Kozluk İlçesi'nde yer alan Hızır Bey Camii ilçenin en büyük camiidir. 1512'de Sason ve Kozluk Beyi Ebubekir Roski'nin oğlu Hızır Bey tarafından yaptırılmıştır.

Kandil Kalesi: Kozluk ilçesinin 6 km. kuzey batısında, Sason'a giden eski yol üzerindeki Bölükkonak (Hergemo) köyünün güneyinde bulunan bir tepe üzerinde inşa edilmiş olan kale, doğudaki kalelerin tahkimi amacıyla ve dış güçlerin Erzen bölgesine girişini önlemek üzere 4. Yüzyılın ilk çeyreğinde Bizanslılar tarafından inşa edilmiştir. Halen büyük ölçüde tahrip olmuştur. Turizm değeri bulunmamaktadır.

Rabat Kalesi: Bizanslılar tarafından Sason, Kozluk ve Bitlis üçgeninde çok sayıda kurulan savunma amaçlı kalelerden biri olup, Kozluk ilçe merkezinin 18 km. kuzeyinde, Yanıkkaya (Rabat) Köyü'nde yer almaktadır. Turizm değeri bulunmamaktadır.

Hallan Çemi Höyüğü: Kozluk İlçesi, Kaletepe Köyü sınırları içinde, Batman Çayı kıyısındaki höyük, neolitik döneme ait olup 10.000 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. 1990 yılında Batman Barajı suları altında kalacak tarihi yerlerin saptanması ve kurtarılması projesi çerçevesi ilginç buluntuların ele geçmesi üzerine; M. Rosenberg yönetiminde 1990-94 yılları arasında; Amerika Birleşik Devletleri Delawere Üniversitesi; ODTÜ TEKDAM ve Diyarbakır Müzesi adına kurtarma kazısı yapılmıştır.

Höyüğün Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'a tarihlenen çekirdek kısmında üç yapı evresi veya tabakanın var olduğu tespit edilmiştir. Tepenin güney yamacındaki sondajda ise; az sayıda da olsa çanak çömlek parçalarının ortaya çıkışı höyüğün birbirini üstüne oturan çift çekirdekli bir höyük olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yapılan arkeolojik kazılardan elde edilen buluntular sonucu, burada yaşayan insanların ilk defa tarımla uğraştığı ve yabani tohum ekerek mercimek ve bezelye elde ettikleri anlaşılmıştır.

Pertükân Kalesi: Sason'un 4 km. güneybatısında bulunan Tekevler (Gündenu) köyünün doğusunda yer alan kale, oldukça harap durumdadır. Kale duvarlarında yer yer çökme olup, büyük gedikler açılmıştır. Mevcut durumu ve konumsal dezavantajından dolayı turizm değeri bulunmamaktadır.

Beksi Kalesi: Sason ilçe merkezinin 7 km. kuzey batısındaki Meydanok Dağı'nın güney yamacında, Bekiş Köyü yakınında bulunmaktadır. Kısmen harap durumda olan kale Bizanslar tarafından inşa edilmiştir. Mevcut durumu ve konumsal dezavantajından dolayı turizm değeri bulunmamaktadır.

Bozikân Kalesi: Sason ilçe merkezinin 25 km. kuzeyinde, Kaleyolu (Bozikân) Köyü'nde bulunmaktadır. Bizans dönemine ait olan bu kale de diğer kaleler gibi IV. yüzyıl yapılarındandır. Turizm değeri bulunmamaktadır.

1.3. DİYARBAKIR

1.3.1. Doğal Değerler

Devegeçidi Barajı: Diyarbakır kentinin kuzeybatısında Diyarbakır - Elazığ yolu üzerindedir. Kaya dolgu türündeki baraj, Dicle Irmağı'nın bir kolu olan Devegeçidi Deresi üzerinde kurulmuştur. Barajın yanında bulunan ve DSİ kontrolünde bulunan alan, rekreasyon alanı olarak düzenlenmiş olup, mesire ve piknik alanı olarak Diyarbakır halkı tarafından özellikle hafta sonlarında çok yoğun olarak kullanılmaktadır. Yaz aylarında bu talep günlük 700 araca kadar çıkmaktadır. Mevcut durumu ile Diyarbakır Kenti'nin rekreasyon ihtiyacına cevap veremeyen alanın yeni düzenleme ile birlikte kullanılmayan alanların da rekreasyon amaçlı düzenlemeye ihtiyacı bulunmaktadır.

Hevsel Bahçeleri: Diyarbakır kent merkezinde Dicle'nin kıyısında yer alan meyve ve sebze bahçeleri hala tarım ve rekreasyon amaçlı kullanılmakla birlikte kısmen yapılaşmalara hedef olmuştur.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Dicle Vadisi ve Üniversite Kampus Alanı Projesi:

Dicle Nehri ve Vadisi'nin planlama çalışması kentin rekreasyon ihtiyacını karşılamak amacıyla 2006 yılında yapılmıştır. Bu plandan sonra Aralık 2006'da Diyarbakır Belediyesi tarafından düzenlenen 'Diyarbakır Dicle Vadisi

Kentsel Tasarım Projesi' yarışması, Mart 2007'de sonuçlanmıştır. Bu projede amaçlanan Diyarbakır Surları'nın etekleri ile nehir arasında kalan alanda bir kültürpark yapılması, eskiden var olan ve surların bulunduğu üst seviyelerden vadiye döküldüğü bilinen Fiskaya Şelalesi'nin yeniden canlandırılmasının yanı sıra Diyarbakır'ı bölgesel bir spor merkezi haline dönüştürmek ve kentin kültürel ve sosyal kalkınmasında sporu ve rekreasyonu ön plana çıkarmak olmuştur. Ancak bugüne kadar Dicle sahilindeki uygulamalar, Dicle Üniversitesi Kampus alanı içinde yaklaşık 137 Ha alanın İl Çevre ve Orman Müdürlüğü tarafından ağaçlandırılması olmuş, Büyükşehir Belediyesi tarafından kamulaştırma çalışmaları devam etmektedir.

Sümer Park: Yenişehir İlçe sınırları içinde, eski Sümer Halı Fabrikası'nın bulunduğu alanda yer almaktadır. Toplam 80.000 m²'lik parkın 10.000m²'lik kapalı fabrika alanında kurulmuştur. Bünyesinde ortak kullanıma yönelik çok amaçlı salonlar, sinema, derslikler ve atölyeler ile birlikte kafeterya, eğitim, sağlık rehabilitasyon hizmetleri, spor ve kültür aktivitelerin gerçekleşeceği hizmet merkezlerini de içeren tesisler kademeleri olarak 2008'den itibaren hizmete açılmaktadır.

Kayapınar-Diclekent Park ormanı: 2007 yılında Diyarbakır kentinde hizmete açılan rekreasyon alanında, oturma grupları, çocuk oyun alanları, koşu parkurları, spor aletleri grupları, kafeteryalar, tenis kortu, voleybol ve basket sahası, 53.000 m² çim alanı bulunmaktadır. Kent içindeki en büyük yeşil alanlardan biridir. Rekreasyon alanında peyzaj ve ağaçlandırma çalışmaları büyükşehir

belediyesi tarafından sürdürülmektedir.

Diyarbakır Kent Ormanı: İl Çevre ve Orman Müdürlüğü tarafından tesis edilen Kent Ormanı, Diyarbakır il merkezine yaklaşık 4 km. mesafede, Yukarıkılıçtaşı mevkiinde, Diyarbakır kenti ile Dicle Üniversitesi arasında yer almakta olup, 892.637 m² alan kaplamaktadır. Ormanda iklime uyum sağlayan ağaçlandırma yapılmıştır. Çalışmalar devam etmektedir. 2008 yılında Diyarbakır Kent Ormanı'nın

hizmete girmesiyle kentte kişi başına düşen yeşil alan miktarı 0,5 m²'den 1.08 m²'ye çıkmıştır. Proje alanında bisiklet ve yürüyüş yolları, piknik masaları, çeşmeler, vadi izleme ve kuş gözlem kuleleri, gölet, seyir terasları tesis edilmiştir. Kent ormanı içinde yapılan kır kahvesinin 120 m²'si kapalı, 135m²'si açık olmak üzere toplam alanı 255 m²'dir. Kent Ormanı içinde ayrıca oyun grupları ve fitness aletleri yerleştirilmiştir. Spor Kompleksi yılın dört mevsimi hizmet verecek şekilde planlanmıştır.

Eğil Baraj Gölü Park Alanı Projesi: 2008 yılında, Diyarbakır Valiliği ve Eğil Kaymakamlığı tarafından geliştirilen Eğil Kültür Ve Turizm Eylem Planı çerçevesinde, 2010 yılında Eğil Kaymakamlığı Dicle Barajı kıyısında mesire yeri yapım çalışmalarını

başlatılmıştır. Mesire yerinde kameriyeler, piknik ve mesire alanının, açık ve kapalı alanı olan bir kır kahvesinin de proje dahilinde yapılmaktadır. Halen lokanta, kır kahvesi ve kameriyelerin yapımı tamamlanmıştır.

Proje tamamlandığında ilçede su ve doğa sporlarının geliştirilmesi amacı ile de çalışmaların yapılması planlanmaktadır. Çevre ve Orman İl Müdürlüğü ağaçlandırma çalışmalarını sürdürmektedir. Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından finanse edilen Kaymakamlık projeleri dahilinde 7 adet bungalov tipi evin ihalesi son safhaya gelmiştir.

Ergani Orman İçi Dinlenme Piknik ve Mesire Yeri: 2010 yılında, Ergani Belediyesi, Dicle Orman İşletme Şefliği'nden, Orman içi Dinlenme Piknik ve Mesire Yeri olarak kullanılması amacıyla Kömürtaş Köyü yakınında yer alan orman alanını 49 yıllığına kiralamıştır. Alanda, çay bahçeleri, oturma bankları, açık tiyatro, lokanta, süs havuzları ve hayvanat bahçesi yapımı planlanmaktadır.

Çermik Kaplıcası: Diyarbakır - Çermik yolu üzerinde, Çermik ilçe merkezine 3 km. uzaklıkta yer almaktadır. Türkiye'nin en önemli termal kaynakları arasında sayılmaktadır. İstanbul Tıp Fakültesi tarafından yapılan analizlere göre iltihaplı romatizmalar ile üst solunum yolu enfeksiyonları ve kadın hastalıklarında olumlu etkileri olduğu saptanmıştır. Kaplıcanın suyu kükürtlü ve radyoaktiftir. Asıl özelliği ise bileşiminde bromür iyonu ve iyodür bulunmasıdır. Suyun sıcaklığı 48 C° olup, radyoaktivitesi 10 Eman, Ph değeri 7.6'dır. Banyolara çok elverişlidir. Ancak içmelere elverişli değildir.

Çermik Kaplıcaları 17.10.1993 tarih ve 21731 sayılı Resmi Gazete'de Turizm Merkezi olarak ilan edilmiştir. Diyarbakır

Çermik Termal Turizm Merkezi İmar Planı Revizyonu 2007 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Termal su ve kaplıca alanı Belediye tarafından

işletilmektedir. Çermik Kaplıcaları iki bölümden meydana gelmiştir. Bugün Hamambaşı denilen yer arşiv kaynaklarında Kudret Hamamı olarak isimlendirilmektedir. Bu bölüm Ortaçağ'dan beri kullanılmaktadır. Çermik ilçe merkezindeki Saray Hamamı denilen yer ise XVI. Yüzyılda burada yaşayan Beyler tarafından yaptırılmıştır. Halen "Büyük Paşa" ve "Küçük Paşa" denilen tarihi hamamların yanında iki adet localı ve bir adet "Özel Aile Kabinleri" olmak üzere beş ayrı binada hizmet verilmektedir. Yaklaşık 800 yatak kapasitesi ile yılda 250.000-300.00 ziyaretçiyi ağırlamaktadır.

Kaplıca bölgesinde bulunan 56 yataklı Dicle Üniversitesi Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi devlet hastanesine devredilmek üzere kapanmıştır. Çermik Kaplıcası dört mevsim hizmete açıktır. Ancak tedavi amaçlı kullanımı genellikle Haziran, Eylül ayları arasında yoğunluk kazanmaktadır. Tavsiye edilen kullanım süresi 21 kürdür.

Ülkenin en önemli kaplıca kaynaklarından biri olmasına rağmen son derece vasıfsız konaklama tesisleri ile çevrilmiş durumdadır. Kaplıcada son yıllarda mülkiyeti İl Özel İdaresi'ne ait 50 odalı ve 150 yataklı otel hizmete girmiştir. Ancak, kaplıca çevresindeki niteliksiz otellerin sayısı artmış, bunların çevresinde düşük nitelikli ticaret birimleri oluşmuştur. Çevre düzenlemesi yetersizdir. Kullanım çok yoğun olmakla birlikte herhangi bir düzenleme ve iyileştirme yapılmamıştır. Ulaşım asfalt yol ile sağlanmaktadır ve çevre ilçeler ve Diyarbakır'a düzenli olarak minibüslerle ulaşılmaktadır.

Ankaris Şifalı Suyu: Diyarbakır İli'nin Hani ilçesine 3 km. uzaklıkta ve Diyarbakır - Hani eski karayolu üzerinde yer almaktadır. Kaynak suyunun içildiğinde sarılık ve böbrek taşı rahatsızlıklarına karşı etkili olduğuna inanılmaktadır. Burada yalnız bir havuz bulunmaktadır. Havuzun küçük olması ve üzerinde bir tesisin olmamasından dolayı yaz aylarında uzun kuyruklar oluşmakta ve gelen turistler hijyenik olmayan şartlarda şifalı olduğu inanılan suda yıkanıp, bu suyu içmektedir. İl Özel İdaresi'nin burada bir konaklama tesisi projesi bulunmaktadır. Ancak proje henüz uygulamaya alınmamıştır.

1.3.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler

Diyarbakır Kent Merkezi: Kentte tescilli, Artuklu, Akkoyunlu, Selçuk ve Osmanlı Dönemlerinden kalma cami, türbe ve medrese, hamam, çeşme, köprü, su kemerleri, kilise ve diğer sivil mimarlık örneği yapılar bulunmaktadır. Bunların yanında, kentte Cumhuriyet Dönemi'ne ait müzeler ve çeşitli dönemlere ait höyükler yer almaktadır. İlk Koruma İmar Planı 1990 yılında yürürlüğe girmesine karşın, uzun yıllar çok az uygulama yapılmıştır. Ancak son yıllarda çalışmalar hız kazanmıştır. Halen, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yaptırılan Sur İçi Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmaları devam etmektedir. Kent içinde birkaç han restore edilmiş olup Kervansaray Otel dışındakilerde ticari faaliyetler devam etmektedir.

Diyarbakır Surları: Çin Seddi'nden sonra dünyada ikinci sırada gelen Diyarbakır Surları, bugün Sur içi denilen eski Diyarbakır'ı kuşatmış durumdadır. Surların üzerinde oniki medeniyete ait, oyma ve kabartma motiflerle dolu, her yanı çeşitli devir ve medeniyetleri yansıtan kitabeler bulunmaktadır. İç ve dış olmak üzere ikiye ayrılan Diyarbakır Kalesi yontma bazalt taşlardan yapılmıştır. M.Ö. 3000 yılında şehre hakim olan Hurriler zamanında kurulduğu sanılan surların uzunluğu 5 km., duvar yüksekliği 12 m.,

genişliği ise 3-5 m. arasında değişmektedir. Surların kuşattığı alan doğudan batıya 1700, kuzeyden güneye 1300 m.'yi bulmaktadır. Kalede Dağ Kapı, Şanlıurfa Kapı, Mardin Kapı ve Yeni Kapı olmak üzere dört ana kapı ile 82 adet burç vardır. Bugün hala özelliğini yitirmemiş olan önemli burçlar; Yedi Kardeş Burcu, Ben-u Sen Burcu, Keçi Burcu ve Nur Burcu'dur. Dışkalenin dört yöne açılan, dört kapısı vardır. Kuzeyde Dağ Kapı (Harput Kapısı), Batıda Urfa Kapı (Rum Kapısı), Güneyde Mardin Kapı (Tel Kapısı), Doğuda Yeni Kapı (Dicle veya Su Kapısı) yer almaktadır. Bugünkü Dışkale

Kapısı), Doğuda Yeni Kapı (Dicle veya Su Kapısı) yer almaktadır. Bugünkü Dışkale surlarının dışında bulunan ikinci sur 1232 yılında Eyyubi hükümdarı Melik Kamil tarafından yıktırılarak taşları bugünkü surların onarımında kullanılmıştır. Bu surun kalıntıları, Mardin Kapı ve Ben-u Sen taraflarında görülebilmektedir. Diyarbakır surları çevre düzenlemeleri oldukça geniş bir alanda yapılmıştır. Bu çerçevede burçları ortaya çıkarmaya yönelik düzenlemelere yer verilmiştir. Ancak

surların restorasyonu gereklidir. Diyarbakır Valiliği ile İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından başlatılan 'İç Kale Projesi' kapsamında projeleri tamamlanan burçlar ile surların yıkılan bölümlerinin 2011 yılı içerisinde restore edilmesi planlanmaktadır. Surların restorasyonu ile ilgili 2010 yılını proje çalışmaları tamamlanmış olup, yedi burcun ihaleleri yapılmıştır. Onarımlara 2011 yılı içinde başlanacaktır.

İçkale: Diyarbakır surları içinde en iyi korunmuş bölüm İçkale'dir. İçkale'nin bugüne kadar iyi korunmasının nedeni ise tümüyle askeri alan olmasından kaynaklanmaktadır. İçkale'de Komutan Atatürk Müzesi, Virantepe höyük, bir hamam kalıntısı, tescilli tarihi ağaçlar ve Artuklu Sarayı Kalıntısı yer almaktadır. İçkale'deki cezaevi ve askeri kullanışlar taşınmış olup, 2000 yılında yapılan çalışmalar sonucunda Diyarbakır Valiliği, Çekül Vakfı, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın işbirliğiyle yapılan projenin 2005'ten itibaren

uygulanmasına geçilmiştir. İnşaat çalışmaları Diyarbakır Valiliği koordinasyonunda İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Bu proje, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından Cazibe Merkezleri, Diyarbakır Pilot Uygulaması kapsamında finanse edilmektedir. Proje kapsamında Jandarma Karakol Binası, İl Kültür Turizm Müdürlüğü olarak, Cephanelik, Müze İdare Binası olarak, Atatürk Müzesi, Atatürk Müzesi ve Etnografik Eser Teşhir Salonu olarak, Adliye Binası, Müze Teşhir Salonu olarak, 7.Kolordu Binası, Müze Teşhir Salonu-Açık Taş Eserler Müzesi olarak, Sn. George Kilisesi, Sanat Galerisi olarak, Cezaevi, Kongre Merkezi olarak ve Jandarma Binası, Müze Eser Deposu olarak işlevlendirilmiştir. Hazreti Süleyman Camii de bu kapsamda restore edilecektir. İçkale'nin restorasyonu için İl Özel İdaresi tarafından düzenlenen ihalelerin sürecinin uzun sürmesi ve ihalelerin iptal edilmesinden dolayı restorasyon çalışmalarına başlanamamış, projeler ve ihalelerle ilgili sorunlar 2009 yılının sonunda çözülüp restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Karacadağ Kalkınma Ajansı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan alınan ödeneklerle restorasyon çalışmalarına hız verilmiştir. Çalışmaların 2011 yılı içinde tamamlanıp müzenin iç kaleye taşınması planlanmaktadır. Halen sit alanı çevresinde kamulaştırma çalışmaları tamamlanmak üzeredir.

Virantepe Höyüğü ve Artuklu Sarayı: İçkale'nin kuzeybatısında yer alan ve bir (Yığma Tepe) höyük olan Virantepe, Diyarbakır'ın aynı zamanda çekirdek kuruluş noktasıdır. Virantepe'de 1961-1962 yılları arasında Prof. Dr. Oktay Aslanapa tarafından yapılan kazılarda, etrafı surlarla çevrili, Artuklu Hükümdarı Melik Salih Nasıreddin Mahmud (1200-1222) dönemine ait bir sarayın temelleri açığa çıkarılmıştır. Zengin renkli taş mozaik ve çini süslemelerle, oldukça gösterişli selsebil ve haçvari eyvanlarla çevrili

fiskiyeli bir havuza sahip olan sarayın, renkli taş ve cam küplerden oluşan mozaik süslemeleri, Türk mimarisinde ilk kez burada görülmektedir. Doğu bölümünde saraya çıkışı sağlayan merdivenler açığa çıkarılmış ve saray girişinin, alttaki kemerin yanında olduğu belirlenmiştir. Saray Karahanlılar, Gazneliler, Anadolu Selçuklulardan beri gelişen tüm özellikleri burada bütünleştirmiştir. Saraydan çıkarılan eserler müzeye kaldırılmıştır. Saray kalıntılarının büyük bölümü halen gömülü olmakla birlikte, kazı ve restorasyona dönük hazırlık çalışmaları yürütülmektedir. Höyükte arkeolojik kazıların yapılarak, Roma Hamamı, Artuklu Sarayı, Amfi- tiyatro ile çevrenin bir açık hava müzesi haline getirilmesi planlanmaktadır.

Hazreti Süleyman Camii (Kale Camii): İçkale'nin Dicle Nehri'ne bakan doğu cephesinde bulunmaktadır. 1156-1179 yılları arasında yatırılmıştır. Camide Arap komutan Halid Bin Velid'in oğlu Süleyman ve Diyarbakır'ın Müslüman Araplar tarafından alınışı sırasında şehit düşen 27 sahabenin yattığı türbe bulunmaktadır. İçkale projesi çerçevesinde, Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılan caminin restorasyonu devam etmektedir.

Saint George (Cercis Nebi) Kilisesi: İçkale'nin kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, yapım, mimari tarzı ve yapıda kullanılan malzemeden dolayı Roma dönemine M.S. II. Yüzyıla ait olduğu düşünülen kilise, Artuklular döneminde sarayın hamamı olarak kullanılmıştır. Kilise, tek apsisli bazilikal planlıdır. İçkale projesi çerçevesinde restorasyonu tamamlanan yapının sanat galerisi olarak kullanılması planlanmaktadır.

Komutan Atatürk Müzesi: İçkale'de Mustafa Kemal Paşa'nın 1916 yılında Kolordu Komutanlığı Karargahı olarak kullandığı bina Komutan Atatürk Müzesi'dir. Bu müzede Atatürk'e ait bazı eşyalar, çeşitli fotoğraflar ve yazılar ile hatıra defteri bulunmaktadır. Ancak İçkale'de devam eden restorasyonlar nedeniyle müze halen ziyarete kapalıdır. Yeniden düzenlenerek Atatürk Müzesi ve Etnografik Eser Teşhir Salonu olarak hizmete açılacaktır.

CAMİLER:

Ulu Camii: Kent merkezinde yer alan Ulucami'nin yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. M.S 639 yılında Diyarbakır, Müslüman Araplarca fethedilince ildeki en büyük ve en görkemli yapı olan Mor Toma Kilisesi camiye çevrilmiştir. Zaman içinde onarılan ve bazı ilaveler yapılan ve Anadolu'nun en eski camilerinden olan Ulu Cami, çevresindeki iki medrese ve diğer yapılarla anıtsal yapılar topluluğu oluşturmaktadır. Ulucami, 5.Harem-i Şerif olarak kabul edilmiştir.

Ortasında geniş bir avlu bulunan Ulucami'de kitabeler, padişah fermanları, Roma dönemindeki bir amfiteatrdan alınan işlemeli sütun başlıkları, kabartmalar ve cami avlusunda Roma döneminden kalma iki güneş saati bulunmaktadır. Halen Ulu Cami ve çevresinde bulunan kütüphane, Zinciriye ve Mesudiye medreseleri ve müştemilatı ile birlikte Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmektedir. Restorasyon çalışmaları kapsamında caminin çevresinde yaklaşık 4 dönümlük bir alanın kamulaştırılması planlanmaktadır. Restorasyon çalışmalarının üç yıl içinde tamamlanması hedeflenmektedir. Restorasyon bittikten sonra cami tekrar ibadete açılacaktır.

Behram Paşa Camii: Vali Behram Paşa tarafından 1564-1572 tarihinde yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın eseri olarak kabul edilmektedir. Tamamen kesme taştan yapılmış olup, tek kubbelidir. İkili son cemaat yerine sahiptir. Caminin çinileri, dikkat çekicidir.

Ali Paşa Camii: Mardin Kapı ile Urfa Kapı arasında, aynı adı taşıyan mahallededir. Diyarbakır Valisi Hadım Ali Paşa tarafından 1537 yılında yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın çiraklık zamanlarında Diyarbakır'da yaptığı camilerden biridir. Tek kubbeli bir plana sahiptir. Duvar etekleri 1.60 metreye kadar nefis çinilerle donatılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı finansmanıyla, Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan restorasyon ve çevre düzenlemesi çalışması 2008 yılında tamamlanmıştır. Bu kapsamda caminin minaresi yenilenmiştir.

Melik Ahmet Paşa Camii: Melik Ahmet Paşa tarafından 1587-1591 yılları arasında yaptırılan Melik Ahmet Paşa Camii'nin çinili mihrabı dikkat çekicidir. Altında depo ve bazı mekanlar bulunan camiye merdivenle çıkılmaktadır. Kuzey ve güney tarafı siyah-beyaz taş sıralarından diğer tarafları ise siyah taşlardan yapılmıştır. Gerek kullanılan malzemenin renkliliği, gerekse taç kapı ve minaresinin zengin bezemeleri yapıyı önemli kılmaktadır. Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan restorasyon ve çevre düzenlemesi çalışması tamamlanmıştır.

Şeyh Muhattar (Matar) Camii (Dört Ayaklı Minare Camii): Özdemir Mahallesi girişinde yer alan Akkoyunlu eseri Şeyh Mutahhar Camii, Şeyh Mutahhar Türbesi'nin üzerine yaptırılmıştır. Caminin en önemli yeri minaresi olup, bu tür minareye Diyarbakır ve çevresinde rastlanmamaktadır. Minare dört kalın ve sade sütun üzerine oturtulmuştur.

Gövde siyah beyaz taşlardan yapılmıştır. Minare gövdesi kare olup, sonradan camiye eklendiği düşünülmektedir.

Safa Camii: Ulu Cami'nin batısındaki, zengin taş süslemeli kubbeleriyle dikkat çeken, inşa tarihi kesin bilinmeyen cami, Akkoyunlu eseridir. Minaresinin taş işçiliği dikkat çekicidir. Minaresinin harcının Diyarbakır çevresinde yetişen kokulu bitkilerle karıldığı için yakın zamanlara kadar sadece Cuma hutbelerinde minarenin kılıfının çıkarıldığı bilinmektedir.

Nebi Camii: Dağ Kapı yakınındaki, Peygamber Cami olarak da adlandırılan, taş örtülü, tek kubbeli olan Nebi Camii bir Akkoyunlu eseridir. Yapı siyah bazalt taşından yapılmıştır. Cami yakın tarihte onarım görmüştür.

Hüsrev Paşa Camii: Hüsrev Paşa tarafından 1521-1518 tarihleri arasında yaptırılan, cami Mardin Kapı tarafındadır. Daha önce medrese olarak kullanılan cami, siyah beyaz

kesme taştan yapılmıştır. Cami yakın tarihte onarım görmüş olup, 2010 yılında minare onarımı tamamlanmıştır.

Fatih Camii (Kurşunlu Camii): İlk Diyarbakır Valisi Bıyıklı Mehmet Paşa tarafından 1516-1520 yılları arasında yaptırılmıştır. Osmanlı döneminde Diyarbakır'da yapılan ilk cami olan yapı, diğer Diyarbakır camilerinden farklı bir plana sahiptir. Yapıda taş ve düzgün olmayan malzemelerden de yararlanılmıştır. Son cemaat yeri sekiz sütunun taşıdığı yedi kubbe ile örtülmüştür. Caminin yanında Özdemiroğlu Osman Paşa'nın türbesi bulunmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı finansmanı ile, Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan restorasyon ve çevre düzenlemesi çalışması tamamlanmıştır.

İskender Paşa Camii: 12. Osmanlı Valisi İskender Paşa tarafından 1551 yılında yaptırılan cami tipik Mimar Sinan ekolü eseridir. Tek kubbeli ve kare planlıdır. Cami son yıllarda onarım görmüştür.

Müzeler:

Diyarbakır Arkeoloji Müzesi: Diyarbakır Arkeoloji ve Etnografya Müzesi 1934 yılında Diyarbakır Ulu Camii Külliyesi içinde bulunan Zinciriye Medresesi'nde Arkeoloji Müzesi olarak hizmete açılmıştır. Ancak sergilenecek eserlerin çoğalmasıyla, yeni Müze inşa edilmiş ve 1985 yılında hizmete açılmıştır. Ancak mevcut müze çatısının akması ve tarihi eserlerin sergilendiği salonlardaki nem nedeniyle, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın oluru ile Temmuz 2007'de ziyarete kapatılmıştır. İçkale'de yapılan yeni müze tamamlanana kadar müze kapalı kalacaktır. Müzenin kapanışının ardından eserler kurulan laboratuvarında elden geçirilerek, yeni yere taşınmak için paketlenmiştir. Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nde yer alan eserler arasında en önemli yeri Ergani Çayönü'ndeki kazılarda elde edilen 11.000 yıllık eserler, ilk tarım araçları Bismil-Ziyarettepe'de yapılan kazılarda elde edilen eserler, Artuklu sikkeleri yer almaktadır. Müze'de Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik dönemlere, Asur, Urartu, Roma, Bizans, Erken Hıristiyan, Emevi, Abbasi, Selçuklu, Artuklu, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Osmanlı çağlarına ait eserler bulunmaktadır.

Ziya Gökalp Müze Evi: Ziya Gökalp'in doğduğu ev 1956 yılında müze haline getirilmiştir. Ev, kentin kendine özgü mimari tarzıyla 1808 yılında inşa edilmiştir. Müzede Ziya Gökalp'in özel eşyaları, kütüphanesindeki kitaplar ve yöresel etnografik eserler sergilenmektedir. Müze içinde bir kafeterya bulunmaktadır. Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi ile birlikte Ziya Gökalp Müzesi, Karacadağ Kalkınma Ajansı ve Diyarbakır İl Özel İdaresi'nin eş finansmanı ile yeniden düzenlenecektir. "Cahit Sıtkı Tarancı ve Ziya Gökalp Müzesi Teşhir, Tanzim Onarım Projesi" kapsamında Ziya Gökalp Müzesi'nde teşhir ve tanzim yapılmaktadır. Proje 2011'in sonuna kadar gerçekleştirilecektir.

Cahit Sıtkı Tarancı Müze Evi: Cahit Sıtkı Tarancı ve ailesinin yaşadığı, şairin doğduğu, 1733 yılında yapılmış evin 1973 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından satın alınıp Müze haline getirilmesiyle hizmete açılmıştır. Müzede 19. Yüzyıl Diyarbakır yaşantısını canlandıran etnografik malzemeler ile Cahit Sıtkı Tarancı'ya ait özel eşyalar, fotoğraflar ve belgeler sergilenmektedir. Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi, Ziya Gökalp

Müzesi ile birlikte, Karacadağ Kalkınma Ajansı ve Diyarbakır İl Özel İdaresi'nin eş finansmanı ile yeniden çağdaş müzecilik anlayışıyla düzenlenecektir. "Cahit Sıtkı Tarancı ve Ziya Gökalp Müzesi Teşhir, Tanzim Onarım Projesi" kapsamında müzenin çağdaş müzecilik normlarına göre yeniden düzenlenmesi yapılmaktadır. Ayrıca yapının yıkılmış, rutubet alan yerlerinin onarımı yapılacaktır.

Gazi Köşkü: Atatürk'ün 1917 yılında ikamet ettiği, eski adıyla Seman Köşkü, Atatürk'e 1937 yılında belediye tarafından hediye edilmiştir. 1981'de yapı, yeniden onarılarak düzenlenmiş ve müze haline getirilmiştir. Atatürk Köşkü Atatürk'ün Ölümünün 100. Yılında, 1981'de yeniden onarılmış, bahçesi ve çevresi düzenlenerek ziyarete açılmıştır. Yapı, Diyarbakır evleri tipinde geniş eyvanlı siyah-beyaz kesme taşlardan yapılmış örneklerinden biridir. Eyvanın duvarındaki mermer sebilden havuza dökülen sular, köşke serinlik vermektedir. Girişin sağındaki küçük kapı mutfağa solundaki kapı da çay ocağına açılmaktadır. Üst katta çalışma ve yatak odaları vardır.

Cemil Paşa Konağı: 125 yıllık bir geçmişe sahip olan konak, uzun yıllar konut olarak kullanıldıktan sonra, İsmet Paşa İlkokulu olarak hizmet vermiş, sonraki yıllarda boşaltıldıktan sonra kaderine terk edilmiştir. Haremlik ve selamlık bölümleriyle tamamen kesme taşlardan inşa edilen yapının geniş havuzlu bir bahçesi, ahır, misafir ağırlama odaları ve müstemilatı bulunmaktadır. Tavanı çöken ve harabe bir halde bulunan Cemil Paşa Köşkü, Cemiloğlu ailesi ile Büyükşehir Belediyesi arasında imzalanan protokol ile köşk belediyeye tadilat yapılması ve halka açılması şartı ile devredilmiştir. 2010 yılında başlayan restorasyon çalışmasının 3 yılda tamamlanması beklenmektedir. Restorasyon çalışmasının ardından yapı Kent Müzesi olarak düzenlenecektir.

İskender Paşa Konağı: Diyarbakır

Sur İlçesi, İskender Paşa Mahallesinde bulunmaktadır. 1551 yılında Diyarbakır Valisi İskender Paşa tarafından kendisi için ikametgah olarak yaptırılmıştır. Konak tipik Diyarbakır ev mimarisini yansıtmaktadır. Birbirine yapışık iki blok halinde yapılmıştır. Yaklaşık 35.00 x 35.00 m boyutundaki büyük avlunun (1225 m²) zemini tamamen taştandır. Konak L şeklinde harem bölümü ve arkada ise selamlık bölümü halinde yapılmıştır. Konak 'Vakıf Müzesi' olarak

kullanılmak üzere Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmektedir. Konağın restorasyonunun 2011 yılı içinde tamamlanması ve ziyarete açılması planlanmaktadır.

Hanlar:

Deliller Hanı: Diyarbakır Valisi Hüsrev Paşa tarafından Bezirgan Hanı'nın karşısına Hicaz'a ve İpek Yolu üzerindeki Suriye, İran ve Hindistan'a gidecek olan tüccarlara hizmet için yapılmıştır. Cami ve medreseyle birlikte bir külliye olarak 1521 yılında başlanmış ve 1527 yılında bitirilmiştir. Handa 72 oda 17 dükkan ve 800 deve alabilecek kapasitede bir ahır bulunmaktadır. Urfa ve Kurtboğazi taş ocaklarından getirilen siyah ve beyaz taşlarla yapılmış olan Han, 1988 Yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından belirli bir kısmı restore edilerek otel olarak 49 yıllığına kiralanmıştır. Otel 100 yatak kapasitelidir.

Çifte Han: Han'ın bir kısmı yıkılmış durumdadır. Diğer kısmı depo ve ticarethane olarak kullanılmaktadır. XVI. Yüzyıla tarihlenen bir Osmanlı yapısıdır. Siyah bazalt taşlan yapılmış olan yapı iki katlıdır.

Hasan Paşa Hanı: Ticaret merkezinde yer almaktadır. Geniş avlulu ve iki katlı olarak inşa edilmiştir. Avlu ortasında bezemesiz başlıklara oturan sütunlu, üstü kubbeli bir şadırvan bulunmaktadır. Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları 2007'de tamamlanmıştır. Hanın içinde ticaret birimleri, eğitim salonu, kafeterya, gibi kullanışlar yer almaktadır. Hasan Paşa Hanı genelde turistik satış ünitelerinin yoğunlaştığı bir çarşıdır.

Kiliseler:

Keldani Kilisesi: Özdemir mahallesinde bulunan Mar Petyun Keldani Katolik Kilisesi, Diyarbakır'da halen ibadete açık olan iki kiliseden biridir. Kilisenin yapılış tarihi 1868 olup, restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

Meryem Ana Kilisesi: III. Yüzyıldan kalma yapı, birçok onarım görmüş olup, Bizans devrinden kalma mihrabı, Roma biçimi kapısı oldukça ilginçtir. Kilisede bazı azizlerin türbesi bulunmaktadır. Şehrin en güzel Süryani Kadim Yakubi Mezhebi Kilisesidir. Meryem Ana Süryani Kilisesi Vakfı tarafından 2004 yılında restorasyonu başlatılan kilisede restorasyon çalışmaları 2005'te tamamlanmış ve kilise ibadete açılmıştır. Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği hacın bir parçasının bu kilisede bulunduğu söylenmektedir.

Surp Giragos Ermeni Kilisesi: 1980 yılından sonra terk edilen ve restorasyonu Çekül, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ile Surp Giragos Kilisesi Vakfı tarafından yaptırılıp, 2010'da tamamlanan Surp Giragos Ermeni Kilisesi'nin ibadete açılması beklenmektedir. Kilise Diyarbakır'daki Katolik Ermenilerin en eski ibadethanesidir.

Süryani Protestan Kilisesi: XIX. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen, dikdörtgen planlı kilisenin narteks bölümü yapıya eklentidir. Önceleri tek kat olan yapıya daha sonra ikinci kat da eklenmiştir. Kilisenin üstü kubbe ile örtülüdür ve çan kulesi de bulunmaktadır. Bugün kısmen yıkık ve boş bir halde olan kilisenin onarımı, 2008 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılmaya başlanmıştır.

Köprüler:

Dicle Köprüsü: Kentin 3 km güneyinde, eski Silvan Yolu üzerinde yer almaktadır. On Gözlü Köprü olarak adlandırılan eser, 1065 yılında Mervaniler döneminde, kesme bazalt taştan 10 gözlü olarak inşa edilmiştir. Köprü, 178 m. uzunluğunda, 5.60 m. Genişliğindedir ve en büyük kemer açıklığı 14.70 m.'dir. Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Belediye, Valilik ve Karayolları işbirliğiyle yaptırılan restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

Devegeçidi Köprüsü: Diyarbakır-Eğil yolu üzerinde Devegeçidi Suyu üzerinde bulunan Diyarbakır'a 20 km. mesafede yer alan köprü, Artuklu dönemi eseri olup, XII. Yüzyıla aittir. XIX. Yüzyılda Tefik Paşa tarafından onarıldığı onarım kitabesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca köprü üzerinde Kuran'dan bir ayet yazılıdır. Köprü yedi gözlüdür.

Üçtepe Höyüğü: Diyarbakır'ın 40 km. güneydoğusunda, Bismil'e bağlı Üçtepe Köyü'nün Üçtepe Mevkii'nde, Göksu Çayı'nın kıyısında, konglomera bir taban üzerinde bulunan höyük 44 m. yüksekliğindedir. Höyük I. ve II. derece Arkeolojik Sit Alanıdır. Höyük, 1865 yılında burada bulunan ve bugün British Museum'da sergilenen, Asur İmparatorlarından

II. Aşşur-nasir-apli ve oğlu III. Şulmanuaşerid'e ait yazıtlı ve kabartmalı iki stel sayesinde önem kazanmıştır. Yazılı belgelere göre Üçtepe yöresinin Asurlular döneminde stratejik bir önem taşıdığı ve hatta Mitanni Devleti'nin merkez bölgesi olarak kabul edildiği bilinmektedir. 1988 yılından bu yana Prof. Dr. Veli Sevin tarafından kazı çalışmaları sonucunda Üçtepe Höyüğü'nün Erken Kalkolitik Çağ'dan Roma İmparatorluk dönemine kadar yerleşim gördüğü belirlenmiştir. Kazılarda bulunan çeşitli dönemlere ait eserler Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nde korunmaktadır.

Abdullah Paşa Medresesi: Çermik'te 1757'de Çeteci Abdullah Paşa tarafından yaptırılmıştır. II. Abdülhamid döneminde Çermik Rüştüye Mektebi olarak kullanılmıştır. Yakın zamanda onarılan ve çevre düzenlemesi yapılan medrese halen cami olarak kullanılmaktadır.

Çermik Ulu Cami: 1148 yılında Hasankeyf Artuklularından Fahrettin Karaaslan zamanında yapılmıştır. Dikdörtgen planlı cami, Selçuklu Dönemi'nde onarım görmüştür. Son yıllarda da onarılan cami ibadete açıktır.

Haburman Köprüsü: Çermik ilçesinin Haburman Köyü yakında yer almaktadır. Sinek Çayı üzerinde kurulmuş olan bu köprü ortadaki büyük ve sivri, yandakiler daha küçük ve yuvarlak olmak üzere üç gözlüdür. Üzerindeki kitabesinde 1179 tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Artuklu Dönemi'ne aittir. Çermik Kaymakamlığı tarafından hazırlanan proje kapsamında tarihi köprü'nün restore edilmesi için Avrupa Birliği ile Köylere Hizmet Götürme Birliği'nden finans desteği sağlanmıştır. Restorasyon çalışmaları bitme aşamasına gelmiştir. Aynı zamanda, köylere ulaşımın sağlanması için Haburman Köprüsü'nün yaklaşık 150 m. ilerisinde yeni köprü yapımına başlanmıştır.

Süleyman Ağa Mağaraları: Çınar İlçesi'nde, Aşağıkonak Köyü yakınlarında, Göksu çayı kenarında, Karaçay adı verilen bölgede yer almaktadır. Kayalara oyulan eski yerleşim alanlarının 2000 yıllık olduğu düşünülmektedir. Taşların düz zeminlerinin pencere gibi oyularak giriş yeri açılmasından ve içinin büyük odalar halinde düzenlenmesinden meydana gelmiştir.

Kale-İ Zerzevan: Diyarbakır-Mardin Karayolu üzerinde, Çınar İlçesi, Demirölçek Köyü'ne 1 Km. uzaklıkta, çevrenin en yüksek tepesi üzerinde kurulmuştur. Kale önemli ölçüde tahrip olmuştur. Roma dönemine ait olan ve karakol görevi gördüğü tahmin edilen kalenin ve surların taş boyları 2 metre, dar kenarları ise yarımşar metrelik dikdörtgen bloklardır. Taşlar çevre halkı tarafından inşaatlarda kullanılmıştır. Mevcut durumu ile turizm değeri bulunmamaktadır.

Tekkale: Çüngüş ilçe merkezinde yer almaktadır. İlçe içinden geçen çayın kenarından yükselen 150 metre yüksekliğindeki bir kaya üzerine kurulmuştur. Çevre ile bağlantısı eskiden asma köprü tarafından sağlanan bu kalenin günümüzde sadece su sarnıçları kalmıştır.

Çüngüş Hamamı: Mimari üslubundan XVII. yüzyılda yapıldığı sanılmaktadır. Hamam, dört eyvanlı haç biçimli ve köşe hücreli hamamlar gurubundandır. Yakın tarihlerde içerisindeki eyvanlardan biri ile köşe hücrelerinden ikisi kaldırılmış, halvet bölümü büyütülmüştür. Hamamın üzeri içten pandantifli, dıştan kasnaklı kubbelerle örtülüdür. Çüngüş Kaymakamlığı tarafından hazırlanan ve Çüngüş belediyesi ve Milli Eğitim Müdürlüğü'nün ortak olduğu, Tarihi Çüngüş Hamamı Restorasyon Projesi Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından 2010 yılında kabul edilmiştir. Konumsal dezavantajı ve mevcut durumu nedeniyle turizm değeri yoktur.

Çüngüş-Kilise ve Manastırı: Manastırdan günümüze yıkıntı halinde bir ana bina ile eklentileri kalmıştır. Kilise de oldukça tahrip olmuştur. Konumsal dezavantajı ve mevcut durumu nedeniyle turizm değeri yoktur.

Çüngüş-Köprü: İpek Yolu üzerinde olması nedeniyle ulaşım konusunda çeşitli yapıların bulunduğu Çüngüş'te kalan tek köprüdür. 1603 yılında yapılan köprü yakın zamana kadar ulaşım amacıyla kullanılmıştır. Bu köprü Artuklulardan kalan tek gözlü köprüler tarzındadır.

Eğil Asur Kalesi: Asurlular zamanında yapıldığı tahmin edilen kale, yekpare bir kaya zemin üzerine oturtulmuş olup üç tarafı derin vadilerle çevrili, diğer tarafı da oyularak, yapılmıştır. Kalenin etrafı hala varlığını koruyan surlarla çevrilmiştir. Kalenin iç kısmı kısmen boş olup eskiden depo ve sığınak olarak kullanılmıştır. Kalede irili ufaklı yüz dolayında kuyu kazılmış ve bu kuyulardan çeşitli şekillerde yararlanılmıştır. Kayalar oyularak dört adet tünel kazılarak kaleden metrelerce uzaklıktaki vadilerde bulunan hamam, Dicle Nehri yatağına ve sıkışık anlarında düşmana görünmeden yer altından kaçarak güvenli yerlere varmak için kullanılmıştır. Eğil Kalesi'nde çivi yazısı ve bir Asur Kralının figürü bulunmaktadır. Diyarbakır Valiliği, İl Özel İdaresi'nin finansmanı ile kalenin ön restorasyon ve hafriyat çalışmasına 2009 yılında başlanmıştır. Bunun için bir ödenek ayrılmış ve çalışmalara başlanmıştır. Restorasyon çalışmalarından sonra, kale

aydınlatılacak ve çevre düzenlemesinden sonra ziyarete açılacaktır. Eğil Kalesi Restorasyon Projesi, Sanat Tarihi Raporu 2011’de tamamlanması beklenmektedir.

Asur Kral Kaya Mezarları: Eğil ilçe merkezinde bulunan Asur Kral Kaya Mezarları ve çevresindeki mağaralar silsilesi kalenin kuzeydoğusunda, Dicle Barajı’nın kıyısında bulunmaktadır. Kayalar oyularak piramid şeklinde inşa edilmiştir. Asur hükümdar kaya mezarlarının doğu tabanında bir tünel bulunmaktadır. Tünelin kısmen dolmasından dolayı kapalı durumdadır.

Yapay Mağaralar: Oyma (yapay) mağaraların çoğu, Eğil Baraj gölü altında kalan “Deran” denilen bölgede bulunmaktadır. Su seviyesinden üzerinde kalan mağaraları görmek mümkündür.

Hamamlar: Eğil İlçesi’nde, biri Deran Bölgesinde, biri Tekke Mahallesinde biri de eski Kale Mahallesinde olmak üzere üç adet tarihi hamam bulunmaktadır. Tekke ve Deran hamamları, baraj gölü altında kalmıştır. Su seviyesi 6-7 metre düştüğünde Deran Hamamını görmek mümkün olmaktadır. Eski Kale Mahallesindeki hamamın duvarları sağlam olup tavanı çökmüştür.

Su Sarnıcı: Eğil İlçe merkezinde bulunan su sarnıcı İstanbul Yerebatan Sarnıcı’nın küçültülmüş bir modelidir. Sağlam durumdadır. Eğil’in su ihtiyacı, pişmiş topraktan yapılan borularla getirilerek sarnıçta depolanmış, buradan da hamam ve çeşmelere verilmiştir. Toprak borularının büyük bölümü, temel kazılarda ortaya çıkmaktadır.

Tacıyan Camii: Eğil Asur Kalesi’nin güneyinde, kaleyi çevreleyen surlar üzerine oturtulmuştur. 1040 yılında yaptırılmıştır. Caminin kuzey ve güney duvarları kısmen ayakta olup, mihrap sağlam durumdadır.

Mağara Kilise: Eğil Kalesinin içinde yer almaktadır. Kilise içinde Hıristiyanlarca kutsal sayılan ve çeşitli dönemleri sembolize eden haçlar kazılmıştır. Hz. İsa’nın öğrencilerinden I. Adey I. Yüzyılda bu bölgeye gelmiştir. Kilisenin etrafına güneydoğunun en büyük manastırlarından birini yaparak, Eğil’i piskoposluk merkezi haline getirmiştir. Manastırda çok sayıda Hıristiyan din ve bilim adamının yetiştiği bilinmektedir.

Peygamber Kabirleri: Elyesa ve Zülkifil Peygamber’leri ve çok sayıda Nebi’nin mezarlarının Eğil’de olduğuna inanılmaktadır. Elyesa Peygamber’in kabri; Eğil ilçe merkezi Tekke Mahallesi’ndeyken Dicle Baraj Gölü altında kalmaması için, Nebi Harun tepesine nakledilmiştir. Zülkifil Peygambere ait olan eski türbe ilçe merkezinin üç dört km. dışında Hacıyan Mezrasından, Dicle Baraj Gölü sularının altında kalmaması için 1995 yılında Nebi Harun tepesine nakledilmiştir. Hz. Süleyman’ın katibi olduğu söylenen **Nebi Harun**’un türbesi Eğil’in güneydoğusunda bir tepenin üzerindedir.

Çevresi meşe ağaçlarıyla kaplıdır. Hz. Elyesa ve Hz. Zülkifil'in kabirleri de yanındaki tepeye nakledilmiştir. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından finanse edilen peygamber kabirlerinin onarım ve çevre düzenleme çalışmaları devam etmektedir. Peygamber kabirleri daha çok Diyarbakır merkez ve çevre illerden gelen halk tarafından ziyaret edilmektedir.

2008 yılında, Diyarbakır Valiliği ve Eğil Kaymakamlığı tarafından geliştirilen Eğil Kültür Ve Turizm Eylem Planı çerçevesinde, ilçede yer alan doğal ve tarihi değerlerin kullanımı, turizmi geliştirme ve gelenlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli projeler üretilmiştir. Eğil- Dicle arasındaki karayolunun iyileştirme çalışmalarının 2011 yılında bitirilmesi planlanmaktadır.

Çayönü Arkeolojik Alanı- Hilar Mağaraları: Ergani ilçe merkezinin 8 km. güneybatısında Hilar Köyü (Sesveren) yakınındadır. Prof. Dr. Halet Çambel ve Chicago Üniversitesi'nden Prof. Dr. Robert Braidwood tarafından yapılan kazılarda yaklaşık M.Ö. 7500'e tarihlendirilen bir köy yerleşim bölgesi bulunmuştur. Burasının insanların göçebelikten yerleşik düzene geçtikleri ilk yerleşim yerlerinden biri olduğu belirtilmekte ve bu açıdan önem taşımaktadır. Yapılan kazı sonuçlarına göre Çayönü'nde M.Ö. 7250 -

6750 yılları arası, M.Ö. 5000 - 4000 yılları arası ve M.Ö. 3000 yılına kadar olmak üzere üç kültürel evre belirlenmiştir. Bu evreler üretimsiz bir ekonomiden besin üretimine dayalı ekonomiye geçiş sürecini kapsamaktadır. Çayönü, tahıl ve evcilleştirmeye dayalı köy hayatı, madencilik, mimarlık tarihi ve ilk mimarinin başlangıcı açısından da oldukça önemlidir. Ergani bakır madeni dünyada bilinen en eski maden ocağıdır ve tarihin tüm evrelerinde önemini korumuştur. Uzun yıllardan beri

sürdürülen kazı çalışmalarında yontma taş aletler, mikrolitler, bazalt öğütme ve ezgi taşları, hayvan elleri, perdahlı ve perdahsız baltacıklar, kemik aletler, sert kütlelerden yapılmış kap parçaları, bilezikler, boncuklar, kilden yapılmış hayvan ve kadın figürleri gibi çok sayıda eserler ve Çayönü mimarisinden bir kesit, Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır.

Ergani İlçesi'ndeki Hilar (Sesveren) Köyü'nde bulunan Hilar Mağaraları'nda antik çağlardan kalma kabartmalar yer almaktadır. Hilar Kayalıklarında en kapsamlı kazı çalışmaları 1979 - 1986 yılları arasında Çayönü kazı ekibi tarafından gerçekleştirilmiş olup, kayalıklarda antik dönemlerden kalma oyulmuş hücre mezarlar bulunmuştur.

Bunların dış yüzeylerinde kadın, erkek, kabartma ay, güneş motifleri ve yazıtlar görülmektedir. Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 10. 02. 1990 tarih ve 390 sayılı kararı ile 'Arkeolojik ve Doğal Sıt Alanı' olarak tescil edilmiştir.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Diyarbakır Müze Müdürlüğü 2006 yılı sonunda, yerleşimlerin daha iyi korunması ve bölge halkına getiri sağlaması amacıyla Diyarbakır İl Özel İdaresi'nin de desteği ile 'Hilar Mağaraları ve Çayönü'nün Turizme Açılması' projesine başlatmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı

tarafından da onaylanan proje kapsamında mağaralarda kazı ve temizlik çalışmaları yapılmış, açığa çıkarılan yer ve mimari kalıntıların rölemleri çıkarılmış, alanın çevre düzenleme projeleri ve yakındaki köyün altyapısının iyileştirilmesine ve buradaki tarihi konağın restorasyonuna dair projeler tamamlanmıştır. 2010 yılında yapılan 4. etap kazı çalışmaları 6 ay sürmüştür. Hilar Mağaraları'nın önünde tur otobüsü girebilecek büyüklükte 30 arabalık otopark yapılmıştır. Otopark girişinde bir adet karşılama merkezi yapılmıştır. Otopark alanından Çayönü Ören Yeri'ne kadar 1km uzunluğunda parke kaplı yaya yolu yapılmış, Çayönü Ören Yeri tel örgü ile çevrilmiştir. Ancak çevre düzenleme projesi halen tamamlanamamıştır. Ören yerinde bir bekçi görev yapmaktadır. Hilar Mağaraları'na ulaşım son 1 km'si stabilize olan asfalt yolla sağlanmaktadır. Halen, su, WC, çöp kutuları, tabela gibi unsurlar ile Çayönü'ne geçişi sağlayacak olan yaya köprüsü konularında düzenlemelerin tamamlanması gereklidir.

Grikihacıyan Höyük: Ergani İlçesi'nin 20 km kadar güneydoğusundadır; eski adıyla Ekinciyan; yeni adıyla Ekinciler Köyü'nün (Aşağı Ekinciyan) 1 km kadar doğusunda; Ergani-Diyarbakır yolunun kuzeydoğusundadır. Aynı zamanda; höyüğün güneybatısından; Ergani-Diyarbakır tren yolu geçmektedir. Grikihacıyan, 250 m. çapında, 3 m. yüksekliğinde küçük bir höyüktür. 1968 ve 1970 yıllarında İstanbul ve Chicago Üniversitelerinin ortak projesi kapsamında kazılan höyükte M. Ö. 5000 yıllarında, "Gelişkin Köy Evresi" ya da "İlk Kalkolitik Çağ" olarak adlandırılan Halaf Kültürü'nün sonlarına tarihlenen bir kültür evresi bulunmaktadır. Türkiye'de Halaf Kültürü ile ilgili ender kazı yerlerinden biri olan höyükte bu kültürün tipik buluntuları ortaya çıkmıştır. Bunların arasında yuvarlak planlı evlere ait taş temeller, boya bezemeli çanak, çömlek ve kilden yapılmış heykelcikleri saymak mümkündür. Bunun dışında höyükte yapılan kazı çalışmaları sonucunda M.Ö. 6000 - 5000 yıllarına ait köy yerleşmesinden kalma moloz taş duvar kalıntıları, çakmak taşı, doğal cam ve kemikten yapılmış araçlar, çanak - çömlekler bulunmuştur. Çayönü ve Grikihacıyan kazıları, yazılı tarih öncesinde Diyarbakır İli'nin M.Ö. 7500'lerden başlayarak Tunç Çağı'na kadar aralıklarla gelen bir yerleşme olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Turizm değeri bulunmamaktadır.

Zülkifil Dağı: Ergani İlçesi'nde bulunan dağda, Zülkifil Peygamber'in makamı ile Meryemana kilisesinin kalıntıları yer almaktadır. Diğer adı Makam Dağı'dır. Zülkifil Peygamber tüm din kitaplarında adı geçen bir peygamberdir. Hıristiyanlar ve Müslümanlarca ziyaret edilen alan dini turizm açısından önemlidir. Dağa çıkan yolun bir kısmı asfalt, bir kısmı ise betondur. Türbenin çevre düzenlemesi yapılmış durumdadır. Perşembe ve Cuma günleri özellikle halkın yoğunlukla ziyaret ettiği bir yerdir.

Ergani Hükümet Konağı: 1891 yılında inşa edilen ve 1990 yılına kadar hükümet konağı

olarak kullanılan tarihi binanın restore edilerek konukevi olarak kullanıma açılması amacıyla Ergani Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği, Ergani Belediyesi, Diyarbakır Müze Müdürlüğü, Diyarbakır Kültür Turizm İl Müdürlüğü ve Diyarbakır İl Özel İdaresi katılımıyla 2010 yılında Karacadağ Kalkınma Ajansı'na sunulan proje kabul edilmiş ve Karacadağ Kalkınma Ajansı, Turizm Alt Yapı Geliştirme Hibe Programı kapsamında konağın restorasyonu için

kaynak aktarmıştır. Onarımın ardından eski hükümet konağının kültürevi, otel ve turizm danışma bürosu olarak kullanılması planlanmaktadır. Röleve, restorasyon ve restitüsyon projeleri İl Özel İdaresi tarafından ihale edilmiştir. Röleve, restorasyon ve restitüsyon projelerinin koruma kuruldan onaylanmasından sonra restorasyon çalışmalarına başlanmıştır.

Hazro Ulu Cami: Eyyubiler zamanında, 13. yüzyılda yapılan cami; Hazro ilçe merkezinde, hakim bir tepede inşa edilmiştir. Onarım ve eklemelerle özelliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Dikdörtgen planlı bir yapı olup, kesme taştandır. Giriş kapısı ve mihrap nişi mukarnas ve geometrik bezemelerle süslenmiştir.

Zülkarneyn Kalesi Harabeleri: Lice - Hani arasında, Diyarbakır'a yaklaşık 95 km. mesafede, Lice İlçesi'ne bağlı Çeper Köyü yakınında yer almaktadır. Büyük İskender Dönemi'nde kurulduğu söylenmektedir. Kale surlarının büyük bir bölümü yıkılmış, günümüze ancak sur temelleri, surlara ait üç burç kalıntısı gelebilmiştir. Kalenin çevresindeki köyler bu kalenin taşlarını sökerek kullanmışlardır. Bu da kalenin harap olmasını hızlandırmıştır. Ören yerinin 9-10 km uzağında, Birkleyn mağaralarının yanında, Zülkarneyn mağaraları vardır. Mağaralar ve ören yerinin tarihinin Büyük İskender veya Perslere dayandığı söylenmektedir, ancak, henüz bilimsel bir kazı veya araştırma yapılmamıştır.

Atak (Antak) Şehri Kalıntıları: Lice İlçesi, Kayacık (Hezan) Bucuğu'nun 15 km. doğusunda yer almaktadır. X-XIII. yüzyıllarda şehrin Mervaniler ve Artukoğulları Dönemi'nde önemli kalelerden biri olduğu bilinmektedir. Osmanlı Dönemi'nde Yavuz Sultan Selim zamanında ise sekiz sancaktan biri olan Atak Sancağı zamanla önemini yitirerek bir köy durumuna düşmüştür. Çok fazla tahribata uğramış olması nedeniyle bugün kent surları ve yapıların temel duvarlarının çok küçük bir bölümüne rastlanmaktadır.

Dakyanus Harabeleri: Lice İlçesi'nde, Diyarbakır - Lice yolunun üzerinde, Lice'nin 18 km. batısında 1110 m. yükseklikteki bir tepe üzerinde yer almaktadır. Roma Dönemi'nden kaldığı tahmin edilmektedir. Dakyanus'un sarayı olduğu sanılan büyük bir duvar ve kemerleri, döşeme taşlarından düzgün planlı olduğu anlaşılan bazı sokaklar izlenmektedir. Dakyanus Şehri ise Fis Ovası'nda yer almaktadır. Dakyanus Şehri yakınında bulunan Eshab - ül Kehf Mağaraları oldukça dik bir kayaya oyulmuştur. Bu mağaraların Roma Dönemi'nden kaldığı tahmin edilmektedir. Mağaraların yakınında Derkam Köyü'nde, Der-i Rakım Kilisesi'nin kalıntıları bulunmaktadır.

Birkleyn Mağaraları: Diyarbakır - Bingöl yolunun 104.'km.'sinde ve doğu kesimindeki kayalık tepelerde birbirine paralel iki kayalığın içinde üç mağara yer almaktadır. Mağaralarda ilk defa 2004 yılında Diyarbakır Müze Müdürlüğü denetiminde ve Andreas Schachner başkanlığında yapılan yüzey araştırmalarında mağaraların M.Ö. 6.000 yılından itibaren kullanıldığı belgelenmiştir. İki mağaranın girişlerinde Asur kralları I. Tiglatpleser ile III. Salmanasar'a ait çivi yazılı kitabe steller bulunmaktadır. Üçüncü mağarada sarkıt ve dikitler olup, mağaranın astım hastalığına iyi geldiğinin söylenmektedir. Mağaraların yakın çevresinde de erken antik dönemlere ait sarnıç, kale ve suya inşi sağlayan merdiven kalıntılarında oluşan yerleşim alanları bulunmaktadır.

Silvan Kalesi ve Surları: Asurlular Dönemi'nde kurulan kentte birçok medeniyete ait yapıtlar bulunmaktadır. Roma döneminde (M.Ö. I. Y.Y.) inşa edildiği düşünülen kale büyük ölçüde tahrip olmuştur. Arkeolojik Sit Alanı olan surların bir kısmı ile kent kapılarının kalıntıları hala mevcuttur. 2009'da başlanan ve 2011'de bitmesi planlanan surların restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Röleve projeleri ilgili Bölge Kurulunca onaylanmış olup, restitüsyon ve restorasyon projeleri için değiştirilme kararı alınmıştır. 2010 yılında ise, Silvan Belediyesi tarafından yapılan çalışmalar sonucunda tarihi surların koruma amaçlı imar planı yapılmıştır. Koruma bandında bulunan bütün yapı ve arsaların kamulaştırma işlemine başlanılacaktır.

Mala Beg (Sadık Bey-Üstünler Konağı): Silvan ilçe merkezinde kale burçlarının üzerine inşa edilen konak, XIX. yüzyılda kesme taş işçiliğinin zengin bir kullanımıyla inşa edilmiştir. Konak sahipleri tarafından tarihi konağın onarılması için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvuru yapılmıştır.

Ulu Cami (Selahaddin-i Eyyubi Camii): Silvan ilçe merkezinde bulunan en önemli yapı bir Artuklu eseri olan Selahaddin-i Eyyubi Camii'dir. Eyyubiler zamanında onarılmış olan yapıda Bizans Bazilikası sütunları da kullanılmıştır. Caminin çevre düzenlemesi ve restorasyon çalışmaları devam etmektedir. 2006 yılında Selahaddin-i Eyyubi Camii'nde Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından başlatılan bakım ve onarım çalışmaları ve çevre düzenlemesi tamamlanmıştır.

Karabehlül Camii: Silvan ilçesinde bulunan cami XVI. Yüzyılda, Sancak Beyi Kara Behlül tarafından yaptırılmıştır. Gri renkte kesme taştan yapılan cami kare planlı olup, üzeri sekizgen bir kasmağa oturan tek kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin üzeri dıştan pramidal şekle sokulmuştur. Son cemaat yeri altı ahşap sütuna dayanan altı bölüme ayrılmış ve üzeri de ahşap bir çatı ile kapatılmıştır. 2008 yılında camide Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından başlatılan bakım ve onarım çalışmaları tamamlanmıştır.

Atatürk Müzesi: Kentin içinde yer alan ve Atatürk'ün karargah olarak kullandığı ev restore edilmiş ve Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir. Yapının çevresinin de kısmen kamulaştırması yapılmıştır. Bu yapının çevresinde eski evler ve tescilli bir okul yer almaktadır. Bu konutlarda restorasyon çalışması yapılmamıştır.

Hasuni Mağaraları: Hasuni mağaraları, Silvan'ın 7 km. doğusunda yer almaktadır. Anadolu'nun en eski mağara yerleşim yerlerinden bir olan Hasuni mağaraları

Mezolitik dönemde yerleşim görmüştür. antik dönemde özellikle , Hristiyanlığın ilk yayıldığı dönemlerde ve orta çağda önemli yerleşim alanlarından biri olmuştur. Mağaraların aralarında kayalığın düzleştirilmesi ile yollar ve çıkış merdivenleri, sarnıçlar ve su arkları, kaya kiliseleri, dokuma atölyeleri gibi yerleşimin sosyal ve kültürel ihtiyacını karşılayacak yapıların yanı sıra Orta çağda inşa edilmiş bir kilise de bulunmaktadır. Yaklaşık 300 adet mağara bulunmaktadır. Mağaralar Orta Çağ'da da kullanılmıştır. I. derecede Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı'dır. Mağaralar Silvan-Batman karayoluna 1km'lik bir stabilize yolla bağlanmaktadır. Mağaralara ancak çok zahmetli bir tırmanışla ulaşılabilir. Levhalandırma yapılmamıştır. Hasuni mağaraları için Silvan Kaymakamlığı tarafından 2010 yılında hazırlanan projeye, Karacadağ Kalkınma Ajansı'ndan maddi destek sağlanmıştır. Proje, Hasuni Mağaraları'nın koruma altına alınmasını, mağaraların olduğu bölgeye konaklama, ulaşım, kafe ve lokantalar yapılmasını, mağaraların aydınlatmasını kapsamaktadır. Projede Hasuni Mağaraları'nda yapılacak çalışmalar, Hasuni Mağaraları'na ulaşan araç-yaya yolları ile zirveye çıkan antik yolların iyileştirilmesi, mağaraların girişinde 52 araçlık ve 4 otobüslük bir otopark düzenlenmesi, yolun otopark alanına kadar 8 metre genişlikte satıh kaplamasının yapılması, ören yeri girişlerinin düzenlenmesi, yaya yolunun parke taş ile döşenmesi, seyir terası düzenlenmesi, Hasuni Deresi kaynağının çevresindeki yeşil dokunun iyileştirilmesi, uygun noktalara bilgilendirme levhaları yerleştirilmesi olarak tanımlanmıştır.

Malabadi Köprüsü: Diyarbakır - Batman karayolu üzerinde Silvan İlçesi sınırları içinde, Batman Çayı üzerinde yer alan bir Artuklu eseridir. Yazıtından 1147 yılında Artukoğullarından Timurtaş Bin İlgazi tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Her biri farklı uzunluklarda kırık hatlar halinde üç bölümden oluşan köprünün orta bölümü, kayalıklar üzerine oturtulmuş bir kütle halindedir.

Dünyadaki taş köprüler arasında kemeri en geniş köprü olması nedeniyle önem taşımaktadır. Kemerin her iki yanında kervan ve yolcular için iki barınak odası bulunmakta, köprü'nün üzerinden kemerin içindeki bu odalara inilmektedir.

1.4. GAZİANTEP

1.4.1. Doğal Değerler

Dülükbaba Mesire Yeri: Gaziantep kent merkezine 8 km mesafede, Şehitkamil İlçesi Dülük Mevkiinde yer almaktadır. Toplam 306 ha. alanı kapsayan mesire yeri, Gaziantep'in ilk mesire yeridir. Hakim ağaç türü kızılçam olup saha içerisinde karaçam, servi, meşe ve badem ağaçları bulunmaktadır. Gaziantep'in en yüksek yerlerinden olan alan, manzarası ile halkın tercih ettiği bir mesire yeridir. Dülükbaba Mesire Yeri; 1990 yılında Orman İçi Dinlenme Yeri olarak açılmış olup 2002 yılında A Tipi Mesire Yeri olarak tescil edilmiştir. İçme ve kullanma suyu ihtiyacı, saha içinde bulunan 3 adet sondaj kuyusundan karşılanmaktadır. Mesire Yerinde günlük 5.000 kişinin yararlanabileceği, piknik, kamp, dinlenme alanları, bir lokanta, bir idare binası, bir alış-veriş ünitesi, 8 WC, 20 çeşme, 1.450 piknik masası, 100 çöp bidonu, 5 çocuk oyun grubu ve 8 bulaşık yıkama yeri bulunmaktadır.

Dülükbaba Mesire Yeri İşletmesi 1998 yılından itibaren ihale ile özel sektöre kiraya verilmiş olup, mülkiyeti Çevre ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğüne aittir ve üzerindeki her türlü tasarruf Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğüne aittir. Orman sahası içerisinde 16 adet kaya mezarı bulunmaktadır.

Burç Göleti: Gaziantep'in 12 km. batısında yer alan Burç Kasabasının 3 km. kuzeyinde bulunan Burç Göleti'ne, hafta sonu balık tutmak, serinlemek, yüzmek ve piknik yapmak için gidilmektedir. Burç Göleti çevresinde dikilen çam fidanlarının büyümesi ile piknik için elverişli ağaçlık alanlar oluşmuştur. Ağaçlandırma çalışmaları devam etmektedir.

Burç Ormanları: Gaziantep İli'nin 2 km. batısında yer alan 350 hektarlık bir çam ormanıdır. Alanın kent merkezinden kolay ulaşılabilir konumda olması, gününbirlik ve hafta sonu piknik amaçlı olarak sıkça kullanımına imkan vermektedir. Halkın dinlenme, spor yapma gibi ihtiyaçlarını gidermek için gittiği bir piknik alanıdır. Burç Ormanlarında Turizm Bakanlığı ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından başlatılan "Burç Ormanları Rekreatyon Tesisleri Planlaması" ile piknik alanları, kamping alanları, izcilik ve arboretum, idari birimler, taşıt, bisiklet ve yaya yolları, binicilik parkuru ve spor tesisleri yapımı planlanmış ve büyük bölümü gerçekleştirilmiştir. Büyükşehir Belediyesi tarafından tanzim edilen "Burç Ormanı Doğal Hayatı Koruma ve Rekreatyon Projesi" içerisindeki Hayvanat Bahçesi, Burç Ormanı içinde tahsis edilen 1.000 dönüm arazisi ile Türkiye'nin en büyük Doğal Hayatı Koruma alanıdır. İçinde Hayvanat Bahçesinde 250 tür ve 4.000'in üzerinde hayvan ile servis binası, kafeterya, akvaryum, kafesler, tel örgüyle çevrilmiş doğal yazlık hayvan yaşam yerleri ve kışlık barınaklar bulunmaktadır. Bahçede tren turları düzenlenmektedir. Hayvanat Bahçesi 2009 yılında yaklaşık 1.070.000 ziyaretçi tarafından gezilmiştir. Ayrıca, Burç Ormanları içinde, özel sektöre ait

bir rekreasyon ve dinlenme tesisi hizmet vermektedir. Tesiste, büyük havuzu, çocuk havuzu, çocuk aquaparkı, 500 m kapalı alanı, 3500 m² bahçe alanında lokanta, bar gibi hizmetler sunulmaktadır.

Kavaklık (100. Yıl Atatürk Kültür Parkı): Gaziantep'in Alleben Deresi çevresinde yer alan ve halen kent merkezinde yer alan, Battal Höyük'ten Alleben Köprüsü'ne kadar uzanan 654.000 m²'lik yeşil alan 100. Yıl Atatürk Kültür Parkı olarak düzenlenerek dinlenme, yürüyüş ve mesire yeri olarak kullanılmaktadır. 1.000 kişilik amfiteyatronun yer aldığı alanın içerisinde aile çay bahçeleri, çocuk parkları, oyun sahaları, yürüyüş parkurları, yüzme havuzları, olimpik spor kompleksi ve piknik masaları ile yeme-içme tesisleri bulunmaktadır. Bu alan, Belediye Fidanlığı, Alleben, Kavaklık, Kırkayak, Yeşilsu, Çınarlı Gazinosu, Halkevi Bahçesi, Alleben Parkı, Turizm Parkı, Çay Bahçeleri gibi parçalara bölünmüştür. Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan uygulamayla bu alanlar tümüyle yeniden projelendirilmiş ve kent içinde her türlü rekreatif faaliyetlerin yer aldığı mekanlar oluşturulmuştur. Bu düzenleme çerçevesinde Kavaklık mesire alanı yeniden tanzim edilmiş ve yürüme yolları, oturma grupları ile daha çağdaş bir piknik alanı oluşturulmuştur. 2010 yılında, Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri Daire Başkanlığı tarafından yürütülen çalışmalar kapsamında, 100. Yıl Atatürk Kültür Parkı (Parkantep) içinde bulunan piknik masaları, oturma bankları, kent mobilyaları, çocuklar için oyun grupları gibi elemanlar yenilenmiştir.

Erikçe Kent Ormanı: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin yürüttüğü Erikçe Kent Ormanı Projesi kapsamında 170.000 m² alanda piknik ve eğlence alanları, seyir terasları, yapay gölet, çocuk oyun alanı ve yürüyüş yolları yapılması planlanmıştır. Kent Ormanı fıstık çamı ve karaçamlardan oluşturulmuştur. Proje kapsamında seyir terasları, yapay gölet ve yürüyüş yollarının yapımı sürdürülmektedir. Projede Anadolu köy hayatının canlandırılması planlanmaktadır. Proje tamamlanma

aşamasına gelmiştir ve bazı kesimleri hizmete açılmıştır.

Sof Dağı Yaylası: Güneydoğu Torosların uzantısı olan Sof Dağları'nın üzerinde, Gaziantep'e yaklaşık 32 km. uzaklıkta yer almaktadır. Gaziantep şehir merkezine yakın olmasından dolayı hafta sonları yoğun ziyaretçi akımı olmaktadır. Yaylanın 3 km. öncesindeki Sof Alıcı Köyü'ne kadar yol asfalt olup, köyden yaylaya kadar olan yol ise

stabilizedir. Yaylada elektrik mevcut olup, su doğal pınarlardan veya garaf adı verilen geniş su kuyularından su motoru ile çekilerek sağlanmaktadır. Yaylada hızlı ve düzensiz bir yapılaşma dikkati çekmektedir. Özellikle düzlük kesimlerde yer alan ve yaylaya özelliğini kazandıran meyvelik alanlarda bu yapılaşmanın kontrol altına alınması gereklidir. Halen oluşmuş altı adet ikinci konut sitesi dikkat çekmektedir. Bölge'nin arazi yapısına bağlı olarak sürekli oksijen ve ozon gazı ürettiği, insan sağlığı açısından çok yararlı olduğu söylenmektedir. Bilhassa Sof Dağları'nın en yüksek tepesi olan, "Kepekçi Tepesi" olarak adlandırılan yerde oksijen miktarı oldukça yüksektir.

Sof Dağı ve çevresinde 20'nin üzerinde tatlı su kaynağı ve pınar bulunmaktadır. Gerdek Pınarı, Cennet Pınarı ve Börek Pınarı bunlardan bazılarıdır. Sofdağı Yaylası'nın batısında küçük bir kaynağı bulunan Sofdağı İçmesi, hafta sonlarında yakın yerleşimlerden gelenlerce ziyaret edilmektedir. Kaynaktan çıkan şifalı suyun çok az olmasına rağmen yöre halkı tarafından birçok iç ve cilt hastalıklarına iyi geldiği söylenmektedir.

Küçük Sof Yaylası (Gerdek Pınarı): Gaziantep - Adana Karayolu'nun 21. kilometresinden Dımışıklı köyü yoluna sapılarak 12 km. stabilize yolla ve özel araçlarla ulaşılmaktadır. Tamamen kayalık olan alanın kuzey ve kuzeydoğusu tarım alanlarıdır. Yaylada yeme içmeye yönelik tesis ve ticaret birimi bulunmamaktadır.

Kıraçtepe Mesire Yeri: Gaziantep İli Şehitkamil İlçesi Taşlıca Mevkiinde, şehir merkezine 10 km mesafede yer almaktadır. Mesire yeri Gaziantep Şanlıurfa karayoluna 1 km mesafede olup, 41.0 ha ormanlık alan üzerine kurulmuştur. Orman Genel Müdürlüğü mülkiyetindedir. Mesire Yerinde hakim ağaç türü kızılçam olup saha içerisinde akasya, servi, meşe ve badem ağaçları da bulunmaktadır. 2008 yılında özel sektöre kiralanmıştır. Gelişme planında öngörülen yapı ve tesisler müstecir tarafından 5 yıl içerisinde tamamlanacaktır.

Durantaş Köyü: Gaziantep'e 10 KM uzaklıkta olan köyde son yıllarda bağ evleri ve hafta sonu evleri yapılmıştır. Köyde 35⁰ C sıcaklığı olan bir termal su kaynağı bulunmuştur. Mineral içeriği açısından su yüksek oranda kalsiyum, magnezyum ve bikarbonat içermektedir. Ayrıca, köyde kır evleri tarzında bir konaklama tesisi yer almaktadır. Tesis 71 oda 140 yatak kapasitelidir. Ayrıca tesis içinde kaplıca kullanımına yönelik kapalı havuz ve kür merkezleri inşaatı ile 250 yatak kapasiteli termal otel inşaatı devam etmektedir.

Karapınar Gölcüğü: Gaziantep - Araban yolu üzerinde, Araban İlçesi'nde yer alan, sazlık ve derinliği çok fazla olmayan tatlı su balıklarının bulunduğu bir göldür. Gölün çevresindeki ağaçlık Araban halkının tek mesire alanıdır. Göl çevresi kısmen Yavuzeli Belediyesi'nin mülkiyetindedir. Göl çevresinde henüz düzenleme yapılmamıştır.

Köklüce Kanyonu: Gaziantep'e 60 km uzaklıkta, Araban İlçesi'ne bağlı Köklüce Köyü'nde bulunan Ardıl Çayı'nın binlerce yıldır yumuşak kireçtaşı kayaları oyması ile

oluşturduğu Ardıl (Köklüce) Kanyonu doğal yapısının çetin olması sebebi ile teknik malzemesiz ve eğitimsiz yürüyüşçülerin girmesine müsaade etmemektedir. Vadi, halen çobanların, avcılarının ve dağcılarının ziyaret edebildiği bir yerdir. Bu vadiye Gaziantep Üniversitesi Dağcılık Kulübü temel dağcılık eğitimleri yapmaktadır. Kaya tırmanışı ve kuş gözlem faaliyetleri için elverişli bir yerdir.

Bağlarüstü Mesire Yeri: İslahiye İlçesi Bağlarüstü Mevkiinde, İslahiye şehir merkezine 10 km mesafede yer almaktadır. Mesire yeri, İslahiye-Hatay karayolu üzerinde olup toplam 55 ha ormanlık alan üzerine kurulmuştur. Orman Genel Müdürlüğü mülkiyetindedir. Hakim ağaç türü kızılçam olup saha içerisinde akasya, servi, meşe ve badem de vardır.

Tahtaköprü Barajı: Gaziantep ilinin güneybatı ucunda, Asi Nehri'nin Karasu kolu üzerinde, : İslahiye İlçesi'nde yer almaktadır. Sulama amacı ile 1967-1975 yılları arasında inşa edilmiş bir barajdır. Gününbirlik Turizm olanağı sunan bir mesire yeri durumundadır. Sulamanın yanısıra barajda balıkçılık da geliştirilmektedir. Baraj gölü güneyindeki ağaçlandırılmış alan halen halka kapalıdır. Barajın doğusunda yer alan Güneşli Vadisi de bu alanların devamı olarak piknik ve mesire amaçlı değerlendirilen bir alandır. Vadide ayrıca içme nitelikli bir su kaynağı da bulunmaktadır. Tahtaköprü Baraj Gölü Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parlar Genel Müdürlüğü tarafından Yaban Hayatı Geliştirme Sahası ilan edilmiştir. Alan göçmen kuşların göç yolları üzerinde olup, göçmen kuşların kışlama ve barınma özelliğine sahip bir sahadır. Çevredeki ormanlık alanlarda kızılçam ağaçları ve dere kenarlarında gruplar halinde çınar, söğüt, yerli kavak, dut ve akasya bulunmaktadır.

Hızır (Huzurlu) Yaylası: Gaziantep'in İslahiye İlçesi'nde Altınüzüm beldesinin 20 km. batısındaki Amanos Dağları'nın tepesinde bulunan bir yaylalar topluluğudur. Hızır Yaylası, geniş bir alana yayılan çam, köknar, çınar, kızılğaç, ardıç ve hasırlık ağaçlarından oluşmaktadır. Kaynak suları ve kar sularının oluşturduğu dereler ile sulanan kesimlerde her çeşit sebze ve meyve yetiştirilebilmektedir. 15.12.1994 tarih ve 94/6345 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Turizm Merkezi ilan edilmiştir.

Yaylada elektrik, telefon gibi altyapı hizmetleri bulunmamasına rağmen yolu asfalttır. Ulaşım İslahiye-Altınüzüm yolu ile olduğu gibi Osmaniye'den de stabilize bir yol ile sağlanmaktadır. Basit yayla evlerinden yöre halkı faydalanmaktadır.

Birecik Barajı: Birecik Baraj Gölü'nün, Gaziantep'te Nizip ve Yavuzeli ilçelerine kıyısı bulunmaktadır. Baraj gölü çevresinde yer yer günübirlik tesisler gelişmiştir. Göl üzerinde ise çeşitli kuruluşlar gezi turları gerçekleştirmektedir. Gaziantep İl Özel İdaresi tarafından getirilen ve işletilen tekne (Kumla Gemisi) her pazar Zeugma - Rumkale arasında turlar gerçekleştirmektedir. Uzun Tur Zeugma - Rumkale arasında yapılmakta olup yaklaşık olarak 6 saat sürmektedir. Kısa tur Erenköy'de sona ermektedir. Tur güzergahında, Zeugma, Birecik Barajı, Yeşildere Köyü, Erenköy, Gümüşgün Kilisesi, Gümüşgün Köyü, Eneş Taş Ocağı, Kamışlı Kaya Mezarları ve Rumkale görülmektedir. Ayrıca, Yavuzeli Kaymakamlığı sürat teknesiyle benzer bir tur düzenlemektedir. Birecik barajı suları altında kalan Savaşan Köyü ise özellikle Rumkale'ye giden tekne turlarının mola noktası haline gelmiştir. Suya batmış minaresi ile tanınan bu köyde 300 kişi kapasiteli 4 adet günübirlik tesis oluşmuştur.

Hancağız Barajı: Nizip İlçesi'nde, bulunan Hancağız Barajı sulama amacıyla 1985-1989 yılları arasında inşa edilmiş bir barajdır. Rezervuarının etrafında DSİ tarafından 138 dekar arazinin ağaçlandırma ve çevre tanzimi yapılmıştır. Ağaçlandırma çalışmaları devam etmektedir. Ancak halen göl çevresinde rekreasyon alanları bulunmamaktadır.

Karpuzatan Mesire Alanı: Nizip İlçe merkezine yaklaşık 8 km uzaklıkta ve Nizip çayı kıyısında bulunan Karpuzatan Mesire Alanı Nizip Belediyesi tarafından düzenlenmiştir.

Belkıs Mesire Alanı: Nizip İlçe merkezine yaklaşık 13 km uzaklıkta, Birecik Baraj gölünü tepeden gören Belkıs Mesire Alanı'nın düzenlemesi belediye tarafından yapılmıştır.

Taşbaşı: Nizip'in batısında yer alan Taşbaşı Tepesi tamamen ağaçlandırılmış çam ve meşe ormanı, belediye mülkünde 60 ha'lık bir alandır. Nizip Belediyesi tarafından mesire ve piknik alanı olarak düzenlenmiştir. Mesire yeri yoğun olarak kullanılmaktadır.

Osmanlı Parkı: Nizip kent merkezinde 25 dönüm arazi üzerine kurulu rekreasyon alanı, kafe, lokanta, oyun alanları, gibi rekreatif kullanışları bünyesinde barındırmaktadır.

Karpuzatan: Gaziantep'in yaklaşık 20 km. güneydoğusunda Oğuzeli İlçesi'nde yer alan Karpuzatan Mevkii'nde yüksek debili bir su kaynağı ve mesire alanı bulunmaktadır. 25 km²'lik ağaçlık alan Özel İdare tarafından düzenlenmiş olup, piknik alanı, çocuk bahçesi, lokanta, yüzme havuzu ve alabalık üretim tesisi gibi kullanışlarla hizmet vermektedir.

1.4.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler

Gaziantep Kent Merkezi: Gaziantep merkezi, Gaziantep Kalesi, çeşitli dönemlerin mimari özelliklerini gösteren camileri, medreseleri, hanları, bedestenleri, Memlük ve Osmanlı dönemlerinden kalma çarşıları ile önemli bir potansiyele sahiptir. 2007 yılında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından geliştirilen "Kültür Yolu" proje uygulamaları Tarihi Kentler Birliği ödülünü almıştır. Aynı dönemlerde kentin tarihi kesimlerinde Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Avrupa Birliği ve G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi'nin katkılarıyla ve G.A.P. Kültürel Mirası Geliştirme Programı çerçevesinde çeşitli restorasyon ve renovasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede kale çevresi odak alınarak, Kale ve çevresinin tanıtılması ve bölgeye gelen ziyaretçi sayısının artırılması hedeflenmiştir. Kültürel Mirasın korunması ve yaşatılması amacıyla hazırlanan projelerin bir kısmı tamamlanmış bir kısmı ise halen devam etmektedir. Proje kapsamında 18 Han, 9 cami, 4 hamam, Mevlevihane ve çok sayıda özgün sivil yapının yer aldığı "Kültür Yolu"nda yaklaşık 5.5 km. cephe düzenlemesi, 3.5 km. yol, kaldırım, altyapı ve peyzaj çalışmaları yapılmıştır. 500 yıllık geçmişi olan ve sekiz sokağa yayılan 280 dükkânlı Bakırcılar Arastası çarşının özgün kimliği korunarak düzenlenmiştir. Büyükşehir Belediyesi'nin tarihi kent içinde uygulamaları Tarihi Kentler Birliği'nin "süreklilik ödülü"nü almıştır.

Projeler arasında yer alan Beyaz Han'ın, 2009 yılında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından restorasyonu tamamlanmış ve üst katı Gaziantep Kent Müzesi olarak ziyarete açılmıştır. Bayaz Han'ın altı katı ise içinde tek işletmeye bağlı iki adet lokanta, bir adet Kahve Evi ve yöresel ürünlerin satıldığı 8 adet dükkanın yer aldığı bir tesise dönüştürülmüştür. Tesiste 750 m²'lik bir avlu, 300 m²'lik bir teras ve 300 araç kapasiteli bir otopark yer almaktadır.

Naip Hamamı, G.A.P. İdaresi koordinasyonunda gerçekleştirilen A.B. Kültürel Miras Bileşeni kapsamında sağlanan hibe ile Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilen restorasyonundan sonra 2007 yılında hamam olarak faaliyetine geçmiştir. Hamam hem geleneksel hamam kültürünü yaşatan bir mekân hem de duş, sauna, masaj, cilt bakımı, jimnastik salonu, vitamin bar gibi bölümleri ile modern bir tesis olmuştur. Gaziantep hamam kültürü canlı tutularak yerli ve yabancı turistlerin bunu tanıyarak yaşamaları, hedeflenmiştir.

Gaziantep Kalesi'nin altında Tabakhane Mahallesi'nde yer alan, Tarihi Kır Kahvesi de Avrupa Birliği, G.A.P. İdaresi ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından özgün hali korunarak, restore edilerek hizmete girmiştir. Yapı geleneksel Gaziantep mimarisini yansıtmaktadır. Bahçe girişinde 140 yıllık dut ağacı ve 150 yıllık "Kumandan Çeşmesi" yer almaktadır. Kahvede geleneksel yerel ürünler sunulmaktadır. Kahve kapalı alanda 34 kişi, açık alanda 136 kişi olmak üzere toplam 170 kişilik kapasiteye sahiptir.

Belediyenin yol açma çalışmaları esnasında ortaya çıkan Aziz Bedros Kilisesi, restore edilerek, 2005 yılında, Ömer Ersoy Kültür Merkezi adı altında bir müzeye dönüştürülmüştür.

Ermeni Kız Koleji olarak inşa edilmiş olan Fatih Sultan Mehmet İlköğretim Okulu'nun restorasyonu 2008'de tamamlanmış olup, okul, "Tarihi Çevre Koruma Şube Müdürlüğü" ve "Koruma Uygulama Denetleme Bürosu" olarak hizmet vermektedir.

Kale yakınında iki ayrı yapıdan oluşan geleneksel bir binanın restorasyon çalışmaları 2007 tarihinde tamamlanarak Butik Otel olarak hizmete açılmıştır. Otelde 6 adet süit oda, 2 adet normal oda, çatı katında oturma bölümü, seyir terası ve giriş katında 120 kişilik yemek salonunu yer almaktadır.

2010 yılında kent merkezinde Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılan Şih Fethullah Hamamı, Ahmet Çelebi Camii ve Kasteli ve Tahtani Camii restorasyon çalışmaları devam etmiştir. Tekke Camii, Tabak Hamamı, Çınarlı Camii, Karatarla Camii, Bostancı Camii ve Musevi Havrası restorasyonları 2011 yılında yapılacaktır.

Gaziantep Kalesi: Türkiye'de ayakta kalabilen kalelerin en güzel örneklerinden birisi olan Gaziantep Kalesi'nin Hitit'lerden kaldığı düşünülmektedir. Bugünkü biçimini Bizans İmparatoru Justinianus Dönemi'nde M.S. VI. YY'da almıştır. Bizans İmparatoru Justinianus tarafından onarılan ve 26 kulesi olduğu bilinen Gaziantep Kalesi, Memluklar Devri'nde Sultan Kayıtbay ve Osmanlı Devri'nde de Kanuni Sultan Süleyman tarafından tamir ettirilmiştir. Kale, Gaziantep kentindeki en yüksek tepe üzerine kurulmuş olup, daire planlı ve çevre uzunluğu 1200 m.'dir. Büyük taşlardan örülmüş duvarlar 12 kule ve burçla desteklenmiştir. Kale köprüsünün iki yanındaki iki kule Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaptırılmıştır.

Burçların altında kaleyi çepeçevre dolaşan tonozlu bir koridor vardır. Bu koridorda kalenin iç bölümlerine açıldığı sanılan kapılar yer almaktadır. Kalenin üzerinde cami, sarnıç ve yapı kalıntıları bulunmaktadır. Alt bölümlerde üst yapıya destek sağlamak üzere büyük odalar, galeriler ve dehlizler, ana kütle altında ise bir su kaynağı bulunmaktadır.

Gaziantep Kalesi'nde ilk kazı çalışması belediye tarafından 1950 yılında yapılmıştır. Bu çalışma 1970'li yıllarda tekrar etmiştir. Gaziantep Müze Müdürlüğü kazı ekibi tarafından yapılan çalışmalarda, 1996-2004 yılları arasında yapılan kazı ve restorasyon çalışmaları ile kalenin çevresi belirlenmiş, koruma duvarı yapılmış, çıkış yolu ıslah edilerek, taş döşenmiş, yaklaşık 190 m. uzunluktaki galeri temizlenmiş, sur bedenleri onararak yükseltilmiş, ana kapılar aslına uygun olarak yapılmış ve diğer kapı girişleri, demir parmaklıklarla kapatılarak, tehlikeli durumdan kurtarılmıştır. Bu çalışmaların teknik aşamaları ise Gaziantep Arkeoloji Müzesi tarafından yürütülmüş ve restorasyon çalışmaları 2008 yılında tamamlanmıştır. Halen Kale ve çevresi düzenlenmiştir. Kale

içinde Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi açılmıştır. Kale'de bekçi bulunmaktadır. Levhalama ve ışıklandırma yapılmıştır. Bakırcılar Çarşısı ve hanlar restore edilmiş, sokaklar düzenlenerek, ışıklandırılmış, taşıt ve yaya trafiği düzenlenmiştir. Çarşılar içinde turizme yönelik, özellikle bakır ve sedef kakma ürünlerin satışının yapıldığı çok sayıda ticaret birimi açılmıştır. Yapıların sadece ön cepheleri düzenlenmiştir. Bu alanda en büyük sorun ise otopark sıkıntısıdır.

Gaziantep Kalesinin güney yamacında yer alan Gaziantep Kale Höyüğü'nde, 2003-2005 yılları arasında Gaziantep Müzesi başkanlığında, Ankara Üniversitesi'nden Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu'nun bilimsel başkanlığında kazı çalışması yapılmıştır. Yapılan kazılarda Tunç Çağı'na ait kültür tabakaları tespit edilmiştir. Kazı çalışması 2005 yılında sona ermiştir.

Camiler: Gaziantep'te günümüze kadar korunarak gelebilmiş eski eserlerin başında camiler gelmektedir. Hemen hemen hepsinin yapımında kesme taş kullanılan tarihi Gaziantep camileri, plan ve süsleme bakımından birbirinden farklı olmakla birlikte, tarihi camilerinin cephelerinde, farklı renkte taşların kullanımları ile oluşturulmuş kompozisyonların hakim olduğu düzenlemeler görülmektedir. Genellikle dikdörtgen planlı ve son cemaat yeri de bulunan iki nefli yapılar grubunda, duvarlarda kademeler yapan nişler kullanılmış ve bu nişlerin içine pencereler yerleştirilmiştir. Örtü şekli çapraz tonozlardır. Bu tip yapıların en eski örneği Ahmet Çelebi Camii'dir. Osmanlı döneminde dini yapılarda meydana gelen en önemli değişimlerden biri de mescit olarak inşa edilen birçok yapının gerekli değişiklikler yapılarak camiye çevrilmesidir. Bu dönem yapılarından Bostancı, Ömer Şeyh, Kozluca, Hacı Veli, Karatarla, Hacı Nasır, Karagöz ve Bekirbey camileri önce mescit olarak inşa edilmiş, daha sonra camiye çevrilen yapılardır.

Hacı Nasır Camii: Yapımı da 16. yüzyıla tarihlenmektedir. 130-140 yıl sonra Kamalakzade Hacı Mahmut oğlu Hasan Ağa tarafından mescide minber konularak camiye dönüştürülmüştür. En önemli onarımını 1812 yılında geçiren caminin burmalı minaresi en önemli özelliğidir.

Boyacı (Kadı Kemalettin) Camii: Gaziantep'teki eserlerin en eskisi Memluklar devrine ait olan Boyacı Camii'dir. Cami, Kadı Kemalettin tarafından 1357'de yaptırılmıştır. Boyacı Camii, minberinin Gaziantep'te ahşap işçiliğinin en eski örneği olması bakımından önemlidir. Cami 1572 yılında yenilenmiş ve son şeklini 1575 yılında almıştır. Caminin onarımı 2009 yılında tamamlanarak ibadete açılmıştır.

Şeyh Fethullah Camii (Aşağı Şeyh Camii): Kepenek mahallesinde bulunan cami Kendine özgü mimarisi açısından oldukça önemlidir. Cephesi beyaz, siyah ve kırmızı mermer plaka mozaiklerle süslüdür. Avlusunda da mermer mozaik döşeme vardır. 1564 yılında yapılmıştır. Harim, ortada sekizgen taş ayağa oturan ve yelpaze şeklinde açılan tonozlarla, askı kemerlere bağlanan bir örtü sistemine sahiptir. Bu tür örtü sistemi Şeyh Fethullah Camiinden başka şimdiye kadar hiç bir camide görülmemiştir. Giriş zeminindeki renkli taş döşemesi bölgeye has bir özelliktir. Tek şerefeli

bodur minaresi vardır. Şeyh Fethullah Camii; zaviyesi, kasteli, medresesi ve hamamıyla bir külliye olarak inşa edilmiştir. Antep Savunmasında şehit düşen Karayılan'ın (Molla Mehmet) mezarı cami bahçesindedir. Cami ilk yapıldığı gibi kalmış olup, genişletilmemiştir. Selçuklu mimarisi özelliklerini taşımaktadır.

Ömeriye Camii: Gaziantep'in Düğmeci Mahallesinde bulunan bu tarihi cami, Gaziantep'in en eski camiidir. 1210 yılında tamir geçirdiği kayıtlarda yazmaktadır. Caminin Halife Hz. Ömer zamanında yapıldığı tahmin edilmektedir. Caminin taç kapısı ve mihrabı ak-kara taşlarla örülmüştür. Minare şerefesinin korkuluklarında oyma taş işçiliğinin güzel örnekleri görülmektedir.

İhsanbey (Esenbek) Camii: Şehitler caddesi üzerinde bulunan caminin ne zaman yapıldığına dair kesin bir bilgide bulunmamaktadır. Caminin altında eskiden caminin su ihtiyacını karşılayan bir kastel bulunmaktadır. Esenbek Camiinin portal süslemeleri önemlidir.

Handaniye (Handan Bey) Camii: Karagöz mahallesindedir. Caminin ilk olarak XVI. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir. Gelir getiren bir de saraçhanesi olan cami, Miladi 1791 yılında yeniden yapılmıştır. Handaniye Camiinin portal süslemeleri dikkat çekicidir. Minaresinin şerefesi altında XVI. Yüzyıl İznik çinileri bulunmaktadır.

Şirvani (Şirvani MehmetEfendi) Camii: Gaziantep Kalesi'nin batısında Seferpaşa Mahallesinde bulunmaktadır.Eskiden tarihi Gaziantep camileri içerisinde minaresi iki şerefeli olan tek camiidir. XVII. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir.

Tahtani (Tahtalı) Camii: Gaziantep Kalesi'nin yanında Şekeroğlu Mahallesi Uzun Çarşı caddesi üzerindedir. Camiye ilişkin en eski belge 1557 yılına tarihlenmektedir. 1563 yılında tamir edilmiştir. Kırmızı mermerden, yarım daire biçimindeki mihrap oldukça ilginçtir.1804 yılında ve 1958-1960 yılları arasında onarım görmüştür. Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılan restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

Alaüddeve (Ali Dola) Camii: Uzun Çarşı'nın batısında Eski Saray Caddesi'ndedir. İlk yapımı XVI. Yüzyıla dayanmaktadır. Sadece minaresi yıkılmadan günümüze ulaşabilen cami, 1901 yılında giriş yüzü siyah ve beyaz taşlardan tek kubbeli olarak yeniden yapılmıştır. Caminin mimarı ve ustabaşısı Ermeni olup daha çok kiliselerde görülen kemer içinde ki küçük sütunlu pencere ve üzerinde yuvarlak bir pencereden oluşan sistem ve mihrabın üçgen bir alınlık içine alınması gibi öğeler burada da uygulanmıştır. Mihrap süslemeleri barok özellikleri taşımaktadır.

Tekke (Tekke Mevlevihane) Camii, Gaziantep Vakıf Müzesi: Mevlevihane Dergahı ve Camii kompleksi ticari faaliyetlerin ve bu faaliyetlere yönelik yapıların (bedesten, tarihi pazarlar, hanlar) yoğun olarak yer aldığı tarihi bölge içerisinde Kozluca Mahallesi Küçük Pazar sokağının güneyindedir. Mevlevihane Dergahı yapısının da yer aldığı Tekke (Tekke Mevlevihane) Camii kompleksi 1639 yılında yaptırılmıştır. Cami, hücreler, semahane, yönetim ve Mevlevi dervişlerinin oturma odaları, tuvaletler, havuzlar, küçük ve kısa minaresinden oluşan eserler topluluğudur. 1901-1903 yıllarında çıkan büyük yangınlarla gelir getiren yapıları tamamıyla yanmıştır. Yanan yerler zamanın Mevlevi Şeyhi tarafından yeniden yaptırılmıştır. Cami, minaresi altından geçen yol nedeniyle dikkat çekicidir. Tekke Camii restorasyonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yaptırılacaktır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılan Mevlevihane Dergahı (Mevlevi Tekkesi) vakıf eserlerinin sergilendiği ve Mevlevilik kültürünün yansıtıldığı Gaziantep Vakıf Müzesi olarak ziyarete açılmıştır. Müzede; el yazması Kur'an-ı Kerimler, hat levhalar, şamdanlar, halı ve kilimler sergilenmekte olup, binanın önceden Mevlevihane olması nedeniyle, Mevlevi dervişlerinin maketlerle canlandırılması yapılmıştır.

Nuri Mehmet Paşa Cami: Çukur Mahallesi Suburcu Caddesi üzerindedir. Nuri Mehmet Paşa tarafından 1786 yılından bir kaç yıl önce yaptırılmıştır. Harim mihraba paralel, tek sıra dört kare gövdeli ayakla enlemesine ikiye ayrılmıştır. Mihrap önü kubbe ile yanlar çapraz tonozla örtülüdür. Son cemaat mahalli ise beş kubbelidir. Dış avlu ile son cemaat yerinin birleştiği bölümde klasik Osmanlı tarzındaki iki şerefeli minare yükselmektedir. Gaziantep savunmasında zarar gören cami, bir ara askeri depo olarak kullanılmış, 1958'den sonra da Müze olarak faaliyet göstermiştir. 1968 yılından sonra ise onarılıp yeniden ibadete açılmıştır.

Hüseyin Paşa Cami: Gaziler Caddesi üzerindedir. 1719 yılında Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Dikdörtgen planlı camide, iki ayağın ve duvarların taşıdığı eşdeğerde altı

kubbeli örtü sistemi uygulanmıştır. Son cemaat yeri de sivri kemerlere oturan üç kubbe ile örtülüdür. Duvarlarla çevrili dış avlusu mevcuttur. Mihrap geometrik taşlarla süslenmiştir. Mermer olan klasik minber, ahşap korkuluklara sahiptir. Minare çokgen gövdeli ve iki şerefelidir. Cami ile ilgili çok sayıda vakıf kurulmuş, birçok vakıf tarafından da cami yararına vakfiyelerine şartlar konulmuştur.

Kurtuluş Cami: Gaziantep'in Tepebaşı Mahallesindedir. 1873 - 1892 yılları arasında Sarkis Balyan tasarımına göre taş ustası Sarkis Taşçıyan tarafından inşa edilmiştir. Meryem Ana (St. Mary) Kilisesi olarak da anılan bu yapı 1100 metre kare alan üzerinde kurulu olup yerden yüksekliği 30 metredir. Kilisenin 5 kapısı vardır. Ana kapı batıdadır. İki kapı kuzeye, iki kapı da güneye açılır. Yapı ana hatları itibari ile Gotik üslubu yansıtmaktadır. Sonradan eklenen minare kare kaide üzerinde yuvarlak gövdeli ve tek şerefelidir.

Cumhuriyetin ilanından sonra ülkeyi terk eden Ermeniler nedeniyle cemaat yok denecek kadar azalmış ve kilise uzun bir süre boş kalmıştır. Daha sonra ise, 1980 tarihine kadar cezaevi olarak kullanılmıştır. 1984 yılında tamirata alınan kilise, 1988 yılında ise cami olarak ibadete açılmıştır. Gaziantep'in en büyük camilerindendir.

Hanlar, Çarşılar:

Bakırcılar Çarşısı: Bakırcılar Çarşısı'nın XIX. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir. Tek katlı dükkanlardan oluşan çarşı, hanlar bölgesi içinde yer almaktadır. Kemerli girişlerle sokağa açılan dükkanlar düzgün kesilmiş sert kalker taştan yapılmıştır. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve ÇEKÜL Vakfı'nın hazırlamış olduğu Bakırcılar Çarşısı Sokak Sağıklaştırma Projesi 8 sokak ve 280 dükkanı kapsamaktadır. Çarşının tüm alt yapısı ve geleneksel dükkan tipolojisi örnek alınarak yapılan cephe düzenlemeleriyle Bakırcılar Çarşısı özgün kimliğine kavuşturulmuştur.

I Nolu (Aziziye) ve II Nolu (Mecidiye) Kemikli Bedesten: 1865 yılında yaptırıldıkları tahmin edilmektedir. Kapalı Çarşı plan tipinde düzenlenen bedesten her biri 15X60 ebadında olan iki bölümden oluşmaktadır. Dikdörtgen planlı ve kesme taştan yapılmış bir yapıdır. Çatısı oval şekilde yapılmış olan bedestenin, doğu ve batı bölümlerinde ikişer girişi bulunmakta ve içerisinde 72 dükkan bulunmaktadır. Dükkanlar arasında geçiş bölümü beşik tonozla örtülmekte ve tonoz üzerinde belirli aralıklarla aydınlatma pencereleri bulunmaktadır. Girişi kara taş ve keymih taşı kullanılarak iki renkli olarak yapılmıştır. Tek katlı olarak, yöresel keymih taşıyla inşa edilmiş olup, günümüzde de bedesten olarak restore edilerek işlevini sürdürmektedir.

Hışva Han (Lala Mustafa Paşa Han): 1563-1577 yılları arasında yapılmıştır. Tek katlı yapı Gaziantep'in en eski ve en büyük hanıdır. Hanın kuzey cephesinde yola açılan hacimlerin dükkan olarak, iç bölümde ise avluya açılan odaların yolcuların konaklama

amacıyla, revaka açılan mekanların ise depo ve ahır olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Yapının inşaatında siyah ve beyaz kesme taş kullanılmıştır. Oldukça sade inşa edilen handa tek süsleme cümle kapısındadır. Kapı zeminden itibaren siyah ve beyaz taşlarla inşa edilmiştir. 2007 yılından itibaren hafriyat çalışmalarına başlanmış olup, araştırma kazısı yapılmış, röleve çalışmaları devam etmektedir. Han proje çalışmalarının tamamlanmasından sonra Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilecektir.

İnceoğlu (Budeyri-Elbeyli) Hanı: Hanın 19.yüzyılın sonlarında yapıldığı düşünülmektedir. Osmanlı han mimarisi içinde tek avlulu, iki katlı hanlar grubuna girmektedir. Klasik Osmanlı han mimarisinin birçok özelliklerini üzerinde toplayan eser, sabunhane ve han olmak üzere iki bölüm halinde inşa edilmiştir. Her iki bölümün üst katındaki mekanlar, yolcuların ikamet etmeleri amacıyla yapılmıştır. Sabunhane ile hanın birer müstakil cümle kapısı mevcut ise de ikinci katta ara bir geçitle birbirine bağlanmıştır. Bu plan özelliğiyle Gaziantep'teki hanlar içinde tek örnektir. Hanın zemin katında, içte kareye yakın üstü açık bir avlunun etrafında sıralanan muhtelif hacimler, ön cephede ise dışa açılan tek katlı dükkanlar mevcuttur. Doğudaki mekanların arkasında iki bölümlü ahır yer almaktadır. Çeşitli müdahaleler gören yapı günümüze kadar ayakta kalabilen sayılı hanlardan biridir. Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması Projesi kapsamında restore edilmiştir.

Millet Hanı: Kalealtı semtinde bulunan han Gaziantep Kalesine 300 m. uzaklıktadır. Hanın 1868-1869 yıllarında yapıldığı düşünülmektedir. Yapı Osmanlı han mimarisi içinde iki katlı, tek avlulu hanlar grubuna girmektedir. Hanın planı arsaya göre şekillenmiştir. Avlu alt katta mekanlarla çevrelenmiş, üst katta dört taraftan revaklarla kuşatılmıştır. Kuzey cephesinde de sokağa açılan tek katlı dükkanlar yer almaktadır. Han, sonradan yapılan tamiratlar ve eklenen dükkanlarla orijinal özelliklerini kaybetmiş ve bazı kısımları tamamen yıkılmış vaziyetteyken, 2001-2003 yıllarında restore edilmiştir.

Yeni Han, Kaleoğlu Mağarası: Yapının XVIII. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir. Osmanlı han mimarisi içinde tek avlulu, iki katlı hanlar grubuna girmektedir. Avlu, zemin katta üç taraftan eyvan ve odalarla, bir taraftan revakla, üst katta ise bir taraftan odalarla, üç taraftan da revakla kuşatılmıştır. Zemin kattaki mekanlar depo ve ahır, üst katta bulunan odalar ise yolcuların konaklaması amacıyla yapılmıştır. Yapıda dikkati çeken tek süsleme, batı cephesindeki cümle kapısı üzerinde siyah ve beyaz kesme taşlarla oluşturulmuş olan süslemedir. Hanın diğer kısımları ise oldukça sade inşa edilmiştir. Örtü sistemi; taş konstrüksiyonlu sivri beşik tonoz, çapraz tonoz ve aynalı tonoz ile düz örtülüdür. Şekeroğlu Mahallesi'nde bulunan ve 1993 yılında Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından tescil edilen Yeni Han'ın önünde bulunan binalar Kültür Yolu projesi kapsamında yıkılarak tarihi han ortaya çıkarılmış ve restore edilmiştir. Yeni Han Halıcılar Çarşısı olarak kullanılmaktadır. Yeni Han girişinde bulunan tarihi Kaleoğlu Mağarası'nın düzenlenmesi konusunda 2010 yılında çalışmalar başlatılmıştır. Mağara

hanın yapımında taş ocağı olarak açılmıştır. Hanın hizmete girmesi ile birlikte yaklaşık 400 yıl boyunca burada konaklayanların hayvanları için barınak olarak kullanılan Kaleoğlu Mağarası, Fransız işgali sırasında da yiyecek ve cephanelerin depolandığı bir mekan olarak kullanılmıştır. İçinde içme suyu kuyularının yanı sıra çok sayıda havalandırma deliği de bulunan mağara bir süreden beri kaderine terk edilmiştir. Mağaranın bazı bölümleri çökme ihtimaline karşı 1953 yılında 12 beton sütunla korunurken, içerideki sıcaklığı her mevsim 12 ile 13 derece arasında olduğu belirtilmektedir. Özel mülkiyette olan mağara Gaziantep Koruma Kurulu tarafından tescil edilmiştir. Mağaraya bir halıcı dükkanı içinden ulaşılmaktadır.

Yüzükçü Han: İlk yapımı XVIII. Yüzyıla dayanan han, 1897 yılında yenilenmiştir. Yapı Osmanlı Han mimarisi içinde TEK avlulu, iki katlı hanlar grubuna girmektedir. Yol ve arsa durumuna göre inşa edilmiş olan hanın zemin ve üst katları birbirinden farklı plan şekline sahiptir. Zemin kattaki mekanlar avluyu dört taraftan çevrelediği halde, üst kattaki odalar, kuzey cephesinin tamamı ve batı cephesinin bir bölümüne kadar kuşatmaktadır. İkinci katta bulunan gezinti yeri, ahşap kemerli revaklardan oluşmakta olup, bu özelliğiyle diğer hanlardan ayrılmaktadır. Doğu kanadında, Antep hanlarının pek çoğunda görülen mağara şeklinde bir ahır bulunmaktadır. Yapıda sarımtırak renkteki küfe kesme taş kullanılmış olup taç kapısında ise küfedeki taş ile siyah taş birlikte kullanılmıştır. Hanın, tarihi dokusuna uygun bir şekilde restore edilmesi için çalışma 2010 yılında başlatılmıştır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü hanın restorasyon işini turizm amaçlı kullanılmak şartıyla, yap-işlet-devret modeliyle 39 yıllığına işletmeciye vermiştir. Çalışmalar büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Anadolu Hanı: Hanın XIX. yüzyılın başlarında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Osmanlı han mimarisi içinde iki avlulu, iki katlı hanlar grubuna girmektedir. Yapı "yolcu hanı" olarak inşa edilmiş olup, zemin katındaki mekanlar depo ve ahır olarak, üst katlarda yer alan odalar ise yolcuların konaklaması amacıyla

yapılmıştır. Oldukça sade inşa edilen han, 1985 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiş ve üst katı kısmen yeniden yapılmıştır. Onarımda yapı büyük ölçüde özgünlüğünü yitirmiştir. Halen "Halıcılar Çarşısı" olarak kullanılmaktadır.

Çekirdekçi (Emir Ali) Hanı: 1719 yılında yaptırılmıştır. Osmanlı Han Mimari tipolojisinde tek avlulu, iki katlı hanlar grubuna giren yapı, düzgün olmayan dikdörtgen

şeklinde bir plana sahiptir. Avlu zemin katta dört taraftan, üst katta ise iki taraftan revakla çevrelenmiştir. Üst kattaki mekanlar yolcuların konaklaması için, alttaki mekanlar ise depo ve ahır olarak kullanılmak üzere yapılmıştır. Ayrıca hanın kuzey cephesinde mağara şeklindeki bir hacim de ahır vazifesi görmektedir. Özel mülk olan ve otopark olarak kullanılan han hiç bir bakım ve onarım görmemiştir ve büyük ölçüde tahrip olmuştur.

Tütün Hanı: XVIII. yüzyılda yapılmıştır. Yapı, Osmanlı Han mimarisi içinde tek katlı, tek avlulu hanlar grubuna girmektedir. Gaziantep'teki mevcut olan en küçük hanlardan biri olan yapı, dikdörtgen bir avlunun dört tarafına yerleştirilen odalar ve hana bitişik olarak inşa edilen dükkanlardan meydana gelmektedir. Kuzey cephesinde kayaya oyulan bir

bodrum bölümü yer almakta olup, han için önemli bir özelliktir. Yapının sadece kuzey cephesinde süslemeye yer verilmiştir. 2007 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir. Bakırcılar Çarşısı'nda bulunan Tütün Hanı'ndaki dükkanlarda el dokuma halı, kilim, nazarlıklar ve hediyelik eşyalar satılmaktadır.

Kürkçü Han: Han 1890 yılında inşa edilmiştir. Osmanlı han mimarisi içinde tek avlulu, iki katlı hanlar grubuna girmektedir. Osmanlı han mimarisinin birçok özelliklerini taşıyan yapı, Han ve Sabunhane olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Han "Yolcu Hanı" olarak inşa edilmiş olup, zemin kattaki hacimler dükkan, depo ve ahır maksadıyla,

üst katta yer alan odalar ise yolcuların konaklaması için yapılmıştır. Sabunhane ve hanın ayrı girişleri ve ayrıca iç kısımlarda ara geçişler bulunmaktadır. Yapıdaki en önemli süsleme portalde görülen süslemedir. Arasta Çarşısı'nda bulunan han 2009 yılı sonu itibari ile restore edilmeye başlanmış olup çalışmalar devam etmektedir. Kürkçü Han'ın doğusunda esere bitişik olarak 1887 yılında yaptırılan Sabunhane, dikdörtgen bir iç avlunun dört

tarafında sıralanan odalardan, mekanlardan ve caddeye açılan dükkanlardan meydana gelmektedir. Yapıda; depolar, idare odaları ve sabun pişirilen odalar bulunmaktadır. Eserin büyük bölümü üç kat şeklinde inşa edilmiştir. Birinci katta Kürkçü Hanı ile irtibatı sağlayan beşik tonozla örtülü bir dehliz bulunmaktadır.

Tuz Hanı: 16.yüzyılın sonlarına doğru inşa edilmiştir. Yapı Osmanlı Han mimarisi içinde tek avlulu, iki katlı hanlar grubuna girmektedir. Hanın işlevine uygun olarak, zemin kattaki mekanlar depo, ahır ve dükkan olarak, üst katta yer alan odalar ise yolcuların konaklaması amacıyla yapılmıştır. Hanın caddeye bakan cephesinde, doğrudan caddeye

açılan dükkanlar bulunmaktadır. Hanın ikinci katı, avluyu dört taraftan kuşatan revaklardan ve bunların arkasına yerleştirilen odalardan meydana gelmektedir. Han restore edilmiştir.

Şire (Belediye) Hanı, Yemiş (Maarif) Hanı: 1885/1886 yıllarında yapılmıştır. Yapı tek avlulu, iki katlı Osmanlı hanları grubuna girmektedir. Klasik Osmanlı han mimarisinin birçok özelliklerini taşıyan eser, dikdörtgen planlıdır. Yapı “yolcu ve iş hanı” olarak inşa edilmiştir.

Zemin kattaki mekanlar dükkan, depo ve ahır olarak, üst katta

bulunan odalar ise yolcuların ikamet etmesi için yapılmıştır. Büyük ölçüde korunmuş olan hanın, 2004 yılında restorasyonu yapılmıştır.

1900’lü yılların başlarında yapılan Yemiş Hanı, Osmanlı han mimari tipolojisi içinde iki katlı, tek avlulu hanlar grubuna girmektedir. Han, Şire Hanı’nın restorasyon programı dahilinde ele alınarak 2004 yılında restore edilmiştir. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından yap, işlet modeli ile 49 yıllığına kiraya verilen Şire Hanı ve yanındaki Yemiş Hanı tarihi dokusuna sadık kalarak restore ettirilerek 1500 kişilik bir restoran ve 80 oda, 150 yatak kapasiteli bir butik otel butik otel kompleksi olarak hizmete girmiştir.

Gümrük Hanı: 1873-1878 yılları arasında yaptırılmıştır. Osmanlı han mimari tipolojisi içinde tek avlulu, iki katlı hanlar grubuna giren yapı, düzgün olmayan dikdörtgen şeklinde bir plana sahiptir. “Yolcu Hanı” olarak inşa edilen hanın, zemin katındaki mekanlar depo ve ahır, üst katta yer alan odalar ise yolcuların konaklaması için yapılmıştır. Han arazi ölçülerine ve arazi yapısına göre şekillenmiştir. Gümrük Hanı Restorasyon İnşaatı İşi yapım işi Şahinbey İlçe Belediyesi tarafından Şubat 2011 itibariyle ihaleye çıkarılmıştır.

Menzil Hanı: İpek Yolu üzerinde yer alan konaklama ve alış-veriş merkezlerinin şehirlerde bulunanlarına han, yol güzergahlarında bulunanlarına ise kervansaray veya Menzil Hanı adı verilmiştir. 19.yüzyıl başlarına kadar kullanılan bu yapılardan günümüze Gaziantep’ te de önemli eserler kalmıştır. Gaziantep merkezine yaklaşık 10 km. mesafedeki Sam Köyü’nde bulunan han bir Menzil Han’ ı olarak inşa edilmiştir. Hanın restorasyon çalışmaları 2011 yılı içinde tamamlanacaktır

Müzeler:

Gaziantep Arkeoloji Müzesi:

Gaziantep Arkeoloji müzesi 3500m²'lik teşhir alanına sahip olup, yeni yapılan binada 16 adet teşhir salonu, teşhiri yeniden düzenlenen eski binada ise 5 adet teşhir salonu bulunmaktadır. Yeni binadaki teşhir salonlarında Zeugma kurtarma kazılarında bulunan 550m.2 mozaik, 120m.2 fresk ve heykeller teşhir edilirken, eski binada

ise Gaziantep çevresinin kronolojisiyle ilgili 1752 adet eser teşhir edilmektedir. Zeugma Mozaik Müzesi 23 Haziran 2005 tarihinde açılmıştır. Eski ve yeni Müze binası bir galeriyle birbirine bağlanarak, Eski Müze, Gaziantep ve çevresindeki taşınabilir kültür varlıklarının kronolojik sırayla sergilendiği, "kronolojik müze" olarak

düzenlenmiştir. Zeugma Mozaiklerinin sergilendiği bölümde 16 adet salon bulunmaktadır. Alt katta, Zeugma 2000 yılı kurtarma kazılarında meydana çıkarılan Poseidon ve Euphrates villalarının sütunlu avlusu, yemek odası, iç avlusu, mozaikleriyle, freskleriyle ve orijinal mimarisiyle birlikte sergilenmektedir. Bu salonda savaş tanrısı Mars'ın (Ares) heykeli de yer almaktadır. Duvarlara da Zeugma

kurtarma kazılarında bulunan mozaikler monte edilmiştir. Her mozaığın yanında, resimli bilgi panoları yer almaktadır. İkinci katta, mozaikler ve mezar heykelleri teşhir edilmektedir. Bu katın balkonundan, yeniden kurulan Poseidon villasının avlusundaki Poseidon mozaïği ve oturma odasındaki Perseus mozaïği üstten seyredilmektedir. Ayrıca, bu salondaki oturma sıralarından, Zeugma ve Gaziantep çevresiyle ilgili kısa tanıtım CD'leri projeksiyonla izlenebilmektedir. Kronolojik Müzede beş adet salon bulunmaktadır. Bu salonlarda tabiat tarihi vitrinleri, Mamut iskeleti Dülük'te bulunan paleolitik taş aletleri, Hitit ve Asur Taş eserleri, Akamenid-Pers, Hellenistik ve Kommagene ile özellikle Roma dönemine ait heykelcikler, cam eserler, kırmızı astarlı kaplar ve tıp aletleri, kaplar, heykelcikler, sikkeler, mühür baskıları sergilenmektedir. Bu eserlerin çoğu yakın çevrede yapılan kazılardan elde etmiştir. Müzede 65.000'in üzerinde eser bulunmaktadır.

Zeugma Kongre, Kültür ve Müze Merkezi'nin (Yeni Mozaik Müzesi) temeli 2008'de atılmış olup, inşaat çalışmaları tamamlanmıştır. Eserlerin yeni müzeye taşınması sonrasında çok kısa süre içinde müze hizmete açılacaktır. Çevre düzenlemesi yapılan müze, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devredilmiştir. Zeugma Müzesi Kongre ve Kültür Merkezi dünyanın ikinci büyük mozaik müzesi olacaktır. Yeni müze kompleksinin hizmete girmesiyle halen sadece 550 m²'lik kısmı sergilenebilen mozaiklerin tamamı sergilenecektir. Zeugma Müzesi Kongre ve Kültür Merkezi 3 ana bloktan oluşmaktadır. Her blok üç katlıdır. Bloklardan biri Mozaik Müzesi, ikincisi Arkeoloji Müzesi üçüncüsü ise sergi ve konferans salonu olarak hizmet verecektir. Toplam 6.250 m²'lik alana sahip olan

Zeugma Mozaik Müzesi galeri şeklinde düzenlenmiş olup, mozaiklerin dış etkenlerden etkilenmemesi için ışık ve ısı sistemleri düzenlenmiştir. Müzede, mozaiklerin tanıtımı amaçlı sinevizyon gösterisi sunulacaktır. Arkeoloji Müzesi'nde Gaziantep il sınırları içinde yapılan kazı çalışmaları sonucunda çıkarılan ele geçen arkeolojik eserler sergilenecektir. Kompleks içinde iki adet toplantı salonu, hediyelik eşya bölümü ile kültür ve sergi amaçlı fuar merkezi ve dinlenme ve eğlenme amaçlı iç avluda kafe mekanları yer alacaktır. Tesiste açık otopark alanları yanısıra 106 araçlık kapalı otopark hizmet verecektir.

Hasan Süzer Etnografya Müzesi: Bey Mahallesi Hanıfioğlu Sokak'ta yer alan Antep evi, geçen asrın başlarında inşa edilmiştir. Bina, 1985 yılında çok harap bir vaziyette iken Hasan SÜZER tarafından satın alınmış, restorasyonu tamamlandıktan sonra "Hasan Süzer Etnografya Müzesi" olarak kullanılmak şartıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağışlanmış ve Gaziantep Müzesi'nde bulunan Etnografya bölümü bu binaya taşınarak Konak-Müze tarzında tanzim edilmiştir. Müzede eski zamanlardaki Antep halkının ev yaşantısı ve etnografik yapısı mankenlerle sergilenmektedir. Üstü kiremitli kırma çatıyla örtülü olan bina ana kaya içine oyulmuş mahzen üzerine 3 kattan oluşmakta, ikisi ana yola, diğeri ara sokağa açılan üç giriş kapısı bulunmaktadır. Ön cephedeki işlemeli büyük kapıdan "hayat" adı verilen orta bahçeye, küçük kapıdan ise "selamlık" denilen bölüme geçilmektedir. Müzede genelde yörenin gündelik hayatından kesitler, giysiler ve el sanatları sergilenmektedir. Ayrı bir bölümde ise Antep Savunması'nda kullanılan silahlar, savaş araçları, belgeler, kahraman, gazi ve şehitlerin fotoğrafları sergilenmektedir.

Medusa Cam Eserler Müzesi: Gaziantep'in ilk özel müzesi olan müzede Roma döneminden ve İslam tarihinden kalan tarihi camlar sergilenmektedir. Ayrıca içinde

üflemleri cam ocağı gösterileri yapılmakta ve antik mücevher tasarımı bulunmaktadır. Gaziantep Kalesi'ne yakın eski bir Antep evinin alınıp restore edilmesiyle oluşturulan müze binası altı odadan oluşmaktadır. Odalardan beşi sergi salonu olarak kullanılmaktadır. Bir odada ise eserlerin kopyaları yapıp ziyaretçilere sunulmaktadır. Müzede yaklaşık 1500'ü aşkın eser bulunmaktadır. Bu eser grubunun %70'ini cam eserler, %20'sini bronz ve pişmiş toprak eserler, %10'unu ise Roma ve İslami döneme ait altın ve bronz sikkeler, altın takılar oluşturmaktadır.

Emine Göğüş Gaziantep Mutfak Müzesi: Gaziantep Kalesi'nin güneyinde bulunan Göğüş Konağı, 1905 yılında yapılmış olup, sahipleri tarafından 2005 yılında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'ne tahsis edilmiştir. 2007 yılında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından restorasyonuna başlanan konağın, 2007 yılının sonunda restorasyonu tamamlanmış ve Emine Göğüş Mutfak Müzesi olarak 2008 hizmete girmiştir. Türkiye'nin ilk "Mutfak Müzesi", zengin mutfağı ile Gaziantep'in geleneksel mutfak kültürünü tanıtmaktadır. Mutfak malzemeleri; sofraya düzeni, yöreye özgü kullanım şekilleri ve adları ile sergilenmektedir.

Gaziantep Savunması ve Kahramanlık Panoraması Müzesi: Gaziantep Kalesi içerisinde yer alan galerilerde, İstiklal Savaşı'nda kahramanca verilen mücadele ve kahramanlık, kronolojik olarak resimler, rölyefler, heykeller ve maketler ile anlatılmaktadır. Müze 2008 yılında ziyarete açılmıştır.

Bayazhan Gaziantep Kent Müzesi: 1909 yılında yaptırılan ve Kültür Yolu Projesi kapsamında restore edilen ve kent müzesi olarak işlevlendirilen Bayaz Han, Gaziantep'in somut olmayan kültürel miras ürünlerinin, geleneksel yaşam kültürünün sergilendiği bir mekan olarak, 2009 yılında hizmete açılmıştır. Kent Müzesi'nde etnografik, otantik, özel koleksiyonerlere yönelik yazılı ve sözlü bellek ve süreli yayınlar bölümleri, dijital bilgi bankası, multivizyon gösterisi, kardeş şehirler teşhir salonu, uzun ve kısa dönem sergi alanı, araştırma laboratuvarı, Antep yemeklerini sunan 150 kişilik restoran, 90 kişilik bir kafe, 85 kişilik pastane, yerel el sanatlarının sergilendiği ve satışının yapıldığı 12 adet satış mağazası, 180 kişilik toplantı-kokteyl-sergi salonu, turizm bilgilendirme ofisi, 4 adet atölye ve derslik yer almaktadır.

Kasteller: Gaziantep'te yer alan sosyal amaçlı su yapılarından birisi olan Kasteller, Antep mimarisinin önemli simgelerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Su kaynaklarının yetersizliği nedeniyle suların getirilmesi amacıyla yerin altından açılan Livas denilen kanallarla sular belli bir merkeze (Suburcu) toplanmış ve bu merkezden şehre dağıtılmıştır. Evler su ihtiyacını karşılayabilmek için livaslar üzerine yapılmış ve bu evlerden livaslara kuyular açılmıştır. Ayrıca, genel olarak cami altlarından geçen su kanallarının belli bir noktasına yüzeyden 30-40 merdivenle inilen ve adına Kastel

denilen; içinde tuvaleti, yıkanma yeri dinlenme ve abdest alma yerleri, çamaşır ve yün yıkama mekanları ve bazılarında da namaz kılma alanlarının da (mescit) bulunduğu genişçe mağaramsı boşluklar oluşturulmuştur. Halen mevcut olan kasteller, Şeyh Fethullah Kasteli, İhsan Bey Mescidi ve Kasteli, Pişirici (Beşinci) Mescidi ve Kasteli, İmam-ı Gazali Kasteli ve Kozluca Kasteli'dir. Bunların bazıları Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir. Ahmet Çelebi Camii ve Kasteli Restorasyonu ise 2010-2011 yılları arasında tamamlanmak üzere ihale edilmiştir.

Türbeler: Gaziantep'te yerel halk tarafından kutsal sayılan ve ziyaret edilen birçok türbe bulunmaktadır. Bunlar genelde yerel halk tarafından tanınan ve kutsal sayılan kişilerin türbeleridir. Kent içinde inanç turizmi açısından önemli olabilecek türbe ise Yuşa Peygamber Türbesi'dir. İsrailoğullarından olan Yuşa Peygamber Hz. Musa'nın yeğenidir ve kutsal kitaplarda adı geçmektedir. Boyacı Mahallesinde tek katlı bir binada iki oda içinde iki türbe bulunmaktadır. Bunlardan birisi rivayete göre Yuşa Peygambere ait olup, diğeri ise Hz. Yuşa'nın türbedarı olduğu ve ölünce buraya gömüldüğü söylenen Pir Sefa'ya aittir. Diğer önemli türbeler şehrin kuzeyinde, Adana asfaltının doğusunda kendi adıyla anılan tepenin üzerinde yer alan Dülük Baba (Davud-u Ejder), Karşıyaka'da eski Tekel fabrikasının kuzeyindeki tepede yer alan Hacıbaba, Şehitkamil ilçesi Aktoprak beldesinde yer alan Nesimi Hazretleri türbeleridir.

Dülük (Antik Dolichenos Kenti): Gaziantep'in 12 km. kuzeyindeki Dülük Köyü, Belediye Mücavir Alan sınırları içinde yer alan arkeolojik sit alanıdır. Alana asfalt yol ile ulaşılmakta olup, son 500m'si parke döşenmiştir. Sit alanında bekiçi, aydınlatma düzeni bulunmakta olup, levhalandırma yapılmıştır.

Keber Tepesi'nin batı yamaçlarında yer alan Şarklı Mağara Anadolu'daki bilinen en eski insan yerleşimlerinden birisidir. Üç büyük bölümden oluşan mağaranın tamamının 4000 m.²'lik bir alanı kapladığı tahmin edilmektedir. Türkiye'de alt taş devrine ait buluntular ilk kez burada ele geçmiştir olup, bunlar fosil ve ok uçlarıdır.

Tarihte Doliche olarak bilinen kent Hititler'in baş tanrısı Teşup'un din merkezi olmuştur. Klasik dönemlerde de önemini koruyan Doliche ve baştanrısı Teşup; Roma döneminde de önemini koruyarak Jupiter Dolichenus diye anılmaya başlanmıştır. Bu inanç Romalı askerler sayesinde Avrupa içlerine, İngiltere'ye, Kuzey Afrika'ya kadar yayılmıştır.

Dolichenos'un kalıntıları Dülük Köyü'nde, demiryolunun doğusunda kalan ve birinci derece arkeolojik sit alanı olan Keber Tepesi üzerinde bulunmaktadır. Dünya'da bilinen yer altına inşa edilen Mitras tapınaklarının (Mithraeum) en büyüğü, Dülük'te Keber tepesinin güney eteğinde bulunmuştur. Bu tapınak iki salonlu bir yeraltı tapınağıdır. Demiryolunun batısında kalan ve kayalık yamaçlar üzerine kurulmuş olan Dülük Köyü'nün hemen içinde ve kenarlarında antik kentin mezarlığı (Nekropolü) yer almakta

olup, yer altına oyulmuş çok miktarda mezar odaları görülmektedir. Genelde tonoz tipi mezarlar mevcuttur. İçlerindeki kabartmalar ve işlemler büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Nekropol'ün doğusunda Mar-Slemun manastırına ait olduğu tahmin edilen iki kaya kilisesi de vardır. Ayrıca Dülük köyünün doğusunda antik taş ocakları mevcuttur. Kutsal alan ise Dülük köyünün yaklaşık 3 km. kuzeyinde, sedir ve çam ağaçlarıyla kaplı, 1.020 rakımlı Dülük Baba tepesinde yer almaktadır.

Dülük Antik Kentinin Klasik Dönem araştırmaları Gaziantep Müze Müdürlüğü başkanlığında, Alman Münster Üniversitesinden Prof. Dr. Engelbert Winter'in bilimsel katılımında 1996 yılında başlamıştır. 1997 ve 1998 yılındaki çalışmalar sonucu Şarklı Mağara'nın Roma Döneminde Mitra Tapınağı olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. 2002 yılından itibaren ise yazılı metinlerde ismi geçen sikkeler üzerinde resmi bulunan Jupiter Dolicheanus'un tapınağını arama çalışması başlatılmıştır. Dülük Baba Tepesi'nde yapılan kazılarda tapınak tespit edilmiştir. Dülük genelinde çalışmalar aynı ekip tarafından sürdürülmektedir.

1997 ve 1998 yıllarında keşfedilmiş olan Doliche'nin Mithraeumları'nın Şehitkamil Belediyesi tarafından başlatılan "Kültürlerin Kavşak Noktası'nda Bir Şehir: Doliche" Projesi kapsamında, 2009'da yer altı Mitra tapınağının çevre düzenlemesi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bağlantı yollarının hazırlanmasıyla ve de alanın düzenlenmesiyle bir "Arkeolojik Park" kurulma çalışmaları devam etmektedir. Doliche'nin Mithraeumlarının Doğu Akdeniz'in yegâne Roma dönemi Mithras Kült yeri olması önemini arttırmaktadır. Proje için Kültür Bakanlığı, Gaziantep Valiliği, İl Özel İdare Müdürlüğü, Gaziantep Müze Müdürlüğü, Münster Üniversitesi (Almanya), Gaziantep Üniversitesi, Müze Dostları Derneği, Turizm Derneği, Dülük Köyü Sakinleri, yerel ve ulusal basınla işbirliği oluşturulmuştur.

Anıt Mezarlar: Roma devri eserlerinden olan üç adet anıt mezar Araban ve Yavuzeli ilçeleri arasında sınır oluşturan Karadağ üzerinde üç adet bulunmaktadır. Roma döneminde bölgedeki zengin, asil, üst düzey yönetici veya yüksek rütbeli askerler için yapılmış olduğu düşünülmektedir.

Hisar Anıt Mezarı: Araban İlçesi, Hisar Köyü'nde bulunan anıt mezar, günümüze kadar sağlam gelebilmiş orijinal bir yapıdır. M.S. II. YY başlarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Hisar Anıt Mezarı düz bir platform üzerinde kesme taştan inşa edilmiş olup, yüksek kare bir kaide üzerine oturan (4X4 m.)

dört köşedeki korint başlıklı paye sütunlardan meydana gelen gövde ve bunun üstündeki piramidal çatıdan oluşmaktadır. 10-11 m. yüksekliktedir. Bu piramidal çatının üzerinde ise kare kesitli ve korint tipinde bir sütun başlığı mevcuttur. Ayrıca bu başlık üzerinde de şimdi mevcut olmayan bir heykelin bulunduğu düşünülmektedir Süsleme yönünden oldukça sade bir özelliğe sahiptir. Konumsal dezavantajı nedeniyle turizm değeri taşımamaktadır.

Elif Anıt Mezarı: Araban İlçesi'nin Elif Köyü'nde yer almakta ve M.S. II. Y.Y.'a tarihlenmektedir. Aynen Hisar Anıt Mezar'da olduğu gibi kesme taştan inşa edilmiş olup, yüksek bir kaide üzerine oturan gövde ve gövde üzerini örten tonozlu bir örtü sisteminden oluşmaktadır. Örtü sistemi kesin belli olmamakla birlikte kalıntılardan tonoz olabileceği düşünülmektedir. Konumsal dezavantajı nedeniyle turizm değeri taşımamaktadır.

Hasanoğlu Anıt Mezarı: Araban İlçesi, Hasanoğlu Köyü'nde bulunmakta olan mezarın M.S. II. YY başlarında yapıldığı sanılmaktadır. Anıt Mezar, kare planlı bir kaide üzerine kesme taştan inşa edilmiştir. Büyük tahribat görmüştür. Kuzey ve doğu cephelerindeki duvarların tamamen, kaidenin ise yarıya kadar yıkılmış olduğu görülmektedir. Konumsal dezavantajı nedeniyle turizm değeri taşımamaktadır.

Yesemek Heykel Atölyesi: Gaziantep Müze Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyet gösteren Yesemek Açık Hava Müzesi, Yesemek taş ocağı ve heykel atölyesi olarak anılan yer arkeolojik sit alanı olup, İslahiye İlçesi'nin 22 km. güneydoğusundaki Yesemek Köyü'nün 500 m. güneyinde yer almaktadır. Yol asfalttır. Ulaşım, İslahiye İlçesi'nden olduğu gibi Hatay'a bağlı Akbez yol ayrımından Kilis İli'ne giden yolla da sağlanmaktadır.

Arazi, III. Jeolojik Devre ait menekşemsi gri renkte ve son derece kaliteli volkanik bir bazalt damarına sahiptir. Bazalt taşlar gayet sert ve çok ince gözenekli olup, son derece kalitelidir. Dolarit adıyla da tanımlanan bu kaliteli bazalt damarından yararlanmak amacı ile burada bir taş ocağı açılmış ve çıkarılan taş blokların işlendiği oldukça büyük bir heykel atölyesi kurulmuştur.

M.Ö. 2000 yıllarının ikinci yarısı içinde bölge, Hitit hâkimiyetine girdikten sonra bu taş ocağı faaliyete geçmiş veya önceden beri işletilirken, Hititlerle yeni bir fonksiyon kazanmıştır. Burada Hititli ustaların yanı sıra, Hurrili usta ve sanatkârlarında çalıştığı bilinmektedir. Bir ara faaliyeti zayıflayan atölyede, Sam'al (Zincirli) Krallığı sırasında

(M.Ö. IX. yüzyıldan itibaren) çalışmalar tekrar yoğunlaşmıştır. Bu ikinci dönemde özellikle, Hitit, Suriye, Arami ve Asur Sanat unsurları ağırlık kazanmıştır. Oryantalizm adıyla anılan bu üslup, batıda gelişmeye başlayan Ege kültürlerini etkileyerek Yunan

sanatının çekirdeğini oluşturmuştur. Sam'al Krallığı'nın Asurlular tarafından yıkılması ile bölge, Asurluların hakimiyetine girmiş ve Yesemek taş ocağı ve Heykel Atölyesi işlerliğini kaybetmiş ve çalışan halk burayı terk etmiştir.

Yesemek ilk defa 1890 yılında Zincirli'de (Sam'al) kazı yapan Felix Von Luschan tarafından keşfedilmiş olup, buradaki sistemli araştırma ve kazı çalışmaları 1958-1961

yılları arasında Prof. Dr. Bahadır Alkım başkanlığındaki bir ekip tarafından yürütülmüş ve 200'e yakın heykel taslağı çıkarılmıştır. Sonraki yıllarda arkeolog İlhan Temizsoy tarafından toprak altında kalan heykellerin gün ışığına çıkarılması ile 300 adet yontu ve heykel taslağına ulaşılmış ve söz konusu alan Gaziantep Müzesi Müdürlüğü tarafından çevre düzenlemesi yapılarak Açık Hava Müzesi haline getirilmiştir. Yesemek Köyü'nün yaklaşık 1 km. batısında bulunan Yesemek Höyüğü'nde de aynı anlamda çalışmalar yapılmış ve ortaya çıkan buluntulardan Yesemek Höyüğü'nün, taş ocağı ve atölyede çalışanlarca iskan edildiği sonucuna varılmıştır.

Yaklaşık 100.000 m² alan kaplayan Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi'nin nasıl işletildiği ve bu çalışmalarda hangi teknik ve malzemelerin kullanıldığı yerinde örnekleri ile adım adım izlenebilmektedir. Taşın çıkartılmasından eserin son rötuşlarına kadar tüm evrelere ait yontu taslaklarını bugün Açık Hava Müzesi'nde yerinde izlemek mümkündür. Yesemek Açık Hava Müzesi'nde 300'ün üzerinde yontu taslağı mevcuttur. Bunlar sfenksler, aslanlar, dağ tanrıları ve çeşitli mimari parçalardan oluşan zengin bir koleksiyondur.

Büyük bir organizasyonla işletildiği anlaşılan Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi; taşların ocaktan kesilmesi, yontu taslaklarının hazırlanması ve tamamlanmasına kadarki evrelerin teker teker örnekleri ile görülebileceği dünyada başka bir benzeri olmayan heykel okulu niteliğinde olup, önemli bir kültürel potansiyele sahiptir.

Yesemek'te 2005 yılında başlatılan çevre düzenleme çalışmaları tamamlanmış, önünden geçen derenin kenarına giriş kapısı ve günöbirlik tesis yapılmış ve otobüslerin de girebildiği bir stabilize otopark yeri düzenlenmiştir. Yesemek'in karşısına özel bir şirket tarafından öğrencilerin yapığı taştan heykellerin sergilendiği bir seyir terası yaptırılmıştır. Yesemek'e ulaşım asfalt yolla sağlanmaktadır. Açıklayıcı levhalar bulunmaktadır. Açık Hava Müzesi'nin bekçisi bulunmaktadır. Yesemek'te taşocağının da ziyaret açılması amacıyla çeşitli düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni otopark alanı, taş ocağı ile atölye arasında yeni yaya yolları düzenlemesi, bilgilendirme amaçlı tabela eksiki bulunmaktadır.

Cıncıklı Örenyeri: İslahiye İlçe Merkezinde, Antakya yolu üzerinde 10 km mesafedeki Boğaziçi beldesinde bulunmaktadır. Cıncıklı Örenyerinde, Gaziantep Müze Müdürü Rıfat ERGEÇ başkanlığında, arkeolog Mehmet Önal'ın sorumluluğunda 1995 yılında kazı çalışması yapılarak Cıncıklı kilisesi meydana çıkarılmıştır. Erken Bizans dönemi Kilisesinin tabanı mozaik döşelidir. Özellikle Süryanice yazıtlar Gaziantep yöresinde ünik örnekler olması açısından çok önem taşımaktadırlar. Yazıtlı mozaikler, ilk paleografik saptamalara göre en erken M.S. 6.-7. yüzyıllara tarihlenmektedir. Örenyeri halen koruma amaçlı olarak toprakla kapalı olarak tutulmaktadır. Günümüzdeki hali ile turizm değeri taşımamaktadır.

Zincirli Höyük (Sam'al): İslahiye ilçe merkezinin 10 Km. kuzeyinde, Gaziantep'e 90 km. mesafede, Zincirli Köyü'ndeki kalıntılar, eski adı Sam'al olan bir krallık kentini ve kalesini kapsamaktadır. Höyükte yapılan kazılardan buranın ilk Tunç Çağı'ndan Roma Dönemi'ne kadar bir yerleşme yeri olduğu belirlenmiştir. Sam'al Krallığı döneminde yerleşme alanı, daire biçimli, çift duvarlı güçlü bir surla çevrilidir. Zincirli'de 1888-1890-1891, 1892, 1894 ve 1902 yıllarında, özellikle, Kral Humann, Felix Von Luschan ve Robert Koldewey yönetiminde gerçekleştirilen kazılar sonucu,

Zincirli (Sam'al) kentinin sarayları, önemli yapıların yer aldığı akropolisi ve dış surları ortaya çıkartılmış, kentin ilk kez, M.Ö. 1300 yıllarında surlarla çevrildiği anlaşılmıştır. Kent alanının merkezinde yer alan yükseltinin üzerinde, bir kale kurulmuş, kalenin içinde ise bir saray inşa edilmiştir. Daha sonra, M.Ö. 10-9. yüzyıllar arasında, iki yeni saray daha yapılmış ve kentin etrafında yer alan çember biçimindeki sur, M.Ö. 7. yüzyılda, ilkinde koşut ikinci bir duvarla takviye edilmiştir. Zincirli Höyük kazılarında birçok heykelin yanısıra, özellikle, kabartmalarla süslü çok sayıda stel ve ortostat ortaya çıkartılmıştır. Bu eserler, M.Ö. 9-7. yüzyıllar arasındaki Geç Hitit sanatının en güzel örneklerini oluşturmaktadır. Geç Hitit Dönemi'nin en önemli yerleşme merkezlerinden biri olan Zincirli'den çıkartılan bol miktarda değerli sanat eseri Ankara, İstanbul ve Berlin müzelerinde sergilenmektedir.

Zincirli Höyük'te 2006 yılında Chicago Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Davit Scholen başkanlığındaki ekip tarafından Chicago Üniversitesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı işbirliğiyle başlatılan kazılar başlatılmıştır. Halen süren kazılarda tarihi kentin duvarının bir kesimi, M.Ö. 800 yılına ait Finike dilinde yazma eser, üst saray duvarı, güney kapısından saraya giden taş yolun bir kısmı, güney tarafında büyük bir şehir kapısı ortaya çıkartılmıştır. Zincirli Höyük kazısının 5 yıl daha sürmesi ve Zincirli Höyük'ün arkeoloji parkı olarak ziyarete açılması planlanmaktadır. Ancak günümüzde yeryüzünde turizm değeri taşıyacak herhangi bir esere rastlanmadığından turizm değeri bulunmamaktadır.

Tilmen Höyük: İslahiye ilçe merkezinin 10 km. doğusunda yer almaktadır. 24 m. yüksekliği ile bölgenin en büyük höyüklerindedir. Höyük ilk olarak 1958 yılında Prof. Bahadır Alkım ve Asistanı Refik Duru tarafından tespit edilmiş ve arkeolojik kazılar 1972 yılına kadar aralıklarla devam etmiştir. Yapılan kazı çalışmalarından M.Ö. 3000 yıllarının son dönemlerinde burada büyük bir şehrin olduğu ortaya çıkmıştır. Kazılarda, iç içe iki surun çevirdiği saray kalıntıları ortaya çıkartılmıştır.

Surlar yer yer dörtgen şeklindeki kulelerle takviye edilmiştir. Sarayın kesme taştan yapılmış temel kalıntıları günümüze kadar ulaşmış bulunmaktadır. Ayrıca sarayın banyo bölümü ilgi çekicidir. Halen yoldan yaklaşık 600 - 700 m. içeride kalan Tilmen Höyüğün taş döşeli yolu M.Ö. 2000 yılına tarihlenmektedir. Höyüğün kuzeydoğusunda 8 m. yüksekliğinde, 17 basamaklı ve rampayla çıkılan yuvarlak kuleler bulunmaktadır. Höyüğe ait buluntular eski Mezopotamya ve Suriye kültürleri ile eski Anadolu kültürleri arasındaki bağı ve karşılıklı ilişkiyi göstermektedir. Yapılan kazılar sonucu höyükten pek çok araç-gereç, çanak-çömlek, takılar, mühürler, ortostat, ziyet ve süs eşyaları çıkarılmıştır.

Tilmen Höyük'te TÜRSAB'ın sponsorluğunda başlanan "Tilmen Höyük Onarım ve Çevre Düzenlemesi Projesi", 2002-2005 yılları arasında Prof. Dr. Refik Duru'nun bilimsel yetki ve sorumluluğuyla Gaziantep Müze Müdürlüğü'nün kazı başkanlığında yürütülmüştür. Bu çalışmalar neticesinde mevcut tahribat giderilerek saray duvarları onarılmıştır. İç surdaki anıtsal merdivene ve tepedeki saraya giden yolların açılması sağlanmış, höyüğün doğu yamacındaki surun iri taşlarla örülen bir bölümü tümüyle kapatan ağaçlar budanarak, sur rahatça görülebilir bir hale getirilmiştir. Sarayın içindeki yıkıntı tümüyle kaldırılarak yapı büyük ölçüde eski haline getirilmiştir. Ayrıca muhtemelen Kral ailesinin özel konutu olarak hizmet veren büyük yapı, tapınak ve saray mutfaklarının yıkılan duvarları, orijinal taşları yükseltilerek, onarılmıştır. 2004 yılında yapılan kazı çalışmaları neticesinde aşağı şehir diye isimlendirilen kısımda ikinci bir tapınak daha ortaya çıkartılmıştır.

2005 yılından itibaren İtalya Bologna Üniversitesi'nden Dr. Nicolo Marchetti'ye kazı izni verilmiş ve resmi kazılar 2007 yılında sonlandırılmıştır. 2006'da yapımına başlanan Arkeolojik Park Projesi 2007'de ziyarete açılmıştır. Arkeolojik Park Projesi çerçevesinde Tilmen Höyük'te kazı alanının büyük kısmı açılmıştır. Alanın tamamında çevre düzenlemesi yapılmış. Ortaya çıkarılan her yapının yıkılmadan önceki resmini, planını, tarihini anlatan levhalar yerleştirilmiştir. Bu haliyle Tilmen Höyük örnek bir uygulama olmuştur. Ulaşım son 1km'si stabilize, asfalt bir yolla sağlanmaktadır. Ayrıca Yesemek ile ulaşımı sağlayan ara yol bağlantısı da dar olmasına karşılık asfaltlanarak düzgün hale getirilmiştir. Arkeoloji Parkı Projesi kapsamında çalışmalar devam etmektedir. Alanda Kazı Evi bulunmaktadır. Otopark yeri stabilize edilmiştir. Günübirlik tesis yoktur.

Taşlıgeçit Höyük: İslahiye ilçesine bağlı Ağlarobası Köyü yakınlarında bulunmaktadır. M.Ö. 1600-2000 yılları Orta Tunç Çağları dönemine ait olan Taşlıgeçit Höyük'te yapılan kazılarda 450 adet sikke, mühür, boncuk gibi küçük parçalar bulunmuş, bu eserler Gaziantep İl Kültür Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Yapılan kazılarda höyüğün, günlük yaşamda kullanılmadığı, özel günlerde buraya gelinerek adaklar adanan, tanrıya kurbanlar sunulan bir tapınak ve

inanç merkezi olduğu belirlenmiştir. Taşlıgeçit Höyüğünde, Gaziantep Müze Müdürlüğü ve İtalya Bologna Üniversitesi işbirliğiyle Bologna Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nicolas Marchetti başkanlığında 2004 yılında başlayan baraj kazı çalışması 2010 yılına kadar devam etmiştir. Höyük, her yıl on ayı baraj suları altında kaldığı, Tahtaköprü Baraj Gölü tarafından erozyona maruz bırakıldığı ve acil araştırma ve koruma gerektirdiği için yapılan çalışma yalnız yılın iki ayı sürmektedir. Taşlıgeçit Arkeoloji Parkı'na giden yol 2010'da yapılmış ve Ekim ayında Arkeoloji Parkı'nın resmi açılışı yapılmıştır.

Kargamış Antik Kenti: Kargamış Antik Kenti, Karkamış İlçesi'nde, İstanbul - Bağdat demiryolu ile Fırat nehrinin kesiştiği yerde Fırat nehrinin batısında yer almaktadır. Mezopotamya, Mısır ve Anadolu yollarının kavşak noktasında bulunması dolayısıyla, ilk çağlardan günümüze kadar kesintisiz bir yerleşim noktası olmuş ve bu nedenle birçok medeniyeti bünyesinde barındırmıştır. Günümüzde aynı adı taşıyan ilçe merkezinin güneyine düşen antik kent, bir

sınır kenti durumundadır. Suriye sınırında bulunan Karkamış harabelerinden batıdaki iç kale ve şehir Türkiye topraklarında, dış kale ve şehir ise Suriye topraklarında bulunmaktadır. Karkamış harabelerinde ilk kazı çalışmalarının 1878 yılında İngilizler tarafından gerçekleştirilmiş ve Hogarth, Lawrence, Campbell-Thomsan ve Woolley, 1878-1881, 1911-1914 ve 1919-1920 yılları arasında kentte British Museum adına kazı çalışmaları yapmışlardır. Yapılan kazılar sonucunda, kentin neolitik dönemden günümüze kadar daima iskan gördüğü ayrıca, geçmiş dönemlerde çok önemli bir kültür ve sanat merkezi olduğu anlaşılmıştır. Kalenin bulunduğu tepede, tarih öncesi kalıntıların yanı sıra, Erken ve Geç Hitit dönemlerinden iki ana yerleşim yeri saptanmıştır. Dış Kent, İç Kent ve Kale olmak üzere üç bölümden oluşan dikdörtgen planlı Karkamış'ta; yönetsel ve dinsel işlevli yapılar, kentin çekirdeğini oluşturmaktadır. Yapılar; Hitit-Asur üslubunda kabartmalarla kaplı siyah bazalt ve beyaz kireç taşı ortostatlarla süslüdür. Bulunan kabartmaların çoğunluğu, Geç Hitit Dönemine tarihlendirmektedir. Karkamış kabartmalarının, büyük çoğunluğu halen Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. 1957 yılından itibaren Kargamış'ta döşenen mayınların temizlenmesine, Gaziantep İl Özel İdaresi'nin 21 Ekim 2009'da yaptığı ihalenin ardından 29 Mart 2010'da başlanmış ve üzerinde Karkamış Antik Kenti'nin de bulunduğu 670 dekar alan temizlenmiştir. Halen temizlenen alanın kontrolüyle ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Alanda son kontrollerin yapılmasının ardından Antik kentte bir kazı heyeti başkanı tayin edilmesi ve kazıların bu yıl içinde başlaması beklenmektedir. Ancak alan hala askeri bölgede olduğundan ziyarete kapalıdır.

Yeni Zeugma Mozaik Müzesi'nin açılmasıyla boşalacak olan eski müzenin ise Karkamış Müzesi olarak hizmet vermesi ve Karkamış'dan çıkan eserlerin burada sergilenmesi planlanmaktadır.

Fevkani Kilisesi: Nizip ilçe merkezi, Şıhlar Mahallesi'nde bulunan kilisenin yapım tarihi bilinmemektedir. Yapı tarzından XI.-XII. yüzyıllarda Bizans döneminde yapıldığı sanılmaktadır. Moloz taştan, dikdörtgen planlı olan kilisenin apsisi yarım yuvarlak olarak dışa çıkıntılıdır. Kilise, Osmanlılar döneminde önce han olarak, 1. Abdülhamit döneminde ise bir kısmı cami olarak kullanılmıştır.

Oldukça tahrip olan yapı, son 30 yıldır yerel halk tarafından depo olarak kullanılmaktadır. Kilisenin restorasyonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2010 yılında başlatılmış olup, 2011'de tamamlanması planlanmaktadır. Restorasyon sonrası yapı Kültür ve Sanat Merkezi olarak kullanılacaktır. Nizip Belediyesi ise kilisenin çevre düzenlemesini ve yanında bulunan alanın park haline getirilmesi çalışmalarını üstlenmiştir.

Nizip-Akevler Tarihi Kilise Taban

Mozaikleri: Nizip İlçe Merkezi Akevler semtinde inşaat kazısında ortaya çıkarılan Geç Roma dönemine (M.S 4. YY.) ait kilise taban mozaikleri yaklaşık 400 m² alan kaplamaktadır. Mozaikler halen yapılan çatı örtüsü ile korunmaktadır.

Belkıs Höyük - Zeugma Antik Kenti: Belkıs Höyük olarak ta bilinen tarihi "Zeugma" Kenti bu günkü konumuyla, Gaziantep İli, Nizip ilçesinin 10 km. doğusunda, Birecik Baraj gölünün kıyısında, yeni Belkıs köyünün yakınında yedi tepe üzerine kurulmuş antik bir kenttir. Yaklaşık olarak 21 dekarlık bir arazi üzerinde yer almaktadır. Kent Büyük İskender'in generallerinden Selevkos Nikator I, tarafından M.Ö. 300'de, kurulmuştur. Bu kentin karşısına da eşi Apameia'nın adıyla ikinci bir kent kurarak, bu ikiz kenti bir

köprüyle birbirine bağlamıştır. Daha sonra yaklaşık 40 yıl Kommagene'nin dört büyük şehrinden biri olan kent, M.Ö. 64 de Roma İmparatorluğu'nun topraklarına katılarak, ismi geçit ve köprü anlamına gelen "Zeugma" olarak değiştirilmiştir. Roma döneminde kent en zengin dönemini yaşamıştır. Zeugma tarihi ipek yolu, Dülük, Antakya, Halep, Palmira ve Edessa'dan gelen antik yolların üzerinde yer almıştır. Uzak doğudan getirilen ipek, baharat ve değerli

taşlar Zeugma gümrüğünden geçerek Zeugma agorasında pazarlanmıştır. Arşiv odasında ele geçen ve dünya rekorları kıran, 100.000. (yüz bin)'in üstündeki mektuplarda, noter belgelerinde, para torbalarının ve gümrük balyalarının vb. mühürlenmesinde kullanılan mühür baskıları Zeugma kentinin haberleşme ve ticaretteki önemini kanıtlamaktadır.

Zeugma bu bölgede ticaretin merkezi olmasının yanısıra Roma'nın doğu sınırında en son kentlerden biri olması sebebiyle, Roma döneminde bir lejyon kenti olmuştur.

1996 yılından itibaren Zeugma kazıları çeşitli arkeoloji ekipleri tarafından yapılmıştır. Birecik Barajının su tutmasından önce ise kurtarma kazıları tamamlanmıştır. Zeugma'da, 2003 yılında Zeugma'da restorasyon amaçlı kazı çalışmaları başlatılmıştır. Gaziantep Müze Müdürlüğü başkanlığında Arkeolog Mehmet Önal'ın sorumluluğunda yapılan kazı çalışmalarında Dionysos Villasının kazısı tamamlanarak restorasyona hazır hale getirilmiştir. Ayrıca, Dionysos villasının batı bitişiğinde Danae villası kısmen açığa çıkarılmıştır. 2004 yılında ise bu evin avlu kısmının (Perystil) kazısı tamamlanmıştır. 2005 yılında, Bakanlar Kurulu Kararıyla Ankara Üniversitesi DTCF Arkeoloji Bölümü Öğretim Görevlisi Doç. Dr. Kutalmış Gökay'a kazı izni verilmiştir. Bu tarihten itibaren aynı ekip kazı çalışmalarına devam etmektedir. Kazı çalışmalarında elde edilen eserlerden 350 m² mozaik Belkis/Zeugma kazı alanlarında olup, Açık Hava Müzesi olarak sergilenmesi planlanmaktadır. 2005 Yılında, kıyı koruma duvarı yapılmıştır. Müze Müdürlüğü kontrolünde yürütülen Dionysos ve Danae villalarının bulunduğu yaklaşık bin metrekarelik alanda üst örtü yapımı çalışmaları 2010 yılında tamamlanmıştır.

Gedikli (Karahöyük): Nurdağı ilçe merkezinin 23 km kuzeydoğusunda, Sakçagözü Ovası'nın batı kenarında, Gedikli Köyü'nün yanında yer almaktadır. Höyükte bilimsel anlamdaki ilk çalışmalar 1958 yılında U.B. Alkım başkanlığında İstanbul Üniversitesi adına başlatılmış; 1963'de höyük üzerindeki araştırmalar sürdürülmüş ve 1964-67 yılları arasında kazılmıştır. Gedikli-Karahöyük Kalkolitik Çağ'dan İslam Dönemi'ne kadar devamlı yerleşmeye sahne olmuştur. Anadolu'da en eski yakma mezarları barındırması açısından önemlidir. Kazılardan çok sayıda çanak çömlek elde edilmiştir. Höyük'teki katmanlaşma M.Ö. 4. 000'den, M.Ö.1.000'e dört evreyi kapsamaktadır. Höyüğün mevcut durumu ile turizm değeri bulunmamaktadır.

Sakçagözü (Coba Höyük): Nurdağı İlçesi'nde, Gaziantep - Adana karayolunun yaklaşık 50. km.'sinde yer alan Geç Hitit Dönemi'nin önemli merkezlerinden birisidir. Sakçagözü (Coba) Höyük, 1907-1912 yılları arasında John Garstang, 1949 da Seten Llyoyd tarafından kazılmıştır. Kazılarda M.Ö.1. binin ilk çeyreğine ait Geç Hitit krallık çağına ait kent açığa çıkarılmıştır. Hitit dönemine ait yapılar, şehri çevreleyen surlar, saray kalıntıları, yapıları süsleyen ortostatlar ortaya çıkartılmıştır. Ayrıca Hitit üslubundaki eserler, süslü kabartmalar ve heykelcikler de bulunmuştur. Saray girişinde iki kapı aslanı heykeli, sphenks kabartması ve yanındaki ortostatlar üstünde kuş adamlar ve tanrısal figürler bulunmaktadır. Diğer ortostatlarda ise, aslan avı, kuş ve yelpaze tutan figürler işlenmiştir. Bulunan eserler Berlin as Vorderasiatische Museum, Ankara

Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesinde sergilenmektedir. Höyüğün mevcut durumu ile turizm değeri bulunmamaktadır.

Ökkeşiye Türbesi: Nurdağı İlçesi'nde, Gaziantep-Adana karayolu üzerinde, Sakçagözü-Nurdağı arasında, yolun sol tarafında bir tepe üzerinde yer alan Ökkeşiye Türbesi bölge halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Ökkeşiye Hazretleri'nin, Hz. Ömer zamanında Gaziantep ve çevresinin fethi sırasında şehit düşen beş sahabeden biri olduğu söylenmektedir. Türbeye ulaşım asfalt yollarla sağlanmaktadır. Türbe ve çevresinin çevre düzenlemesi yapılmıştır. Su elektrik gibi altyapı ihtiyaçları karşılanmış, kurban kesim yerleri düzenlenmiştir.

Rumkale (Hromgla) : Rumkale, Yavuzeli İlçesi'ne bağlı Kasaba Köyü'nde, Fırat Nehri ile Merziman Çayı'nın birleştiği, Fırat'ın batı sahilinde yüksek ve sarp kayalarla örtülü çevreye hakim bir tepe üzerinde yer almaktadır. Halen Rumkale'nin üç yanı Birecik Baraj gölüyle çevrilmiş olup, yarım ada görünümündedir. Kale; Gaziantep şehir merkezinden 62 km. Yavuzeli'nden ise 25 km. uzaklıkta olup, Kasaba köyünden ve Halfeti'den teknelerle kolaylıkla ulaşılmaktadır. Kaleye çıkış yüzer iskelelerle sağlanmaktadır. Kalenin M.Ö. 840 yılında Geç Hitit Dönemi'nde yapıldığı tahmin edilmektedir. Kale sırasıyla Asur, Med, Pers, Roma ve Arap hakimiyetinde kalmış daha sonra Hıristiyanların kontrolüne girmiştir.

Hz. İsa'nın oniki havarisinden biri olan Johannes'in (Yohanna) Roma Dönemi'nde Rumkale'yi merkez yaparak Hıristiyanlığı Rumkale ve civarında yaymaya çalıştığı ve kayadan oyma bir odada Yohanna'nın İncil müsvettelerini sakladığı, daha sonra İncil'in

Beyrut'a kaçırıldığı ve Yohanna'nın mezarının da kalede bulunduğu rivayet edilmektedir.

Rumkale, haçlı seferleri sırasında, Haçlıların M.S. 1098 yılında kurmuş oldukları merkezi Şanlıurfa'da bulunan Şanlıurfa Haçlı Kontluğu'nun başlıca kalelerinden birisi olmuş, daha sonra ise Müslümanlar tarafından ele geçirilmiştir. Türk - İslam sanatının özelliklerinin de görülebileceği kalede, kullanılmayacak kadar harabe olan bir de mescit bulunmaktadır.

Kale iki beden halindedir. Birinci beden; kalenin doğu, kuzey ve batıda doğal kayalığın dik olarak yontulmasıyla, doğal sur meydana getirilerek oluşturulmuştur. İkinci beden ise bu doğal surun üstüne sert kalker kesme taşlarla sur duvarı olarak yapılmıştır. Kuzey ve doğu surlarında dikdörtgen planlı 7 burç ile kuzeyde çok sayıda mazgal pencere yer almaktadır. Kalenin güney yöndeki kayalık uzantısı 12. yüzyılda 30m. derinliğinde ve 20m. genişliğinde oyularak uçurum (hendek) haline getirilmiştir. Kale 120m. genişliğinde ve 200m. uzunluğunda bir alanı kaplamaktadır.

Birecik Barajı'nda su tutulmasından sonra, Kale'nin alt kotları su altında kalmıştır. Halen, Kalede beden duvarları ve burçlardan başka, bugün görülebilen kalıntılar arasında Şair Aziz Nerses Kilisesi, Barşavma Manastırı, su sarnıçları ve su kuyusu yer almaktadır. Kuyu basamaklarla Fırat nehrinin seviyesine kadar inen 8m. genişliğinde ve yaklaşık 75m. derinliğindedir. Fırat nehrinden su temin etmek için yapılmış olan bu kuyunun gizli bir geçit olduğu da rivayet edilmektedir.

Şair Aziz Nerses Kilisesi: Rumkale'nin güneyinde yer alan kilisesini 1173'te Şair Aziz Nerses tarafından Gotik tarzda yaptırılmıştır. Doğu-batı doğrultusundaki dikdörtgen planlı, üç nefli ve üç apsislidir. Kilise İslami dönemde cami olarak kullanılmıştır.

Barşavma Manastırı: Kalenin kuzey kesiminde yer almaktadır. 13. yüzyılda Yakubi azizi Barşavma tarafından inşa ettirilmiştir. Birbirine bitişik iki yapıdan bazı bölümler ayakta kalmıştır. Kuzey cephesini kaya kütlesi oluşturmaktadır. Kare planlı olan yapı haç tonozlarla örtülmüştür. Yakınında bir kuyu mevcuttur.

Dolmen Mezarları: Yavuzeli İlçesinde, Yavuzeli-Araban karayolu üzerinde bulunan Dolmen mezarları biri Ballık Köyünde diğerleri ise Küçük Karakuyu Köyünün sınırları içerisinde bulunmaktadır. Dolmen mezarları yaklaşık 650m. yükseklikten başlayarak 850 metreye kadar arazideki yayılımlarını sürdürmektedir. Dolmenler, Karadağ'ın eteklerindeki kireçtaşı tepeliklerde yayılmaktadır.

Toplam 26 adet dolmen mezar tespit edilmiştir. Dolmenlerin ayakta kalanları daha çok yan yana konulan iki blok taş ve bunların üstündeki bir blok taş olmak üzere üç adet yassı blok taştan ibarettir. Dolmenlerin içi taşlarla doludur. Dolmenlerden birinin ölçüleri; yükseklik:1.90m, uzunluk 3.40m, en: 2.20m. olarak belirlenmiştir. Bu eserlerin Bronz Çağı toplumlarınca yapıldığı sanılmaktadır. T.C.K Dinlenme Parkı alanı içinde kalan dolmenlerle ilgili bir düzenleme

yapılmamıştır. Karayollarının çift yönlü yol çalışmaları sırasında ayakta kalan dolmen hariç diğer dolmenlere zarar verildiği, dolmenlere ait kayaların köylülerce sınır taşı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir.

1.5. KİLİS

1.5.1. Doğal Değerler ve Rekreasyon Alanları

Karataş (Cumhuriyet Parkı): Kilis il merkezinde ovaya hakim tepe üzerinde bulunan Karataş, ismini siyah renkli taşların oluşturduğu tepeden almıştır. Karataş ağaçlık ve yeşillikle örtülü olup, akarsular bulunmaktadır. Çam ağaçlarıyla kaplı yeşil alan Kilis Belediyesi tarafından tekrar düzenlenerek Cumhuriyet Parkı olarak hizmete açılmıştır. Kentin önemli rekreasyon alanlarından biridir.

Akpınar Mesire Yeri: Kentin geleneksel mesire yerlerinden biri olup, Kilis Valiliği tarafından "Kilis Akpınar Mesiresi Çevre Düzenleme Projesi" kapsamında yeniden düzenlenmesi yapılmıştır. Projeye uygun olarak büfe, WC, oturma, dinlenme, oyun yerleri, otopark alanı, yemek yeme alanları

düzenlenmiştir.

Söğütlüdere: Dinlenme konaklama ve piknik yeri olarak tanzim edilmiş olan Söğütlüdere Kilis halkının yoğunlukla kullandığı bir dinlenme alanıdır. Alanın içinde bir gölet meydana getirilmiştir. Göletin içinde bir lokanta, göletin batısında ise bir havuzlu çay bahçesi hizmet vermektedir.

1.5.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler

Kent Merkezi: "Kentsel sit" kararı olan tarihi kent merkezindeki Sokak ve Caddeleri kapsayan kesimlerde "Sokak Sağlıklaştırması Projesi" yaptırılmaktadır. Ayrıca kent içinde çeşitli yapı restorasyonları devam etmektedir.

Konaklar: Kilis'te geleneksel konutlar avlulu (havuş) olup; taş, kerpiç ve Kilis ve yöresinde çıkarılan kirli beyaz renkli yapı taşından yapılmıştır. Yaşam havuşa dönük

olduğundan pencereler avluya açıktır. Dışarıya açılan pencere çok azdır. Geleneksel 'Kilis Evi' avlu, mutfak odalar ve mağaralardan oluşmaktadır. Uzun yıllar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü olarak kullanılan "Neşet Efendi Konağı (1924/1925), Dağlı Ahmet Bey Konağı, Eski Kaymakam Evi, Süpürgeci Konağı, Müftü Salih Efendi Konağı, Hacı Mehmet Efendi Konağı (1895), Yahya Efendi Konağı (1880/1890), Hacı Muhammed Efendi Konağı / Akıncı Konağı (1895), Kulaksız Binbaşı Konağı kentteki önemli sivil mimari örnekleridir.

Neşet Efendi Konağı: Kilis'te "Konak Tipi" yapıların en güzel örneklerinden biri olup, 1925 yılında yaptırılmıştır. Konak,

Tipi" yapıların en güzel örneklerinden biri bahçe içinde bodrum üzeri iki katlı taş bir yapıdır. Yapının haremlik ve selamlık olmak üzere iki girişi, kendine ait su kuyusu vardır. 1999 yılında tescil edilmiştir. Uzun yıllar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü olarak hizmet veren yapının restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Kilis İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanan projeye yapı restorasyon sonrası Kilis Arkeoloji ve Etnografya Müzesi / Arkeolojik Eserler ve Etnografya Müzesi olarak değerlendirilecektir. Yapının yakınında bulunan Şehitler Parkı da proje kapsamında değerlendirilecektir. Park yeniden düzenlenerek; danışma birimi, hediyelik eşya stantları, kente ilgili fotoğraflı bilgi

panoları, ankesörlü telefon kabini gibi ünitelere yer verilecektir.

Ahmet Bey Konağı: Yöresel kesme taştan yapılan yapının sokağa bakan iki cephesi vardır. Avluya kemerli bir kapıdan girilmekte, avlunun batı ucunda tek parça taştan oluşmuş kuyu, konağın dikkati çeken önemli bir ayrıntısıdır. Yapının haremlik ve selamlık olmak üzere iki girişi, vardır. Yapı 2004 yılında restore edilmiştir.

Akıncı Konağı: Kilis, Hakverdi Mahallesi'nde yer alan yapının, 2009 yılında İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün finansal desteğiyle restorasyonuna başlanmıştır.

Kasteller (Çeşmeler): Kentte bulunan 16 kastelden (çeşme) bir kısmı özgünlüğünü yitirmiş, bir kısmı da susuzdur. Yöredeki kastel, sebil ve şadırvanların suyu kent dışında açılan kuyulardan ve kaynak suları çevresinde yapılan kaptajlardan sağlanıp; yerleşim birimlerindeki su depolarına kanallar ile getirilmiştir. Salih Ağa Kasteli, İpşir Paşa Kasteli, Fellah Kasteli, Kurdağa Kasteli, Nemika Kasteli kent içindeki önemli kastellerdir.

Salih Ağa Kasteli: 1855 yılında yaptırılmıştır. Halen suyu bulunmamaktadır. Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 2011 Programında Yer Alan Onarım Çalışmaları arasındadır.

İpşir Paşa Kasteli: Dikdörtgen planlı, önü sundurmalı bir kasteldir. Günümüzde suyu akmayan kastel 1654 yılında yaptırılmıştır.

Kurdağa Kasteli: 1635 yılında yaptırılmıştır ve tek girişli bir çeşmedir. Ön yüzü düzgün kesme taş, arka tarafı moloz taşlarla örülmüştür. Kastelin suyu halen akmakta olup; Kalleş Dağı yöresindeki Mih Kuyusu adı verilen kuyulardan sağlanmaktadır.

Hamamlar: Kilis'te tescilli beş tane hamam vardır. Hamamlar haç planlı, dört eyvanlı ve köşe hücreli olup; hepsinde, "soğukluk, ılıkılık, sıcaklık" bölümleri vardır. Kilis'teki hamamlarda ayrıca "mağdas" adı verilen ve Yahudilerin kullanması için yapılmış "su tekneleri" bulunmaktadır.

Eski Hamam: Soğukluk, ılıkılık, sıcaklık bölmeleri aynı eksen üzerinde olan bu hamamda sadece soğukluk bölümü düzgün, kesme sarı taştan; diğer bölümleri ise, sarı ve siyah renkli taştan yapılmıştır. Hamamın girişini sağlayan taç kapı ve düz atkılı üç pencere oldukça dikkat çekicidir. Hamamın sıcaklık bölümü dört eyvanlı ve dört halvetli olup; orta mekan yıldız ve altıgen biçimli aydınlık delikleri kaplı basık bir kubbeyle örtülmüştür. Eski Hamam'da Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılan restorasyon çalışmaları halen devam etmektedir.

Hoca Hamamı: Kilis'in en eski hamamı olup; soğukluk, ılıkılık, sıcaklık bölümleri aynı eksen üzerinde olmayan bu yapıda düzgün kesme taşlar kullanılmıştır. Soğukluk bölümü, yan duvarlarında yinelenen kemerle birbirine bağlı payelere oturmuş, bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin altındaki mozaik kaplı şadırvan sonradan yapılmıştır. Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından ihale edilen restorasyon çalışmalarının 2011 yılı içinde bitirilmesi planlanmaktadır.

Paşa Hamamı: Kilis hamamlarının en büyük ve en süslemeli olan Paşa Hamamı'nın ön yüzünün tamamı yöreye özgü sarı ve kara taşlarla örülmüştür. Paşa Hamamı dikdörtgen planlıdır. Sivri kemerli derin bir niş içinde bulunan cümle kapısı oldukça görkemlidir. Soğukluk bölümünü örten kubbenin ağırlığı sivri kemerlerle köşelerdeki ayaklara bindirilmiştir. Sıcaklık bölümü haç planlı, dört eyvanlı, dört halvetlidir. Merkezi alan kubbe ile haç planın kollarını oluşturan eyvanlar beşik tonozla örtülüdür. Halen oldukça harap olan hamamın restorasyon çalışması Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 2011 Programında yer almaktadır.

Hasan Bey Hamamı (Çukur Hamamı): Hamam, XVI. Yüzyılda yaptırılmıştır. Yapının çevresinde sonradan yapılan müdahalelerle hamam yol kotunun altında kaldığından, halkın arasında "Çukur Hamam" olarak anılmaktadır. Hamamın giriş kapısı yapının kuzey yönünde olup dilmeli bir kemer içerisinde basık kemerlidir. Soğukluk bölümü sivri kemerle birbirine bağlanan ve köşelerde dört payeye oturan kubbe ile örtülüdür. Dikdörtgen planlı ve üzeri basık bir kubbe ile örtülmüş olan ılıkılık bölümüne, sivri

kemerli bir kapıyla girilmektedir. Sıcaklık, haç planlı, dört eyvanlı, dört halvetli olup, orta alanı kubbe ile örtülmüştür. Hamam halen faaliyettedir.

Tuğlu Hamamı (Yeni Paşa Hamamı, Daltaban Paşa Hamamı): 1785 yılında yaptırılmıştır. Taç kapıdan dehlize, dehlizden basık kemerli girişi olan soğukluk bölümüne girilmektedir. Bu bölümdeki eyvanların üzeri beşik tonozla, ortadaki alanın üzeri de kubbe ile örtülüdür. ılıkılık bölümünden yuvarlak kemerli giriş kapısı olan haç planlı, dört eyvanlı, dört halvetli sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 2011 Programında Yer Alan Onarım Çalışmaları arasındadır.

Camiler:

Ulu Cami (Cami-i Kebir): İl Merkezi'nde bulunan cami, Kilis'in en eski ve en büyük camiidir. Caminin yazıtında 1334'te Memluklar Dönemi'nde Abdullah oğlu Hacı Halil tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Cami 1709, 1905 ve 1924 yıllarında onarım görmüştür. Kibleye paralel olarak uzanan dikdörtgen planlı ve mihrap önü kubbeli olan bir camidir. Kubbesinin doğu ve batı bölümleri çapraz tonozlarla örtülüdür. Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2011 yılı içinde caminin restorasyon çalışmaları başlatılacaktır.

Akcurun Camii: Geniş bir avlusu bulunan caminin çevresi medrese hücreleri ile çevrilidir. Cami dikdörtgen planlı olup; son cemaat yeri çapraz tonozlarla örtülmüştür. Süssüz bir niş olan mihrap oldukça sadedir. Mihrabın sağ tarafında mermerden yapılmış minber de mihrap gibi yalın ve süssüzdür. Avlunun kuzeybatı yönünde olan minarenin dikdörtgen bir kaidesi olup; kaidenin üst köşeleri pahlıdır. Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından ihale edilen restorasyon çalışmalarının devam etmektedir.

Tekke (Tekye) Camii: Canbolad Paşa Külliyesi'nin merkez yapısıdır. Cami taşıdığı teknik özellikler yanında, görünüm itibarıyla da yöresindeki benzeri yapılardan farklı olup; yerel teknik uygulamaların dışında Osmanlı sanatıyla entegre olmuş nitelikler taşımaktadır. Medrese hücreleri ile çevrili olan caminin, geniş bir avlusu ve görkemli bir giriş kapısı vardır. Zemini beyaz taşlarla döşenmiş olan avlunun sağında çift bilezikli bir kuyu ve önünde taştan yapılmış bir abdesthane bulunmaktadır. Harimi örtün tek büyük bir kubbe, beş kemerli son cemaat yeri ve kare planı yapının temel özelliklerini oluşturmaktadır. Caminin mihrabı ve minberi taş işçiliğinin güzel örnekleridir. Minare caminin kuzeybatı köşesinde, son cemaat yerinin hemen yanındadır. Siyah ve beyaz kesme taşlardan yapılan kaidenin köşeleri mukarnaslı, gövdesi de üç bileziklidir. Silindirik bir görünümü olan gövde yuvarlak olmayıp çokgendir. Kilis'in en yüksek minaresidir.

Hacı Derviş Camii: 1551 yılında yaptırılmış, 1678 ve 1909 yıllarında yenilenmiştir. Cami dikdörtgen planlıdır. Caminin üç kemerli son cemaat yeri, ortada iki, yanlarda da birer gömme ayakların taşıdığı üç bölümden meydana gelmiştir. Cami kesme taştan yapılmış, duvar örgüsünde yer yer siyah taşlara yer verilmiştir. Minarenin yalnızca kaidesi ve gövdesinin bir bölümü ayakta. Şerefe ve kubbesi tamamen yıkılmıştır.

Çalık Camii: 1683'de yaptırılmış, 1911 yılında onarılmıştır. Üç kapılı girişi olan avlusunda minare, medrese hücreleri, taş bilezikli kuyu ve camiye yaptıran Hacı Ali oğlu Çalık Mehmet Ağa ile eşine ait olduğu söylenen mezarlar vardır. Kibleye paralel uzanan tek sahınlı, iki kubbeli bir harimi olan cami, ahşap örtülü, dikdörtgen planlı bir yapıdır.

Kent içinde yer alan diğer tarihi camiler; Hindioğlu Camii, Pirlioğlu Camii, Hasan Atar Camii, Helvacıoğlu Camii, Alacacı Camii, Şeyh Camii, Cüneyne Camii, Bayraklı (Çirazoğlu) Camii, Kesik Minare Camii, Şeyh Hilâl (Şeyh Ahmet) Camii, Şeyh Süleyman (Şeyhler) Camii, Şeyh Süveyden (Hacı Özbek) Camii, Tabakhane Camii, Murtaza Ağa Camii, Türkler Camii, Çekmeceli Cami, Kör İmam Camii, Kadı Camii ve Muallak Camiidir. Kadı Camii, Muallak Camii, Tabakhane Cami ve Cüneyne Camii'nin Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılan restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

Tekke (Tekye) Mevlevihanesi: 1894 yılında yapılmıştır. Mevlevihane'den günümüze yalnızca semahanesi gelebilmiştir. Mevlevihane'nin semahane çevresindeki diğer yapıları günümüze ulaşamamıştır. Semahane muntazam kesme taş, beyaz ve sarımtırak taştan yapılmıştır. Yapı 1971 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmış olup, yeni onarım çalışması Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 2011 Programında yer almaktadır. Halen mescit olarak kullanılmaktadır.

Türbeler:

Şurabil Hasane Türbesi: Kent içinde bir tepede yer alan Şurabil Türbesi yerel halk tarafından yoğunlukla ziyaret edilmektedir. Hz. Muhammed'in vahiy katibi olan Şurabil hazretlerini ziyaret etmek için kent dışından da otobüslerle gelenler bulunmaktadır. Zaviyenin ne zaman yapıldığı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Mezarın yanındaki mescit zamanla doğuya doğru genişletilmiş, avlusunun çevresine diğer yapılar da yerleştirilerek dergâh ortaya çıkarılmıştır. Caminin onarımı 16. yüzyılın ilk yarısında ve 1902 yılında yapılmıştır. Enine dikdörtgen planlıdır. Ana mekân boydan boya dev bir beşik tonoz ile örtülüdür. Avluda bir su kuyusu vardır. Türbenin batısında 1960 yıllarında yapılan minare bulunmaktadır. Cami ve türbede Gaziantep Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restorasyon çalışması yapılmıştır.

Şeyh Muhammed Bedevi Türbesi: Kilis'in batısında bir tepenin üzerinde olup; XIV. Yüzyıl'ın ikinci yarısında yapıldığı sanılmaktadır. Türbenin ait olduğu yapı kare planlı,

dört kemerli ve üstü sivri kubbelidir. Şeyh Muhammed Bedevi'nin bu bölgeye geldiği ve 639 yılında burada şehit düştüğü bilinmektedir. Türbe ve tüm külliye Kilis Belediyesi ve hayırseverlerin finansmanı ile restore edilmiştir.

Şem'un Nebi Türbesi (Küt Küt Dede Türbesi): Küçük kubbeli kagir bir yapıdır.

Düzgün kesme taşlardan yapılmıştır. Doğu yönünde girişi olan yapının giriş kapısı ve pencerelerinde düz atkılar kullanılmıştır. Dikdörtgen planı olan türbe, mescit ve sanduka odası olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. XVIII. Yüzyıl'da yapılan türbe, 1885 yılında onarım görmüştür.

Oylum Höyük: Gaziantep - Kilis karayolunda, Kilis'e 2 km. uzaklıkta ve aynı adı taşıyan Köyün yanında yer alan arkeolojik sit alanıdır. Oylum Höyük, boyutları itibarıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük höyüklerinden biridir. Biri 22 metre, diğeri 37 metre yüksekliğinde ve bir boyunla birbirine bağlanan iki yükseltiden oluşan höyük, 460 metre uzunluğunda ve 370 metre genişliğindedir. Ovadaki alçak bir yükselti üzerine kurulan Oylum Höyük, yüksek Anadolu platosunun bittiği ve Suriye'ye doğru uzanan düzlüklerin başladığı verimli topraklar üzerinde bulunmaktadır. Höyüğün batı etekleri boyunca akan ve Kilis Ovası'ndan doğan Akpınar Deresi binlerce yıl boyunca buradaki yerleşmelerin yaşam kaynağı olmuştur. Oylum Höyük, çevresindeki uydu yerleşme niteliğindeki birçok höyükle birlikte, başta Tunç Çağları (M.Ö:3000-1200/1000) olmak üzere çeşitli dönemler boyunca bölgesel bir merkez durumundadır.

Oylum Höyük'te uluslararası araştırmalar 1987 yılında, Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Engin Özgen başkanlığında kurtarma kazıları mahiyetinde başlamıştır. Sistematik kazı çalışmaları ise 1989'dan beri devam etmekte olup, Prof. Engin Özgen başkanlığında; Hacettepe Üniversitesi, Cumhuriyet Üniversitesi ve Mustafa Kemal Üniversitesi'nden gelen Türk ve yabancı akademisyen ve öğrencilerden oluşan ekiplerle devam etmektedir.

Kurtarma kazıları tepenin doğu yamacında başlamış olup, burada Genç Tunç Çağı'ndan Erken Tunç Çağı, Geç Kalkolitik'e kadar tabakalaşmayı ortaya koyan basamak açmalar bulunmaktadır. Batı terasındaki kazılarda ise höyüğün stratigrafisini tamamlayan en erken seviyeler (Geç Kalkolitik I- Ubeid) incelenmektedir. Yeni kazılarda höyüğün tepe kısmındaki geç dönem yerleşimleri araştırılmaktadır. Diğer kazı alanları höyüğün güneyini (Erken Bizans - Geç Tunç), Kuzey tepedeki açmaları (Helenistik-Geç Tunç Çağı) ve höyüğün batısındaki Geç Roma Dönemine ait bazilikayı kurtarma kazılarını içermektedir. Kazılar sonucu elde edilen buluntular Gaziantep Müzesi'nde sergilenmektedir.

Aynı ekip tarafından gerçekleştirilen, Kilis İli Yüze Araştırması Projesi 2000-2003 yılları arasında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Hacettepe Üniversitesi'nin parasal destekleriyle sürdürülmüş, bu çalışmalara Alman Arkeoloji Enstitüsü, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, Kilis Valiliği ve Kilis Belediyesi de katkı sağlamıştır. Yüze araştırmalarında bölgede toplam 147 adet arkeolojik merkez (62 höyük, 8 tepe yerleşmesi, 22 yamaç yerleşmesi, 16 düz mekan, 11 kale, 17 paleolitik buluntu, 6 kaya oyuğu mezarı, 6 mezarlık, 3 doğal mağara, 2 kireçtaşı ocağı, 1 su kanalı, 1 su kemeri) saptanmış ve 39 Geç Kalkolitik Çağ, 47 Eski Tunç Çağı, 38 Orta Tunç Çağı, 39 Geç Tunç Çağı, 40 Demir Çağı

yerleşimi belirlenmiştir. Bugüne kadar yapılan tüm arkeolojik çalışmalara göre yörede Geç Kalkolitik Dönem'den (M.Ö:3500 - 3000) Roma İmparatorluğu Dönemi'ne kadar (M.Ö.30 - M.S. 395) süren stratigrafik bir sürekliliğin olduğu saptanmıştır. "Oylum Höyük Mozaikli Bazilika Restorasyonu ve Açık Hava Müzesi Projesi'nin" kapsamında Oylum Höyük ve yakın çevresinde bir Arkeopark uygulaması planlanmaktadır. Ancak, halen ziyaretçiler için herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Höyüğe ulaşım asfalt yol ile sağlanmaktadır.

Kurukastel Ören Yeri: Kilis'in 3 km. batısında yer almaktadır. Kurukastel su kaynağının kuzeyindeki üzüm bağlarının bittiği yerde başlayan yaklaşık 30-40 m yükseklikteki tepe arkeolojik yerleşim yeridir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından kısa süre önce Kurukastel Ören yerinde bulunan mozaiklerin kurtarma kazıları Gaziantep Müzesi tarafından başlatılmıştır. Mozaikler 5. yüzyıla ait Bizans Dönemi mozaiklerinin özelliklerini gösteren taban mozaikleridir. Temizlik ve bakımı yapılarak mobil hale getirilecek olan mozaikler, Gaziantep Mozaik Müzesi'ne kaldırılacaktır.

Ravanda Kalesi: Kilis'in 24 km. kuzeybatısında, Polateli İlçesi Belenözü Köyü yanında, çevreye hakim bir dağın üzerinde yer almaktadır. Dağın tepesi oyulmak suretiyle inşa edilmiştir. Kalenin Haçlılar zamanında müstahkem mevki olarak kullanıldığı bilinmektedir. XII. Yüzyıldan XVI. Yüzyılın başlarına kadar çeşitli beylik ve devletlerce (Selçuklu, Artuklu, Eyyübi, Memluk/Kölemen) kullanılan Ravanda Kalesi, 1516 yılından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçmiştir. Kaleye ait tüm yapılar zirvedeki düzlükte olup, düzlük surlarla çevrilidir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından 2006 yılında Kale'de başlatılan "Röleve, Restorasyon, Restitüsyon, Çevre Düzeni ve Aydınlatma Projesi" kapsamında çevre düzenlemesi uygulamaları bitme aşamasına gelmiştir. Günöbirlik tesis, otopark, kaleye çıkış merdivenleri yapılmıştır. Ancak kale içinde herhangi bir kazı çalışması ve ya restorasyon yapılmamıştır. Kaleye ulaşım son 1 km'si stabilize olmakla birlikte genelde asfalt kaplamalı bir yolla sağlanmaktadır.

Anıt Mezar: Polateli ilçesi Ömeroğlu Köyü Balık Deresi yakınında, tonoz örtülü, tek parça olan anıt mezar bazalt kesme taştan yapılmıştır.

Ağcakent Ören Yeri: Musabeyli İlçesi Akçakent Köyü Haraba yöresindedir. Erken Bizans Dönemi'ne ait bir köy yerleşkesi olduğuna dair arkeolojik buluntu ve kalıntılar

vardır. Kalker kökenli moloz taştan yapılmış bu kalıntıların bulunduğu alan mozaik kaplı ve üzeri örtülüdür.

Kurtaran, Söğütlü ve Çörten Mozaikleri: Gaziantep Arkeoloji Müzesi ve Kilis Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından Kurtaran, Söğütlü ve Çörten ören yerlerinde 2010 yılında yürütülen kurtarma kazılarında çeşitli mozaikler elde edilmiştir. Çörten Höyüğü eteklerindeki kazılarda 320 metrekare mozaikli alan bulunmuştur. Mozaiklerin M.S. 4-5 yüzyıla ait olduğu sanılmaktadır. Mozaikler, yerlerinden kaldırılarak, restorasyon sonrası Gaziantep Müzesi'nde sergilenecektir.

Afrin Su Kemerini: Polateli İlçesi Cengin köyü civarında, Afrin Vadisi'nde yer alan su kemeri, Roma Devrine ait olup, iki katlıdır.

1.6. MARDİN

1.6.1. Doğal Değerler

Sultanköy Mesire Alanı: Mardin- Diyarbakır Yolu 17. km'sinde yer alan Orman İçi Dinlenme Yeri, dere kenarı, sık kavaklık ve ağaçlık olup, mesire yeri olarak kullanılmaktadır.

Zinnar Bağları: Mardin'den 10 km uzaklıkta yer almaktadır. Meyve ve sebzeleriyle ünlü bağlık, bahçelik sulak alanlardır. Çevre halkın mesire yeri olarak kullandığı bir alandır. Bağların içinde antik eyvanlı konaklar bulunmaktadır. Burada halk kendi bağ ve bahçeleri içinde piknik yaptığı için herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bağların içinde bulunan İzzet Paşa Jandarma Karakolu binası 29.10.1929 yılında inşa edilmiş olup halen boştur.

İplik Mağarası: Mardin kent merkezi, Saraçoğlu Mahallesi'nin alt kısmında bulunan, iç içe birbirine geçen 60 kadar mağara eski tarihlerde iplik imalâthanesi olarak kullanılmıştır.

Germ-i Ab Kaplıcası: Mardin'in Dargeçit ilçesine 18 km. uzaklıkta ve Dicle Irmağı kenarında yer almaktadır. Mülkiyeti aynı adla anılan köye aittir. Kaplıcaya ait tesis bulunmamaktadır. Kaynak suyu 40°C sıcaklıkta olup, kükürt içermekte; deri hastalıkları ve romatizma tedavisinde yararlı olmaktadır. Bölgenin en önemli ve hatta tek şifalı su kaynağı olan kaplıcada, uzun yıllar kaptaj sorunu yaşanmıştır. Dicle Nehri taşıdığı zaman, bu kaynakları da içine almakta ve sızıntı sorunuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Kaplıcada; bir adet genel tedavi havuzuyla, içme çeşmeleri bulunmaktadır. Çevreden gelen halkın yoğunlukla kullandığı kaplıcada konaklama tesisleri oldukça vasıfsız olup 250 yatakla sınırlıdır.

Beyazsu: Midyat - Nusaybin yolu üzerinde Midyat'a 18 km. uzaklıktaki Aksu Köyü'nde yer almaktadır. Bu alan, Aksu Çayı boyunca Nusaybin'e kadar uzanan, genelde kavak ağaçları ve yer yer meyveliklerle kaplı vadi boyunca devam etmektedir. Köylüler su çevresinde küçük gölcükler ve bunların kenarında sazdan çardaklar yapmışlardır. Bu alana özellikle hafta sonları Mardin, Midyat, Nusaybin'in yanı sıra Batman ve Diyarbakır'dan bile gelenler olmaktadır. Gelen aileler ücret karşılığında bu çardakları gün boyu kiralayabilmektedir. Arazinin tümü özel mülkiyete aittir.

Çağ Çağ Çağlayanı: Nusaybin'e 4 km. uzaklıkta olup, mülkiyeti DSİ'ye ait olan bu alan, ağaçlık ve serindir. DSİ'ye ait bir regülatörün bulunduğu bölge, özellikle yaz aylarında rağbet görmektedir. Mardin'in en önemli ve en çok kullanılan mesire alanı olan Çağ-Çağ mesire alanında dere üzerinde çok sayıda tesis bulunmaktadır. Ancak, çevre düzenlemesi yapılmamış olup, tesisler oldukça düşük niteliklidir.

1.6.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler

Kent Merkezi ve Çevresi: Mardin Merkez ilçe ve çevresinde Roma, Bizans ve Artuklu Dönemlerine ait çok sayıda kale ve özgün mimari örnekleri bulunmaktadır. Mardin il merkezinin kaybetmeye yüz tuttuğu müze kent görünümünün tekrar kazanılması için son on yıl içinde önemli adımlar atılmıştır.

Kentin gelişme alanlarının yeni yapılan planlamalarla kale çevresini terk ederek Diyarbakır karayolu boyunca büyümesi sonucu, eski kentsel dokuda yapılaşma baskısı azalmıştır. Mardin'in tarihsel ve kültürel değerlerinin, özellikle de tarihi kent dokusunun korunması, yaşatılması amacıyla, G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve İstanbul Teknik Üniversitesi arasında, Aralık 2000 tarihinde imzalanan protokol ile başlatılan ve Temmuz 2002 yılında tamamlanan "Mardin Katılımcı Kentsel Rehabilitasyon Projesi" kapsamında; örnek bir restorasyon projesi olarak, Mardin Eski Ticaret Bölgesi'nde yer alan "Sipahiler Çarşısı Restorasyon Projesi" de gerçekleştirilmiştir.

Halen kentsel sit alanı içinde koruma planı ihale çalışmaları devam etmektedir. Geçen süre içinde, sit alanı içinde tarihi evler restore edilerek üç adet butik otel, lokantalar açılmıştır. Restorasyonu Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yapılmakta olan Surur Hanı, El Sanatları Merkezi olarak faaliyet göstermek üzere tamamlanmıştır.

Mardin sokak sağlıklılaştırma ve alt yapı çalışmaları için gerekli ödenek Kültür ve Turizm Bakanlığından temin edilerek, 2009'da başlayan çalışmalar 2010 yılında da

devam etmiştir. Bu kapsamda Eski Vali Konağı çevresi, Hatuniye Medresesi Çevresi, Babussor Hamamı çevresi, Sabancı Kent Müzesi arkasında bulunan Abbaralar tamamlanmış olup, Teker Mahallesi ve civarı, Gül Mahallesi çevresi sokak derz dolgu çalışmaları yapılmaktadır. Alt yapı çalışmaları ile elektrik telleri, su şebekesinin yenilenmesi, telefon hatlarının yer altına alınması ile su ve kanalizasyon çalışmaları eski Mardin'de devam etmektedir. Mardin'de başlatılan Tarihi Dönüşüm Projesi kapsamında sit alanında yer alan beton konutların ve kamuya ait yapıların yıkımları gerçekleştirmek üzere satın alınmaktadır. İlk etapta 700, üç yıl içinde ise yaklaşık 1.500 beton konutun yıkılması ve eski dokunun sağlıklılaştırılması planlanmaktadır. Ayrıca, Mardin Sur duvarlarının ortaya çıkartılması amacıyla yeni yol üzerinde bulunan ve Sur Duvarlarının önünü kapatan kaçak yapıların ve eklentilerin sokak sağlıklılaştırılması çalışmaları kapsamında kamulaştırılması ve ışıklandırma projelerinin hazırlanması, TOKİ ile yapılan protokolün hayata geçirilerek, eski yapıların üzerinde bulunan eklentilerin kaldırılma çalışmalarının tamamlanması konularında çalışmalar devam etmektedir.

Mardin Kalesi: X. yüzyılda Hamdaniler tarafından inşa edilen kale, 1 km. uzunluğunda, 30-150 m. genişliğindedir. Mardin'e hâkim bir manzaraya sahip kalenin bir başka özelliği de, doğal kaya üzerine çok az eklentilerle müstahkem bir hale getirilmiş olmasıdır. Mardin Kalesi'nin güney burcu, duvar parçaları ve bir girişi günümüze kadar gelebilmiştir. Güneyde yer alan beşgen planlı, kesme taş ve tuğla örgülü burç, ileriye doğru

çıkık bir görünümündedir. Burada ocak ve nişler mevcuttur. Askeri bölge olan Mardin Kalesi'nden kopmaya başlayan kayaların sağlamlaştırılma çalışmaları için "Danışma Kurulu" oluşturulmuş olup röleve ve projeler hazırlanacaktır.

Kilise ve Manastırlar: Bölge, Hıristiyanlığın en eski kiliselerinin olduğu bölgelerdendir. M.S. I. Y.Y.'dan başlayarak, bölgede kiliseler ve manastırlar inşa edilmiştir. 1932 yılına kadar Süryaniler'in patriklik merkezi olan Mardin'in mezra ve köylerinden merkezlere kadar her yerleşmede ve yerleşmeler arasında çok sayıda manastır ve kilise yapılmıştır. Kiliselerin bir bölümü terk edilmiş ve harap durumdadır. Buna rağmen her yıl gerek yurt içi gerekse yurt dışından bölgedeki manastır ve kiliseleri, çok sayıda Süryani ve Hıristiyanlar ziyaret etmektedir. Kilise ve manastırların bir kısmı Süryani Cemaati tarafından gerçekleştirilen bakım ve restorasyon çalışmaları sayesinde hala işlevlerini sürdürebilmektedir.

Meryemana Kilisesi ve Patrikhane: 1860 yılında yaptırılan kilise, akustik bir ses düzenine sahiptir. Patrikhane, 1895 yılında inşa edilmiştir. 1988 yılında Kültür Bakanlığı'na devredilen Patrikhane, restore edilerek 1995 yılından itibaren müze olarak kullanılmaya başlanmıştır. Eski Patrikhane binasının bir kısmı, 1914-1915 yıllarında yapılan genişletme çalışmalarında yıkılmıştır.

Mor Behnam (Kırklar) Kilisesi: 5. yüzyılda yapılmıştır. Şar Mahallesi'ndedir. 1170 yılında, kırk şehitlere ait kemikler bu kiliseye getirilmiş olması kilisenin önemini arttırmaktadır. Kilise yöresel kesme taştan, geniş bir avlu içerisinde inşa edilmiştir. Üç girişi olan kilise, ince taş işçiliği, dört yüz yıllık ahşap mihrap kapıları, 1500 yıllık kökboyası baskılı perdeleri, geniş avlusu, çan kulesi ile dikkat çekmektedir. Halen Mardin Metropolitlik Kilisesi'dir. Kilise'nin bulunduğu sokak 2008 yılında restore edilmiş, 2010 yılında ise kilisenin restorasyon çalışmaları başlamıştır.

Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi: 1914'te Osmanlı döneminde Mardin'de inşa edilen en son kilisedir. Süryani Kadim -Ortodoks- Kilisesi'dir. Kilisenin dış cephesi kesme taşlarla yapılmış ve mahalle arasında olmasına rağmen oldukça güzel bir yapıya sahiptir. VI. yüzyıldan itibaren bölgede kullanılmaya başlanan doğu-batı doğrultusunda yapılan üç nefli, beşik tonozlu ve kalın saçak kemerler üzerinde oturulmuş kozmopolit tipi ismi verilen plandan geliştirilmiştir. Kilisenin taş işlemleri sadedir. Gül Mahallesi'ndedir.

Mor Şemune Kilisesi: 6.yüzyılda inşa edildiği düşünülen Mor Şemune Kilisesi Teker Mahallesindedir. Kapıları Mardin'e özgü nakışlı, demirli, motifli ceviz ağacından olan yapının batı bölümünde; okul bölümü bulunmaktadır. Kilise'nin divanhanesi 19.yüzyıl sonlarında, çan Kulesi ise 1910 yılında yapılmıştır. Bir buçuk yıl kadar süren restorasyon çalışmalarının bitmesi sonucu kilise 2005'te ibadete açılmıştır. Restorasyon kapsamında ana kilise ile etrafındaki tüm yapıların bakım ve onarımı yapılmış, heykeller asıllarına uygun olarak restore edilmiş ve ihtiyaç duyulan ilaveler yapılmıştır.

Mor Mihail Kilisesi: Burç Manastırı olarak da anılan Süryani Ortodoks cemaatine ait olan kilise, kent merkezinin güneyinde, sur dışındadır. Süryani kayıtlarına göre Mardin'in en eski kilisesi olan kilisenin tarihi, IV. Yüzyılın sonlarına kadar gitmektedir. İçinde Mor Yusuf, Mor Mihail ve Mor Siras'a ait mezarlar bulunmaktadır.

Mor Hırmıs Kilisesi: 430 yılında yapılmıştır. Başlangıçta Hıristiyanların kullandığı kiliseyi 1552 yılından sonra Nasturiler kullanmıştır. Kesme taştan yapılmış olan ve yer yer geometrik taş bezemelerin bulunduğu kilisede iki metropolitin mezarı bulunmaktadır.

Kırmızı (Sırp Kevork) Kilise: 420 yılında yapılmıştır. Kesme taştan yapılmış olan kilisenin ibadet mekânı 10 payenin taşıdığı bir çatı ile örtülmüştür. Apsisindeki geometrik taş süslemeleri ile dikkati çekmektedir. Ancak değişik zamanlarda yapılan onarımlar sonucunda özelliğinden büyük ölçüde uzaklaşmıştır. Yenikapı mahallesinde yer alan kilise, Ermeni Gregoryen Kilisesi olarak kurulmuştur. Kilisenin restorasyonu tamamlanmıştır.

Mor Yusuf Kilisesi (Surp Hovsep): Ermeni Katolik cemaatinin kullandığı kilisenin yapımına 1864 yılında başlanmış ve 1894 yılında da ibadete açılmıştır. Ayrıca kilisenin yanına ruhbanların ikametine ayrılan bir bina ile ruhban okulu da eklemiştir. Kilise kesme taştan bazilika planında olup, üzeri düz bir dam ile örtülüdür. İbadet mekânının içerisinde 21 sütun bulunmaktadır.

Deyr-Ul Zafaran Manastırı: Manastır Milat'tan önceye tarihlenen bir Sin Mabedi'nin üzerinde kurulmuş olup, Manastır'a dönüşmesi IV. Yüzyıla tarihlenmektedir. Mezopotamya'nın en önemli tarihi yapılarından olup, Süryani Kadim Cemaati'nin dini merkezlerindedir. Dini turizm açısından önemli olan manastırda, IV. yüzyıldan kalma mozaikler bugün hala görülebilmektedir. Manastırın içerisinde tarihi bir İncil ile birlikte kutsal taş bulunmakta, ayrıca manastırda 52 Süryani Patriği'nin de mezarları yer almaktadır. Meryem Ana Kilisesi Bizans Dönemi'ne aittir. 2006 yılında Manastırın girişi yeniden

düzenlenerek, ziyaretçi kabul binası ve otopark yapılmıştır. Bu bina içinde hediyelik eşya satış birimleri, kafe, bilet büfesi kullanışları içermektedir. Ayrıca manastıra giriş yolu yaya yolu olarak düzenlenmiştir. Belirlenen saatlerde yapılan ziyaretler ücretlidir. 2010 yılında, manastırın restorasyon çalışmalarına başlanmıştır.

Eskikale (Kal'it-Mara): Deyr-ul Zafaran Manastırı yolu üzerinde yer alan Eskikale (Kal'it-Mara) Köyü'nde Milat'tan önceki dönemlere tarihlenen bir kale ve biri ziyaret ve ibadete açık üç kilise yer almaktadır. Kalede, taştan yapılmış bir taht, su sarnıçları, kuyular, mağaralar ve kalıntılar mevcuttur, ancak yapı oldukça tahrip olmuştur. Köydeki Mor Cercis Kilisesi 2009'da restore edilerek ibadete açılmıştır.

Erdemeşt ve Arur Kaleleri: Mardin'e 5 km uzaklıkta, Deyrulzafaran Manastırının arkasında bulunan tepenin üzerinde yer alan Arur Kalesi'nin üzerinde M.S. I ve II. yüzyılda kayalara oyularak Mor Yakup Manastırı inşa edilmiştir. İki katlı manastırın üst katında bir küçük oda ve küçük kilise, alt katında ise büyük kilise yer almaktadır. Bülbül Köyü ile Arur Kalesi arasında kalan tepe üzerindeki Erdemeşt Kalesi yer almaktadır. Deyr-ul Zafaran Manastırı ile yaklaşık 1 km. kuzeyindeki Meryem Ana Kilisesi (Theodoros Tapınağı) ve Mor Yakup Manastırı bir üçlü oluşturmaktadır. Yörenin en eski manastırlarından olan Mor İzozoil Manastırı artık kullanılmamaktadır. Kayıtlara göre 18. yüzyılın sonuna kadar manastır faaliyetini sürdürmüştür. Kent içinde ve çevresinde yer alan diğer kilise ve manastırlar; Mor Mihayel Kilisesi ve Burç Manastırı, Hammara Manastırı, Mor Barbara Manastırı, Mor Efram Manastırı, Mor Behnan Manastırı olup bir kısmı kısmen yıkılmıştır ve bazıları kullanılmamaktadır. Mor Efram Manastırı'nın restorasyon çalışmaları 2010 yılında başlatılmıştır.

Ulu Cami (Cami-i Kebir): XII. yüzyıla ait bir Artuklu eseri olan cami, çarşı içinde yer almaktadır. Mardin'deki en eski camidir. Çapraz tonozlu revaklardan yalnız kuzeyde beş bölüm kalmış, diğerleri kaybolmuştur. Batısında bulunan tek katlı beşik tonozlu bölüm sonradan eklenmiştir. Yapıdaki süsleme sanatı oldukça ilgi çekicidir. Altı paye üzerine oturan kubbe bütün mekana hakimdir. Minaresi, Artuklu Hükümdarı Kudbeddin İlgazi zamanında inşa edilmiştir (1176). Ulu Cami'de restorasyon çalışmaları 2010 yılında başlamıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen çalışmalar sırasında cami, iki yıl ibadete ve ziyarete kapalı kalacaktır. Restorasyon çalışmaları, caminin ilk haline döndürülmesi amacını taşımakta olup, sonradan yapılan eklemeler ve tahribata maruz kalmış kısımlar düzeltilerek, caminin asıl şeklini alması planlanmaktadır.

Eminüddin Külliyesi: 1123 yılında Artuklu döneminde inşa edilmiş olup, cami, medrese, ve hamamdan oluşmaktadır, Kentin güneybatısında, Mesken Mahallesi'ndedir. Artuklu Sultanı Necmeddin İlgazi (1108-1112) ile kardeşi Eminüddin tarafından yaptırılmıştır. Yapılar topluluğu cami, medrese, hamam, çeşme, dârüşşifa (hastane) yapılarından oluşmaktadır. Dârüşşifa, döneminde büyük ün kazanmıştır.

Şehidiye Camii ve Medresesi: Şehidiye Mahallesi'ndedir. 1214 tarihinde Artuklu hükümdarı Melik Mansur Nasrettin Artuk Aslan tarafından medrese olarak inşa ettirilmiştir. Medrese güney kısmında bir cami, kuzeyde bir evyen ve çeşme, doğuda eğitim için odalar ve kuzeyde

revak ve odalardan oluşmuş olup, yapılar avluyu çevrelemiştir. 1916 yılında camiye bu gün ayakta duran minaresi ilave edilmiştir. 2004 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan restorasyon 2006 yılında tamamlanmıştır. Onarım çalışmaları Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 2011 yılı yatırım programında yer almaktadır.

Şeyh Çabuk Camii: Cumhuriyet Alanı'nda yer almaktadır. XV. Yüzyıla tarihlenen yapının ana mekanı çarpık bir plana sahiptir. Bahçesine basit, sivri kemerli kapıdan, ana mekana ise kuzeybatıdaki kapalı bölümden girilmektedir. Güneyinde yer alan türbe çapraz tonozludur.

Pamuk Camii: Medrese Mahallesi'nde, ana caddededir. Bir Bizans şapelinin üstüne yapıldığı sanılmaktadır. Yapının ana mekanı, ortada çapraz tonoz, yanlarda ise beşik tonozla örtülüdür.

Reyhaniye Camii: Çarşı içinde, Ulu Cami ile Şehidiye Medresesi arasında yer almaktadır. Hasan Ayar çarşısı içindedir.1756'da Ahmet Paşa'nın kızı Adile Hanım tarafından yaptırılan cami, XIX, yüzyılda onarılmıştır. Dikdörtgen ana mekan, yörede çokça rastlanan mihrap önü kubbeli yapıların gelişmiş bir örneğidir. Kare kaideli, sekizgen gövdeli minarenin şerefeden sonraki kesimi silindiriktir ve sivri külahla sonlanmaktadır.

Abdüllatif (Latifiye) Camii: Cumhuriyet Alanı'nın güneyindedir. Taçkapı yazıtından 1371'de Artuklu döneminde yaptırılmıştır. Mevcut minareyi 1845'te Musul Valisi Gürcü Mehmet Paşa yaptırmıştır. Minber ve mahfil, geç dönem Selçuklu ahşap işçiliğinin özgün örnekleridir. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılan restorasyon çalışmaları 2005 yılında tamamlanmıştır.

Melik Mahmut Camii (Bab Es Sur): Savur Kapı'da bulunmaktadır. Yatık bir dikdörtgen alanı kaplayan ve yanlardan dar sokakların ayrıldığı, taş işlemeli ana girişi küçük bir meydana açılmaktadır. 1312-1362 yılları arasında Artuklu Hükümdarı Melik Salih tarafından yaptırılmıştır. Artuklu Hükümdarı Melik Mahmut'un kabri burada bulunmaktadır. Kent merkezi ve çevresindeki diğer tarihi camiler; Necmeddin Camii (Maristan Camii), Nizameddin Begaz Camii, Şeyh Salih Camii, Kale Camii, Sultan Hamza Mescidi, Hamidiye Camii, Süleyman Paşa Camii, Tekiye Camii, Muhammet Hakim Mansuri Camii, Hamit Camii, Şeyh Mahmud Türki (Şeyh Ali) Camii, Arap (Azap) Camii, Zairi (Şeyh Muhammed Ezzerar) Camii ve Hacı Ömer (Halife) Camii'dir.

Medreseler:

Zinciriye Medresesi (Sultan İsa Medresesi):

1385'de Melik Mecdeddin İsa tarafından yaptırılan bir Artuklu eseridir. Dikdörtgen planlı, kesme taştan inşa edilmiş olup üç bölümden oluşmaktadır. Medrese Mahallesi'nin kuzeyinde yer almaktadır. Girişindeki taş işlemler ve dilimli kubbeleriyle dikkat çeken medrese iki avlulu ve iki katlıdır. Medresede Sultan İsa Türbesi ve birçok eski kitabe mevcuttur. Medrese aynı zamanda rasathane olarak kullanılması dolayısıyla yüksekte kurulmuştur. Bu yapı, geçmişte müze olarak da kullanılmıştır.

Kasımiye Medresesi: Mardin kentinin güneybatısındaki tepelerin altında yer alan yapının inşasında düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yapının mimari tarzından, Artuklu devrinde yapımına başlandığı ve Akkoyunlular döneminde tamamlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Plan özellikleri, taş işçiliği ve süsleme motifleri, devir özelliklerine uygun olmasa da, anıtsal yapının Mardin'deki Artuklu devrinin son eserlerinden birisi olduğunu söylemek mümkündür. İki teras üzerine iki katlı olarak inşa edilmiş medrese, cami ve türbe ile birlikte külliye şeklindedir. Vakıflar mülkiyetinde olan Kasımiye Medresesi restorasyon projesi Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir. Yapının restorasyonu 2008 yılında, Mart 2010'de ihalesi yapılan çevre düzenleme çalışmaları ise 2010 sonunda tamamlanmıştır. Çevre düzenlemesinde otopark, seyir terasları ve gününbirlik tesis yer almaktadır. Medresede 2011 yılı içinde açılması planlanan El Cezeri Bilim Müzesi'nin düzenleme çalışmaları devam etmektedir.

Şehidiye Camii ve Medresesi: Şehidiye Mahallesi'nde bulunan Semanin Medresesi ismi ile de tanınan yapı 1239-1260 yılları arasında yaptırılmıştır. Medrese değişik zamanlarda çevresine yapılan eklerle özgünlüğünü yitirmiş ve plan şekli bozulmuştur. Bugünkü durumunda dikdörtgen bir avlu çevresinde sıralanmış yapılardan meydana gelmiştir. Ana kapıdan beşik tonozlu bir koridorla avluya geçilmektedir. Avlunun solunda karşılıklı sıralanmış iki sıra halindeki medrese odaları yer almaktadır. Avlunun kuzeyinde selsebilli bir eyvan, batısında da revaklı bölümler bulunmaktadır. Medresenin camii enine iki nefli olup, doğu ve batısında çatılı iki girişi vardır. Caminin minaresi 1916-1917 yılında yapılmıştır. Taş kaide üzerindeki minarenin gövdesi yivler ve burmalı

sütunlarla karışık bir görünümüdür. Restorasyon çalışmaları 2004 yılında tamamlanmıştır.

Sıttı Radviyye (Hatuniye) Medresesi: 1177 yılında Kutubeddin İlgazi'nin annesi tarafından inşa ettirilen Hatuniye Medresesi, iki eyvanlı ve revaklı avlulu, iki katlı bir Artuklu yapısıdır. Ana eyvanın yanında, içi rölyef bezemeli tromplu kubbesi ile türbe yer almaktadır. Cami içinde Hz. Muhammed'e ait olduğu kabul edilen ayak izi ve Artuklu eserlerinin en önemlilerinden olan yer almaktadır. Medrese Mardin il Özel İdaresi'nin kaynakları ile restore edilerek ibadete ve ziyarete açılmıştır.

Şah Sultan Medresesi: Tekke Mahallesi'nde bulunan medrese Akkoyunlu İbrahim Bey ismi ile tanınan caminin önünde yer almakta olup, İbrahim Bey'in eşi Şah Sultan tarafından yaptırılmıştır. Geçmişte, medresenin güneyinde yer alan cami ve tekke de bugün yıkılmıştır. Yapı XV. Yüzyıl sonu- XVI. Yüzyılın başına tarihlenmektedir. Revaklı bir avlunun dört tarafına dizilmiş mekânlardan oluşan ve bir kısmı iki katlı olan yapı, avlulu medrese şemasına uygun düzende yapılmıştır. Yapının 2006 yılında başlanan restorasyon çalışmaları 2007 yılında tamamlanmıştır.

Melik Mansur Medresesi: Gül Mahallesi'nin kuzeydoğusunda bulunan medrese XIII. Yüzyılın sonu veya XIV. Yüzyılın başında yapılmıştır. Medrese halen oldukça harap durumdadır. Güneydeki sağlam bölüm mescittir ve halen kullanılmaktadır. Burada mihrap önünde çapraz tonozlu bir bölüm, yanlarda da beşik tonozlu mekânlar bulunmaktadır. Mekanın içinde lahitler bulunmaktadır.

Yerleşmede yer alan Altınboğa, Marufiye ve Savur Kapı medreseleri oldukça harap durumdadır.

Türbeler: Kentte yer alan türbeler arasında en önemlileri Cihangir Bey Türbesi ve zaviyesi, Sultan Hamza Türbesi, Şeyh Kasım Halveti Türbesi, Sultan Musa Türbesi ve Şeyh Hamid Türbesidir. 1444-1469 yılları arasında yaptırılan Akkoyunlu Cihangir İbni Ali Bin Karayülük Osman Türbesi, Kasımiye Medresesi yanında yer alan, dikdörtgen planlı iki katlı, kesme taş bir yapıdır. Yine aynı dönemde yapılan Sultan Hamza Türbesi dört yana taşkın haçvari planlı taş bir yapıdır. 1880-1881 yıllarında yaptırılan Şeyh Hamid Türbesi, dört türbe mekanı ve bir mescit kısmından oluşan bir yapı topluluğudur. Şeyh Kasım Halveti Türbe ve Mescidi Yeni Kapı Hamamı yakınında, evler arasındadır. 15. yüzyıldan sonra yapıldığı tahmin edilmektedir. Hazireli, namazgahlı küçük bir yapıdır. Son yıllarda onarılarak avlunun kuzeyine eyvan ve ekler yapılmıştır.

Sultan Musa Türbesi: Mardin Diyarbakır yolunun 20. km'sinde bulunan Sultan Musa Türbesi, her yıl binlerce insan tarafından ziyaret edilmektedir. Türbe ve çevresi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce düzenlenmiştir. Düzenleme çerçevesinde türbe ve cami restore edilmiş, kurban kesim yeri yapılmış olup, ticaret merkezinin yapımı halen devam etmektedir. Türbe aynı zamanda gelen ziyaretçilerin rekreasyon ihtiyaçlarını da karşılar nitelikte düzenlenmiştir. Türbede kesilen kurbanlar türbe çevresindeki ağaçlık alanda oluşturulan piknik alanında tüketilmektedir. Türbe girişinde otopark eksikliği ve ticari birimlerin vasıfsız olması temel eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Çarşılar, Hanlar:

Kayseriye (Bezestan): 1487-1502 yılları arasında Akkoyunlu Sultanı Kasım devrinde inşa edilmiştir. Ulu Camii'nin kuzeyinde ve çarşı içinde yer almaktadır. Yapı kesme taştan yapılmış olup, güneyindeki çarşı içerisine açılan bir sıra tonozlu dükkân bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı olup, ortaya koyduğu plan şeması ile Osmanlı bedestenleri ile benzerlikleri görülmektedir. Mardin yöresinde uygulanan bir paye etrafında dört çapraz tonoz sistemine dayanılarak yapılmış bir bedesten örneğidir Güneyde çarşı içine açılan bir sıra tonozlu dükkân içinde, iki bölümlü, tonozlu derin nişler yer almaktadır. Yapının büyük bir bölümü yıkılmıştır. Dıştaki dükkânların bazıları halen kullanılmaktadır.

Revaklı Çarşı (Tellallar Çarşısı) (Sipahiler Çarşısı): Mardin il merkezinde Reyhaniye Camii'nin batısında bulunan Revaklı Çarşısı'nın yapım tarihi bilinmemektedir. Kesme taştan yapılmış olan çarşı ortasından geçen bir yolun iki yanında sıralanmış revaklar ve arkalarındaki beşik tonozlu dükkânlardan meydana gelmiştir. Çarşının doğusunda önünde çapraz tonozlu bir revak başlangıcı olan ve oldukça derin biçimde bir eyvan görünümünde bir dükkân yer almaktadır. Revak sıralarının güneyde bittiği yerde çarşının diğer bölümlerine geçen basamaklara yer verilmiştir. G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve İstanbul Teknik Üniversitesi arasında Aralık 2000 tarihinde imzalanan protokol ve İsviçre Hükümeti'nden sağlanan hibe ile başlatılan "Mardin Katılımcı Kentsel Rehabilitasyon Projesi'nin kapsamında, Revaklı Çarşısı'nda bir uygulama projesi gerçekleştirilerek, çarşı 2002 yılında restore edilmiştir. Ancak ticari amaçlı kullanımı devam eden çarşı geçen süre içinde tekrar onarım gerektirmektedir.

Kentin eski dokusu içinde yer alan diğer çarşılar; Un Çarşısı, Ayakkabıcılar Çarşısı, Hasan Ayyar Çarşısı, Meşkin Çarşısı, Kasaplar Çarşısı, Bilebil (Bülbüllüler) Çarşısı, Cumhuriyet Çarşısı, Marangozlar Çarşısı, Manifaturacılar Çarşısı, Kuyumcular, Gümüşçüler, Nalburiyeciler, Baharatçılar, Leblebiciler, vb. Çarşıları olup hala yoğun olarak kullanılmaktadır.

Kervansaray-Sürür Hanı: XVII. XVIII. yy. da yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Dikdörtgen bir avlu etrafında iki katlı revaklı mekânlardan meydana gelmiştir. Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore ettirilen yapı, 2010 yılında hizmete açılmıştır. Geleneksel Mardin mutfağı yemeklerini sunan lokanta, kafe ve hediyelik eşya satış mağazaları yeni düzenleme içinde yer almaktadır.

Hamamlar:

Hatuniye Hamamı: Hatuniye (Sitti Radaviye) Külliyesi içinde bulunan hamam, XII. Yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmektedir. Kesme ve moloz taştan yapılan hamam, soyunmalık, ılıklik ve sıcaklık bölümlerinden meydana gelmiştir. Dikdörtgen planlı hamamın soyunmalığı dar ve uzun bir plan göstermesine karşılık sıcaklık bölümü kareye yakın planlı ve üzeri kubbe ile örtülüdür. Bu mekânın dört tarafına beşik tonozlu dört eyvanlı ve dört kubbeli köşe hücreleri yerleştirilmiştir.

Emir Hamamı: Mardin'in güneyinde, bulunan bu hamam değişik zamanlarda yapılan onarım ve eklerle mimari üslubundan uzaklaşmıştır. Bu hamamın değişik bir plan göstermesi daha önce yapılmış olan bir yapının üzerine ve onun temellerinden yararlanılarak yapıldığına işaret etmektedir. Hamam, yan yana iki büyük kubbeli mekândan meydana gelmiştir. Soyunmalık kısmı üzerinde aydınlık feneri olan büyük bir kubbe ile örtülüdür. Buradan dar bir kapı ile sıcaklığa geçilmektedir. Sıcaklık merkezi tromplu bir kubbe ile örtülü olup, köşelerine eyvanlar yerleştirilmiştir. Bu eyvanların arasına da sekizgen planlı küçük hücreler eklenmiştir.

Ulu Cami Hamamı: Mardin Ulu Cami Mahallesi'nde bulunan hamamı, Artuklu Sultanı Melik Salih (1312-1363) Ulu Cami'ye vakıf olarak yaptırmıştır. Ulu Cami'nin doğusundaki bir sokaktan basit bir kapı ve beşik tonozlu bir mekândan girilen hamam dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. Kesme ve moloz taştan yapılan hamamın soyunmalık kısmı yüksek kasnaklı bir kubbe ile örtülmüştür. Soğukluk kısmı dikdörtgen planlı olup, üzeri beşik tonozla örtülüdür. Buradan geçilen sıcaklık kare planlı, üzeri kubbe ile örtülüdür. Bunun dışında dört köşesine beşik tonozlu eyvanlar yerleştirilmiştir. Ayrıca sıcaklığın köşe hücreleri küçük kubbelerle örtülüdür.

Yeni Kapı Hamamı: Mardin Yeni Kapı Mahallesi'nin güneyinde bulunan hamam, Melik Muzaffer Kara Arslan'ın (1258-1285) vakıfları arasındadır. Hamam 1915 yılında onarılmıştır. Günümüzde kalıntıları bulunan hamamın moloz taş ve kesme taştan yapıldığı anlaşılmaktadır.

Maristan (Emüniddin Külliyesi)

Hamamı: Emüniddin Külliyesi'nin bir bölümünü oluşturan hamam XII. Yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir. Mardin'deki ilk Türk hamamı olan bu yapının yalnızca soyunmalık bölümü günümüze gelebilmiştir. Hamam günümüze oldukça harap bir durumda gelmiştir

Çeşmeler: Mardin'de çeşmeler genellikle külliyelerin veya medreselerin eyvanları içinde yapılmıştır. Çoğunlukla bunlar kemerli nişler olarak görülmektedir. Mardin çeşmeleri Artuklular zamanında XII.-XIII. yüzyıllarda yapılmışlardır. Eminüddin külliyesi içinde bulunan çeşme Anadolu'nun en eski çeşmelerinden biridir. Bunun dışında Mardin'de Kasımiye, Firdevs, Fahriye, Ayn Kapak, Cevheriye, Ayn Saraç ve Savur Kapı çeşmeleri bulunmaktadır.

Mardin Müzesi: Bugün Mardin Müzesi olarak değerlendirilen eski Süryani Katolik Patrikhanesi ile hemen bitişiğindeki Meryemana Kilisesi 19.yüzyıl ortalarında inşa edilmiştir. Tam 21 sütun üzerine oturtulan kilisede kemer, yuvarlak taş sütunlar ve avlu korkulukları bulunmaktadır. Patriğin oturma ve İncil vaaz yeri ahşap el işçiliği örneği, üzüm salkımlı motiflerle bezenmiştir. Kültür Bakanlığı'na 1988'de devredilen Patrikhane'nin bir kısmı XIX. yüzyıl başlarında yol yapımında yıkılmıştır. Mardin Müzesi'nde, Eski Tunç, Orta Tunç, Geç Tunç, İlk Demir Çağı, Asur, Urartu, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu, Artuklu ve Osmanlı devirlerine ait seramikler, damga ve silindir mühürler, sikkeler, kandiller, figürinler, gözyaşı şişeleri, takılar ve vazolar sergilenmektedir. Müzede arkeoloji ve etnografya sergi salonları, kütüphane, konferans ve dinlenme salonları yer almaktadır. Müzede bulunan 56.000 eserin yalnız 1.500'ü sergilenebilmektedir. 2011 yılı içinde bütün eserlerin envanterinin tamamlanması planlanmaktadır. Tasnif edilecek eserler dijital ortamda, bilimsel anlamda yayın haline getirilecektir.

Etnografya ve Gramofon Müzesi: Mardin Müzesi yanında bulunun ve 1979 yılına kadar askeri kışla olarak kullanılan binanın halen restorasyonu çalışmaları devam etmektedir.

Sakıp Sabancı Kent Müzesi: Önceleri Süvari Kışlası olarak; sonra Vergi Dairesi Binası olarak kullanılan ve mülkiyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsis edilen iki katlı tarihi yapı, Sabancı Vakfı tarafından restore ettirilerek müze ve sanat galerisine dönüştürülmüştür. Şehir merkezinde bulunan yapının 2006 yılında başlayan restorasyonu tamamlandıktan sonra üst kat Kent Müzesi olarak, alt kat ise sanat galerisi olarak düzenlenip 01 Ekim 2009 tarihinde hizmete açılmıştır. Kent Müzesi'nde Mardin'in kentsel oluşumu ve yaşam biçimini, toplulukların aralarındaki bağları ve bunların töre, dil ve kültür niteliklerini gösteren eserler sergilenmektedir. Müzenin girişinde Mardin el sanatlarının pazarlandığı hediyelik eşya satış birimi yer almaktadır. Müze geçen süre içinde yaklaşık 140.000 kişi tarafından ziyaret edilmiştir.

Dara Ören Yeri: Mardin'in güneydoğusundaki Oğuz Köyü'nde yer almaktadır. Bugün küçük bir köy yerleşmesi halinde olan ören yeri, eski Mezopotamya'nın en önemli kentlerindedir. Kent, İran Hükümdarı Darayuvaşi tarafından kurulmuş, çeşitli

dönemlerde İranlılarla Romalılar arasında el değiştirmiş, Emevi ve Abbasilerden sonra da XV. YY.'da Türklerin eline geçmiştir. Dara Kent Kalıntıları Mardin yönünden gelirken solda kayalar içinde oyulmuş çevresi 8-10 km.'yi bulan geniş bir alana yayılmış mağara evler vardır. Buradan çıkan taşları kentin diğer bölümünde kullanıldığı görülmektedir. Mağaraların doğusunda yer alan kaya mezarları Kuruçayla sınırlanmaktadır. Asıl kent çevresi 4 km. surla korunmuştur. Güney ve Kuzeye açılan iki kapısı vardır. İçkale kentin kuzeyinde ve 50 metre yüksekliğindeki tepenin üst düzlüğüne kurulmuştur. Bugün tepe üzerinde evler yapılmış olup, kalenin temel izlerinden başka bir şeyi kalmamıştır. Kent kalıntıları içinde kilise, saray, çarşı ve depoları, zindan, tophane ve su bendi halen görülebilmektedir. Köyün kuzeyinde, güneye doğru inen kayalar oyularak, görkemli bir su bendi yapılmıştır. Ayrıca köyün etrafında kayalara oyulmuş Geç Roma(Erken Bizans) (6 yy.)'a tarihlenen 6-7 mağara ev bulunmaktadır.

Mardin Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. Metin AHUNBAY danışmanlığında 1986 yılından beri bilimsel kazı ve araştırmalar yapılmaktadır. Dara Antik kentinde son yıllarda yapılan kazılar nekropol alanında ve ikinci büyük sarnıç yapısında kazı ve temizleme çalışmaları devam etmektedir. Müze Müdürlüğü'nce Antik kentin tespit çalışmaları yapılmış olup, ana giriş kapısı, agora, su sarnıçları, şarap mahzenleri ortaya çıkmıştır. Ören yerinde bulunan mozaiklerin, güvenlik tedbirlerin alınarak yerinde teşhirinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Antik kent Mardin'e gelen turistlerin önemli uğrak noktasıdır. Nekropol Alanı'nın yakınında bir günöbirlik tesis bulunmaktadır. Su sarnıcının bulunduğu alanda da bir günöbirlik tesis bulunmaktadır. Ancak bu tesis oldukça niteliksizdir. Dara Ören Yeri'nde köy yerleşmesinin tarihi kent ile iç içe olması ve henüz herhangi bir kamulaştırma çalışması yapılmaması, tarihi kentin korunması ve ziyaretinde güçlükler çıkarmaktadır. Ayrıca ziyaretçilere yönelik düzenli otopark, tuvalet, açıklayıcı tabela yetersizliği bulunmaktadır. Antik kentin çevre düzenlemesinin bulunmaması da kentin bütününün gezilmesinde engel oluşturmaktadır.

Mor Circus Manastırı: Derik ilçe merkezinde yer alan manastır, kesme taştan yapılmış bir kilise ile çevresindeki müştemilattan meydana gelmiştir. Dikdörtgen planlı kilisenin

yüksek tavanı ve apsisine yönelik U şeklindeki koro balkonunun oluşturduğu, kendisine özgü bir mimarisi vardır.

Surp Kevork Ermeni Kilisesi: Derik kent merkezinde yer alan kilise 1650 yılında inşa edilmiştir. İbadete açık olmakla birlikte, cemaatinin kalmaması nedeniyle yalnız özel günlerde ayin düzenlenmektedir.

Rabat Kalesi: Derik İlçe merkezinin 15 km. batısında, Hisaraltı Köyü'nde yer alan Rabat Kalesi, Artuklu Dönemi'nin en büyük yapıtlarından olup, köyün kuzeyindeki dar vadinin doğusunda bulunan 150 m. yüksekliğindeki bir tepenin düzlük kesiminde kurulmuştur. Kale, 1500 m. uzunluğunda 10 m. yüksekliğinde surlarla çevrilidir. Bu surların köşelerinde 4 gözetleme kulesi ve çevresinde de 15 burç vardır. Doğu ve Batı kesimlerinden girilen kaledeki barınaklar yeraltındadır. Düzlük meydana ise sütun başlıkları ve aslan kabartmaları yer almaktadır. Kale içinde bulunan yer altındaki saray kalıntıları, bina kalıntıları, erzak ambarları ve sarnıçlar günümüze kadar gelebilmiş kalıntılar arasındadır. Kale ziyaret edilmemektedir. Konumsal dezavantajı ve mevcut durumu nedeniyle turizm değeri bulunmamaktadır.

Telbisim Harabeleri (Tepebağ Kalesi): Derik'in bir kilometre güneyinde Tepebağ köyünde bulunan kent ve kale kalıntılarının Bizans Dönemi'ne ait olduğu sanılmaktadır. Köyde Roma Devri'nden kalma mozaikler bulunmaktadır. Turizm değeri yoktur.

Fitvar (Fittin) Harabeleri: Derik ilçe merkezinin 13 km batısında, Pınarcık Köyü'nde, kuzeyden güneye doğru uzanan bir vadi içinde 500 m. genişliğinde, 1 km. uzunluğunda Roma Devri bir kent kalıntısı bulunmaktadır. Harabeler arasında saray, kilise ve birçok yapı kalıntısı mevcuttur. Kent Geç Roma, Erken Bizans dönemine tarihlenmektedir. Kentte henüz kazı yapılmamıştır. Mevcut durumu itibari ile turizm değeri bulunmamaktadır.

Kızıltepe Ulu Cami: İlçe merkezinde yer alan cami 1204'te kesme taş ve tuğladan inşa edilmiş bir Artuklu eseridir. Avlu dikdörtgen planlıdır. Avlunun doğusunda ve batısında benzer mekanlar yer almaktadır. Dış duvarlardaki çıkıntılar temel izleridir. Cami, dikdörtgen planlı ve üç neflidir. Caminin mimari süslemeleri ve mihrabı son derece zengin bir taş işçiliğini göstermektedir. Eserin restorasyonu ve çevre düzenlemesi tamamlanmış ve yeniden ibadete açılmıştır.

Harzem Taceddin Mesud Medresesi: Kızıltepe ilçe merkezinin 8 km. kuzeydoğusunda yer alan Artuklu dönemi yapısı XIII. Yüzyıla tarihlenmektedir. Yapı sonraki dönemlerde

yapılan ilavelerle plan düzeninde büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Halen mescit olarak kullanılan türbesi ile cami mekânı ayaktadır.

Sürekli Hazinesi: Kızıltepe İlçesi, Sürekli Köyü'nde Mardin Müze Müdürü Nihat Erdoğan başkanlığında sürdürülen kazı çalışmalarında küpler içinde altın mücevherat bulunmuştur. Bulunan altınların X.-XIII. Yüzyıl ve Eyyubiler ile İlhanlılar'a ait olduğunu tespit edilmiştir. Köyün Diyarbakır Anıtlar Kurulu tarafından sit alanı ilan edilmesi için çalışmalar devam etmektedir. Çıkan eserler Mardin Müzesi'nde sergilenmektedir.

Dermetinan Kalesi: Mazıdağı'nın 20 km. kuzeybatısında, Derik İlçesi Gümüşyuva Köyü yakınlarında bulunan Dermetinan Kalesi kervanyoluna hakim, 150 m. yükseklikte bir tepede Bizans döneminde inşa edilmiştir. Kale 8 burçlu olup, 20 gözetleme kulesi ile içinde su sarnıçları ve erzak depoları bulunmaktadır. Konumsal dezavantajı ve mevcut durumu itibari ile turizm değeri bulunmamaktadır.

Midyat Kenti: Midyat tarihi kent dokusu, yeni kentin eski kent dokusundan kopuk olarak gelişmesi sonucu, oldukça iyi korunmuştur. Midyat'ta kentsel sit kararı alınmış ve Midyat ve Estel kentsel sit alanlarının koruma imar planları tamamlanmıştır. Kentsel sit alanı içinde, biri Kaymakamlığa ait Devlet Konukevi, diğeri yine eski bir konak restore edilerek düzenlenmiş bir butik otel olmak üzere iki butik otel açılmıştır. Ayrıca, Midyat kentsel sit alanı girişinde telkari ürünleri ağırlıklı, turizme yönelik çok sayıda iş

yeri açılmıştır. Midyat Belediyesi tarafından restorasyonu sürdürülen tarihi konak Belediye Kültür Evi olarak hizmete açılacaktır. Mardin Valiliği ve Midyat Kaymakamlığı tarafından başlatılan Tarihi Dönüşüm Projesi kapsamında tarihi konakların restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Proje kapsamında Akçakaya ve Işıklar Mahallesi'nde bulunan tarihi yapıların dış cepheleri aslına uygun olarak yeniden düzenlenmektedir ayrıca sokak derz çalışmaları devam etmektedir. Düzenlenen Estel Köşk Meydanı, eski taş evlerden meydana gelen dokusuyla güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Midyat Kent Müzesi: Harap ve yıkık durumdaki tarihi hanı Midyat Belediyesi'nin olanaklarıyla onarılarak, 2007 yılında hizmete açılmıştır. Yerli ve yabancı turistlerin gözde mekanı haline getirdi. Müzede ilçeye ait fotoğraflar, gündelik hayata ilişkin objeler sergilenmektedir. Handa yer alan işyerlerinde ise halı, kilim, takı gibi el sanatları ve antikalar pazarlanmaktadır.

Cevat Paşa Camii: 1925 yılında Midyat'ta inşa edilen cami, Midyat Belediyesi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü işbirliğiyle 2006 yılında restore edilmiştir. Avlulu cami plan düzeninde olup, caminin giriş kapısından sonra 3.00 m. genişliğinde dikdörtgen planlı bir mekân bulunmaktadır. Bu mekân son cemaat yeri özelliği taşımaktadır. İbadet mekânının üzeri yuvarlak kemerlerle birbirleri ile bağlanmış, 12 sütunun taşıdığı düz bir örtü ve küçük bir kubbe ile örtülmüştür. Küçük kubbe kasağının çevresine pencereler yerleştirilmiştir. Mihrap dört bölüm halindedir. Mihrabın birinci ve ikinci bölümleri bitkisel bezemelerle, üçüncü bölümü kare prizmalar şeklindeki taş dilimlerinden oluşmuştur. Dördüncü bölüm ise yarım küre şeklinde taştan yapılmıştır. Caminin minaresi Midyat taşından yuvarlak gövdeli ve iki şerefelidir.

Ulu Cami: Midyat ilçe merkezinde bulunan Ulu Cami 1800 yılında yaptırılmıştır. Cami yöresel Midyat taşından dikdörtgen planlı ve avlulu cami şeması göstermektedir. Cami yapıldığı dönemden sonra değişik zamanlarda birkaç kez onarım geçirmiş, bu nedenle de orijinallikinden kısmen uzaklaşmıştır. Caminin güneyinde mihrap ve minber yer almaktadır. Mihrabın çevresi bitkisel motiflerle bezelidir. Cami 1901 yılında büyük bir onarım geçirmiştir. Caminin doğu duvarına bitişik olarak minaresi vardır. Minare yöresel Midyat taşından yuvarlak gövdeli ve tek şerefelidir.

Hacı Abdurrahman Camii: Midyat ilçe merkezinde bulunan cami 1915 yılında Midyat taşından kare planlı yaptırılmıştır. Oldukça sade ve küçük bir camidir. Avlulu cami plan tipindedir. Caminin cephesi altı kemerle hareketlendirilmiştir. Bu kemerlerden beşinin içerisine birer pencere açılmıştır. Mihrap ve minber bitkisel bezemelidir. Caminin minaresi kare kaide üzerine yuvarlak gövdeli olup, tek şerefelidir. Minare şerefesinde Ulu Cami’de benzerleri görülen bitkisel motiflere yer verilmiştir.

Mort Şimuni Kilisesi: IX. yüzyılda inşa edilmiş olup Midyat kent merkezindeki en eski kilisedir ve Midyat’ın metropolitlik kilisesidir. Kilise faal durumdadır.

Mor Barsavmo Kilisesi: Midyat ilçe merkezinde yer almaktadır. Mor Barsavmo Kilisesi, 1910 yılında eski temelleri üzerine geleneksel biçimde yeniden inşa edilen zengin bezemeli bir kilisedir. Kilisenin yerleşim şeması Mort Şimuni Kilisesi’ne benzemektedir. XV. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olup, 1910 ve 1991’de olmak üzere iki kere restore edilmiştir. Kilise faal durumdadır.

Mor Şarbel Kilisesi: Mardin ve çevresinde en son inşa edilen kilisedir. Midyat İlçe merkezinde yer alan kilise en göz alıcı kiliselerden biridir. 1950’lere tarihlenmektedir. Mardin çevresindeki geleneksel kilise plan tipinin XX. yüzyıla uyarlanışının bir örneğidir. Kilise faal durumdadır.

Deyrul Umur Manastırı (Mor Gabriel): M.S. 397’de inşa edilmiştir ve 615 ve 1049’da Metropolitlik merkezi olmuştur. Halen Turabdin Bölgesi Metropolitliği’nin merkezidir. İlçenin yaklaşık 18 km. doğusunda yüksek bir tepede yapılmış olan manastır, Süryani Kadim Cemaati’nin büyük ve ünlü yapıtlarından birisidir. Manastıra değişik dönemlerde ekler yapılmıştır. Tesis, rahipler için barınma ve ibadet yerleri, lahitlerin konacağı abide evi, günümüzde kullanılan Meryem Ana Kilisesi, Resuller Kilisesi, Kırk Şehitler Kilisesi, Mor Şumuel’in gömülü olduğu mabet, Kartminli Mor Şemun Mabedi, sekiz kemerli Theodora Kubbesi, Mısırlılar tarafından yaptırılmış bir kubbe; zengin motif ve mozaikleri bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca manastırın 4’er yataklı 7 odası bulunan bir misafirhanesi bulunmaktadır. Manastırda geliştirme ve yenileme çalışmaları tamamlanmıştır. Manastır haftanın her günü belirlenen ziyaret saatleri içinde ziyarete açıktır. Manastır girişinde içecek satış ünitesi bulunmaktadır. Ulaşımı asfalt yol ile sağlanan Manastır’ın içinde otoparkı vardır.

Hah Harabeleri: Anıtlı (Hah) Köyü ile Karagöl (Derkube) arasında yer alan harabelerle ilgili yazılı bir kaynak bulunmamaktadır. Harabenin orta yerinde, yontulmuş taşlarıyla göze çarpan yapı, büyük olasılıkla bir Meryemana kilisesidir. Kilisenin orta nefinden sunak kısmına geçişi taçlandırılan, çift sıra akantus desenli başlıkların taşıdığı taş kemer, hala yerli yerindedir. Yapılar VIII. yüzyıla tarihlenmektedir.

Meryem Ana Manastırı: Meryem Ana Manastırı, Midyat'a 40 km uzaklıkta Anıtlı Köyü'nün güneyinde yer almaktadır. Yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak bir söylenceye göre kilisenin kuruluşu Hz. İsa'nın doğumuna (1.yüzyıl) dayanmaktadır. Yapı Mardin civarında az rastlanan kare planı ve merkezi kubbesiyle Deyrul-Zafaran Manastırı'na benzemektedir.

Mor Serkis Ve Bakos Manastırı, Midyat'ın Anıtlı Köyü'nün kuzeyinde yer alan manastırın en eski yapı öğeleri M.S. 789 yıllarına kadar uzanmaktadır. Değerli süslemeleriyle göze çarpmaktadır

Mor Sobo Kilisesi, Anıtlı Köyünde yer almaktadır. Hah Katedrali, Mor Sobo'ya adanmış VI. yüzyıldan kalma görkemli kalıntılardır. Taş ve tuğlanın birlikte kullanılan yapıda, metropolit kilisesinin sanat eserlerinden 1227 yılına tarihlenen, zengin resimlemeli bir İncil günümüze kadar ulaşabilmiştir. Kilisenin apsisinin güneyinde tümüyle ayakta duran bir yazlık kilise vardır. Yazlık kilise Süryanice yazıtlı mezar taşları ile kaplıdır.

Mor Eşayo Kilisesi: Midyat, Yemişli Köyü'nde Midyat-Nusaybin yolu üzerinde her yerden rahatça görülebilen kalker kayalığın üzerine kurulmuştur. Mor Eşayo, Yemişli'de kendi adını taşıyan bu kilisede gömülüdür. Mor Evgin'in öğrencilerinden olan Halepli Mor Eşayo, Turabdin Bölgesi'ni IV. Yüzyılda Hıristiyanlaştıran misyonerlerden birisidir. Kilise restore edilmiş olup, ibadete açıktır.

Mor Kuryakos Kilisesi: Midyat'ın Yemişli (Anhel) Köyü'nde yer alan kilise temel planı bakımından Turabdin'deki çoğu köy kilisesiyle benzeşmesinin yanında içinde bazı değerli eserler barındırmaktadır. Mor Kuryakos Kilisesi'nde büyük olasılıkla XVIII. yüzyıldan kalma boyalı ahşap oyma sunakların nadide örneklerinden biri yer almaktadır. Kilise restore edilmiş olup, ibadete açıktır. Yemişli (Anhel)'de Mor Kuryakos ve Mor Eşayo Kiliseleri yanısıra Meryemana, Aziz Petrus ve Pavlus, Eliyo, Şmuni, Gevergis ve Zeytinci Şemun'a adanmış altı şapel daha bulunmaktadır.

Mor Loozor Manastırı, Midyat'ın Mercimekli Köyü'ne yaklaşık 1 km mesafedeki bir tepe üzerinde inşa edilmiş manastırın kuruluş tarihi ve kurucusu kesin olarak bilinmemekle beraber, V-VI. yüzyıla tarihlenmiştir.. Manastırın uzun süre kullanılmaması ve gerekli bakımın yapılmaması, büyük tahribata sebep olmuştur. Manastırın en önemli özelliği ise Tur Abdin bölgesinde hiçbir manastırda olmayan, Doğu Hristiyanlığı tarihinde çileci-sütuncular tabir edilen Stylites (Amudiler)lere ait bir inziva kulesine sahip olmasıdır. 2010 yılında manastırın restorasyonu için çalışmalar başlatılmıştır.

Mor Yakub Manastırı: Midyat'a bağlı Barıştepe (Salah) Köyü'nün hemen altında yer alan bereketli vadide bulunmaktadır. Manastır, Pers döneminden kalma bir mabedin üzerine M.S. 400 yıllarında Mor Barşabo ve Mor Yakup'un şehit oldukları yerde inşa edilmiştir. Pers Mabedinin eski kemerlerinin kalıntılarını görmek mümkündür. Mor Yakub Manastırı VIII. yüzyılda Metropolitlik merkezi, 1364-1839 yılları arasında da Turabdin Bölgesi için Patriklik makamı olmuştur. I. Dünya Savaşı

başlayınca manastır boşaltılmıştır. 1916 yılından 1965 yılına kadar metruk vaziyette olan bugünkü manastır, eski manastırın ancak bir bölümünü içermektedir. Manastır daha sonraki yıllarda onarım görmüştür. Manastırın etrafı bağ ve bahçelerle çevrilidir. Batı kesiminde içinde misafirhanelerin de bulunduğu yeni yapı ilave edilmiştir.

Acırlı-Eleth Mevkii: Midyat'ın 6 km. batısında yer alan Acırlı'nın güneybatısında Eleth Mevkiinde Şeyh Abdullusvit, Şeyh Cemis ve Şeyh Mustafa'ya ait üç adet türbe, kayalık kesimde kireçtaşı kayaya oyulmuş 14 adet mağara, 3 adet kaya mezarı, su sarnıçları, İslam mezarlığı ve yaklaşık 250-300 yıllık dokuz adet anıt ağaç bulunmaktadır. Bu eserler Diyarbakır Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescil edilmiştir. Bu alanda G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından

yapılan Acırlı Sit Alanı Çevre Düzenleme Projesi; mağaralarda bilimsel kazaların yapılması, üç türbenin bakım ve onarımının yapılması, dokuz anıt ağacın korunması için gerekli önlemlerin alınması, yöreyi tanıtıcı hediyelik eşya ve el sanatları ürünlerinin satılabileceği dükkanlar kurulması, adak kesim yeri, pişirme vb. Birimlerin oluşturulması, peyzaj önlemlerin alınması, araç ve yaya ulaşımının temini için yol çalışmasının yapılması ve otoparkın düzenlenmesini amaçlamıştır. Proje tamamlanmış olup, Çevre Düzenleme Projesi, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından onaylanmıştır. Ancak sadece türbelerin bulunduğu yapı ve çevresinin düzenlenmesi yapılmış, gerekli kaynak sağlanamadığından diğer uygulamalara hayata geçirilememiştir.

İzozoel Kilisesi: Midyat'ın Altıntaş (Keferze) köyünde bulunan kilise, köyün kuzeyindeki en yüksek noktaya yerleşmiştir. Kilisenin çan kulesi Midyat'taki taş işçiliği ve işlemeciliğinin en güzel örneklerinden birisidir. Kilisenin Turabdin'in parlak dönemlerini yaşadığı VI. veya VIII. yüzyılda yapıldığı sanılmaktadır.

Mor Stefanos Kilisesi: Midyat'ın Güngören (Keferbe) köyünde, köyü çevreleyen vadilerin üstünde yer almaktadır. Ana kilisenin kuzeyine yüksek tonozlarla ona bağlanan ve vaftizhane olarak kullanılan Vaftizci Mor Yuhanon Kilisesi bulunmaktadır. Mor Estefanos Kilisesinin naosa açılan kapısının solundaki yazıtta 778-779 tarihleri okunmaktadır. Oldukça dar olan orta nefin yan duvarları, yüksek kemerlerle bölünmüştür. Mihrap içinde basit bir sunak yer almaktadır. Mor Stefanos Kilisesi'nin içi klasik anlamda zariftir. Doğu-batı yönünde yerleştirilmiş uzun orta nefiyle Turabdin Bölgesi'ndeki en güzel köy kiliselerinden biridir.

Mor Hadbşabo Kilisesi: Midyat İlçesi, Gülgöze Köyü'nde bulunan kilise yüksek bir tepe üzerine kurulmuştur. Kilise, güvenlik amacıyla kalın duvarlarla ve kulelerle çevrilidir. Kilisenin planı civardaki diğer kiliselere benzemektedir. 1.600 yıllık Mor Hadbşabo Kilisesi, 3 yıl süren restorasyon çalışması sonunda 2006 yılında ibadete açılmıştır.

Zeynel Abidin Türbeleri ve Camii: Nusaybin ilçe merkezinde yer alan Zeynel Abidin Camii, 1956 yılında tümüyle yenilenmiştir. Kesme taştan olan yapı dikdörtgen planlıdır. Önüne eklenen son cemaat yeri yuvarlak kemerli olarak dışarı açılmıştır. İbadet mekânında bezeme unsuru görülmemektedir. Hz. Muhammed'in torunları Zeynel Abidin ile kız kardeşi Zeynep Hanım'ın türbeleri burada yer almaktadır. Mezarların kimlere ait olduğunu gösteren bir taş kitabenin bulunduğu türbeler, dini turizm açısından önemlidir. Aynı yerde, Hz. Muhammed'in berberliğini yapmış Selman-ı Pak ziyaretgahı bulunmaktadır. Türbelerin çevre düzenlemesi yapılmıştır ve gerek yurt içinden, gerek yurt dışından çok ziyaretçi çekmektedir. Onarım çalışmaları Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 2011 yılı yatırım programında yer almaktadır.

Mor Yakup Kilisesi (Manastırı): Nusaybin'de Zeynel Abidin Camii'ne bitişik olan Mor Yakup Kilisesi, yörenin en eski yapıtlarından olup, 1900 yıllık kilisenin bodrumunda Mor Yakup'un granit taştan yapılmış mezarı yer almaktadır. Yapı, Mor Şabo ve 11 öğrencisinin şehitliğine kadar bir Mecusi tapınağı olarak kullanılmıştır. Tapınak kalıntıları üzerine M.S. 328 yılında Mor Yakup'un ölümünden sonra adına ithafen inşa edilmiştir. XIX. yüzyıla kadar rahiplerin yaşadığı bir manastır olmuştur. Manastır kesme taş ve moloz taştan yapılmıştır. İbadet mekânının üzeri ana kubbeyi destekleyen yarım kubbelerle örtülmüştür. Manastır kilisesinin batı cephesinin duvarları sonradan yıkılmış ve 872 yılında yenilenmiştir. Yapı aynı zamanda Dünyanın ilk üniversitelerinden biri olan Nusaybin Okulu'nu barındırmıştır. Episkopos Mor Yakup ile öğrencisi Mor Efram Nikeia'da Hıristiyanlığın konsil toplantılarına katıldıktan sonra Nusaybin'e döndüklerinde burada Nusaybin Okulunun yapımına başlamışlardır. Bu okulu 326'da açmışlar ve Mor Efram 38 yıl boyunca bu okulu yönetmiştir. Bu okulda felsefe, mantık,

edebiyat, geometri, astronomi, tıp, hukuk eğitimi verilmiştir. Aynı zamanda bu okuldaki çalışmalar sonunda Grekçe'den birçok yazma eser Süryanice'ye çevrilmiştir. Bu okulun en büyük özelliği o dönemde Nusaybin'in ileri düzeyde bir eğitim merkezi oluşunu göstermesidir. Nusaybin Okulu Sasanilerin 363'de Nusaybin'i almasına kadar öğretime devam etmiştir. Bundan sonra okulun öğretim kadroları dağılmış ve Suriye'de öğretime devam edilmiştir. Sonraki yıllarda Bizanslılar Nasturilere karşı baskı kurunca Urfa'daki (Edessa) okul Nusaybin'e nakledilmiş ve burası Nasturilerin dini merkezi olmuştur. Manastır XIX yüzyıla kadar işlevini sürdürmüştür.

1999'da başlatılan ilk çalışmalarla kilise bahçesindeki yoğun toprak dolgu kaldırılmış, çıkarılan tarihi kalıntılar Mardin ve Gaziantep müzelerine götürülmüştür. Mor Yakup Manastırı'nda 2000'den itibaren sürdürülen arkeolojik kazıların 2011 yılında bitirilmesi planlanmaktadır. Diğer taraftan, Mor Yakup Kilisesinin restorasyonunu Nusaybin Belediyesi ÇEKÜL Vakfı ve Mor Yakup Kilisesi Süryani Kadim Cemaati Midyat Metropolitliği, Deydülzafaran Kilisesi Vakfı tarafından sürdürülmekte olup, son safhasına gelmiştir. Bu çalışmalar tamamlandığında, Kültür ve Turizm Bakanlığının Kültür ve İnanç Parkı Projesi çerçevesinde Zeynelabidin Camii'yle aynı avluya alınacak ve kilise ibadete açılacaktır.

Kışla Camii: Nusaybin ilçe merkezinde eski kışla yakınında bulunan cami, Mervaniler tarafından 1588'de yaptırılmıştır. Kesme taştan dikdörtgen planlı olarak yapılan caminin cephe görünümü masif duvarlar halindedir. Yanında bulunan minaresi Orta Çağ İslâm mimarisi minarelerine yakınlık göstermekte olup, kesme taştan yuvarlak gövdeli ve tek şerefelidir. Yapıdan günümüze orijinal hali ile yalnızca bu minare gelebilmiştir.

Kışla: Nusaybin'de, şimdi yıkık bir duvardan başka kalıntısı olmayan kışla, Diyarbakır Valisi Hafız Mehmet Paşa tarafından 1837 yılında yaptırılmıştır. Büyük bir alana kurulan kışlanın 300'den fazla odası ve giriş kapısında iki büyük aslan heykeli bulunduğu ifade edilmektedir. 1891 yılında 2. Abdülhamid zamanında kurulan Hamidiye Süvari Alaylarının Nusaybin kolu bu kışlada barınmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında binlerce askerin kaldığı kışlanın büyük bir bölümü 1970'ten sonra yıkılmıştır. 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan harabelerin etrafındaki yıkılan evlerin moloz temizleme çalışmaları Nusaybin Belediyesi tarafından ve müze arkeologları gözetiminde yapılmıştır.

Mor Avgin Manastırı (Deyr-Marog): Yörenin eski yapıtlarından olan Deyr Maruk ve Mor Avgin manastırları Nusaybin'in Girmeli Köyü'nün 7 km. kuzeyinde, yer almaktadır. Bölgenin en

önemli misyonerlerinden sayılan Mor Evgin tarafından IV. Y.Y.'da kurulan manastır Turabdin Dağı yamacında, 500 m. yükseklikte mağara ve yapılardan oluşmaktadır. Manastırın bulunduğu alan aynı zamanda bakı terası niteliğindedir. Kale görünümünde olan manastır, Mezopotamya ovasına hakim bir vaziyettedir. Bir avlu etrafında yapı kompleksi yer almaktadır. Yapının kuzeyinde tavanı yüksekçe olan ana kilise, anıtsal mezar güneyinde ise tuğla örme kubbesiyle şapeli yer almaktadır. 2008'de 13 km'lik yolun tamamlanmasının ardından, 35 yıllık bir aradan sonra, manastırdaki kilise tekrar ibadete açılmıştır. Ancak elektrik ve su bulunmamaktadır. Halen Mor Evgin Manastırı'na çıkış yerine kadar motorlu araçlarla ulaşmak mümkündür. Mor Evgin Manastırı Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından yapı bazında tescillenmiş olup, Manastırın restorasyonu için proje çalışmaları Nusaybin Belediyesi ve Mardin Valiliği tarafından başlatılmıştır. Ancak manastırın bulunduğu bölge kaya düşmesi tehlikesi olan bir bölge olup bu sorun için acil önlem alınması gereklidir.

Gırnavaz Höyük: Nusaybin'in 4 km. kadar kuzeyinde yer almaktadır. Takriben 300m çapında ve 24 m yüksekliğinde höyük karakterinde bir yerleşim yeridir. Gırnavaz kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkan ve Hurrili sanatçılar tarafından yapıldığı anlaşılan kült vazo, bu yerleşim yerinin önemli bir Hurri-Mitanni Merkezi olduğunu kanıtlamaktadır. Takriben 300m çapında ve 24 m yüksekliğinde höyük karakterinde bir yerleşim yeridir. Arkeolojik bir merkez olarak ilk kez 1918 yılında bilim dünyasına tanıtılan Gırnavaz daha sonraki yıllarda çeşitli araştırmalara konu olmuştur. 1991 yılında yürütülen çalışmalarda Gırnavaz'ın M.Ö 4000'den M.Ö 7. yüzyıla kadar sürekli olarak iskan edildiği anlaşılmıştır. Höyük üzerinde ayrıca İslami dönemlere ait büyük bir mezarlık bulunmaktadır. Kazılar sonucu bulunan mezarlarda şahsi eşya olarak metal silahlar, metal süs eşyaları, vazolar, kandiller, mühürler vs. Mardin Müzesi'ne götürülmüştür. Mevcut durumu itibari ile turizm değeri bulunmamaktadır.

Aznavor Kalesi: Nusaybin'in 14 km. kuzeydoğusunda geniş bir vadi üzerindeki tepelerde kurulmuştur. 970 yılında Hamdani Dönemi'nde Abdullah Bin Hamdan tarafından yaptırılmıştır. Güneye açılan ve direk kale meydanına girilen tek kapısı, 14 burç ve iki gözetleme kulesi bulunmaktadır. Güneyde yer alan Suriye Ovası'na hakim kule hala ayakta. Kale yöresel kesme taş ve moloz taştan yapılmış olup, doğudan batıya 400 m. uzunluğundadır. Turizm değeri bulunmamaktadır.

Marin Kalesi (Merdis) ve Harabeleri: Nusaybin'in 15 km. kuzeydoğusunda Eskihisar Köyü'ndedir. Marin Kenti Mezopotamya'nın en eski kentlerindedir. Kentin kalıntıları arasında Roma, Bizans ve Süryani eserleri bulunmaktadır. Kale'nin oniki kulesi ve güneye açılan bir kapısı bulunmaktadır. Yapım tarzından Bizans eseri olduğu anlaşılan kalenin kuzeyinde saraylar ve kiliseler, mağara girişinde çivi ve strangila yazılar ve çeşitli kabartma resimler yer almaktadır. Kalenin sur ve burçları iyi bir durumda günümüze gelebilmiştir. Kalenin doğusunda Merdis Kralının şatosu, şatonun altında kayalara oyulmuş bir mahzen ve bir sarnıç bulunmaktadır.

Haytam Kalesi: Nusaybin ilçesinde, Günyurdu ve Dibek köyleri arasındaki deniz seviyesinden 1.254 m. yükseklikteki İzlo Dağı'nın doğusunda bulunan bu kale, MS.351 yılında Büyük Constantinius'un oğlu Custas tarafından yaptırılmıştır. Kale Akkoyunlular ile Bizanslılar arasında birkaç kez el değiştirmiş, 1462'de de Uzun Hasan tarafından ele

geçirilmiştir. Yöresel kesme taş ve moloz taştan yapılan kale günümüzde harap bir durumdadır. Turizm değeri bulunmamaktadır.

Yeni Kale: Mardin, Midyat-Nusaybin kervan yolu üzerindeki boğazın dar geçidinde, dağın bittiği yerde, derin vadide, tek parça bir kayalık düzlükte kurulan kaleyi Bizans İmparatoru II. Constantinius'un emri ile Dimitrios yaptırmıştır. Kale Midyat-Nusaybin kervan yolunu kontrol amacıyla kayalık bir alanda yapılmıştır. Kale oldukça geniş bir alana yayılmış olup, çevresi 1.000 m.'yi bulmaktadır. Surlarının yüksekliği de 10 m. den fazla olduğu duvar kalıntılarından anlaşılmaktadır. Moloz taş ve kayalardan yapılan kalenin kalıntılarında bazı mekânlar, su sarnıçları ve duvarları destekleyen burç kalıntıları günümüze kadar ulaşabilmiştir. Turizm değeri yoktur.

Sirvan Kalesi: Mardin Nusaybin ilçesi, Günyurdu Köyü'nün kuzeydoğusunda, Turgutlu ile Değirmencik köyleri arasında bulunan kale V. Yüzyılda Sasaniler tarafından Bizanslılara karşı korunmak amacı ile kesme taş ve moloz taştan yapılmıştır. Halen harap bir durumdadır. Turizm değeri yoktur.

Hafemtay Kalesi: Nusaybin'in 20 km. kuzeydoğusunda, Suriye sınırına yakın bir tepe üzerinde, doğusundaki Nusaybin-Midyat kervan yolunu kontrol altında tutmak amacıyla Romalılar tarafından inşa edilmiştir. Ayrıca Suriye'den gelecek Arap akınlarına karşı karakol görevini de üstlenmiştir. Kale yöresel kesme taş ve moloz taştan yapılmış olup, 14 burcu, 2 gözetleme kulesi bulunmaktadır. Tek kapıdan girilen kale içinde su sarnıçları, erzak ambarları ve mahzenler bulunmaktadır. Turizm değeri yoktur.

Savur: Romalılar tarafından yaptırılan Savur Kalesi yığma taştan inşa edilmiştir. Bir bölümü harabe halindedir. Kent M.S. I. Y.Y.'da Episkoposluk merkezi olmuştur. Kentin eski dokusu sit olarak tescil edilmiş olup, çok güzel taş işçiliği olan özgün konut dokusu bulunmaktadır. Yerleşmenin Koruma İmar Planı Diyarbakır Koruma Kurulu tarafından 2010 yılında onaylanmıştır.

Eski Cami: M.S. 369 yılında Melik Şeydal tarafından kilise olarak yapılan bu eser, yanında bulunan medrese ile birlikte külliye hüviyeti kazanmıştır. Manastır her ne kadar ilk başlarda kurucularının adı ile anılmış ise de M.S. 668 yılında yöneten metropolit Mergabriel Elbakistani'ye ithaf edilmiştir. XI. yüzyılda Artuklular tarafından camiye çevrilmiştir. Kare kaideli minaresi ile ilgi çekmektedir. Şerefesi sonradan eklenmiştir.

Abdullah Paşa Konağı: Üç girişli, kale görünümüne sahip yapı yaklaşık 200 yıllıktır. Konağın halen butik otel olarak hizmet vermektedir.

Mor Yuhanon Dilimoyo Kilisesi: 370 yılında inşa edilen Süryani Ortodoks kilisesi, Savur'un 5 km. doğusunda yer alan, Savur İlçesi Dereiçi (Kılıt) Köyündedir. 2006'da genel bir tadilatın ardından geçirdikten sonra aynı yıl içinde ibadete açılmıştır. Dereiçi'nde bulunmakta olan diğer iki kilise ise harap durumdadır. Köydeki konutlar kesme taştan yapılmış olup, taş işlemlerle süslenmiştir.

Mor Dimet Manastırı: Savur ilçesi, Dereiçi köyündedir. Manastır, kilise ve onun çevresindeki yapılardan meydana gelmiştir. Kesme ve moloz taştan yapılmıştır. İnanışa göre bu manastıra gelen romatizma hastaları burada şifa buluyorlarmış. Bu nedenle de manastıra Romatizma Manastırı ismi de verilmiştir.

Mor Yakup (Mor Kuryakus) Kilisesi: Yeşilli İlçesi, Bülbül Köyü'nde bulunan kilisenin III. Yüzyılda manastır kilisesi olarak yapıldığı tahmin edilmektedir. Kesme taştan düz damlı olarak yapılan kilisede bezeme elemanlarına rastlanılmamıştır. Bülbül Köyü'nde 7 adet kilisesi olmakla birlikte bu kiliselerin neredeyse tamamı terk edilmiş ve harabeye dönmüştür. İçlerinden sadece biri son yıllarda restore edilmiş ve köy halkının ibadetlerini yerine getirebilecekleri modern bir hale getirilmiştir.

1.7. SİİRT

1.7.1. Doğal Değerler

Mesire Yerleri: Siirt ilinde düzenli mesire yeri bulunmamaktadır. Halk daha çok dere kıyılarındaki ağaçlı yeşil alanları mesire amaçlı kullanmaktadır. Botan Çayı vadisinde yer alan meyve bahçeleri ve ağaçlık alanlar, sebze bahçelerinin yer aldığı Kezer Çayı kıyıları, Garzan Çayı kıyılarında ağaçlık alanlar başlıca mesire yerleridir.

Mağaralar: İlin Jeolojik yapısında kalkerli oluşumlar önemli yer tuttuğundan pek çok sayıda mağara oluşmuştur. Bunların bir bölümünde, insanlarca konut olarak kullanıldığını gösterir izlere rastlanmaktadır. Suya karşı direnci az olan kalkerlerin erimesi ile ortaya çıkan bu doğal mağaralar genellikle vadi boylarında yoğunlaşmıştır. Bunların en ünlüleri Botan Mağaralarıdır. Çoğunluğu merkezde olan 50 mağara bulunmaktadır.

Rasıl Hacı (Taş Başı): Altından geçmekte olan Uluçay'ı (Botan) tepeden gören Taşbaşı Mağarası Siirt'in 4 km güneydoğusunda 350 m yüksekliktedir. Dik kireç taşlarının milattan önceki devirlerde oyulmasıyla oluşmuştur. Barınma amaçlı kullanıldığı bilinen mağaranın iç çeperinin el vuruşlarıyla kazıldığı görülmektedir. İki mağara arasında bulunan küçük bir pencere, mağaralar arası iç ulaşımı sağlamaktadır.

Ekşi Sulu Mağara: Uluçay (Botan) Çayı kenarında Sağlarca (Billoris) Kaplıcasının karşısında yer almaktadır. İçinde kükürtlü sıcak su ve içilebilir nitelikte soğuk su bulunmaktadır. Mağaranın tavanından damlayan ekşi suyun böbrek hastalıklarına iyi geldiği söylenmektedir.

Gökçebağ Mağaraları: Siirt-Eruh yolunun 10 km uzaklığındaki anayolun karşısındaki yamaçlarda bulunan birbirine yakın yaklaşık 30 mağara topluluğudur. Mağaralarda eski Eruh yolundan inilmektedir. Gökçebağ Mağaraları ayrıca I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillidir.

Sağlarca (Billoris) Kaplıcası: Siirt'e 17 km. uzaklıkta, Eruh yolu üzerinde yer almaktadır. Botan Çayı kıyısındaki kaplıcanın suyu 35°C sıcaklıktadır. Suyun yüzeye çıktığı doğal mağaranın genişletilmesi ve düzenlenmesi ile kaplıca yararlanılabilir duruma getirilmiştir. Havuzu besleyen bu kaynağın yakınında bir kaynak daha bulunmakta ancak düzenlenmemiş olması sebebi ile doğrudan Botan Suyu'na karışmaktadır. Büyük ve Küçük Sağlarca kaplıcalarının suları, kalsiyum bikarbonatlı sular grubuna girmektedir. Tortulanması nedeni ile yalnızca kaynakta içilebilmektedir. Kükürtlü hidrojen içermesinden dolayı dikkatli davranılması gerekmektedir.

Banyo uygulaması ile deri hastalıkları, romatizma ve kadın hastalıklarında yararlı olmaktadır. Siirt'in en önemli kaplıca kaynağı olmasına karşın, İlisu Barajı'nın yapılması su altında kalacaktır. Kaplıca havuzu ve bir günebirlik tesis bulunmaktadır. Karayolu girişi kısmen düzenlenmiştir. Asfalt yolla ulaşılan kaplıcada konaklama birimi yoktur.

Lif Kaplıcası: Siirt İli, Kışlacık Köyü yakınında yer almaktadır. Kimyasal özellikleri açısından Sağlarca Kaplıcası ile benzerlik göstermektedir. Özel mülkiyete ait olan kaplıcanın küçük bir havuzu olup, suyun verimi saniyede 30 litre, sıcaklığı ise 41°C.'dir. Kaplıca yalnız yerel halk tarafından kullanılmaktadır. Kaplıcanın suyunun romatizma, solunum yolları, kadın hastalıkları ve sinirsel hastalıkların tedavisinde etkili olduğu belirtilmektedir.

1.7.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler

2011 yılında su tutulmaya başlanacak olan İlisu Barajı'ndan Siirt ve ilçelerindeki tarihi eserlerin bir kısmının doğrudan bir kısmının ise dolaylı olarak etkilenecektir. Siirt bölümünde doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecek olan eserler aşağıda verilmiştir.

- Erenler İç Kalesi,
- Erenler İç Kale Camii,
- Çatıtepe Kalesi Yapı Kalıntısı,
- Çatıtepe Köyü Kalesi,
- Çatıtepe Köprü Kalıntısı,
- Çemişevki Hanı,
- Eğlence Köprüsü,
- Erenler Mezrası Mezar Taşları,
- Erzen Şehri ve Kalesi,
- Gerra Han,
- Gerra Han Köprüsü,
- Seyfeddin Kalesi,
- Han Kalıntısı,
- Botan Kervan Yolu,
- Kırmızı Han,
- Meşelidere Köyü I ve II. Değirmen,
- Yerlibahçe Köyü Değirmeni,
- Doganpazar Mezrası Camii

Tamamen sular altında kalacak eserler ise şöyledir:

- Erenler İç Kalesi (Osmanlı dönemi eseri),
- Erenler İç Kale Camii (Osmanlı dönemi eseri),
- Çattepe Köyü Kalesi (Roma, Selçuklu, Osmanlı dönemi eseri),
- Çattepe Kalesi Yapı Kalıntısı (Osmanlı dönemi eseri),
- Çattepe Köprü Kalıntısı (Osmanlı dönemi eseri),
- Çemişevki Hanı (Osmanlı dönemi eseri),
- Eğlence Köprüsü (Selçuklu ve Osmanlı dönemi eseri),
- Erenler Mezrası Mezar Taşları (Osmanlı dönemi eseri),
- Gerra Han (Osmanlı dönemi eseri),
- Gerra Han Köprüsü (Osmanlı dönemi eseri),
- Han Kalıntısı (Osmanlı dönemi eseri),
- Botan Kervan Yolu (Roma, Selçuklu ve Osmanlı dönemi eseri),
- Kırmızı Han (Osmanlı dönemi eseri),
- Meşelidere Köyü I ve II. Değirmen (Osmanlı dönemi eseri)
- Yerlibahçe Köyü Değirmeni: (Osmanlı dönemi eseri),
- Doganpazar Mezrası Camii: (Osmanlı dönemi eseridir).

Siirt Ulu Camii: Merkez ilçedeki Ulu Cami en önemli Türk yapısıdır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen Ulu Cami, 1129 yılında Selçuklu Sultanı Muğiseddin Mahmut tarafından onarılmıştır. Dıştan kesme taş, içten ise moloz taşlarla inşa edilmiş olan caminin Ankara Etnografya Müzesi'ndeki ceviz ağacından minberi, Selçuklu ağaç oymacılığının güzel örneklerindedir. Cami'nin minaresi ise geometrik çini motiflerle bezeli silindirik gövdesi ile ilgi çekicidir. Camiye ait değerli minber 1933 yılında Ankara Etnografya müzesine nakledilmiştir. Ulu camide Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılan restorasyon çalışmalarının 2011 yılında tamamlanması planlanmaktadır.

Kentte tescilli diğer camiler Cumhuriyet Camii (Hıdrul Ahdar) ve 2011 yılı başında restorasyonu tamamlanıp ibadete açılan Şeyh Maruf Camii'dir.

Saat Kulesi: Siirt İl merkezinde, Vilayet Konağı karşısında, park içerisinde bulunan Saat Kulesi 1974-1975 yıllarında yapılmıştır. Kesme taştan yapılan Saat Kulesi, taş kaide üzerinde silmelerle birbirinden ayrılmış dört bölüm halindedir. Her bölümün üzerinde dikdörtgen çerçeveli birer pencere bulunmaktadır. Bu bölümlerin üzerinde dikdörtgen prizmanın her yüzüne birer saat kadranı yerleştirilmiş, yüzeyi daha küçük bir prizma üzerinde kubbe ile örtülmüştür.

Cas Evler: Yapı malzemesi ve iklim koşullarına bağlı olarak Siirt'te karakteristik bir konut mimarisi gelişmiştir. Kentin eski kesimlerinde iki-üç katlı, yukarıya doğru daralan, küçük pencere, düz damlı konutlar "cas" adı verilen harçla sıvanmıştır. Kent çevresinde bulunan alçı taşının yakılıp öğütülmesiyle elde edilen cas, çabuk sertleşmesi sonucu, kalıpsız kubbe yapımına olanak vermektedir. Cas konutların kapı ve pencerelerinin çevrelerinde güzel taş oymacılık örnekleri yer almaktadır. Kent merkezinde birkaç örneği kalmış bu evlerden biri restore edilerek kültür evi olarak hizmet vermektedir. Cas evlerinin en vurucu noktalarından birisi "Dergah" adı verilen süslü ve "Mısraheyn" isimli çift kanatlı kapılarıdır.

Deyr Mir Yakup Manastırı: Siirt il merkezinin 3 km. güneyinde bulunan Deyr Mir Yakup Manastırı doğu-batı istikametinde uzanmaktadır. Manastır ana kilise, kütüphane, keşiş hücreleri, misafirhane ve yemekhaneden oluşmaktadır. Günümüzde ana kilisenin bir bölümü, keşiş hücreleri ve yemekhane bölümü yıkılmıştır. Genel olarak mimari yapı kırma taştan yapılmış olup, sadece kilise ve eyvanlı bölümde tuğla kullanılmıştır.

Türbe Höyük: Höyük, Siirt'e 27 km. uzaklıktaki Botan Vadisi'nde, Botan ve Dicle nehirlerinin kesiştiği noktaya oldukça yakın konumda yer almaktadır. Çiçekyurdu Köyü'nün yakınındadır. Türbe Höyük'ün ilk iskanı, M.Ö. 8000-7000'li yıllara rastlamaktadır. Arkeolojik kazılarda, bol miktarda çakmaktaşı ve obsidyen aletler; cam boncuk, bilezik gibi takılar bulunmuştur. Bu seviyenin üzerinde elde edilen son verilere göre, M.Ö. 4000 yılına tarihlenen Ubaid dönemi kalıntıları bulunmaktadır. M.Ö. 2000 yılında höyük üzerinde bir kale inşa edilmiştir. Kale, Botan ve Dicle nehirlerinin kavşağına yakın olması nedeniyle, vadiye giriş-çıkışları kontrol etmekteydi. Kale içinde, farklı bölge ve dönemlerde inşa edilmiş olan onbeş yapı vardır. Stratejik önemini kaybeden Türbe Höyük ise, Orta Çağ'da mezarlık alanı olarak kullanılıncaya kadar terk edilmiştir. Türbe Höyükte 2001-2006 yılları arasında Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur tarafından arkeolojik kazı çalışmaları yapılmış olup, kazı tamamlanmıştır. Höyüğün turizm değeri bulunmamaktadır.

Akabe: Siirt İl Merkezini Botan Vadisine bağlayan en kısa yoldur. İnsan eliyle yapılmış dünyadaki üç sarp geçitten biridir. M.Ö. 1500'lü yıllarda Asurlular tarafından yapıldığı sanılmaktadır.

Bakır (Başur)-Höyük: I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan Başur Höyük'te 2007 yılından bu yana Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur tarafından arkeolojik kazı çalışmaları devam etmektedir. Merkez İlçeye bağlı Aktaş Köyü, Bakır Mezrası sınırları içerisinde kalmaktadır. Siirt'ten uzaklığı yaklaşık 20 km'dir. Höyük, Başur Çayı'nın kenarındadır. İlisu Barajı'nın dolmasıyla Başur Höyük ve çevresindeki tarımsal araziler kısmen sular altında kalacaktır. Başur Höyük'teki kazılar bu alandaki yerleşimin M.Ö. 8. binyıldan günümüze kadar iskan

edildiğini göstermektedir. Yerleşim alanının üst seviyelerinde ortaya çıkartılan mimari yapılar genel özellikleri itibariyle sivil bir yerleşimi işaret etmektedir. Taş temeller büyük dere taşları kullanılarak inşa edilmiştir. Temellerde kullanılan taşlardan yapıların tek katlı olduğu anlaşılmaktadır. Buluntular yerleşimde yürütülen üretim ve tüketim faaliyetlerinin ev ekonomisi düzeyinde bağımsız olarak yürütüldüğünü göstermektedir. Höyük üzerindeki Ortaçağ yapıları M.S. 12.-13. yüzyıla tarihlenmektedir. Höyük üzerinde geniş bir alana yayılan mimari yapılar M.Ö. 2.000'e tarihlenmektedir. Höyük üzerindeki diğer önemli yapılar ise M.Ö. 4.000 sonuna, Geç Uruk dönemine tarihlenmektedir. Bu dönem buluntuları arkeolojik veri olarak ilk kez Güneydoğu Toros Dağlarının kuzeyinde ele geçmektedir. Köyden kente geçiş aşamasının dönüm noktası olan bu evrede siyasi olarak örgütlenmiş, toplumsal açıdan hiyerarşik bir tabakalanmanın olduğu bilinmektedir. Ayrıca tapınak gibi anıtsal kamu binaları ilk kez bu dönemde inşa edilmiştir. Başur Höyük'teki kazılarda bu döneme tarihlenen bir tapınak yapısı açığa çıkartılmıştır. Konumsal dezavantajı nedeniyle turizm değeri bulunmamaktadır.

Merkez İlçe'de yer alan diğer önemli höyükler; Pınarca Höyük (Kezer Köyü) ve Pınarova Köyü Höyüğü'dür. Her ikisi de I. Derece Arkeolojik Sit Alanı alanıdır, ancak kadastro çalışmaları tamamlanmadığı için henüz çalışma yapılmamıştır.

İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı

Türbeleri: Aydınlar İlçe Merkezi'nde bulunan türbe, din ve astronomi bilgini olan İbrahim Hakkı tarafından hocası İsmail Fakirullah için yaptırılmıştır. Türbenin asıl özelliği Tillo'nun 3 km. doğusundaki bir tepe üzerine yapılmış (KALE-T'UL USTAD) duvarda yer alan 40 x 40 cm. boyutlarındaki bir pencereden, her yıl 21 Mart gününün belli bir anında geçen güneş ışınlarının kuledeki prizmadan yansıtılarak İsmail Fakirullah'a ait sandukanın baş

tarafını aydınlatmasının sağlanmasıydı. Ancak 1963 yılındaki bir onarımla yapının bu özelliği ortadan kalkmış ve bir daha aynı düzen oluşturulamamıştır. Yapı ekler ve yenileme çalışmalarıyla özgünlüğünü yitirmiş durumdadır. Türbeler çevresinde herhangi yeni bir çevre düzenlemesi yapılmamıştır. Torunlarının gönüllü çalışmaları ile İbrahim Hakkı'nın bilimsel çalışmaları ve özel eşyaları ile eserlerinin bir kısmının orijinallerinin sergilendiği tek odadan oluşan küçük bir müze yapılmıştır. Ancak müzenin broşür ve bekçi eksikliği bulunmaktadır.

Işık, Türbeye yaklaşık 3 km. uzaklıktaki tepeden, Kale-t'ül Üstad diye anılan mevkiden geçerek yansıtılmıştır. Tepede İbrahim Hakkı tarafından yapılan duvar ve ortasındaki oyuk hala durmaktadır. Bu oyuktan bakıldığında türbe görülmektedir. Bu alan aynı zamanda Botan Vadisine dik inen bir yamacın üzerinde yer almakta olup Botan Vadisi seyir terası niteliğindedir. Kale-T'Ul Üstad Mevkii mesire alanı olarak düzenlenmiş olup,

ışığın geçtiği duvar koruma altına alınmış ve bu noktadan Botan Vadisi gözleme noktaları yapılmıştır. Mesire alanı çevre halkı tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Aydınlar'da yer alan ve Şeyh Mücait Türbesi'nin bulunduğu Mücait Camii ve Şifa Kuyusu TOKİ tarafından uygulanacak proje kapsamında düzenlenerek, çevredeki çarpık yapılardan kurtarılacaktır. Aydınlar'da yer alan diğer türbeler Sultan Memduh Türbesi ve Şeyh Muhammed El Hazin Türbesi'dir (Dereyamaç Köyü). Şeyh Muhammed El Hazin Türbesi 'nin yakın tarihte restorasyonu ve çevre düzenlemesi yapılmıştır.

Veysel Karani Türbesi: Baykan İlçesi'nin Ziyaret Beldesi'nde, Diyarbakır-Bitlis karayolu üzerinde yer almaktadır. Türbe, 1901 yılında, cami ise 1887 yılında inşa edilmiştir. Yöreye özgü "Cas" harcıyla yapılmış olan kubbe örtülü türbe 1967 yılında yıktırılmış, 1974 yılında ise Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Türbe, karayolundan geçen bütün araçların uğrak yeri olduğu gibi, bahar mevsiminde özellikle Mayıs ayında yurdun dört bir yanından gelen ziyaretçilerin akınına uğramaktadır.

Veysel Karani Türbesi ve çevresi 2002 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiş, türbe, cami, şadırvan ve idari binadan oluşan yapılar büyükçe bir meydana birleştirilmiştir. Ancak türbe çevresindeki niteliksiz ticari birimler önlenememiştir. Ziyaret yeri çok yoğun olarak kullanılmaktadır. Veysel Karani Türbesi Bölge'de dini turizm açısından önemli bir merkezdir. Ancak çevre düzenlemesi ve temizliği yeterli değildir. Türbe niteliksiz günübürlük ve ticaret tesisleriyle çevrelenmiştir.

Karayolundan türbeye giriş kavşağında otel, alışveriş merkezi, kurban kesim yeri ve misafirhaneden oluşan ve Bitlis Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yaptırılan oldukça büyük bir projenin inşaatı tamamlanmıştır. Ayrıca, TOKİ Veysel Karani Türbesi restorasyonu ve çevre düzenlemesine ilişkin bir proje geliştirmiştir. Ancak projenin oldukça önemli eksiklikleri bulunmaktadır. Türbenin çevresi daire şeklinde ticari birimlerle çevrili olması türbenin görünümünü bozacaktır. Ayrıca türbe çevresinde 4 katlı ve çevredeki yapılaşmaya uygun olmayan konut yapıları önerilmiştir. Bu yapılar da türbenin görünümünü bozacaktır. Projede türbeyi ziyaret edeceklerine yönelik otopark ihtiyacı da oldukça kısıtlı karşılanmıştır. Bu nedenle daha onaylanmamış projenin daha korumacı bir anlayışla tekrar ele alınması gereklidir.

Baykan İlçesi'nde bulunan diğer türbeler; Çevrimtepe Köyü Şeyh Ali (Ziyaret-i Şeyh Ali) Türbesi, Adakale Köyü Türbeleri, Çelikli Köyü'ndeki Ziyaret'tir. İlçedeki köylerde halen ibadete açık olan veya yıkık durumda çok sayıda Osmanlı Dönemi camileri yer almaktadır. Bu camilerin en önemlileri: Çevrimtepe Köyü Camii, Karakaya Köyü Camii, Yarımca Köyü Camii, Adakale Köyü Camii ve Ulaştı Köyü Eski Camii'dir.

Çelikli Köyü Kaya Mezarları: Baykan İlçesi'nin güneybatısında merkeze 20 km mesafedeki Çelikli Köyü'nde iki adet kaya mezar tespit edilmiştir. Bunlar Osmanlı Dönemine aittir. I. Kaya Mezarı köyün güneyindeki tepenin kuzeydoğu yamacında yer alır ve iki bölümlüdür. Tamamen kaya içine oyularak yapılmıştır. II. Kaya Mezarı birincisinin yanında, kayalık bir arazinin eteğinde yer almaktadır. Her iki mezarda köylüler tarafından ıslah edilerek depo olarak kullanılmaktadır. Konumsal dezavantajı ve mevcut durumu itibari ile turizm değeri taşımamaktadır.

Derzin Kalesi: Baykan İlçe Merkezi'nin 8 km. doğusunda, Adakale Köyü'nün kuzeydoğusundaki doğal kayaların üzerinde yer almaktadır. Yapı, tepenin topografyasına göre inşa edilmiş olup düzgün bir plan göstermektedir. Derzin Kalesi, Siirt İli'ndeki Bizans Dönemi'ne tarihlenen kaleler içerisinde en önemli olanıdır. Kalenin gözetleme kuleleri bugün hala özgün şeklini korumuş durumdadır.

Çaykara Köyü Kalesi: Baykan-Siirt yol güzergahında ve ilçeden 15 km uzaklıktaki Çaykara Köyü'nün kenarındaki sarp kayalık üzerindeki kale, çevreye ve köye hakim bir konumdadır. Kalenin tarihi süreç içinde kullanıldığı ve Osmanlı zamanında son şeklini aldığı anlaşılmaktadır.

Çarpıran Köprüleri: Baykan-Bitlis arasında iki köprü bulunmaktadır. Birinci köprü, Bitlis Çayı üzerinde, ikincisi ise birinci köprü'nün doğusunda ve Bitlis Çayı'na dökülen derenin üzerindedir. Köprülerin Osmanlı Döneminde, XVI.-XVII. yüzyıllarda yapıldığı tahmin edilmektedir.

Eruh-Camiler: Eruh İlçesi'ne bağlı köylerde halen ibadete açık olan çok sayıda Osmanlı Dönemi camileri yer almaktadır. Bu camilerden Bilgili Köyü (Eski Eruh) Camii ve Kaşıkayla Köyü Camii halen ibadete açıktır. Oymaklıç Köyü (Kaya Oyma) Camii, Nehvan Camii, Kelhok Kalesi Camii, Bozatl Köyü Camii, Eski Kavaköz Köyü Camii, Yerliçoban Köyü Eski Camii, Çırpılı Köyü Camii, Eski Yediyaprak Köyü Camii, Budamış Köyü Eski Camii, Oymaklıç Köyü Sariya Hatun Mescidi, Eski Kavaköz Köyü Kaya Oyma Camii ise metruk durumda olup kullanılmamaktadır.

Eruh-Türbeler: Eruh İlçesi'nde bulunan Osmanlı Dönemi'ne ait başlıca türbeler ise Oymaklıç Köyü'nde Sariya Hatun Türbesi, Erenkaya Köyü'nde Şeyh Veli Türbesi, Kavaköz Köyü'nde Emir Nasreddin Türbesi, Bilgili Köyü Kaya Mezarı ve Çetinkol Köyü Kaya Mezarı'dır. Eruh ilçesinde bulunan diğer Osmanlı yapıları ise; Oymaklıç Köyü Medresesi, Mir Nasır Medresesi, çok sayıda çeşme ve sarnıçtır.

Kelhok Kalesi: Eruh-Bilgili (Eski Eruh) Köyü güzergahındadır. Osmanlı Devleti'nin ticaret yolu üzerinde yaptığı hanları korumak amacıyla yapılan bu kale iç kale

özelliğindedir. Yapıda kullanılan malzeme teknikten hareketle kalenin Osmanlı Devleti tarafından XVII. yüzyılda inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Nasreddin Köprüsü: Siirt-Eruh yolu üzerinde, Lif Kaplıcasından ayrılan yolda, Başur Çayı'nın üzerinde yaptırılmıştır. Selçuklulardan kalma olduğu söylenen köprü beş gözlü olarak yapılmış ve günümüze kadar özelliğini korumuştur.

Oymakılıç Köyü Köprüsü: Eruh İlçesi'nin Oymakılıç Köyü'nün içinden geçen Zarova Deresi'nin üzerine kurulmuştur. Osmanlı döneminde, XVII. Yüzyılda inşa edilmiştir.

Üzümlü Köyü Köprüsü: Eruh İlçesi Üzümlü (Paris) Köyü'ne varmadan, Zarova Deresi'nin üzerinde yeni köprünün doğusundadır. Osmanlı döneminde, XVII. yüzyılda inşa edilmiştir. Günümüzde yıkık olan köprünün ayakları kısmen sağlam kalmıştır.

Zarova Köprüsü: Eruh-Çizmeli Köyü yol ayrımında ve Eruh-Bilgili Köyü güzergahında olup, Eruh'tan 10 km mesafede Zarova Deresi üzerindedir. Plan, malzeme ve inşa tekniği açısından Osmanlı Devleti zamanında, XVII. Yüzyılda yapıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde kullanılmayan köprünün tabliyesi kısmen yıkılmış, en güneydeki gözün yuvarlak kemeri ve tabliyesi sağlam kalmıştır.

Yerliçoban Köyü Güllü Hanım Köprüsü: Eruh İlçesi Yerliçoban Köyü'nün kurulduğu vadinin içinden akan derenin üzerinde kurulmuştur. Köprü, köy ile köyün güneydoğusundaki bey konutunun arasındaki irtibatı sağlamak için yapılmıştır. Osmanlı döneminde, XVII. yüzyılda yaptırılmıştır. Günümüzde hala kullanılan köprü tamamen sağlam durumdadır.

Gerre Han Köprüsü: Eruh İlçesi Gerre Hanı yanından Botan Nehri'ne dökülen çayın üzerinde kuzey-güney doğrultusunda kurulmuştur. Köprü hanla beraber Osmanlı Döneminde yapılmıştır.

Gerre Han: Siirt-Eruh-Şırnak yolu üzerinde Hesta Kaplıcaları yolu üzerinde Ormanardı Mevkiinde Botan Irmağı'nın kenarındaki yamaçta kurulmuştur. Siirt'ten yaklaşık 40 km uzaklıktadır. Han, kuzey-güney doğrultusunda olup iki ayrı yapı olarak ele alınmıştır. Osmanlı Devleti zamanında (XVII yy) ticaret yolunun canlanması için Musul-Cizre-Eruh (Kavaközü Köyü) Siirt-Bitlis hattı üzerinde yer almaktadır.

Kurtalan-Camiler: Kurtalan İlçesi'ne bağlı köylerde halen ibadete açık olan çok sayıda Osmanlı Dönemi camileri yer almaktadır. Bu camilerden Kayabağlar Köyü Camii, Oyacık Köyü Camii ve Yellice Köyü Camii halen ibadete açıktır. Göktaş Köyü Doğanpazar Mezrası Camii ve Yanarsu Garzan Köyü İç Kale Camii ise metruk durumda olup kullanılmamaktadır.

Antik Erzen Şehri ve Kalesi: Kurtalan İlçesi'nde Yunuslar Köyü, Gökdoğan Mevki'i'nde geniş bir alana yayılan Erzen Kenti Siirt'teki ilk yerleşim yerlerinden biri olduğu tahmin edilmektedir. I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan Erzen, Garzan Çayı'nın kenarında düz ve verimli alan üzerinde kurulmuş olup dikdörtgen bir plana sahiptir. Şehirden İç kale, dış kale ile üç girişi günümüze gelebilmiştir. İç kale günümüzde tespit edildiği kadarı ile 90x60 m ebatlarında hilal biçimindedir. İç Kale Surları düzgün yekpare taşlardan inşa

edilmiştir. İçindeki yapılar ve üst örtüde de yekpare taş ve horasan harcı kullanılmıştır. Şehrin etrafını kuşatan dış kale yaklaşık olarak dikdörtgen planlıdır. Dış kalede 66 tane burç tespit edilmiştir. Dış kale yaklaşık olarak 1300x1500 m'lik bir alan kaplamaktadır. Dış Kale'nin kuzeydoğu surunda bir giriş kapısı ile 11 burcu vardır ve bu sur 492 m uzunluğundadır. Güney surunda 30 burç ve giriş kapısı mevcut olup 1461 m uzunluğundadır. Batı ve güneybatıdaki surda 25 burç ve bir giriş kapısı vardır ve 1334 m uzunluğa sahiptir. Dış kale surlarının en sağlam kısmı olan güney bölüm 1461 m'dir. Burçlar arası mesafe yaklaşık olarak 30 ile 40 m arasında değişmektedir. Dış kale surlarının kalınlığı 6 m, olup burçların kalınlığı 20 ile 30 m arasında değişmektedir.

Çattepe Köyü Kalesi: Kurtalan İlçesi'nde, Dicle Nehri ile Botan Irmağı'nın birleştiği yerde kurulmuş bir Osmanlı kalesidir. Nehir suları tarafından tahrip edilen surların üzerinde bugünkü Çattepe Köyü yer almaktadır.

Çattepe Höyük: Kurtalan İlçesi'ne bağlı Çattepe (Çaltepe) köyü yakınında, Botan Nehri'nin Dicle ile birleştiği alanda bulunan Çattepe Höyük Botan Vadisi'nde bulunan önemli arkeolojik yerlerden biridir. I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillidir. Bu höyükle ilgili detaylı inceleme 2000 yılında J.Velibeyoğlu, A.Schachner ve Ş. Schachner tarafından yapılmıştır. Ele geçen buluntular bu stratejik yerleşimin prehistorik dönemlerden itibaren iskan edildiğini göstermektedir. Yerleşimin kuzeyinde kalan kısmı Dicle tarafında yüksekliği yer yer 6-7 metre arasında korunmuş ve bir kaç bölümden oluşan bir sur sistemine sahiptir Söz konusu surlar Hasankeyf harabeleriyle birlikte bölgede yüzeyde görünen en önemli tarihi mimari öğelerini oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalarda bu sur sistemin 3 ayrı dönemde yapılıp ve tekrar tamir edildiğini tespit edilebilmiştir. Yerleşimin genel planı yamuk bir dörtgene benzemektedir. Kuzey köşelerde birer büyük kule olup yerleşimin kuzeyinde bir hendekle ayrılmış bir dış yerleşim vardır. Bulunan çanak çömleklere göre M.S. II. veya 3.yüzyılına ait olup yerleşimin bu dönemde yeniden kurulduğunu göstermektedir. M.S. II.-III. yüzyılda Çattepe Geç Roma İmparatorluğu'nun doğu savunma sisteminin bir parçası olmuştur. Bugün görülen görkemli sur yapıların büyük kısmı M.S. III. veya IV. yüzyılda inşa edilmiştir. Çattepe Ortaçağ kayıtlarında Botan ve Dicle'nin birleştiği noktada bulunması nedeniyle özellikle X. yüzyıl boyunca el-Cezire'nin en önemli limanlarından biri haline gelmiştir. Selçuklu Döneminden sonra Çattepe önemini yavaş yavaş kaybetmiştir.

Pervari İlçesi'nde yer alan başlıca Osmanlı camileri kent merkezindeki, Merkez Yukarı Camii, Ormandalı Köyü Camii ve Kilis Köyü Katana Mezrası Camii'dir. Pervari'de bulunan diğer Osmanlı eserleri ise Ormandalı Köyü Medresesi, Ayvalıbağ Köyü Kalesi ve Palamut Köyü Umurlu Mezrası'ndaki Handır. Bu eserlerin çoğu oldukça tahrip olmuştur.

Merkez Camii: Şirvan İlçesi merkezinde Küfre mahallesindedir. Mimari dokudan caminin XVII. yüzyıl ortalarında Osmanlı Döneminde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yakın zamandaki tamir sonrasında yeni yapılan bölüm caminin bir bölümü haline dönüştürülmüştür.

İnce Kaya (Kormas) Kalesi: Şirvan İlçesi, İncekaya Köyü'nde yer alan kalenin, Bizans Dönemi'ne ait olduğu belirtilmektedir. Kale, Bizans Tekfurlarından Selçuklulara geçmiş, Osmanlılar Dönemi'nde barınak olarak kullanılmıştır. Dış görünüşü itibariyle bir şatoyu andırmaktadır.

İrun Kalesi: Şirvan ilçesinin 40 km kuzeyinde sarp dağların zirvesinde kurulmuştur. Kalenin bulunduğu dağın eteğinden geçen nehirle yer altı tüneli ile bağlantısı bulunmaktadır.

Şirvan (Küfre) Kalesi: İlçe merkezinin 4 km doğusunda, ilçenin adıyla anılan kaledir. Doğal bir kayanın üzerinde hakim mevkide inşa edilmiştir.

Değirmen Köprüsü (Beyaz Su Köprüsü): Şirvan'a bağlı Yağcılar Köyü'nde Beyaz Su denilen derenin üzerindedir. Osmanlı Döneminde, XVIII. yüzyılda yaptırılmıştır. Köprü halen oldukça haraptır. Köprünün yanında asma yeni bir köprü yapılmıştır.

Süleyman Bey Köprüsü: Şirvan İlçe merkezine yaklaşık 5 km mesafede ve Baykan-Şirvan arasındaki tali yol üzerindedir. Osmanlı Döneminde, XVIII. yüzyılda yaptırılmıştır. Köprü halen oldukça haraptır.

Gözlüce Köyü Köprüsü: Şirvan, Gözlüce Köyü'ndeki derenin üzerindedir. Yapının üzerinde herhangi bir kitabe yoktur. Osmanlı Döneminde, XVIII. – XIX. yüzyılda yaptırılmıştır.

Gözlüce Köyü Hanı: Şirvan'a bağlı Gözlüce Köyü'ne gelmeden yolun solunda bulunmaktadır. XVIII. yüzyılda Osmanlı Döneminde yaptırılmıştır.

Doğruca Köyü Hanı: Şirvan'a bağlı Doğruca Köyü'nün girişinde yer almaktadır. XVIII. yüzyılda Osmanlı Döneminde yaptırılmıştır.

Şirvan Han: Şirvan Merkez Küfre Mahallesi'nde ve çevreye hakim bir konumdadır. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Dönemi'nde yapıldığı tahmin edilmektedir. Eser günümüzde kısmen yıkılmıştır.

1.8. ŞANLIURFA

1.8.1. Doğal Değerler

Halil-ür-Rahman Gölü: Şanlıurfa Kenti'nde halkça kutsal sayılan bir göldür. Uzunluğu 150 m. eni ise 30 m. olan gölde karakteristik özellikleriyle Şanlıurfa'yı temsil eden sazan türünden balıklar yaşamaktadır. Bu balıklar dini efsanelere göre, kutsal sayıldığından avlanmazlar. Gölün suyu tatlıdır. Derinliği 3-5 m civarındadır. Balıklıgöl ve çevresinin çevre düzenlemesi yapılmış, geçen süre içinde de bakımı titizlikle yapılmıştır. Şanlıurfa Kalesi, Halil-Ür Rahman Gölü ve Mevlid-İ Halil Makamı Aydınlatma Projesi, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır. Projenin kaynağının Marka Kent Projesi kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı ve G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'ndan sağlanması öngörülmektedir. Çevre iller ve bölgeyi ziyaret eden turistlerin ildeki en önemli uğrak yeridir. Çevresinde otopark alanları düzenlenmesine karşın pik dönemdeki ihtiyacı karşılamaktan oldukça uzaktır.

Aynzeliha Gölü: Halilürrahman Gölünün yanındadır. 50 m. uzunluğunda, 30 m. eninde olan Aynzeliha Gölü'nde de kutsal sayılan balıklar yaşamakta olup, gölün suyu tatlıdır. Aynzeliha Gölü'nün çevresinde oldukça yaşlı ağaçlar bulunmaktadır. Aynzeliha Parkı kent içinde bir mesire yeri olarak yer almaktadır. Göl çevresinde çay bahçeleri, lokanta ve çocuk bahçesi mevcuttur. Herkesin rahatlıkla ulaşabildiği bu yer sınırlı alanına rağmen çok yoğun kullanılmaktadır.

Gölpınar Mesire Yeri: Şanlıurfa'ya 10 km. uzaklıkta bulunan orman, çam ağaçları ile çevrili güzel bir mesire yeridir. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın 29 yıllığına özel sektöre 2007 yılında kiraladığı Gölpınar Mesire Yeri, Şanlıurfa-Diyarbakır karayolu üzerinde, 199 ha. üzerine kurulmuş olup, alanda piknik alanları, spor tesisleri, kamping alanı, lokanta, kafeterya, şelale, fırın, market ve seyir tepesi yer almaktadır. Mesire alanında elektrik, su ve WC vardır. Yöre halkı tarafından mart ve eylül ayları arasında yoğunlukla kullanılmaktadır.

Kelaynak Üretim İstasyonu: Soyu günden güne tükenmekte olan kelaynak kuşları göç etmeyerek kışı da Birecik'te geçirmektedirler. Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarında yayılmış bulunan kelaynakların giderek nesilleri tükenmiştir. Dünya'da yalnız Fas'ta ve ülkemizde küçük bir koloni olarak bulunan kelaynaklar koruma altına alınmışlardır. Birecik kentinin 3 km. kuzeyinde yer alan "Kelaynak Üretim İstasyonu"nda halen 112 adet kuş bulunmaktadır. Üretim istasyonu bölgeye düzenlenen turların uğrak noktasıdır. 2010 yılı itibari ile istasyonu yaklaşık 5000 kişi ziyaret etmiştir.

Atatürk Barajı: Türkiye'nin en büyük barajıdır. Fırat Nehri üzerinde yer almaktadır. Şanlıurfa'ya 52 km. mesafede bulunan Atatürk Barajı mevcut tesisleri ile Bölge'nin en önemli rekreasyon kaynaklarından. D.S.İ.'nin ağaçlandırıp, mesire alanı olarak düzenlediği Bakı Terası özellikle hafta sonlarında yoğunlukla kullanılmaktadır. Ancak satış büfesi, WC, günübirlik tesis ihtiyaca cevap verecek kalitede değildir. Ayrıca terasta çöp kutusu ve açıklayıcı tabela eksikliği bulunmaktadır.

Baraj Gölünde yılda bir kere Su Sporları Şenliği düzenlenmektedir. Ancak, Atatürk Baraj Gölü çevresinde mevcut durumda rekreasyon amaçlı kullanımlar son derece azdır.

Atatürk Barajı - Bozova Rekreasyon Alanı:

Bozova ve Şanlıurfa halkı tarafından günübirlik olarak kullanılmakta olan bölgede Bozova Kaymakamlığı tarafından düzenlenmiş, Özel İdare Müdürlüğü'ne ait Çatak Tesisleri yer almaktadır. Tesisler, 2001 yılında Aşağıçatak sınırları içerisinde bulunan ve Holan Tepesi olarak bilinen ormanlık alan içinde yer kurulmuş olup, Su ve Doğa Sporları Merkezinin yanı sıra, bir botanik bahçesi, dinlenme ve mesire yerlerini içermektedir. Ayrıca, Atatürk Barajı kıyısında, DSİ 152. Şube Müdürlüğü ve EÜAŞ İşletme Müdürlüğüne ait sitelerde sosyal tesisler, amfityatro ve kır kahvesi bulunmaktadır.

Ceylanpınar Tarım İşletmesi: Halkın ve ordunun buğday ihtiyacını karşılamak amacıyla Suriye sınırında, Şanlıurfa il merkezine 140 km. uzaklıkta, Ceylanpınar ilçesinde kurulan işletmede, modern şartlarda bitkisel üretim, bahçecilik, alet ve makine tesisleri, hayvancılık faaliyetleri, gen kaynaklarının korunması konusunda çalışmalar yürütülmektedir. Arazi varlığı bakımından Türkiye'deki tarım işletmeleri arasında ilk sırada bulunan Ceylanpınar Tarım İşletmesi, 1 milyon 761 bin dekar arazi varlığıyla TİGEM arazilerinin yüzde 48'ini, G.A.P. ile sulanacak alanların ise yüzde 4.5'ini oluşturmaktadır. Çiftlikte, doğal ortamda yaşayan ceylanlar korunmakta ve üretilmektedir.

Birecik Barajı: 2001 yılında Birecik Barajı'nın su tutmasıyla, su altında kalan Halfeti'nin kıyı kesimindeki doğal ve kültürel veriler ortadan kalkmıştır. Ancak baraj gölü yepyeni doğal oluşumları da beraberinde getirmiştir. Belediye tarafından yapılan sahil düzenlemesi içinde oluşan günübirlik tesisler ve lokantalar, sahildeki tekneleri ile Halfeti bir kıyı kenti hüviyetine bürünmüştür. Baraj gölünde Halfeti, Rumkale, Savaşan Köyü güzergahlı tekne turu düzenlenmektedir. Bu turlar ve günübirlik tesisler özellikle hafta

sonlarında her mevsimde yoğun olarak kullanılmaktadır. Nisan ve ekim ayları boyunca bölgeyi ziyaret eden turistler tarafından da tercih edilmektedir. Yerleşmede 40 adet tekne bulunmaktadır. Yerleşmede iki adet ev pansiyonu bulunmaktadır. Bunlar dışında konaklama tesisi bulunmamaktadır. Bu tesisler dışında Rumkale'nin kuzeyinde ve Savaşan Köyü'nde de günübirlik tesisler bulunmaktadır. Ancak bu tesisler oldukça niteliksizdir. Baraj içerisinde bir başka tur seçeneği de barajın Gaziantep kıyısından Pazar günü düzenli olarak "Kumla Gemisi" adı altında yapılmaktadır. Tur Rumkale, Savaşan Köyü, Halfeti, Zeugma güzergahını izlemektedir. Bu tur ağırlıklı olarak Gaziantep kenti ve çevre illere hizmet vermektedir.

Tektek Dağları Milli Parkı: Merkez, Harran ve Akçakale ilçeleri sınırları içinde yer alan Milli park, 19.335 ha büyüklüğünde olup, 2007 yılında tescil edilmiştir. Park alanı Han-el

Ba'rur Kervansarayı, : Sene mağarası Şuayb Şehri Harabeleri ve Somatar Harabelerini kapsamaktadır. Milli Parkın kaynak değerlerini flora ve fauna türlerinin varlığı oluşturmaktadır. Milli Park ilan edilen alan içinde Menengiç (yabani Antep Fıstığı) başta olmak üzere, yöreye özgü Peygamber Çiçeği, gelincik, kekik, sütleğen, köy göçüren ve papatya gibi değişik bitki türleri yetişmekte ve kurt, alakarga, ekin kargası, kınalı keklik ve nesli tükenmekte olan ceylan ve dev kertenkele gibi hayvan türleri yaşamaktadır. Tek Tek Dağları; flora, fauna zenginliği, kültürel, tarihi ve arkeolojik özellikleri ile milli park statüsüne alınıp, korunarak, sürdürülebilir kullanımının sağlanması, doğal değerlerin ve zenginliklerin devamlılığı açısından büyük önem arz etmektedir. Alan içinde konaklama tesisi bulunmamaktadır. Şanlıurfa İli içinde yer alan yegane Milli Park'tır. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yapılması öngörülen, "Tektek Dağları Milli Park Projesi" kapsamında ana tanıtım merkezi, park içi ulaşım yolları ve diğer alt yapı tesisleri, ziyaretçi dinlenme noktaları, yöresel ürünlerin pazarlandığı satış standları, büfe, kafeterya, WC, manzara seyir terasları, vb. kullanışların yapımı planlanmaktadır. Milli Park Uzun Dönem Gelişme Planı hazırlanmaktadır.

Karaali Kaplıcası: Kaplıca, Harran Ovası üzerinde Şanlıurfa ilinin merkeze bağlı Karaali Köyünde bulunmaktadır. Kaplıcanın Şanlıurfa il merkezine uzaklığı 45 km'dir. Şanlıurfa Valiliği'nin yaptırdığı jeolojik raporlara göre, kaplıca 150.000 m³/saat sıcak su kapasitelidir. Suyun sıcaklığı 41-49°C arasında değişmektedir. Kaplıca tesislerinin yanında bulunan seralar bu suyla ısıtılmaktadır. Yapılan araştırmalar 9.000 ha. sera alanının ısıtılabilceğini ortaya koymuştur. Sıcak su eşanjör sistemiyle ısıtmada kullanılıp kaplıcaya verilmektedir. Kaplıca suyu özellikle romatizmal hastalıklar, deri hastalıkları ve iltihabi hastalıklar ve böbrek taşlarında etkili olmaktadır. Özel İdare tarafından yaptırılan tesislerde 32 oda ve 100 yatak bulunmaktadır. Tesis, 1997 yılında, 54 daireden oluşan bir apart otel ise 2000 yılında hizmete açılmıştır. Kaplıcaya ulaşım asfalt yol ile sağlanmaktadır. Kaplıcaya çevre illerin yanı sıra Van ve Osmaniye'den de ziyaretçi gelmektedir. Kaplıca tesisleri yaz aylarında daha yoğun kullanılmaktadır. Kış aylarında ise hafta sonu ve tatil günlerinde kullanılmaktadır. Tesislerin yaz ayları doluluk oranı % 50 iken, bu oran kış aylarında %15'e düşmektedir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yapılması öngörülen, "Karaali Kaplıcaları Geliştirme Projesi" kapsamında kaplıcaya yeni düzenlemeler, konaklama tesisleri yapılması planlanmaktadır.

Karacadağ: Siverek İlçesi'nde yer alan Şanlıurfa il merkezinden yaklaşık 145 km, Siverek'ten 60km uzaklıktaki ve tüm bölge içinde kar tutan ender yerlerden olan Karacadağ'da Valilik tarafından kayak pistleri düzenlenmiştir. 600 - 700 m. uzunluğunda pistler için 250 m.'lik bir lift yapılmıştır. Kayak merkezinde 60 m²'lik bir kafeterya ile 30 m²'lik bungalov tipi hizmet evi bulunmaktadır. Yol asfalt olmakla birlikte kış aylarında ulaşım zor olmaktadır. Kasım ayından itibaren dört aylık kayma sezonu olmaktadır. Yakınlığı nedeniyle Siverek ve Diyarbakır talebine cevap vermektedir. Hafta sonu talebi yaklaşık 150 kişi olmaktadır. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yapılması

öngörülen, "Karacadağ Kayak Merkezinin Geliştirilme Projesi" kapsamında burada alt yapı, ulaşım ve tesis yetersizliği sorunlarının giderilmesi planlanmaktadır. Ayrıca, "Karacadağ Yayla Projesi" Mayıs-Eylül ayları arasında çevredeki köylüler tarafından kullanılan yaylanın, alt yapı, ulaşım ve tesis sorunları çözülerek turizme açılmasını öngörmektedir.

1.8.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler

Şanlıurfa Kalesi (İç Kale): Şanlıurfa Kalesi'nin M.Ö. 9500 yıllarına ait neolitik bir yerleşim höyüğü üzerine kurulduğu tahmin edilmektedir. Kalenin yakından çıkarılan ve Şanlıurfa Müzesi'nde sergilenen 11.500 yıllık Balıklıgöl Heykeli kale dâhil Balıklıgöl havzasının tarihini bilimsel olarak vermektedir. Kalenin üzerindeki korint başlıklı iki sütun Edessa Karalı IX. MANU döneminde, M.S. 240-242 yılları arasında birer anıt sütun olarak yapılmıştır. Kaledeki iki sütunun arası 14 m. olup,

yükseklikleri 17.25 m. sütunların çevresi ise 4.60 metredir. Doğudaki sütunun kente bakan yüzünün 3 metre yukarısındaki Süryanice kitabe: "Ben askeri komutan Barşamaş'ın (Güneşin oğlu) oğlu Aftuha. Bu sütunu ve üzerindeki heykeli veliaht Prens Manu kızı, kral Manu eşi, hanımefendim ve velinimetim kraliçe Şalmeth için yaptım" yazılıdır. Kalenin sütun hariç diğer kısımları M.S. 814 yılında Abbasiler döneminde yeniden restore edilmiştir. Şanlıurfa Kalesi'nin, üç tarafı kayadan oyma derin savunma hendeği ile çevrilidir, kuzey tarafı ise sarp kayalıktır. Şanlıurfa Kalesi'nde yapılacak bir arkeolojik kazıda M.Ö. 9500 yılından Osmanlı Dönemine birçok uygarlığa ait kültürel varlık ve bu uygarlıklara ait yapı kalıntıları bulunacaktır. 2009 yılında restorasyon ve çevre düzenlemesi yapıldı.

Şanlıurfa Kalesi ilk defa 1938 yılında kısmen bakım ve onarıma tabi tutulmuş, aradan geçen zaman zarfında hiçbir işlem yapılmamıştır. Şanlıurfa Kalesi yapıldığı günden bu yana plan ve projeye dayalı ciddi anlamda bir restorasyon görmemiştir. Tarihi süreç içerisinde basit bakım ve onarım kapsamında projeye bağlı kalmadan ve gerekli onaylar alınmadan kısmi onarımlar yapılmıştır. Yapılan bu onarımlarda kalenin orijinal yapısına aykırı onarımlar olmuştur. 2008'de kapsamlı bir restorasyona tabi tutulması için Şanlıurfa Kalesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, ilk defa milimetrik olarak projelendirilerek, rölevesi çıkartılmış, restitüsyon ve restorasyon projeleri

yapılmış ve Bölge Koruma Kurulu'nun onayından geçtikten sonra restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Şanlıurfa Kalesi'nin restorasyonunda öncelik, yıkılma tehlikesi arz eden Aslanlı Burç kısmına verilmiştir. Kalenin diğer kısımlarda da güçlendirme, tamamlama ve dondurma çalışmaları yapılmıştır. Proje için Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan onay alınmış ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ve İl Özel İdaresi katkılarıyla uygulanmıştır. İl Özel İdaresi tarafından hazırlanan Kale Eteği Projesi ile, Şanlıurfa Kalesi eteğinde ahşap emprenye telefon direkleriyle teraslama çalışmaları yapılarak şehrin muhtelif yönlerini gören seyir alanları oluşturulmuş, alanda kamelyalar, oturma bankları, piknik masaları, su öğeleri, yürüyüş bantları, otomatik sulama, aydınlatma ve çimlendirme çalışmaları yapılmıştır. Şanlıurfa Kalesi eteğinde yapılan peyzaj düzenlemesinde Şanlıurfa'ya özgü bitki çeşitleri kullanılmıştır. Şanlıurfa Kalesi Restorasyonu Tamamlama Projesi'nin uygulama çalışmaları devam etmektedir. Şanlıurfa Kalesi etrafında oluşan gecekondulaşma görüntü kirliliği oluşturmaktadır. Mevcut gecekondulaşma fiziki ve görüntü kirliliği yaratmaktadır.

Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından başlatılan "Şanlıurfa Kalesi Eteği Kamulaştırma ve Çevre Düzenleme Projesi" ile "Kale Eteği Kentsel Dönüşüm Projesi" nin hayat geçmesiyle, Şanlıurfa Kalesi çevresinde yaşayanların bu ikameti sağlanacak ve Eski Edessa Şehri kalıntılarının bulunduğu alanda oluşan çarpık kentleşme yüzünden tarihi dokunun yok olmasının önüne geçilecektir. Kale eteği kamulaştırma işlemleri bittikten sonra bu alanda çevre düzenlemesi yapılacaktır. Diğer taraftan Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından hazırlanan Şanlıurfa Kalesi Arkeolojik Kazı Projesi'nin kısa sürede hayata geçmesi ve kazıların başlatılması beklenmektedir. Yapılacak arkeolojik kazılar, kaledeki yapıların planlarını ortaya çıkarma ve kalenin tarihini aydınlatma açısından yararlı olacaktır. Günümüzde

kale bölgeyi ziyaret eden turistler tarafından ziyaret edilmektedir. Kaleye çıkış rahat sağlanmasına karşın kalede çevre düzenlemesi eksikliği bulunmaktadır. Ayrıca kalede açıklayıcı tabela ihtiyacı bulunmaktadır. Kale çevresinde oluşturulmuş hendeklerde bulunan çöpler de görüntü kirliliği yaratmaktadır. Kale çevresinde otopark alanları bulunmasına karşın pik dönemdeki talebi karşılamaktan oldukça uzaktır.

Dış Kale (Surlar): Şanlıurfa şehir surlarının inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kale'nin dış surları dörtgen şeklinde olup çevresi 4 km. uzunluğundadır. Surların M.S. 812 yılında Hıristiyanların Arap akınlarına karşı kenti korumak amacıyla yaptırıldığı bilinmektedir. Çeşitli kaynaklardan Şanlıurfa şehir surlarının batıda; Sakıb'ın Kapısı, Su Kapısı, Batı Kapısı, Kuzey batıda; Samsat Kapısı, Saray Kapısı, doğuda; Bey Kapısı, Su Kapısı ve güneyde Harran Kapısı olmak üzere sekiz kapısının bulunduğu anlaşılmaktadır. Şehir Surları çarpık yapılaşmalar yüzünden büyük bölümü yıkılmış ve kendi kaderine terk edilmiştir. Yalnız Harran Kapısı, Bey Kapısı'na ait Mahmutoğlu Kulesi, yer yer bazı duvar ve burç kalıntıları günümüze kadar ulaşabilmiştir. Ancak,

büyük ölçüde yıkıntı halindedir. Bu amaçla, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü “Şanlıurfa Şehir Surları Kurtarma ve Çevre Düzenleme Projesi” ve “Harran Kapı Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma Ve Çevre Düzenlemesi Projesi İşİ İle Uygulama Yapım İşİ” için hazırlık çalışmalarına başlamıştır.

Haleplibahçe: Şanlıurfa kent merkezinde, Halil’ür-rahman Gölü’nün kuzeydoğusunda antik kentin sınırları içinde, Haleplibahçe mevkiinde, Kentsel Tasarım Projesinin uygulanması esnasında alt yapı çalışmaları yapılırken, taban mozaiklerine rastlanması neticesinde çalışmalar durdurularak 2006-2009 yılları arasında Şanlıurfa Müze Müdürlüğü Başkanlığında arkeolojik kazılar yapılmıştır. 2007 yılında sonlanan I. dönem kazılarda, geç Roma-erken Bizans dönemine tarihlenen bir saray, bir villa, yerden ısıtmalı bir hamam ve bu yapıların tabanında birçok mozaik ortaya çıkartılmıştır. Saray ve villa bölümünde kazı ve restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır. En önemli mozaik, M.S.3’üncü yüzyılda yapıldığı tahmin edilen “Savaşçı Amazon Kraliçelerinin Mozaik Resmedilmiş Dünyadaki İlk Örnekleri” dir. Bu mozaik, Dört amazon kraliçesinin (Hippolyte, Antiope, Melanippe ve Penthesileia) savaşçı amazon kadınlarına özgü giysileriyle, tek göğüslü olarak at üstündeki av sahneleri tasvir edilip, Grekçe isimlerinin bulunduğu ana sahnenin mozaik resmedilmesidir. İkinci dönem kazıları sırasında, yeni mozaikler ortaya çıkmış olup, yine sondaj çalışmaları esnasında Halepli Bahçe mozaiklerinin hemen yanında bir Roma Hamamı bulunmuştur. Kazı çalışmaları devam etmektedir. Halen, Haleplibahçe Temalı Park Projesi’nin alt yapı çalışmaları bitirilmiştir. Mozaiklerin yerinde sergilenmesi ve mozaiklerde oluşacak tahribatın ivedi şekilde önüne geçilmesi ve il sınırları içinde çıkan

mozaiklerin sergilenmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığı; Haleplibahçe’de Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi Arkeopark ve Edessa Mozaik Müzesi yapım kararı almış, 2010 yılı sonunda iki Müzenin ve Arkeopark’ın mimari ve mühendislik projeleri için ihale yapılmış, uygulama işi ise 2011 yatırım programına alınmıştır. Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü’nün Haleplibahçe’den Şanlıurfa Kalesine Teleferikle Ulaşım için bir proje geliştirmiştir. Projenin hayata geçmesi için hazırlık çalışmaları başlatılmıştır.

Balıklı Göl, Mevlid-İ Halil (Hz. İbrahim Peygamber’in Doğduğu Mağara, Dergah): Şanlıurfa Kalesi’nin kuzey kesiminde iki mağara bulunmaktadır. Bunlardan biri Hz. İbrahim’in doğduğu mağaradır. Şanlıurfa’nın en çok turist çeken ve Dergah da denilen bu mağaranın yakınında mescit, hücre ve havuzlarla birlikte küçük bir cami ve önünde

havuzlu avlusu yer almaktadır. Burada Hz. Muhammed'in sakalının bir teli saklanmaktadır. Ayrıca Hz. İbrahim'in doğduğu mağara içerisinde bulunan su, ziyaretçiler tarafından ve bilhassa yerli halk tarafından şifalı olduğu düşüncesi ile içilmekte hatta, şişelere doldurularak götürülmektedir.

Dergah, dini turizm potansiyeli açısından önemlidir. Mağara, yapılan düzenlemeyle, Mevlid-i Halil Camii avlusu içine alınmıştır. Balıklı Göl adı altında Şanlıurfa Kent Merkezi'nde yer alan Halil-ür Rahman ve Ayn-ı Zeliha gölleri yaz aylarında içindeki balıklar, etrafındaki asırlık çınar ve söğüt ağaçları ile dinlenilebilecek yerlerdir. Efsaneye göre Hz. İbrahim Peygamber'in, devrin hükümdarı Nemrut ve halkının taptığı putlarla mücadele ederek tek Tanrı fikrini

savunmaya başlaması üzerine Nemrut tarafından bugünkü Şanlıurfa Kalesi üzerinden ateşe atılmıştır. Ateş su, odunlar da balığa dönüşmüştür. Hz. İbrahim'in düştüğü yere Halil-ür Rahman Gölü adı verilmektedir. Gölün kenarında yer alan Halil-ür Rahman Camii, Hz. İbrahim'in düştüğü makam, medrese, hazire ve türbelerden meydana gelmiş bir külliye halindedir. Nemrut'un evlatlığı Zeliha da Hz. İbrahim'e aşık olduğu ve ona inandığı için kendisini ateşe atar. Zeliha'nın düştüğü yere de Ayn-ı Zeliha Gölü denmektedir. Her iki göl de kutsal sayılmakta ve buradaki balıklar avlanmamaktadır. Halil-ür Rahman Camii ve

Rızvaniye Camii Halil-ür Rahman Gölü'nün iki tarafında yer almaktadır. Halil-ür Rahman Camii Bizans Dönemi'ne ait Meryem Ana Kilisesi yerine inşa edilmiştir. Rızvaniye Camii ise 18.yy'a ait bir Osmanlı yapısıdır.

Yukarıda tanımlanan tüm kutsal mekanlar geniş bir çevre düzenleme projesi içinde yer almış olup, turistlerin en çok uğradığı yer konumundadır. 1992-1997 yılları arasında ŞURKAV (Şanlıurfa Valiliği Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı) tarafından gerçekleştirilen "Dergah-Balıklıgöl Kent Platosu Çevre Düzenlemesi" çerçevesinde çevre düzenleme ve restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır. Bu kapsamda büyük kamulaştırmalar yapılmış, Hz. İbrahim Makamı, Rızvaniye Külliyesi ve Camii, Halil-ür Rahman Camii, Hasan Padişah Camii, Narinci Camii, Selahaddin Eyyubi Camii, Şeyh Ali Dede Türbesi, Yarım Kubbe, Şanlıurfa Kalesi Tüneli ve Dış Merdivenler, Sayganlar Taziye Evi, Devlet Konukevi, ŞURKAV Kültür ve İdare Merkezi, Ayn-ı Zeliha Gölündeki Fıskiye, Ayn-ı Zeliha Havuzu ve Sipahi Pazarı restore edilmiştir. Ancak çevrede oluşturulan otopark alanları oldukça yetersizdir. Bu düzenleme içinde Ayn-ı Zeliha Gölü çevresinde

lokanta ve çay bahçeleri, Halil-ür Rahman Gölü çevresinde ise çeşitli hediye eşyaları satış mağazaları yer almaktadır. Bu alanların bakım ve geliştirilmesi amacıyla, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü “Halil-ür Rahman Gölü ve Çevresi Restorasyon ve Çevre Düzenleme Projesi” ile “Mevlid-İ Halil Mağarası ve Çevresi Restorasyon ve Çevre Düzenleme Projesi” için hazırlık çalışmalarına başlamıştır.

Rızvaniye Camii ve Medresesi: Halil-ür Rahman Gölünün kuzey kenarı boyunca yer alan cami, 1716 yılında yaptırılmıştır. Cami avlusunun üç tarafı, medrese odaları ile çevrilmiştir. Rızvaniye Camii, mihrap duvarı boyunca sıralanmış üç kubbesiyle dikdörtgen bir plana sahiptir. Üç gözlü son cemaat yerinin üzeri üç kubbe ile örtülü olup, doğu ve batıdaki kubbeler yanlara doğru yarım kubbelerle genişletilmiştir. Caminin doğusunda tek şerefeli, minaresi, sekizgen gövdeli, mukarnaslı şerefeli bir minare yer almaktadır. Rızvaniye Medresesi, Rızvaniye Camii avlusunu çevreleyen önleri revaklı odalardan meydana gelmiştir. Cami ile aynı tarihte yaptırılmıştır. Medresede inşa malzemesi düzgün kesme taş kullanılmıştır. Avlunun kuzey kenarı ortasındaki kubbeli dersane mescit hariç, medresedeki tüm odalar beşik tonozlarla örtülüdür. Medresede toplam 34 adet beşik tonozlu oda, 1 adet kubbeli dersane mescit, bir eyvan, bir mutfak ve tuvaletler bulunmaktadır. Rızvaniye Camii ve Medresesi 1992-93 yıllarında Şanlıurfa Valiliği Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) tarafından restore edilmiştir.

Halil-ür Rahman Camii ve Külliyesi: Halil-ür Rahman Gölü'nün güneybatısında yer alan bu camii medrese, mezarlık ve Hz. İbrahim'in ateşe atıldığında düştüğü makamdan meydana gelmiş bir külliye halindedir. Caminin güneydoğu köşesine bitişik kare gövdeli kesme taş minare yer almaktadır. Cami 1211 yılında Bizans dönemine ait Meryem Ana Kilisesi'nin yerinde inşa edilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1991 yılında yaptığı onarımda, caminin ana duvarları üzerine korkuluk şebekeleri eklenmiş ve burası kubbelerle çevrili bir teras konumunda getirilmiştir. Külliye içinde yer alan Döşeme Camii restorasyon projelerinin yapımı 2011 Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü yatırım programına alınmıştır.

Şanlıurfa Ulu Camii: Şanlıurfa'da bulunan en eski dini yapıdır. Eski bir sinagog iken, M.S. 457 yılında Aziz Stefanos anısına kiliseye dönüştürülmüştür. Kırmızı renkteki mermer sütunlarının ağırlıklı olması sebebiyle Kızıl Kilise diye adlandırılan yapı XII. yüzyılda camiye dönüştürülmüştür. Cami avlusundaki sütun parçaları, sütun başlıkları, avlu duvarları ve bugün minare olarak kullanılan Çan Kulesi Kızıl Kilise'den kalmadır. On dört sivri

kemerle avluya açılan ve payeler üzerine oturan çapraz tonozlarla örtülü son cemaat yerinin, Anadolu'da ilk kez Şanlıurfa Ulu Camii'nde ortaya çıkmış olması sanat tarihi açısından önem taşımaktadır. Caminin doğu duvarına bitişik olan Eyyubi dönemine ait medrese Selahattin Eyyubi tarafından 1191'de yaptırılmıştır. Ancak sonraları yıkılan yapının yerinde bugün görülen tek eyvanlı medrese, bu medresesinin üzerine 1781 tarihinde yaptırılmıştır. 2010 yılı içinde Vakıflar Bölge Müdürlüğü camiyi bakım ve onarıma almış olup, çalışmaların 2011 yılı içinde tamamlanması planlanmaktadır.

Hasan Padişah Camii: Ahırbaşı Çarşısı yakınında bulunan cami, Toktemur Mescidi'nin batısına bitişik olarak Akkoyunlu Sultanı Uzun Hasan olarak tanınan Şeyh Yakup tarafından 1499 yılında yaptırılmıştır. Cami kesme taştan yapılmış olup, geniş bir avlunun ortasındadır. İbadet mekânı dikdörtgen planlıdır ve mihrap duvarına paralel sütunlarla üç sahna ayrılmıştır. Son cemaat yerinden yuvarlak kemerli bir kapı ile ibadet mekânına girilmektedir. Son cemaat yeri dokuz payeli, sekiz bölüm halinde çapraz tonozludur. Son cemaat yerinin doğusundaki göz Tokdemir Mescidi önüne rastlamaktadır. İbadet mekânının ortasındaki ikişer ayak duvarlarla ve birbirleri ile kemerlerle bağlanmış, üzerine de üç büyük kubbe oturtulmuştur. Bu kubbeler sekizgen kasnaklıdır. Mihrap beş dilimlidir. Mukarnaslı olan bu mihrabın iki yanında köşeli sütunçelere yer verilmiştir. Caminin kuzeydoğusundaki minare kesme taştan, kare kaide üzerine sekizgen gövdelidir. Caminin avlusundaki medrese yol genişletilmesi sırasında yıkılmıştır. Cami ŞURKAV tarafından yapılan çalışmalar kapsamında restore edilmiştir.

Selahaddin Eyyubi Camii (Aziz Johannes Prodromos Addai Kilisesi): Yapı 457 yılında kilise olarak inşa edilmiştir. Selahattin Eyyubi döneminde kısa bir süre cami olarak kullanılmıştır. XIX yüzyılın ortalarında, burada bulunan eski kilisenin üzerine bugünkü yapı inşa edilmiştir. Dönemi itibarı ile bölgedeki en büyük kilise olması dolayısıyla katedral olarak da adlandırılmıştır. Yapı uzun yıllar harap durumda kalmış ve bir ara elektrik santrali olarak kullanılmıştır. 1993'te onarımı yapılarak cami olarak ibadete açılmıştır. Halen Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından sürdürülen onarım çalışmalarının 2011yılı içinde bitirilmesi planlanmaktadır.

Fırırlı Camii (On İki Havari Kilisesi-Aziz Havariler Kilisesi): Osmanlı Döneminde yapı üzerinde rüzgar gülü benzeri materyaller olduğundan halk arasında "Fırırlı Kilise" olarak isimlendirilmiştir. Yapı kilise olarak inşa edilmiş, 1956 yılında kiliseden camiye çevrilmiştir. Yapı kesme taştan, üç nefli bazilika plan düzeninde yapılmıştır. Batı cephesi ile köşe kulelerinde son derece güzel bir taş işçiliği görülmektedir. Cami in restorasyon projesi Koruma Kurulu'na sunulmuş olup, restorasyon çalışmaları 2011 Şanlıurfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü yatırım programına alınmıştır.

Mevlevihane Camii: XVIII. Yüzyılda Mevlevihane olarak inşa edilmiştir. Kubbesinin dış üst tarafında

"Mevlevi Sikkesi" mevcut olup, tekkelerin kapatılmasından sonra cami olarak ibadete açılmıştır. Yapı, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce restore edilmiştir. Cami kare planlı ve üzeri tek kubbe ile örtülüdür.

Nimetullah Camii (Ak Camii): XVI. yüzyılda Şanlıurfa Sancakbeylerinden Nimetullah Bey tarafından inşa ettirildiği tahmin edilmektedir. Yapı plan özelliği itibariyle Edirne Üç Şerefeli Camii ile benzerlik göstermektedir. Ana kubbenin bulunduğu orta mekân doğu ve batı yanlarına eklenen yarım kubbelerle genişletilmiştir. Silindirik tek şerefeli minare Şanlıurfa'daki en uzun minare olması bakımından önemlidir. Avluyu çevreleyen medrese odaları 1695 yılında Abbas Ağa tarafından yaptırılmıştır.

Yukarıda anlatılan camiler dışında, Şanlıurfa il merkezinde, Arabi Camii, Asım Paşa Mescidi, Behramlar Camii, Çakeri Camii, Dabbakhane Camii, Eski Ömeriye Camii, Hacı Lütfullah Camii, Hacı Yedigâr Camii, Hayrullah Camii, Hekim Dede Camii, Hızanoğlu Camii, Hüseyin Paşa Camii, Hüseyiniye Mescidi, İmam Sekkâki Camii, Kadioğlu Camii, Kara Musa Camii, Kıbrıs Mescidi, Kutbeddin Camii, Miskinler Mescidi, Müderris Camii, Narıncı Camii, Nimetullah Camii, Nur Ali Mescidi, Pazar Camii, Siverekli Mescidi, Şehbenderiye Camii, Toktemur Mescidi, Tuzeken Camii, Yusuf Paşa Camii ve Yeni Ömeriye Camii olmak üzere tarihi değere haiz 36 adet cami ve mescit bulunmaktadır.

Reji Kilisesi (Aziz Petrus ve Aziz Paulus Kilisesi): Yapı, 1861 yılında, VI. Yüzyıla ait bir kilise kalıntısının üzerine inşa edilmiştir. Kilise, 1924 yılına yani Urfalı Süryanilerin Halep'e(Suriye) göç edişlerine kadar, aktif olarak kullanılmıştır. 1924 yılında Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri A.Ş. (TEKEL) İdaresine verilmiştir. Tekel idaresi tarafından yapı önce tütün fabrikası sonra üzüm deposu olarak kullanılmıştır. Kilise, Şanlıurfa Valiliği tarafından 1998 yılında restore edilerek, 24 Mayıs 2002 tarihinde "Vali

Kemalettin Gazezoğlu Kültür Merkezi” olarak hizmete girmiş olup, çeşitli sosyal etkinlikler için kullanılmaktadır.

Şanlıurfa Evleri: Son yıllarda önemli sayıda eski Şanlıurfa evi Kültür ve Turizm Bakanlığı, Şanlıurfa Belediye restore edilerek yeni fonksiyonlar verilmiştir. Bunların arasında, Devlet Güzel Sanatlar Galerisi olarak değerlendirilen Hacı Hafızlar Evi, Belediye Başkanlığı birimleri tarafından kullanılan Halepli Bahçe içinde Sakıb’ın Köşkü, Vilayet Konukevi olarak işlevlendirilen Küçük Hacı Mustafa Hacıkamiloğlu Konağı, iki konutun restorasyonu ve birleştirilmesinden oluşan ŞURKAV Kültür Merkezi ve Kurtuluş Müzesi olarak hizmete açılan Mahmut Nedim Konağı bu uygulamalardan birkaçıdır. Ayrıca Narlı Ev, Çardaklı Köşk gibi ŞURKAV tarafından restorasyonu tamamlanan ve işlevlendirilen evler dışında, otel, lokanta ve dükkân olarak kullanılan oldukça önemli sayıda restore edilmiş yapı bulunmaktadır. ŞURKAV’ın mülkiyetinde bulunan ve harap durumda olan iki evin kurtarılarak, turizme kazandırılması için hazırlanan proje kapsamında Taziye evinin yanında bulunan tarihi evin restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Karacadağ Kalkınma Ajansı ve ŞURKAV’ın mali katkılarıyla yürütülen “Geleneksel Tarihi Urfa Evi Restorasyonu ve Mahalli Yemek Kültürünün Tanıtılması ve Yaşatılması Projesi” kapsamında restorasyonu yapılan tarihi ev 2011 yılında hizmete girecektir.

Şanlıurfa’nın tarihi çarşıları hala işlevselliğini yitirmemiş ve geleneksel dokuları bozulmamış ender çarşılardandır. Sipahi Pazarı, Bedesten, Gümrük Hanı gibi mekanlar turistlerin ilgisini çekmektedir.

Hanlar: Kent merkezinde çok sayıda han yer almaktadır. Bunların bazıları; Mamluk Dönemi’ne ait Sarraf Seyfettin Han; Bey Kapısı Hanı; Sebil Han, 1562 yılında yaptırılmış olan ve halen kullanılan Gümrük Hanı’dır.

Millethanı: Şanlıurfa Belediyesi arkasında yer alan tarihi Millet Hanı (Askeri Kışla), 17 dönümlük alan üzerindeki kurulu, iki hanın birleşiminden oluşan Millet Hanı iki katlıdır ve 5.000 m²’lik ve 2.000 m²’lik iki avlusu bulunmaktadır. Uzun yıllar kaderine terk edilmiş ve tahrip olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Şanlıurfa Valiliği ve Milli Emlak Genel Müdürlüğü’nün girişimleri sonucu, 2009

yılında özel sektöre onarım karşılığı kullanım hakkı verilmiştir. Hazırlanan projeler, 2010 yılında Koruma Kurulunun onayından geçmiştir. Projenin üç yılda tamamlanması ve hizmete girmesi düşünülmektedir. Projede 200 yatak kapasiteli ve 5 yıldızlı butik otel ve turizm sektöründe faaliyet yapan yaklaşık 100 işyeri planlanmıştır.

Barutçu Hanı: Demirci pazarında yer alan han düzgün kesme taşlardan yapılmıştır. Gümrük Hanı'ndan sonra Şanlıurfa' daki en güzel han örneklerindedir. Ayrıca, yapı mimarisi olarak Anadolu'da taş işçiliği bakımından ender örneklerindedir. Barutçu Hanı yılların ihmali ve bilinçsizce yapılan tahribatların neticesinde tahrip olmuş ve ödenek yetersizliğinden dolayı onarılamamıştır. " Barutçu Hanı Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma Ve Çevre Düzenlemesi Projesi" Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü projeleri arasında yer almaktadır. Bu proje ile öncelikli olarak röleve, restitüsyon, restorasyon ve çevre düzenleme projeleri bir yılda hazırlanacak, takip eden yıllarda uygulamalar gerçekleştirilecektir.

Hacı Kamil Hanı (Çukurhan): Şanlıurfa'daki Osmanlı hanlarının güzel örneklerinden biri olan bu han yer seviyesinden birkaç basamak aşağıda olduğundan halk arasında Çukur Han olarak bilinmektedir. Han1823 tarihinde yaptırılmış olup, kare bir avluya sahiptir. Zemindeki dükkânların üzerinde önleri revaklı ikinci kat odaları yer almaktadır. Han halen manifaturacı ve terzi esnafı tarafından işyeri olarak kullanılmaktadır. Han oldukça tahrip olmuştur. "Hacı Kamil Hanı (Çukurhan) Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma Ve Çevre Düzenlemesi Projesi ve Uygulaması Projesi" Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü projeleri arasında yer almaktadır. Bu proje ile öncelikli olarak röleve, restitüsyon, restorasyon ve çevre düzenleme projeleri bir yılda hazırlanacak, takip eden yıllarda uygulamalar gerçekleştirilecektir.

Mencek Hanı: Pamukçu Pazarı doğusundaki han da kare avluyu çevreleyen dükkânların üzerinde önleri revaklı ikinci kat odaları yer almaktadır. Mencek Hanı yapı mimarisi olarak Anadolu'da taş işçiliği bakımından ender örneklerindedir. Yapı günümüzde terziler ve tuhafiyeciler tarafından işyeri olarak kullanılmaktadır. "Mencek Hanı Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma Ve Çevre Düzenlemesi Projesi İşi İle Uygulaması" işi Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü projeleri arasında yer almaktadır. Bu proje ile öncelikli olarak röleve, restitüsyon, restorasyon ve çevre düzenleme projeleri bir yılda hazırlanacak, takip eden yıllarda uygulamalar gerçekleştirilecektir.

Topçu Hanı: Topçu Hanı; kent merkezinde vilayet binasının batı tarafında bulunan tarihi bir Osmanlı hanıdır. Geçmişte Topçu sınıfına ait bir askeri birliğin burada görevli bulunmasından dolayı buraya "Topçu Hanı" denildiği ifade edilmektedir. Oldukça tahrip olan han için Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından yaptırılması öngörülen "Topçu hanı Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma ve Çevre Düzenlemesi Projesi İşi ve Uygulaması" işi kapsamında öncelikli olarak röleve, restitüsyon, restorasyon ve çevre düzenleme projeleri bir yılda hazırlanacak, takip eden yıllarda uygulamalar gerçekleştirilecektir.

Sipahi Pazarı: Gümrük Hanın batısında bitişik olarak inşa edilmiş, kuzey güney istikametinde beşik tonozla örtülü bir kapalı çarşıdır. Çarşığı boydan boya örten tonozun üzerinde belirli aralıklarla aydınlatma pencereleri bırakılmıştır. Yerden yarım

metre yükseklikte karşılıklı sıralar halinde dükkanların yer aldığı bu çarşı, güneyde boyahane çarşısına, kuzeyde isotçu pazarına açılmaktadır. Çarşının üçüncü bir kapısı da güney doğu tarafından bedestene açılmaktadır. Sipahi pazarı halen halı, kilim, kürk ve keçe türünden eşyaların satıldığı ve mezat edildiği bir çarşı olarak kullanılmakta ve eski tarihi özelliğini aynen korumaktadır. 1997 yılında Şanlıurfa Valiliğince restore edilen çarşı günümüzde Halıcılar Çarşısı olarak kullanılmaktadır.

Kazzaz Pazarı (Bedesten): Gümrük Hanı'nın güneyine bitişik olarak 1562 yılında inşa edilmiştir. Kapalı çarşı şeklindeki Bedesten düzgün kesme taşlardan yapılmıştır. Doğuda Han Önü Çarşısı'na açılan ana kapısı, Sipahi Pazarı'na açılan Batı kapısı, Pamukçu Pazarı'na açılan güney kapısı ve Gümrük Hanı'na açılan kuzey kapısı olmak üzere dört kapısı bulunmaktadır. Çarşıda sağlı sollu iki sıra halinde uzayan dükkânlar bir metre yüksekteyken 1998 yılındaki ŞURKAV'ın yaptığı yenileme sırasında yer seviyesine indirilmiştir. Yapı günümüzde yöresel giysi ve aksesuarların satıldığı çarşı olarak kullanılmaktadır. Şanlıurfa Bedesteni Anadolu'da otantik değerini yitirmeyen ender çarşılardandır.

Gümrük Hanı: Haşimiye Meydanı yakınında yer alan han, 1563 yılında yaptırılmıştır. Gümrük Hanı, Şanlıurfa'daki hanların en güzel ve anıtsal örneklerindedir. Avlusundan Halil-ür Rahman Gölü'nün suyu geçmektedir. İki katlı hanın üst katındaki odalarda terziler, avlusunda çayhaneler bulunmaktadır. Hanın kare avlusunun etrafını çevreleyen dükkânların üzerinde ön kısımları revaklı ikinci kat odaları yer almaktadır. Giriş eyvanının üzeri mescit olarak değerlendirilmiştir. 2001 yılında Rızvaniye Vakfı'nın katkılarıyla ŞURKAV tarafından restore edilmiş, avlusu da restore edilerek çevre düzenlemesi yapılmıştır.

Kınacı Pazarı: Mençek hanının batısında yer alan ve kuzey güney istikametinde uzanan çarşının kuzey kesimi beşik tonozla örtülü, güney kesiminin üzeri açıktır. Çarşının iki yanında beşik tonoz örtülü olarak sıralanan dükkanlar günümüzde kuyumcular tarafından kullanılmaktadır.

Pamukçu Pazarı: Kınacı pazarının batısında paralel olarak uzanan, beşik tonozla örtülü bir çarşıdır. Kuyumcu ve elbiseci esnafı tarafından kullanılmaktadır.

Boyahane: Pamukçu pazarının batısına paralel olarak uzanan yeni boyahane çarşısının altında bulunan bir yer altı çarşısıdır. Ortasında Halil-ür Rahman suyunun aktığı bu çarşı rutubetli olması, iplik ve kumaş boyama sanatının terk edilmesi nedenleriyle 40 yıl kadar önce kapatılmıştır.

Hüseyniye Çarşıları: Çadırcı Pazarı ile Kazancı Pazarı arasında, kuzey güney istikametinde birbirine paralel olarak uzanan ve her biri 15'er çapraz tonozla örtülü iki kapalı çarşıdır. Her iki çarşının birleştiği yerdeki dükkanlar sırt sırta bir plan göstermektedir. Hüseyniye çarşıları, inşa edildiği yıllarda halı, kilim, keçe ve benzeri yaygıların satıldığı yer olarak kullanılmıştır. Bir ara Yemenici Pazarı olarak kullanıldıktan sonra halen çarşılarından biri bakırcılar diğeri ise beyaz eşya satıcıları tarafından kullanılmaktadır. Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından yaptırılması öngörülen "Hüseyniye Çarşıları Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma Ve Çevre Düzenlemesi Projesi İşi İle Uygulama" işi kapsamında öncelikli olarak röleve, restitüsyon, restorasyon ve çevre düzenleme projeleri bir yılda hazırlanacak, takip eden yıllarda uygulamalar gerçekleştirilecektir.

Kasap Pazarı: Mevlevihane Camii'nin batısına bitişik olarak inşa edilmiş olup bitişik tonozla örtülü "T" planındadır. İnşa tarihi bilinmemektedir. Yapılan kamulaştırma, restorasyon ve çevre düzenlemeleri çalışmalarından sonra hediyelik eşyaların satıldığı bir çarşıya dönüştürülmüştür.

Şanlıurfa tarihi kent merkezi, yaklaşık onbeş yıllık bir süreç içinde önemli bir değişim geçirmiştir. Halen kent içinde çok sayıda restorasyon, iyileştirme, çevre düzenleme, vb. çalışmalar devam etmektedir ve birçok hazırlanan proje için finans sağlama çalışmaları sürdürülmektedir. Halen "Tarihi Çarşılar ve Hanlar Bölgesi İyileştirme Projesi", "Kültür Adası Turizm Cazibe Merkezi Haline Getirme Projesi" ve "Şanlıurfa Merkez Sokak Sağlıklaştırma Projesi" Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından sürdürülen projeler arasında yer almaktadır. Tarihi Çarşılar ve Hanlar Bölgesi İyileştirme Projesi'nin hazırlık çalışmalarına başlanmış olup, projenin hayata geçmesiyle, tarihi çarşılar ve hanlar Bölgesi tarihi dokuya uygun olarak cephelerinde iyileştirme yapılacak, kapı, pencere, çatı ve izolasyonları tarihi dokuya uygun olarak yapılacak, tarihi çarşılar ve hanlar bölgesi içerisindeki elektrik, telefon vb. amaçlı kabloları yer altına çekilerek dokuya uygun ışıklandırma yapılacaktır. Sokak cephelerinde iyileştirme yapılacak bölgede bulunan Culha, Yorgancı, Güllüoğlu sokaklarının çevrelediği 12 evden oluşan ve kültür adası olarak bilinen tarihi dokusu bozulmamış alanı 200 yataklı butik otel olarak örnek proje şeklinde hizmete koymak amacıyla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından "Kültür Adası Turizm Cazibe Merkezi Haline Getirme Projesi" hazırlık çalışmalarına başlanmış olup, projenin hayata geçmesiyle, evlerin restorasyonu yapılarak, 200 yataklı Butik otel olarak hizmete açılacaktır. Şanlıurfa Valiliği koordinatörlüğünde, Şanlıurfa Belediyesi, Karacadağ Kalkınma Ajansı, Mimarlar Odası ile İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından müştereken hazırlanan "Şanlıurfa Merkez Sokak İyileştirme Projesi" kapsamında; İl merkezinde bulunan 100 sokağa cephe veren kültür varlıklarının cepheleri raspalanacak, derzleri elden geçirilecek, kapı, pencere ve çatı kısımları orijinaline uygun yapılacak veya onarılacak, elektrik, telefon kabloları yer altına

alınacak, sokaklar siyah Arnavut taşı ile kaplanacak, sokak aydınlatması, posta ve çöp kutuları dokuya uygun olarak yapılacaktır. Böylece, Şanlıurfa kentindeki sur içinde bulunan ve 35 mahalleyi kapsayan tarihi doku korunarak turizme kazandırılacaktır.

Karakoyun Deresi Su Bendi:

Romalılar döneminde Dessan diye adlandırılan ve ilin ortasından geçen Karakoyun Deresi, M.S. 201, 413 ve 525 yıllarında taşarak kenti tahrip etmiş, son selden en çok Balıklı Göl civarındaki Krallık Sarayı zarar görmüştür. Bunun üzerine 525 yılında Bizans İmparatoru Justinyanus kendi adı ile anılan ve bugün dahi ayakta kalabilmiş su bendini yaptırmıştır. Şanlıurfa Valiliği'nce restore edilmiştir.

Hızmalı Köprü: Karakoyun Deresi üzerindeki köprülerin en büyüğüdür. Efsaneye göre Karakoyun Türk Beyliği Hükümdarı'nın kızı Sakine Sultan tarafından yaptırılmış, yıkıldığında tekrar yaptırılabilmesi için köprünün temelinde altın hızmasını koymuştur. VI. Yüzyılda inşa edilmiş olan köprüye bu yüzden Hızmalı Köprü adı verilmiştir. Sakine Sultan'ın mezarı dere üzerindeki su kemerinin kuzeyindedir. 1843 yılında onarım görmüştür. Köprü üzerindeki gizli su kanallarından, köprünün su kemeri

görevini de gördüğü anlaşılmaktadır. 2001 yılında doğu cephesi yıkılan bu tarihi köprü Şanlıurfa Valiliği'nce restore edilmiştir.

Millet Köprüsü: Köprü, Karakoyun Deresi üzerine inşa edilmiştir. Millet Köprüsü 2001 yılında Şanlıurfa Valiliği'nce restore edilerek taş korkulukları ve döşemesi yenilenmiştir.

Hızmalı Köprü: Karakoyun Deresi üzerindeki köprülerin en büyüğüdür. Efsaneye göre Karakoyun Türk Beyliği Hükümdarı'nın kızı Sakine Sultan tarafından yaptırılmış, yıkıldığında tekrar yaptırılabilmesi için köprünün temelinde altın hızmasını koymuştur. VI. Yüzyılda inşa edilmiş olan köprüye bu yüzden Hızmalı Köprü adı verilmiştir. Sakine Sultan'ın mezarı dere üzerindeki su kemerinin kuzeyindedir. 1843 yılında onarım görmüştür. Köprü üzerindeki gizli su kanallarından, köprünün su kemeri

Hızmalı Köprü: Karakoyun Deresi üzerindeki köprülerin en büyüğüdür. Efsaneye göre Karakoyun Türk Beyliği Hükümdarı'nın kızı Sakine Sultan tarafından yaptırılmış, yıkıldığında tekrar yaptırılabilmesi için köprünün temelinde altın hızmasını koymuştur. VI. Yüzyılda inşa edilmiş olan köprüye bu yüzden Hızmalı Köprü adı verilmiştir. Sakine Sultan'ın mezarı dere üzerindeki su kemerinin kuzeyindedir. 1843 yılında onarım görmüştür. Köprü üzerindeki gizli su kanallarından, köprünün su kemeri

bilinmektedir. M.S. 460 yılında Piskopos Nona tarafından buraya cüzzamlı hastaları iyileştirmek amacıyla bir hastane inşa ettirilmiştir. Mağara, turistlerin yoğunlukla ziyaret ettiği yerlerdendir. Mevcut çevre düzenlemesi ve restorasyon düzenlemeleri yeterlidir. ancak özellikle yaz aylarında oluşacak talebi karşılayacak otopark düzenlemesi eksiktir. Çevre düzenlemesinin dışında makamın arkasında yer alan boş alan günümüzde düzensiz otopark alanı olarak kullanılmaktadır.

Nemrud Tahtı (Der Yakub): Eyyüp Peygamber makamının 4 km. batısında bulunan Deyr Yakub, halk arasında "Nemrud'un Tahtı" ya da Cin Değirmeni olarak da bilinmektedir. Buradaki yüksek bir dağın tepesinde M.Ö. 1. Yüzyılda (pagan-putperest dönem) Edessa Kralı Abgar Manu'nun oğlu Şaredu'nun aile fertleri için inşa edilmiş anıt mezar kalıntıları yer almaktadır. Edessa Krallarının yattığı tahmin edilen ve esas girişi zemin kattan olan mezar odası kuzey, güney ve doğuda kemerli birer arkosoliumdan oluşmaktadır. Hıristiyanlık öncesi paganist döneme ait olan ve büyük yapının mezar

odalarına bağlanan zemin katı üzerinin putperest tapınağı olarak kullanılmıştır. Bu tapınağın M.S. V. yüzyılda kerametleri ve kehanetleri ile ünlü olan ve Suruç Episkoposluğu'na kadar yükselmiş bulunan Suruçlu Aziz Yakub zamanında (M.S.451-521) manastır olarak kullanıldığı ve bundan ötürü Deyr Yakub (Yakub'un Manastırı) olarak anıldığı tahmin edilmektedir. Buraya Nemrut Tahtı ya da Nemrut'un Mezarı diyenler olduğu gibi, halk arasında Apgar'ın Dağı da denilmektedir. Süryaniler ise buraya Deyro D'Nafsotho (Ruhların Manastırı) adını vermişlerdir. Bu manastır, Türklerin eline geçtikten sonra bir süre karakol ve gözetleme kulesi olarak kullanılmıştır. Araç yolu yeni açılmış olup, henüz düzenlemesi ve kaplaması yapılmamıştır. Bu alanda herhangi bir kazı ve restorasyon yapılmamıştır. Ancak, Deyr-I Yakub Manastırı Arkeolojik Kazı Ve Çevre Düzenleme Projesi, Deyr Yakub Kilisesi restitüsyon, restorasyon, statik, aydınlatma ve çevre düzenlemesi projesi ve uygulama yapım işleri ile Turistik Yol Projesi Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır.

Şanlıurfa Müzesi: Şehitlik mevkiinde, 1500 m²'lik bir alanda 1961 yılında müze inşaatına başlanmış ve 1969 yılında ziyaretine açılmıştır. Ancak yapı yeterli olmayıp, 1982 yılında başlanılan, çağdaş anlamda teşhir ve tanzim çalışmaları gerçekleştirilen ilave bina 1988 yılında hizmete girmiştir. Yapımı gerçekleştirile ilave binanın giriş ve üst katında üç arkeolojik, bir etnografik eser salonu, idari bölümler, konferans ve sergi gibi faaliyetlerin yapılacağı çok amaçlı salon, kütüphane, bodrum katında ise depolar, laboratuvar ve fotoğrafhane yer almaktadır. Bugün bu yapı da bakım ve onarım gerektirmektedir. Müzenin giriş katındaki ilk salonda Asur, Babil ve Hitit çağlarına ait taş eserler sergilenmektedir. Bu eserler arasında, Harran'da bulunan ve Babil Kralı Nabonid dönemine tarihlenen ve üzerinde Nemrut'un ay, güneş ve yıldız tanrılarına dua edişini gösteren stel ve Balıklıgöl yakınında yol inşaatı kazısında elde edilen ve M.Ö. 9.000 yılına tarihlene taş heykel en ilgi çekici eserlerdir. Müzenin ikinci ve üçüncü salonlarında Neolitik Çağ'a ait (M.Ö. 7250-5500) çakmak taşından kesici ve delici aletler, taş idoller, kaplar; Kalkolitik çağa ait (M.Ö.5500-3200) pişmiş topraktan yapılmış boyalı ve boyasız seramikler, mühürler, pithoslar, kolyeler; Eski tunç çağına ait (M.Ö.3200-1800) mühür baskılı küp parçaları, silindir ve damga mühürleri, figürinli, kap parçaları, pişmiş topraktan yapılmış hayvan figürleri, madeni eşyalar, takılar, idoller gibi eserler sergilenmektedir. Müzenin üst katında yer alan etnografik eserler seksiyonunda; yöreye ait giysiler, gümüş ve bronz takılarından örnekler, Urfa evlerinden getirilmiş süslemeli ahşap kapı ve pencere sanatları, hat eserleri, el yazması Kur-an 'ı Kerim'ler ve cam eşyalar sergilenmektedir.

Şanlıurfa Kurtuluş Müzesi: 1903 yılında, Avrupai tarzda konak mimarisi ile geleneksel tarzda Şanlıurfa evi mimarisinin kaynaştığı bir özelliğe sahip olan ve oldukça geniş bir alana yayılan Osmanlı dönemine ait Mahmut Nedim Konağı, Şanlıurfa Kurtuluş Savaşı'nda, Fransız kuvvetlerince işgal edilerek karargâh olarak kullanılmıştır. İl Özel İdaresi Genel Sekreterliği ve Kültür ve Turizm Bakanlığı finansmanıyla restorasyon ve çevre düzenlemesi yapılan Mahmut Nedim Konağı, 2009 yılında "Şanlıurfa Kurtuluş Müzesi" olarak hizmete açılmıştır.

Devlet Resim ve Heykel Müzesi: Bünyesinde Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nin de yer aldığı Şanlıurfa Devlet Resim Heykel Müzesi'nde periyodik sergiler açılmakta ve koleksiyonlarında yer alan çeşitli plastik eserler sergilenmektedir.

Geleneksel El Sanatları Müzesi: Yöreye Ait Geleneksel El Sanatlarının Sergilendiği ve Bu Ürünlerden Satın Alınabileceği 'Şanlıurfa Geleneksel El Sanatları Müzesi ve Satış Merkezi' 2011 yılında ziyarete açılmıştır. ŞURKAV'ın mülkiyetinde bulunan ŞURKAV taziye evi, 'Müze ve Satış Merkezi' olarak yeniden düzenlenerek el sanatlarının yaşatılması ve tanıtılması amacıyla hizmetine sunulmuştur.

Şanlıurfa il merkezinde yeni müzeler açılması amacıyla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü iki yeni proje geliştirmiştir. Bunlar, “Şanlıurfa Müzik Müzesi” Projesi ve “ Şanlıurfa Tasavvuf Müzesi” projesidir.

Köy Yatı Mektebi (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Kültür Bahçesi): İnşaata 1930’da tamamlanarak bugünkü halini almıştır. Çevre köylerden gelen kız öğrenciler için yatılı okul olarak kullanılmıştır. Kesme taşlardan inşa edilmiş iki katlı U şeklinde bir plana sahiptir. Yapı 1993 yılında Şanlıurfa Valiliğince restore edilmiş ve bir süre Özel İdare binası olarak kullanılmıştır. 2005 yılında İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’ne devredilmiştir. 4200 m²’lik bir alana sahip olan bu bina ve müstemilatı restore edilmiştir. Yapılan restorasyon çalışmaları sırasında bahçe düzenlemesi yapılarak “Kültür Bahçesi” olarak sosyal etkinliklerin yapılmasına müsait bir duruma getirilmiş, ayrıca Kültür Bahçesi içine Haleplibahçe Amazon Mozaikleri, Göbeklitepe Stelleri, Edessa Mozaikleri gibi birçok eserin kopyaları yapılmıştır. Halen İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü hizmet binası olarak kullanılmaktadır.

Germuş Kilisesi: Şanlıurfa’nın 10 km kuzeydoğusunda yer alan Germuş dağlarının, eteklerinde kurulmuş olan kilise, üç Nefli Bazilikal plana sahiptir. Yapı çapraz tonozlarla örtülü olup, sadece orta nefin orta bölümünde tek kubbe bulunmaktadır. Üç bölümlü narthex üzerinde yer alan Gynakaion (Kadınlar Mahfili) üç kubbe ile örtülüdür. Germuş Kilisesi’nin tahsisi Kültür ve Turizm Bakanlığı’na yapılmış olup, Germuş Kilisesi’nin Restorasyonu ve Çevresi Düzenleme Projesi üzerinde çalışmalar devam etmektedir. “Germuş Kilisesi Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma Ve Çevre Düzenlemesi Projesi İşi İle Uygulama Yapım İşi” İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü projeleri arasında yer almaktadır.

Göbeklitepe: Şanlıurfa Merkez Örencik Köyü dağlık alanında yer alan Göbeklitepe; M.Ö. 9.500’e tarihlenen çanak çömleksiz neolitik yerleşim merkezidir. 80 dönümlük alana sahip olan ören yeri, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca 2005 yılında 1. derece arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir. Göbeklitepe’deki kazı çalışmaları 2007 yılından itibaren Bakanlar Kurulu kararı ile Alman Arkeoloji Enstitüsünden Arkeolog Klaus Schmidt tarafından yürütülmektedir. Göbekli Tepe’de Anadolu’nun en eski heykel

atölyesi yer almaktadır. Kazılarda günümüzden 11.500 yıl öncesine ait tapınaklar, Kaya üzerinde hayvan kabartmaları gibi eserler gün ışığına çıkarılmıştır. Kazı çalışmaları devam etmektedir. Halen tel örgü ile korunan sit alanında bekçi ve tanıtıcı levhalar

bulunmaktadır. Göbeklitepe'nin eski yolu yetersiz olduğundan, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve İl Özel İdaresi Genel Sekreterliği imkânları ile turizm yolu standartlarında

alternatif yeni bir yol açılmış, alana elektrik trafosu, Göbeklitepe'yi tanıtan ışıklı tabela ve yön levhaları konulmuş ve stabilize bir açıklık otopark haline getirilmiştir. Sit alanına ulaşan asfalt yolun son 1km'si stabilize edilmiştir. Göbeklitepe'de turiste yönelik tesis bulunmamaktadır. Kazı alanlarının bulunduğu alanda açıklayıcı tabelalar yapılmasına karşın, çevre düzenlemesi eksikliği bulunmaktadır. Göbeklitepe'yi günlük olarak ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin sosyal ihtiyaçlarını ve

enformatik bilgi ihtiyaçlarını karşılamak üzere İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü "Göbeklitepe Sosyal Tesis Projesini" hazırlamış olup, finansmanı İl Özel İdaresi tarafından karşılanan proje, 2011 yılında hizmete girecektir.

Çardak Manastırı: Deyr Yakub'un 1km. kuzey batısındaki dağlar üzerinde kalıntıları yer alan bu manastırın V. yüzyılda inzivaya çekilen keşişler için yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Manastırın çevresinde keşişlerin su ihtiyacını karşılayan çok sayıda sarnıç ve kaya mezarı yer almaktadır. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yürütülen "Çardak Manastırı Arkeolojik Kazı Arkeolojik Kazı ve Çevre Düzenleme Projesi" ve "Çardak Manastırı Restorasyonu Çevre Düzenlemesi Projesi" İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü projeleri arasında yer almaktadır.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü projeleri arasında Merkez İlçe'de yer alan diğer projeler: Yeni Mahalle Arkeolojik Kazı Projesi, Kızılkoyun Mahallesi Kentsel Yenileme Projesi, Şanlıurfa İl Genelindeki Mozaiklerin Kurtarılması Projesi, Germuş Köyü Arkeolojik Kazı Projesi, Gürcütepe Arkeolojik Kazı Projesi, Hamzantepe Arkeolojik Kazı Projesi, Karahantepe Arkeolojik Kazı Projesi, Konuklutepe Arkeolojik Kazı Projesi, Sultantepe Arkeolojik Kazı Projesi'dir.

Birecik Kalesi: Kale, ilçe merkezinde Fırat nehrinin doğu yamacında doğal, sert kalker kayalık tepe üzerine kurulmuştur. Üzerinde inşa edildiği beyaz kalker tepeden dolayı Beyaz Kale (Kal'etül Beyza/Beyda) denilen yapı XIII. yüzyılda inşa edilmiştir. Etiler zamanından beri mevcudiyetini koruyan kale, Asurlular Dönemi'nde müstahkem bir hale getirilmiş, Romalılar,(M.Ö.30- M.S.395) Franklar(MS 1098- 1150) ve Memluklar dönemi (1277-1484) olmak üzere üç defa onarım görmüştür. Kale'nin büyük kısmı tahrip olmuştur. Halen kalenin röleve, restitüsyon, restorasyon, statik

sağlamlaştırma ve elektrik projeleri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından ihale edilmiştir. Kalenin restorasyonu Kültür ve Turizm Bakanlığı 2011 Yatırım Programına alınmış olup, gönderilecek ödeneklerle 2011 yılında kalenin onarımına başlanacaktır. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanan "Birecik Kalesi Arkeolojik Kazı ve Çevre Düzenleme Projesi", "Birecik Kalesi Restorasyon ve Çevre Düzenleme Projesi" bu safhadan sonra başlayacak projelerdir. Kalenin turizm değeri bulunmamaktadır.

Şanlıurfa Kapı: Sağlam durumda günümüze ulaşabilen tek şehir kapısıdır. Sur dışına açılan doğu kapısını boydan boya dolaşan şerit kitabeye göre 1483'te Memluk sultanı Kayıtbay tarafından Yunus eş-Şeref'in yönetiminde yaptırılmıştır. Şanlıurfa kapının ana yapım malzemesi kesme taştır. Hazırlanan "Şanlıurfa Kapı Restorasyonu ve Çevre Düzenleme Projesi" çerçevesinde onarılması planlanmaktadır.

Deyr Şebek (Keloşk): Birecik İlçesi, İnceler Köyü sınırları içinde yer alan Deyr Şebek, yöre halkı tarafından "Kalecik" anlamına gelen "Keloşk" olarak bilinmektedir. Roma Dönemine tarihlenen alanda iki yapı kalıntısı ve bir kaya mezarlığı yer almaktadır. Alanda çevreyi gözetleyecek bir konumda inşa edilmiş olan yapının 'Keçiburcu' ve 'Harapsor' kalıntıları gibi Roma Dönemine ait bir karakol olduğu tahmin edilmektedir. Birecik Deyr Şebek Arkeolojik Kazı Ve Çevre Düzenleme Projesi" İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır.

Meçan Kapı: Kısmen yıkılmış bir bölümü günümüze kadar gelebilmiştir. Kapıyı batı ve güneyden kuşatan şerit kitabeye göre, bu kapının da Memluk sultanı Kayıtbay'ın emriyle Yunus es-şeref'in yönetiminde yapıldığı anlaşılan kapının yapılış tarihi 1484'tür. Bu gün bakımsız bir durumda olan Meçan kapının kuzeybatı ve doğu duvarları tümüyle, güney duvarı ise kısmen ayakta. Hazırlanan "Meçan Kapı Restorasyonu Ve Çevre Düzenleme Projesi" çerçevesinde onarılması planlanmaktadır.

Mırbi Kervansarayı: Birecik ilçesinin 35 km. kuzeydoğusundaki Ilgar (Mırbi) Köyü'nde bulunan kervansaray Birecik-Diyarbakır, Birecik-Urfa kervan yollarının kavşak noktasında yer almıştır. Yapı üslubundan Osmanlı döneminde yapıldığı sanılmaktadır.. Bu nedenle de özelliğini bütünüyle yitirmiştir. Kervansaray kesme taştan, doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen planlıdır. Güney yönündeki girişten sonra avlu etrafında sıralanmış bölümler bulunmaktadır. Kuzey-güney yönünde üzeri 3 çapraz tonozla örtülü bir dehliz, bunun sağında ve solunda simetrik olarak yapılmış dikdörtgen planlı üçer salon bulunmaktadır. Doğu-batı yönündeki bu salonlar ahır ve yolcuların konaklamalarına ayrılmıştır. Yapı günümüzde harap ve terk edilmiş haldedir." Mırbi Kervansarayı Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma ve Çevre Düzenleme Projesi İş'i ile Uygulama Yapım İş'i" İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır. Turizm değeri yoktur.

Çarmelik Kervansarayı: Bozova ilçesinin 50 km. güneybatısında Büyükhan Köyü'nde yer almaktadır. Şanlıurfa-Gaziantep yolundan 11 Nisan Kasabası'ndan ayrılan 8 km'lik bir asfalt yolla ulaşılmaktadır. Köklü bir Türk ailesinin elinde uzun süre kalmış olmasından dolayı ailenin adını almıştır. Bu anıtsal eser, ticaret kervanlarının konaklaması için Selçuklular Devri'nde yapılmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinden daha çok Suriye geleneklerinden izler taşıyan özgün konumu ve yöredeki "Han" yapılarının en erken tarihli olması bakımından çok önemli bir eserdir. İç kısımları küçük, dış kısımları ise büyük kesme taşlarla inşa edilmiştir. Kırk odası bulunan kervansaray, 43,80x36,30 m ölçüsünde bir avlunun etrafını çevreleyen ahırlar, kışlık ve yazlık odalardan meydana gelmiştir. Kervansaray'a giriş kuzey cephesinin ortasındaki eyvandan olmaktadır. Bu giriş eyvanı ile avlunun etrafını çevreleyen mekanların büyük bir kısmı bugün yıkılmış durumdadır. Kuzey yönünde kubbeli bir mescit bulunan kervansaray bugün harap durumdadır. Mescit hala kullanılmaktadır. İl Özel İdaresi Genel Sekreterliği imkânlarıyla Çarmelik Kervansarayı'nda Şanlıurfa Müzesi Başkanlığında arkeolojik kazı çalışmaları başlatılmıştır. Bülent Üçdağ nezaretinde yapılan arkeolojik kazılarda yapının bölümleri ve temelleri ortaya çıkmış olup, röleve, restitüsyon, restorasyon, statik sağlamlaştırma ve elektrik projelerini hazırlanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2011 yatırım programına alınmasını sonucu gönderilecek ödeneklerle 2011 yılında onarım çalışmaları başlanacaktır. Çalışmalar, "Çarmelik Kervansarayı Arkeolojik Kazı ve Çevre Düzenleme Projesi" ve "Çarmelik Kervansarayı Restorasyonu Ve Çevre Düzenlemesi Projesi" çerçevesinde kademeli olarak yürütülecektir. Mevcut durumu itibari ile turizm değeri bulunmamaktadır.

Titriş Kervansarayı: Bozova ilçesi'ne bağlı Titriş Köyü'ndeki kervansaray Çarmelik-Şanlıurfa- Titriş-Siverek- Karabahçe- Diyarbakır kervan yolu üzerinde bulunmaktadır. Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. Kervansaraya güney cephedeki basık kemerli kapıdan girilmektedir. Kısmen direk dam, kısmen beşik tonazla örtülü giriş eyvanından sonra avluya girilmektedir. Kare avlunun doğu, batı ve kuzey yönleri revaklı olup kemerler payeler üzerine oturmaktadır. Revakların doğu ve batıda alanlarının üzeri düz direk damlıdır. Kuzeydeki revakın üzeri sonradan betonla örtülmüş, gerisindeki kapalı mekânlar yıkılarak yerine betonarme dükkânlar yapılmıştır. Hanın diğer üç cephesi orijinalliğini kısmen korumuştur. Titriş Kervansarayı Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma ve Çevre Düzenlemesi Projesi İşi ile Uygulama Yapım İşi İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır. Kervansarayın turizm değeri yoktur.

Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından "Bozova-Şanlıurfa Merkez Arası Sahil Şeridini Turizme Kazandırma Projesi" hazırlık çalışmalarına başlanmış olup, projenin hayata geçmesiyle, Bozova Atatürk Barajı kıyı kesimlerinde yüzme, oturma, piknik yapma, lokanta, kafe, seyir tepeleri, lokanta vb. tesisler yapılarak turizme kazandırılacaktır.

Ayrıca, “Bozova-Halfeti Turizm Yolunun Karayolları Yol Ağına Alınması” Projesi öngörülen projeler arasındadır.

Halfeti: Birecik Barajının su tutmasıyla yarısı sular altında kalan eski Halfeti bir kıyı kenti görünümüne kavuşmuştur. Yapılan sahil düzenlemelerin yanı sıra, eski doku içinde uyumsuz bazı yapılar temizlenmiş, taş evlerin bir kısmı ise restore edilmiştir. Yerleşme içinde koruma planı çalışması devam etmektedir. Koruma planı çerçevesinde yerleşmedeki sivil mimarlık örneklerinin tümünün tescili yapılmıştır. G.A.P. Bölge Kalkınma

İdaresi tarafından yapılan “Birecik, Halfeti, Suruç İlçelerinin Taşınmaz Kültür Varlıklarının Belgelemesi” Projesi tamamlanmıştır. Şelaleli Konak Kaymakamlık Konukevi olarak restore edilip, düzenlenmiştir. Yapı aynı zamanda halka açık lokanta olarak hizmet vermektedir. “Avaşan Kaya Kilisesi Arkeolojik Kazı Arkeolojik Kazı Ve Çevre Düzenleme Projesi”, “Aziz Nerses Kilisesi Arkeolojik Kazı Arkeolojik Kazı Ve Çevre Düzenleme Projesi”, “Barşavma Manastırı Arkeolojik Kazı Arkeolojik Kazı Ve Çevre Düzenleme Projesi”, “Norhut Kilisesi Restorasyonu Ve Çevre Düzenlemesi Projesi”, “Rumkale Arkeolojik Kazı Arkeolojik Kazı Ve Çevre Düzenleme Projesi” Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü projeleri arasında yer almaktadır. Rumkale’yi Gaziantep ve Şanlıurfa illeri sahiplenmektedir. İl Müdürlüğü’nün diğer bir projesi ise “Halfeti Sahil Şeridi Çevre Düzenleme ve Sosyal Donatılar Projesi”dir. Projenin hazırlık çalışmalarına başlanmış olup, projenin hayat geçmesiyle, Halfeti sahil şeridinde çevre düzenlemesi yapılacak, turistlerin için sosyal ve enformatik bilgi merkezleri oluşturulacak, sahil şeridi boyunca yüzme, oturma, piknik alanı, kafe, seyir tepeleri, lokanta vb. düzenlenecektir. Yerleşmede halen iki adet ev pansiyonu dışında konaklama tesisi bulunmamaktadır.

Halfeti Ulu Cami: 1807 yılında bir Ermeni usta tarafından yapılan cami, kısmen baraj sularının altında kalmıştır. Caminin üst yapısı kısmen onarılmış, içine gezi köprüleri yapılmıştır. Karacadağ Kalkınma Ajansı Doğrudan Faaliyet Desteği hibe programı kapsamında, Halfeti Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği’nin “Turistik Değerlerin Restorasyonu” projesi kapsamında Halfeti Merkez Camii’nin restorasyon ve kurtarma projeleri hazırlanacaktır.

Savaşan Köyü: Barajın su tutmasıyla boşaltılan köy, yarıya kadar batmış minaresi ve görsel değeri sayesinde Birecik Barajı tekne turlarının Rumkale'den sonra en önemli uğrak noktası haline gelmiştir. Köyün tamamı kamulaştırılmasına karşın, yaz aylarında faaliyette olan ve tekne turlarına hizmet veren 4 adet 300 kişi kapasiteli günübirlik tesis oluşmuştur. Bu tesisler oldukça niteliksizdir. Tekneler ise yüzer iskelelere yanaşmak sureti ile günübirlik tesislerden faydalanmaktadır.

Çekem Mahallesi: Halfeti belediye sınırları içinde yer alan bir mahalledir. Bir kısmı Birecik Barajı göl aynası altında kalmıştır. Mahallenin göl suları dışında kalan kısımlarındaki nitelikli taş yapıları, göl aynası ile oluşturduğu görsel güzellikle turizm açısından potansiyel oluşturmaktadır. Özellikle Halfeti'ye yakınlığı nedeniyle Halfeti merkezli aktivitelerde kullanılabilir potansiyele sahiptir.

Harran: Şanlıurfa - Akçakale yolunun 35. km.'sinin yaklaşık 10 km. doğusunda bulunan Harran Antik Kenti, kendi adıyla anılan büyük bir ovanın merkezinde yer almaktadır. Çeşitli kaynaklara göre Harran adı, "Yolların kesiştiği yer" anlamına gelmektedir. Gerçekten de bu antik kent, Güney Mezopotamya'dan gelen iki önemli ticaret yolunun kesiştiği noktadadır. Harran tarihi zenginliği ile zamanının kültür ve din merkezlerinden biri olarak önemini daima

korumuştur. Kent'in kuruluşunun M.Ö. 5000 yıllarına dayandığı tahmin edilmektedir. Ancak, Harran hakkında ilk yazılı bilgi M.Ö. 2000 yıllarına dayanmaktadır. Kentin adı yaklaşık 4000 yıldan beri değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Harran kenti M.Ö. 5000 yıllarından, M.S. 13. yüzyıla kadar kesintisiz iskan edilmiştir. Harran, Sümerlerden, Asurlulardan Romalılara, Bizanslılardan Osmanlılara dek bir çok uygarlığın hakimiyeti altına girmiştir. Bu nedenle pek çok uygarlığın izlerini

taşımaktadır. Tüm bölgenin en önemli çekim unsurlarından biri olan Harran'da kazılar halen devam etmektedir. Harran girişinde bekçi ve biletçi görev yapmaktadır. Sit alanı içinde gerekli koruma önlemleri alınmamasından dolayı çok sayıda yeni yapı yapılmış, Harran evlerinin bir kısmı da bakımsızlıktan yıkılmıştır. Harran'da koruma planı 1992 yılında yapılmıştır. Ancak koruma planı uygulanmamış, uygulanabilirliğini yitirmiştir. Sit alanı ve oluşturulacak etkileşim alanlarının koruma amaçlı imar planının acilen yenilenmesi gerekmektedir. Ayrıca çevre düzenlemesi, altyapı, restorasyon, açıklayıcı tabela eksiklikleri Harran'da göze çarpmaktadır.

Harran Kalesi: Harran Kalesi, İç Kale ve Aşağı Sur (Dış Kale) olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

İç Kale: Harran şehrinin güneydoğusunda şehir suruna bitişik olarak inşa edilen iç kale, Düzensiz dikdörtgen planlı olup, dört köşesinde onikigen birer kule bulunmaktadır. Bunlardan kuzey batıdaki kule tamamen yıkılmıştır. Güney doğudaki kulenin de dış kısmı yıkılmış, iç kısmı ayakta.

Güney batıdaki ve kuzey doğudaki kuleler ise kısmen ayakta.

İç kale Hititlerden başlamak üzere dört yapı katına sahiptir. Araştırmacılar tarafından kale içerisinde 50 koridor, 150 odanın bulunduğu ileri sürülmekte, ancak yer yer çökmeler olduğundan oda ve koridorlar günümüzde gözlenememektedir. 1951 yılında Türk - İngiliz ortak kazıları neticesinde ortaya çıkarılan doğu cephesindeki iki yanı aslan kabartmalı kapı üzerindeki Arapça kitabeden, kalenin H. 451 (M.1059) yılında Fatimiler tarafından yenilenmiş olduğu anlaşılmaktadır. İçkale'de bugüne kadar yalnız. kısmi restorasyonlar yapılmıştır. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Harran Kalesi'nin mimari ve mühendislik (röleve restitüsyon, restorasyon, statik sağlamlaştırma ve elektrik) projelerini hazırlamış olup, kalenin onarımı Kültür ve Turizm Bakanlığı 2010 yatırım programına alınmıştır ve ihalesi yapılmıştır.

Dış Kale (Şehir Surları): Harran şehri, 6 adet kapısı, 187 adet burcu olan, kesme taşlardan inşa edilmiş elips şeklindeki müstahkem bir sur ile çevrilmiştir. Surların dışında yer alan ve günümüzde toprakla dolmuş olan hendeğin eskiden su ile dolu olduğu bilinmektedir. Şehrin güney-doğu köşesinde kesintiye uğrayan surların yerini İçkale tamamlamaktadır. Yaklaşık 4 km uzunluğundaki şehir surları yer yer yıkılmış olmasına rağmen çepeçevre izlenebilmektedir.

Batıda Halep Kapısı, Kuzeyde Anadolu Kapısı, (Rum Kapısı), doğuda Aslanlı Kapı, Musul Kapısı ve Bağdat Kapısı, güneyde Rakka Kapısı olmak üzere 6 kapıdan yalnız Halep Kapısı ayakta olup diğerleri yıkılmıştır. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından ihale edilen şehir Surlarının röleve, restitüsyon ve restorasyon projeleri işi tamamlanarak Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'na sunulmuştur. Harran Kalesi ile birlikte, Harran Surları'nın onarım işi Kültür ve Turizm Bakanlığının 2011 yatırım programına alınmış olup, 2011 yılında ihalesi yapılacaktır. Restorasyon çalışmalarının tamamlanmasından sonra çevre düzenleme projesi yapılıp ihale edilecektir.

Harran Ulu Camii: Harran Höyüğü'nün kuzey-doğu eteğinde yer alan Ulu Cami, Anadolu'nun ilk anıtsal camii, ilk revaklı avlulu ve şadırvanlı camii olma özelliğine sahiptir. Caminin Sabilerin taptığı Ay Tanrısı Sin (Ay Tanrısı) Tapınağı'ndan dönüştürüldüğü sanılmaktadır. Ünlü medresesi, hamamı, hastanesi olan külliyyeden yalnız caminin kitabeli Doğu Duvarı, mihrabı, harime açılan orta kapının büyük kemerli ve minaresi günümüze kadar gelebilmiştir. Avlunun kuzey duvarının doğusunda yer alan minare

yakın zamanda restore edilmiştir. Caminin Selçuklu Dönemi'ndeki onarımlarından kalma mimari parçaları, taş süsleme sanatının son derece güzel örneklerindedir. Dört sahnalı Harran Ulu Camii, Bölge'deki Diyarbakır, Mardin, Silvan, Kızıltepe Ulu Camilerini büyük ölçüde etkilemiştir. Harran Ulu Camii Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma Ve Çevre Düzenlemesi Projesi ve Uygulaması işi İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü projeleri arasında yer almaktadır.

Harran Höyük: Harran kentinin ortasında yer alan höyük, 22 m. yüksekliğinde olup, geniş bir yayılma alanına sahiptir. Yapılan kazılarda üst tabakada 13. yüzyıl İslami devir bir şehir kalıntısı ortaya çıkmıştır. Bu şehir, içlerinde su kuyularının bulunduğu avlulara açılan odalardan oluşan kare ve dikdörtgen planlı bitişik düzendeki evleri, bu evlerin oluşturduğu dar sokakları ve ortasında büyük bir kuyunun yer aldığı meydanlarıyla o dönemin mimarisini yansıtmaktadır. Kazı çalışmaları sırasında çeşitli devirlere ait eserlerin bulunduğu höyükte, ayrıca yeni Babil Dönemi'ne ait, Kral Nabonitten ve Sin Mabedi'nden bahsedilen çivi yazılı pişmiş toprak tablet ve adak kitabeleri bulunmuştur. Babil Dönemi'ne ait Sin Mabedi ile İlk Çağ'dan beri varlığı bilinen Harran Üniversitesi'nin yerlerinin görece olarak belirlenmesine karşın bugüne kadar kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarılamamıştır. Kazılar halen devam etmekte olup bulunan eserler Şanlıurfa Müzesi'nde sergilenmektedir. Harran'da ilk arkeolojik araştırmalar Höyükte 1951 yılında D.S.Rice tarafından başlanılmış ve bu araştırmalar aralıklarla 1956 yılına kadar devam etmiştir. Daha sonra 1983 yılından itibaren Arkeolog Dr. Nurettin Yardımcı başkanlığında yapılan kazılar devam etmektedir. Gelecek yıllarda, Harran Höyük, Harran Surları, Harran Ulu Camii'de kazıların devam etmesi ve bu eserlerin çevre düzenlemelerinin yapılması planlanmaktadır.

Geleneksel Harran Evleri: Kentin özelliklerinden biri bindirme tekniğiyle yapılmış külâh biçimindeki konik kubbeli evlerdir. Diğer yörelerdeki kerpiç kubbeli evlerin aksine Harran evlerinin kubbeleri tuğladan yapılmıştır. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, çevrede ağaç bulunmaması, ikincisi ise harabelerdeki bol miktarda bulunan tuğla malzemedir. İlginç bir doku oluşturan ve yerleşmenin güney kesiminde yoğunlaşan bu evler, ören yerinden toplanan tuğlalarla eski kentin kalıntıları üzerine son 150-200 yıllık dönemde inşa edilmişlerdir. Evlerin yüksekliği içeriden en çok 5 metreye varan kubbeleri, 30-40 tuğla dizisi ile örülmüştür. Örgüleri düzensiz bir şekilde balçık sıva ile bağlanan kubbe ve duvarlar, içerden ve dışarıdan yine bu harçla sıvanmıştır. Harran evleri bölge iklimine uyumlu olarak yazın serin kışın sıcaktır. 1979 yılında arkeolojik ve kentsel sit alanı olarak tescil edilen ve kubbe evleri korumaya alınan Harran'da, ören yerinden malzeme toplanması, her çeşit inşaat yapılması, kanal açılması yasaklanmıştır. O tarihte 960 adet kubbe sayılan yerleşmede bu sayı dondurulmuştur. İlk olarak, Harran evlerinden biri, 1999 yılında restore edilmiş ve "Harran Kültür Evi" olarak hizmete açılmıştır. Diğer bir Harran evi ise restore edilerek günübirlik tesis olarak kullanılma açılmıştır.

Ancak, Harran evlerinde sağlam yapı sayısında azalma olmuştur. Yer yer yıkılmış Harran evleri göze çarpmaktadır. Bir Harran evi halen kafe olarak kullanılmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca 10 yıl önce kamulaştırılan 2

adet Harran Kümbet Evi'nin röleve, restitüsyon, restorasyon, statik sağlamlaştırma, elektrik ve çevre düzenleme projeleri Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olup, uygulama projesi hazır olan evlerden biri Harran Kaymakamlığına tahsis edilmiştir. Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın sağladığı hibe desteği ile kümbet evin onarımı yapılacak ve turizm amaçlı kullanılacaktır. Uygulama başarı sağladığı takdirde iki Kümbet Ev de aynı projede değerlendirmek üzere tahsis edilecektir. Daha sonra Harran Kümbet Evleri Restorasyon Ve Çevre Projesi uygulamaya alınacaktır.

Sur içindeki kümbet evlerin bakımsızlıktan yıkılması, betonarme yapıların yaygınlaşması sonucu sur içinde bulunan 173 parselin kamulaştırma çalışmaları Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından başlatılmış ve bu kapsama 15 parsel kamulaştırılmıştır.

Diğerleri üzerinde kamulaştırma çalışmaları devam etmektedir. Bu projenin hayata geçmesiyle sur içinde bulunan evlerin restorasyon ve çevre düzenlemeleri yapılacak ve fonksiyon verilerek turizm amaçlı kullanıma açılacaktır.

Diğer taraftan, ikinci derece sit alanı içinde bulunan 189 evin sit alanının dışına alınması ve sit alanının tamamının koruma altına alınması için Kültür ve Turizm Bakanlığı, TOKİ nezdinde girişimlerde bulunulmuştur. Sur İçi Kentsel Dönüşüm Projesi adı altında Valiliğin koordinatörlüğünde Kültür ve Turizm Bakanlığı, TOKİ ve Harran Belediyesi gerekli ön çalışmalarını tamamlamıştır. Sit Alanı dışında 200 konut yapıp sit alanı içindeki hak sahiplerine verilecektir. Proje tamamlandığında, sit alanındaki gecekondular yıkılacak ve kümbet evlerin restorasyonu ve Harran Kalesi'nin restorasyonu ve çevre düzenlemesi yapılacaktır.

İmam Bakır ve Cabir el- Ensar Türbeleri: Harran'ın 3 km. kuzey doğusunda İmam Bakır köyünde oniki imamdan beşincisi olan Ebu Cafer İmam Muhammed Bakır'a atfedilen bir türbe ve cami yer almaktadır. Türbenin çevre düzenlemesi yapılmıştır. Harran'ın 20 km. kuzeyinde Yardımcı köyünde ise Cabir El Ansar'a atfedilen türbe ve cami bulunmaktadır.

Şeyh Yahya Hayat el-Harrani Türbesi: XII. yüzyılda yaşamış bir İslam alimi olan Şeyh Hayat'ın türbesi güneyinde bitişik cami ile bir külliye oluşturmaktadır. Türbe ve cami geçen süre içinde değişikliğe uğramıştır. Halen restorasyon ve çevre düzenleme çalışmaları devam etmektedir. Türbenin yakınında bulunan Bir-İ Yakup (Yakup'un Kuyusu) için Restorasyon Ve Çevre Düzenleme Projesi, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü projeleri arasında yer almaktadır.

Han-El Ba'rür Kervansarayı: Şuayb Şehri yolu üzerinde, Harran Şehri'nin 20 km. güneydoğusunda Göktaş Köyü'nde yer almaktadır. M. 1228-1229 yıllarında yaptırılmıştır. Eski Halep, Bağdat ve Şanlıurfa kervan yolu güzergahında bulunan, Selçuklu Mimarisi tarzında kare planlı kervansaray, kesme taşlardan inşa edilmiş olup, geniş bir kare avlusu, mescidi, ahırları, kışlık ve yazlık odaları ile hamamı vardır. Giriş kapısı üzerinde Selçuklu ve Arap stili ile yazılmış kitabeler

yer almaktadır. Kervansaray'ın giriş kapısında restorasyon yapılmıştır. Ancak diğer kesimleri harap durumdadır. Çevrede hiçbir koruma tedbiri bulunmamaktadır. Yolu asfalt olup, levhalama yapılmıştır. Ancak bekçi, otopark, WC, çöp kutusu ve gününbirlik tesis yoktur. Günümüzde turizm amaçlı tek ziyaret Şanlıurfa Belediye'nce bölgeye hafta sonu yapılan iki otobüslük tur tarafından yapılmaktadır. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü " Han-el Bar'ur Kervansarayı Restorasyon ve Çevre Düzenleme Projesi" hazırlık çalışmalarına başlamıştır. Harran, Han-El Bar'ur Arkeolojik Kazı Ve Çevre Düzenleme Projesi'ne ise gelecek yıllarda başlanacaktır.

Bazda Mağaraları: Harran - Han El Ba'rur Kervansarayı yolunun 15. ve 16. km.'lerinde yolun sağ ve solunda tarihi taş ocakları bulunmaktadır. Çevredeki Harran, Şuayb Şehri ve Han el-Ba'rur yapıları için yüzlerce sene taş alınması neticesinde her iki mağarada çok sayıda meydan, tünel ve galeriler meydana gelmiştir. Bunlardan büyük olanı yer yer iki katlı bir şekilde oyulmuş ve yükseklikleri 10-15 metreye varan ayaklar bırakılarak ortada meydanlar oluşturulmuştur.

Mağaraların dağın çeşitli yönlerine çıkışları bulunmaktadır. Taş ocağının belli bölümlerinde kayalara oyulmuş Arapça kitabeler mevcuttur. En büyük mağara yer yer iki katlı olup, uzun galeriler ve tünellerden meydana gelmektedir. Büyük mağarada yer yer çökmeler oluşmuştur. Mağaralara giden yol asfaltlanmış olup, sadece son 300 m'si stabilize edilmiştir. Ancak tepelerde kalan mağaralara ancak yaya olarak ulaşılabilir. Hiçbir düzenleme yoktur. Levhalama, bekçi ve koruma bulunmamaktadır. Bazda Mağaraları Röleve, restitüsyon, restorasyon, statik, aydınlatma ve çevre düzenlemesi projesi ve uygulaması işleri Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır.

Şuayb Kenti: Şuayp Kenti'ne Şanlıurfa-Mardin yolunun 35.km'sinden sağa sapılarak 45 km sonra ulaşılmaktadır. Harran İlçesi, Özkent Köyü içinde yer alan Şuayb Kenti'nin, bugüne kadar arkeolojik kazı yapılmadığından, tam olarak hangi döneme ait olduğu bilinmemektedir. Ancak mimari kalıntılardan Roma-Bizans dönemine ait olduğu tahmin edilmektedir. Oldukça geniş bir alana yayılan kentin etrafı yer yer izleri görülen surlarla çevrilidir. Kent merkezinde çok sayıdaki kaya mezarı üzerine

kesme taşlardan yapılar inşa edilmiştir. Tamamı yıkılmış olan bu yapıların bazı duvar ve temel kalıntıları günümüze kadar gelebilmiştir. Halk arasında Şuayb Peygamber'in bu kentte yaşadığına ve kentin adını Şuayb Peygamber'den aldığına inanılmaktadır. Kalıntılar arasındaki bir mağara Şuayb Peygamber'in Makamı olarak ziyaret edilmektedir. Günümüze kadar büyük ölçüde tahrip olan bu mekan son yıllarda hiçbir

koruma tedbiri alınmadığı için iyice harap olmuştur. Tarihi yapı kalıntılarının taşları hemen tümüyle köylüler tarafından tarla duvar ve konut yapımında kullanılmış ve köy tarihi eserleri istila etmiştir. Köye ulaşan yol asfalttır. Levhalama, bekçi, otopark ve günübirlik tesis yoktur. Günümüzde turizm amaçlı tek ziyaret Şanlıurfa Belediye'nce bölgeye hafta sonu

yapılan iki otobüslük tur tarafından yapılmaktadır. Şuayb Antik Kenti Arkeolojik Kazısı ile Röleve, restitüsyon, restorasyon, statik, aydınlatma ve çevre düzenlemesi projesi ve uygulama yapım işleri Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır.

Soğmatar: Şanlıurfa'ya 73 km. mesafede Tek Tek Dağları Mili Parkı içinde, Merkez İlçe, Yardımcı (Sumatar) Bucağına bağlı Yağmurlu Köyü içinde yer almaktadır. Şanlıurfa-Mardin karayolunun 35. km'sinden sağa sapılarak 30 km.'lik asfalt yolla ulaşılmaktadır. M.S. I. ve II. yüzyılda Süryaniler tarafından iskan gören Soğmatar'da bir höyük ve bunun üzerinde M.S. II. yüzyıla ait kalenin duvar ve burç kalıntıları ile, köy içerisinde dini yapı kalıntıları bulunmaktadır. Belgelere dayanmayan

kaynaklara göre Hz. Musa'nın burada çiftçilik yaptığı ifade edilmektedir. Köy içindeki bir kuyu "Hz. Musa Kuyusu" olarak ziyaret edilmektedir. Ancak, Soğmatar Ören Yeri'nin kökü Harran Sin Kültüne dayanmakta; baştanrıya (Marilaha) ve kutsal gezegenlere (Güneş, Ay, Satürn, Jüpiter, Mars, Venüs, Merkür) ibadet edilen ve kurban kesilen açık hava mabedi (Kutsal Tepe) en önemli kalıntısını teşkil etmektedir. Mabedin duvarlarında Süryanice yazılar ve gezegenleri tasvir eden insan rölyefleri işlenmiştir. Kalenin batısındaki tepe üzerindeki kayalarda ise tanrıları tasvir eden rölyefler ile Süryanice yazılar görülmektedir. "Kutsal Tepe"nin batısında ve kuzeybatısındaki tepelerde Güneş (Şamas), Ay (Sin), Satürn, Jüpiter, Mars, Venüs ve Merkür tanrılarını temsil eden 7 adet tapınak yer almaktadır. Kare ya da silindirik gövdeli bu tapınakların altında yer alan arkolosiumlu odaların kapıları Kutsal Tepe'ye bakmaktadır. Soğmatar kalesinin 250 m. kuzey batısında yer alan "Pognon Mağarası" olarak adlandırılan mağaranın duvarlarında M.S. 150-200 yıllarına ait, tanrıları ve önemli kişileri tasvir eden kabartmalar bulunmaktadır. Soğmatar'da bulunan Roma Devri'ne ait çok sayıda kaya mezar içerisinde anıt mezar özelliği taşıyan ve turizm

açısından önemli olan üç tanesi köyün kuzeybatı kesimindeki tepeler üzerinde yer almaktadır. Bu mezarlar da köylüler tarafından tezek deposu ve hayvan barınağı olarak kullanılmaktadır. Aynı Şuayb Kentinde olduğu gibi Soğmatar'da da hiçbir koruma tedbiri alınmadığı için köy tarihi eserleri istila etmiş ve tahrip etmiştir. Üzeri yazılı taşlar ve heykel parçaları bahçe duvarı yapımında kullanılmıştır. Levhalama, bekçi, otopark ve günübürlük tesis yoktur. Günümüzde turizm amaçlı tek ziyaret Şanlıurfa Belediye'nce bölgeye hafta sonu yapılan iki otobüslük tur tarafından yapılmaktadır. Soğmatar Antik Kenti Arkeolojik Kazısı ile Röleve, restitüsyon, restorasyon, statik, aydınlatma ve çevre düzenlemesi projesi ve uygulama yapım işleri Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır.

Senem Mağara: Soğmatar'ın 11 km. kuzeyinde yer alan Büyük Senem Mıgar Köyü'ndeki mevcut mimari kalıntılar ve kayadan oyma yapılar, burasının Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarında önemli bir merkez olduğunu göstermektedir. Köy içindeki tepe üzerinde yer alan, kesme taşlardan yapılmış üç katlı anıtsal yapının bir manastır ya da saray kalıntısı olduğu tahmin edilmektedir. Bu anıtsal yapının

kuzeyinde, kayalara oyulmuş kiliseler yer almaktadır. Bu kiliselerden birinin kayadan oyulmuş saçağına (sundurma) V. yüzyıl Bizans sanatı özelliklerini yansıtan haç motifleri, antrolaclar (düğümlemler), hayat ağacı motifleri, baklava dilimleri, bir vazodan çıkan üzüm salkımlı asma dalları ve simetrik kuş motifleri işlenmiştir. Günümüzde yapılar oldukça hasar görmüştür. Kalıntıların bir kısmı ev, ağır ve depo olarak kullanılmaktadır. Senem Mağara Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma ve Çevre Düzenlemesi Projesi ve Uygulama Yapım İşleri ve Senem Mağarası Arkeolojik Kazı Arkeolojik Kazı ve Çevre Düzenleme Projesi Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır.

Siverek Kalesi: Asurlar döneminde taş ve toprak yığınlarından meydana getirilen suni bir höyüğün üzerine kurulmuştur. Yerden 30-35 metre yükseklikteki kalenin altında, gerektiğinde sığınılacak yerler yapılmıştır. Kale eski Kottopolis şehrini koruma amaçlı olarak yapılmıştır. Romalılar bu kalenin sur ve burçlarını sağlamlaştırarak kullanmışlar, daha sonra Bizanslılar kaleden yararlanmışlar ve kaleyi Mezopotamya'dan gelecek Arap akınlarına karşı daha da güçlendirilmiştir. Kale kesme taştan dikdörtgene yakın plan düzeninde olup, yuvarlak kulelerle desteklenmiştir. İçinde sarnıç ve yapı kalıntılarına rastlanmıştır. Yakın tarihlerde yapılan restorasyon çalışmaları ile özelliğinden kısmen uzaklaşmıştır.

Siverek Kalesi Siverek Belediyesi tarafından ağaçlandırılmıştır. Siverek Kalesi Arkeolojik Kazı Arkeolojik Kazı ve Çevre Düzenleme Projesi ve Siverek Kalesi Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma ve Çevre Düzenlemesi Projesi ve Uygulama Yapım İşleri Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır.

Nevalıçori Höyüğü: Hilvan ilçesine bağlı Argaç (Kantara) Köyü yakınında yer almaktadır. 1983-1985 yılları arasında yapılan kazı çalışmalarında Neolitik Çağ'dan kalma çakmaktaşıdan yapılmış bıçak ve kesici aletler ile mızrak uçları, pişmiş topraktan yapılmış idoller ve taş boncuklar bulunmuştur. Buluntular Şanlıurfa Müzesi'nde sergilenmektedir. Mevcut durumu itibari ile turizm değeri taşımamaktadır.

Siverek Eski Hükümet Konağı: 1908 yılında yapılmıştır. 1926 yılından itibaren hükümet konağı olarak kullanılmaya başlanmış,1976 yılında yeni hükümet binası yapılmasına kadar da bu amaçla kullanılmıştır.1980 yılında çıkan yangında ahşap kısımları tamamen yanan yapı harap duruma gelmiştir. Şanlıurfa Valiliği tarafından onarımı yapılarak 1999 yılında İlçe Halk Kütüphanesi olarak hizmete sunulmuştur. Siverek Eski Hükümet Konağı Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma ve Çevre Düzenlemesi Projesi ve Uygulama Yapım İşleri Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır.

Cudi Paşa Hanı: Siverek kent merkezindeki tarihi yapılardan olan han, Siverek Belediyesi tarafından istimlak edilerek, restorasyonu yapılmış ve 2008 yılında çevre düzenlemesi de tamamlanarak, Kafeterya ve lokanta olarak hizmete açılmıştır.

Şeytan Küçesi: Siverek ilçe merkezinde bulunan ve çok dar ve iç içe olduğundan dolayı halk tarafından Şeytan Küçesi diye adlandırılan kentin en eski ve işlek çarşısı, Siverek Belediyesi tarafından yapılan restorasyon çalışmaları 2008 yılında tamamlanmıştır. Tarihi çarşının üzeri kapatılarak kapalı çarşı haline getirilmiş, zeminini Arnavut taşıyla döşenmiş ve aydınlatılmıştır.

Cıncıklı Hamam: Siverek ilçe merkezinde bulunan haçvari planlı, dört eyvanlı ve köşe hücreli plana sahip olan tarihi hamam, geçirdiği onarımlar, eklemeler ve bölmelerle plan üzerinde de değişikliğe maruz kalmıştır. Hamam Siverek Belediyesi tarafından istimlak edilmiştir. Siverek Belediyesi tarafından Karacadağ Kalkınma Ajansına sunulan restorasyon projesi kabul edilerek restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Hamamın "**Siverek Kültürünü Tanıtım Merkezi**" olarak yeniden işlevlendirilmesi planlanmaktadır.

Gümrük Hanı: Siverek ilçe merkezinde yer alan yapı bir dönem belediye binası olarak kullanılmış olup, Siverek Belediyesi tarafından restore edilmiştir. Hanın giriş katı el işi satış üniteleri, telkari atölyeleri olarak kullanılmakta olup, hanın üst katı misafirhane olarak tasarlanmıştır.

Terziler Konağı: Bazalt kesme taştan yapılan iki katlı konak yaklaşık 100 yıllık olup, hala özgün kimliğini korumaktadır. Ahşap giriş kapısı, kapı üstündeki demir süslemeler ve kenarlarındaki bazalt taştan yapılmış yuvarlak kemer dönemin süsleme özelliklerini yansıtmaktadır. Avlusu ise geleneksel kare planlı ve şadırvanlıdır. Restorasyon projeleri, Şanlıurfa Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanmış olup, restorasyonu birkaç ay içinde başlayacaktır. Konak, “Siverek Kültür Evi” olarak işlevlendirilecektir.

Viranşehir Kaya Evler: Geleneksel Urfa evlerini yansıtan, bir avlu etrafında gelişmiş ve içe dönük bir plan özelliği gösteren evler, doğu-batı yönünde enine dikdörtgen bir plana sahip olup iki katlıdır. Yığma taş malzeme ile inşa edilmişlerdir. Temel özelliği ortada bir eyvan ve iki yanında birer odanın yer aldığı, simetrik plan motifinin ana birim olarak ele alınmasıdır. İbrahim Paşa Konağı, Takdirler Evi, Kayalar Evi bu evlerden bazılarıdır

İbrahim Paşa Konağı: Viranşehir ilçe merkezinde bulunan yapı XIX. Yüzyılın sonlarında inşa edilmiştir. Kareye yakın planlı olan konağın zemini yer seviyesinden bir metre yüksek tutulmuştur. Konağa giriş doğu ve batı cephelerinin yanı sıra birde güney cephesinden sağlanmaktadır. Her üç kapı girişi haç şeklinde bir koridor oluşturmakta, odalar simetrik bir biçimde haçın kolları arasındaki boşluklara ikişer adet olarak yerleştirilmiştir. Güney cephe ‘U’

biçiminde olup girişin iki yanındaki taşkın bölümün köşelerinde bazalttan zarif sütünceler bulunmaktadır. Dış cephelerde yer alan çok sayıdaki dikdörtgen pencerelerin alınlıklarında yüksek kabartma üçgen bir saçak altında yine yüksek kabartma olarak işlenmiş bir çanakta karşılıklı olarak su içen, stilize edilmiş iki ejder figürü bulunmaktadır. Konak 1940'lı yıllarda ilkokul ve ortaokul olarak kullanılmıştır. 1970 yıllarından itibaren kaderine terk edilmiş olan yapı, 2000 yılında Özel İdare tarafından korunmaya alınmıştır. Yapı günümüzde restore edilerek Kültür bakanlığına bağlı olarak İlçe Halk Kütüphanesi olarak hizmet vermektedir. Konağın Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma ve Çevre Düzenlemesi Projesi ve Uygulama Yapım İşleri Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır.

Tella Martyrionu (Oktagonal Roma Tapınağı) (Dikmeler): Viranşehir İlçe merkezinde yer alan yapı Bizans dönemi Hıristiyanlık yapılarının Şanlıurfa bölgesindeki en büyük örneklerinden olup sekizgen planlıdır. Yapının 34.5 x 32 m. çapındaki kubbesinin bazalt taşından örülmüş sekiz paye üzerine oturduğu mevcut kalıntılardan anlaşılmaktadır. Yapının günümüze sadece bir payesi gelebilmiştir. Büyük bir nekropolün ortasına inşa edilen yapı bir aziz için Martyrion olarak IV.-V. yüzyıllar arasında inşa edilmiştir. Viranşehir Belediyesinin girişimleriyle Tarihi Kentler Birliğince sağlanan ödenekle Viranşehir Martiryon'unun röleve, restitüsyon ve restorasyon projelerin hazırlanması ihalesi 2010 yılı sonunda yapılmıştır. Projenin, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunca onaylanmasının ardından uygulama projesi hazırlanacaktır.

Öncelikli olarak kalan tek ayağın sağlamlaştırılmasının ardından Kültür ve Tabiat varlıkları Koruma Kurulu'nun alacağı karara göre yapının tamamının açığa çıkarılması için bilimsel bir kazının da başlatılması planlanmaktadır. Tela Matriyonu Arkeolojik Kazı Arkeolojik Kazı ve Çevre Düzenleme Projesi ve Tella Martyrionu Restorasyonu ve Çevre Düzenlemesi Projesi Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır.

Çimdin Kale: Şanlıurfa-Mardin karayolunun 61. km.'sinden güneye sapan şose yol ile 9 km. sonra ulaşılmaktadır. Büyük bir kayalık tepe üzerine inşa edilmiş olan Çimdin Kale'nin yüksek kemerli anıtsal kapısı batıya bakmaktadır. Çimdin Kale'nin; 1182-1239 yılları arasında bölgeyi ellerinde tutan Eyyubiler zamanında savunma ve konaklama amaçlı "Ribat" olarak inşa edildiği tahmin edilmektedir. Dört tarafı kayadan oyma derin savunma hendeği ile çevrilidir. Kale üzerinde çeşitli yapı kalıntıları ve

bir su kuyusu yer almaktadır. Kale büyük ölçüde tahrip olmuştur. Kalenin turizm değeri bulunmamaktadır. Harran-Çimdin Kale Turizm Yolunun Karayolları Yol Ağına Alınması Projesi, Çimdin Kale Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma ve Çevre Düzenlemesi Projesi ve Uygulama Yapım İşleri ve Çimdin Kale Arkeolojik Kazı Arkeolojik Kazı ve Çevre Düzenleme Projesi Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır.

Eyyüb Nebi Köyü ve Eyyüb Peygamber Türbesi: Şanlıurfa-Mardin yolunun 15 km kuzeyinde ve Viranşehir'e 12 km. uzaklıktaki Eyyüb Nebi Köyü'nde Hz. Eyyüb'ün yanısıra eşi ve Hz. Elyasa'nın da mezarları bulunmaktadır. Ayrıca Hz. Eyyüb'ün dayandığı "sabır taşı" ve şifalı su kayağı bu türbelerin bulunduğu alanda bulunmaktadır. Türbeler bakımsız ve harap bir halde iken 1992 yılında ŞURKAV, Turizm Bakanlığı ve

Eyyüb Nebi Belediyesi katkılarıyla gerçekleştirilen restorasyonlarla tümüyle yeniden inşa edilmiştir. Bakanlar Kurulu kararıyla Eyyüb Nebi Beldesi Turizm Merkezi ilan edilmiştir. Günümüzde en büyük eksiklik düzenli otopark yetersizliği ve ziyaretçilere hitap edecek nitelikli ticaret, gününbirlik tesis ve sosyal tesislerin bulunmamasıdır. Eyyüb Nebi Köyünde yer alan üç türbeyi kapsayan çevre düzenlemesi ilgili proje uyarınca ve Turizm Bakanlığı'nın katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak geçen süre

içinde Türbelerin bulunduğu alan köy yerleşkesi içerisinde yer aldığı için plansız yapılaşmalar ve köy yaşamından oluşan çevre kirlilikleri bu alanı da etkilemiştir. Türbelerinin koruma altına alınması ve ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere çevre düzenlemesi ve sosyal donatılar için proje çalışmaları Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından başlatılmıştır. 25 dönümlük alanın sosyal donatı ve çevre düzenleme projesi hazırlanmış olup, Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'na sunulmuştur. Kurul onayı alındıktan sonra, uygulama işi ihale edilecektir. Ayrıca, Kentsel Dönüşüm Projesi için Şanlıurfa Valiliği koordinatörlüğünde Kültür ve Turizm Bakanlığı, TOKİ ve Eyyüb Nebi Belediyesi gerekli çalışmaları tamamlanan, sit alanı içinde yer alan konutların kamulaştırılması ve taşınması için çalışmalara başlanmıştır. Bu amaçla 100 konut yapılacaktır.

Akkese (Hanefiş) Kilise ve Mağaraları:

Viranşehir İlçesi, Kırılık Köyü'nün 6.km güneyinde yer almaktadır. Kilise ve mağaralar, dere ağzındaki kayaların oyulmasıyla yapılmıştır. Kilisenin girişinde çeşitli hayvan kabartmaları bulunmaktadır. Roma dönemine ait bir kaya mezarının M.S. IV-V. Yüzyıllarda Bizans döneminde genişletilerek kiliseye dönüştürüldüğü tahmin edilmektedir. Kompleksin çevresi bir avluyla çevrelenmiş ve avlu duvarı kesme taşlardan örülmüştür. Uzun kenarı doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı kaya kilisesinin doğu ucu yarım yuvarlak apsis şeklindedir. Kilisenin batı duvarında Roma dönemindeki kaya mezarına ait olduğu tahmin edilen iki arkosolium, kuzey ve güney

duvarları ortasında mihrabı andırır birer niş bulunmaktadır. Arkosoliumlar ve nişler yuvarlak silme kemerlidir. Kuzey duvardaki niş alınlığında istiridye kabartması işlenmiştir. Kilisenin güney duvarı üstünde bir sıra halinde üç adet dikdörtgen pencere yer almaktadır. Apsisinin kuzeyindeki küçük bir kapı ile postoforium görevini gören küçük bir mağaraya geçilmektedir. Konumsal dezavantajı ve mevcut durumu ile turizm değeri taşımamaktadır.

Şemun Manastırı: İlçe merkezine 3 km uzaklıkta, Viranşehir İlçesi, Yolbilen Köyü'nün Orta Yolbilen (Haftamal) mezrasında köylülerin inşaat yapımı esnasında yaptıkları kazı sonucu tesadüfen ortaya çıkarılan ve M.S.873 yılında inşa edildiği söylenen manastır Süryani çevrelerine göre dünyanın ikinci büyük Süryani manastırı olarak kabul edilmektedir. Yapılan kazılarda manastırın doğusundaki azizler mezarlığında Aziz Şemun, Halfin, Yuhannun, Elişa ve Tuma'nın mezarları ortaya çıkarılmıştır. Manastırın bulunduğu çevrede çok sayıda mağara bulunmaktadır. Viranşehir İlçesi Köylere Hizmet Götürme Birliği tarafından geçici olarak koruma altına alınmıştır.

Yolbilen Köyü (Haftamal) Mozaikli Roma Mezarı: İlçe merkezine 2 km uzaklıkta, Viranşehir İlçesi, Yolbilen Köyü'nde yer almaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda 12 m uzunluğunda 3.5 genişliğinde dikdörtgen planlı bir mezardır. M.S. 562 yılına tarihlenmektedir. Mezarın 12×3.5 m. Boyutundaki tabanı çeşitli av hayvanları, bitkiler ve ortada daire formlu bir zemin içerisinde sekiz satırlık Süryanice bir kitabenin yer aldığı büyük bir mozaik pano ile süslenmiştir.

Yolbilen (Haftamal) Mağaraları Viranşehir İlçe Merkezinin 2 km güneyindeki Yolbilen (Haftamal) Köyünün doğusunda yer almaktadır. Dere yamacında sıralar halinde bulunan mağaralar Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde (M.S. II-III. YY.) inzivaya çekilen keşişler tarafından kullanıldığı sanılmaktadır.

Kızlar Sarayı (Kasr'ül Benat);Viranşehir-Şanlıurfa Karayolunun 29.Km'sinden güneye doğru 20 Km mesafededir. . Kalkerli yapıdan oluşan, geniş, tepelik bir alandır. Kalan mimari eserlerden yapı IV. yüzyıla tarihlenmiştir. Yapının yer aldığı köyün kuzeyindeki kayalık tepede 10 dan fazla Süryanice yazıt bulunmuştur. Bu yazıtlar dışında kaya zemine oyulmuş labirent şekiller, kaya mezarı gibi yapılara da rastlanmıştır. Bulunan Süryanice yazıtların daha çok keşiş adlarını içermesi yörenin Erken Hıristiyanlık döneminde önemli bir yerleşme olduğunu doğrulamaktadır "Yazıtlı Tepe" nin güney kesiminde ve köyün doğusundaki kayalık yamaçta mağara ve kaya mezarları yer almaktadır. Bunlardan en büyüğü ve işçilikli olanı "Yazıtlı Tepe" nin güney yamacındaki 8 arkosoliumlu kaya mezarıdır. Arkosoliumların silmeli kemerleri birbirine bağlı olarak mezarın üç yönünü dolaşmakta, aralarındaki boşluklarda kabartma haç ve çiçek motifleri yer almaktadır. Mezarın güneye bakan giriş cephesindeki Süryanice yazıtlarda burada yatan şahıslardan "Keşiş Abrohom" adı okunabilmektedir. Halen odaların bir kısmı depo ve ahır olarak kullanılmaktadır. Kızlar Sarayı (Kasr'ül Benat) Arkeolojik Kazı Arkeolojik Kazı ve Çevre Düzenleme Projesi ve Kızlar Sarayı (Kasr'ül Benat) Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma ve Çevre Düzenlemesi Projesi ve Uygulama Yapım İşleri ve Kültür Turizm İl Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır.

Çatalat Manastırı: Soğmatar'ın 16 km. güneydoğusunda, Viranşehir İlçe sınırları içinde, V. yüzyıl Roma döneminden kalma yapı kalıntıları bulunmaktadır. Bu kalıntılardan birisi yaklaşık 2m. eninde, 4m. yüksekliğinde kemerli bir kapıdır. Diğer kalıntı ise, büyük bir yapının köşe duvarlarına aittir. Manastırın turizm değeri yoktur. Çatalat Manastırı, Röleve, Restitüsyon, Restorasyon, Statik, Aydınlatma ve Çevre Düzenlemesi Projesi ve Uygulama Yapım İşleri ve Çatalat Manastırı Arkeolojik Kazı Arkeolojik Kazı ve Çevre Düzenleme Projesi, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün projeleri arasında yer almaktadır.

Gologoç Harabeleri: Viranşehir'deki Kızlar Sarayı'nın güneyindeki Çatalat Harabelerinin 10 km. Güneyinde, Tektek Dağları içinde yer almaktadır. Burasının, Kızlar Sarayı yerleşmesinde olduğu gibi Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde M.S. IV. – V. yüzyıl Urfa dağlarında inzivaya çekilen binlerce keşiş tarafından iskan yeri olarak inşa edildiği tahmin edilmektedir. Blok halinde kesilmiş, kalker taşlarından oluşan yapılara ait temel kalıntıları arasında de silmeli büyük bir kemer kalıntısı günümüze ulaşmıştır. Mevcut durumu itibari ile turizm değeri yoktur.

1.9. ŞIRNAK

1.9.1. Doğal Değerler

Şırnak İli'nde düzenli mesire ve dinlenme yerleri bulunmamaktadır. Akarsuların çevresindeki ağaçlık ve yeşillik alanlar, dağların eteklerinde, yaylalar yöre halkının dinlenme ve piknik yeri olarak kullandığı alanlardır. Cizre'de Dicle kıyısında park ve rekreasyon alanları düzenlenmiştir.

Nasfaran Kaplıcası: Merkez Kumçatı Beldesi'ne birkaç km uzaklıkta yer alan kaplıca da biri çamur banyosu olarak, diğeri banyo ve içme olarak yararlanılan iki kaynak bulunmaktadır. Çamur banyosunun sivilce, egzama ve mantar hastalıkları kesin tedavi ettiği söylenmektedir.

Zümrüt Kaplıcası: Şırnak İli'nin Beytüşşebap ilçe merkezine 7 km uzaklıkta, Ilıcak Köyü'nde yer almaktadır. Kükürt içeren kaplıca suyu tortulu olduğundan içilmez, banyosu ise romatizmal hastalıklar ile cilt ve böbrek hastalıklarına yararlı olmaktadır. Debisi 1 lt/sn, 39°C sıcaklıktaki kaynağın yanında ikisi açık biri kapalı üç havuzu bulunan bir motel yer almaktadır.

Besta Kaplıcası: İl Merkezinin 30 km kuzeydoğusundadır. Biri çamur banyosu, diğeri su banyosu ve içme olarak yararlanılan iki kaplıca halindedir. Cilt, kadın hastalıkları ve romatizmal hastalıkların şifa bulduğu bu kaplıcalara yaya veya binek hayvanıyla ulaşılabilir.

Hista Kaplıcası: Hz. Süleyman'a dayanan bir tarihi geçmişi olduğu söylenen kaplıca, Güçlükonak İlçesi, Düğünyardu köyü yakınında, Dicle ırmağı kıyısındadır. Dicle Nehrinin karşı kıyısı Mardin İli'ne ait olup, bu kıyıda da Germiab Kaplıcası bulunmaktadır. Bölgenin en yüksek ısıli sıcak su kaynağı olan Hista kaplıcasının su sıcaklığı 67 C°'dir. Kaplıca suyu kalsiyum ve sülfür içermektedir. Suyun debisi 7 lt/sn, PH: 7.15 olarak belirlenmiştir. Mevcut debinin arttırılabileceğini gösteren hidrojeolojik şartlar mevcuttur. Kaplıca banyosu romatizmal hastalıklar ile kadın hastalıklarında yararlı olmaktadır. Kaplıcada erkeklere ve bayanlara ait olan iki adet hamam mevcuttur. Kaynak kaptajı iki hamam arasındadır. Kaptaj, Dicle Nehri seviyesinden 30-40 m yüksekte olup, 3x1.5 m boyutunda ve 50 cm. derinliğindedir. Bu kaptaja gelen üç kaynak birleşerek hamamlara doğru akıtılmaktadır. Şimdi ise kaynak, yeni yapılan havuza borularla gelmektedir. Uzun yıllar kaplıca tesisleri oldukça düzensiz olarak gelişigüzel gelişmiştir. Kaplıcada yer alan eski konaklama ve dinlenme yerleri Osmanlı Tarihi Kültürüne uygun bir şekilde kubbeli olarak inşa edilmiştir. Faal vaziyetteki yapı tescilsizdir. Eski kaplıca sonradan yapılan kaplıca binalarının batı tarafında kalmaktadır. Bu binalar, yaklaşık 30 adet apart otel şeklinde müstakil konaklama birimleri olup, hamam ve konaklama tesislerinde hijyen yeterli değildir. Şırnak Valiliği, İl Özel İdare'nin

finansmanı ile, 2004 yılında yeni kaplıca tesislerinin inşaatını başlatmıştır. 2006 tarihinde tesis hizmete açılmıştır. Bodrum dahil olmak üzere beş katlı tesis, kaplıcanın konaklama, yeme-içme sorununu bir ölçüde karşılamıştır. Tesiste 75 oda, 200 yatak, kadın ve erkekler için ayrı ayrı olmak üzere iki jimnastik salonu, yüzme havuzları, iki sauna, iki buhar odası, iki Türk Hamamı, kafe ve lokanta bulunmaktadır. Konaklama tesisi, Tesisin turizm işletme belgesi

olup, üç yıldızlıdır. Bu tesisten sonra apart otel sayısında da artış olmuştur. Hista Kaplıcası'na yaz aylarında özellikle doğu ve güneydoğu illerinden gelenler tarafından kullanılmaktadır. Kalma süresi ortalama 5-10 gün arasında değişmektedir.

1.9.2. Tarihi ve Arkeolojik Değerler

Kasrik Ören Yeri: Şırnak Merkez İlçeye bağlı, Şırnak-Cizre karayolunun üzerinde, Şırnak'a 30.km., Cizre'ye 6 km uzaklıkta, yer alan Kasrik Ören Yeri, Gutiler döneminde kalan bir yerleşimdir. Bir boğaz içerisinde yer alan yerleşimde tarihi su bentleri, heykeller ve kent kalıntıları bulunmaktadır. Cizre ve Finik beylerinin yerleşmeyi yazlık olarak kullandıkları bilinmektedir. Tarihi eserlerin büyük ölçüde tahrip olmasına karşın, yöre yerel halk tarafından yoğun olarak kullanılan bir mesire yeridir. Turizm değeri bulunmamaktadır.

Kasrik Kaya Kabartması: Kasrik boğazında bulunan kalıntılardan doğal kaya üzerinde bir niş içinde at üstünde insan figürü kabartması yer almaktadır. Part Dönemine ait olduğu tahmin edilmektedir. Söz konusu alan günümüzde Cizre halkı tarafında mesire yeri olarak da kullanılmaktadır.

Kasrik Değirmeni: Kasrik Beldesi'nin içindeki tarihi köprünün batısında kurulmuştur. Asıl değirmen yapısı ile su kanalı ve kulesinden ibarettir.

Kasrik Han Mahmut Köprüsü: Köprünün Cizre Beyi Emir Muhammet tarafından XVI. yüzyılda ikinci kez onarıldığı ve ilk temellerinin Gutilerden kaldığı söylenmektedir. Halen bir kısmı yıkık olan köprünün proje ve restorasyonu Şırnak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün 2011 yatırım programına alınmıştır. Turizm değeri bulunmamaktadır.

Kavuncu Köyü Kilisesi: Şırnak Merkez ilçeye bağlı Kavuncu Köyünde bulunan kilise Şırnak-Cizre yoluna 6 km mesafede bulunmaktadır. Kilise günümüze çok fazla tahrip olmadan gelebilmiştir. Plan Nasturi plan tipolojisini göstermektedir. Doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır.

Kavuncu Köyü Çeşmesi: Şırnak Merkez İlçe, Kavuncu köyünde kilisenin güneyinde, yolun alt tarafında bulunmaktadır. Çeşmenin suyu yakınındaki kaynaktan çıkmaktadır. Çeşme günümüze sağlam bir şekilde gelmiştir. Çeşme yapımında kesme taş ve moloz taş kullanılmıştır. Dönemi hakkında herhangi bir belge bulunamamıştır.

Seri Berzane Su Sarnıcı: Şırnak merkezine 7 km mesafede Berzane mevkiinde yer alan kaya su sarnıcı doğal kayaya oyularak yapılmıştır. Halk arasında "Kafirin Tandırı" olarak bilinmektedir.

Değirmen: Merkez İlçe, Meşe içi Akçay yolu ve Hoşal Deresinin karşı yamacında kurulmuştur. Güneyden kuzeye eğimli arazi üzerine yapılmış su kanalı ve kulesi ile değirmen yapısından oluşmaktadır. Değirmen yapısı, doğu-batı yönünde dikdörtgen alanlı olup, sadece duvarları kalmıştır. Kuzeyinde kapı ve pencere açıklıkları mevcuttur. Duvarları basit yapıdadır. Günümüzde terk edilmiş ve meskun mahal dışında yer almaktadır. Merkez ilçede bulunan üç değirmenden en iyi korunmuş olanıdır.

Abdurrahman Ağa Kasrı: Şırnak, Gazipaşa Mahallesinde bulunan yapı, 360 odalı olarak yapılmıştır. Şırnaklı duvar ustalar ve işçiler tarafından beş yılda yapılan yapı tescillidir. Üzerindeki kitabeye göre 1892 yılında yaptırılmıştır. Kasır müdahale ve buna bağlı ilave yıkılmalar nedeniyle özelliğini oldukça yitirmiş olup restorasyon gerektirmektedir. Kent içinde yer alan diğer kasırlar Süleyman Ağa Kasrı, Osman Ağa Kasrı, Muhammed (Mehmed) Ağa Sor Kasrı ve Yusuf Ağa Kasrı'dır. Yapılar genelde XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyılın başına tarihlenmektedir. Yerel mimariyi yansıtan yapılar zaman içinde yapılan müdahale ve ilavelerle büyük ölçüde özelliklerini yitirmiştir. Genelde kesme taştan yapılmış yapıların 70-200 odaları bulunmaktadır.

Bürücek Köprüsü: Cizre-Şırnak yolunun yaklaşık 8 km uzağında, Kızılsu'nun Dicle'ye bağlandığı noktaya yakın olan köprü'nün dört ayağı vardır. Uzunluğu yaklaşık 5 m.'dir. Bakım ve onarım görmediği için yıkık durumdadır. Onarılması oldukça güçtür.

Yıkık Han (Hanı Grabe): Şırnak Merkez ilçeye bağlı Şırnak- Cizre yolunun 30.km'sinde yolun solunda, Kızılsu Köyü, Hanı Grabe mevkiinde bulunmaktadır. Kuzey ve güney duvarlarının bir kısmı yıkılmıştır.

Dağyeli Hanı: Eski Siirt-Cizre kervan yolu üzerinde inşa edilmiş olan han mevcut karayolunun hemen batısında, yer almaktadır. Kuzey ve doğu taraftan duvarla çevrilmış avlunun güney ve güneybatısında yer alan kapalı mekanlardan oluşmaktadır. Han tescillenmiştir. İhsu baraj alanı içinde kalacaktır.

Dirheler (Dev Evleri): Dirhe yapıları Gabar Dağı'nda örnekleri çokça rastlanan daha çok Erken Demir Çağı'nda yapıldığı kabul edilen gözetleme amaçlı taş yapılarıdır. Beytüşşebap Fargoşin yaylasında yer alan dirheler, üçü dördü bir arada birbirini koruyabilecek yakınlıkta yol üstünde kayalara oyulmuş dev boyutlu yapılarıdır. Güçlükönak ilçe merkezinin girişinde çevresine hakim bir arazi üzerinde yer alan dirhe, dıştan düzgün bir dikdörtgen bir yapıya sahiptir. Ayrıca yakınında kayaya oyulmuş bir dibek bulunmaktadır.

Cizre Kalesi: Cizre'yi çevreleyen, gemi biçiminde bazalt taştan yapılmış olan surların büyük bir kısmı günümüzde yıkılmış durumdadır. Surların Asurlular veya Guti'ler döneminde yaklaşık M.Ö.4000 yıllarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Surların etrafındaki geniş hendekten Dicle Nehri'nin aktığı, dolayısıyla kentin adının Arap kaynaklarında ada anlamına gelen "Cezire" olarak geçtiği bilinmektedir. Kent'in; Bağdat Kapısı, Diyarbakır-Mardin Kapısı ve Sarayburnu Kapısı olmak üzere üç kapısı vardır. Sarayburnu kapısında karşılıklı iki aslan kabartması bulunmaktadır. Cizre Kalesi ise surların kuzeyinde ve Dicle kıyısında yer almaktadır. Kale 360 oda ve üç katlı olarak yaptırılmıştır. Develer Hanı, saray ve zindan binası bulunan kalenin tümü bugün Sınır Jandarma Tabur Komutanlığı'nca kullanılmakta olup, yapılan yeni ekleme ve onarımlarla özgünlüğünü yitirmektedir. Kale içinde yer alan Hamidiye Kışlası Jandarma Alay Komutanlık binası olarak kullanılmaktadır. Cizre Kalesi tümüyle siyah bazalt taştan, Belek Burcu ise siyah ve beyaz taşlardan inşa edilmiştir. I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan, Cizre Kalesi Osmanlı Dönemi'nden bugüne kadar askeri amaçlı kullanılmıştır. 2005 yılında alınan boşaltma kararı sonucunda 2010 yılında 163 yıldır askeri kışla olarak kullanılan, son 35 yıldır Cizre Hudut Tabur Komutanlığının yer aldığı Cizre Kalesi'ndeki askeri malzemeler yeni hizmet binasına taşınmaya başlanmıştır. Taşınma işleminin 2011 yılında tamamlanması beklenmektedir. Kalenin restorasyonu, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün 2011 yılı programına alınmıştır.

Hamidiye Kışlası: Cizre şehir merkezinde iç kalenin güney tarafındaki askeri bölge içinde kalmaktadır. 3. Hudut Tabur Komutanlığı'nın komuta merkezi olarak kullanılan yapının boşaltma çalışmaları sürmektedir. Onarım görmekle birlikte, askeri alan içerisinde olduğu için sağlam ve yapılış amacına uygun biçimde günümüze kadar gelebilmiştir. Yapıya sonradan giriş kısmı ve dairesel bir merdiven eklenmiştir. Yapının proje ve restorasyonu, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün 2011 yılı programına alınmıştır.

Cizre Ulu Cami: Ulu Cami Hz. Ömer döneminde, 639 yılında eski bir kiliseden camiye çevrilmiştir. Abbasi döneminde onarılmıştır. Cizre Emiri **Baz Şah**'ın oğlu **Emir Ali Sencer** tarafından da 1160 yılında bir kez daha onarılmıştır. Bu arada kesme taştan dikdörtgen kaide üzerine yuvarlak gövdeli minaresi de 1156 yılında yapılmıştır. Cami kesme taştan, dikdörtgen planlı olup, üzeri kasnaklı kubbe ile örtülmüştür.

Kubbeler demir köşebentlerle güçlendirilmiştir. İbadet mekânı sütunlarla üç sahna ayrılmıştır. Giriş kapısı üzerine Kuran'dan alınma ayetler yazılmıştır. Giriş kapısı demirden olup, 1983 yılında **Topkapı Sarayı Müzesi**'ne götürülmüştür. Ebul-İz tarafından yaptırılan çift ejder figürlerinden biri Kopenhag, diğeri İstanbul'da İslam Eserleri Müzesi'nde bulunmaktadır. Ulu Cami'nin mescit kısmı Vakıflar Genel Müdürlüğüne restorasyona alınmıştır. ancak cami külliyesinin batı, doğu ve kuzey kısımlarının da onarıma alınması gerekmektedir.

Nuh Peygamber Türbesi ve Camii:

Cizre'de Nuh Peygamber'in mezarının bulunduğu söylenen yer tarih boyunca bir ibadet yeri olmuştur. Sinagog'un üzerine kilise inşa edilmiş ve 639 yılında yapı camiye çevrilmiştir. Dünyanın en eski türbelerinden biridir. Nuh Peygamberin mezarı alt bodrum katındadır. Caminin zamanla tahribat görmesi sonucu, Şırnak Valiliği, Şırnak İli Ve İlçelerini Geliştirme Vakfı'nın (ŞİRGEV) maddi desteği ile Nuh Peygamber Cami Yaptırma ve Yaşatma Derneği türbe ve cami 1996'da yeniden yapılmıştır.

Bodrum katında bulunan Nuh Peygamber'in mezarı üzerine özel ahşap oyma lahdi ile bir türbe inşa edilmiştir. Aynı külliye içinde Ebul-iz Türbesi de yer almaktadır. 12. Yüzyılda yaşayan İsmail Ebul İz el-Cezeri robot ve bilgisayarın ana temellerini keşfetmiş, kitapları bulunan bir bilim adamıdır. Nuh Peygamber Türbesi, Camii ve Ebul İz el Cezeri Türbesi'nin bütüncül bir çevre düzenlemesi ile oluşturduğu külliyenin çevresindeki boş parseller yüksek katlı yapılar ile dolmuş ve külliye bu yapılar arasında tamamen boğulmuştur. Halen inşaatlar devam etmektedir. Çevrede otopark bulunmamaktadır.

Mecidiyye Camii ve Medresesi: Cizre, Kale Mahallesi'nde, sur üzerinde yer almaktadır. Cizre Beylerinden Emir Mecduddin tarafından yaptırılmıştır. Yakın tarihte onarım görmüştür. 1960'lı yıllarda şadırvan ve okuma bölümleri eklenmiştir.

Süleymaniye Camii ve Medresesi: Cizre'de 1573-1583 yılları arasında Emir Muhammet İbn Emir Şah Alibeg, İbn Emir Bedreddin tarafından yaptırılmıştır. 1891ve 1972 yıllarında onarım görmüştür. Kısmen siyah bazalt taştan yaptırılmıştır.

Abdaliye (Mir Abdal) Medresesi, Mir Abdal Camii ve Mem-u Zin Türbeleri: Cizre'de 1437 yılında Cizre beylerinden Emir Abdullah(Abdal) İbn Abdillah İbn Seyfeddin Boti tarafından yaptırılmıştır. Medresede güneyde sağda büyük bir mescitten oluşmuş olup, güneyde solda dersaneler ile kuzeyde ve batıda öğrenci yemekhanesi, öğretmen öğrenci lojmanları yer almıştır. Caminin tamamı siyah bazalt taştan yaptırıldığı halde , yapılan onarımlarda moloz taşlar kullanılmıştır. Mescid kısmının kapısı işlemeli beyaz mermerden yapılmıştır. Güneyde idare odalarının altında efsanelere ve şiirlere konu olan Mem ve Zin'in türbeleri yer almaktadır. İçerde bulunan üç mezar Zin, Bekir ve Mem'e aittir. Bu alanın restorasyon projeleri G.A.P. İdaresi'nin katkılarıyla Çekül Vakfı tarafından gerçekleştirilmiş ve G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresince yürütülen G.A.P. Bölgesinde Kültürel Mirası Geliştirme Programı kapsamında, Cizre Kaymakamlığı önderliğinde, Cizre Belediyesi, Şırnak İl Özel İdaresi ve ŞIRGEV ortaklığı ile hazırlanan Cizre İnanç Parkı Projesi ile 2006-2008 yılında medresenin onarım ve restorasyonu yapılmıştır. Medresenin içi idare binası, okuma salonu ve mescit olarak düzenlenmiştir. Otopark bulunmamaktadır.

Kırmızı Medrese ve Ahmed el Cezeri Türbesi: Kırmızı Medrese, Cizre, Dağ Kapı Mahallesi'nde, şehrin batısındaki sur kalıntılarının üzerine 15.yy.'da Azizan Beyi II. Şeref tarafından inşa ettirilmiştir. Kırmızı tuğlalardan yapılmış olup, mescit, idare, öğrenci ve öğretmen bölümlerinden oluşmaktadır. Medrese avlulu, iki eyvanlı ve tek katlıdır. Doğu, batı ve kuzeyde medrese hücreleri sıralanmaktadır. Avluya doğru kanadın ortasındaki sokağa eyvan biçiminde açılan bir kapıyla girilmektedir. Güney kanadı mescit olarak değerlendirilmiş iki köşesine birer oda bırakılmıştır. Sonradan doğudaki mescide, batıdaki türbeye dönüştürülmüştür. Şeyh Ahmet El-Cezeri Türbesi Kırmızı Medrese'nin güney bölümündeki mescit kısmına yapışık bir bodrum bölümündedir. Bu bölüme dışardan ve içerden ulaşmak mümkündür. İçerden tavan kısmı deliktir Mezarların ana duvarı siyah bazalt taştan yapılmıştır. Ancak tüm medrese kırmızı tuğladandır. Kubbe de kırmızı tuğladan bu siyah taşın üstüne inşa edilmiştir. Türbede Şeyh Ahmet El-Cezeri dışında altı kişi yatmaktadır.

G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresince yürütülen G.A.P. Bölgesinde Kültürel Mirası Geliştirme Programı kapsamında, Cizre Kaymakamlığı önderliğinde, Cizre Belediyesi, Şırnak İl Özel İdaresi ve ŞIRGEV ortaklığı ile hazırlanan Cizre İnanç Parkı Projesi ile 2006- 2007 yılında onarım ve restorasyonu yapılmıştır. Medresenin içi İnanç Müzesi, cami, İnanç Kütüphanesi, okuma salonu olarak düzenlenmiştir. Giriş kısmı çevre düzenlemesinin yapılmasına karşın medresenin arkasındaki boş alanın düzenlemesi gerekmektedir. Yaklaşık altı araçlık otopark vardır.

Cizre Tarihi Mezarlığı: Şehrin güney kesiminde, güneyinden kavisli bir şekilde Cizre dış kale surlarıyla çevrelenmiştir. Daha çok Osmanlı son dönemine ait kumtaşından yapılmış baş ve ayaktaşı şeklinde şahideli mezarlar bulunmaktadır. Kumtaşından imal edilmiş olmaları nedeniyle dayanıksız olan bu şahideler 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başlarına ait olup, üzerinde çeşitli süslemeler ile kitabeler yer almaktadır. Yeni gömüler devam ettiği için eski mezar ve mezar taşları gündün güne tahrip görmektedir.

Eski Belediye Binası-Cizre Müzesi: Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde belediye binası olarak inşa edilmiştir. Cadde üzerindeki diğer evlerin arasında kalmıştır. Kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı ve iki katlıdır. Ortası hol şeklinde düzenleme gösteren yanlardaki birer odadan oluşan plana sahiptir. Cizre Kaymakamlığı tarafından restore edilen yapı, 1997 yılında özel müze olarak açılmıştır. Çevreden toplanan arkeolojik ve etnografik eserler burada sergilenmektedir. Cizre'nin 6000 yıl öncesine kadar uzanan kültürel kimliğini yansıtan müzedeki eserler arasında Babil tuğlaları, dinazorlara ait fosil dişleri, taş hayvan kabartmaları ve pişmiş topraktan kap kakaklar bulunmaktadır. Müzede Babil, Asur, Med, Guti, Selçuklu, Osmanlı, Rum, Arap, Emevi, Abbasi dönemlerine ait eserler bulunmaktadır. Bu eserlerin büyük çoğunluğu çevredeki Babil Köyü'nde bulunarak buraya getirilmiştir. Yörede yeterli bir kazı yapılmamıştır.

Cizre kent merkezinde yer alan tarihi camiler, Mushafireş Camii, Ş.Said Merhum Camii ve Meydan Camii'dir. Yerleşmenin geleneksel dokusu içinde yer alan konutlar bazalt taştan inşa edilmiştir. Katip Yusuf Evi günümüzde kullanılmamaktadır. 100 odalı olarak yaptırılmış Mehmet Ağa Kasrı ise Günümüzde orijinal yapısı bozularak, ara bölümlere duvarlar örülmüş ve birkaç aile tarafından kullanılacak şekle dönüştürülmüştür. Yapının proje ve restorasyonu, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nün 2011 yılı programına alınmıştır.

Sıttı Nefis Pınarı: Cizre Merkez Yafes mahallesinde bulunan Sıttı Nefis Pınarı kuzey-güney doğrultusunda meyilli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Günümüzde büyük ölçüde sağlam olan yapının su kaynağı çok azalmıştır. Mimari malzemesi moloz taştır.

Yafes Köprüsü: Artukoğulları döneminde, XIII. yüzyılda yapıldığı sanılmaktadır. Köprü kesme taştan beş gözlü, sivri kemerli olarak yapılmıştır. Uzunluğu 141.00 m. eni 8.35 m. olup, en büyük kemer açıklığı da 28.00 m.'dir. Köprü'nün güney tarafında sekiz köşeli ayakların her birinin üzerinde çok yıpranmış olmasına rağmen astroloji kabartmaları ve yazıları bulunmaktadır. Kufi yazılarla da burçların ve figürlerin isimleri yazılmıştır. Köprü üzerindeki burç kabartmaları ile tanınmıştır. Burada on iki burç üzerine sekiz gezegen kabartması yerleştirilmiştir. Astronomi yönünden son derece önemli olan bu kabartmalar, güneş hangi burca girerse o ayın ilk gününde ışıkların o burca yansiyacak şekilde yapılmıştır. Ayrıca Ashab-ı Kehf'in isimleri de köprü üzerine yazılmıştır. Günümüze bu köprü'nün batı kıyısındaki ilk kemeri ile ayağı ve nehrin ortasında da diğer iki ayağı gelebilmiştir. Dicle nehri solundan geçerse Suriye tarafında kalmaktadır. Halen su yönü nedeniyle Suriye tarafında kalmıştır.

Akabin Köprüsü (Fevzi Çakmak Köprüsü): Cizre'de İmadettin Zengi'nin oğlu Kudbeddin Mevlut Han (1159-1170) tarafından yaptırılmıştır. XII. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış bir Zengi köprüsüdür. İki tepe arasında inşa edildiği için Arap döneminde köprüye Akabin Köprüsü adı verilmiştir. Köprü kesme ve moloz taştan inşa edilmiş olup, dört kemerli ve iki gözlüdür. Köprü üzerinde aslan ve oğlak figürleri kabartma olarak işlenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, Mareşal Fevzi Çakmak tarafından onartılan köprü, Fevzi Çakmak Köprüsü olarak da anılmaktadır. Bu onarım sırasında köprü üç büyük kemer ve iki gözlü olarak yenilenmiştir. Günümüzde çevresinde yoğun bir gecekondu yapılaşması vardır. Üzerinde bulunduğu dere tamamen toprakla dolduğundan altından sadece küçük bir atık su kanalı geçmektedir. Köprü'nün restorasyon işi T.C.K Diyarbakır 9. Bölge Müdürlüğü tarafından Kasım 2010'da ihale edilmiştir.

Çağlayan Köyü (Şah Ören Yeri): Cizre'nin kuzeydoğusunda, Cudi Dağı'nın en sivri noktası olan Çeko'nun eteğinde, tamamen dağlık bir kesimde Çağlayan Köyü'nde yer almaktadır. Köyde bir şelale ve içinde sarkıt ve dikikler bulunan mağaralar bulunmaktadır. Tamamen boşalmış olan Köye varmadan Çağlayan Kilisesi ve bir antik köprü, köyün içinde ise Şazeh Medresesi yer almaktadır. Köyün kuzeyinde, güneye doğru inen kayalar oyularak görkemli bir su bendi yapılmıştır. Bugün de bu bentten su akmaktadır. Yörede pek çok tarihi eşya, para ve heykeller çıkmaktadır. Ayrıca köyün etrafında, kayalara oyulmuş birkaç mağara ev vardır. Dağlık kesimlerde Duşe, Çeko, Keçi, Kayzer, Kırd ve Hırabe kaleleri bulunmaktadır. Kayzer Kalesi'ne (Şah Ören Yeri) çıkan yolda Asur Kralı Sanherib'e ait altı adet kabartma heykeli yer almaktadır.

Babil Ören Yeri: Cizre'nin 20 km. güneybatısında Suriye sınırı üzerindeki Kebeli Köyü'nde bulunan ören yerinin çevresi dikdörtgen biçiminde surlarla çevrilidir. Dış kaleyi oluşturan bu surlarda yaklaşık 30 adet burç vardır. İç kale ise daire biçimindedir. Yerleşmede 1992 yılında yapılan bir kazı çalışmasında bulunan Asur hükümdarına ait heykel bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Alanda yapılan kaçak kazılarda ise birçok tarihi para, heykel ve tablet bulunmuştur. Halen surların temelleri bellidir. Mevcut durumu itibari ile turizm değeri bulunmamaktadır.

Kavuncu (Naniv) Hanı: Şırnak-Cizre karayolunun yaklaşık 25. km'sinden güneye, Kavuncu köyü yerleşiminin dışında yer alan han kuzey-güney yerleşiminin dışında 3 km. kadar doğuda yer alan, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Giriş kapılarının bulunduğu kuzey duvarı yıkılmıştır. Üzeri kuzey-güney doğrultusunda beşik tonozla örtül olan esme taş, diğer kısımları ise tamamen moloz taş malzemelerden inşa edilmiş olan yapının duvarları oldukça kalın tutulmuştur. Batı yönde küçük bir açıklığı dışında pencere açıklıklarına yer verilmemiştir. Beşik tonozla örtülü olan sahinlerin üzeri düz toprak damla örtülmüştür. Günümüzde oldukça harap durumda olan hanın dıştan yan duvarlarında yıkılmalar olmuştur. Mevcut durumu itibari ile turizm değeri bulunmamaktadır.

Cudi Dağı: Şırnak İli'nin güneyinde yer almaktadır. Söylentilere göre Cudi Dağı Nuh'un Gemisi'nin karaya oturduğu yerdir. Kuran-ı Kerim'de, Tevrat'ın Arami dilindeki eski tefsirlerinde, pek çok gezgin ve tarihçinin yapıtlarında Nuh'un Gemisi'nin Cudi Dağı üzerinde durduğu anlatılmaktadır. Nuh'un mezarının Cizre'de bulunması, Şırnak'a bir zamanlar Şehr-i Nuh denmesi ve Cizre surlarının gemi biçiminde olması da buna kanıt olarak gösterilmektedir.

Dağın zirvesinin altında Sefine (Gemi) adıyla anılan 500 m².lik bir düzlük bulunmakta ve Nuh'un gemisinin burada olduğuna inanılmaktadır. Bu düzlük 1-2 m.'lik taş bir duvarla çevrilidir. Çeşitli kaynaklarda bu alanın Nuh'un yaptırdığı bir ibadet yeri olduğu ve daha sonra Hıristiyanlığın yayılmasıyla Deyr-el Cudi diye anılan bir kilisenin bulunduğu belirtilmektedir. Sefine'nin batısında iki taş örgü sarnıç ve doğal kuyular bulunmaktadır. Cudi Dağı'na araç ulaşımı olanaksızdır. Bir kaç noktadan uzun bir tırmanışla ulaşılabilir. Her yıl Cizre, İdil, Şırnak, Silopi, Uludere ve Erüh ile civar köylerden gelenler özellikle Haziran ve Temmuz aylarında Cudi Dağı'na çıkıp ibadet etmektedir. Günümüzde güvenlik açısından yöredeki hassas konum ve can güvenliği sorunu turizm talebini olumsuz yönde etkilemektedir.

Finik Ören Yeri: Güçlükonak İlçesi'nin, Cizre yakınındaki Damlarca ve Eskiya köyleri arasında yer alan Finik Ören Yeri, İ.Ö. 4000 yıllarına tarihlenmektedir. Dağlık bir bölgede yer alan kentte saray, zindan, sarnıç yerleri ile çok sayıda mağara evleri bulunmaktadır. Dicle Nehri sahilinde doğal kalker taştan suru olduğu gibi diğer bölümlerde de sur izleri vardır. Finik Kalesi'nin kuzeyinde 'Borzana Sitiya' adı verilen alanda kaya üzerine işlenmiş bir kaya kabartması ile Köyün kuzeydoğusunda yanyana duran bir kadın ve bir erkek kabartması bulunmaktadır. Dicle Nehri'ne inen gizli su yolu ve su sarnıcı bugün hala mevcudiyetini korumaktadır.

Damlarca Köyü Türbesi Dicle nehrine ve Damlarca köyünün bahçelerine hakim bir noktadadır. Kuzeyden güneye eğimli etrafı duvarla çevrelenmiş mezarlık alanının kuzey batı köşesine yapılmış türbe kare planlı üzeri kubbe ile örtülüdür. Günümüzde yarısından fazlası yıkılmış kubbe üst örtüyü teşkil etmektedir. Harap durumda olan türbenin mülkiyeti belli değildir. Tescillenmiş olan türbenin restore edilmesi gerekmektedir. Ayrıca türbenin alt kısmındaki mezarlıkta yazılı mezar taşı yoktur. Tarihi verilerden ve yapı özelliğinden Cizre Beyleri tarafından 16.yüzyıl içerisinde yapılmış olduğu düşünülmektedir.

Faki Teyran Camii: Güçlükonak Damlarca Köyü sınırları içerisinde yer alan cami, halk arasında Faki Teyran Medresesi olarak da bilinmektedir. Kuzey cephe duvarının çoğunluğu yıkıktır. Cami tescilli olup restore edilmesi gerekmektedir.

Finik Zaviyesi: Güçlükonak ilçesine bağlı Damlarca Köyü yakınlarında olup, Cizre-Şırnak yol ayrımından 15 km uzaklıkta bulunan ve halk arasında Faki Teyran Camii'nin karşısındaki yamaçta yer almaktadır. Terkedilmiş durumda olan zaviye tescillenmiş olup, restore edilmesi gerekmektedir.

Değirmenler: Güçlükonak İlçesi, Finik içkalesinde iki adet eski değirmen yer almaktadır. Değirmenlerin su kuleleri ve kanalları sağlam olup, değirmen yapısının sadece taş duvarları ayakta kalmıştır.

Pavan Köprüsü: Köprü Güçlükonak-Siirt karayolunun 500 m içerisinde Pavan deresi üzerinde yer almaktadır. Kuzey güney istikametinde uzanan üç gözlü ve yolu eğimlidir. Bunlardan kuzeydeki geniş köprü gözü ile bundan sonraki küçük basık kemerli göz sağlam olup, asıl dere üzerindeki köprü gözü yıkılmıştır. İki yandaki ayaklar ve kemer izleri mevcuttur. Korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir.

Timur Çeşmesi: İdil İlçe merkezinde olup, Timurleng tarafından yapıldığı rivayet edilmektedir. Yapısına uygun olmayan bir şekilde restore edilerek günümüzde halen çeşme olarak kullanılmaktadır.

Meryem Ana Kilisesi: İdil Merkez İlçede bulunmaktadır. Meryem Ana Kilisesinin yapımına MS.57 yılında başlanmıştır. Kilise Anadolu'da Hıristiyanlığın yayıldığı ilk yıllarda yapılmıştır. Süryani Ortodoks cemaatine ait kilise faal durumdadır. Kesme taştan inşa edilmiş yapı, bazilika planında, üç nefli olup üzeri çatı ile örtülmüştür. Dış cepheler sağır tutulmuş, kaba yontu taşlarla örülmüştür. Sonradan bir çan kulesi eklenmiştir. Tescilli olan kilise sağlam ve bakımlıdır. 2005 yılında restorasyonuna başlanan

kilise, 2008 yılında çalışmalar tamamlanarak ibadete açılmıştır. Etrafı sütunlarla çevrili ve kale görünümünde olan kilisenin yanına ayrıca 150 kişinin aynı anda kalabileceği bir misafirhane inşa edilmiştir.

Mor Corcis Kilisesi: İdil kent merkezinde bulunan kilise, M.S. 303 yılında inşa edilmiştir. İdil Süryani Kadim Vakfı tarafından restore edilmiş ve çevre düzenlemesi yapılmıştır.

Mor Şemun Kilisesi: İdil ilçe merkezinde bulunan Aziz Mor Şemun Kilisesi, bir dönem cezaevi ve kahvehane olarak kullanılmıştır. İdil Süryani Kadim Vakfı'na ait kilise, adı geçen vakıf tarafından eski haline sadık kalarak restore edilecektir. Harap vaziyette olan yapının çevresi ve bahçesinin temizliği İdil Belediyesi tarafından yapılmıştır. Ayrıca İdil'de Mor Eşayo Kilisesi, Mor Yakup, Mor Mejdalaniye, Mor Azizlayto, Mor Yohanon Tarihi Mor Yakup Aziz evi bulunmaktadır.

Bu kiliselerin hiçbiri halen ibadete açık değildir. İdil Süryani Kadim Vakfı kademeli olarak kiliselerin restorasyonlarına devam etmektedir.

Mor Yakup Kilisesi: İdil İlçesi, Öğündük Köyü'nde yer alan kilisenin M.S. 600 yıllara ait olduğu düşünülmektedir. Kilise köyün içinde bir manastır kompleksi olarak yapılmıştır. Avluya güneyden anıtsal bir kapı ile girilmektedir. Yapıda çoğunlukla taş malzeme kullanılmaktadır. Tuğlaya kemer ve üst örtüde yer verilmiştir. Kilise faal ve bakımlıdır. Tescilli olup ibadet ve ziyarete açıktır.

Mor Aday Kilisesi: Kilise Öğündük köyüne bağlı Basak mezrasında bulunmaktadır. Eski bir Süryani yerleşimi olan köy, 19.yüzyıl sonlarında terk edilmiştir. Bu terkten sonra bir ara ev olarak kullanılan kilise, günümüzde kendi haline bırakılmıştır. Kilisenin güney batısına iki mekan daha eklenmiştir. Birincisi iki katlı, ikincisi tek katlıdır. Üzerleri beşik tonoz örtülü küçük ölçekli mekanlardır. Ayrıca kuzeydoğu, kuzeybatı, güneybatı ve kuzey cephe ortasına eklenen silindirik kuleler yapının görünüşünü etkilemiştir. Bu kuleler aşağıdan yukarıya doğru daralmaktadır. Dış cepheler taş örgülü ve düzgün yapıdadır. Tescilli olan kilise üzerinde çalışmalar devam etmektedir.

Mor Dodo Kilisesi: Kilise İdil ilçesi, Haberli köyünün kuzeybatısında, köye hakim bir noktada yer almaktadır. Kompleks bir yapıdır. Kilise de farklı dönemlerde muhtelif onarım ve eklentilerin yapıldığı gözlenmiştir. Yapı tamamen taş malzeme ile inşa edilmiştir. Süryani kilisesi olan yapı oldukça sağlam durumda olup ibadete açıktır.

Mor Eseyo Kilisesi: Mor Dodo kilisesinin güneyinde avlunun kuzey doğusundadır. Avluya bakan batı cephesine derin bir apsis açılmıştır. Kilisede farklı dönemlerde muhtelif onarım ve eklentilerin yapıldığı gözlenmiştir. Kilise tamamıyla taştan inşa edilmiştir. Dıştan düz dam örtülü olarak yapılmıştır. İçerisinde yer yer sıva izleri mevcuttur. Günümüzde kullanılmamaktadır. Cephesindeki avluya açılan dış apsis önemlidir.

Mor Kavmi Kilisesi: İdil ilçesinde bulunan kilise iki bölümlü olup girişte naos bölümü ile bunun doğusundaki mezbahtan oluşmaktadır. Sıvalı olan duvarlarına kırmızı ağırlıklı kök boya ile çizikleme figür ve süslemeler yapılmıştır. Yapının dış cephesinde oldukça iri blok taşlar kullanılmıştır. Ziyaret amacı dışında kullanılmamaktadır.

Mor Şalito Kilisesi: İdil ilçesi Haberli köyünde bulunan kilise kuzeyden güneye doğru eğimli bir araziye yapılmıştır. Taş duvarlı ve tek neflidir. 2006 yılında köydeki Süryani halk tarafından onarılmıştır.

Mor Tuğma Kilisesi: İdil ilçesi Haberli köyünde bulunan kilise tek nefli ve doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır. Ortasında taştan bir sunak masası duvarlarına muhtelif nişler ve güneydoğu köşesine pencere açılmıştır. Yapıda tümüyle taş malzeme kullanılmıştır. Sağlam olan kilise kullanılmamaktadır.

Mort İsminu Kilisesi: İdil ilçesi Haberli köyünde bulunan kilise köyün güney tarafında yolun altındaki mezarlığın kuzeyinde yer almaktadır. Sağlam ve kullanılmaktadır. Mezarlık içerisinde de sanduka şeklinde süslemeli Süryani mezar yapıları bulunmaktadır.

Mor Barsavmo Manastırı

Manastır, İdil ilçesi, Haberli köyünün güney doğusunda meskûn mahal dışında yer almaktadır. Badem ağaçları arasında yüksek bir yere kurulmuştur. Köyden patika bir yol ile gidilmektedir. Kilisenin kuzeyinde çan kulesi, kuzey doğusunda ise anıt mezar yer almaktadır.

Mort Meryem Kilisesi: İdil ilçesi Haberli Köyünde bulunan kilise köyün güne karşı yamacında yer almaktadır. Taş duvarlı ve tek neflidir. Kuzey cepheden basit bir kapıyla girilmektedir. Sağlam ve kullanılmaktadır.

Havindi Kaya Yerleşimleri: Havindi Kaya Oyuğu Yerleşimleri İdil ilçe merkezinin 29. Km güneyinde yer almaktadır. Mağaraların bulunduğu alan İdil-Midyat karayolunun 20.km'sinde yer alan Oyaly Köyü yol ayrımının 9 km güneyindedir. Söz konusu kaya yerleşmeleri kayalık alanların oyulması suretiyle yapılmıştır. Yolun sağ tarafında, 28'i yerleşim, 4'ü su sarnıcı ve 1 tanesi de camii olarak kullanıldığı anlaşılan 33 adet kaya yerleşmesi tespit edilmiştir. Yolun solunda ise 4 kaya yerleşmesi yer almaktadır. Havindi Kaya Yerleşimleri günümüzde kullanılmamakta olup atıl bir durumdadır. Özellikle Hasankeyf'te bulunan kaya yerleşmeleri ile benzeşmektedir.

Aladino Kasrı: İdil İlçesi Aladino Mevkii'nde yer almaktadır. Meskun mahal dışında Dicle Nehri kenarında yer almaktadır. Üzeri düzleştirilmiş büyükçe bir kaya üzerine tek katlı olarak inşa edilmiştir. Dicle Nehri'nin diğer tarafında bulunmaktadır. Buraya İdil tarafından da yol olmadığı için ulaşım zordur. Nehre bakan cephesi kemerli üç pencereyle hareketlendirilmiştir. Üst örtüsü yıkılmıştır. Kasır 2009 yılında tescil edilmiştir.

Yeşiltepe Höyüğü: Silopi İlçe merkezi, Yeşiltepe Mahallesi'nde, Silopi Belediye binasının doğusunda bulunmaktadır. Mülkiyeti Silopi Belediye Başkanlığına aittir. Çevresi tellerle çevrili olup park alanı olarak kullanılmaktadır. Üzeri ağaçlarla kaplıdır. Höyüğün tepesine merdivenle çıkılmakta olup düz bir yüzey haline getirilen bu tepede oturma yerleri bulunmaktadır. Höyüğün yamaçlarındaki yüzeyde seramik parçalar açıkça görülmektedir. Bunların M.Ö 2000'li yıllara ait olabileceği tahmin edilmektedir

Said Bey Kalesi: 1800 yıllarında Bedirhan Bey zamanında yapılmıştır. Kale beyaz kalker taştan yapılmış bir sura sahiptir. İçinde bir köşk ve su sarnıcı bulunmaktadır. Silopi'nin Gireçulya köyünde bulunmaktadır.

Şerif Camii: Silopi'ye bağlı Birlik (Cuma-Cem'a) köyüne, 1 km uzaklıkta meskun mahal dışında, dere kenarında bulunan yapı, doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Doğu ve batı duvarları tamamen yıkılmış olup sadece güney cephe belirgindir. Tamamıyla taş malzeme kullanılmıştır. Yıkık durumda olan cami tecilli olup restore edilmesi gerekmektedir.

Nuh Nebi Camii ve Medresesi: Silopi ilçe merkezine 2 km uzaklıkta, Birlik köyünde bulunan cami ve medrese kompleksi köyün güney batısında mezarlık içerisinde yer almaktadır. Bu caminin Nuh Peygamberin ovaya indiği yer olarak kabul edilen yerde kurulduğuna inanılmaktadır. Külliye oldukça harap durumdadır. Cami ve medrese tescillidir. Tüm birimleri ortaya çıkarabilmek için yapıda temizlik kazısı yapılması gerekmektedir. Röleve restitüsyon ve restorasyon projeleri çıkarılan yapı restore edilmelidir. Şırnak Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından Nuh Nebi Camii ve Medresesi'nin restore edileceği bildirilmiştir.

Cem'a (Birlik) Köyü Taş Köprüsü: Tek kemer açıklıklı ve yolu eğimli köprüler grubuna girmektedir. Silopi merkeze bağlı Birlik köyünün aşağısından geçen Cuma deresi üzerinde kuzey güney doğrultusunda uzanmakta olan köprünün kemeri yıkılmış olup, sadece iki yandaki ayaklar kalmıştır. Yıkık olan köprü tescilli olup kültür varlığı olarak kayıt altına alınmıştır.

Han Kalıntısı: Silopi Merkez İlçe'ye bağlı Birlik Köyü, Serdeşt Mevkii'nde bulunan handan günümüze sadece dört köşesinde kulesinin kalıntıları gelebilmiştir. Oldukça harap olan han tecilli olup, kültür varlığı olarak kayıt altına alınmıştır.

Görümlü Camii: Silopi ilçesine bağlı Görümlü Beldesinin kuzeybatısında, derenin üst kesiminde eğimli bir arazi üzerinde bulunan eski cami günümüze ulaşamamıştır. Yerine yapılan betonarme bir cami bulunmaktadır. Eski caminin kitabesiyle sadece batı duvarı kalmıştır. Günümüzde orijinal cami mekanı kullanılmamakta olup yeni yapılan üst

bölümde bulunan cami kullanılmaktadır. Orijinal bölümde bulunan cami kitabesi yeni yapılan caminin mihrap üstüne yerleştirilmiştir. Kitabede kabartma kazıma tekniğinde yazı sitili kullanılmıştır.

Tellioğlu Kasrı: Silopi ilçesine bağlı Görümlü Beldesinde bulunan özel şahsa ait Tellioğlu Kasrı günümüze sağlam bir şekilde gelebilmiştir. Dönemi hakkında herhangi bir kitabe bulunmamakla birlikte o dönemde yaşayan yerel beyler tarafından yapılmış olduğu tahmin edilmiştir.

Görümlü Köprüsü: Silopi ilçesine bağlı Görümlü Beldesinin kuzeyinde bulunan köprü günümüze sağlam bir şekilde gelebilmiştir. Görümlü çayı üzerine kurulan köprü tek kemerli köprüler grubuna girmektedir. Köprü kesme ve moloz taştan yapılmıştır. Dönemi hakkında herhangi bir belge bulunmamakla birlikte o dönemde yaşayan yerel beyler tarafından yapılmış olduğu tahmin edilmektedir.

Dedeler Köyü Kilisesi: Silopi ilçesi Dedeler köyünün yakınında meskun mahal dışında bulunan kilise, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı tek bir bölümden oluşmaktadır. Üst örtüsü ve duvarlarının bir kısmı yıkılmış olan 2.000 yıllık kilise, günümüzde kullanılmamakta olup harap durumdadır. Acil olarak onarılması gerekmektedir.

Mart Şumuni Kilisesi: Silopi ilçesine bağlı Çalışkan Beldesine 10 km mesafede bulunan Aksu (Herbol) köyünde bulunan kilise günümüze sağlam bir şekilde gelebilmiştir. Planı Nasturi plan tipolojisi uygundur. Yer yer defnecilerin yaptığı küçük çaplı hasar ve tahribat dışında sağlam kalmış bir yapıdır.

Mir (Cencekir) Kalesi: Uludere ilçesi Şenoba Beldesi'nde bulunan ve Hezil Çayı kenarında bulunan kaleye yaklaşık 1-1.5 saat yaya yürüyüşüyle ulaşılmaktadır. Dönemi hakkında herhangi bir belge bulunmamakla birlikte o dönemde yaşayan yerel beyler tarafından yapılmış olduğu tahmin edilmektedir.

Geramon (Halmun, Elamun) Kilisesi: Uludere İlçesi Andaç Köyüne bağlı Yarma Mahallesi eski bir Nasturi yerleşmesi olup, asıl adı Geramon'dur. Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerine kurulmuş olan kilisenin güneyinde meydan, kuzey batı taraflarında bahçe, doğusunda yol bulunmaktadır. Tamamen taş malzeme kullanılmıştır. Sağlam kalmış olan yapı bölgedeki Nasturi kiliselerinin önemli yapılarından biridir. Eser tescilli olup restore edilmesi gerekmektedir.

2. KÜLTÜREL VE FOLKLORİK DEĞERLER

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, kapalı bir toplum yapısına sahiptir. İlk yerleşik hayata geçiş döneminden bu yana bir çok uygarlığın etkisi altında kalmış ve bu uygarlıkların bazıları bölgedeki varlıklarını uzun süre devam ettirmişlerdir. Bu nedenle, bölge folklorik değerlerinde de bu uygarlıkların etkisi görülmektedir.

2.1. HALKOYUNLARI VE HALK MÜZİĞİ

G.A.P. Bölgesi'nde halk oyunları içinde en yaygın olan türü 'Halay' olarak adlandırılan oyundur. Bölge'nin tüm illerinde çeşitlilik gösteren halay, oldukça önemli bir halkoyunudur. Halay türündeki oyunlar her ilde değişik adlar ve ezgilerle oynanmaktadır. Halay, sadece erkekler ve sadece kadınlar olarak oynanabildiği gibi, karışık olarak da oynanmaktadır. Bunun dışında bölge genelinde seyirlik oyunlara pek fazla rastlanmamaktadır.

Bölge'de halk müziği toplumsal yapıya özgü çeşitlilik göstermektedir. Bölge müziğinde uzun havalar, türküler ve ağıtlar önemli yer tutmaktadır. Tezeneli sazlardan bağlama, saz, divan, cura, nefesli sazlardan zurna, kaval, vurmali sazlardan davul ve darbuka yörenin yaygın olan halk müziği sazlarıdır.

Bunların dışında farklı olarak Şanlıurfa İli'nde geleneksel sıra geceleri düzenlenmektedir. Kış gecelerinde erkekler arasında yapılan sıra gecelerinde çalıp söylenen ezgiler "fasıl" denilen bir düzen takip etmektedir. Ağır havalar ile başlayan sıra gecelerinde divanlar ve hoyratlar okunmakta, daha sonra oynak havalara geçilmektedir. Geleneksel sıra geceleri yörenin halk müziği, halk oyunları ve geleneksel mutfağını yansıması açısından bölge turizmde önemli bir yer tutmaktadır. Halen sıra geceleri turistik amaçlı da düzenlenmektedir.

2.2. YÖRE MUTFAĞI

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde hayvancılığın ön planda olması sebebi ile halkın temel beslenme kaynaklarını genellikle et ve süt ürünleri oluşturmaktadır. Bunun yanında bölgedeki yemek çeşitlerinin hazırlanmasında çoğunlukla temel malzeme olması açısından buğdaygiller de önemli bir yer tutmaktadır. Zengin bir mutfağa sahip olan Bölge genelinde baharatlı ve yağlı yemekler, kebaplar, pıdeler ve tatlı çeşitleri başlıca yemek türlerini oluşturmaktadır. Mırra adı verilen süzme kahve bölgeye özgü içecek türüdür. Genelde benzerlik gösteren il mutfaklarının kendilerine özgü yemek çeşitleri aşağıda verilmiştir.

Adıyaman'da yerleşik halkın temel gıdasını tarım ürünleri oluşturmaktadır. Hayvancılıkla uğraşan göçebe topluluklar ise kendi gereksinimleri dışında iç pazarın gereksinimini de karşılamaktadır. Yörede üzüm önemli bir üründür. Üzümünden pekmez, pestil, pekmezli sucuk hazırlanmaktadır.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Zengin bir mutfağa sahip olan ilde dolmalı köfte, ekşili köfte, yoğurtlu köfte, külah dolması, çiğ köfte, kuymak, mahluta, kulak çorbası ve sütlü çorba gibi çeşitli yemekler ile çok çeşitli tatlılar yapılmaktadır. Yöreye özgü olarak un, pekmez ve yağ ile yapılan 'şılık' adında bir tatlı çeşidi bulunmaktadır. Bunların dışında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne özgü kebab ve lahmacun çeşitleri ile baklava türü hamur tatlıları lokantaların temel yemeklerindedir.

Batman'da hayvancılığın yaygın olmasına paralel olarak halkın temel besin kaynaklarını et ve süt ürünleri oluşturmaktadır. İl geleneksel mutfağında bol yağlı et yemekleri, hamur işleri ve yöreye özgü çorbalar yer almaktadır.

Diyarbakır'da halkın temel besin kaynağı olarak et, önemli bir yere sahiptir. Yöre mutfağında genellikle domates ve patlıcanla yapılan etli yemekler bol acılı ve yağlıdır. Üzümden yapılan pestil ve sucuk, otlu peynir, sumak yaygın, büyük oranda tüketilen diğer yiyecek maddeleridir. İl'de meyankökü şerbeti de büyük ölçüde tüketilmektedir. Özgün yemeklerin en önemlileri; içli köfte, çiğ köfte, meftune, lebeni, kibebumbar; tatlılardan ise burma kadayıf ve nuriye tatlısıdır. Kibebumbar Diyarbakır'ın en ağır yemeklerinden olup, işkembe ve bağırsaklara et, pirinç, nane, biber ve tuz karışımı doldurularak pişirilmektedir. Düğünlerde en çok sevilen ve yenilen yemek ise meftunedir.

Gaziantep'te mahalli yemek çeşitleri ile zengin bir halk mutfağı oluşmuştur. Çiğ köfte, lahmacun, yuvarlama ve çeşitli kebablar yemek çeşitlerinin en önemlileridir. Ayrıca mezeler ile bazı özel kahvaltılıklar da önemli yemek çeşitleri arasında yer almaktadır. Değişik lezzetteki bol çeşitli baklavalara ve Antep fıstığı ezmeleri ise yöre tatlılarının en önemlileridir.

Aynı zamanda Gaziantep yöresi bağları ile de ünlü olup, yörede üzümünden kaliteli şaraplar yapıldığı gibi, üzüm şirasından bastık, sucuk, muska gibi diğer yiyecekler de yapılmaktadır. Ayrıca yörede helva yapımı da oldukça meşhur olup, meyan köklerinin ezilip suda ıslatılması ile elde edilen "Meyan Şerbeti" özellikle yaz aylarında en çok içilen şerbet türünü oluşturmaktadır.

Mardin ili'nde de gıda maddeleri arasında et ve süt ürünleri başta gelmektedir. Yemekler genellikle baharatlı ve bol yağlıdır.

Yörede "Harire" denen üzüm sucuğu, azda olsa pekmez ve pestil de yapılmaktadır. Köfte ve dolmalar yaygın yemek türleridir. "Bellok" adı verilen mercimekli köfte, haşlanmış içli köfte (ikbebet), içli köftenin kızartılması ile yapılan İrok, işkembe dolması (kibe), kaburga dolması, sembusek denen kapalı lahmacun özgün yiyecekler arasındadır. "Acin" denen çiğ köfte ise en yaygın köfte türüdür. Bunların dışında 'Mırra' adı verilen süzme kahve Mardin'de de önemli bir içecek türüdür.

Siirt'te beslenmenin ana kaynağı hayvancılıktır. Et yanında ayran, incene, otlu peynir gibi süt ürünleri de yöreye özgü yemeklerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Perde pilavı, "Kitel" adı verilen Siirt köftesi, " Rayoş Meketip", ayranlı yarma, ayranın yaz aylarında damda bekletilmesi sonucunda oluşan tortudan yapılan keşk yaprak, kemiksiz

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

etin fırınlanması ile yapılan birvan kebabı, yoğurtlu köfte, il mutfağının özgün yemekleri arasında yer almaktadır. Tatlı yerine genellikle pekmez kullanılmaktadır. Yörenin özgün tatlısı olan "Humbar" da kızartılmış hamurun üzerine pekmez gezdirilerek yapılmaktadır.

Şanlıurfa İli'nde genellikle etli, yağlı, bulgurlu, baharatlı ve tatlı yiyecekler önemli bir yer tutmaktadır. Yemeklerin hazırlanmasında genellikle Şanlıurfa'ya has Şanlıurfa yağı (Eritilmiş tereyağ) kullanılmaktadır. İlde hemen hemen her ev kullanacağı salçayı, biber salçasını ve pul biberini (Kuru İso) kendisi hazırlamaktadır. Hemen hemen her yemekten sonra tatlı yenilmektedir.

Şanlıurfa'ya özgü yemekler arasında başta çiğ köfte olmak üzere zengin köfte çeşitleri, kebab çeşitleri, sebze yemekleri; kızartma, kavurma, saç kavurması, tirit yemeği, kuzu dolması gibi et yemekleri, pilavlar, çorbalar; Semsek, ağzı açık, peynirli ekmek, hamurlu su böreği, saç katmeri ve lahmacun gibi hamur yemekleri; başta künefe olmak üzere zengin tatlı çeşitleri; bostana, patates, yumurta, zeytin, bakla ve arap bostanaları ile koruklu hiyar salatası, ayrıca Borani, dömeç, iki parmak adları verilen özel yemekler yer almaktadır.

Şırnak ilinde et ve süt ürünleri ile buğdaygiller beslenmenin temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Ayrıca Şırnak iline özel bir pilav çeşidi bulunmaktadır.

2.3. FESTİVAL VE ÖZEL GÜNLER

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin bazı yörelerinde belli günlerde uluslararası nitelikte yerel etkinlikler düzenlenmektedir. Günümüzde bu etkinlikler yerel turizm açısından büyük bir öneme sahiptir. Bölge'de düzenlenen bu etkinlikleri aşağıda özetlenmiştir. Aşağıda belirtilen özel günler dışında illere özel kurtuluş günleri ve çeşitli yerel etkinlikler yer almaktadır ancak bunların turizm için önemleri bulunmamaktadır.

Adıyaman İli'nde Uluslararası Kommagene Festivali düzenlenmektedir.

Diyarbakır'da kutlanan özel günler İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından düzenlenen Ziya Gökalp ve Cahit Sıtkı Tarancı'yı anma günleri ile Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından düzenlenen Diyarbakır Kültür ve Sanat Festivalidir. Gaziantep'te 1-15 Eylül tarihleri arasında Uluslararası Altın Fıstık Festivali ve 15-22 Nisan tarihleri arasında Turizm Fuarı yapılmaktadır.

Gaziantep'te düzenlenen başlıca etkinlikler Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen Altın Fıstık Festivali ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından düzenlenen Kültür ve Bahar Bayramı'dır.

Kilis İli'nde düzenlenen en önemli etkinlik Mercidabık Zaferi'nin kutlanması etkinliğidir.

Mardin İli'nin en önemli yerel etkinliği Yeşilli'de düzenlenen Kiraz Festivali'dir.

Siirt'teki önemli etkinlikler Veysel Karani Anma Günü, İbrahim Hakkı Anma Günü ve Siirt Fıstığı Teşvik ve Bal Festivali'dir.

Şanlıurfa İli'nde ise her yıl Birecik'te Kelaynak Festivali yapılmaktadır. Bu festival hem yurt içinden hem de yurt dışından ilgi görmekte ve önemli bir turizm aktivitesi yaratmaktadır. Ayrıca Şanlıurfa Belediye Başkanlığı tarafından Şanlıurfa Uluslararası Kültür ve Sanat Festivali düzenlenmektedir.

2.4. GELENEKSEL GİYİM

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde günümüz giysilerinin yöresel giysilerin yerini almasına rağmen, hala özellikle kırsal yörelerde geleneksel giyim biçimi korunmakta; geleneksel giysiler turistlerin büyük ölçüde ilgisini çekmektedir. Bölge illerinin yöresel giyim biçimlerini şu şekilde özetleyebiliriz.

Adıyaman'da erkekler şalvar ve ceketten oluşan sako diye adlandırılan kıyafeti kullanmakta, kadınlar ise entarilerinin üzerine çarşaf giymektedirler. Kuzeydeki dağlık kesimde kadınlar entari üzerine ceket giymekte, başlarına altın veya gümüşle işlenmiş tunç - tepelik takarak, üzerine fes giyip, fese ipek puşu sarmaktadırlar. Güneyde yer alan ova kesimde ise, kadınlar başlarına bir metre genişliğinde keten, kızlar ise yazma bağlamaktadırlar. Süs eşyası olarak genellikle altın ve gümüş takılar kullanılmaktadır.

Batman'da, el tezgahlarında tiftikten dokunan kumaşlar, el örgüsü başlık, kuşak ve çoraplar yöresel motiflerden oluşan özgün giysileri oluşturmaktadır. İl'de çarşaf ve peçe hala kullanılmaktadır. Giysilerde gösterişe önem verildiğinden parlak ipekli kumaşlar kullanılmaktadır.

Diyarbakır yöresinde halk giysileri oldukça renklidir. Geleneksel erkek giyiminde başa takılan fes üzerine ağbani sarık, puşu sarılmakta başa puşu sarılı külah da takılmaktadır. Pantolon yerine şalvar veya önü yırtmaçlı entariler giyilmektedir. Şalvarın üstüne işlik veya yelek giyilmekte, bele yazın ağbani, kışın şal kuşak bağlanmaktadır. Yine kışın kürk, hırka, aba giyilmektedir. Ayakkabı türleri ise kalıçfotin, poçikli kundura yaşlılarda ise mestir. Kadın giyiminde başa giyilen kofi üzerine çeşitli renkte ipek puşular sarılmakta, üste fistan, entari giyilmektedir. Başlığın üzerine gümüş tepelik, yanaklara gümüş zülküf bastırılmaktadır. Fistan üzerine işlemeli hırkalar giyilmekte, bele ise çeşitli renklerde acem kuşağı sarılmaktadır. Saç bağları, kişniş gerdanlık ve hasır bilezik başlıca takıları oluşturmaktadır.

Gaziantep'te erkeklerin kullandığı fes, tunus, hasırlı fes, hasırsız fes şeklinde mavi püsküllü olarak başa giyilmektedir. Fes yerine keçeden yapılmış sivri külahlar veya terlik adı verilen patiskadan yapılan bir başlık ta giyilmektedir. Beden kısmından dize kadar uzanan geniş cübbe ile aba da eski giysiler arasında yöresel cinsleri ile kullanılmaktadır. Cepken sırma işleme olarak kullanılmakta, şalvar ise uzun ve bol olarak siyah ve mavi kumaştan dikilmektedir. Yörenin asıl şalvarı kıldan yapılanıdır. Belde şal kuşak kullanılmaktadır. Köylerde kuşakların üzerinde palaska adı verilen meşin kemer kullanılmaktadır. Ayaklarda yün çoraplar kullanılmakta, çarık papuç, lapçın, karçın ve keklük adı verilen ayakkabı türlerine rastlanmaktadır. Yer yer lastik papuçlara da rastlanmaktadır. Kadınlar ise iç çamaşır olarak ciyer deldi, muşbak, gömlek giymektedirler. Üzerine içlik, şalvar, hırka giyilmektedir. Entari ayrıca kullanılmakta,

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

cepken ve bulüzü andıran gömlekler de giyilmektedir. Entarilerin biçimi genellikle üç eteklidir. Entarilerin üzerine belden kemer yada kuşak bağlama geleneği bulunmaktadır. Ayaklara elde işlenmiş yün çoraplar ile yemeni, habbap, hede, lapçın, papuç, karçın ve postal adı verilen ayakkabılar giyilmektedir. Gümüş ve altından yapılmış bilezik ve yüzükler önemli takıları oluşturmaktadır. Başlığın üzerinde gümüşten bir tepelik bulunmakta, tepeliğin uçlarından gümüş pırpırlar sarkmaktadır.

Mardin'de erkekler giyiminde yaygın olarak kullanılan ak ketenden entariler, bol şalvarlar görülmektedir. Dağ köylerinde maşlah adı verilen dokuma başlıklar kullanılmaktadır. Kadınlarda başa puşu bağlanmakta, bazı kesimlerde ise namazlık denilen büyük başörtüler kullanılmaktadır. Dağ köylerinde ise denge adı verilen bir tür fes giyilmekte, üzerine puşu bağlanmaktadır. Ayakkabı türlerinden kara lastik kırsal kesimde sıkça kullanılmakta, yaşlılar ise mes giymektedir. Takı ve süsler kadın giyiminin tamamlayıcı unsurlarıdır.

Siirt'te geleneksel erkek giyimi "Şal - Şepik" dir. Tiftikten dokunan şalvar benzeri bol pantolona şal, kol ağızları yırtmaçlı yakasız cekete de şepik adı verilmektedir. Yöreye özgü uzun kollu, bileklikli, etek uçları püsküllü gömleklere "Celahü" adı verilmekte, üzerine cepken yada yelek giyilmektedir. Pervari'de çarık ve kundura yanında "Reşşik" adı verilen bir ayakkabı türüne de rastlanmaktadır. Kadın giyiminde yaşlılarda çarşaf, gençlerde ise peçe günümüzde de kullanılmaktadır. Parlak renkli ipek, yandan yırtmaçlı entariler giyilmektedir. Boncuk ve pul işlemeli yelek ile bol şalvarlar yöre giyiminin tamamlayıcısıdır. Başlık olarak fes benzeri el örgüsü takke kullanılmakta, üstüne yazma ya da tülbent bağlanmaktadır. Çarık, lastik ayakkabı ve iskarpin yaygın ayakkabı türlerini oluşturmaktadır. Yün çoraplar ise canlı, renkli motiflerle süslenmiştir.

Şanlıurfa'da erkek giyiminde sırmalı puşu başlık, yerli dokuma olan kol ağız saat kapaklı köynek, gömleğin üzerine giyilen ve genellikle gabardin kumaştan yapılan kırkdüğme yelek, bele sarılan şal ile gabardin kumaş şalvarlar görülmektedir. Genellikle kırmızısı kullanılan postal (yemeni) türü ayakkabılar ile el örgüsü yün çoraplar kullanılmaktadır. Mendiller, kırmızı beyaz yerli dokuma ipekten yapılmıştır. Kola boncukla işlenmiş pazubent bağlanmakta, boyuna ise hamaylı takılmaktadır. Kadın giyiminde ise kırmızı fes üzerine puşu bağlanarak oluşturulan başlık, üç etek, yerli dokuma olan bol şalvar, beyaz yünden yapılmış elle işlenmiş çoraplar, postal (yemeni) türü ayakkabılar, gümüş kemer ya da elle örülen yünden yapılmış bel bağları ile fistanın bel kısmından bağlanan önlük görülmektedir. Mendiller genellikle siyah olup, yöresel motiflerle işlenen nakışlarla doludur. Kına ve sürme makyajda önemli bir yere sahiptir.

Şırnak'ta erkek giyiminde genellikle kırsal kesimde görülen şal-şepik (Şırnak şalı) ve rençberî denilen dokumadan elbiselere rastlanmaktadır. Kadın giyiminde ise çarşaf ve peçe hala kullanılmaktadır. Giysilerde parlak renkli, ipekli kumaşlar kullanılmaktadır. Yöresel motiflerle süslenmiş el örgüsü yün çoraplar, tozluklar ve kuşaklar yöre giyimini tamamlayan unsurlardır.

2.5. GELENEKSEL EL SANATLARI

G.A.P. Bölgesi genelinde, Valilikler, kaymakamlıklar, yerel yönetimler ve diğer kamu kuruluşları el sanatlarını canlandırmak amacıyla çok sayıda proje geliştirilmektedir. Bu projeler ile kaybolmaya yüz tutmuş el sanatları canlandırılmaktadır.

Adıyaman'da halıcılık ve bakırcılık gibi el sanatları oldukça yaygındır. Yörede halı, kilim ve keçe genellikle köylerde dokunmaktadır. Bazı köylerde doğal kök boyalarla, bazı köylerde ise sentetik boyalarla boyanan halılar yün dokumadır. Dokunan halılarda zemin genellikle bordo ve siyah gibi koyu renklerden oluşmakta, genellikle geometrik desenli bitki ve hayvan motifleri yer almaktadır. Yöreye ait Pişinik Halıları, Halı Yastıkları, kendine özgü renk ve motifleriyle oldukça ünlüdür. Bunun yanında yörede keçe işçiliği de oldukça gelişmiştir. Yer örtüsü olarak kullanılan keçeler turistler için ilginç bir el sanatı türüdür. Köylerde kilim dokumacılığı devam etmektedir. Heybe, eldiven, çorap, puşu ve yemeni işçiliği yörenin özelliğini yansıtan el sanatlarındandır. İldeki diğer el sanatları bakırcılık, dericilik ve ağaç işçiliği olup, giderek önemini kaybetmektedir.

Batman İli'nde evlerde yapılan iğne oyası, dantel, nakış ve örgü işeri oldukça yaygındır. Bunun dışında son yıllarda kilim ve halı dokumacılığı önem kazanmıştır. Gerek resmi ve gerekse özel sektör tarafından Batman merkez ve ilçelerinde kilim ve halı dokuma tezgâhları kurulmuş ve kurslar açılmıştır.

Diyarbakır'ın geleneksel el sanatları arasında kuyumculuk, ipekçilik ve bakırcılık en önemlilerini oluşturmaktadır. İl'de uzun bir geçmişi olan kuyumculuk, günümüzde de önemini korumaktadır. Gümüş işlemeli nalın ve çekmeceler, kişniş gerdanlık ve hasır bilezik Diyarbakır kuyumculuğunun kendine özgü ürünleridir. İpek böceği ve ipek üretimi Merkez, Kulp, Silvan ve Lice ilçelerinde yapılmaktadır. İpekli kumaşları, mendilleri poşuları ile ünlü ilde üretim eskiye göre oldukça azdır. Toprak işleri, saraçlık, keçecilik, kilim, cicim, heybe gibi dokumacılık, işlemeli peşkir, peştamal, namaz örtüsü yapımı, el dokuması halıcılık, ildeki diğer önemli el sanatlarıdır.

Gaziantep'in zengin el sanatları, Türkiye'de olduğu kadar yurtdışında da önemli pazarlar bulmaktadır. Turistik eşya olarak üretilen el sanatları sadece yöre içinde kalmamakta, İstanbul, İzmir, Antalya, Ankara gibi büyük şehirlerde satılmakta ve yurtdışına da pazarlanmaktadır. İldeki el sanatları içerisinde; bakır işlemeciliği, sedef kakmacılık, yemenicilik (ayakkabı), kilim dokumacılığı, kutnuculuk, yorgancılık, abacılık, altın ve gümüş işlemeciliğinin yapıldığı kuyumculuk başta gelmektedir. Bakır ve bakır işlemeciliğinin tarihi insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Gaziantep bakır işlemesinin en önemli özelliği, lehim yada benzeri bir yolla birleştirme yapılmadan tek parça olarak imal edilmesidir. İlde bakır işlemeciliği ile mutfak eşyaları ve süs eşyaları yapılmaktadır. Türkiye'de tarihi değeri olan kutnu bezi dokumacılığının yapıldığı tek il Gaziantep'tir. Kutnu kumaşı yöresel bir kıyafet olarak kullanıldığı gibi çeşitli aksesuarlar, turistik giysi, çanta, terlik, perdeler ve halk oyunları kıyafeti olarak da kullanılmaktadır. Antep'te yapılan sedef kakma el sanatları ürünleri içerisinde mescit

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

süslemeleri, koltuk takımı, Kur'an rahlesi, çeyiz sandığı, tüfek ve tabanca kabzası kaplamaları üretilmektedir. Ülke içinde de önemli bir payı olan Gaziantep gümüş işçiliği, çok sayıda dükkan ve atölye ile gümüş takı potansiyeline sahip önemli bir el sanatıdır.

Kilis'te ağırlıklı olarak el ve makine nakışları yapılmaktadır. Üretilen çeyiz malzemeleri yurt içinden rağbet görmektedir. Kilis'te diğer önemli el sanatı yorgancılıktır. İlde önemli el sanatlarından bir diğeri de "Kitre Bebek" yapımıdır. Folklorik kitre bebek çalışmalarında, Anadolu kültürünün yöresel giyim, gelenek ve görenekleri ile dokuma, giyim, süsleme ve oya gibi renklerde, motiflerde, desenlerde dile gelen zenginliğin gün ışığına çıkarılması hedeflenmektedir.

Mardin'deki en önemli el sanatı olan kuyumculuk özellikle Midyat ve Merkez İlçe'de gelişmiştir. Midyat'ta telkari gümüş en özgün el sanatıdır. Bakırcılık ve kalaycılık ise eski önemini yitirmekle birlikte varlığını korumaktadır. Tüm Mardin'de yapıların en önemli özelliği zengin taş işçiliğidir. Son yıllarda giderek çoğalan restorasyon çalışmaları bu sanatı canlandırmıştır.

Siirt'te başlıca geçim kaynağı hayvancılık olduğundan en önemli dokuma hammaddeleri yün ve tiftiktir. Battaniye ve şal başlıca dokuma türlerini oluşturmaktadır. Siirt battaniyesi ilin en önemli el sanatıdır. Aynı dokumadan heybe, seccade, atkı ve manto, kaban, yelek gibi ürünler de elde edilebilmektedir.

Şanlıurfa'da yer alan başlıca el sanatı dokumacılıktır. Çulha Tezgahı denilen küçük dokuma tezgahlarında yerli bezler, aba, şallar, kuşaklar ve yerli kilimler ile erkek baş örtüleri dokunmaktadır. Eski Mezopotamya medeniyetlerinden Sümer ve Asurlulardan kalma bir el sanatı olan keçecilik tamamen makinalaşmış ve el sanatı olma özelliğini yitirmiştir. Şanlıurfa'ya özgü keçeler yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmekte olup, yörede halı kadar kıymetlidir. İlin en eski el sanatlarından olan kuyumculuk, bilhassa oymalı, savatlama tekniğiyle yapılmış, örme ve telkari bilezikler, ince bir sanat eseri olan kordonlar ve akıtmalar Şanlıurfa kuyumculuğunu tanıtan ürünlerdir. Ayrıca gümüş işçiliği de oldukça önemlidir. İlde bakırcılık ve bakır dövme sanatı ve buna bağlı olarak kalaycılık sanatı da gelişmiştir.

Şırnak'ta şal- şepik (Şırnak Şalı) ve rençberi denilen dokuma türleri yer almaktadır. Halı, kilim dokumacılığı, keçecilik ildeki el sanatlarının başında gelmektedir.

III -TURİZM SEKTÖRÜNDE ARZ VE TALEP YAPISI

1. G.A.P. BÖLGESİNDE YATAK ARZI

1.1. G.A.P. BÖLGESİNDE YATAK ARZININ DEĞİŞİMİ

G.A.P. bütününde turizm ve belediye işletme belgeli tesisler toplamında 1998 yılı itibariyle 172 adet konaklama tesisi ve bu tesislerde 10.404 yatak mevcut olup, ortalama tesis büyüklüğü 61 yatak/tesis olarak hesaplanmıştır. 2010 itibariyle tesis sayısı 204, yatak sayısı 16.761 ve ortalama tesis büyüklüğü 82 yatak/tesisdir. Tesislerin illere göre dağılımları 1998 yılı ve 2010 yılı için Tablo 76 ve Tablo 77’de verilmiştir.

Tablo 76: G.A.P. Bölgesi Bütünündeki Yatak Kapasitesinin İllere Dağılımı (1998)

İLLER	TURİZM İŞLETME BELGELİ		BELEDİYE BELGELİ		TOPLAM		YATAK (%)
	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	
Adıyaman	8	586	15	432	23	1.018	9.8
Batman	5	627	3	206	8	833	8.0
Diyarbakır	10	774	40	2.480	50	3.254	31.3
Gaziantep	9	1.143	33	1.602	42	2.745	26.3
Kilis	-	-	2	121	2	121	1.2
Mardin	5	469	2	157	7	626	6.0
Siirt	2	80	16	376	18	456	4.4
Şanlıurfa	6	475	10	415	16	890	8.6
Şırnak	4	299	2	162	6	461	4.4
TOPLAM	49	4.453	123	5.951	172	10.404	100.0

Kaynak: Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Turizm Müdürlükleri verileri ve Büro Çalışması

Tablo 77: G.A.P. Bölgesi Bütünündeki Yatak Kapasitesinin İllere Dağılımı (2010)

İLLER	TURİZM İŞLETME BELGELİ		BELEDİYE BELGELİ		TOPLAM		YATAK (%)
	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	
Adıyaman	11	917	13	660	24	1.577	9.0
Batman	9	1.105	1	67	10	1.172	6.7
Diyarbakır	16	1.812	28	2149	44	3.961	22.6
Gaziantep	29	4.029	14	828	43	4.857	27.7
Kilis	1	45	2	112	3	157	0.9
Mardin	15	1.476	11	502	26	1.978	11.3
Siirt	-	-	4	153	4	153	0.9
Şanlıurfa	9	1.162	33	1.803	42	2.965	16.9
Şırnak	4	479	3	234	7	713	4.0
TOPLAM	94	11.025	109	6.508	203	17.533	100.0

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri İstatistikleri ve Büro Çalışması

Yatak arzında toplamda yaklaşık 7.000 artış olmuştur. Ayrıca, yatak niteliklerinde de önemli bir değişim olmuştur. 1998 yılında Turizm işletme belgeli yataklar, toplam yatak

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

sayısının % 42.8'ini oluştururken, 2010'da bu oran % 62.9'a yükselmiştir. Gaziantep, Mardin ve Şanlıurfa illerinin toplam yatak arzında payları artış göstermiştir. Sayısal olarak ta bakıldığında bu üç il en fazla yatak artışının olduğu iller olmuştur. Buna karşılık, Adıyaman, Diyarbakır, Batman ve Siirt'te tesis ve yatak sayılarında düşüş olmuştur. Düşüşler daha çok belediye belgeli tesislerde olmuştur. En belirgin düşüş Diyarbakır'da ve Siirt'te görülmektedir. Dikkat çeken diğer bir gelişme ise daha büyük ve nitelikli tesisler yapılmasıdır. Turizm İşletme Belgeli tesislerde ortalama tesis büyüklüğü 91 yataktan 117 yatağa yükselmiştir. Belediye belgeli tesislerde bu sayı 48 yataktan, 60 yatak/tesise yükselmiştir.

1998 ve 2010 itibariyle G.A.P. İllerinde Turizm Yatırım ve Turizm İşletme Belgeli tesislerin dağılımı Tablo 78 ve Tablo 79'da verilmiştir

Tablo 78: G.A.P. İllerinde Belgeli Konaklama Tesisleri (1998)

İLLER	TURİZM YATIRIM BELGELİ			TURİZM İŞLETME BELGELİ		
	TESİS SAYISI	ODA SAYISI	YATAK SAYISI	TESİS SAYISI	ODA SAYISI	YATAK SAYISI
ADİYAMAN	8	357	712	8	299	586
BATMAN	5	351	773	5	298	627
DİYARBAKIR	8	420	858	10	404	774
GAZİANTEP	8	388	776	9	548	1.143
KİLİS	-	-	-	-	-	-
MARDİN	3	126	245	5	221	469
SIİRT	-	-	-	2	50	80
ŞANLIURFA	3	209	432	6	228	475
ŞIRNAK	3	124	251	4	167	299
TOPLAM	38	1.975	4.047	49	1.958	4.453

Kaynak: Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Turizm Müdürlükleri verileri ve Büro Çalışması

Tablo 79: G.A.P. İllerinde Belgeli Konaklama Tesisleri (2010)

İLLER	TURİZM YATIRIM BELGELİ			TURİZM İŞLETME BELGELİ		
	TESİS SAYISI	ODA SAYISI	YATAK SAYISI	TESİS SAYISI	ODA SAYISI	YATAK SAYISI
ADİYAMAN	8	490	953	11	489	917
BATMAN	-	-	-	9	527	1.105
DİYARBAKIR	-	-	-	16	951	1.812
GAZİANTEP	9	659	1.456	29	2.329	4.029
KİLİS	-	-	-	1	23	45
MARDİN	8	654	1.527	15	698	1.476
SIİRT	-	-	-	-	-	-
ŞANLIURFA	3	362	729	9	580	1.162
ŞIRNAK	-	-	-	4	222	479
TOPLAM	28	2.165	4.665	94	5.819	11.025

Kaynak: Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Turizm Müdürlükleri verileri ve Büro Çalışması

1998'de bölgedeki yatak arzının yaklaşık yarısı belediye belgeli tesislerden oluşmuştur. Bu dönemde, bu tesislerin gerek yerli gerekse yabancı turizm için gerekli asgari

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

niteliklere sahip olmadığı, Turizm İşletme Belgeli tesislerin ise genelde yıldız sayılarının çok altında bir hizmet düzeyinde olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Bölge’de sorunun yatak azlığı olmadığı, işletme niteliklerinin, tesislerin mevcut yıldız durumlarıyla çakışmaması ve denetimin olmaması olduğu ifade edilmiştir.

Bölgede yapılan incelemelerde, 2010 yılı itibariyle yatak arzında iyileşmeler gözlemlenmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi Turizm İşletme Belgeli tesislerde önemli bir artış olmuştur. Bölge genelinde düşük hizmet nitelikli birçok küçük tesis kapanmıştır. Yeni açılan birçok Turizm İşletme Belgeli tesiste ise hizmet düzeylerinin oldukça iyi olduğu tespit edilmiştir. Bölgedeki mevcut yatak arzının yaklaşık dörtte biri belediye belgeli tesisler, dörtte biri yatırım belgeli tesisler ve yarısından fazlası işletme belgeli tesislerden oluşmaktadır.

Bölge itibariyle, tesislerin cinslerine göre son resmi Kültür ve Turizm Bakanlığı istatistikleri 31.12.2008 verileridir. 1998 ve 2008’de Turizm İşletme Belgeli tesislerin dağılımı Tablo 80’de sunulmuştur.

Tablo 80: G.A.P. Bölgesi Bütününde Yer Alan Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (1998-2008)

TESİS TÜRÜ	SINIFI	1998			2008		
		Tesis	Oda	Yatak	Tesis	Oda	Yatak
OTEL	5 Yıldız	1	109	322	4	429	903
OTEL	4 Yıldız	3	175	391	12	916	1.884
OTEL	3 Yıldız	16	846	1.750	24	1.309	2.678
OTEL	2 Yıldız	10	430	823	20	777	1.509
OTEL	1 Yıldız	8	233	418	2	38	65
OTEL	1. Sınıf	1*	99*	180*			
ÇİFTLİK EVİ	-	-	-	-	1	44	115
OTEL	Özel Bel	1	50	99	4	167	346
OTEL	Belirsiz	2	52	101			
MOTEL	2. Sınıf	1	55	110	1	68	136
MOTEL	Belirsiz	3	68	134	1	18	36
Pansiyon	2. Sınıf	1	20	34	-	-	-
Pansiyon	Belirsiz	2	47	91	-	-	-
TOPLAM		49	2.184	4.453	69	3.766	7.672

(*) Şırnak’ın Silopi ilçesinde yer alan Hac Konaklama Tesisleri

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri verileri ve Büro Çalışması

Görüldüğü gibi, on yıllık süre içinde, bölge genelinde 3 adet beş yıldızlı, 9 adet dört yıldızlı, sekiz adet üç yıldızlı ve 10 adet iki yıldızlı konaklama tesisi faaliyete geçmiştir. Toplamda, 20 yeni belgeli konaklama tesisi yapılmıştır. 2010 verileri ise il bazında aşağıda verilmiştir.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

1.2. 2010 YILINDA G.A.P. BÖLGESİNDE YATAK ARZI (Harita 18)

G.A.P. Bölgesi bütününde 2010 itibariyle konaklama tesisleri ve yatak mevcudunun illere dağılımı Tablo 81’de sunulmaktadır.

Tablo 81: G.A.P. Bölgesi Bütünündeki Yatak Kapasitesinin İllere Dağılımı (2010)

İLLER	TURİZM BELGELİ		BELEDİYE BELGELİ		TOPLAM		Yatak %'si	İl Nüfusu %'si
	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak		
Adıyaman	19	1.870	13	660	32	2.530	11.4	7.8
Batman	9	1.105	1	67	10	1.172	5.3	6.7
Diyarbakır	16	1.812	28	2.149	44	3.961	17.8	20.1
Gaziantep	38	5.485	14	828	52	6.313	28.4	22.4
Kilis	1	45	2	112	3	157	0.7	1.6
Mardin	23	3.003	11	502	34	3.505	15.8	9.8
Siirt	-	-	4	153	4	153	0.7	4.0
Şanlıurfa	12	1.891	33	1.803	45	3.694	16.7	21.9
Şırnak	4	479	3	234	7	713	3.2	5.7
TOPLAM	122	15.690	109	6.508	231	22.198	100.00	100.00

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri İstatistikleri ve Büro Çalışması

Not: Turizm Belgeli Tesisler yatırım ve işletme belgeli tesislerin toplamıdır.

Bölgenin en büyük ili olan Gaziantep aynı zamanda en fazla yatak sayısına sahiptir. Nüfus açısından ikinci il olan Şanlıurfa yatak sıralamasında ise üçüncü sıradadır. Nüfus açısından üçüncü il olan Diyarbakır yatak sayısı açısından ikinci sıradadır. Nüfus ve yatak açısından Mardin İli dördüncü sırada yer almaktadır. Adıyaman gerek nüfus, gerekse yatak sayısı açısından beşinci sıradadır. Bundan sonraki sıralarda nüfus-yatak ilişkisi uyumludur. Yalnız son iki sırada yer alan Kilis ve Siirt illerinde oranlar terstir. İller ve ilçeler itibariyle konaklama tesislerinin nitelikleri alt bölümlerde yer almaktadır.

1.2.1. ADIYAMAN

İlde yer alan konaklama tesislerinin türlere dağılımı Tablo 82’de, ilçelere göre dağılım ise Tablo 83’te verilmiştir.

Tablo 82: Adıyaman İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	4 Yıldız	1	79	157
OTEL	3 Yıldız	2	85	143
OTEL	2 Yıldız	2	84	164
OTEL	1 Yıldız	3	157	312
Pansiyon	-	3	84	141
Turizm İşletme Belgeli Tesisler Toplamı		11	489	917
OTEL	5 Yıldız	1	153	336
OTEL	4 Yıldız	1	66	132
OTEL	3 Yıldız	2	118	228
OTEL	2 Yıldız	4	153	257
Turizm Yatırım Belgeli Tesisler Toplamı		8	490	953
TURİZM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		19	979	1.870
OTEL		13	326	660
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		13	326	660
ADIYAMAN İL BÜTÜNÜ TOPLAMI		32	1.305	2.530

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 83: Konaklama Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	4 Yıldız	1	79	157
OTEL	1 Yıldız	1	66	130
Pansiyon	-	2	60	99
İşletme Bel. Tesisler Toplamı		4	205	386
OTEL	5 Yıldız	1	153	336
OTEL	4 Yıldız	1	66	132
OTEL	2 Yıldız	1	65	104
Yatırım Bel. Tesisler Toplamı		3	284	572
TURİZM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		7	489	958
OTEL	-	4	115	239
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		4	115	239
MERKEZ İLÇE TOPLAMI		11	554	1.197
OTEL	3 Yıldız	2	85	143
OTEL	2 Yıldız	2	84	164
OTEL	1 Yıldız	1	55	111
Pansiyon	-	1	24	42
İşletme Belgeli Tesisler		6	248	460
OTEL	3 Yıldız	2	118	228
OTEL	2 Yıldız	2	66	117
Yatırım Belgeli Tesisler		4	184	345
TURİZM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		10	432	805
OTEL	-	5	161	312
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		5	161	312
KAHTA İLÇESİ TOPLAMI		15	593	1117
OTEL	-	2	34	68
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		2	34	68
BESNİ İLÇESİ TOPLAMI		2	34	68
OTEL	2 Yıldız	1	22	36
TURİZM YATIRIM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	22	36
ÇELİKHAN İLÇESİ TOPLAMI		1	22	36
OTEL	1 Yıldız	1	36	71
TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	36	71
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		2	16	41
GÖLBAŞI İLÇESİ TOPLAMI		3	52	112

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

1.2.2. BATMAN

İlde yer alan konaklama tesislerinin türlere dağılımı Tablo 84’de, ilçelere göre dağılım ise Tablo 85’te verilmiştir.

Tablo 84: Batman İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	4 Yıldız	2	102	258
OTEL	3 Yıldız	3	193	359
OTEL	2 Yıldız	4	232	488
İşletme Belgeli Tesisler Toplamı		9	527	1.105
TURİZM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		9	527	1.105
OTEL	-	1	30	67
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	30	67
BATMAN İL BÜTÜNÜ TOPLAMI		10	557	1.172

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 85: Konaklama Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	4 Yıldız	1	48	98
OTEL	3 Yıldız	3	193	359
OTEL	2 Yıldız	4	232	488
OTEL	-	-	-	-
TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		8	473	945
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	30	67
MERKEZ İLÇE TOPLAMI		9	503	1012
OTEL	4 Yıldız	1	54	160
TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	54	160
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	30	67
KOZLUK İLÇESİ TOPLAMI		2	74	227

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

1.2.3. DİYARBAKIR

İlde yer alan konaklama tesislerinin türlere dağılımı Tablo 86’da, ilçelere göre dağılım ise Tablo 87’de verilmiştir.

Tablo 86: Diyarbakır İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	5 Yıldız	1	114	216
OTEL	4 Yıldız	3	246	508
OTEL	3 Yıldız	4	250	436
OTEL	2 Yıldız	6	257	488
OTEL	1 Yıldız	1	36	58
OTEL	Özel	1	48	106
İşletme Belgeli Tesisler Toplamı		16	951	1.812
TURİZM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		16	951	1.812
OTEL	-	28	704	2.149
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		28	704	2.149
DİYARBAKIR İL BÜTÜNÜ TOPLAMI		44	1655	3961

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 87: Konaklama Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	5 Yıldız	1	114	216
OTEL	4 Yıldız	3	246	508
OTEL	3 Yıldız	4	250	436
OTEL	2 Yıldız	6	257	488
OTEL	1 Yıldız	1	36	58
OTEL	Özel	1	48	106
TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		16	951	1812
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		26	634	1189
MERKEZ İLÇE TOPLAMI		42	1585	3001
OTEL	-	1	20	40
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	20	40
SİLVAN İLÇESİ TOPLAMI		1	20	40
OTEL	-	1	50	120
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	50	120
BİSMİL İLÇESİ TOPLAMI		1	50	120
OTEL	-	-	-	800
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		-	-	800
ÇERMİK İLÇESİ TOPLAMI		-	-	800

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

1.2.4. GAZİANTEP

İlde yer alan konaklama tesislerinin türlere dağılımı Tablo 88’de, ilçelere göre dağılım ise Tablo 89’da verilmiştir.

Tablo 88: Gaziantep İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	5 Yıldız	3	367	846
OTEL	4 Yıldız	7	1.228	1.332
OTEL	3 Yıldız	7	310	634
OTEL	2 Yıldız	11	401	1.149
Köy Evi	-	1	23	68
İşletme Belgeli Tesisler Toplamı		29	2.329	4.029
OTEL	5 Yıldız	2	274	570
OTEL	4 Yıldız	2	161	328
OTEL	3 Yıldız	2	69	158
Butik Otel	-	2	107	280
Apart Otel	-	1	48	120
Yatırım Belgeli Tesisler Toplamı		9	659	1.456
TURİZM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		38	2.988	5.485
OTEL	1.Sınıf	10	348	600
OTEL	2.Sınıf	2	42	76
OTEL	Özel	1	55	90
Pansiyon	-	1	10	62
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		14	455	828
GAZİANTEP İL BÜTÜNÜ TOPLAMI		52	3443	6313

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 89: Konaklama Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	5 Yıldız	3	367	846
OTEL	4 Yıldız	7	1228	1.332
OTEL	3 Yıldız	7	310	634
OTEL	2 Yıldız	11	401	1.149
Köy Evi	-	1	23	68
İşletme Belgeli Tesisler Toplamı		29	2.329	4.029
OTEL	5 Yıldız	2	274	570
OTEL	4 Yıldız	2	161	328
OTEL	3 Yıldız	1	27	74
Butik Otel	-	2	107	280
Apart Otel	-	1	48	120
Yatırım Belgeli Tesisler Toplamı		8	617	1.372
TURİZM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		37	2.946	5.401
OTEL	1.Sınıf	8	288	480
OTEL	2.Sınıf	2	42	76
OTEL	Özel	1	55	90
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		11	385	646
MERKEZ İLÇE TOPLAMI		48	3.331	6047
OTEL	3 Yıldız	1	42	84
TURİZM YATIRIM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	42	84
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	10	62
NİZİP İLÇESİ TOPLAMI		2	52	146
OTEL	1.Sınıf	2	60	120
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		2	60	120
ISLAHIYE İLÇESİ TOPLAMI		2	60	120

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

1.2.5. KİLİS

İlde yer alan konaklama tesislerinin türlere dağılımı Tablo 90'da verilmiştir. İl merkezi dışında, ilçelerde konaklama tesisi bulunmamaktadır.

Tablo 90: Kilis İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	3 Yıldız	1	23	45
İşletme Belgeli Tesisler Toplamı		1	23	45
TURİZM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	23	45
OTEL	-	2	57	112
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		2	57	112
KİLİS İL BÜTÜNÜ TOPLAMI		3	80	157

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

1.2.6. MARDİN

İlde yer alan konaklama tesislerinin türlere dağılımı Tablo 91’de verilmiştir.

Tablo 91: Mardin İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	4 Yıldız	3	227	484
OTEL	3 Yıldız	2	123	264
OTEL	2 Yıldız	1	22	41
OTEL	-	3	107	232
Motel	1.Sınıf	1	68	136
Butik Otel	Özel	5	151	319
İşletme Belgeli Tesisler Toplamı		15	698	1.476
OTEL	5 Yıldız	1	130	340
OTEL	4 Yıldız	5	461	1.062
OTEL	3 Yıldız	1	50	100
Butik Otel	Özel	1	13	25
Yatırım Belgeli Tesisler Toplamı		8	654	1.527
TURİZM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		23	1.352	3.003
OTEL	-	10	235	492
Pansiyon	-	1	4	10
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		11	239	502
MARDİN İL BÜTÜNÜ TOPLAMI		-	34	1591

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

İl içinde çeşitli kuruluşlara ait ve turizm döneminde de kullanılan misafirhaneler bulunmaktadır. Bu tesisler, oda ve yatak sayılarıyla Tablo 92’de verilmiştir.

Tablo 92: Mardin İli’nde Bulunan Misafirhaneler

TESİS TÜRÜ	TESİS	ODA	YATAK
Polisevi	1	33	78
Öğretmenevi	7	99	239
Köy Hizmetleri	1	5	15
Tarım Müdürlüğü	1	7	14
Karayolları	1	14	30
İl Sağlık Müdürlüğü	1	8	20
Bayındırlık	1	8	30
Devlet Konuk Evi	1	6	12
Mor Gabriel Manastırı	1	7	28
TOPLAM	15	187	466

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

İlde yer alan konaklama tesislerinin türlere ve ilçelere göre dağılımı ise Tablo 93'te sunulmuştur

Tablo 93: Konaklama Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	4 Yıldız	2	157	344
OTEL	3 Yıldız	1	78	156
OTEL	-	3	107	232
Butik Otel	Özel	4	126	269
İşletme Belgeli Tesisler Toplamı		10	468	1.001
OTEL	3 Yıldız	1	50	100
OTEL	4 Yıldız	4	390	864
OTEL	5 Yıldız	1	130	340
Yatırım Belgeli Tesisler Toplamı		6	570	1.304
TURİZM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		16	1.038	2.305
OTEL		2	21	56
Pansiyon		1	4	10
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		3	25	66
MERKEZ İLÇE TOPLAMI		19	1063	2371
OTEL	3 Yıldız	1	45	108
TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	45	108
KIZILTEPE İLÇESİ TOPLAMI		1	45	108
OTEL	4 Yıldız	1	70	140
Butik Otel	Özel	1	25	50
İşletme Belgeli Tesisler Toplamı		2	95	190
OTEL	4 Yıldız	1	71	198
Butik Otel	Özel	1	13	25
Yatırım Belgeli Tesisler Toplamı		2	84	223
TURİZM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		4	179	413
OTEL	-	5	144	300
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		5	144	300
MİDYAT İLÇESİ TOPLAMI		9	323	713
OTEL	2 Yıldız	1	22	41
Motel	1.Sınıf	1	68	136
TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		2	90	177
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		3	70	136
NUSAYBİN İLÇESİ TOPLAMI		5	160	313

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

1.2.7. SİİRT

İlde yer alan konaklama tesislerinin türlere dağılımı Tablo 94'te verilmiştir. İl merkezi dışında, ilçelerde konaklama tesisi bulunmamaktadır.

Tablo 94: Siirt İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	-	4	85	153
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		4	85	153
SİİRT İL BÜTÜNÜ TOPLAMI		4	85	153

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

1.2.8. ŞANLIURFA

İlde yer alan konaklama tesislerinin türlere dağılımı Tablo 95'te verilmiştir.

Tablo 95: Şanlıurfa İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	5 Yıldız	2	220	440
OTEL	3 Yıldız	4	261	529
OTEL	1 Yıldız	1	18	28
OTEL	Özel	1	63	129
Motel	-	1	18	36
İşletme Belgeli Tesisler Toplamı		9	580	1162
OTEL	5 Yıldız	1	162	344
OTEL	4 Yıldız	1	157	314
OTEL	3 Yıldız	1	43	71
Yatırım Belgeli Tesisler Toplamı		3	362	729
TURİZM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		12	942	1891
OTEL	Lüks	1	39	89
OTEL	1.Sınıf	5	274	555
OTEL	3.Sınıf	3	72	150
OTEL	-	14	225	470
Butik Otel	Özel	3	97	224
Konukevi	-	6	36	83
OTEL (Karaali Kaplıcası)		1	32	100
Apart Otel (Karaali Kaplıcası)	-	1	54	162
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		33	817	1803
ŞANLIURFA İL BÜTÜNÜ TOPLAMI		45	1759	3694

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

İl içinde çeşitli kuruluşlara ait ve turizm döneminde de kullanılan misafirhaneler bulunmaktadır. Bu tesisler, oda ve yatak sayılarıyla Tablo 96'da verilmiştir.

Tablo 96: Şanlıurfa İli'nde Bulunan Misafirhaneler

TESİS TÜRÜ	TESİS	ODA	YATAK
Polisevi	1	42	102
Öğretmenevi	7	165	393
DSİ	1	84	132
Atatürk Barajı Misafirhanesi	1	50	80
C. Pınar TİGEM Misafirhanesi	1	52	100
TOPLAM	11	393	807

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

İlde yer alan konaklama tesislerinin türlere ve ilçelere göre dağılımı ise Tablo 97'de sunulmuştur.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Tablo 97: Konaklama Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	5 Yıldız	2	220	440
OTEL	3 Yıldız	3	204	424
OTEL	1 Yıldız	1	18	28
OTEL	Özel	1	63	129
İşletme Belgeli Tesisler Toplamı		7	505	1021
OTEL	5 Yıldız	1	162	344
OTEL	4 Yıldız	1	157	314
Yatırım Belgeli Tesisler Toplamı		2	319	658
TURİZM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		9	824	1.679
OTEL	Lüks Class	1	39	89
OTEL	1.Sınıf	5	274	555
OTEL	3.Sınıf	1	18	50
OTEL	-	3	44	91
Butik Otel	Özel	3	97	224
Konukevi	-	6	36	83
OTEL	-	1	32	100
Apart Otel	-	1	54	162
Karaali Kaplıcası Toplamı		2	86	262
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		21	594	1.354
MERKEZ İLÇE TOPLAMI		30	1418	3033
Motel	-	1	18	36
İŞLETME BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	18	36
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		3	33	84
BİRECİK İLÇESİ TOPLAMI		4	51	120
OTEL	-	1	12	35
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	12	35
CEYLANPINAR İLÇESİ TOPLAMI		1	12	35
OTEL	3 Yıldız	1	43	71
YATIRIM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	43	71
OTEL	3.Sınıf	2	54	100
OTEL	-	3	75	144
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		5	129	244
SİVEREK İLÇESİ TOPLAMI		6	172	315
OTEL	3 Yıldız	1	57	105
İŞLETME BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	57	105
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		3	49	86
VİRANŞEHİR İLÇESİ TOPLAMI		4	106	191

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

1.2.9. ŞIRNAK

İlde yer alan konaklama tesislerinin türlere dağılımı Tablo 98’de, ilçelere göre dağılım ise Tablo 99’da verilmiştir.

Tablo 98: Şırnak İlinde Konaklama Tesislerinin Türlerine Dağılımı (2010)

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
Hotel	4 Yıldız	1	72	156
Hotel	3 Yıldız	2	130	283
Hotel	1 Yıldız	1	20	40
İşletme Belgeli Tesisler Toplamı		4	222	479
TURİZM BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		4	222	479
Hotel	1.Sınıf	3	119	234
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		3	119	234
ŞIRNAK İL BÜTÜNÜ TOPLAMI		7	341	713

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 99: Konaklama Tesislerinin İlçelere Göre Dağılımı

TESİS TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK
OTEL	1 Yıldız	1	20	40
TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	20	40
Hotel	1.Sınıf	1	30	70
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	30	70
MERKEZ İLÇESİ TOPLAMI		2	50	110
Hotel	4 Yıldız	1	72	156
TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	72	156
Hotel	1.Sınıf	1	27	64
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	27	64
SİLOPİ İLÇESİ TOPLAMI		2	99	220
Hotel	3 Yıldız	2	64	135
TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		2	64	135
Hotel	1.Sınıf	1	62	100
BELEDİYE BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	62	100
CİZRE İLÇESİ TOPLAMI		3	126	235
OTEL	3 Yıldız	1	66	148
TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİSLER TOPLAMI		1	66	148
GÜÇLÜKONAK İLÇESİ TOPLAMI		1	66	148

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

2. PLANLAMA BÖLGESİNDE TURİZM TALEBİ

2.1. G.A.P. BÖLGESİNDE TURİZM TALEBİNİN DEĞİŞİMİ

G.A.P. bütününde turizm talebinin yapısını ortaya koyabilmek için 2009 yılı itibariyle iller itibariyle konaklayan kişi, geceleme, doluluk oranı verileri Tablo 100'de sunulmuştur.

Tablo 100: G.A.P. Bütününde Konaklama ve Gecelemeler (2009)

İLLER		KONAKLAYAN KİŞİ		GECELEME		ORTALAMA GECELEME		DOLULUK ORANI(%)	
		Belediye	Turizm	Belediye	Turizm	Belediye	Turizm	Belediye	Turizm
Adıyaman	Yabancı	1 096	7.257	7 149	8 055	6.5	1,1	3.27	5,02
	Yerli	17 857	46 551	18 717	46 551	1.0	1,0	8.56	27,63
	Toplam	18 953	53 808	25 866	54 606	1.4	1,0	11,82	32,65
Batman	Yabancı	-	1 324	-	2 118	-	1.6	-	0.81
	Yerli	6 660	47 573	6 660	67 016	1.0	1.4	28,51	25,63
	Toplam	6 660	48 897	6 660	69 134	1.0	1.4	28,51	26,44
Diyarbakır	Yabancı	3 725	17 345	9.336	29 673	2.5	1.7	1,11	4,38
	Yerli	338 150	172 836	360 854	237 406	1.1	1.4	42,93	35,08
	Toplam	341 875	190 181	370 190	267 079	1.1	1.4	44,04	39,47
Gaziantep	Yabancı	6 814	30 407	13 415	53 999	2,0	1,8	1,71	4,71
	Yerli	75 203	228 237	119 183	328 548	1,6	1,4	15,16	28,66
	Toplam	82 017	258 644	132 598	382 547	1,6	1,5	16,87	33,37
Kilis	Yabancı	457	285	711	645	1,6	2,3	1,74	3,93
	Yerli	5 141	2 335	7 441	4 164	1,4	1,8	18,20	25,35
	Toplam	5 598	2 620	8 152	4 809	1,5	1,8	18,20	29,28
Mardin	Yabancı	7 776	6 517	11 246	8 910	1,4	1,4	3,99	2,63
	Yerli	42 486	61 398	70 118	96 309	1,7	1,6	24,88	28,45
	Toplam	50 262	67 915	81 364	105 219	1,6	1,5	28,88	31,08
Siirt	Yabancı	209	-	645	-	3,1	-	1,15	-
	Yerli	15 446	-	19 847	-	1,3	-	35,54	-
	Toplam	15 655	-	20 492	-	1,3	-	36,69	-
Şanlıurfa	Yabancı	7 007	5 686	12 346	9 107	1,8	1,6	2,77	2,39
	Yerli	99 991	74 097	119 668	94 212	1,2	1,3	26,81	24,75
	Toplam	106 998	79 783	132 014	103 319	1,2	1,3	29,57	27,14
Şırnak	Yabancı	3 134	-	4 484	-	1,4	-	3,27	-
	Yerli	23 512	4 956	24 144	4 956	1,0	1,0	17,59	7,67
	Toplam	26 646	4 956	28 628	4 956	1,1	1,0	20,86	7,67
G.A.P. BÜTÜNÜ	Yabancı	30.218	68 821	59 332	112 507	2,0	1,6	2,11	3,41
	Yerli	624 446	637 983	746 632	879 162	1,2	1,4	24,24	25,40
	Toplam	654 664	706 804	805 964	991 669	1,2	1,4	26,35	28,81

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri verileri ve Büro Çalışması

Turizm talebindeki gelişmelerin saptanabilmesi için Tablo 101, Tablo 102 ve Tablo 103'te 1997 ve 2009 verileri karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Tablo 101: G.A.P. Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları (1997-2009)

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL.ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
1997	28 149	817 717	845 866	40 952	1 098 420	1 139 372	28
2009	99 039	1 262 429	1 361 468	171 839	1 625 794	1 797 633	28

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri verileri ve Büro Çalışması

Tablo 102: G.A.P. Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları (1997-2009)

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL.ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
1997	11 229	549 728	560 957	13 523	724 541	738 064	26
2009	30 218	624 446	654 664	59 332	746 632	805 964	26

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri verileri ve Büro Çalışması

Tablo 103: G.A.P. Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları (1997-2009)

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL.ORT. DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
1997	16 920	267 989	284 909	27 429	373 879	401 308	31
2009	68 821	637 983	706 804	112 507	879 162	991 669	29

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri verileri ve Büro Çalışması

Görüldüğü gibi, doluluk oranlarında önemli bir gelişme olmamasına karşın toplam konaklayan kişi ve dolayısıyla geceleme oranlarında önemli artışlar olmuştur. 12 yıllık dönemde yıllık konaklayan kişi sayısı toplamda 515.602 (%38) artış göstermiştir. Gecelemelerde ise artış 658.261 (%37) olmuştur. Oranlar dikkate alındığında yabancılar da artış daha yüksek olmuştur.

Tesis cinsleri dikkate alındığında ise talebin daha çok Turizm İşletme Belgeli tesislere yöneldiği, belediye belgeli tesislerde geceleme sayılarındaki artışın toplamda % 14'te kalırken, Turizm İşletme Belgeli tesislerde bu oran % 60'ı bulmaktadır. Ancak geçen süre içinde ortalama geceleme sayılarında önemli bir gelişme kaydedilmemiştir.

Talebin boyutlarının belirgin olarak tespit edilebileceği diğer bir gözlem konusu müze ve ören yeri ziyaretleridir. Bu maksatla yapılan çalışmada Kültür ve Turizm Bakanlığı bilgileri 1997 verileriyle karşılaştırmalı olarak Tablo 104'te verilmiştir.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Tablo 104: G.A.P. Bütünündeki Müze ve Ören Yerleri Ziyaretçi Sayıları

MÜZE VE ÖREN YERLERİ		1997	2009	2010
ADIYAMAN				
NEMRUT MİLLİ PARKI	Yerli	8 025	48.452	-
	Yabancı	10 977	21.606	-
	Toplam	19 002	70.058	-
ADIYAMAN MÜZESİ	Yerli	-	10.227	-
	Yabancı	-	665	-
	Toplam	-	10.892	29.331
PERRE ANTİK KENTİ	Yerli	-	-	-
	Yabancı	-	-	-
	Toplam	-	16.498	16.129
SOFRAZ TÜMÜLÜSÜ	Yerli	-	-	-
	Yabancı	-	-	-
	Toplam	-	815	7.092
BATMAN				
HASANKEYF	Yerli	-	-	-
	Yabancı	-	-	-
	Toplam	-	57.700	43.105
DİYARBAKIR				
MÜZE	Yerli	-	-	-
	Yabancı	-	-	-
	Toplam	3 818	-	134
CAHİT SITKI TARANCI MÜZESİ	Toplam	-	125.656	87.826
ZİYA GÖKALP MÜZESİ	Toplam	-	7.167	8.911
GAZİANTEP				
ARKEOLOJİ MÜZESİ	Yerli	26 251	124.024	-
	Yabancı	444	1 673	-
	Toplam	26 695	125.697	180.970
HASAN SÜZER ETNOGRAFYA MÜZESİ	Yerli	-	19.476	-
	Yabancı	-	291	-
	Toplam	-	19.767	19.461
YESEMİK	Yerli	9 517	9.285	-
	Yabancı	136	581	-
	Toplam	9 653	9.866	9.018
MARDİN				
MÜZE	Toplam	-	48.831	73.052
ŞANLIURFA				
MÜZE	Yerli	-	-	-
	Yabancı	-	-	-
	Toplam	-	10.340	13.815
ŞANLIURFA KALESİ	Yerli	-	-	-
	Yabancı	-	-	-
	Toplam	-	43.226	89.113
HARRAN	Yerli	-	-	-
	Yabancı	-	-	-
	Toplam	-	23.127	41.348

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, G.A.P. Bölgesel Turizm Envanteri Ve Turizm Geliştirme Planı (1999)

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Mardin Müzesi yerli yabancı ayrımı yapmamaktadır. Yesemek dışındaki tüm kaynaklara ziyaretlerin arttığı ve bölgede en önemli kaynağın Nemrut Milli Parkı olduğu görülmektedir. Müze ziyaretleri önemli ölçüde öğrenci ziyaretleri de olabildiği için müze girişleri daha yüksek görülmektedir

Talep yapısının incelenebilmesi için derlenmiş olan Tablo 105 bölgedeki sınır kapılarından giren yabancı sayılarına ilişkindir. Girişlerin büyük bir kısmı sınır ticareti veya akraba ziyaretine dayalıdır.

Tablo 105: G.A.P. Bölgesi İllerinin Sınır Kapılarından Giriş-Çıkış Yapan Yabancılar

İLLER	KAPILAR	GİRİŞLER		ÇIKIŞLAR
		1997	2009	2009
DİYARBAKIR	Merkez (H)	24	5	4
GAZİANTEP	İslahı ye (T)	265	5.363	6.993
	Kargamış (K)	3.749	21.982	21.480
	Merkez (H)	2.569	27.801	32.234
	Toplam	6.583	55.146	60.707
MARDİN	Nusaybin (K)	12.128	50.986	44.190
ŞANLIURFA	Akçakale (K)	3.548	40.531	39.308
KİLİS	Öncüpınar (K)	131.496	463.777	475.523
ŞIRNAK	Habur (K)	22.366	204.957	224.692

Not: Adıyaman, Batman ve Siirt illerinde sınır kapısı olmaması nedeniyle tabloda yer almamıştır.

(K) Karayolu

(H) Havayolu

(T) Demiryolu

Kaynak : TÜİK, Turizm İstatistikleri

1999 yılında yapılan G.A.P. Turizm Envanteri Ve Turizmi Geliştirme Planı çalışması sırasında yapılan incelemede, her yıl 100.000 İranlının otobüslerle Van-Bitlis karayolundan, Veysel Karani, Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis yoluyla Öncüpınar Sınır Kapısı'ndan Suriye'ye geçtiği ve Sitti Zeynep Türbesi'ni ziyaret ettikten sonra aynı yolla ülkelerine geri döndüğü tespit edilmiştir. Bu durum aynen devam etmektedir ve Öncüpınar Sınır Kapısı girişlerinin bu denli yüksek olmasının nedenlerinden biridir.

Tüm bu tablolara bakıldığında beliren en önemli hususlar şunlardır :

- 1997 yılı itibariyle yabancılar % 67 oranında turizm işletme belgeli tesisleri tercih ederken, bu değer yerlilerde % 34'dür. 2009'da, bu oran turizm işletme belgeli tesislerde % 70'e çıkmıştır. Belediye belgeli tesislerde kalan yabancılar genelde Suriyeli ve İranlılardır. Turizm İşletme Belgeli tesisler ise başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkeleri, ABD ve Kanada vatandaşları tarafından tercih edilmektedir.

Bölge'de yabancı gecelemlerin 1997 yılında % 96.2'si dört ilde yoğunlaşmıştır. (Adıyaman, Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa) 2009'da ise bu dengede önemli değişimler olmuştur. Dört ilde gecelemlerin oranı % 83.3'e düşmüştür.

Bu dört il içinde yalnız Diyarbakır gelişim gösterirken, özellikle Adıyaman ve Şanlıurfa'daki geceleme oranlarında radikal düşüşler meydana gelmiştir. Bu dönem içinde en önemli gelişme ise Mardin'de gecelemlerin önemli oranda yükselerek, bölge bütününe % 11.7'sini oluşturması ve böylece Adıyaman'ın önüne geçmesidir. Adı geçen beş il toplam bölgenin % 95.0'ini oluşturmaktadır. Diğer dört il ise % 5'i paylaşmaktadır.

- 1990 öncesi dönemde turizmin en gelişmiş olduğu il Adıyaman'dır. Körfez krizi ve G.A.P. Bölgesi genelinde güvenlik sorunları nedeniyle en çok etkilenen il Adıyaman olmuştur. Diğer illere geliş-gidişler turizme bağlı olmayan nedenlerle de artış göstermiştir. Ancak, turizm gelişlerinin azalması yoğun şekilde Adıyaman'ı etkilemiştir ve bu süreç son on yıllık dönemde de devam etmiştir. Aşağıda iller itibariyle tesis cinslerine göre geceleme ve konaklama verilerinin son on yıllık dönem içinde gelişimi verilmiştir.

2.1.1. ADIYAMAN

Adıyaman ilinde Turizm ve Belediye belgeli tesisler bütününde konaklayan sayıları Tablo 100'de verilmiştir. İlde yabancı ziyaretçi sayılarında bariz bir düşüş vardır. Yerli ziyaretçilerde ise düşüş olmakla birlikte, oransal olarak daha azdır. Toplama bakıldığında 2005 yılındaki artış 2009 verilerine yansımamış, değerler tekrar 2000 değerlerine yaklaşmıştır. Konaklayan kişi ve geceleme sayıları ile doluluk oranları, belediye belgeli ve Turizm belgeli tesislerde Tablo 106, Tablo 107 ve Tablo 108'de verilmiştir.

Tablo 106: Adıyaman İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
2000	3.499	64.571	68.070	3.701	75.401	79.102
2005	16.578	58.445	75.023	17.890	66.353	84.243
2009	8.353	64.408	72.761	15.204	65.268	80.472

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 107: Adıyaman İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	1.856	39.453	41.309	2.048	45.093	47.141	26.78
2005	7.517	13.031	20.548	8.387	13.039	21.426	29.05
2009	1.096	17.857	18.953	7.149	18.717	25.866	11.82

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 108: Adıyaman İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	1.643	25.118	26.761	1.653	30.308	31.961	11.16
2005	9.061	45.414	54.475	9.503	53.314	62.817	35.79
2009	7.257	46.551	53.808	8.055	46.551	54.606	27.86

Kaynak: Kül.ve Tur. İl Müdürlükleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması
İl genelinde, belediye belgeli tesislerde geceleme sayıları dolayısıyla doluluk oranları önemli ölçüde düşüş göstermiştir. Buna karşılık, 2005-2009 arası düşüş olmakla birlikte, turizm işletme belgeli tesislerde gerek geceleme sayıları, gerek doluluk oranlarında önemli bir artış olmuştur. İl bütününde yıllar itibariyle ortalama geceleme sayıları belediye belgeli ve Turizm belgeli tesislerde Tablo 109 ve Tablo 110 'da verilmiştir.

Tablo 109: Adıyaman İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.1	1.1	6.5
YERLİ	1.1	1.0	1.0
TOPLAM	1.1	1.0	1.4

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 110: Adıyaman İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.0	1.0	1.1
YERLİ	1.2	1.2	1.0
TOPLAM	1.2	1.2	1.0

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Genelde, tüm dönemlerde ortalama geceleme 1 günün az üzerinde olmakla birlikte, 2009 yılı verilerinde yabancı gecelemler 6.5 gün gibi yüksek bir değere ulaşmıştır.

2.1.2. BATMAN

Batman ilinde Turizm ve Belediye belgeli tesisler bütününde konaklayan sayıları Tablo 111'de verilmiştir.

Tablo 111: Batman İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YILLAR	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
2000	492	77.144	77.636	597	92.761	93.328
2005	498	56.002	56.500	1.965	81.286	83.251
2009	1.324	54.233	55.557	2.118	73.676	75.794

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

İl genelinde, yerli ziyaretçilerde düşüş kaydedilirken, yabancılarda süreklilik gösteren bir artış olmuştur. Konaklayan kişi ve geceleme sayıları ile doluluk oranları, belediye belgeli ve Turizm belgeli tesislerde Tablo 112 ve Tablo 113 'te verilmiştir.

Tablo 112: Batman İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	-	14.014	14.014	-	14.126	14.126	16.42
2005	-	16.776	16.776	-	16.776	16.776	33.55
2009	-	6.660	6.660	-	6.660	6.660	28.51

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 113: Batman İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	492	63.130	63.622	1.965	64.510	66.475	35.69
2005	498	39.226	39.724	-	16.776	16.776	36.23
2009	1.324	47.573	48.897	2.118	67.016	69.134	33.37

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Belediye belgeli tesislerde yabancı geceleme olmamıştır. Yerli gecemelerde ise düşüş kaydedilmiştir. Buna karşılık, turizm işletme belgeli tesislerde yabancı ziyaretçi sayısı artmış, yerli ziyaretçi sayısı düşmüştür. Bu düşüğe rağmen yerli geceleme sayıları artmıştır. İl bütününde yıllar itibariyle ortalama geceleme sayıları belediye belgeli ve Turizm belgeli tesislerde Tablo 114 ve Tablo 115 'te verilmiştir. Turizm işletme belgeli tesislerde ortalama geceleme sayılarında gerek yerli ve gerek yabancı ziyaretçilerin ortalama geceleme süresi uzamıştır.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Tablo 114: Batman İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	-	-	-
YERLİ	1.0	1.0	1.0
TOPLAM	1.0	1.0	1.0

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 115: Batman İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.2	3.9	1.6
YERLİ	1.2	1.6	1.4
TOPLAM	1.2	1.7	1.4

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

2.1.3. DİYARBAKIR

Diyarbakır ilinde Turizm ve Belediye belgeli tesisler bütününde konaklayan sayıları Tablo 116'da verilmiştir.

Tablo 116: Diyarbakır İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
2000	3.538	277.023	280.561	4.688	404.308	408.996
2005	16.698	168.605	185.303	22.428	240.765	263.193
2009	21.070	510.986	532.056	39.009	598.260	637.269

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

2005 yılında düşüş olmasına karşın, ziyaretçi ve geceleme sayılarında bariz bir artma eğilimi görülmektedir. Konaklayan kişi ve geceleme sayıları ile doluluk oranları, belediye belgeli ve Turizm belgeli tesislerde Tablo 117 ve Tablo 118 'de verilmiştir.

Tablo 117: Diyarbakır İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	188	195.345	195.533	231	300.346	300.577	32.27
2005	3.472	32.950	36.422	4.528	60.215	64.743	10.68
2009	3.725	338.150	341.875	9.336	360.854	370.190	44.04

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müd. ve Kültür ve Turizm Bak. İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 118: Diyarbakır İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	3.350	81.678	85.028	4.457	103.962	108.419	30.07
2005	13.226	135.655	148.881	17.900	180.550	198.450	30.18
2009	17.345	172.836	190.181	29.673	237.406	267.079	39.47

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Diyarbakır ilinde gerek belediye, gerekse işletme turizm belgeli tesislerde konaklama, geceleme ve dolayısıyla doluluk oranları geçen süre içinde artış eğilimi göstermiştir. İl bütününde yıllar itibariyle ortalama geceleme sayıları Belediye Belgeli ve Turizm Belgeli tesislerde Tablo 119 ve Tablo 120 'de verilmiştir. Tesislerde kalış süresi, gerek belediye gerek turizm işletme belgeli tesislerde bir günün biraz üzerindedir ve geçen süre içinde gelişme olmamıştır.

Tablo 119: Diyarbakır İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	0.02	0.75	1.11
YERLİ	1.54	1.83	1.07
TOPLAM	1.54	1.78	1.08

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 120: Diyarbakır İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.3	1.4	1.7
YERLİ	1.3	1.3	1.4
TOPLAM	1.3	1.3	1.4

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

2.1.4. GAZİANTEP

Gaziantep ilinde Turizm ve Belediye belgeli tesisler bütününde konaklayan sayıları Tablo 121’de verilmiştir.

Tablo 121: Gaziantep İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
2000	11.498	171.674	183.172	21.052	221.121	242.173
2005	26.731	230.780	257.511	52.594	346.895	399.489
2009	37.221	303.440	340.661	67.414	447.731	515.145

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

İl genelinde, gerek yerli gerek yabancı ziyaretçilerde ve geceleme sayılarında düzenli artış olmuştur. Konaklayan kişi ve geceleme sayıları ile doluluk oranları, belediye belgeli ve Turizm belgeli tesislerde Tablo 122 ve Tablo 123 'te verilmiştir.

Tablo 122: Gaziantep İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	3.973	71.257	75.230	6.388	81.533	87.921	19.22
2005	2.185	35.450	37.635	6.289	62.337	68.626	22.41
2009	6.814	75.203	82.017	13.415	119.183	132.598	16.87

Kaynak: Kül. ve Tur. İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 123: Gaziantep İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	7.525	100.417	107.942	14.664	139.588	154.252	35.69
2005	24.546	195.330	219.876	46.305	284.558	330.863	36.23
2009	30.407	228.237	258.644	53.999	328.548	382.547	33.37

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

2005’te belediye belgeli tesislerde düşüş olmasına karşın dönem içinde artış olmuştur, turizm işletme belgeli tesislerde ise bu artış düzenli olmuştur. İl bütününde yıllar itibariyle ortalama geceleme sayıları belediye belgeli ve Turizm belgeli tesislerde Tablo 124ve Tablo 125’te verilmiştir. Gaziantep ilinde yabancıların ortalama geceleme sayısı her tür tesiste yaklaşık 2 gece olup, yerli ziyaretçilerde bu sayı 1.5 kadardır.

Tablo 124: Gaziantep İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.6	2.9	2.0
YERLİ	1.1	1.8	1.6
TOPLAM	1.2	1.8	1.6

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 125: Gaziantep İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.9	1.9	1.8
YERLİ	1.4	1.5	1.4
TOPLAM	1.4	1.5	1.5

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Gaziantep ilinde yabancıların ortalama geceleme sayısı her tür tesiste yaklaşık 2 gece olup, yerli ziyaretçilerde bu sayı 1.5 kadardır.

2.1.5.KİLİS

Kilis ilinde Turizm ve Belediye belgeli tesisler bütününde konaklayan sayıları Tablo 126'da verilmiştir.

Tablo 126: Kilis İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
2000	1.387	5.621	7.008	1.732	7.525	9.257
2005	1.600	6.840	8.440	2.243	9.346	11.589
2009	742	7.476	8.218	1.356	11.605	12.961

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Geçen süre içinde yabancı ziyaretçi sayısı düşüş göstermiş, yerli ziyaretçilerde ise artış olmuştur. Konaklayan kişi ve geceleme sayıları ile doluluk oranları, belediye belgeli ve turizm işletme belgeli tesislerde Tablo 127 ve Tablo 128'de verilmiştir.

Tablo 127: Kilis İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	1.387	5.621	7.008	1.732	7.525	9.257	20.90
2005	1.600	6.840	8.440	2.243	9.346	11.589	26.24
2009	457	5.141	5.598	711	7.441	8.152	19.94

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 128: Kilis İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	-	-	-	-	-	-	-
2005	-	-	-	-	-	-	-
2009	285	2335	2.620	645	4.164	4.809	29.28

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Geçmiş dönemlerde ilde turizm işletme belgeli tesis yoktur. Belgeli tesisin hizmete girmesiyle, konaklamanın önemli bir kesiminin bu tesise kaydı görülmektedir. İl bütününde yıllar itibariyle ortalama geceleme sayıları belediye belgeli ve Turizm belgeli tesislerde Tablo 129 ve Tablo 130'da verilmiştir.

Tablo 129: Kilis İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.2	1.4	1.6
YERLİ	1.3	1.4	1.4
TOPLAM	1.3	1.4	1.5

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 130: Kilis İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	-	-	2.3
YERLİ	-	-	1.8
TOPLAM	-	-	1.8

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

2.1.6. MARDİN

Mardin ilinde Turizm ve Belediye belgeli tesisler bütününde konaklayan sayıları Tablo 125'te verilmiştir. Mardin geçen on yıllık süre içinde en çok yerli ve yabancı ziyaretçi çeken illerden biridir. Toplam geceleme sayısındaki artış %100'ü bulmuştur. Konaklama sayılarında yabancılarda çok önemli bir artış olurken, yerli ziyaretçi sayısındaki artış oransal olarak çok daha azdır. Konaklayan kişi ve geceleme sayıları ile doluluk oranları, Belediye Belgeli ve Turizm Belgeli tesislerde Tablo 131, Tablo 132 ve Tablo 133 'te verilmiştir.

Tablo 131: Mardin İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
2000	2.527	81.551	84.078	2.939	96.493	99.432
2005	1.685	20.049	21.734	2.124	22.877	25.001
2009	14.293	103.884	118.177	20.156	166.427	186.583

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 132: Mardin İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	321	14150	14.471	383	17.277	17.660	19.41
2005	364	8950	9314	380	9726	10.106	23.27
2009	7776	42.486	50.262	11.246	70.118	81.364	28.88

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 133: Mardin İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	2.206	67.401	69.607	2.556	79.216	81.772	42.39
2005	1.321	11.099	12.420	1.744	13.151	14.895	10.66
2009	6.517	61.398	67.915	8.910	96.309	105.219	31.08

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Diğer illerin aksine Mardin'de yerli ziyaretçilerin belediye belgeli tesislerde konaklama sayıları dönem içinde artış gösterirken, turizm işletme belgeli tesislerde sayısal olarak düşmüştür. Buna karşılık yabancıların sayısı turizm işletme belgeli tesislerde üç misline artmıştır. İl bütününde yıllar itibariyle ortalama geceleme sayıları belediye belgeli ve Turizm belgeli tesislerde Tablo 134 ve Tablo 135'te verilmiştir. Tesislerde kalış süresi, gerek yerli gerekse yabancılarda 2 günü bulmamaktadır.

Tablo 134: Mardin İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.2	1.0	1.4
YERLİ	1.2	1.1	1.7
TOPLAM	1.2	1.1	1.6

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 135: Mardin İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.2	1.3	1.4
YERLİ	1.0	1.2	1.6
TOPLAM	1.0	1.2	1.5

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

2.1.7. SİİRT

Siirt ilinde Turizm ve Belediye belgeli tesisler bütününde konaklayan sayıları Tablo 130'da verilmiştir. İl genelinde yabancı ziyaretçi sayısı çok azdır. Yerli ziyaretçi sayısı da geçen dönem içinde düzenli olarak düşüş göstermiş ve yarıya inmiştir. Gecelemeler için de aynı durum söz konusudur. Konaklayan kişi ve geceleme sayıları ile doluluk oranları, Belediye Belgeli ve Turizm Belgeli tesislerde Tablo 136, Tablo 137 ve Tablo 138'de verilmiştir.

Tablo 136: Siirt İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
2000	152	29.900	30.052	187	35.219	35.406
2005	142	20.460	20.602	252	25.213	25.465
2009	209	15.446	15.655	645	19.847	20.492

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 137: Siirt İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	89	23.675	23.764	104	24.778	24.882	27.41
2005	142	20.460	20.602	252	25.213	25.465	35.96
2009	209	15.446	15.655	645	19.847	20.492	36.69

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müd. ve Kültür ve Turizm Bak. İstatistikleri ve Büro Çalışması

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Tablo 138: Siirt İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	63	6225	6288	83	10441	10524	34.23
2005	-	-	-	-	-	-	-
2009	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Siirt ilinde turizm işletme belgeli tek tesisin belgesi iptal edildiği için son iki dönemde veri olmamıştır. İl bütününde yıllar itibariyle ortalama geceleme sayıları belediye belgeli ve Turizm belgeli tesislerde Tablo 139 ve Tablo 140'ta verilmiştir.

Tablo 139: Siirt İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.2	1.8	3.1
YERLİ	1.0	1.2	1.3
TOPLAM	1.0	1.2	1.3

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 140: Siirt İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.3	-	-
YERLİ	1.7	-	-
TOPLAM	1.7	-	-

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

2.1.8. ŞANLIURFA

Şanlıurfa ilinde Turizm ve Belediye belgeli tesisler bütününde konaklayan sayıları Tablo 141'de verilmiştir.

Tablo 141: Şanlıurfa İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YILLAR	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
2000	14.519	162.679	177.198	16.830	196.409	213.239
2005	9.462	81.181	90.643	12.761	96.005	108.766
2009	12.693	174.088	186.781	21.453	213.880	235.333

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

On yıllık dönem içinde ile gelen ziyaretçi sayısında az bir artış olmuştur, ancak gelen yabancı sayısında düşüş olmuştur. Ancak yabancılarda geceleme sayısı artış göstermiştir. Konaklayan kişi ve geceleme sayıları ile doluluk oranları, belediye belgeli ve Turizm belgeli tesislerde Tablo 142 ve Tablo143'te verilmiştir. Belediye belgeli tesislerde gerek gelen ziyaretçi, gerek geceleme sayılarında düşüş olmuştur. Buna karşılık yeni yapılan tesislerle, turizm işletme belgeli tesislere yönelme daha fazla olmuş ve tüm artış turizm işletme belgeli tesislerde meydana gelmiştir.

Tablo 142: Şanlıurfa İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	9.219	112.770	121.989	11.123	127.738	138.861	37.71
2005	5.062	35.450	40.512	7.414	43.756	51.170	12.45
2009	7.007	99.991	106.998	12.346	119.668	132.014	29.57

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 143: Şanlıurfa İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	5300	49.909	55.209	5707	68.671	74.378	45.46
2005	4400	45.731	50.131	5347	52.249	57.596	26.65
2009	5686	74.097	79.783	9107	94.212	103.319	27.14

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

İl bütününde yıllar itibariyle ortalama geceleme sayıları belediye belgeli ve Turizm belgeli tesislerde Tablo 144 ve Tablo 145 'te verilmiştir. Tüm bölge genelinde olduğu gibi, Şanlıurfa'da da ortalama kalış süreleri çok düşüktür ve ortalamalar 2'nin altında kalmaktadır.

Tablo 144: Şanlıurfa İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.2	1.5	1.8
YERLİ	1.1	1.2	1.2
TOPLAM	1.1	1.3	1.2

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Tablo 145: Şanlıurfa İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.1	1.2	1.6
YERLİ	1.4	1.1	1.3
TOPLAM	1.3	1.1	1.3

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

2.1.9. ŞIRNAK

Şırnak ilinde Turizm ve Belediye belgeli tesisler bütününde konaklayan sayıları Tablo 146'da verilmiştir. Yabancı oranı il konaklama değerlerinde çok az yer tutmaktadır. Ancak 10 yıllık dönem içinde artış göstermiştir. Buna karşılık, konaklama yapan yerli ziyaretçi sayısı, güvenlik sorunlarına bağlı olarak oldukça düşmüştür. Ancak, kama süreleri artmış ve konaklayan kişi sayısı yaklaşık yarıya düşmüş olmakla birlikte, geceleme sayısı yaklaşık % 40 artmıştır.

Tablo 146: Şırnak İli Bütününde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler Toplamında Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
2000	1.001	56.275	57.276	1.510	63.493	65.003
2005	2.440	58.473	60.913	2.843	79.012	81.855
2009	3134	28.468	31.602	4.484	109.651	114.135

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Konaklayan kişi ve geceleme sayıları ile doluluk oranları, belediye belgeli ve Turizm belgeli tesislerde Tablo 147 ve Tablo 148'de verilmiştir.

Tablo 147: Şırnak İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	968	49.033	50.001	11.123	127.738	138.861	36.55
2005	1.581	41.114	42.695	7.414	43.756	51.170	36.13
2009	3.134	23.512	26.646	12.346	119.668	132.014	20.86

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Tablo 148: Şırnak İli Bütününde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları

YIL	KONAKLAYAN KİŞİ			GECELEME			YIL ORT DOL. (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
2000	33	7.242	7.275	33	7.578	7.611	18.40
2005	859	17.359	18.218	1.229	29.685	30.914	31.84
2009	-	4.956	4.956	-	4.956	4.956	7.67

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

İl bütününde yıllar itibariyle ortalama geceleme sayıları belediye belgeli ve Turizm belgeli tesislerde Tablo 149 ve Tablo 150 'de verilmiştir.

Tablo 149: Şırnak İli Bütününde Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.5	1.0	1.4
YERLİ	1.1	1.2	1.0
TOPLAM	1.1	1.2	1.1

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

Tablo 150: Şırnak İli Bütününde Turizm Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayısı (Gün)

	2000	2005	2009
YABANCI	1.0	1.4	-
YERLİ	1.0	1.7	1.0
TOPLAM	1.0	1.7	1.0

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Büro Çalışması

IV - TURİZM ÖRGÜTLERİ VE TURİZM FAALİYETLERİ
1. KAMU KURULUŞLARI
1.1. TURİZM BAKANLIĞI BÖLGE TEŞKİLATI

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bölge bazında bir teşkilatı bulunmamaktadır. Her il merkezinde Turizm İl Müdürlükleri ve Adıyaman Kahta'da Turizm Danışma Bürosu bulunmaktadır.

2. ÖZEL SEKTÖR KURULUŞLARI
2.1. SEYAHAT ACENTALARI, TUR REHBERLERİ

G.A.P. Bölgesi'nde 1997 ve 2010 yılları itibariyle seyahat acentelerinin illere göre dağılımı Tablo 151'de, acentaların ilçeler ve merkezlere dağılımı ise Tablo 152'de sunulmuştur.

Tablo 151: Seyahat Acentelerinin İllere Göre Dağılımı

İLLER	ACENTE SAYISI	
	1997	2010
ADİYAMAN	4	5
BATMAN	3	7
DİYARBAKIR	10	34
GAZİANTEP	17	59
KİLİS	-	1
MARDİN	1	8
SİİRT	1	3
ŞANLIURFA	1	24
ŞIRNAK	3	3
TOPLAM	40	144

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri, www.tursab.org.tr ve Büro Çalışması

Tablo 152: Seyahat Acentalarının İllere Göre Dağılımı

İLLER	MERKEZ	İLÇELER	TOPLAM	%
ADİYAMAN	3	2	5	3.47
BATMAN	7	-	7	4.86
DİYARBAKIR	33	1	34	23.61
GAZİANTEP	57	2	59	40.97
KİLİS	1	-	1	0.70
MARDİN	4	4	8	5.56
SİİRT	3	-	3	2.08
ŞANLIURFA	24	-	24	16.67
ŞIRNAK	2	1	3	2.08
TOPLAM	134	10	144	100.00

Kaynak: Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Bölgede A Grubu seyahat acenteler çoğunluktadır. Seyahat acentelerinin yoğunlaştığı iller ise de Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa'dır. Ancak, 1997'de olduğu gibi seyahat acentelerinin büyük çoğunluğu yalnız bilet ve otel rezervasyonu yapan şirketler olarak çalışmaktadır.

Adıyaman'daki seyahat acentalarının 3'ü merkezde 2'si Kahta İlçesi'ndedir ve tamamı A grubudur. Batman'da yer alan seyahat acentalarından 5'i A grubu 2'si B grubudur. Diyarbakır il merkezindeki seyahat acentalarının 28'i A grubu, 5'i B grubudur. Bismil İlçesi'ndeki acenta A grubudur. Gaziantep merkezde 3 adet AG grubu, 4 adet B grubu, 1 adet C grubu ve 49 adet A grubu seyahat acentası bulunmaktadır. Ayrıca Oğuzeli ve Nizip ilçelerinde de birer adet A grubu acenta yer almaktadır.

Kilis'teki seyahat acentası B grubundan AG grubuna geçiş talebi bulunmaktadır. Mardin merkezdeki 4 seyahat acentasından 3'ü A, 1'i B grubudur. Midyat İlçesi'ndeki 3 acenta ve Kızıltepe'deki acenta A grubudur. Siirt'de bulunan 3 acentadan 3'ü de merkezde ve A grubudur. Şanlıurfa merkezde 14 adet A grubu seyahat acentası ve 9 adet A grubu şube ile 1 adet B grubu acenta bulunmaktadır. Şırnak merkezde A ve B grubu olmak üzere 2 adet ve Silopi'de B grubu 1 adet acenta bulunmaktadır.

G.A.P. Bölgesi'nde yetişmiş ve yabancı dil bilen ve gerçekten koşullarını yerine getiren turist rehberi hala oldukça azdır ve bölge dışından gelen turların çoğu kendi rehberlerini tercih etmektedir.

İl Kültür Turizm Müdürlüklerine bağlı 4 adet Diyarbakır'da, 1'er adet Batman, Mardin ve Siirt illerinde olmak üzere toplam 7 adet rehber bulunmaktadır. Ayrıca Gaziantep'e bağlı 74 adet ülkesel rehber, 42 adet bölgesel rehber ve kamu kuruluşlarında çalışan 28 adet rehber bulunmaktadır.

Bölgede faaliyet gösteren rehberlerin 56 tur rehberi yabancı dilde çalışmaktadır. Bunların 51'i İngilizce, 2'si Fransızca, 2'si Farsça ve biri Rusça dillerinde hizmet vermektedir.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

3. TUR ORGANİZASYONLARI VE TUR GÜZERGAHLARI

3.1. MEVCUT TUR ORGANİZASYONLARI VE TURİZM FAALİYETLERİ (Harita 19)

Bölgeye yönelik 22 tur tespit edilmiştir. Turlar genelde talebe uygun olarak düzenlenmektedir. Belirli bir zamanlaması bulunmamaktadır. Bu nedenle yıllık toplam tur sayılarının tespit edilmesi mümkün olmamıştır. Turlara ilişkin özet bilgiler aşağıdaki Tablo 153, Tablo 154, Tablo 155 ve Tablo 156'da verilmiştir. Tablolarda oranlar 22 tur sayısına göre hesaplanmıştır. Her tur için detaylı bilgiler ise ekler bölümünde yer almaktadır.

Tablo 153: Turların Giriş ve Çıkış Noktaları

TUR NO	ÇIKIŞ NOKTASI-BÖLGEYE GİRİŞ-ULAŞIM	BÖLGEDEN GİDİŞ-ULAŞIM
1	GAZİANTEP (BÖLGE İÇİ) - Karayolu	BÖLGE İÇİ- Karayolu
2	İSTANBUL- DİYARBAKIR - Havaalanı	KİLİS- ANTAKYA- Karayolu
3	İSTANBUL- ANTAKYA -GAZİANTEP - Karayolu	ADİYAMAN-KAHRAMANMARAŞ - Karayolu
4	İSTANBUL-ANKARA -ANTAKYA -GAZİANTEP - Karayolu	ADİYAMAN-KAHRAMANMARAŞ - Karayolu
5	ANKARA- ADİYAMAN- KAHRAMANMARAŞ - Karayolu	ANTAKYA -GAZİANTEP- Karayolu
6	İSTANBUL- DİYARBAKIR - Havaalanı	GAZİANTEP - Havaalanı
7	İSTANBUL-ANKARA- ANTAKYA-GAZİANTEP - Karayolu	ADİYAMAN-KAHRAMANMARAŞ - Karayolu
8	İSTANBUL- ADİYAMAN (GÖLBAŞI İSTASYONU) Demiryolu	GAZİANTEP - HALEP - Demiryolu
9	İSTANBUL- ANTAKYA -ADİYAMAN - Karayolu	GAZİANTEP-ANTAKYA - Karayolu
10	İSTANBUL -GAZİANTEP-ANTAKYA - Karayolu	ADİYAMAN- KAHRAMANMARAŞ Karayolu
11	İSTANBUL- GAZİANTEP -ANTAKYA - Karayolu	ADİYAMAN- KAHRAMANMARAŞ - Karayolu
12	İSTANBUL- DİYARBAKIR Havaalanı	GAZİANTEP -ANTAKYA - Karayolu
13	ESKİŞEHİR -KÜTAHYA -AFYON -GAZİANTEP ANTAKYA - Karayolu	ADİYAMAN -KAHRAMANMARAŞ - Karayolu
14	KONYA- GAZİANTEP- ANTAKYA - Karayolu	ADİYAMAN -KAHRAMANMARAŞ - Karayolu
15	İSTANBUL- DİYARBAKIR - Havaalanı	GAZİANTEP -ANTAKYA - Karayolu
16	İSTANBUL- DİYARBAKIR - Havaalanı	DİYARBAKIR - Havaalanı
17	İSTANBUL ANKARA- GAZİANTEP -ANTAKYA - Karayolu	KİLİS SINIR KAPISINDAN HALEP- Karayolu
18	İZMİR- ANTAKYA -GAZİANTEP- Karayolu	ADİYAMAN -KAHRAMANMARAŞ - Karayolu
19	ANKARA - ADİYAMAN - Karayolu	GAZİANTEP -ANKARA - Karayolu
20	ANKARA- ADİYAMAN - Karayolu	GAZİANTEP -ANKARA - Karayolu
21	İSTANBUL- DİYARBAKIR - Havaalanı	DİYARBAKIR - Havaalanı
22	ANKARA- GAZİANTEP - Karayolu	ANKARA -ADİYAMAN - Karayolu

Kaynak: Büro Çalışması

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

Bölgeye gelen turlar genelde İstanbul ve Ankara ve daha az sayıda İzmir ve Konya kaynaklıdır. Bölgede en çok ziyaret edilen yerler; Hasankeyf, Deyr Ul Zafaran Manastırı, Nemrut Dağı, Midyat, Harran, Mardin, Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep Kent Merkezleri'dir.

Tablo 154: Tur Güzergâhlarının Uğradığı Mola Yerleri

MOLA NOKTALARI	TUR SAYISI	TURLAR İÇİNDEKİ ORANLARI (%)
Halfeti	18	82
Harran	17	77
Diyarbakır Kent Merkezi	19	86
Hasankeyf	21	95
Midyat	22	100
Mardin Kent Merkezi	22	100
Kahta	10	45
Gaziantep Kent Merkezi	20	90
Urfa Kent Merkezi	17	77
Kilis	1	4
Batman Kent Merkezi	3	14
Adıyaman Kent Merkezi	10	45
Siirt Kent Merkezi	1	4
Nusaybin	1	4
Savur	1	4

Tablo 155: Tur Güzergâhlarının Konakladığı Yerler

KONAKLAMA YERLERİ	TUR SAYISI	TURLAR İÇİNDEKİ ORANLARI (%)
ŞANLIURFA	20	90
MİDYAT	11	50
GAZİANTEP	17	77
MARDİN	12	55
ADİYAMAN	16	73
DİYARBAKIR	5	23
NUSAYBİN	2	9
KAHTA	3	14

Kaynak: Büro Çalışması

Tablo 156: Turların Güzergâhlarındaki Gezi Noktaları

GEZİLEN YERLER	TUR SAYISI	TURLAR İÇİNDEKİ ORANLARI (%)
Diyarbakır Kent Merkezi	20	90
Hasankeyf	22	100
Midyat	22	100
Mardin Kent Merkez	22	100
Deyr ul Zafaran	22	100
Harran	20	90
Şanlıurfa Kent Merkezi	20	90
Atatürk Barajı	17	77
Karakuş Tümlüsü	19	86
Cendere Köprüsü	19	86
Yeni Kale	1	4
Arsemia	19	86
Nemrut Dağı	20	90
Halfeti (tekne turu)	18	82
Rumkale	18	82
Savaşan Köyü	13	59
Kelaynaklar	19	86
Gaziantep Kent Merkezi	20	90
Kilis Kent Merkezi	1	4
Yesemek	1	4
Dara Ören Yeri	6	27
Malabadi Köprüsü	3	14
Batman Barajı	1	4
Zeugma	3	14
Mor Yakup Manastırı	5	23
Zeynel Abidin	5	23
Deyr ul Umur (Mor Gabriel) Manastırı	2	9
Veysel Karani	2	9
Aydınlar	1	4
Savur	3	14
Kılıt Dereiçi	3	14
Kamışlı Sınır Kapısı	2	9

Kaynak: Büro Çalışması

4. TURİZM EĞİTİMİ

Planlama bölgesinde gerek orta öğretim gerekse yüksek öğretim seviyesinde çok sayıda turizm konusunda eğitim kuruluşu yer almaktadır. Yüksek öğrenim kuruluşlarının öğrenci ve personel sayıları Tablo 157’de, yıllık kontenjanları ile dökümü Tablo 158’de, verilmiştir. Orta öğrenim kuruluşları Tablo 159’da sunulmuştur.

Tablo 157: Bölgede Yüksek Öğrenim Kuruluşlarının Öğrenci Ve Personel Sayıları

ÜNİVERSİTELER	ÖĞRENCİ SAYILARI	AKADEMİK PERSONEL SAYISI	İDARİ PERSONEL SAYISI
Adıyaman Üniversitesi	9685	336	158
Batman Üniversitesi	2123	161	130
Dicle Üniversitesi	14763	1327	123
Gaziantep Üniversitesi	17703	1118	147
Gazikent Üniversitesi (Gaziantep)	180	47	28
Zirve Üniversitesi (Gaziantep)	1055	162	25
Harran Üniversitesi (Şanlıurfa)	10409	781	175
Kilis 7 Aralık Üniversitesi	2795	188	27
Mardin Artuklu Üniversitesi	1277	72	35
Siirt Üniversitesi	2929	58	44
Şırnak Üniversitesi	455	80	20
TOPLAM	63374	4330	912

Kaynak: ÖSYM verileri

Tablo 158: Bölgede Turizm Konusunda Eğitim Veren Yüksek Öğrenim Kuruluşları

OKUL ADI	EĞİTİM KONUSU	YILLIK KONTENJAN (2010-2011 ÖĞRENİM YILI)
Adıyaman Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	60
	Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği	60
Adıyaman Üniversitesi Meslek Yüksekokulu	Turizm ve Otel İşletmeciliği	120
Adıyaman Üniversitesi Kahta Meslek Yüksekokulu	Turizm ve Otel İşletmeciliği	45
Batman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi	Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım	90
Batman Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu	Konaklama İşletmeciliği Bölümü	(*)
	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	(*)
	Turizm ve Otel İşletmeciliği	(*)
	Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği	(*)
Dicle Üniversitesi Diyarbakır Meslek Yüksek Okulu	Turizm ve Otel İşletmeciliği	30
Gaziantep Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksekokulu	Seyahat İşletmeciliği Bölümü	(*)
Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu	Turizm ve Otel İşletmeciliği	160
	Turizm ve Seyahat İşletmeciliği	160
Harran Üniversitesi Şanlıurfa Meslek Yüksekokulu	Turizm ve Otel İşletmeciliği	100
Mardin Artuklu Üniversitesi	Turizm ve Otel İşletmeciliği	60
Siirt Üniversitesi Kurtalan Meslek Yüksekokulu	Turizm ve Seyahat İşletmeciliği	40
YÜKSEK ÖĞRENİM TOPLAMI		925

(*)henüz öğrenci almıyor

Kaynak: ÖSYM verileri

Tablo 159: Bölgede Turizm Konusunda Eğitim Veren Orta Öğrenim Kuruluşları

OKUL ADI	EĞİTİM KONUSU	YILLIK KONTENJAN (2010-2011 ÖĞRENİM YILI)
Adıyaman Kahta Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi	Konaklama ve Seyahat Hizmetleri	60
	Yiyecek İçecek Hizmetleri	120
Diyarbakır Yenişehir Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi	Konaklama ve Seyahat Hizmetleri	60
	Yiyecek İçecek Hizmetleri	120
Gaziantep Şahinbey Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi	Konaklama ve Seyahat Hizmetleri	60
	Yiyecek İçecek Hizmetleri	120
Kilis Merkez Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi	Yiyecek İçecek Hizmetleri	120
Mardin Merkez Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi	Konaklama ve Seyahat Hizmetleri	60
	Yiyecek İçecek Hizmetleri	120
Siirt Merkez Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi	Yiyecek İçecek Hizmetleri	60
Şanlıurfa Merkez Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi	Konaklama ve Seyahat Hizmetleri	120
	Yiyecek İçecek Hizmetleri	120
ORTA ÖĞRENİM TOPLAMI	Yiyecek İçecek Hizmetleri	780
	Konaklama ve Seyahat Hizmetleri	360
	GENEL TOPLAM	1140

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı Verileri

Görüldüğü gibi bölgede yeterli sayıda turizm eğitimi veren kuruluş yer almaktadır. Gerekli yatırımların yapılması ve turist sayısının artırılması halinde turizm tesislerinde iş imkanlarının artmasıyla bu kişilerin bölge içinde istihdamı mümkün olacaktır. Turizmde çalışacak personelin eğitiminin yanı sıra halkın eğitimi de büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla turizmin yerel ekonomiye sağlayacağı sosyal ve ekonomik faydaları her türlü yerel basın ve yayın organı ve yerel toplantılar ile yerel siyasetçiler ve kamu yöneticileri tarafından anlatılmalıdır. Turizm Master Planı'nın bir kalkınma projesi olduğu görüşü özellikle vurgulanmalıdır. Ayrıca, tüm okullarda konunun işlenmesi sağlanmalıdır.

B. SENTEZ

I.G.A.P. BÖLGESİNDE TURİZM SEKTÖRÜNÜN GENEL KARAKTERİ

1. YÖNTEM

Bölgenin turizm yapısını talep açısından sağlıklı olarak incelemek için geceleme istatistiklerine dayalı bir yorum getirmek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Geceleme istatistikleri turizm ve iş maksatlı gecelemleri birbirinden ayrı olarak vermediği için bu istatistiklere dayalı bir turist talep tahmini yapma olanağı yoktur. Bu durumda sağlıklı bir talep analizi yapma maksadıyla turistlerin ziyaret ettiği tüm kaynaklara gidilmiş, bu noktalarda görevli ören yeri bekçileri, olmaması durumunda yakınlarda yaşayan kişiler ile detaylı olarak görüşülerek bu kaynaklardaki talebin sayısal değeri ve yapısına ilişkin bilgiler toplanmıştır. Diğer yandan ören yeri ve müze istatistiklerinin değerlendirilmesi, turizm acenteleri, tur operatörleri, taksi durakları (sadece Gaziantep'te) , rehberler, gümrük kapısı görevlileri, otel işletmecileri ile yapılan görüşmeler birbirlerini test eder şekilde değerlendirilmiş ve toplanan bu bilgiler sonucu genel değerlendirmelere gidilmiştir.

2. G.A.P. BÖLGESİ TURİZM POTANSİYELİ

2.1 BÖLGEYE OLAN TALEBİN YAPISI

Bölge Türkiye'nin temel turist noktalarına uzak bir konumda yer alması nedeniyle ağırlıklı bir gelişte en çok kaynağı ziyaret etmek maksadıyla gezilmekte ve bunun sonucu tur turizmine hitap etmektedir. Bu durum gelecekte de devam edecektir. Bölgede turizm açısından tek noktada uzun süre konaklamaya imkan verebilecek tek kaynak termal turizmdir. Termal merkezlerde yapılan görüşmeler bu noktalara tedavi amaçlı gelen kişilerin günübirlik gezilerle çevredeki diğer turizm kaynaklarını ziyaret etmediğini ortaya koymuştur.

Bölgeye olan Turizm talebi, ağırlıklı kültür turizmi olup, bunu inanç turizmi ve cüzi miktarda termal turizmi takip etmektedir. Suriye ile karşılıklı olarak vize uygulamasının kaldırılması sonucu, Suriye nüfusunun yarattığı sadece alışveriş maksatlı günübirlik bir talep gelişmiş olup, bu talep ağırlıklı Gaziantep'te yoğunlaşmış durumdadır.

2.2. TURİST SAYILARI

Bölgeye kültür turizmi maksadıyla gelen yıllık turist sayısının 70.000 dolaylarında olduğu (en çok ziyaret edilen Gaziantep cam ve mutfak müzeleri ve Nemrut Dağı kayıtlarından tespit edildiği kadarı ile) tahmin edilmektedir.

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

İnanç turizmi maksadıyla bölgeye gelen yerli turist sayısına ilişkin gerçekçi bir değer verebilmek mümkün değildir. İslam inancına hitap eden kaynaklar son derece yoğun kullanılmakta olup bunların hiçbirinde biletli giriş yoktur. Bu nedenle bu noktalara bölge dışından gelen turist sayısı tahmini dahi son derece zordur. İslami inanç merkezleri temel olarak içinde bulunduğu il veya çevre il nüfusları tarafından ziyaret edilmekte olup bölge dışından inanç turizmi maksadıyla gelen yerli turist sayısı kabaca 5.000 olarak tahmin edilebilir.

Yıllık yaklaşık 100.000 kişilik bir kitle (tümü Şii kökenlidir) İran Van-Bitlis- Veysel Karani-Diyarbakır-Şanlı Urfa- Gaziantep-Kilis Öncüpınar yoluyla Suriye'ye geçip Sitti Zeynep Türbesini ziyaret etmekte ve aynı yolla geri dönmektedir. Bölgede konaklamayan bu kitlenin ikincil harcamaları da son derece düşüktür. Hıristiyan kökenli inanç turizmi kaynaklarına yurt dışı talebin tüme yakın bir kesimini, yurt dışında yerleşmiş Süryani nüfus oluşturmaktadır. Bu talep mevcut kaynakları turla gezme görmeden çok akraba ziyaretine gelmişken Süryani eserlerini ve mabetlerini ziyaret şeklinde kendini göstermekte olup geliştirilmesi halinde büyük bir potansiyel arz etmektedir.

Bölgedeki termal turizm talebi son derece kısıtlı olup, mevcut tesisler ağırlıklı yerel talebe cevap vermektedir.

2.3. TURİZM MEVSİMİ

Bölgenin iklim şartlarına bağlı olarak turizm mevsimi kabaca 15 Mart- 30 Haziran ve 10 Eylül- 15 Kasım olarak alınabilir. Yaz aylarında aşırı sıcaklar nedeniyle gerek yerli gerekse yabancı gelişlerde önemli bir düşüş olduğu izlenmiştir.

2.4. BÖLGEYE GELİŞ ŞEKİLLERİ

Ören yerleri bekçileri, bu noktalarda halkla yapılan görüşmeler, konaklama birimlerinden ve rehberlerden alınan bilgiler, farklı kaynakların ziyaretlerinde turmünferit geliş dengelerinin ayrı olduğunu ortaya koymuştur. Bu bilgi kaynaklarından alınan veriler ve yerel gözlemler sonucu bölgeye gelen turistlerin kabaca %85-90'ının turla %10-15'inin özel araçlarıyla münferit geldiği tahmin edilmiştir. Münferit gelişlerin ise %80-90 oranında akraba ziyareti yapan, yurt dışında ikame eden bölge halkından oluştuğu tahmin edilmektedir. Sonuç olarak planlamanın ağırlıklı tur turizmini destekler şekilde olması mevcut eğilimlerden açıkça görülmektedir.

Bölgede hakim turizm türü tur turizmi olmasına rağmen bölgeye düzenli olarak (tarifeli tur) tur tertip eden herhangi bir firma olmaması dikkat çekicidir. Tur operatörleri ancak verdikleri ilanlara yeterli cevap almaları halinde tur düzenlemekte olup bu durum talep kısıtının çok önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

2.5. TURLARIN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Ortalama G.A.P. turları 5 gece 6 gün sürmekte olup 700-950 TL arasında kalan bir fiyat etiketiyle pazarlanmaktadır. Benzer bir fiyat politikası Doğu Karadeniz turları içinde geçerli olup 1000 TL/kişi fiyatı günümüz için iç pazarda bir kısıt niteliğindedir.

Suriye ile 13 Ekim 2009 tarihinde imzalanan karşılıklı olarak vizelerin kaldırılmasına yönelik anlaşma sonrası G.A.P. turuna Şam ve Halep'i de dahil eden birkaç tur düzenlenmiş ise de tur fiyatlarının aşırı yükselmesi nedeniyle talep yetersizliği oluşmuştur. Pasaportunda Suriye giriş çıkış damgası olanlara bazı Batı ülkelerinin vize vermemesi, Türk otobüslerine Suriye'nin uyguladığı yüksek ayak bastı ücreti, Suriye'deki otel kaliteleri ve hizmet standartlarının düşük olması bu tür turların devamını engellemiştir.

Günümüzde Suriye ile turizm ilişkileri temel olarak ticaret maksadı ile günöbirlik sınır geçişleri ile, Suriye nüfusunun Antep'teki bir alışveriş merkezine olan hafta sonu (Cuma) talebine dayalı durumdadır.

Bölgeye Irak'tan tur tertip edilmemektedir. İran'dan gelen transit nitelikli turlar dışında (daha önce tanımlanmıştır) tur mevcut değildir.

2.6. ZİYARET NOKTALARI

Bölge içinde ziyaret edilen noktalar, turların bu ziyaret noktalarına uğrama oranları (% olarak) bölge içi temel ulaşım ve konaklama noktaları ekli "turlar" paftasında sunulmuştur. Paftanın dikkat çekici karakteristikleri aşağıda özetlenmiştir.

- Kültür turları açısından (incelenen tüm turlar bu niteliktedir) Siirt ve Şırnak İlleri herhangi bir önem taşımamaktadır.
- Konaklamalar daima il veya ilçe merkezlerinde yapılmaktadır. Sektörün sayıca cılız ve mevsimsel olması temel yerleşim merkezleri dışında sadece turizm sektörüne hizmet veren konaklama birimlerinin gelişmesini engellemiştir.
- Bölgede ziyaret edilebilecek çok sayıda kaynak olmasına rağmen temel ziyaret noktaları ağırlıklı yerleşim bölgelerindeki kaynaklar olarak öne çıkmaktadır. Yesemek-Birecik baraj gölü çevresinde yer alan kaynaklar Atatürk Barajı- Nemrut Milli Parkı- Dara Ören Yeri- Malabadi Köprüsü- Deyrul Umur- Hasankeyf ve Veysel Karani kent içinde yer almayan kaynaklardır. Bu kaynaklardan sadece Birecik Baraj Gölü ve Nemrut Milli Parkı ağırlıklı ziyaret edilmektedir. Eğilimlerin bu şekilde devam etmesi halinde uzun vadede Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep ve Diyarbakır'ın kendi başlarına birer destinasyon olma ihtimali yüksektir.

2.7. TURİZM ALTYAPISI

Bölge içi ulaşım imkanları, konaklama tesis türleri, yatak adetleri ve turizme yönelik eğitim birimleri açısından mevcut turizm talebiyle karşılaştırıldığı zaman herhangi bir darboğaz mevcut değildir. Otel doluluk oranları hiçbir yerleşmede %100 oranına yaklaşmadığı gibi, yatak yetersizliğinden iptal edilen tur da yoktur. Temel sorun talep yetersizliğidir.

II.G.A.P. BÖLGESİNDE TURİZM TÜRLERİNİN VE REKREASYON FAALİYETLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

1. KÜLTÜR TURİZMİ

Kültür turizmi bölgedeki en önemli turizm türüdür. Daha önce belirtildiği gibi kültür turizmi, tek bir noktaya odaklanmaktan çok bir gelişte bölge kültür kaynaklarının dört, beş günde en fazla sayıda ziyaretine dayalı bir tur turizmi şeklinde gelişmiştir. Kültür turizmi maksadıyla en fazla ziyaret edilen kaynaklardaki ziyaretçi sayılarının incelenmesi sonucu, bölgeye bu maksatla gelen turist sayısının yıllık 70.000 civarında olduğu edilmiştir. Bölgeye tur tertipleyen tüm firmaların incelenmesi sonucu hiçbir firmanın önceden belirli (tarifeli) tur düzenleyebileceği bir talebin olmadığı tespit edilmiştir.

2. İNANÇ TURİZMİ

G.A.P. Bölgesindeki inanç turizmi gerek kaynaklar gerekse ziyaretçi sayıları açısından muhtemelen ülkenin en gelişmiş kesimidir. Ancak bu kaynaklar bölge dışı talep açısından henüz tam olarak tanınmadığı için temel olarak yerel nüfusça kullanılmaktadır. Son derece yoğun olarak kullanılan bu kaynaklarda biletli giriş olmadığı için ziyaretçi sayıları tam olarak bilinmemektedir. İlbahardan başlamak ve kış başına kadar devam etmek kaydı ile bu kaynakların günlük ortalama ziyaretçi sayıları 1000 kişinin üzerindedir. Son yıllarda ağırlıklı Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore ettirilen ve çevre düzenlemeleri yaptırılan bu kaynaklardaki ziyaretçi sayısı devamlı olarak artmaktadır. Bazı kaynaklar sadece ziyaret edilmenin ötesinde bir adak yeri ve rekreasyon alanı olarak gelişmiştir. Bu alanlarda kurban satış yeri, kesimhane, kesilen kurbanların pişirildiği ocak yerleri ve piknik masaları yer almakta olup inanç ve rekreasyon faaliyetleri beraberce yürütülmektedir. Veysel Karani (Siirt), Zülkifil Peygamber (Ergani), Elyasa Peygamber (Eğil), Ökkeşiye Türbesi (Gaziantep), Şeyh Muhammed Bederi Türbesi (Kilis), Sultan Şeyh Musa Türbesi (Mardin, Sultanbey), Deyrül Zafaran Manastırı (Mardin), Deyrulumur Manastırı (Midyat), İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Türbeleri (Aydınlar), Hz. Eyüp Makamı, Balıklıgöl ve Eyüp Peygamber Türbesi (Şanlıurfa, Merkez) bölgedeki önemli inanç merkezleri olarak öne çıkmıştır.

Bu alanlarda (Manastırlar dahil) hatıra eşyası, kurban ve pişirme malzeme satışıyla uğraşan önemli bir istihdam mevcut olmasına rağmen kurbanlık koyun dışında satılan

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

mallar düşük ciroludur. İnanç turizmi bölgeye dışarıdan gelir getirmekten çok bölge içi para sirkülasyonu temini açısından ekonomiye önemli bir katkı sağlamaktadır.

3. BÖLGE İÇİ REKREASYON

Bölge içi rekreasyon tesisleri halen bölge dışından turlarla veya münferit olarak bölgeye gelen turistlere hitap etmemekle beraber uzun vadede turizm maksatlı olarak (mola noktası) kullanılabilir nitelikte olmaları nedeniyle inceleme konusu yapılmıştır.

Konunun incelemeye alınmasının diğer bir nedeni uzun vadede bu bölgelerde ilave istihdam ve katma değer yaratabilecek bir potansiyelin mevcudiyetidir.

Gaziantep'te Sof Dağı Dülük Ormanları, Burç Göleti, Burç Ormanları, Karpuz Atan Belkıs, Taşbaşı, Adıyaman'da Karadağ, Gazihandede, Gölbaşı, Şanlıurfa'da Bozova ve Gölpınar Diyarbakır'da, Deve geçidi, Eğil, Dicle Kıyısı, Diyarbakır Kent Ormanı, Mardin'de Sultan Şeyhmuz, Çağçağ ve Beyaz Su bölgenin halen kullanılan veya inşaat halindeki önemli mesire alanlarıdır. Batman, Siirt ve Şırnak'ta düzenli olarak kullanılan mesire alanı mevcut değildir. Özellikle Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır mesire alanları doğru tedbirlerin alınması halinde ek istihdam yaratabilecek bir kullanım talebine sahiptir. Uzun vadede alınacak tedbirlerle bu alanlarda geliştirilecek tesisler bölge dışından gelen turistlere de asgari olarak mola noktası nitelikli hizmet verebilecektir.

III. G.A.P. BÖLGESİ GZFT ANALİZİ

1. GENEL

En genel tanımı ile GZFT analizi herhangi bir yapı (veya organizasyonu) sistematik bir bütünlük olarak inceleyen güçlü, zayıf yönlerini ortaya koyan, sistemin dışında oluşabilecek fırsat ve tehditlerin incelenen sistemi nasıl etkileyeceğini belirleyen, bir analiz şeklidir. Bu çalışma planlama aşamasına geçişte temel stratejik kararların verilmesinde kullanılabilir. Bu maksatla bölgeden muhtelif yöntemlerle toplanan veri tabanı, planlama çalışmasında yer alan ekibin topluca büro çalışması ile değerlendirilmiş ve aşağıda sunulan görüşler oluşturulmuştur.

2. G.A.P. BÖLGESİNİN GÜÇLÜ YÖNLERİ

- G.A.P. kelimesinin özellikle iç turizm talebinde bir marka olması,
- Gerek İslam gerekse Hıristiyanlık için son derece önemli ancak henüz tam olarak tanıtılmamış kaynaklara sahip olması,
- Henüz tam olarak tanıtılmamış olmasına rağmen Dünya'nın ilk yerleşik medeniyet kalıntılarına sahip olması,
- Bölge sorunlarını bir bütün olarak görüp çözüm mekanizmalarını harekete geçirebilecek bir idari organizasyona sahip olması (G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi),
- Gaziantep gibi bir marka kent olma yolunda çok ilerlemiş bir kente sahip olması,

3. G.A.P. BÖLGESİNİN ZAYIF YÖNLERİ

- 2 adet kaplıca bölgesi (Kozluk(Batman) ve Karaaali (Şanlıurfa)) dışında bölgede uzun süre konaklamaya uygun çekim unsuru olmaması,
- Sert iklim koşulları nedeniyle turizm sektörünün ancak mevsimlik olarak çalışabilmesi,
- Yıllar boyu basın ve televizyonda yürütülen hatalı tanıtım nedeniyle bölge hakkında özellikle iç pazarda yanlış bir imajın yaratılmış olması,
- Özellikle iç Pazar açısından turist doğurgan merkezlerden uzak bir konumda olması,
- Bölge kaynaklarının gerek iç gerek dış pazara tanıtımında bölge içinden kaynaklanan sağlıklı ve bütüncül bir organizasyonun olmaması,

4. TEHDİTLER

- Özellikle iç pazarda G.A.P. turizminin bir marka olması, (Bu husus G.A.P. turizminin bir marka olarak bir yandan en önemli gücünü oluştururken diğer yandan en büyük tehdidi oluşturmaktadır. Bölge iç pazarda bir bütün olarak algılandığı için bölgenin en ücra köşesinde olan bir olumsuzluk bölge bütününe olan talebi son derece kötü etkilemektedir),
- Sınır ötesi komşu ülkelerde oluşabilecek olumsuz gelişmeler (Bir önceki madde de olduğu gibi G.A.P. turizmini olumsuz etkilemektedir),
- G.A.P. turizminin tur turizmine dayalı bir bütün olmasına rağmen farklı illere dağılmış uygulama birimlerinin ortak bir koordinasyon anlayışından bağımsız hareket etmeleri,

5. FIRSATLAR

- Ülke yönetiminin komşu ülkelerde -0- sorunlu bir politika izlemesi,
- Aşırı rekabet sonucu uçak fiyatlarının son derece düşmesi ve buna bağlı olarak G.A.P. bölgesinin ulaşılabilirlik seviyesinin (fiyat ve süre açısından) yükselmesi,
- Mali kaynaklarla donatılmış bölgeyi il sınırlarından daha geniş görebilen bir anlayışa sahip Bölge Kalkınma Ajanslarının devreye girmiş olması.

KAYNAKLAR

- G.A.P. Eylem Planı (2008-2012)
- G.A.P. Eylem Planı 2009 Yılı Sonu İzleme Raporu (G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı)
- G.A.P. Eylem Planı 2010 Yılı 2. Dönem İzleme Raporu (G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı)
- Stratejik Plan (2008-2012) (G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı)
- Güneydoğu Anadolu Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi Planı (G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı)
- Kültür Ve Turizm Bakanlığı (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023: Eylem Planı 2007-2013, Ankara, 2007.
- Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Türkiye-Suriye Vize Muafiyeti Anlaşmasının Etkileri: Gaziantep Örneği
- Dicle Kalkınma Ajansı Ön Bölgesel Gelişme Planı
- Dicle Kalkınma Ajansı Turizm Mevcut Durum Raporu
- Karacadağ Kalkınma Ajansı Ön Bölgesel Gelişme Planı
- Karacadağ Kalkınma Ajansı, Bölge planı Kültür-Turizm Mevcut Durum Raporu
- Karacadağ Kalkınma Ajansı Diyarbakır Turizm Raporu
- Karacadağ Kalkınma Ajansı Diyarbakır Turizm Çalıştay Raporu
- Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi, Şanlıurfa Kent Merkezli Turizm Stratejisi
- İpekyolu Kalkınma Ajansı TRC1 Bölge Planı
- İpekyolu Kalkınma Ajansı, Bölge planı Kültür-Turizm Mevcut Durum Raporu
- İpekyolu Kalkınma Ajansı, Kültür-Turizm Çalıştayları Raporu
- Eğil Kültür ve Turizm Eylem Planı 2008, Eğil Kaymakamlığı, Köylere Hizmet Götürme Birliği Başkanlığı,
- Adıyaman Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Adıyaman İl Çevre Durum Raporu, 2006
- Diyarbakır Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Diyarbakır İl Çevre Durum Raporu, 2007
- Gaziantep Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Gaziantep İl Çevre Durum Raporu, 2009
- Kilis Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Kilis İl Çevre Durum Raporu, 2008
- Mardin Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Mardin İl Çevre Durum Raporu, 2007
- Siirt Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Siirt İl Çevre Durum Raporu, 2009
- Şanlıurfa Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Şanlıurfa İl Çevre Durum Raporu, 2007
- Şırnak Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Şırnak İl Çevre Durum Raporu, 2007
- Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Rapor taslağı
- Mardin-Batman-Siirt-Şırnak-Hakkari Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Rapor taslağı
- Nemrut Dağının Zirvesinde Tanrıların Tahtları
- Kommagene Nemrut
- Nemrud
- Batman Belgeseli (CD)

G.A.P. BÖLGESİ TURİZM MASTER PLANI

- Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi
- Diyarbakır El Sanatları Tarihsel Gelişimi ve Tekniği
- Tarihin Efsanelere, Gerçeğin Masallara Karıştığı Kent (Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası)
- Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri
- İl Kültür Ve Turizm Bakanlığı Brifing (CD)
- Zeugma
- Değişen Gaziantep (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi)
- Gaziantep Kültür Yolu Üzerindeki Hanlar ve Çarşılar (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi)
- Gaziantep'te Sivil Mimari Zenginliği Bey Mahallesi (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi)
- Gaziantep Kültür Yolu Üzerindeki Dini Yapılar (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi)
- Turizmi Geliştirme Çalışmaları Gaziantep Çalıştayı Sonuç Çalıştayı Sonuç Raporu (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma Ve Eğitim Genel Müdürlüğü)
- Kültür ve Turizmde Marka Kent Gaziantep Eylem Planı 2010-2014
- Gaziantep Turizm Raporu 2009 (Gaziantep Ticaret Odası)
- Mardin Şehir Dokusu ve Evler
- Yaşayan Tarih
- A'dan Z'ye Mardin Rehberi
- Tarihten Günümüze Siirt
- Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri (Siirt Valiliği)
- Erüh'ta Osmanlı Dönemi Eserleri (Siirt Valiliği)
- Kurtalan'daki Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Eserleri (Siirt Valiliği)
- Pervari ve Şirban'da Osmanlı Dönemi Eserleri (Siirt Valiliği)
- Beyaz Kent Siirt
- Göbekli Tepe
- Saklıkent Halfeti
- Şırnak Kültür Envanteri (Şırnak Valiliği)
- Yatırım Rehberi
- G.A.P. Bölgesinde Kültür Varlıklarının Korunması , Yaşatılması Tanıtılması Sempozyumu
- Belkis/Zeugma-Halfeti-Rumkale
- Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi
- Birecik, Halfeti, Suruç, Bozova ve Rumkale
- G.A.P. Bölgesi Baraj Göl Aynasında Kalacak Yörelere İstihdam ve Yeniden Yerleştirme Sorunları Araştırmasının Yöneticiler için Özeti (G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı)
- G.A.P. Bölgesi Ulaşım ve Altyapı Geliştirme Çalışması (G.A.P. Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı)
- Turabdin
- Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri
- TÜİK ADNKS verileri ve istatistikleri
- Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, web sayfası ve Meteoroloji Bülteni verileri